

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

1. ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

(ΑΠΟΡΙΕΣ ΡΕ' – ΡΟΘ')

2. ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Α'. ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

Β'. ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΙΓΝΑΤΙΟ ΣΑΚΑΛΗ

Φιλολόγο

Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Ι Α
Τ Ω Ν
Ν Η Π Τ Ι Κ Ω Ν Κ Α Ι Α Σ Κ Η Τ Ι Κ Ω Ν
14Ε

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1993

Μ Α Ε Ι Μ Ο Σ

Ο

Ο Μ Ο Λ Ο Γ Η Τ Η Σ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν παρόντα τόμο συνεχίζεται καὶ ὀλοκληρώνεται ἡ ἔκδοσι τοῦ *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, τοῦ ἀφιερωμένου πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον Κυζίκου· ἤτοι ἐκδίδονται οἱ ὑπόλοιπες 75 ἀπορίες (κεφάλαια) μετὰ τῶν ἐρμηνειῶν των, ἀπὸ ΡΕ' – ΡΟΘ'. Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ἔγινε σύντομη μνεῖα στὴν εἰσαγωγή τοῦ προηγουμένου τόμου 14Δ τῆς Φιλοκαλίας, στὸν ὁποῖο ἐκδόθηκαν οἱ προηγούμενες ἀπορίες (κεφάλαια) Α' – ΡΔ'. Ὅπως ἀναφέρθηκε ἐκεῖ στὸ ἔργο αὐτὸ διατυπῶνονται τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς θεολογίας τοῦ ἁγίου Μαξίμου (τριαδικὸς Θεός, Λόγος τοῦ Θεοῦ, λόγοι τῶν ὄντων, ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἐνότητα τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν, ἡ θέωση), στὰ ὁποῖα δίνεται ἡ λύση μὲ τὸν τρόπο ποὺ γνωρίζει μόνο ἕνας Μάξιμος καὶ πάντοτε κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ὅλης μέχρι τότε πατερικῆς θεολογίας, καὶ γενικὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὴ διατυπώθηκε κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους δύο πατέρες αὐτῆς, τὸν Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη καὶ Γρηγόριο τὸν Θεολόγο.

Ἐνδεικτικὰ θ' ἀναφέρομε ὀρισμένες ἀπὸ τίς τόσες ὑψηλές ἀλήθειες ποὺ ἀναλύονται κατὰ τὴν ἐπίλυση αὐτῶν τῶν ἀποριῶν, πιστεύοντας πῶς θὰ γίνουν τὸ ἔναυσμα γιὰ μιὰ βαθύτερη προσεκτικὴ μελέτη τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἔργου.

Ἐρμηνεύοντας ὁ ἅγιος Μάξιμος τὴν τετραπλὴ γέννηση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀπὸ τὰ σώματα, τὴν ἀπὸ τὸ ἅγιο βάπτισμα, τὴν ἀπὸ τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀπὸ τὸ θεῖο φύσημα τὸ πρῶτο καὶ ζωοπάροχο, ὅπως ἡ γέννησι αὐτὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν θεολόγο, μεταξὺ τῶν ἄλλων λέγει: Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἀπὸ τῆ φύσι του εἶναι Θεός, ἔκρινε ἄξιο νὰ γίνῃ ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τὴ φύσι αὐτοῦ, χωρὶς νὰ παράλλαξε τοὺς

φυσικούς ὄρους καμμιᾶς ἀπὸ τὶς δύο φύσεις μὲ τῆς ἄλλης, ἀλλ', ἐνῶ εἶναι ὁλος Θεός, ἔγινε καὶ ἔμεινε ὁλος ἄνθρωπος. Τὸ ὅτι εἶναι Θεός δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος, οὔτε καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος μειώνεται ὡς πρὸς τὸ νὰ εἶναι Θεός. Καὶ προσέλαβε κυριολεκτικὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴν ἔνωσε σὲ ὑπόσταση μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔγινε ἀληθινὰ ἄνθρωπος μὲ τὸ νὰ γεννηθεῖ σὰν ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἐλευθερώσει ἐμᾶς ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς γέννησης καὶ ἀπὸ τὸ νόμο νὰ φυτρώνομε ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς καταδίκης μας σὰν χόρτα μὲ τὴ σπορὰ καὶ ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε τὴν ἴδια συγγένεια, ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξη, μὲ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ ἀποκαθάρει τὴ φύση ἀπὸ τοὺς μολυσμοὺς τῆς ἀγνοίας μέσα στὸ πέλαγος τῆς γνώσης, μὲ τὸ ὁποῖο τὴν ἔζωσε ἡ χάρις, καὶ τὴν ἀλατίζει μὲ τὸ ἀλάτι καὶ τὴ σπαργανώσει μὲ σπάργανα, δηλαδὴ στερεώσει σταθερὰ μὲ τὸ Πνεῦμα τὴ φυσικὴ τῆς ἐνέργεια πρὸς τὸ ἀγαθὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγινε, νὰ τὴν καταστήσει καθαρὴ ἀπὸ τὴ σήψη καὶ τελείως ἀνίκανη νὰ διασκορπισθεῖ (106).

Σχετικὰ μὲ τὸ ἂν οἱ ψυχὲς ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ τὰ σώματα ἢ ἔπειτα ἀπὸ αὐτά, λέγει ὅτι ἡ γένεση τῆς ψυχῆς, σύμφωνα μὲ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, δὲν γίνεται, ὅπως τὰ σώματα, ἀπὸ ὕλη πού ὑπάρχει, ἀλλὰ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ζωτικὸ ἐμφύσημά του κατὰ τρόπο ἄρρητο καὶ ἄγνωστο, ἔτσι ὅπως ὁ ἴδιος ὁ δημιουργὸς γνωρίζει, λαμβάνοντας αὐτὴ ὕπαρξη κατὰ τὴ σύλληψη μαζὶ μὲ τὸ σῶμα. Ἔτσι μὲ τὴ γέννηση ἀπὸ τὰ σώματα λαμβάνομε τὸ εἶναι, μὲ τὴν ἀπὸ τὸ βάπτισμα τὸ μακάριο εἶναι, καὶ μὲ τὴν ἀπὸ τὴν ἀνάσταση μεταποιούμεσθε ἀπὸ τὴ χάρις πρὸς τὸ αἰῶνιο εἶναι (108).

Ὅλων λοιπὸν ἐκείνων πού ἔχουν οὐσιαστικὴ ὕπαρξη, ὅσων ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρξουν ἢ ἔχουν γίνεῖ καὶ θὰ γίνουν, οἱ λόγοι προϋπάρχουν καὶ εἶναι πάγια μέσα στὸν Θεό, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους καὶ ὑπάρχουν τὰ πάντα καὶ ἔχουν γίνεῖ καὶ παραμένουν πάντοτε, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα πού δὲν προϋπάρχει ὁ λόγος του μέσα στὸν Θεό. Ὅντας λοιπὸν οἱ λόγοι ὄλων τῶν ὄντων μέσα στὸν Θεὸ δημιούργησε ὁ Θεὸς θέλοντας καὶ μὲ

πρόθεσή του τὰ ἀνθρώπινα σώματα καὶ χάρη σ' αὐτὸν μένουν τελείως ἀμετάπτωτα στὸ μὴ ὄν. Καὶ ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, ὅ,τι ἐνώθει μὲ τὸν Θεὸ καὶ θὰ σωθεῖ, καὶ ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ ἐνώθηκε μὲ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ τὸ σῶμα, ἄρα μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ θὰ σωθεῖ καὶ τὸ σῶμα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὴ σάρκα καὶ γιὰ νὰ σώσει τὴν εἰκόνα καὶ γιὰ ν' ἀθανατίσει τὴ σάρκα, πῶς θὰ χαθεῖ αὐτὸ ποὺ σώζεται καὶ θὰ πεθάνει αὐτὸ ποὺ ἀθανατίζεται, ἢ καλύτερα ποὺ ἔχει θεωθεῖ; (109).

Ἔτσι ἀνιχνεύοντας ὁ κάθε καλὸς καὶ προσεκτικὸς μελετῆς ὅλα τὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια μέχρι τὸ 179 θὰ μπορέσει νὰ ἐξορῶξει τὸ πλούσιο αὐτὸ μεταλλεῖο πρὸς ὠφέλεια τῆς ψυχῆς του καὶ δόξα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Στὸ δεῦτερο μέρος ἐκδίδεται ἓνα ἄλλο σπουδαῖο ἔργο τοῦ ἁγίου Μαξίμου, τὸ *Σχόλια εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Διονυσίου*. Τὰ σχόλια αὐτὰ ἀναμίχθηκαν κατὰ τὸν δέκατο αἰῶνα μὲ τὰ σχόλια τοῦ Ἰωάννη τοῦ Σκυθοπολίτη. Σήμερα ὁ διαχωρισμὸς αὐτῶν δὲν εἶναι δύσκολος, ἀφοῦ, ὡς γνωστὸν, ἐνωρίτερα εἶχε ἐκπονηθεῖ μετὰφραση τῶν σχολίων τοῦ Ἰωάννη Σκυθοπολίτη στὴ συριακὴ γλῶσσα.

Εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Διονυσίου πολὺ ἐνωρὶς ἀποτελέσαν τὸ βασικὸ ὄπλο τῶν Μονοφυσιτῶν ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἀλλὰ ὁ μέγας αὐτὸς ὑπέρμαχος τῆς Ὄρθοδοξίας, ὁ ἅγιος Μάξιμος, μεταθέτοντας τὸν μυστικισμὸ τοῦ Διονυσίου ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ ἀσυνειδήτου στὴ σφαῖρα τοῦ συνειδητοῦ, ἔδωσε στὸν Διονύσιο πραγματικὴ ζωντάνεια καὶ ἀπέσπασε ἀπὸ τὸ ὀπλοστάσιο τῶν Μονοφυσιτῶν τὸ ὄπλο αὐτὸ ποὺ ἔρριχνε μὲ τὸσο ὑπουλο τρόπο τὰ βέλη του κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Στὸν τόμο αὐτὸν ἐκδίδονται τὰ σχόλια τοῦ ἁγίου Μαξίμου στὰ δύο πρῶτα ἔργα τοῦ ἁγίου Διονυσίου, στὸ *Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας* καὶ στὸ *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*. Τὰ ὑπόλοιπα θὰ ἐκδοθοῦν στὸν ἐπόμενο τόμο, ποὺ ἤδη ἐτοιμάζεται.

Τὰ κείμενα λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Πατρολογία Migne

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Π Ρ Ο Σ

ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΥΖΙΚΟΥ

Ρ Ε '

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὸ βάπτισμα β' λόγου, εἰς τό,
«τρισσην γέννησιν ἡμῖν οἶδεν ὁ λόγος, τὴν ἐκ σωμά-
των, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως»· εἶτα
5 ἐπειπόντος τούτοις τινὰ καὶ τὰς γεννήσεις ἐρμηνεύ-
οντος, φῆσαι· «ταύτας δὲ τὰς γεννήσεις ἀπάσας παρ'
ἑαυτοῦ τιμήσας ὁ ἐμὸς Χριστὸς φαίνεται, τὴν μὲν τῷ
ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ, τὴν δὲ τῇ σαρ-
κώσει καὶ τῷ βαπτίσματι ὅπερ αὐτὸς ἐβάπτισατο,
10 τὴν δὲ τῇ ἀναστάσει ἧς αὐτὸς ἀπήρξατο, ὡς ἐγένετο
πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ πρωτό-
τοκος ἐκ νεκρῶν γενέσθαι καταξιώσας».

Πῶς ἐν τούτοις ὁ θεόφρων οὗτος διδάσκαλος δοκεῖ περι-
τοτέραν τὴν ἐπανάληψιν τῶν προρρηθέντων πεποιηκέναι;
15 Τρισσην γὰρ εἰπὼν γέννησιν, τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτί-
σματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως, ἐπήγαγεν ὡς περ ἐπιλαθόμενος διὰ
τῆς δοκούσης περιττῆς εἶναι φράσεως καὶ τετάρτην, διὰ τοῦ
φάναι, «τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ». Ἦς

---

1. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Μ'*, *Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, κεφ. 2, ΕΠΕ (= *Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*), Ἰ. Ἀπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σελ.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Π Ρ Ο Σ

ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΥΖΙΚΟΥ

105

Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ β' λόγο στὸ βάπτισμα στὸ λεγόμενο· «Ὁ Λόγος γνωρίζει τριπλὴ γέννησή μας, τὴν ἀπὸ σώματα, τὴν ἀπὸ τὸ βάπτισμα, καὶ τὴν ἀπὸ τὴν ἀνάσταση». Ἐπειτα, ἀφοῦ πρόσθεσε σ' αὐτὰ καὶ κάποια ἄλλα κι ἀφοῦ ἐρμήνευσε τὶς γεννήσεις καὶ εἶπε, «ὅλες αὐτὲς τὶς γεννήσεις τὶς τίμησε φανερὰ στὸν ἑαυτό του ὁ Χριστός μου, τὴ μία μὲ τὸ πρῶτο καὶ ζωοπάροχο φύσημά του, τὴν ἄλλη μὲ τὴ σάρκωση καὶ τὸ βάπτισμα ποῦ αὐτὸς βαπτίσθηκε, καὶ τὴν τρίτη μὲ τὴν ἀνάσταση, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔκανε ἀρχή, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἔγινε πρωτότοκος ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς ἀδελφούς, ἔτσι ἔκρινε ἄξιο νὰ γίνῃ καὶ πρωτότοκος στοὺς νεκρούς»¹.

Πῶς σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ θεόφρων αὐτὸς δάσκαλος φαίνεται ὅτι ἐπανέλαβε μὲ περίσσεια τὰ ὅσα εἶχε πεῖ προηγουμένως; Ἐνῶ δηλαδὴ μίλησε γιὰ τριπλὴ γέννηση, γιὰ τὴν ἀπὸ τὰ σώματα, ἀπὸ τὸ βάπτισμα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάσταση, σὰ νὰ τὸ λησμόνησε αὐτό, πρόσθεσε μὲ τὴ φράση ποῦ φαίνεται περισσὴ καὶ τέταρτη, μὲ τὸ νὰ πεῖ 'τὴ γέννηση μὲ τὸ φύσημα τὸ πρῶτο

γὰρ μετὰ τῶν τριῶν οὐκ ἐμνημόνευσε γεννήσεων ὡς περὶ προ-
 20 λεχθείσης ἐπήγαγεν εἰπών, «τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ
 πρώτῳ καὶ ζωτικῷ». Πῶς οὖν τοῦτο κατ' ἀλήθειαν εἶρηκεν ὁ
 διδάσκαλος, οἶδε πάντως ὁ κατ' ἀρετὴν αὐτῷ γεγονώς παρα-
 πλήσιος καὶ μὴ πόρρω ὁ τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα σοφῆς ἐπιστή-
 25 μης διεστηκώς. Ὅσον δ' οὖν ἐμὲ γινώσκειν κατὰ τὸ τῆς ἐμῆς
 ἀσθενοῦς διανοίας ἀβληχρόν, οὐκ οἶμαι περιττὴν εἶναι τὴν ἐπα-
 χθεῖσαν τετάρτην γέννησιν, ἀλλὰ μᾶλλον συμπληρωτικὴν τῆς
 ἐκ σωμάτων προτεθείσης γεννήσεως καὶ ἐρμηνευτικὴν τῶν ἐπ'
 αὐτῇ θείων λόγων τε καὶ τρόπων. Ὁ γὰρ τῆς γενέσεως ἔνεκεν
 τοῦ πρώτου Ἀδὰμ ἄνθρωπος γενέσθαι καταδεξάμενος καὶ γεν-
 30 νηθῆναι τῆς αὐτοῦ παραβάσεως χάριν οὐκ ἀπαξιῶσας, διὰ μὲν
 τῆς γενέσεως τὴν πρὸς τὸν πεσόντα συγκατάβασιν, διὰ δὲ τῆς
 γεννήσεως τὴν πρὸς τὸν καταδεδικασμένον ἐκούσιον κένωσιν
 ἐπεδείξατο· τῇ μὲν γενέσει φυσικῶς εἰς ταυτόν τῷ ἀνθρώπῳ
 κατὰ τὴν ζωτικὴν ἀγόμενος ἔμπνευσιν, ἐξ ἧς τὸ κατ' εἰκόνα λα-
 35 βὼν ὡς ἄνθρωπος ἄπρατον διέμεινεν ἔχων τῆς ἐλευθερίας, τῆς
 ἀναμαρτησίας καὶ ἄχραντον· τῇ δὲ γεννήσει κατὰ τὴν σάρκωσιν
 τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς φθορᾶς ὁμοίωσιν ἐκουσίως διὰ τῆς
 δουλικῆς μορφῆς ὑποδὸς τοῖς αὐτοῖς παραπλησίως ἡμῖν κατὰ
 θέλησιν ὑποκειῖσθαι φυσικοῖς παθήμασι χωρὶς ἀμαρτίας, ὡς
 40 ὑπεύθυνος ὁ ἀναμάρτητος, ἠνέσχετο. Κατ' ἀμφῶν γὰρ ταῦτα
 μέρη τεμῶν ἐκ μερῶν συνετέθη, καὶ γέγονε τελείως νέος
 Ἀδὰμ, τὸν πρῶτον τοῖς κατ' ἀμφῶν μέρεσιν Ἀδὰμ ἐν ἑαυτῷ φέ-
 ρων ἀμείωτον.

Τῆς γὰρ πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ γενέσεως νόμῳ
 45 συγκαταβάσεως ἀνασχόμενος κατὰ τὴν πλάσιν τὸ ἀναμάρτητον
 φυσικῶς λαβὼν διὰ τῆς ἐμπνεύσεως, τὸ ἄφθαρτον οὐ προσέλα-
 βε. Τῆς δὲ μετὰ τὴν παράβασιν ἐκ καταδίκης γεννήσεως κατὰ
 τὴν ἐκούσιον κένωσιν τὸ παθητὸν φυσικῶς εἴληφώς τὸ ἀμαρ-

καὶ ζωοπάροχο'. Γι' αὐτὴν δηλαδὴ ποὺ δὲ τὴν μνημόνευσε μαζὶ μὲ τὶς τρεῖς γεννήσεις, σὰ νὰ μίλησε προηγουμένως γι' αὐτὴν, πρόσθεσε λέγοντας, 'τὴ γέννηση μὲ τὸ φύσημα τὸ πρῶτο καὶ ζωοπάροχο'. Πῶς στ' ἀλήθεια τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ δάσκαλος τὸ γνωρίζει ὅπωςδὴποτε ὅποιος τὸν πλησίασε στὴν ἀρετὴ καὶ δὲ βρίσκεται σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ τὴ σοφὴ ἐπιστήμη τοῦ γύρω ἀπὸ τὰ θεῖα. Ὅσο ὅμως γνωρίζω ἐγὼ μὲ τὶς ἀσθενεῖς διανοητικὲς μου δυνάμεις, δὲ νομίζω πῶς εἶναι περιττὴ ἢ τέταρτη γέννηση ποὺ πρόσθεσε, ἀλλὰ μᾶλλον συμπληρώνει τὴ σωματικὴ γέννηση ποὺ προανάφερε κι ἐρμηνεύει τοὺς θεῖους λόγους καὶ τρόπους γι' αὐτὴ. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ καταδέχθηκε ἐξαιτίας τῆς γένεσης τοῦ πρώτου Ἀδάμ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καὶ ποὺ ἐξαιτίας τῆς παράβασής του δὲν ἀπαξίωσε νὰ γεννηθεῖ, μὲ τὴ γένεσὴ τοῦ ἔδειξε τὴ συγκατάβασή του σ' αὐτὸν ποὺ ἔπεσε, ἐνῶ μὲ τὴ γέννησή του τὴν ἐκούσια κένωση ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ σ' αὐτὸν ποὺ εἶχε καταδικαστεῖ. Μὲ τὴ γένεση δηλαδὴ ὀδηγήθηκε κατὰ τρόπο φυσικὸ σὲ ταυτότητα μὲ τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὸ ζωτικὸ ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ, μέσω τοῦ ὁποῖου ἔλαβε τὸ κατ' εἰκόνα ὡς ἄνθρωπος καὶ διατήρησε ἀδιαπραγμάτευτὴ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἀμόλυντὴ τὴν ἀναμαρτησίαν του. Ἐνῶ μὲ τὴ γέννηση, φορῶντας ἐκούσια κατὰ τὴ σάρκωση μέσω τῆς δουλικῆς μορφῆς τὴν ὁμοίωσιν τῆς φθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ἀνέχθηκε νὰ ὑπόκειται θεληματικὰ στὰ ἴδια ὅπως ἐμεῖς φυσικὰ παθήματα, ὁ ἀναμάρτητος σὰ νὰ ἦταν ἔνοχος. Μοιρασμένος λοιπὸν σύμφωνα μὲ τὰ δύο αὐτὰ μέρη ἔγινε σύνθετος ἀπὸ μέρη, καὶ ἔγινε τελείως νέος Ἀδάμ, παρουσιάζοντας μὲ τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ δύο μέρη ἀμείωτο τὸν πρῶτο Ἀδάμ.

Ἄφοῦ δηλαδὴ ἀναδέχθηκε, σύμφωνα μὲ τὸ νόμον τῆς συγκατάβασης, τὴ γένεση πρὶν ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ λαμβάνοντας κατὰ τρόπο φυσικὸ κατὰ τὴν πλάσιν του μὲ τὸ φύσημα τὴν κατάστασιν τῆς ἀναμαρτησίας, δὲν ἔλαβε μαζὶ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν. Ἐνῶ, ἀφοῦ ἔλαβε κατὰ τρόπο φυσικὸ μετὰ τὴν παράβασιν τὴν παθητότητα κατὰ τὴ γέννησιν ἀπὸ τὴν καταδίκη

τητικὸν οὐ προσείληφε, καὶ γίνεται νέος Ἀδάμ, γένεσιν λαμβά-
 50 νων τὴν αὐτὴν ἀναμάρτητον καὶ γεννήσεως τῆς αὐτῆς παθητῆς
 ἀνεχόμενος. Ἐμφω γὰρ ἀλλήλαις τελείως περὶ ἑαυτὸν ἐναλλάξ
 τοῖς κατ' ἄμφω μέρεσιν συμπλέξας ἄμφω δι' ἀλλήλων τῇ ἐλ-
 λείψει τοῦ περὶ ἑκατέραν ἄκρου δυνατῶς ἐξιάσατο, τῆς μὲν
 πρώτης καὶ τιμίας τὴν δευτέραν καὶ ἄτιμον ποιούμενος σωστι-
 55 κὴν τε καὶ ἀνανεωτικὴν, τῆς δὲ δευτέρας τὴν πρώτην συστατι-
 κὴν τε καὶ περιποιητικὴν καταστήσας. Ἐκτρα δὲ φημι τῆς μὲν
 γενέσεως πρώτης καὶ τιμίας ὑπαρχούσης τὸ ἀφθαρτον, ὡς ἀνα-
 μαρτησίας ἀρχή, τῆς δὲ γεννήσεως ὡς δευτέρας οὔσης καὶ ἀτί-
 μου τὸ ἀμαρτητικόν, ὡς παντὸς πάθους αἴτιον καὶ φθορᾶς.
 60 Ἐπερ εἰς ἑαυτὸν κατὰ τὴν σάρκωσιν μηδαμῶς εἰληφῶς ὁ
 Σωτὴρ καὶ τὰ δι' αὐτὰ καταδεξάμενος τῆς μὲν γενέσεως τὴν
 γέννησιν σωστικὴν ἐποίησατο, τῷ κατ' αὐτὴν πάθει παραδό-
 ξως τὴν τῆς γενέσεως ἀφθαρσίαν ἀνανεούμενος, τῆς δ' αὖ πάλ-
 λιν γεννήσεως τὴν γένεσιν περιποιητικὴν κατεστήσατο, τῇ κατ'
 65 αὐτὴν ἀναμαρτησίᾳ τὴν τῆς γεννήσεως καθαγιαζῶν ἐμπάθειαν,
 ἵνα τὴν μὲν γένεσιν παντελῶς ἀνασώσῃται, τῷ κατ' αὐτὴν ἴσως
 τοῖς λοιποῖς ἐπὶ γῆς ζώοις ἐπιρρύτῃ τῆς σπορᾶς τρόπῳ μὴ
 κρατουμένην. Συνάψας οὖν γένεσιν καὶ πλάσιν καὶ ἔμπνευσιν
 φυσικῶς τῇ σαρκώσει καὶ τῇ γεννήσει, κατὰ μόνην ἐπίνοιαν
 70 ἀλλήλων διέλε, καὶ εὐρήσεις κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον τὴν
 τετάρτην γέννησιν, συμπληροῦσαν τὴν ἐκ σωμάτων, καὶ μόνην
 ἐπινοίᾳ τὴν ἀπ' αὐτῆς δεχομένην διάκρισιν κατὰ τὸν ἀποδοθέν-
 τα τρόπον. Λέγω δὲ ταῦτόν εἶναι τὴν γένεσιν προεπινοουμένην
 φυσικῶς τῆς ἐπεισάκτου γεννήσεως, ἧς ἰδιὸν ἐστὶ τὸ ἐμφύσημα
 75 τὸ πρῶτον καὶ ζωτικόν.

χωρίς νὰ λάβει μαζί καὶ τὴν τάση γι' ἄμαρτία, γίνεται νέος Ἄδάμ, λαμβάνοντας γένεση χωρὶς ἄμαρτία καὶ δεχόμενος τὴν ἴδια παθητὴ γέννηση. Γιατὶ καὶ τὶς δύο, ἀφοῦ τὶς περιέπλεξε τέλεια γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του μιὰ μὲ τὴν ἄλλη καὶ στὰ δύο μέρη καὶ τὶς δύο, τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη μὲ τὴν ἔλλειψη τῶν ἄκρων τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης τὴ θεράπευσε ἰσχυρά, κάνοντας τῆς πρώτης καὶ πολύτιμης σωτήρια καὶ ἀνανεωτικὴ τὴ δεύτερη καὶ ἀνάξια, καὶ τῆς δεύτερης καθιστώντας τὴν πρώτη συστατικὴ καὶ συντηρητικὴ. Ἐκτρα τῆς γένεσης, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη καὶ πολύτιμη, λέγω πὼς εἶναι ἡ ἀφθαρσία, ὡς ἀρχὴ τῆς ἀναμαρτησίας, ἐνῶ τῆς γέννησης, ἐπειδὴ εἶναι δεύτερη καὶ ἀνάξια, ἡ τάση στὴν ἄμαρτία, ἐπειδὴ εἶναι ἡ αἰτία κάθε πάθους τῆς φθορᾶς. Αὐτὰ βέβαια δὲν τὰ ἔλαβε καθόλου στὸν ἑαυτό του κατὰ τὴ σάρκωσή του ὁ Σωτὴρας καὶ ἀφοῦ καταδέχθηκε τὶς συνέπειές τους ἔκανε τὴ γέννηση σωτήρια τῆς γένεσης μὲ τὸ πάθος τῆς πρώτης, ἀνανεώνοντας παράδοξα τὴν ἀφθαρσία τῆς γένεσης, καὶ τῆς γέννησης πάλι ἔκανε συντηρητικὴ τὴ γένεση μὲ τὴν ἀναμαρτησία της, καθαγιάζοντας τὴν ἐμπάθεια τῆς γέννησης, ὥστε ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ σώσει τελείως τὴ γένεση διακρατώντας τὴν φύση μὲ τὸ θεοσκοπευτὸ λόγο της, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἐλευθερώσει τελείως ἀπὸ τὴ γέννηση τὴ φύση μας ποὺ ὑποτάχθηκε σ' αὐτὴν ἐξαιτίας τῆς ἄμαρτίας, καὶ νὰ μὴν διέπεται πιά ἐξίσου μὲ τὰ λοιπὰ ζῶα ἀπὸ τὸ συνήθη τρόπο τῆς σπορᾶς μὲ τὸ σπέρμα. Συνάπτοντας λοιπὸν κατὰ τρόπο φυσικὸ γένεση καὶ πλάση καὶ ἐμφύσημα μὲ τὴ σάρκωση καὶ τὴ γέννηση, χῶρισε τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη νοητὰ μόνο, καὶ θὰ βρεῖς σύμφωνα μὲ τὸ μεγάλο δάσκαλο τὴν τέταρτη γέννηση, ποὺ συμπληρῶνει τὴ γέννηση μέσω σωμάτων καὶ δέχεται μόνο ἐννοιολογικὴ διάκριση ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἐξήγησα. Καὶ λέγω πὼς ταυτίζεται μὲ τὴν γέννηση ποὺ ἐπῆλθε ἔπειτα ἡ γένεση ποὺ προεπινοεῖται κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ποὺ γνώρισμά της εἶναι τὸ πρῶτο καὶ ζωτικὸ φύσημα.

ΡΣΤ'

Θεωρία εἰς τό, «Τρισσὴν γέννησιν ἡμῖν οἶδεν
ὁ Λόγος».

Καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, εἰ βούλοιο γινῶναι τῶν τοῦ διδα-
5 σκάλου λόγων τὴν ἀκρίβειαν, ζήτηι τίς ὁ κατ' αἰτίαν προηγού-
μενος τῆς ἀνθρώπου γενέσεως λόγος ἐστίν, ὁ τῆς ἰδίας ἐντὸς
μένων ἀεὶ μονιμότητος ἀνεκφοιτήτως, καὶ τίς ὁ κατὰ τὴν παι-
δευτικὴν οἰκονομίαν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ διὰ τὴν ἀμαρτίαν
τρόπος, ὁ τέλος ἔχων τὴν τοῦ παιδαγωγουμένου διόρθωσιν καὶ
10 πρὸς τὸν λόγον τῆς αὐτοῦ γενέσεως τὴν τελείαν ἐπάνοδον, καὶ
μαθήση σαφῶς πῶς ὁ Θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος κατ' ἄμφω
τελείως γέγονε, πρὸς ὃν εἶχεν ἀληθῶς τῆς γενέσεως λόγον τὸν
κατ' οἰκονομίαν σοφῶς ἐπανάγων τρόπον, καὶ τότε δικαίως
θαυμάσεις τῆς συνέσεως τὸν διδάσκαλον, πῶς τὰ κατὰ τὴν φύ-
15 σιν συνημμένα κατ' ἐπίνοιαν διελὼν τὸν ὄλον τοῦ ἐφ' ἡμῖν θειο-
τάτου μυστηρίου κρυφίως διετράνωσε λόγον. Τὴν γὰρ ἐκ
σωμάτων γέννησιν τῷ ζωτικῷ ἐμφυσήματι καὶ τῇ σαρκώσει
κατ' ἐπίνοιαν ἐπιμερίσας τὴν πρὸς τὸν κατὰ τὴν γένεσιν λόγον
τοῦ κατὰ τὴν γέννησιν τρόπου διαφορὰν παρηνίζατο. Ὡν ἐπι-
20 λαβόμενος δι' ἡμᾶς ὁ τὴν φύσιν ἀνακαινίσας Θεός, μᾶλλον δὲ
καινίσας εἰπεῖν ἀληθέστερον, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον κάλλος αὐ-
τὴν τῆς ἀφθαρσίας ἐπαγαγὼν διὰ τῆς ἐξ ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ καὶ
λογικῶς ἐψυχωμένης σαρκὸς καὶ πλέον παρασχόμενος αὐτῇ
φιλοδώρως τὴν θέωσιν, ἧς μεταπεσεῖν παντελῶς ἀμήχανον
25 αὐτῷ τῷ σαρκωθέντι Θεῷ ψυχῆς τρόπον ἐνούσης σώματι, δι'
ὄλου περιχωρήσασαν ἀσυγχύτως κατὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ τῆς αὐ-
τοῦ κατ' αὐτὴν ἐκφάνσεως τοσοῦτον ἀντιλαβοῦσαν τὸ κρύπτε-
σθαι, ὅσον αὐτὸς δι' αὐτὴν γέγονε φανερὸς καὶ τῆς οἰκείας φυ-
σικῆς κρυφιότητος ἐκβεβηκῶς ἐνομίσθη.

Ἐξήγησι τοῦ λεγομένου, «ὁ λόγος τῆς Γραφῆς γνωρίζει
τριπλὴ γέννηση».

Καὶ γὰρ νὰ πῶ μ' ἓνα λόγο, ἂν θέλεις νὰ ἐννοῆσεις τὴν ἀκρίβεια τῶν λόγων τοῦ δασκάλου, ἀναζήτησε νὰ βρεῖς ποιὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ προηγεῖται ὡς αἰτία τῆς γένεσης τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς ποὺ μένει ἀνεκπόρευτα ἀδιάκοπα μέσα στὴν ἴδια του τῆ μονιμότητα, καὶ ποιὸς εἶναι ὁ τρόπος ὁ σύμφωνος μὲ τὴν παιδευτικὴ οἰκονομία τῆς γέννησής του ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας, ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴ διόρθωση τοῦ παιδαγογούμενου καὶ τὴν τέλεια ἐπάνοδο στὸ λόγο τῆς γένεσής του, καὶ θὰ μάθεις τότε μέ σαφήνεια πῶς ὁ Θεὸς ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος ἔγινε τέλεια καὶ ὡς πρὸς τὰ δύο, ἐπαναφέροντας μὲ σοφία στὸν ἀληθὴ λόγο τῆς γένεσης τὸν τρόπο τῆς οἰκονομίας, καὶ τότε θὰ θαυμάσεις δίκαια τὸ δάσκαλο γιὰ τὴ σύνεσή του· πῶς δηλαδή, διαιρώντας ἐννοιολογικὰ τὰ κατὰ τὴ φύση τους ἐνωμένα, μᾶς παρουσίασε μυστικὰ ἀνάγλυφο ὄλο τὸ λόγο τοῦ θεϊκότατου μυστηρίου ποὺ μᾶς περιβάλλει. Ἀφοῦ δηλαδή ξεχώρισε τὴ σωματικὴ γέννηση ἐννοιολογικὰ ἀπὸ τὴ ζωτικὴ ἐμπνοή καὶ τὴ σάρκωση, ὑπανίχθηκε τὴ διαφορὰ τοῦ τρόπου τῆς γέννησης πρὸς τὸ λόγο τῆς γένεσης. Αὐτὲς, ἀφοῦ τίς ἔλαβε γιὰ χάρη μας ὁ Θεὸς ποὺ ἀνανέωσε τὴ φύση μας, ἢ καλύτερα, γὰρ νὰ μιλήσω ἀληθέστερα, ποὺ μᾶς ἔδωσε μᾶλλον νέα φύση, κι ἀφοῦ τὴν ἐπανέφερε στὸ ἀρχαῖο κάλλος τῆς ἀφθαρσίας μὲ τὴν ἀγία σάρκα του μὲ τὴ λογικὴ ψυχὴ ποὺ ἔλαβε ἀπὸ ἐμᾶς καὶ ποὺ τῆς χάρισε ἐπιπλέον γενναιόδωρα τὴ θέωση, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ μεταπέσει κανεὶς, ἐπειδὴ μὲ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ποὺ σαρκώθηκε μὲ τὸν τρόπο ψυχῆς ἐνώνει τὸ σῶμα, ἀφοῦ τὸ περιχώρησε ὀλοκληρωτικὰ μὲ ἔνωση ἀσύγχυτη καὶ ἀναδέχθηκε ἀπὸ τὴ φανέρωσή του σ' αὐτὴν τὴν ἀπόκρυψή της σὲ τόσο βαθμὸ, ὅσο αὐτὸς ἔγινε γιὰ χάρη της φανερὸς καὶ νομίσθηκε ὅτι βγήκε ἀπὸ τὴν οἰκεία φυσικὴ κρυφιοτήτά του.

30 Καὶ τί τούτου παραδοξότερον, ὅτι φύσει Θεὸς ὑπάρχων,
 καὶ ἄνθρωπος φύσει γενέσθαι καταξιώσας, οὐδετέρας φύσεως
 τοὺς φυσικοὺς ὄρους διὰ τῆς ἐτέρας παντελῶς παρήμειψεν,
 ἀλλ' ὁλος Θεὸς ὦν ὁλος γενόμενος διέμεινεν ἄνθρωπος; Οὐ τῷ
 εἶναι Θεὸς ἄνθρωπος γενέσθαι κωλυόμενος, οὔτε μὴν τῷ γενέ-
 35 σθαι ἄνθρωπος τοῦ εἶναι Θεὸς ἐλαττούμενος, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς
 ὁλος δι' ἀμφοῖν συντηρούμενος, ἄμφω φυσικῶς κατὰ ἀλήθειαν
 ὑπάρχων, μήτε τῷ ἀκραιφνεῖ τῆς κατ' οὐσίαν τῶν μερῶν φυσι-
 κῆς διαφορᾶς διαιρούμενος, μήτε μὴν τῷ ἄκρως μοναδικῶ τῆς
 ὑποστάσεως συγγεόμενος, οὐ τραπεῖς εἰς τὴν κάτω φύσιν καὶ
 40 εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταπεσών. Οὐ φαντάσας σαρκὸς εἶδει καὶ
 σχήματι τὴν οἰκονομίαν καὶ ὅσα ἐτέρα καθ' ὑποκειμένου λέγε-
 ται εἶναι χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου λαβών, ταύτην ἐπλήρωσεν,
 ἀλλ' αὐτὴν κυρίως πράγματι καὶ ἀληθείᾳ τὴν ἀνθρωπίνην
 προσλαβὼν φύσιν ἤνωσεν ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀτρέπτως
 45 καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀμειώτως καὶ ἀδιαιρέτως, τῷ κατ' οὐ-
 σίαν αὐτῆς λόγῳ καὶ ὄρω συνέχων ἀνέκπτωτον. Καθ' ἦν καὶ
 τὴν ἐκ σωμάτων κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν διδάσκαλον
 ἡμετέραν ἐτίμησε γέννησιν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἀληθῶς
 καὶ ἀνθρωπίνως γεννώμενος, ἵνα ἡμᾶς τῶν δεσμῶν τῆς γεννή-
 50 σεως ἐλευθερώσῃ, καὶ τοῦ παραπλησίως χόρτου σπειρομένους
 ἐκ καταδίκης διὰ τὴν ἁμαρτίαν φύεσθαι νόμου, καὶ τοῦ τὴν ἀρ-
 χὴν ἔχειν φυτοῖς τε καὶ ἀλόγοις ζώοις τῆς πρὸς τὸ εἶναι γενέσε-
 ως τὴν συγγένειαν. Ὡς πού φησιν ὁ μέγας καὶ τῶν μεγάλων
 θεατῆς Ἰεζεκιήλ τὰ θεῖα μυσταγωγούμενος καὶ τὴν αἰτίαν τῆς
 55 νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπαρχούσης οἰκονομίας ἐκπαιδευόμε-
 νος, ὡς πρὸς Ἱερουσαλήμ φάσκων· «τάδε λέγει Κύριος τῇ Ἱε-
 ρουσαλήμ, Ἡ ρίζα σου καὶ ἡ γέννησίς σου ἐκ γῆς Χαναάν, ὁ
 πατήρ σου Ἀμορραῖος καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία· ἐν ἡμέρᾳ ἧ
 ἐτέχθης οὐκ ἔδησαν τὸν ὄμφαλόν σου, καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλού-

Τί εἶναι λοιπὸν πῶς παράδοξο ἀπὸ αὐτό, ὅτι, ἐνῶ ἀπὸ τῆ φύση του εἶναι Θεὸς κι ἔκρινε ἄξιό του νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τῆ φύση αὐτοῦ, καμμιάς ἀπὸ τίς δύο φύσεις δὲν παράλλαξε τοὺς φυσικοὺς ὄρους μὲ τῆς ἄλλης, ἀλλά, ἐνῶ εἶναι ὄλος Θεός, ἔγινε κι ἔμεινε ὄλος ἄνθρωπος; Τὸ ὅτι εἶναι Θεός δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος οὔτε καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος δὲν μειῶνεται ὡς πρὸς τὸ νὰ εἶναι Θεός, ἀλλὰ παρέμενε ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς καὶ μὲ τὰ δύο, ὄντας κατὰ τρόπο φυσικὸ ἀληθινὰ καὶ τὰ δύο, χωρὶς νὰ διαιρεῖται οὔτε μὲ τῆ φυσικὴ διαφορὰ τῶν μερῶν κατὰ τὴν οὐσία, οὔτε μὲ τὴν τέλεια μοναδικότητα τῆς ὑπόστασής του νὰ συγχέεται, καὶ χωρὶς νὰ μεταβληθεῖ στὴν κάτω φύση καὶ νὰ μεταπέσει σ' αὐτὸ πού δὲν ἦταν. Δὲν πλήρωσε τὴν οἰκονομία παρουσιάζοντάς την μὲ τῆ μορφή καὶ τὸ σχῆμα τῆς σάρκας καὶ παίρνοντας ὅσα ἄλλα ἀποδίδονταν σ' ἕνα ὑποκείμενο χωρὶς νὰ ἔχει τὸ ὑποκείμενο, ἀλλά, ἀφοῦ προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη φύση κατὰ κυριολεξία πραγματικὰ κι ἀληθινὰ, τὴν ἔνωσε μὲ τὸν ἑαυτό του σὲ ὑπόσταση ἀμετάβλητη καὶ ἀναλλοίωτη καὶ ἀμείωτη καὶ ἀδιαίρετη, συγκρατώντας τὴν ἀνέκπτωτη μὲ τὸ λόγο καὶ τὸν ὄρο τῆς οὐσίας της. Σύμφωνα μ' αὐτὸν τίμησε καὶ τῆ δική μας γέννηση ἀπὸ τὰ σώματα, σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο τοῦτο καὶ μεγάλο δάσκαλο, καὶ μὲ τὸ νὰ γίνεῖ ἀληθινὰ ἄνθρωπος καὶ μὲ τὸ νὰ γεννηθεῖ σὰν ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἐλευθερώσει ἐμᾶς ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς γέννησης κι ἀπὸ τὸ νόμο νὰ φυτρώνομε ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς καταδίκης μας σὰν χόρτα μὲ τῆ σπορά, κι ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε τὴν ἴδια συγγένεια τῆς γένεσης στὴν ὑπαρξὴ μὲ τὰ φυτὰ καὶ τ' ἄλογα ζῶα. Ὅπως λέει κάπου ὁ μέγας καὶ θεατὴς τῶν μεγάλων Ἰεζεκιήλ, διδαγμένος μυστικὰ τὰ θεῖα καὶ παιδευμένος τὴν αἰτία τῆς οἰκονομίας πού ἐκτυλίσσεται τώρα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀπευθυνόμενος στὴν Ἱερουσαλήμ· «αὐτὰ λέει ὁ Κύριος στὴν Ἱερουσαλήμ· ἡ ρίζα καὶ ἡ γέννησή σου εἶναι ἀπὸ τῆ γῆ Χαναάν, ὁ πατέρας σου Ἄμορραῖος καὶ ἡ μητέρα σου Χαιταία. Τῆ μέρα πού γεννήθηκες δὲν ἔδεσαν τὸν ἀφαλὸ σου, δὲ λούστηκες σὲ νερὸ οὔτε ἀλατίσθη-

60 θης, οὐδὲ ἀλί ἠλίσθης, καὶ σπαργάνοις οὐκ ἐσπαργανώθης, καὶ ἀπερρίφης ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου τῆ σκολιότητι τῆς ψυχῆς σου ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἐτέχθης· καὶ διῆλθον ἐπὶ σὲ καὶ εἶδόν σε πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματί σου καὶ εἶπά σοι, Ἐκ τοῦ αἵματός σου ἡ ζωὴ σου, πληθύνου, καθὼς ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε».

65 Τῆς οὖν τοῦ φύεσθαι διὰ τῆς σπορᾶς ἴσα χόρτω καὶ δι' αἵματος κατὰ τὰ λοιπὰ ζῶα τὴν ζωὴν ἔχειν καταδίκης ὁ τὴν φύσιν ἐξιώμενος καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀφθαρσίας χάριν ἐπανάγων Κύριος, ἦλθεν αὐτὴν ἐλευθερῶσαι, καὶ ἐμφανῶς μὲν αὐτῇ δεῖξαι πρὸς ὅπερ γενομένη κατ' ἀρχὰς οὐδόλως ἐκινήθη
70 καλόν, καὶ πατῆσαι τὸ πονηρὸν πρὸς ὅπερ ἅμα τῷ γενέσθαι διὰ τῆς ἀπάτης τὴν ὄλην αὐτῆς κινηθεῖσα παρὰ φύσιν κατεκένωσε δύναμιν, καὶ καταδῆσαι πρὸς ἑαυτὸν τὴν τῆς ἐπιθυμίας δύναμιν (ἧς ὑπάρχει ὁ ὀμφαλὸς σύμβολον), τὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ γόνιμον ἔξιν λαβοῦσαν παγίαν καὶ ἀμετάπτωτον, καὶ λουῖσαι ἐν ὕδατι,
75 καθᾶραι λέγω τῶν μολυσμῶν τῆς ἀγνοίας τῷ πελάγει τῆς περιχυθείσης αὐτῇ κατὰ τὴν χάριν γνώσεως, καὶ ἀλίσαι ἀλί, καὶ σπαργανῶσαι σπαργάνοις, τουτέστι τὴν πρὸς ὅπερ γέγονεν ἀγαθὸν φυσικὴν ἐνέργειαν ἀπρὶξ στερεώσας τῷ πνεύματι, σήψεως παθῶν καθαρὰν καταστήσαι καὶ ἀνεπίδεκτον, καὶ τῇ περιβολῇ
80 τῶν ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθῶν λόγων δίκην σπαργάνων περισφίγγας, ἀδιάχυτον παντελῶς ἀπεργάσασθαι.

PZ'

Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.

Τυχὸν δὲ διὰ τῶν εἰρημένων ὁ διδάσκαλος διττὸν εἶναι τὸν κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λόγον τε καὶ τρόπον

κες με ἀλάτι καὶ οὔτε σὲ τύλιξαν στὰ σπάργανα, ἀλλὰ σὲ πέταξαν πάνω στὴν πεδιάδα ἐξαιτίας τῆς ἀναποδιᾶς τῆς ψυχῆς σου τὴ μέρα ποὺ γεννήθηκες. Πέρασα ἀπὸ κοντά σου καὶ σὲ εἶδα πνιγμένη στὸ αἷμα σου καὶ σοῦ εἶπα· Ἡ ζωὴ σου θ' ἀναπηδήσει ἀπὸ τὸ αἷμα σου, καὶ σοῦ ἔδωσα τὴν ἄδεια νὰ πολλαπλασιασθεῖς ἔτσι ὅπως βγαίνουν τὰ σπαρτὰ τοῦ ἀγροῦ»².

Ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν τὴν καταδίκη, νὰ γεννιέται μετὰ τὴ σπορὰ ἴδια μετὰ τὰ χόρτα καὶ νὰ ἔχει τὴ ζωὴ μετὰ τὸ αἷμα σύμφωνα μετὰ τὰ ὑπόλοιπα ζῶα, ὁ Κύριος ποὺ θεραπεύει τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴν ἐπαναφέρει στὴν ἀρχαία χάρις τῆς ἀφθαρσίας, ἦρθε νὰ τὴν ἐλευθερώσει καὶ νὰ τῆς δείξει μ' ἔμφαση τὸ καλὸ πρὸς τὸ ὁποῖο ὅταν δημιουργήθηκε δὲν κινήθηκε καθόλου, καὶ νὰ πατήσῃ τὸ πονηρὸ πρὸς τὸ ὁποῖο, ἀμέσως μόλις γεννήθηκε ἀφοῦ ξεγελασμένη κινήθηκε παρὰ φύση, κένωσε ὅλη τὴ δύναμή της, καὶ νὰ δέσει σφιχτὰ μετὰ τὸν ἑαυτό του τὴ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας (σύμβολο τῆς ὁποίας εἶναι ὁ ἀφαλός), ἀφοῦ θὰ ἔχει λάβει πάγια καὶ ἀμετάπτωτη τὴ γόνιμη ἔξη μέσα στὸ ἀγαθὸ, καὶ νὰ τὴ λούσῃ μετὰ τὸ νερὸ, ἐννοῶ νὰ τὴν ἀποκαθάρει ἀπὸ τοὺς μολυσμοὺς τῆς ἄγνοιας στὸ πέλαγος τῆς γνώσης μετὰ τὸ ὁποῖο τὴν ἔζωσε ἡ χάρις, καὶ νὰ τὴν ἀλατίσει μετὰ τὸ ἀλάτι καὶ νὰ τὴ σπαργανώσει μετὰ σπάργανα· δηλαδῆ, ἀφοῦ στερεώσει μετὰ τὸ πνεῦμα γιὰ τὰ καλὰ τὴ φυσικὴ του ἐνέργεια πρὸς τὸ ἀγαθὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἐγινε, νὰ τὴν καταστήσει καθαρὴ ἀπὸ τὴ σήψη καὶ ἀνεπίδεκτη, καί, ἀφοῦ μετὰ τὴ φορεσιὰ τῶν ἀληθινῶν λόγων τῶν ὄντων τὴν τυλίξει σφιχτὰ σάν μετὰ σπάργανα, νὰ τὴν κάνει τελείως ἀνίκητη νὰ διασκορπιστεῖ.

² Ἄλλη ἐξήγηση τοῦ ἰδίου λεγομένου.

³ Ἴσως μετὰ ὅσα λέχθησαν εἰσηγούμενος ὁ δάσκαλος ὅτι εἶναι διπλὸς ὁ λόγος καὶ ὁ τρόπος τῆς γένεσης τῆς ἀνθρώπινης φύσης,

5 εἰσηγούμενος, τὸν μὲν ψυχῆς, τὸν δὲ σώματος, τὴν ἐκ σωμά-
των γέννησιν εἰς δύο κατ' ἐπίνοιαν διεῖλε γεννήσεις, τὴν μὲν
ψυχὴν ἐμφαίνων ἀρρήτως ἐκ τοῦ θείου καὶ ζωτικοῦ ἐμφυσήμα-
τος συνισταμένην, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης τοῦ ἐξ
οὐπὲρ ἐστὶν ἅμα τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν σύλληψιν γινόμενον σῶμα-
10 τος. Οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἀπαραλλάκτως φάναι θέμις ἐπ' ἀμφοῖν
τῆς γενέσεως εἶναι τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον, ὅτι μηδὲ ταυτὸν
ἀλλήλοις κατὰ τὴν οὐσίαν ἄμφω ταῦτα τυγχάνουσιν. Ὡν γὰρ
ἀλλήλοις μὴ ταυτόν ἐστι τὸ εἶναι, τούτων δηλονότι καὶ ὁ πρὸς
ἀλληλα τῆς γενέσεως παρήλλακται λόγος καὶ τρόπος. Ἀλλὰ
15 ψυχῆς μὲν ἄλλον εἶναι δίκαιον οἶεσθαι καὶ λόγον καὶ τρόπον,
καθ' ὃν γίνεται τε καὶ ἔστι καὶ ἀμεταβόλως μένει σῶμα καὶ
ψυχῇ συναπτόμενον.

ΡΗ'

Θεωρία σύντομος πρὸς τοὺς λέγοντας προϋπάρχειν
ἢ μεθυπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς.

Εἰ καὶ ἅμα κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἀμφοτέρων, ψυχῆς λέγω καὶ
5 σώματος, ὁ αὐτός ἐστι τῆς γενέσεως χρόνος, οὐδενὸς τοῦ ἐτέ-
ρου προϋπάρχοντος, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν γένεσιν ἢ μεθυπάρχον-
τος, ἵνα μὴ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν εἶδους ὡς ὄλου λυθῆ, δικαίως ἂν ὁ
τοῦ πρὸς τι λόγος πρεσβυτέραν ἔχων καθ' ἑαυτὴν οὕσαν τὴν
τοῦ ἐνὸς ὡς μέρος ὑπόστασιν, καὶ πρὸς ἄλλο κατὰ τὴν φύσιν
10 παντάπασιν ἄσχετον ἔχουσαν τὴν ἔνωσιν, καὶ διὰ τοῦτο μηδέ-
ποτε τὴν σὺν ἄλλῳ κατὰ σύνθεσιν ἄλλου τινὸς φυσικῶς συμ-
πληροῦσαν ὑπόστασιν χωρὶς φθορᾶς καὶ τῆς πρὸς ὅπερ οὐκ ἦν
ἀλλοιωσεως. Τὸ γὰρ καθ' ἑαυτὸ ἰδικῶς προϋφιστάμενον εἰς
ἀλλου τινὸς εἶδους ὑπόστασιν οὐ πέφυκεν ἄγεσθαι. Εἰ δὲ εἰς
15 τὴν ἐτέρου εἶδους συμπλήρωσιν τὴν πρὸς ἄλλο δέχεται σύνθε-

ὁ ἓνας τῆς ψυχῆς κι ὁ ἄλλος τοῦ σώματος, χώρισε τὴ σωματικὴ γέννηση σὲ δύο ἐννοιολογικὰ γεννήσεις, στὴ μία δηλώνοντας τὴν ψυχὴ μὲ τρόπο ἄρρητο νὰ συνίσταται ἀπὸ τὸ θεῖο καὶ τὸ ζωτικὸ φύσημα, καὶ στὴν ἄλλη τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ὑποκείμενη ὕλη τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ὁποῖο γίνεται κατὰ τὴ σύλληψη μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ. Γιατὶ δὲν εἶναι θεμιτὸ νὰ ποῦμε πῶς εἶναι ὁ ἴδιος ἀπαράλλαχτα λόγος καὶ τρόπος τῆς γένεσης καὶ στὰ δύο, ἀφοῦ δὲν τυχαίνει νὰ εἶναι αὐτὰ τὰ δύο ἴδια στὴν οὐσία μεταξύ τους. Γιατί, σὲ ὅποια δὲν ὑπάρχει ταυτότητα τοῦ εἶναι, σ' αὐτὰ προφανῶς παραλλάζει καὶ ὁ λόγος κι ὁ τρόπος τοῦ ἑνὸς σὲ σχέση μὲ τὸ ἄλλο. Ἀλλὰ τῆς ψυχῆς εἶναι δίκαιο νὰ νομίζομε πῶς εἶναι ἄλλος ὁ λόγος κι ὁ τρόπος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο καὶ γίνεται καὶ εἶναι καὶ μένει ἀμετάβλητη, σῶμα ἐνωμένο μὲ τὴν ψυχὴ.

108

Σύντομη ἐξήγηση γιὰ ὅσους λένε ὅτι οἱ ψυχὲς ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ τὰ σώματα ἢ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτά.

Κι ἂν συνάμα, κατὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν δύο, ἐννοῶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, εἶναι ὁ ἴδιος χρόνος τῆς γένεσης καὶ κανένα ἀπὸ τὰ δύο, ὅπως εἶπα, δὲν προϋπάρχει ἀπὸ τὸ ἄλλο κατὰ τὴ γέννηση, οὔτε ὑπάρχει ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὸ εἶδος ποὺ συγκροτοῦν τὰ δύο ὡς ὅλο, θὰ μπορούσε νὰ τεθεῖ δίκαια ὁ λόγος τῆς ἀναφορᾶς (πρὸς τι), ἐπειδὴ ἔχει καθ'ἑαυτὴ στὴν ὑπαρξὴ τῆς πρεσβύτερη τὴν ὑπόστασι τοῦ ἑνὸς ὡς μέρους, καὶ ἄσχετη τελείως πρὸς τὸ ἄλλο κατὰ τὴ φύση τὴν ἔνωση, καὶ γι' αὐτὸ δὲν συμπληρώνει οὐδέποτε κατὰ τρόπο φυσικὸ τὴν ὑπόστασι μὲ ἄλλο μὲ τὴν σύνθεσι κάποιου ἄλλου χωρὶς φθορὰ καὶ ἀλλοίωσι σ' αὐτὸ ποὺ δὲν ἦταν. Γιατί, ὅποιο προϋφίσταται ἰδιαίτερα καθ'ἑαυτό, δὲν ἔχει στὴ φύση του νὰ μεταβαίνει σὲ κάποιου ἄλλου εἶδους ὑπόστασι. Ἄν ὅμως ὅποιο προϋφίσταται δέχεται τὴ σύνθεσή του γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ κάποιον ἄλλο

σιν τὸ προϋφιστάμενον, ἢ κατὰ φύσιν τοῦτο ποιεῖ πάντως, ἢ παρὰ φύσιν. Καὶ εἰ μὲν κατὰ φύσιν, οὐδέποτε τῆς πρὸς ἄλλο πρὸς ἐκπλήρωσιν εἶδους ἑτέρου συνθέσεως παυόμενον ὀραθήσεται, διὰ τὴν βίαν τῆς φύσεως ἑαυτῆς ἐκστῆναι μὴ δυναμένης
 20 καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ οὔτε σώματος χωρὶς ἢ ψυχῆ, οὔτε ψυχῆς σῶμά ποτε νοηθήσεται, καὶ περιετράπη τοῖς περιττοῖς τὴν συνέσειν εἰς ἡλιθιότητα τὸ σοφόν, ἐναχθεῖσι βία πρὸς ὅπερ φεύγειν ἐσπούδασαν. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλλου συμπλήρωσιν εἶδους θάτερον τούτων τὴν πρὸς τὸ ἕτερον δέχεται σύνθεσιν,
 25 φθείρεται πάντως, τοῦ κατὰ φύσιν ἐξιστάμενον ὄρου, καὶ γινόμενον ὅπερ μὴ πέφυκε καὶ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταπίπτον, οὐ τί γένοιτ' ἂν ἄσυνετώτερον; Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

Ψυχῆς μὲν οὖν γένεσις, ὡς φησὶν ἐμφαντικῶς ὁ διδάσκαλος,
 30 λος, ἐξ ὑποκειμένης ὕλης οὐ γίνεται, καθάπερ τὰ σώματα, ἀλλὰ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ζωτικῆς ἐμπνεύσεως ἀρρήτως τε καὶ ἄγνώστως, ὡς οἶδε μόνος ὁ ταύτης δημιουργός. Ἡ ψυχὴ τὸ εἶναι λαμβάνουσα κατὰ τὴν σύλληψιν ἅμα τῷ σώματι πρὸς ἐνὸς ἀνθρώπου συμπλήρωσιν ἄγεται, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς ὑπο-
 35 κειμένης ὕλης τοῦ ἑτέρου δηλαδὴ γίνεται σώματος κατὰ τὴν σύλληψιν, ἅμα τῇ ψυχῇ τὴν τοῦ ἐν εἶδος εἶναι σὺν αὐτῇ δεχόμενον σύνθεσιν. Ὅπερ ἄλλαχού τρανότερον ἐμφαίνων φησὶν ὁ διδάσκαλος, «κατὰ τὴν διπλῆν τοῦ ἐμφυσηματος δύναμιν, καὶ πνοὴν ἐμφυσώμενοι πάντες καὶ Πνεῦμα ἅγιον». Μεριστέον οὖν
 40 τῇ ἐπινοίᾳ κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ μὲν ζωτικὸν ἐμφύσημα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ νοερᾷ τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ, τὴν δὲ σάρκωσιν καὶ τὴν πνοὴν τῇ φύσει τοῦ σώματος, καθὼς οἱ Πατέρες φασί. Καὶ ἡ τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ μυστικῶς παρήχθη γένεσις, ἕτερον τῆς ψυχῆς ἔχουσα τὸν τε τοῦ εἶναι λόγον καὶ τὸν τοῦ γενέ-
 45 σθαι τρόπον, καὶ ἕτερον δηλαδὴ τοῦ σώματος, ὡς τὸ θεῖον

εἶδος, αὐτὸ τὸ κάνει ἢ κατὰ φύση ἢ παραφύση. Κι ἂν τὸ κάνει κατὰ φύση οὐδέποτε θὰ τὸ δοῦμε ν' ἀπέχει ἀπὸ τῆ σύνθεσης μὲ τὸ ἄλλο γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἄλλο εἶδος, ἐπειδὴ ἡ φύση εἶναι ἀναγκασμένη νὰ μὴν μπορεῖ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν θὰ νοηθεῖ ποτέ οὔτε ψυχὴ χωρὶς σῶμα οὔτε σῶμα χωρὶς ψυχὴ, κι ἔτσι στοὺς κατὰ περίσσεια μορφωμένους ἢ σοφία τους μεταβλήθηκε σὲ ἠλιθιότητα καὶ σύρθηκαν μὲ τὴ βία σ' αὐτὸ πὺ προσπάθησαν ν' ἀποφύγουν. Ἐὰν ὅμως κάποιος ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο δέχεται τὴ σύνθεσή του μὲ τὸ ἄλλο γιὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ ἄλλου εἶδους, ὅπως δὴποτε φθείρεται βγαίνοντας ἀπὸ τὸν φυσικὸ του ὄρο, καὶ καταπατώντας αὐτὸ πὺ δὲν εἶχε δημιουργηθεῖ καὶ μεταπίπτοντας σ' αὐτὸ πὺ δὲν ἦταν, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί πὺ ἀνόητο θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει; Ἄλλὰ ἄς ἐπιστρέψουμε στὸ θέμα μας.

Ἡ γένεση λοιπὸν τῆς ψυχῆς, ὅπως λέει ἐμφαντικὰ ὁ δάσκαλος, δὲ γίνεται, ὅπως τὰ σῶματα, ἀπὸ ὕλη πὺ ὑπόκειται, ἀλλὰ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ζωτικὸ ἐμφύσημά του μὲ τρόπο ἄρρητο κι ἄγνωστο, ἔτσι ὅπως γνωρίζει μόνον ὁ δημιουργὸς της. Λαμβάνοντας ὑπαρξὴ ἢ ψυχὴ κατὰ τὴ σύλληψη μαζὶ μὲ τὸ σῶμα ὁδηγεῖται στὴ συμπλήρωση ἑνὸς ἀνθρώπου, ἐνῶ τὸ σῶμα γίνεται κατὰ τὴ σύλληψη ἀπὸ τὴν ὑποκειμένη ὕλη τοῦ ἄλλου σώματος, μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ δεχόμενος τὴ σύνθεσις μαζὶ της γιὰ νὰ γίνουν ἕνα εἶδος. Αὐτὸ ὁ δάσκαλος ἀλλοῦ τὸ φανερῶνει εὐκρινέστερα λέγοντας: 'Σύμφωνα μὲ τὴ διπλὴ δύναμις τοῦ φύσηματος, δεχόμενοι ὅλοι καὶ πνοὴ καὶ ἅγιο Πνεῦμα'³. Πρέπει λοιπὸν νὰ μοιράσομε ἐννοιολογικὰ κατὰ τὴ σύλληψη τὸ ζωτικὸ ἐμφύσημα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στὴ νοερὴ οὐσία τῆς ψυχῆς, ἐνῶ τὴ σάρκωσις καὶ τὴν πνοὴ στὴ φύση τοῦ σώματος, ὅπως λένε οἱ πατέρες. Καὶ ἡ γένεσις τοῦ προπάτορά μας Ἀδὰμ ἐγίνε μυστικά, ἔχοντας διάφορο καὶ τὸν λόγο τοῦ εἶναι τῆς ψυχῆς καὶ τὸν τρόπο τῆς γένεσις, καὶ προφανῶς διάφορο καὶ τοῦ

3. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΚΘ', Θεολογικὸς Γ', Περὶ τοῦ Υἱοῦ*, κεφ. 20. ΕΠΕ, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σελ. 340.

ἡμᾶς μεγαλοφυῶς ἐμυσταγώγησε γράμμα, μὴ συγχωροῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς γενέσεως ἀλλήλοις συμπεσόντα φυρῆναι κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὸν ἑκάστου τῆς οὐσίας λόγον ἀγνοηθῆναι καὶ τὸν τῆς γενέσεως τρόπον.
50 πον.

Εἰ δὲ τῷ Ἀδὰμ ἐνηκολούθησεν ἡ διπλῆ τοῦ ἐμφυσήματος δύναμις κατὰ τὴν εἶς τὸ εἶναι γένεσιν σύνδρομος, τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα συναμφοτέρου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος,
55 ὅπερ κρᾶμα κατὰ τὸ δυνατὸν ἐμφέρειαν σώζει πολλὴν πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδάμ; Ὡσπερ γάρ, ὡς αὐτός φησιν ὁ διδάσκαλος, παρὰ τῆς ὕλης τὸ σῶμα λαβὼν ὁ Θεός, νεοτελοῦς δηλονότι προῦποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθείς, ὃ δὴ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸν
60 αὐτὸν τρόπον καὶ ἐξ ἀχράντου Παρθένου οἶονεὶ γῆς ἀμιάντου τὸ σῶμα λαβὼν, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθείς, ὃ δὴ ψυχὴν νοερὰν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, τὸ ἑαυτοῦ ἀνθρώπινον ἐδημιούργησεν, ἢ ἑαυτὸν ἀτρέπτως κατὰ πρόσληψιν σαρκός, νοερῶς τε καὶ λογικῶς ἐψυχωμένης, δι' ἡμᾶς ἐκουσίως ὡς παντο-
65 δύναμος δημιουργήσας ἐποίησεν ἄνθρωπον.

Ταύτη γοῦν καὶ τετιμηκέναι, καθάπερ οἶμαι, φησὶν ὁ διδάσκαλος τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν τὴν καθ' ἡμᾶς τρισσὴν γέννησιν, τουτέστι τοὺς καθόλου τρόπους τῆς ἡμῶν εἶς τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι καὶ ἀεὶ εἶναι γενέσως, τὴν μὲν ἐκ σωμάτων, μίαν
70 οὖσαν τοῦ συναμφοτέρου κατὰ τὴν ἅμα τῶν μερῶν ἀλλήλοις συνύπαρξιν, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, εἰς δύο διαιρουμένην, διὰ τὸν ἑτεροῖον τῆς ἑκατέρου γενέσεως τρόπον, δι' ἧς τὸ εἶναι λαμβάνομεν, τὴν δὲ ἐκ βαπτίσματος, καθ' ἣν τὸ εὔ εἶναι πλουσίως ὑποδεχόμεθα, τὴν δὲ ἐξ ἀναστάσεως, καθ' ἣν πρὸς τὸ ἀεὶ
75 εἶναι διὰ χάριτος μεταποιούμεθα. Ἀκριβῶς τοίνυν τοῖς τοῦ δι-

σώματος, ὅπως μᾶς δίδαξε μυστικὰ μεγαλοφυῶς ἡ θεία Γραφή, μὴ ἐπιτρέποντας ν' ἀναμιχθοῦν κατὰ τὴ φύση ἐνωμένα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο ἢ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα στὸν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπο γένεσης, καὶ νὰ ἀγνοηθεῖ ὁ λόγος τῆς οὐσίας καθενὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς γένεσής του.

Κι ἂν συνόδεψε τὸν Ἀδὰμ συμπορευόμενη μαζί του ἡ διπλὴ δύναμη τοῦ ἐμφυσήματος κατὰ τὴ δημιουργία του στὸ εἶναι, τί μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας γι' αὐτὸν ποῦ ἦταν διπλὸς στὴν ἀνθρωπότητα, τὸ Θεὸ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστό, ἐννοῶ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, κράμα ποῦ διατηρεῖ κατὰ τὸ δυνατὸ πολλὴ ὁμοιότητα μὲ τὸν πρῶτο Ἀδὰμ; Ὅπως δηλαδή, καθὼς λέει ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος, ὁ Θεὸς παίρνοντας τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ὕλη, ποῦ εἶχε λάβει πρόσφατα τὴν ὑπόστασή της, κι ἐμφυσώντας σ' αὐτὸ ζωὴ ἀπὸ μέσα του, ποῦ ἡ Γραφή τὴ θέλει νοερὴ ψυχὴ καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπο, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπὸ τὴν ἄχραντη Παρθένο, σὰν ἀπὸ γῆ ἀμόλυντη, παίρνοντας τὸ σῶμα κι ἐμφυσώντας σ' αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ζωὴ, ποῦ ἡ Γραφή τὴ θέλει ψυχὴ νοερὴ καὶ εἰκόνα Θεοῦ, δημιούργησε καὶ τὴ δική του ἀνθρώπινη σύνθεση, ἢ τὸν ἑαυτό του χωρὶς τροπὴ προσλαμβάνοντας τὴ σάρκα, μὲ ψυχὴ νοερὴ καὶ λογικὴ, τὸν δημιούργησε γιὰ μᾶς ὡς παντοδύναμος μὲ τὴ θέλησή του καὶ τὸν ἔκανε ἄνθρωπο.

Ἔτσι λοιπόν, ὅπως νομίζω, κι ἔχει τιμήσει, λέει ὁ δάσκαλος, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς μας τὴν τριπλὴ γέννησή μας, δηλαδή τοὺς συνολικοὺς τρόπους τῆς γένεσής μας στὸ εἶναι, στὸ μακάριο εἶναι καὶ στὸ παντοτινὰ εἶναι· τὴ γένεση ἀπὸ τὰ σώματα ποῦ εἶναι μία καὶ γιὰ τὰ δύο ἐξαιτίας τῆς ταυτόχρονης συνύπαρξης τῶν μελῶν μεταξύ τους, ἐννοώντας ὡς δύο τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ποῦ διαιρεῖται σὲ δύο ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς τοῦ τρόπου τῆς γένεσης τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ δύο, χάρις στὴν ὁποία παίρνομε τὸ εἶναι· τὴν ἄλλη ἀπὸ τὸ βάπτισμα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὑποδεχόμαστε πλούσια τὸ μακάριο εἶναι· τὴν τρίτη ἀπὸ τὴν ἀνάσταση, κατὰ τὴν ὁποία μεταποιούμεστε ἀπὸ τὴ χάρις πρὸς τὸ αἰώνιο εἶναι. Πρέπει λοιπόν νὰ μελετοῦμε μὲ ἀκρίβεια τοὺς

δασκάλου λόγοις ἐπισκῆπτειν διὰ τοὺς ἐπηρεαστὰς τῶν καλῶς
 κειμένων. Τῇ γὰρ ἐπινοίᾳ μόνη διελὼν τὴν ἐκ σωμάτων γέννη-
 σιν διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, ἅμα τῇ συλλήψει κατὰ ταυτὸν
 χρονικῆς οὐδ' ὄλως ροπῆς προεπινοουμένης, εἰληφέναι τὸν Κύ-
 80 ριον τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, ἥτοι ἐμφύσημα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον
 αὐτοῦ, λέγω δὲ τὴν νοερὰν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ἐκ τῆς
 ἀχράντου Παρθένου, καὶ οὐ μετὰ τὴν σύλληψιν, ὁ διδάσκαλος
 διορίζεται.

ΡΘ'

Πρὸς τοὺς λέγοντας προὔπαρχειν τῶν σωμάτων
 τὰς ψυχάς.

Τινὲς μὲν γὰρ φασιν, ὡς ἤδη προλαβὼν ἔφην, προὔπαρ-
 5 χειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς, τινὲς δὲ τὸ ἐναντίον, τῶν ψυχῶν
 προὔπαρχειν τὰ σώματα. Ἡμεῖς δὲ τὴν μέσσην ὁδὸν ὡς βασιλι-
 κὴν κατὰ τοὺς Πατέρας ἡμῶν ὀδεύοντες οὔτε προὔπαρξιν οὔτε
 μεθύπαρξιν ψυχῆς ἢ σώματος, συνύπαρξιν δὲ μᾶλλον φαμεν,
 τὰς ἐφ' ἐκάτερα φυλαττόμενοι ἐγκλίσεις, καὶ μήτε ἀριστερὰ
 10 μήτε δεξιὰ, καθὼς φησιν ἡ ἀγία Γραφή, παντάπασι ρέποντες,
 φόβον φοβούμενοι οὐ πλεον φοβεῖσθαι οὐδὲν ἐστι φοβερώτε-
 ρον, μήπως προὔπαρχειν λέγοντες τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς,
 καὶ τιμωρίας ἔνεκεν τῶν ψυχῶν ἐφευρέσθαι τὰ σώματα, διὰ
 τὴν προγεγενημένην τῶν ἀσωμάτων κακίαν, τῆς τῶν ὀρωμέ-
 15 νων ἐκπρεποῦς μεγαλοουργίας, δι' ἧς ὁ Θεὸς γινώσκεται σιωπῆ
 κηρυττόμενος, αἰτίαν εἰκότως εἶναι μόνην ὑποτιθέμεθα τὴν κα-
 κίαν, ἀνάγκην ἐπάγουσαν τῷ Θεῷ παρὰ πρόθεσιν ἦν οὐκ εὐδό-
 κησεν οὐσίαν δημιουργῆσαι, ἧς τυχὸν ἀπ' ἀρχῆς οὐδὲ τὸν λόγον
 ἔχει πρὸ τῶν αἰώνων μετὰ τῶν ἄλλων ἀπόκρυφον. Τῶν γὰρ
 20 παρὰ πρόθεσιν γινομένων λέγειν τὸν Θεὸν ἔχειν τοὺς τῆς οὐ-
 σιώσεως λόγους, οὐ μοι δοκεῖ συνετῆς διανοίας εἶναι, καὶ ὁπω-

λόγους τοῦ δασκάλου ἐξαιτίας αὐτῶν ποὺ βλάπτουν ὅσα εἶναι σὲ καλὴ κατάσταση. Γιατί, διαιρώντας νοερὰ μόνον τὴ γέννηση ἀπὸ τὰ σώματα γιὰ τὴν αἰτία ποὺ ἐξήγησα, ταυτόχρονα μὲ τὴ σύλληψη, χωρὶς νὰ προεπινοεῖται καθόλου ἓνα χρονικὸ διάστημα, ὁρίζει ὁ δάσκαλος ὅτι ἔλαβε ὁ Κύριος τὸ ζωτικὸ πνεῦμα, δηλαδὴ ἐμφύσημα στὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή του, ἐννοῶ τὴ νοερὴ ψυχὴ μαζί μὲ τὸ σῶμα ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴν ἀχραντὴ Παρθένο, καὶ ὄχι μετὰ τὴ σύλληψη.

109

Σ' αὐτοὺς ποὺ λένε ὅτι οἱ ψυχὲς προϋπάρχουν ἀπὸ τὰ σώματα.

Ἰσχυρίζονται μερικοί, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὅτι οἱ ψυχὲς προϋπάρχουν ἀπὸ τὰ σώματα, καὶ μερικοὶ τὸ ἀντίθετο, ὅτι τὰ σώματα προϋπάρχουν ἀπὸ τὶς ψυχὲς. Ἐμεῖς ὅμως, βαδίζοντας τὴ μέση ὁδὸ ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ἡ βασιλικὴ κατὰ τοὺς πατέρες μας, οὔτε προϋπαρξὴ ὑποστηρίζομε οὔτε συνύπαρξὴ ψυχῆς ἢ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποστηρίζομε ὅτι συνυπάρχουν, προφυλαγόμενοι ἀπὸ τὶς παρεκκλίσεις καὶ ἀπὸ τὰ δύο, καὶ χωρὶς νὰ κλίνομε καθόλου οὔτε ἀριστερὰ οὔτε δεξιᾶ, ὅπως λέει ἡ ἀγία Γραφή, ἔχοντας μεγάλον φόβον, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος, μὴπως, λέγοντας ὅτι οἱ ψυχὲς προϋπάρχουν ἀπὸ τὰ σώματα καὶ τὰ σώματα ἐξευρέθησαν γιὰ τιμωρία τῶν ψυχῶν ἐξαιτίας τῆς κακίας ποὺ διέπραξαν τὰ ἀσώματα, ὑποθέσομε εὐλογα ὅτι ἀποκλειστικὴ αἰτία τῆς θαμπωτικῆς μεγαλοουργίας ὄσων βλέπομε ποὺ μᾶς κάνει γνωστὸ τὸ Θεὸ σιωπηλᾶ κηρύσσοντάς τον εἶναι ἡ κακία, προκαλώντας στὸ Θεὸ τὴν ἀνάγκη παρὰ τὴν πρόθεσή του νὰ δημιουργήσῃ οὐσία ποὺ δὲν ἤθελε, τῆς ὁποίας ἴσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἔχει κρυφὸ τὸ λόγο πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες μαζί μὲ τὰ ἄλλα. Τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει παρὰ τὴν πρόθεσή του τοὺς λόγους τῆς πραγματοποίησης ὄσων γίνονται, δὲ νομίζω πῶς δείχνει συνετὴ σκέψη καὶ ποὺ συναι-

σοῦν εὖ συνησθημένης Θεοῦ μεγαλειότητος, τοῦ ἀπαθοῦς καὶ
 μόνου ἀληθοῦς, καὶ μηδὲν ἔχοντος καθόλου κατὰ τοὺς ἐξ αὐτῶ
 προόντας τῶν ὄντων λόγους πρόσφατον, καὶ μάλιστα παρὰ
 25 πρόθεσιν. Πάντα γὰρ αὐτῶ τὰ ὅπως οὖν ὄντα ἢ γενησόμενα
 κατὰ τὴν οὐσίαν προτεθέληται τε καὶ προεννενόηται καὶ προέ-
 γνωσται· ἕκαστον δὲ τῶν ὄντων κατὰ τὸν εὖθετον καὶ ἐπιτή-
 δειον καιρὸν οὐσιοῖ καὶ ὑφίστησι.

Μηδὲ γὰρ ὅτε τι κατασκευάζοντα τὸν Θεὸν ὁρῶμεν, τότε
 30 καὶ τῆς περὶ αὐτὸ θελήσεως ἤρχθαι ἐννοίας τε καὶ γνώσεως
 αὐτὸν νομίσωμεν. Ἄπαγε. Πολλῆς γὰρ ὄντως ἐστὶ τοῦτο με-
 στὸν ἀτοπίας, εἰ, ὅπερ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς πρὸ τῶν αἰώνων μήτε
 ἐνενόησεν ἢ ἔγνω ἢ ἐθέλησεν εἶναι, νῦν νοήσας τε καὶ θελήσας
 καὶ γνοῦς, ἢ μεταγνοῦς εἰπεῖν οἰκειότερον, ὡς καλὸν ἐξετέλε-
 35 σεν· ἵνα μὴ λέγω ὅτι οὐδὲ αὐτήν, ὧν τοὺς λόγους προηγουμέ-
 νως οὐκ ἔχει, γινώσκει τὴν ποιήσιν. Ἀλλὰ πάντα τῆ βουλήσει
 τοῦ Θεοῦ προγνωστικῶς κατὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν ἀεὶ
 περιέχεσθαι πιστεύομεν, μηδενὸς αὐτῶ καθ' οἷονδῆποτε τρό-
 πον προσφάτως ἐπινοουμένου καὶ τὸ εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν
 40 λαμβάνοντος. Μηδὲ γὰρ οἶεσθαι δεῖ εὐσεβῶς φρονοῦντας ὑπο-
 λαμβάνω τὸν Θεὸν τὰ κατὰ πρόγνωσιν ἀπειροδυνάμως ἐν
 ἑαυτῶ κατὰ τοὺς ἑαυτῶν λόγους προπεριεχόμενα ἕκαστα μαν-
 θάνειν διὰ τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς. Ἀλλ' ἡμῖν οἱ αἰῶνές τε
 καὶ οἱ χρόνοι κατὰ τὸν προωρισμένον καὶ τὸν εὖθετον ἐκάστου
 45 καιρὸν σοφῶς ἕκαστα δημιουργούμενα δεικνύουσι, καὶ εἰς τὸ
 εἶναι προβάλλονται, καθὰ καὶ περὶ τοῦ Λευῖ φησιν ὁ θεῖος
 Ἀπόστολος οὕτως διεξιὼν, «ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὄσφυϊ τοῦ πατρὸς
 ἦν», πρὶν εἰς τὸ εἶναι παρελθεῖν. Ὅστις δυνάμει μὲν ἐν τῶ πα-
 τριάρχῃ Ἀβραὰμ ὑπάρχων, κατὰ δὲ τὸν τετελεσμένον καιρὸν

σθάνεται κατὰ κάποιο τρόπο τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ πὺ εἶναι ἀπαθῆς καὶ μόνος ἀληθινὸς καὶ δὲν ἔχει γενικὰ τίποτε πρόσφατο σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τῶν ὄντων πὺ προϋπάρχουν μέσα του καὶ μάλιστα ἀντίθετα μὲ τὴν πρόθεσή του. Γιατὶ ὅλα, ὅσα κατὰ κάποιο τρόπο ἔγιναν ἢ θὰ γίνουν κατὰ τὴν οὐσία, καὶ τὰ ἔχει θελήσει ἀπὸ πρὶν καὶ τὰ ἔχει σκεφτεῖ καὶ τὰ ἔχει γνωρίσει καὶ σὲ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ὄντα στὸν ἀρμόδιο καὶ κατάλληλο καιρὸ δίνει οὐσία καὶ ὕπαρξη.

Οὔτε βέβαια νὰ νομίσουμε, ὅταν βλέπομε τὸ Θεὸ νὰ πραγματοποιεῖ κάτι, ὅτι τότε ἄρχισε νὰ τὸ θέλει, νὰ τὸ σκέφτεται καὶ νὰ τὸ γνωρίζει. Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Γιατὶ στ' ἀλήθεια εἶναι αὐτὸ γεμάτο ἀπὸ πολλὴ ἀνοησία, ἐὰν αὐτὸ πὺ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες οὔτε σκέφτηκε οὔτε γνώρισε οὔτε θέλησε, τὸ σκέφτηκε τώρα καὶ τὸ θέλησε καὶ τὸ γνώρισε, ἢ, γιὰ νὰ μιλήσω καλύτερα, μετάνοιωσε καὶ τὸ ἔπραξε ὡς καλὸ, γιὰ νὰ μὴ πῶ ὅτι δὲν γνωρίζει οὔτε τὴ δημιουργία ἐκείνων πὺ δὲν ἔχει ἀπὸ πρὶν τοὺς λόγους τους. Ἀλλὰ πιστεύομε ὅτι ὅλα περιέχονται μέσα στὴ βούληση τοῦ Θεοῦ προγνωστικὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπειρη δύναμή του, χωρὶς κανένα νὰ νοεῖται ἀπὸ αὐτὸν κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο σὲ πρόσφατο χρόνο καὶ νὰ λαμβάνει τὴν οὐσιαστικὴ ὕπαρξή του. Καὶ δὲν πρέπει νὰ νομίζομε, σκεπτόμενοι μὲ εὐσέβεια, ὅτι ὁ Θεὸς μαθαίνει μὲ τὴν παραγωγὴ τους στὸ εἶναι ὅσα περιέχονται κατὰ πρόγνωση μὲ τὴν ἀπειρη δύναμή του μέσα του σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τους. Ἀλλὰ σ' ἐμᾶς οἱ χρόνοι καὶ οἱ αἰῶνες μᾶς δείχνουν τὸ καθένα καθὼς δημιουργεῖται μὲ σοφία στὸν προκαθορισμένο καὶ κατάλληλο καιρὸ καὶ προβάλλει στὸ εἶναι, ὅπως λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ γιὰ τὸ Λευῖ μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «ἦταν ἀκόμη στὴ γνώση τοῦ πατέρα του»⁴ πρὶν ἀκόμη ἔρθει στὴν ὕπαρξη. Αὐτὸς πὺ ὑπῆρχε δυνάμει μέσα στὸν πατριάρχη Ἀβραὰμ καὶ ὅταν ἦρθε ὁ ὀρισμένος καιρὸς ἔλαβε τὴν ἐνεργεία γένεση γιὰ τὴν

4. Ἑβρ. 7,10.

50 τὴν πρὸς τὸ εἶναι διὰ κυήσεως κατ' ἐνέργειαν γένεσιν λαβῶν,
εἰρμῶ καὶ τάξει κατὰ τὴν ἀπόρρητον σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὰ πάν-
τα τὴν πρὸς τὸ εἶναι γένεσιν δέχεσθαι νοεῖν ἡμᾶς καὶ πιστεύειν
κατὰ τὸν προγνωσθέναι καιρὸν ὑπηγάγετο.

Πάντων οὖν τῶν κατ' οὐσίαν ὑπαρκτικῶς ὄντων τε καὶ
55 ἔσομένων, ἢ γενομένων, ἢ γενησομένων, ἢ φαινομένων, ἢ φα-
νησομένων, ἐν τῷ Θεῷ προϋπάρχουσι παγίως ὄντες οἱ λόγοι,
καθ' οὗς καὶ εἰσὶ τὰ πάντα καὶ γεγόνασιν καὶ διαμένουσιν ἀεὶ
τοῖς ἑαυτῶν κατὰ πρόθεσιν λόγοις, διὰ κινήσεως φυσικῆς ἐγγί-
ζοντα καὶ πρὸς τὸ εἶναι μᾶλλον συνεχόμενα, κατὰ τὴν ποιάν τε
60 καὶ ποσὴν τὴν προαιρέσεως κίνησίν τε καὶ ροπὴν, τὸ εὖ δι'
ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν λόγον καθ' ὃν ἐστὶν εὐθυπορίαν, ἢ τὸ
φεῦ εἶναι διὰ κακίαν καὶ τὴν παρὰ τὸν λόγον καθ' ὃν ἐστὶ κίνη-
σιν λαμβάνοντα, καὶ συντόμως εἰπεῖν κατὰ τὴν ἕξιν ἢ τὴν στέ-
ρησιν τῆς αὐτῶν κατὰ φύσιν μεθεκτικῆς δυνάμεως τοῦ παντε-
65 λῶς ἀμεθέκτου κατὰ φύσιν ὑπάρχοντος, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἑαυ-
τὸν ἀξίοις τε καὶ ἀναξίοις ὅλον κατὰ χάριν δι' ἄπειρον ἀγαθότη-
τα παρέχοντος, καὶ τὴν τοῦ ἀεὶ εἶναι καθὼς ἕκαστος ὑφ' ἑαυτοῦ
διατέθειταί τε καὶ ἔστι διαμονὴν ἐμποιήσοντος. Οἷς ἢ τοῦ κυ-
ρίως ὄντος καὶ εὖ ὄντος καὶ ἀεὶ ὄντος ἀνάλογος μέθεξις ἢ ἀμε-
70 θεξία, τιμωρίας τῶν μετασχεῖν μὴ δυναμένων, καὶ ἀπολαύσεως
τῶν μετασχεῖν δυναμένων, ἐπίτασις ἐστὶ καὶ ἐπαύξησις. Οὐδὲν
γὰρ τὸ παράπαν ἔστι τῶν ὄντων οὐ μὴ παρὰ τῷ Θεῷ πάντως ὁ
λόγος προένεστιν, ὧν δὲ παρὰ τῷ Θεῷ προϋπάρχουσιν ὄντες
τῆς οὐσίας οἱ λόγοι, τούτων δηλαδὴ κατὰ πρόθεσιν θεῖαν πάν-
75 τως ἐστὶν ἢ γένεσις. Ὡν δὲ κατὰ πρόθεσιν θεῖαν ἐστὶν ἢ γένε-
σις, τούτων ἢ κατ' οὐσίαν ὑπαρξίς μένει πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀπὸ τοῦ
ὄντος ἀμεταχώρητος. Ὡν δὲ πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀμεταχώρητος
μετὰ τὴν γένεσιν ἀπὸ τοῦ ὄντος ἢ κατ' οὐσίαν ὑφέστηκεν ὑπαρ-
ξίς, τούτων οἱ λόγοι τυγχάνουσι μόνιμοί τε καὶ βάσιμοι, μόνην

ὑπαρξῆ με τῇ γέννηση, με εἰρμό καὶ με τάξη σύμφωνα με τὴν ἀπόρρητη σοφία τοῦ Θεοῦ μᾶς ὁδήγησε νὰ νοοῦμε καὶ νὰ πιστεύουμε ὅτι τὰ πάντα δέχονται τὴν ἔξοδό τους στὸ εἶναι σύμφωνα με τὸν προκαθορισμένο καιρό.

Ὅλων λοιπὸν ἐκείνων ποὺ ἔχουν οὐσιαστικὴ ὑπαρξῆ, ὅσων ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρξουν ἢ ἔχουν γίνεῖ καὶ θὰ γίνουν ἢ φαίνονται καὶ θὰ φανοῦν, οἱ λόγοι προϋπάρχουν καὶ εἶναι πάγια μέσα στὸ Θεό, σύμφωνα με τοὺς ὁποίους καὶ ὑπάρχουν τὰ πάντα κι ἔχουν γίνεῖ καὶ παραμένουν πάντοτε σύμφωνα με τοὺς θελημένους λόγους τους, προσεγγίζοντας με τὴ φυσικὴ τους κίνηση σφιχτότερα δεμένα με τὸ εἶναι κατὰ τὴν ὅποια καὶ ὅση κίνηση καὶ ροπὴ τῆς προαίρεσης, κερδίζοντας τὸ καλὸ μακάριο εἶναι στὴν ἀρετὴ καὶ τὸ κατ' εὐθείαν βᾶδισμα πρὸς τὸ λόγο τῆς ὑπαρξῆς τους ἢ τὸ δύστυχο εἶναι γιὰ τὴν κακία τους καὶ τὴν ἀντίθετη με τὸν λόγο τῆς ὑπαρξῆς τους κίνηση, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ με συντομία, σύμφωνα με τὴν ἀπόκτηση ἢ τὴ στέρηση τῆς φυσικῆς δυνάμει τους γιὰ μάθεξῆ ἐκείνου ποὺ εἶναι κατὰ τὴ φύση τελείως ἀμέθεκτος καὶ προσφέρει κατὰ χάρη καὶ ἀπὸ ἄπειρη ἀγαθότητα σ' ὅλους γενικὰ τὸν ἑαυτό του ἀκέραιο, ἄξιους κι ἀνάξιους, καὶ ποὺ προκάλεσε τὴν παραμονὴ στὴν αἰώνια ὑπαρξῆ γιὰ καθένα ὅπως τὴ θέλησε ὁ καθένας καὶ ὅπως εἶναι. Σ' αὐτοὺς ἢ ἀνάλογη μέθεξῆ ἢ ἢ ἀμεθεξία αὐτοῦ ποὺ κυρίως ὑπάρχει καὶ μακάριος ὑπάρχει καὶ πάντοτε ὑπάρχει εἶναι ἐπίταση κι ἐπαύξηση τῆς τιμωρίας ὅποιων δὲν μποροῦν νὰ μετάσχουν καὶ τῆς ἀπόλαυσης ἐκείνων ποὺ μποροῦν. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα ποὺ δὲν προϋπάρχει ὁ λόγος του μέσα στὸ Θεό, κι ὅποιων οἱ λόγοι τῆς οὐσίας βρίσκονται προϋπάρχοντας μέσα στὸ Θεό, αὐτῶν ἢ γένεση προφανῶς εἶναι ὅπωςδήποτε συμφωνη με τὴν θεία πρόθεση. Κι ὅποιων ἢ γένεση εἶναι συμφωνη με τὴν θεία πρόθεση, αὐτῶν ἢ ὑπαρξῆ σύμφωνα με τὴν οὐσία παραμένει ἀμετάθετη ἀπὸ τὸ ὄν πρὸς τὸ μὴ ὄν. Καὶ ὅποιων ἢ συμφωνη με τὴν οὐσία ὑπαρξῆ παραμένει ἀμεταχώρητη ἀπὸ τὸ ὄν στὸ μὴ ὄν, αὐτῶν οἱ λόγοι εἶναι μόνιμοι καὶ βάσιμοι, ἐπειδὴ

80 ἔχοντες ἀρχὴν τοῦ εἶναι τὴν σοφίαν, ἐξ ἧς καὶ δι' ἣν ὑπάρχουσι, καὶ ὑφ' ἧς τὴν πρὸς τὸ εἶναι δύνασθαι παγίως δύναμιν ἔχουσιν. Ὡν δὲ οἱ λόγοι μονίμως ὑπάρχουσι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἡ περὶ αὐτοὺς τοῦ πεποιηκότος τὰ πάντα Θεοῦ πρόθεσις ἐστὶν ἀδιάπτωτος· χρονικοῖς γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόθεσις παντάπασιν οὐ πε-
85 ριεῖληπται πέρασιν, οὔτε μὲν τὴν ἐκ μεταβολῆς ἀλλοίωσιν ἐπιδέχεται τοῖς ὑποκειμένοις συµμεταπίπτουσα, τούτων ἀναμφηρίστως αἱ ὑπάρξεις σαφῶς εἰσὶν ἀδιάφθοροι.

Ἡ γὰρ οὖν κατὰ πρόθεσιν θέλων πεποίηκεν ὁ Θεὸς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, καὶ μένει δι' αὐτὸν πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀμετά-
90 πτωτα παντελῶς, ἀεὶ θέλοντα εἶναι τὸ σὺν λόγῳ καὶ σοφίᾳ κατὰ πρόθεσιν θεληθέν, καὶ οὐκ ἔσται κατ' αὐτοὺς ἡ παντελῆς τῶν σωμάτων πρὸς τὸ μὴ ὄν ἀπογένεσις, ἢ κατὰ πρόθεσιν οὐ πεποίηκε, καὶ μὴ θέλων ἐτυραννήθη, κατὰ βίαν ἀγόμενος πρὸς γένεσιν, ὧν τοὺς λόγους ἔχων οὐ πέφανται. Καὶ εἰ μὲν τυραννη-
95 θεὶς παρὰ πρόθεσιν ἤλθε ποιῆσαι μὴ θέλων τὰ σώματα, λόγος δηλονότι καὶ σοφία τῆς τούτων γενέσεως οὐδαμῶς καθηγῆσατο. Τὸ γὰρ παρὰ πρόθεσιν θείαν γινόμενον, λόγου καὶ σοφίας παντελῶς ἐστέρηται τε καὶ ἠλλοτριώται. Τὸ δὲ λόγου καὶ σοφίας παντελῶς ἐστερημένον μόνον ἐστὶ τὸ κακόν, οὗ τὸ εἶναι
100 χαρακτηρίζει ἡ ἀνυπαρξία, οὔτινος ποιητὴν τὸν Θεὸν μήτε ἐννοεῖν ἡμῖν γένοιτο πώποτε, μήτιγε δὴ λέγειν ἀναφανδόν, καὶ πιστεύειν ὀλεθρίως τολμᾶν. Τίς δὲ ὁ τυραννήσας τὸν Θεόν, εἶπερ τετυράννηται, καὶ θέμις ὄλως εἰπεῖν ποιῆσαι παρὰ πρόθεσιν ὃ μὴ βεβούληται; Καὶ πῶς ὁ τυραννηθεὶς ἐστὶ Θεός, πρὸς ἀνάγκης ὑφιστῶν παρὰ πρόθεσιν ἐπ' ἀπωλείᾳ γένεσιν πραγμάτων;
105 Οἱ ταύτην περιέποντες τὴν δόξαν λέγειν τολμάτωσαν. Ἡ γὰρ ἂν τὸν Θεὸν ταῦτα πεποιηκέναι φαῖεν καὶ τὰ μέγιστα βλασφη-

ἔχουν μοναδική ἀρχὴ τοῦ εἶναι τὴ σοφία, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ γιὰ χάρη τῆς ὁποίας ὑπάρχουν καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχουν τὴ δύναμη νὰ μποροῦν νὰ εἶναι μόνιμα. Κι ὅποιον οἱ λόγοι ὑπάρχουν μόνιμα στὸ Θεὸ (καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς πρόθεση τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔκανε τὰ πάντα εἶναι σταθερὴ· γιὰτὶ ἡ πρόθεση τοῦ Θεοῦ εἶναι τελείως ἀπερίληπτη μέσα σὲ χρονικὰ πέρατα καὶ οὔτε ἐπιδέχεται τὴν ἀλλοίωση ἀπὸ τὴ μεταβολὴ μεταβαλλόμενη μαζὶ μὲ τοὺς ὑποκείμενους σ' αὐτήν), αὐτῶν χωρὶς ἀμφιβολία οἱ ὑπάρξεις σαφῶς εἶναι ἀδιάφθορες.

Ἦ λοιπὸν ὁ Θεὸς θέλοντας δημιούργησε καὶ μὲ πρόθεση τὰ ἀνθρώπινα σώματα καὶ χάρη σ' αὐτὸν μένουν τελείως ἀμετάπτωτα στὸ μὴ ὄν, θέλοντας νὰ εἶναι πάντοτε αὐτὸ ποὺ θέλησε ὁ Θεὸς σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεσή του μὲ λόγο καὶ σοφία καὶ δὲ θὰ ὑπάρχει σύμφωνα μ' αὐτοὺς καὶ πλήρης ἐξαφάνιση τῶν σωμάτων στὸ μὴ ὄν, ἢ δὲν τὰ ἔκανε μὲ πρόθεση καὶ ἐξαναγκάστηκε μὴ θέλοντας ὀδηγούμενος βίαια στὴ δημιουργία ἐκείνων ποὺ φάνηκε ὅτι δὲν εἶχε τοὺς λόγους τους. Κι ἂν ἦρθε ἐξαναγκασμένος καὶ χωρὶς πρόθεσή του νὰ κάνει χωρὶς νὰ τὸ θέλει τὰ σώματα, προφανῶς δὲν προηγήθηκε καθόλου τῆς δημιουργίας τους λόγος καὶ σοφία. Γιατί, ὅ,τι γίνεται χωρὶς τὴ θεία πρόθεση, εἶναι στρημένο τελείως ἀπὸ λόγο καὶ σοφία κι ἔχει ἀποξενωθεί, κι αὐτὸ ποὺ εἶναι στρημένο τελείως ἀπὸ λόγο καὶ σοφία εἶναι μονάχα τὸ κακό, ποὺ τὸ εἶναι τοῦ τὸ χαρακτηρίζει ἢ ἀνυπαρξία, τοῦ ὁποίου ποιητὴ δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσομε ποτὲ τὸ Θεό, οὔτε βέβαια νὰ τὸ διακηρύττομε φανερὰ οὔτε καὶ νὰ τολμοῦμε νὰ τὸ πιστεύομε πρὸς ὄλεθρό μας. Ποιὸς ἐξανάγκασε τὸ Θεό, ἂν βέβαια ἔχει ἐξαναγκαστεῖ κι ἂν ἐπιτρέπεται καθόλου νὰ ποῦμε ὅτι ἔκανε χωρὶς τὴν πρόθεσή του ἐκεῖνο ποὺ δὲ θέλησε; Καὶ πῶς ὁ ἐξαναγκασμένος εἶναι Θεός, ποὺ ἀπὸ ἀνάγκη καὶ χωρὶς τὴν πρόθεσή του προκαλεῖ δημιουργία πραγμάτων γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀπώλεια; Ἦς τολμήσουν νὰ τὸ ποῦν ὅσοι διακατέχονται ἀπὸ αὐτὴ τὴ γνώμη. Γιατί ἢ θὰ φθάσουν νὰ ποῦνε ὅτι αὐτὰ τὰ ἔκανε ὁ Θεὸς καὶ θὰ ποῦν τὴ μεγαλύ-

μήσαιεν, ἀνάγκην ἐπάγοντες τῷ Θεῷ ποιῆσαι τι παρὰ πρόθε-
 σιν, ἢ μὴ πεποιηκέναι, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἄλλην ἀρχὴν Μανιχαϊ-
 110 κῶς τὴν ταῦτα ποιοῦσαν εἰσάγοντες φωραθήσονται. Πάντως
 γὰρ ἴδιόν ἐστι τῶν δύο ἀρχὰς ἀλλήλαις ἀντιπαρεξαγόντων τὸ
 τῆς προϋπάρξεως δόγμα. Οὐς χάριτι Θεοῦ τοῦ παντελεήμονος ὁ
 βαθὺς τῆς ἀφανείας ζόφος περιλαβὼν εἰς τελείαν ἀπήλασε
 λήθην, τὸ φέγγος τῆς κηρυττομένης ὑπὸ τῶν ἀγίων Πατέρων
 115 ἡμῶν ἀληθείας οὐ φέροντας.

Θαυμάζω δὲ πῶς αὐτούς, ἵνα παραλείψω νῦν ὅσα ρηθῆναι
 δυνατόν ἐστι, διὰ τὴν συμμετρίαν τοῦ λόγου, τὸ κατὰ Χριστὸν
 τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν μυστήριον, οὐ δυσωπεῖ ταύτην προ-
 θύμως ἑαυτῶν ἐκτινάξασθαι τὴν δόξαν. Εἰ γὰρ πάντων τῶν
 120 θείων μυστηρίων μυστηριωδέστερον τὸ κατὰ Χριστὸν ὑπάρχει
 μυστήριον, καὶ πάσης τῆς κατὰ πάσαν ἔννοιαν ἐν πᾶσιν ἢ οὔσης
 ἢ γενησομένης τελειότητος ὀριστικόν, καὶ παντὸς ὄρου καὶ πέ-
 ρατος ὑπεράνω καθέστηκε, τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον μετὰ τοῦ
 σαρκωθέντος καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου εἶναι
 125 τε καὶ ὑπάρχειν διδάσκει τὸ σῶμα τὸ ἐξ ἡμῶν ληφθὲν καὶ ἡμῖν
 ὁμοούσιον, ἠνωμένον αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν, μεθ' οὗ καὶ ἀνελή-
 φθη εἰς οὐρανοῦς, «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυ-
 νάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ
 μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», καὶ τῷ
 130 Θεῷ καὶ Πατρὶ νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας συγκαθέ-
 ζεται, πάντα διεληλυθὼς τοὺς οὐρανοῦς, καὶ ὑπεράνω πάντων
 γενόμενος, καὶ πάλιν ἐλεύσεται ἐπὶ μεταποιήσει τε καὶ μετα-
 στοιχειώσει τοῦ παντὸς καὶ σωτηρίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν τε
 καὶ σωμάτων, καθὼς ἐπιστεύσαμεν τε καὶ πιστεύομεν καὶ εἰς
 135 ἀεὶ πιστεύοντες διαμένομεν, —τίς οὕτως τολμηρὸς ἐστι καὶ
 αὐθάδης καὶ πρὸς τὰ δῆλά τε καὶ προφανῆ μάχεσθαι μόνον εἰ-

τερη βλασφημία, ἐπιβάλλοντας στὸ Θεὸ τὴν ἀνάγκη νὰ κάνει κάτι χωρὶς τὴν πρόθεσή του, ἢ θὰ ποῦν ὅτι δὲν τὰ ἔκανε, καὶ θὰ συλληφθοῦν νὰ εἰσάγουν κατ' ἀνάγκη κάποια ἄλλη ἀρχῆ, σύμφωνα μὲ τοὺς Μανιχαίους, ποὺ δημιουργεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὅπως καὶ νὰ' χει τὸ δόγμα τῆς προϋπαρξῆς εἶναι γνώρισμα ἐκείνων ποὺ ἀντιπαρατάσσουν δύο ἀρχές τῆ μιὰ κατὰ τῆς ἄλλης. Αὐτοὺς μὲ τὴ χάρη τοῦ πανελεήμονα Θεοῦ τοὺς τύλιξε τὸ ζοφερὸ σκοτάδι τῆς ἀφάνειας καὶ τοὺς ἔσπρωξε στὴν τέλεια λήθη, ἀφοῦ δὲν ἄντεχαν νὰ σηκώνουν τὸ φέγγος τῆς ἀλήθειας ποὺ κηρύττουν οἱ ἅγιοι Πατέρες μας.

Θαυμάζω ὁμως, γιὰ νὰ παραλείψω τώρα ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ εἰπωθοῦν, γιὰ χάρη τῆς συμμετρίας τοῦ λόγου μου, πῶς τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ δὲν τοὺς πείθει ν' ἀποτινάξουν πρόθυμα αὐτὴ τὴ δοξασία. Ἄν δηλαδὴ ἀπὸ ὅλα τὰ μυστήρια τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ πιὸ μυστηριῶδες κι ἂν αὐτὸ καθορίζει κάθε τελειότητα μὲ ὁποιαδήποτε ἔννοια μέσα σὲ ὅλα ποὺ ὑπάρχει ἢ ποὺ θὰ πραγματωθεῖ, κι ἂν στάθηκε πάνω ἀπὸ κάθε ὄριο καὶ πέρασ, κι ἂν αὐτὸ τὸ μυστήριον μαζί μὲ τὸ Θεὸ ποὺ ἔλαβε τὴ σάρκα κι ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος διδάσκει ὅτι εἶναι καὶ ὑπάρχει τὸ σῶμα ποὺ πῆρε ἀπὸ ἐμᾶς καὶ εἶναι ὁμοούσιό μας ἐνωμένο σὲ μιὰ ὑπόσταση μαζί του, καὶ μ' αὐτὸ ἔγινε ἡ ἀνάληψή του στοὺς οὐρανοὺς⁵, «πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχῆ καὶ ἐξουσία καὶ δύναμη καὶ κυριότητα καὶ κάθε ὄνομα ποὺ λέγεται ὄχι μόνο στὴ ζωὴ αὐτὴ ἀλλὰ καὶ στὴ μελλοντικὴ»⁶, καὶ κάθεται τώρα καὶ στοὺς ἄπειρους αἰῶνες μαζί μὲ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα, ἀφοῦ διάβηκε ὅλους τοὺς οὐρανοὺς καὶ βρέθηκε πάνω ἀπὸ ὅλους, καὶ θὰ ρθεῖ πάλι γιὰ τὴ μεταποίησιν καὶ μεταστοιχείωσιν τοῦ σύμπαντος καὶ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων μας, ὅπως πιστέψαμε καὶ πιστεύομε καὶ θὰ ἐξακολουθήσομε νὰ πιστεύομε γιὰ πάντα, ποιός εἶναι τόσο τολμηρὸς καὶ αὐθάδης καὶ ποὺ ξέρει νὰ πολεμᾷ ὀρμητικὰ μόνο ὅσα εἶναι ὄλο-

6. Ἐφ. 1,21.

δὼς προπετῶς, ὥστε κἂν ψιλῶς ἐνθυμηθῆναι πάροδον τὴν εἰς
 τὸ μὴ ὄν ἔξειν ποτὲ τὰ σώματα, κατὰ τὴν εἰς τὸ τέλειον, ὡς
 ἐκεῖνοί φασι, τῶν λογικῶν προκοπὴν, τὸν Κύριον αὐτὸν καὶ
 140 Θεὸν τῶν ὄλων πιστεύων μετὰ σώματος εἶναι νῦν τε καὶ εἰς
 αἰεὶ, τὸν καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν τοῦ προκόπτειν δύνασθαι παρεχό-
 μενον δύναμιν, καὶ πάντα πρὸς τὴν οἰκείαν δόξαν, ὡς ἐφικτὸν
 τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐνάγοντά τε καὶ προσκαλού-
 μενον ὡς ἀρχηγὸν τῆς πάντων σωτηρίας, καὶ τὰς ἐν ὄλοις ἀνα-
 145 καθαίροντα κηλῖδας;

Ἄλλ' οὐχ ὑπ' ἐκείνων ὡς τύπων τῆς αὐτοῦ τελειότητος,
 εἴπερ ὄλως τοῦτο κἂν ἐννοῆσαι τολμήσαιεν, ἀγόμενον πρὸς
 ἀπόθεσιν τοῦ σώματος. Οὐ γὰρ ἔπεται πρὸς τελείωσιν ἄλλοις,
 οὔτε διὰ προκοπῆς ἐνθεωρούμενον ἔχει τὸ τέλειον, ὁ μόνος
 150 κατὰ φύσιν τελειότατος καὶ πάσης ποιητῆς τελειότητος, οὔτε
 σὺν ἄλλοις ἀναμένει τὸ τέλειον δέξασθαι, κατ' οὐδὲν οὐδὲν
 τῶν ὄντων τὸ σύνολον εἰς τὸ δεῖσθαι προκοπῆς ὑπάρχων
 ὁμοιος, ἵνα καὶ αὐτὸς τότε τοῦ σώματος τὴν φύσιν ἀπόθηται,
 ὅτε τοῖς λοιποῖς ἢ ἐπ' ἄκρον προκοπὴ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθε-
 155 σιν γενέσθαι παρασκευάζει. Ἐπεὶ οὐκ ἔτι ἀρχηγὸς τῶν σωζο-
 μένων ἐστὶ καὶ Σωτήρ, ὡς τὸ καθ' ἡμᾶς τέλος τῆς τελειότητος
 μυστικῶς ἐφ' ἅπαξ ἐν ἑαυτῷ μὴ παραδείξας, ἀλλ' εἰς τῶν
 σωζομένων καὶ ἀρχομένων καὶ δεομένων ἄλλου τοῦ δεικνύον-
 τος ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐφ' ἣν πάντες οἱ λόγου φυσικῶς μετειληφότες
 160 ἐπείγονται τελειότητα καὶ αὐτὸς ὑπάρχων ἀναφανήσεται.

Οὐχ οὕτω δὲ τοῦτ' ἔχει. Πόθεν; Οὐδὲ τῆς ἀληθείας ὁ λό-
 γος τῶν ταῦτα λεγόντων ἀνέχεται. Ἀρχηγὸν γὰρ καὶ τελειωτὴν
 τῆς ἡμῶν σωτηρίας αὐτόν φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὡς σαρ-
 κωθέντα δι' ἡμᾶς, ἵνα τὴν ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ
 165 καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀγωγῆς ἑαυτὸν πᾶσι δῶ τύπον καὶ πρό-

φάνερα, ὥστε ἔστω κι ἀπλῶς μονάχα νὰ βάλει στὸ νοῦ ὅτι κάποτε τὰ σώματα θὰ περάσουν στὸ μὴ ὄν σύμφωνα μὲ τὴν προκοπὴ τῶν λογικῶν στὸ τέλειο, ὅπως λένε ἐκεῖνοι, πιστεύοντας ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ Θεὸς τῶν ὄλων θὰ εἶναι μὲ σῶμα καὶ τώρα καὶ στοὺς αἰῶνες, αὐτὸς ποὺ καὶ στοὺς ἄλλους παρέχει τὴ δύναμη τῆς προκοπῆς καὶ ποὺ ὄλους τοὺς ὀδηγεῖ καὶ τοὺς προσκαλεῖ στὴ δική του δόξα, ὅσο εἶναι δυνατό, μὲ τὴ δύναμη τῆς ἐνανθρώπησης, ὡς ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ὄλων, καὶ τοὺς καθαίρει τὶς κηλίδες ὄλων;

Ἄλλὰ δὲν ὀδηγεῖται στὴν ἀπόθεση τοῦ σώματος ἀπὸ ἐκείνους ὡς τύπους τῆς τελειότητάς του, ἂν βέβαια θὰ τολμοῦσαν ἔστω καὶ νὰ τὸ σκεφτοῦν αὐτό. Γιατὶ δὲν ἀκολουθεῖ ἄλλους γιὰ τὴν προκοπὴ του οὔτε νὰ φανταζόμαστε πῶς ἔχει τὴν τελειότητα μὲ τὴν προκοπὴ καὶ τὴν πρόοδο ὁ μοναδικὸς παντέλειος στὴ φύση καὶ δημιουργὸς κάθε τελειότητας, οὔτε ἀναμένει νὰ δεχθεῖ τὴν τελειότητα μαζί μὲ ἄλλους, γιατί δὲν μοιάζει σὲ τίποτα μὲ κανένα γενικὰ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα ὥστε νὰ χρειάζεται προκοπή, γιὰ νὰ ἀποθέσει κι αὐτὸς τότε τὴ φύση τοῦ σώματος, ὅταν στοὺς λοιποὺς ἢ ἀκρότητα στὴν προκοπὴ προπαρασκευάζει νὰ συμβεῖ ἢ ἀπόθεση τοῦ σώματος. Γιατὶ τότε δὲν εἶναι πιά ἀρχηγὸς τῶν σωζομένων καὶ Σωτήρας, ἀφοῦ δὲν παρουσίασε μὲ τὸν ἑαυτὸ του ὄλο μαζί μυστικὰ τὸ τέλος τῆς δικῆς μας τελειότητας, ἀλλὰ θὰ ἀποδειχθεῖ πῶς εἶναι κι αὐτὸς ἕνας ἀπὸ ὅσους σώζονται καὶ ἄρχονται καὶ χρειάζονται κάποιον ἄλλο νὰ τοὺς δείξει μὲ τὸν ἑαυτὸ του τὴν τελειότητα, πρὸς τὴν ὁποία σπεύδουν ὅσοι μετέχουν τὸ λόγο ἀπὸ τὴ φύση τους.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι. Πῶς θὰ εἶναι ἔτσι; Οὔτε ἀνέχεται ὁ λόγος τῆς ἀλήθειας ὅσους τὰ λένε αὐτά. Ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὸν ἀνακηρύσσει ἀρχηγὸ καὶ τελειωτὴ τῆς σωτηρίας μας⁷, ἐπειδὴ ἔλαβε σάρκα γιὰ μᾶς γιὰ νὰ διαλύσει τὴν ἁμαρτία μας στὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ δώσει σ' ὄλους ὅσοι τὸν πιστεύουν

7. Ἐβρ. 2,10.

γραμμα τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, ὡς διδάσκαλος ἀγαθός τε καὶ σοφός, τὰ ρητέα καὶ τὰ πρακτέα πρὸς ὑποτύπωσιν ἡμῶν δι' ἑαυτοῦ πρότερον ἐκτελοῦντα, ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοῦς, καὶ καθεσθέντα μετὰ τοῦ
 170 σώματος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκοντες βεβαίως ἐλπίζωμεν ἀναστῆναι, καὶ ζῶν ζῆσαι παντὸς θανάτου καὶ πάσης φθορᾶς παντελῶς κεχωρισμένην, καὶ ἀναληφθῆναι εἰς οὐρανοῦς, καὶ τὴν ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ μεσιτεύοντος τιμὴν τε καὶ δόξαν λήψασθαι,
 175 καὶ τὴν σὺν αὐτῷ μακαρίαν καὶ αἰώνιον μονήν, σώματος δὲ καθ' ὅτιοῦν ἀπόθεσιν μὴ ἐκδέχεσθαι, ὅτι μηδὲ τῆς ἀγίας Γραφῆς ὁ λόγος ἡμᾶς τοῦτο διδάσκει. Μήτε μὴν ἐν τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τεθεάμεθα τοῦτο προγεγεννημένον. Εἰ γὰρ φίλον ἦν αὐτῷ καὶ τοῦτο γενέσθαι, πρῶτος ἂν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ προε-
 180 νήργει καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν, οἷς ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς ὡς φιλάνθρωπος ὑποθεῖς καθ' ἡμᾶς ἐτελείωσεν, εἰς τὸ ἡμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τοῦτο πιστεύοντας ἐλπίζειν.

Πῶς δέ, εἶπερ ἀνασχοίμεθα τοῦτο λεγόντων αὐτῶν, κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον διδάσκαλον, πιστεύσομεν ὅτι τὸ ἐνωθὲν τῷ
 185 Θεῷ καὶ σώζεται; «Ὁ γάρ», φησὶ πρὸς Κληδόνιον γράφων, «ἦνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται». Ἦνώθη δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα. Ἄρα μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα σωθήσεται. Καὶ πάλιν, εἰ διὰ τοῦτο σαρκούται, κατὰ τὸν θεόφρονα τοῦτον διδάσκαλον, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα καὶ
 190 τὴν εἰκόνα σώση καὶ τὴν σάρκα ἀθανατίση, πῶς τὸ σωζόμενον ἀπολεῖται, καὶ θνήσκει πάλιν τὸ ἀθανατιζόμενον, μᾶλλον δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, θεωθὲν ὄλον διὰ μέσης τῆς νοερᾶς ψυχῆς θεότητι μεσιτευούσης καὶ σώματι, παροῦσαν ὄλην ἀρρήτως οὐ-

τὸν ἑαυτὸ του τύπο καὶ πρόγραμμα τῆς ἀγωγῆς τους στὴν ἀρετή, σὰν δάσκαλος ἀγαθὸς καὶ σοφός, ἐκτελώντας προηγουμένως ὁ ἴδιος ὅ,τι πρέπει νὰ λέμε καὶ νὰ πράττομε γιὰ νὰ ἔχομε ἐμεῖς ἀχνάρια μὲ τὸ θάνατό του καὶ τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν ἀνάληψή του στοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίζοντας μὲ τὸ σῶμα του στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα⁸, γιὰ νὰ ἐλπίζομε κι ἐμεῖς ἀκλόνητα πεθαίνοντας ὅτι θ' ἀναστηθοῦμε κι ὅτι θὰ ζήσομε ζωὴ χωρισμένη τελείως ἀπὸ κάθε εἶδος θανάτου καὶ φθορᾶς, κι ὅτι θ' ἀναληφθοῦμε στοὺς οὐρανοὺς καὶ θὰ λάβομε τὴν τιμὴ καὶ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Υἱοῦ του καὶ τὴ μακάρια καὶ αἰώνια παραμονὴ μαζί του. Ἀπόθεση ὅμως τοῦ σώματος ὅποια κι ἂν εἶναι νὰ μὴν περιμένομε, γιὰ τὴ τέτοια δὲν μᾶς τὰ διδάσκει οὔτε ὁ λόγος τῆς ἁγίας Γραφῆς, κι οὔτε τὸ ἔχομε δεῖ αὐτὸ νὰ γίνεται πρῶτα στὸν ἀρχηγὸ τῆς σωτηρίας μας. Ἄν τοῦ ἄρεσε νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ, θὰ τὸ ἔκανε πρῶτος ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ αὐτὸ μαζί μὲ τὰ ἄλλα, στὰ ὁποῖα ὑποβάλλοντας τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη μας ὡς φιλόανθρωπος τελειοποιήθηκε σύμφωνα μ' ἐμᾶς, γιὰ νὰ ἔχομε αὐτὴ τὴν ἐλπίδα πιστεύοντας σ' αὐτὸ μαζί μὲ τὰ ἄλλα.

Πῶς τώρα, ἂν τοὺς ἀνεχθοῦμε νὰ ὑποστηρίζουν αὐτὴ τὴν ἄποψη, κατὰ τὸν ἅγιο τοῦτο δάσκαλο, θὰ πιστέψομε πῶς ὅ,τι ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεὸ καὶ θὰ σωθεῖ; Ἐπειὶ ὅποιο ἔχει ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό, λέει γράφοντας στὸν Κληδόνιο, αὐτὸ καὶ σώζεται⁹. Μαζί μὲ τὴν ψυχὴ ὅμως ἐνώθηκα μὲ τὸ Θεὸ Λόγο καὶ τὸ σῶμα. Ἄρα μαζί μὲ τὴν ψυχὴ θὰ σωθεῖ καὶ τὸ σῶμα. Καὶ πάλι, ἂν γι' αὐτὸ παίρνει σάρκα, σύμφωνα μὲ τὸν θεόφρονα αὐτὸν δάσκαλο, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν εἰκόνα γιὰ νὰ σώσει καὶ τὴ σάρκα νὰ ἀθανατίσει, πῶς θὰ χαθεῖ αὐτὸ πού σώζεται καὶ θὰ πεθάνει πάλι αὐτὸ πού ἀθανατίζεται; Ἢ μαλλον γιὰ νὰ κυριολεκτήσω περισσότερο, ὅχι πού ἀθανατίζεται ἀλλὰ πού ἔχει θεωθεῖ ὅλο μέσω τῆς νοερῆς ψυχῆς πού μεσολαβεῖ μεταξὺ θεότητος καὶ σώμα-

9. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἐπιστολὴ Α' Πρὸς Κληδόνιον, Κατὰ Ἀπολλιναρίου*, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 11, σελ. 182,23-24.

σιωδῶς τὴν τοῦ σαρκωθέντος ὑπόστασιν Θεοῦ Λόγου δεξάμε-
 195 νον, καὶ ἴδιον αὐτὸ σῶμα ποιησαμένου τε καὶ ἀποφάναντος,
 οὐκ ἔχω συνιδεῖν. Τίνος δὲ χάριν, εἶπερ τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐκ-
 κλησιαστικῆς πίστεως καὶ τοῦτο περιέχεται τὸ δόγμα, μὴ τοῖς
 ἄλλοις συμπεριελήφθη ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς κατὰ τὴν ἀμώμητον
 πίστιν τῶν Χριστιανῶν ἐκθέσεως ὑπὸ τῶν ἀγίων καὶ μακα-
 200 ρίων Πατέρων ἡμῶν, τῶν συναθροισθέντων κατὰ καιροῦς ἐπὶ
 βεβαιώσει τῶν θείων τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικῆς
 Ἐκκλησίας δογμάτων, λέγειν τοῖς σοφοῖς καταλείψωμεν. Ἄλλ'
 ἀρκεῖν οἶμαι πρὸς τὸ παρὸν παρεκβατικῶς ταῦτα ρηθῆναι πρὸς
 τούτους. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τρεψώμεθα.

ΡΙ'

Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν ψυχῶν προϋπάρχειν
 τὰ σώματα.

Τὸ μεθυπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς, ὧ οὗτοι, λέγειν
 5 εὐκόλον καὶ τοῦ βουλομένου παντός, τὸ δὲ λόγῳ συστήσασθαι
 τὸ λεγόμενον πάνυ δύσκολον καὶ ἐργῶδες καὶ οὐποτε ράστην
 ἔχον τῆς σπουδῆς τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ τὸ καταβαλλόμενον
 καθ' ὑμᾶς εἰς πρόφασιν τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως παντάπασιν
 ἐστὶν ἄψυχον, καὶ ζωτικῆς δηλονότι δυνάμεως πάντη καθέστη-
 10 κεν ἄμοιρον. Τὸ γὰρ ψυχῆς παντελῶς τῆς οἴασοῦν ἐστερημένον
 καὶ πάσης ζωτικῆς ἐνεργείας ἐστὶν ἔρημον. Εἰ δὲ ψυχῆς καὶ τῆς
 κατ' αὐτὴν ζωτικῆς δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας παντελῶς καθέ-
 στηκεν ἄμοιρον, δηλονότι νεκρὸν τυγχάνει· εἰ δὲ νεκρὸν αὐτὸ
 ὑποτιθέμεθα εἶναι, οὔτε τράφεται οὔτε αὔξεται, οὐδ' ὄλως ὑπο-
 15 στήσαι δυνήσεται, καὶ μεῖναι παντελῶς ἀσκέδαστόν τε καὶ
 ἀδιάχυτον. Τεκμηριοῖ δὲ τὸ λεχθὲν ὁ ἐν τοῖς σώμασι τῶν ἐλ-
 κῶν ἀκεσμός. Ἦνίκα γὰρ ἐφάπτονται τούτων ἰατρῶν παῖδες, εἰ
 εὔροισεν ἐπιπολάζον σῶμα νεκρὸν, τοῖς κατεσθίουσι τοῦτο φαρ-

τος, τὸ ὁποῖο δέχθηκε παροῦσα ἀκέρια μὲ τὴν οὐσία της μὲ τρόπο ἄρρητο τὴν ὑπόστασι τοῦ Θεοῦ Λόγου ποὺ σαρκώθηκε καὶ ποὺ ἔκανε καὶ ἀνακήρυξε δικό του αὐτὸ τὸ σῶμα, αὐτὸ τὸ πῶς δὲν μπορῶ νὰ τὸ καταλάβω. Ἀλλὰ γιὰ ποιό λόγο, ἂν βέβαια αὐτὸ τὸ δόγμα περιέχεται στὸ μυστήριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, δὲν ἔχει συμπεριληφθεῖ μαζί μὲ τὰ ἄλλα στὸ σύμβολο, ὅπου οἱ ἅγιοι καὶ μακαριστοὶ Πατέρες μας ἐκθέτουν τὸ περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ποὺ συναθροίστηκαν κατὰ καιροὺς γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὰ θεῖα δόγματα τῆς ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἃς ἀφήσομε νὰ τὸ ποῦν οἱ σοφοί. Φτάνει νομίζω πρὸς τὸ παρὸν νὰ λεχθοῦν σ' αὐτοὺς αὐτὰ σὰν παρέκβασι. Ἄς στραφοῦμε τώρα πρὸς τοὺς ἄλλους.

110

Σ' αὐτοὺς ποὺ λένε ὅτι τὰ σώματα ὑπάρχουν
πρὶν ἀπὸ τὶς ψυχές.

Τὸ ὅτι λαμβάνουν ὕπαρξι οἱ ψυχές μετὰ τὰ σώματα, εἶναι εὐκόλο, ὧ ἔσεῖς, νὰ τὸ λέγει κανεὶς καὶ νὰ τὸ κάνει καθένας ποὺ θέλει, ν' ἀποδείξει ὅμως λογικὰ αὐτὴ τὴ διατύπωση εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ κοπιαστικὸ καὶ ποτὲ δὲν εἶναι πολὺ εὐκόλη ἢ προθυμία τῆς ἀπόδειξης αὐτῆς. Ἄν δηλαδὴ ὅ,τι ἀπὸ μέρος μας καταβάλλομε ὡς στοιχεῖο γιὰ τὴ γένεσι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τελείως χωρὶς ψυχὴ, τότε εἶναι ὀλοφάνερα στερημένο κι ἀπὸ ζωτικὴ δύναμη. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ στερεῖται τελείως μιᾶς ὅποιας ψυχῆς, εἶναι στερημένο κι ἀπὸ κάθε ζωτικὴ ἐνέργεια. Κι ἂν εἶναι στερημένο ἀπὸ ψυχὴ, εἶναι στερημένο κι ἀπὸ κάθε ζωτικὴ δύναμη κι ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, εἶναι δηλαδὴ νεκρό. Κι ἂν τὸ θεωρήσομε νεκρό, οὔτε τρέφεται οὔτε αὐξάνει οὔτε καθόλου θὰ μπορέσει νὰ σταθεῖ καὶ νὰ μὴ σκορπίσει καὶ νὰ μὴ διαλυθεῖ τελείως. Ἀπόδειξι γι' αὐτὸ ποὺ λέγω εἶναι ἡ θεραπεία τῶν πληγῶν τοῦ σώματος. Ὅταν δηλαδὴ ἀσχολοῦνται μ' αὐτὲς οἱ βοήθοι τῶν γιατρῶν, ἂν βροῦνε πάνω πάνω στὴν πληγὴ ἓνα νε-

μάκοις προαναλώσαντες, οὕτω τὰ πρὸς ἀνάδοσιν τοῦ κοιλαν-
 20 θέντος ἐκ τῆς ὠτειλῆς σώματος ἐπιβάλλουσιν εἰς ἀναπλήρω-
 σιν, ὡς τοῦ ζῶντος δηλαδὴ σώματος φύσιν ἔχοντος ἀναπεμπά-
 ζουσιν καὶ δύναμιν τῆς οἰκείας ἕξεως συστατικὴν τε καὶ ἐπα-
 νακλητικὴν, τοῦ δὲ νεκροῦ τοῦτο μηδαμῶς ἐνεργοῦντος, ἅπαξ
 νεκρωμένου καὶ παντελῶς ζωτικῆς ἐστερημένου δυνάμεως,
 25 καὶ διὰ τοῦτο ἀνενεργήτου τυγχάνοντος. Πῶς δὲ καὶ στήσεται
 τὸ φύσει σκεδαστόν τε καὶ εὐδιάλυτον, μὴ οἴονεὶ θεμελίου τρό-
 πον κατ' ἐπίνοϊαν προὔποκειμένης τινὸς ζωτικῆς δυνάμεως,
 περὶ ἑαυτὴν φυσικῶς συγκρινούσης τε καὶ διασφιγγούσης τὸ
 σκεδαννύμενον, ἐν ἧ τὸ εἶναί τε καὶ εἰδοποιεῖσθαι παρὰ τῆς τὰ
 30 ὅλα σοφῶς τεχνιτευούσης δυνάμεως ἔχειν ἔλαχεν; Ἐν ᾧ γὰρ ἂν
 πράγματι μετὰ τὸ τεχθῆναι περίεστιν ἀληθῶς τὸ εἶναι τῷ
 σώματι, ἐν ἐκείνῳ πάντως δικαίως ἂν λέγοιτο ἔχειν καὶ τὴν
 ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως. Οὕτινος γὰρ τῷ χωρισμῷ διαλύεσθαι πέ-
 φυκε τὸ σῶμα, τούτου δηλαδὴ τῇ ὑπάρξει κατὰ τὴν γένεσιν εὐ-
 35 λόγως ἂν πάντως καὶ συνυφέστηκεν.

Εἰ δὲ τούτοις στενοχωρούμενοι τοῖς λογισμοῖς, ᾧ οὗτοι,
 φατὲ μὴ νεκρὸν εἶναι παντάπασιν τὸ καταβαλλόμενον εἰς πρόφα-
 σιν τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως, ζωτικῆς δὲ τινος κἂν ποσῶς
 μετέχειν δυνάμεως, ὡς ψυχὴν ἔχον δηλονότι τῆς τοιαύτης μεθέ-
 40 ξει δυνάμεως (χωρὶς γὰρ ψυχῆς εἶδος ζωῆς οὐκ ἂν εἶη πώποτε
 καθάπαξ ἐν τοῖς ὑπὸ φύσιν ἀναγομένοις καὶ τῆς οὐρανίου δῆλον
 ἀεικινήτου περιφορᾶς ἐντὸς διειλημμένοις, αἰεὶ δὲ ζωῆς εἶδος
 ἄνευ ψυχῆς τὸ παράπαν οὐκ ἔστι κατὰ τὴν λογικὴν ἀκολου-
 θίαν), οἷον δ' ἂν ὑποτίθεσθε ζωῆς εἶδος τὸ καταβαλλόμενον
 45 ἔχειν κατὰ τὴν σύλληψιν, ψυχῆς τινος μόνον ἰδιότητα ἐνεφήνα-
 τε, συστατικὴν μὲν τῆς ἐν ἧπὲρ ἐστὶν οὐσίας, ἀφοριστικὴν δὲ
 τῶν μὴ τοιούτων διαφορὰν. Εἰ δὲ καὶ ψυχὴν ἔχειν τὸ ἐμβρυον
 βίας πρὸς τὸ δέον ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὠθούμενοι λέγετε, τίνα τε

κρὸ τμήμα, ἀφοῦ τὸ ἀφαιρέσουν μὲ τὰ φάρμακα ποὺ τρῶνε τὰ περιττά, τότε προσθέτουν γι' ἀναπλήρωση τὰ κατάλληλα γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βαθουλωμένου ἀπὸ τὴν πληγὴ σώματος, ἐπειδὴ τὸ ζωντανὸ σῶμα ἔχει φύση ποὺ ἀναπληρώνει καὶ μιὰ δύναμη σταθεροποιητικὴ καὶ ἀναπληρωτικὴ τῆς ὑπόστασής της, ἐνῶ τὸ νεκρὸ σῶμα δὲν ἐνεργεῖ καθόλου βέβαια ἔτσι, μιὰ κι ἔχει νεκρωθεῖ καὶ στερηθεῖ τελείως τῆ ζωτικὴ δύναμη καὶ γι' αὐτὸ εἶναι τελείως χωρὶς ἐνέργεια. Καὶ πῶς νὰ σταθεῖ αὐτὸ ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του διασκορπίζεται καὶ διαλύεται εὐκόλα, ἂν κατὰ τρόπο ὅμοιο μὲ θεμέλιο νοερά δὲν ὑπόκειται κάποια ζωτικὴ δύναμη, ποὺ συγκεντρώνει γύρω της καὶ συσφίγγει αὐτὸ ποὺ σκορπίζει, στὴν ὁποία ἔλαχε νὰ ἔχει τὸ εἶναι καὶ τὴ διαμόρφωση ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ τεχνουργεῖ μὲ σοφία τὰ πάντα; Γιατί, σὲ ὅποιο πράγμα μετὰ τὴ γέννηση ἀπομένει ἀληθινὰ ἡ ὕπαρξη μὲ τὸ σῶμα, σ' ἐκεῖνο θὰ λέγαμε δίκαια πῶς ἔχει καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ὕπαρξης. Ὅποιοι δηλαδὴ τὸ σῶμα ἔχει στὴ φύση του νὰ διαλύεται μὲ τὸ χωρισμό, μὲ τὴν ὕπαρξη προφανῶς τούτου τοῦ πράγματος δικαιολογημένα ὅπωςδῆποτε θὰ συνυπάρχει καὶ κατὰ τὴ γένεση.

Ἄν ὅμως οἱ λογισμοὶ αὐτοί, ᾧ ἐσεῖς, σᾶς στενοχωροῦν καὶ λέτε πῶς δὲν εἶναι τελείως νεκρὸ ὅ,τι καταβάλλομε ὡς στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης σύστασης, ἀλλὰ ὅτι μετέχει σ' ἓνα βαθμὸ κάποια ζωτικὴ δύναμη, ὅτι δηλαδὴ ἔχει ψυχὴ μὲ τὴ μέθεξιν αὐτῆς τῆς δύναμης (χωρὶς ψυχὴ δηλαδὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μιὰ φορὰ εἶδος ζωῆς σ' αὐτὰ ποὺ ἀνάγονται στὴ φύση καὶ προφανῶς περιλαμβάνονται μέσα στὴν ἀεικίνητη οὐράνια περιφορᾶ, καὶ πάντοτε ἓνα εἶδος ζωῆς χωρὶς ψυχὴ δὲν ὑπάρχει καθόλου κατὰ λογικὴ ἀκολουθία), κι ὅποιο εἶδος ζωῆς ὑποθέτετε πῶς ἔχει ὅ,τι καταβάλλεται κατὰ τὴ σύλληψη, φανερώσατε μόνον τὴν ιδιότητα μιᾶς ψυχῆς, ποὺ συνιστᾶ βέβαια τὴν οὐσίαν μέσα στὴν ὁποία βρίσκεται, ἀλλὰ καὶ τὴ διαφορὰ ποὺ ξεχωρίζει ὅσα δὲν εἶναι ὅμοια. Κι ἂν λέτε ὠθούμενοι διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὴν ἀλήθεια πρὸς τὸ πρέπον, ὅτι τὸ ἔμβρυο ἔχει καὶ ψυχὴ, ποιά εἶ-

καὶ ὁποῖαν ταύτην, καὶ πῶς θεωρουμένην ἢ λεγομένην, ὑμᾶς
 50 λέγειν ἐστὶν ἀκόλουθόν τε καὶ πρόσφορον. Καὶ εἰ μὲν μόνην τὴν
 θρεπτικὴν τε καὶ αὐξητικὴν ἔχειν αὐτὸ διαβεβαιουῖσθε ψυχὴν,
 φυτοῦ τινος δηλονότι καὶ οὐκ ἀνθρώπου τῷ λόγῳ τούτῳ καθ'
 ὑμᾶς τὸ τρεφόμενον καὶ αὐξόμενον ἔσται σῶμα. Καὶ πῶς τοῦ
 φυτοῦ πατὴρ ὁ ἄνθρωπος ἔσται συνιδεῖν οὐκ ἔχω, πολλὰ σκο-
 55 πῶν, ἐξ ἀνθρώπου παντελῶς τὸ εἶναι κατὰ φύσιν οὐκ ἔχοντος.

Εἰ δὲ τὴν αἰσθητικὴν μόνην τῷ ἐμβρύῳ προσνέμετε ψυ-
 χὴν, ἵππου πάντως ἢ βοῶς ἢ ἐτέρου τινὸς τῶν χερσαίων ἢ ἐναε-
 ρίων ζώων ψυχὴν ἔχων δειχθήσεται κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ ἐμ-
 βρυον, καὶ πατὴρ οὐκ ἔσται κατὰ φύσιν ἀνθρώπου καθ' ὑμᾶς ὁ
 60 ἄνθρωπος, κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν, ἀλλὰ φυτοῦ τινος, κα-
 θὼς ἔφην, ἢ ζώου τῶν ἐπὶ γῆς, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀτοπώτερον ἢ
 φρενοβλαβέστερον; Τὸ γὰρ μὴ συνυπάρχειν διαβεβαιουῖσθαι τῇ
 πρώτη συστάσει τῶν ὄντων κατὰ τὴν ἐκάστου φυσικὴν διαφο-
 ρὰν ἀπαραλείπτως τοὺς οἰκείους τῆς ὑπάρξεως ὀρισμούς, φύ-
 65 ρειν ἐστὶν εἰς ἄλληλα τὰ πάντα, καὶ μηδὲν εἶναι κυρίως τῶν ὄν-
 των ὅπερ ἐστὶ τε καὶ λέγεται δισχυρίζεσθαι. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον
 κακόν, διαβολὴν τῆς θείας σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἀρίδηλον
 ἔχον μεγίστην πάντως δειχθήσεται. Εἰ γὰρ πάντα τὰ ὅπως οὖν
 ὄντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν κατὰ τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ τῷ
 70 οἰκείῳ λόγῳ τὸ τέλειον ἔχει, δηλονότι καὶ ἅμα τῷ εἶναι κατὰ
 τὸν ἴδιον λόγον πρὸς γένεσιν παραγόμενα ἀπαραλείπτως αὐτῇ
 τῇ ἐνεργείᾳ τὸ τέλειον ἔξει. Εἰ δὲ τὸ μὲν τέλειον κατὰ τὴν πρό-
 γνωσιν ἔχει τὰ ὄντα, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν τε καὶ
 γένεσιν τὸ ἀτελές, ἢ οὐκ αὐτὰ ἐκεῖνα ἔσται τὰ προγνωσθέντα,
 75 ἀλλ' καθ' ἑτέρων ἕτερα, ἢ τοῦ δημιουργοῦ πρόδηλος ἀσθένεια

ναι αὐτὴ καὶ τί λογῆς εἶναι καὶ πῶς τὴ φαντάζεστε ἢ τὴ λέτε εἶναι αὐτὸ πού ἀκολουθεῖ καὶ εἶναι κατάλληλο νὰ πεῖτε. Κι ἂν μᾶς βεβαιώνετε πῶς αὐτὸ ἔχει μόνο τὴ θρεπτικὴ κι αὐξητικὴ ψυχῇ, τότε τὸ σῶμα πού τρέφεται κι αὐξάνει θὰ εἶναι προφανῶς σῶμα ἐνὸς φυτοῦ μὲ τὸ λόγο αὐτὸν κατὰ τὴ γνώμη μας κι ὄχι ἀνθρώπου. Καὶ μὲ ποιὸν τρόπο ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶναι πατέρας τοῦ φυτοῦ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, κι ἄς τὸ βλέπω ἀπὸ πολλές ἀπόψεις, ἀφοῦ τὸ φυτὸ ἀποκλείεται τελείως νὰ ἔχει τὸ εἶναι κατὰ φύσιν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Ἄν πάλι ἀποδώσετε στὸ ἔμβρυο μόνο τὴν αἰσθητικὴ ψυχῇ, θὰ φανεῖ κατὰ τὴ σύλληψη ὅτι τὸ ἔμβρυο ἔχει ὅπως δὴποτε ψυχῇ ἀλόγου ἢ βοδιοῦ ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ τὰ χερσαῖα ἢ φτερωτὰ ζῶα καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψή σας δὲ θὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴ φύσιν πατέρας ἀνθρώπου κατὰ τὴν πρώτη σύσταση, ἀλλὰ κάποιου φυτοῦ, ὅπως εἶπα, ἢ κάποιου ζώου τῆς γῆς. Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄτοπο ἀπὸ αὐτὸ καὶ πιὸ φρενοβλαβές; Ἡ διαβεβαίωση ὅτι δὲ συνυπάρχουν κατὰ τὴν πρώτη σύστασή τους χωρὶς παράλειψη οἱ οἰκεῖοι ὀρισμοὶ τῶν ὄντων σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ διαφορὰ καθενός, εἶναι συμφυρμὸς τῶν πάντων μεταξύ τους καὶ ἰσχυρισμὸς ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν εἶναι οὐσιαστικὰ αὐτὸ πρὸ εἶναι καὶ λέγεται. Καὶ τὸ μεγαλύτερο κακό, θὰ δευχθεῖ ὅπως δὴποτε πῶς περιέχει ὀλοφάνερη μέγιστη διαβολὴ τῆς θείας σοφίας καὶ δύναμης. Ἄν δηλαδὴ ὅλα ὅσα μὲ κάποιο τρόπο ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσή τους κατὰ τὴν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ ἔχουν σύμφωνα μὲ τὴ φύσιν τους τὴν τελειότητα, εἶναι φανερό καὶ μαζὶ μὲ τὸ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴ φύσιν τους ὅταν ἔρχονται στὴ γένεση δὲ θὰ τοὺς λείψει καθόλου, ἀλλὰ θὰ ἔχουν κατ' αὐτὴ τὴν ἐνέργειά τους τὴν τελειότητα. Κι ἂν κατὰ τὴ πρόγνωση τὰ ὄντα ἔχουν τὴν τελειότητα, ἐνῶ κατὰ τὸν ἐρχομὸ τους στὸ εἶναι καὶ τὴ γένεση τὸ ἀτελές, ἢ δὲ θὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια πού ἀφοροῦσε ἡ πρόγνωση, ἀλλὰ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων, ἢ αὐτὸ θὰ ἀποτελοῦσε πρόδηλα καὶ καθαρὴ ἀδυναμία τοῦ δημιουργοῦ, πού δὲν μπόρεσε αὐτό, πού

τοῦτο ἂν εἶη καὶ σαφής, μὴ δυνηθέντος κατὰ τὴν πρόγνωσιν τὸ προγνωσθὲν ἀθρόως ἅμα τῇ γενέσει κατὰ τὴν ἐνέργειαν ὡς εἶναι πέφυκε κατὰ τὴν οὐσίαν, παραστῆσαι πληρέστατον.

Εἰ δὲ τούτοις ὑφορώμενοι τοὺς ἐλέγχους ἐπ' ἐκεῖνο κατα-
 80 φύγοιτε τελευταῖον, φάσκοντες μὴ δίκαιον εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ θεῖον (οὕτω τὴν νοερὰν καλοῦντες ψυχὴν) ρεύσει καὶ ἡδονῇ ρυπαρᾶ συνυπάρχειν, μετὰ δὲ τὰς τεσσαράκοντα τῆς συλλήψεως ἡμέρας ἐπεισκρίνεσθαι λέγειν εὐσχημονέστερον οἶεσθαι δεῖν, τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν σαφῶς αἰτιώμενοι
 85 φανήσεσθε, καὶ τὸν ἐντεῦθεν τῆς βλασφημίας ἀναφαινόμενον εἰκότως ὑπέχοντες φοβερὸν δειχθήσεσθε κίνδυνον. Εἰ γὰρ κακὸς ὁ γάμος, δηλονότι καὶ ὁ κατὰ φύσιν τῆς γενέσεως νόμος· εἰ δὲ κακὸς ὁ τοιοῦτος τῆς κατὰ φύσιν γενέσεως νόμος, ὁ τὴν φύσιν δηλονότι πεποιηκώς, καὶ δοὺς αὐτῇ νόμον γενέσεως, δι-
 90 καίως ἂν καθ' ὑμᾶς αἰτιαθήσεται. Καὶ τί τοὺς ἀπὸ Μάνεντος καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ αἰρετικούς, ταύτης ἔνεκα τρόπον τινὰ καὶ μόνης τῆς αἰτίας, δύο ἀρχὰς ὑποστησαμένους, καὶ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀρνησαμένους, ἀποστρεφόμεθα, τὸ αὐτὸ λέγοντας, εἰ καὶ μὴ διὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ὑμᾶς εὐρηκότες; Εἰ δὲ ταύτης ἔνεκα
 95 τῆς αἰτίας συνυπάρχειν τῷ σώματι κατὰ τὴν σύλληψιν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν λέγειν δι' αἰσχύνης εὐλάβειαν παραιτεῖσθε μηδὲ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, μήτε μετὰ τὸ ἐννεαμηνιαῖον τῆς κυοφορίας χρόνον, μήτε μὴν μετὰ τὸν τόκον, πρὸ τῶν μ' ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ φάναι τολμήσετε τὸ γεννηθὲν
 100 ἔχειν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν. Οὐ γὰρ προσιτὸν τῷ ναῶ τοῦ Θεοῦ τέως ἐστὶ τὸ τεχθέν, ὡς ἀκάθαρτον τῷ νόμῳ διοριζόμενον. Ὡς λοιπὸν μέχρι τῆς τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ συμπληρώσεως μὴ ἔχειν τὸ τικτόμενον τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ὑπονοεῖν, ἀλλὰ τινος,
 105 ὡς ἔφην μικρῶ πρόσθεν, φυτοῦ ἢ ζώου ἀλόγου τῶν ἐν τοῖς οὔσι διειλημμένων. Εἰ δὲ πρόφασις ὑμῖν τοῦ τοιούτου λόγου

κατὰ τὴν πρόγνωσὴ τοῦ προγνώρισε, ταυτόχρονα μαζί με τὴ γένεση νὰ τὸ παραστήσει πληρέστατο καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειά του ὥστε εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ὡς πρὸς αὐτὴ ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν οὐσία.

Κι ἂν αὐτοὶ οἱ ἔλεγχοι σᾶς δημιουργοῦν ὑποψίες καὶ καταφύγετε τελευταῖα σ' αὐτό, λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι δίκαιο νὰ συνυπάρχει τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ θεῖο (ἀποκαλώντας ἔτσι τὴ νοερὴ ψυχὴ) μετὰ τὴ ροὴ καὶ τὴν ρυπαρὴ ἡδονή, ἀλλὰ νομίζετε ὅτι πρέπει σαράντα ἡμέρες μετὰ τὴ σύλληψη νὰ λέτε κοσμιότερα ὅτι εἰσκρίνεται στὸ σῶμα, θὰ ἀποδειχθεῖτε ὀλοκάθαρα ὅτι σαφῶς κατηγορεῖτε τὸ δημιουργὸ τῆς φύσης καὶ θὰ φανεῖτε ὅτι σᾶς ἀπειλεῖ εὐλόγα ὁ φοβερὸς κίνδυνος ποὺ προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ τὴ βλασφημία. Γιατί, ἂν ὁ γάμος εἶναι κακός, εἶναι προφανῶς κακός κι ὁ φυσικὸς νόμος τῆς δημιουργίας. Κι ἂν εἶναι κακὸς αὐτὸς ὁ νόμος τῆς κατὰ τὴ φύση γένεσης, εἶναι φανερό ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὴ φύση καὶ τῆς ἔδωσε τὸ νόμο τῆς γένεσης θὰ θεωρηθεῖ δίκαια ἀπὸ σᾶς αἴτιος. Γιατί τότε ἀποστρεφόμεστε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Μάνεντος καὶ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν αἰρετικούς, ἐξαιτίας αὐτῆς καὶ μόνης κατὰ κάποιον τρόπο τῆς αἰτίας, ἐπειδὴ ὄρισαν δύο ἀρχές καὶ ἀρνήθηκαν τὸ Θεὸ τῶν ὄλων, ποὺ τοὺς βρήκαμε νὰ λένε τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ἂν κι ὄχι μετὰ ἴδια λόγια μ' ἐσᾶς; Κι ἂν γι' αὐτὴ τὴν αἰτία παραιτεῖσθε ἀπὸ ντροπὴ κι εὐλάβεια νὰ λέτε ὅτι ἡ λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ συνυπάρχει μετὰ τὸ σῶμα, δὲ θὰ τολμήσετε οὔτε μετὰ ἀπὸ σαράντα μέρες οὔτε μετὰ τοὺς ἐννιά μῆνες τῆς κυοφορίας, οὔτε μετὰ τὴ γέννηση καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν καθαρισμό τοῦ σαραντισμοῦ νὰ πεῖτε ὅτι αὐτὸ ποὺ γεννήθηκε ἔχει τὴ λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ. Γιατί δὲν εἶναι πιὸ πρὶν δεκτὸ στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ τὸ νεογέννητο, ἐπειδὴ ὁ νόμος λέει ὅτι εἶναι ἀκάθαρτο. Ὡς τὴ συμπλήρωση λοιπὸν τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ πρέπει νὰ ὑποθέσομε κατὰ τὸν εὐλόγον λόγον ὅτι τὸ νεογέννητο δὲν ἔχει τὴ λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ ἐνὸς φυτοῦ ἢ ἐνὸς ζώου ποὺ περιλαμβάνονται μέσα στὰ ὄντα. Κι ἂν ὡς πρόφασή σας γιὰ τὸ λόγο αὐ-

καθέστηκε τὸ γεγραμέναι τὸν μέγαν Μωϋσῆν, δίκας μὴ ἀπαι-
 τεῖσθαι τὸν πλήξαντα τὴν κυοφοροῦσαν γυναῖκα, πρὸ τεσσαρά-
 κοντα ἡμερῶν εἰ συμβαίῃ διὰ τῆς πληγῆς αὐτὴν παρὰ τὸν και-
 110 ρὸν ἀποθέσθαι τὸ ἔμβρυον, ἰστέον ὡς οὐ τὴν εἰς τὸ σῶμα τότε
 τῆς λογικῆς ψυχῆς γινομένην εἴσοδον ἐμφαίνων ὁ σοφὸς Μωϋ-
 σῆς, ἀλλὰ τὸν τέλειον τοῦ καταβληθέντος ἐξεικονισμόν ἀπαρτί-
 ζεσθαι τότε δηλῶν, τέως κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν τοῦτο γέγρα-
 φε.

115 Προσεπιτούτοις δὲ πᾶσι, δέδοικα τὸν τοιοῦτον προσδέξα-
 σθαι λόγον, μήπως ἢ τοῦ λόγου καθ' εἰρμὸν προβαίνουσα τάξις
 φοβερῶν ποιήσῃ με δικαίως ἐγκλημάτων ὑπεύθυνον, ὅπερ μὴ
 θέμις εἶπεῖν ὅσον ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου με βιαζομένη
 τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν λέγειν, εἴπερ ἀληθῶς καθ' ἡμᾶς γε-
 120 νέσθαι κατηξίωσεν ἄνθρωπος χωρὶς ἀμαρτίας, κατὰ τὴν σύλ-
 ληψιν ἄψυχον καὶ ἄνουν ἄνθρωπον γεγονέναι, καὶ τὰς τεσσαρά-
 κοντα ἡμέρας οὕτως ἔχοντα μεμενηκέναι, τῶν ἀγίων Πατέρων
 ἡμῶν καὶ διδασκάλων διαρρήδην βοώντων, μᾶλλον δὲ τῆς δι'
 αὐτῶν λαλούσης τε καὶ λαλουμένης ἀληθείας, ἅμα τῇ καθόδῳ
 125 τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὴν σύλληψιν ἀχρόνως διὰ μέσης ψυχῆς
 λογικῆς ἐνωθῆναι σαρκὶ τὸν Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν Λόγον,
 ἀλλ' οὐ διὰ μέσης σαρκὸς ἀψύχου λογικὴν ψυχὴν προσδέξα-
 σθαι προσγινομένην, καὶ οὐκ ἄψυχον σῶμα παντελῶς ἢ ἄνουν
 ψυχὴν καὶ ἄλογον ἀνειληφέναι, ἀλλὰ τελείαν ἀνελλιπῶς τὴν
 130 φύσιν τὴν ἐκ ψυχῆς λογικῆς ἅμα καὶ σώματος συνισταμένην
 ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀρρήτως ἐνώσαι. Διὸ μάλιστα περιέχο-
 μαι τοῦ τῆς συνυπάρξεως λόγου, τοὺς ἐφ' ἐκάτερα δι' ἐναντίας
 ὄντας ἀλλήλοις τε καὶ τῇ μεσότητι προσφυῶς ἀποπεμπόμενος,
 αὐτὸν τὸν τῆς φύσεως ποιητὴν ἔχων τῷ καθ' ἑαυτὸν μυστηρίῳ
 135 τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ τοιούτου λόγου συνήγορόν τε καὶ διδά-
 σκαλον ἀπαραλόγιστον, τὸν γενόμενον ἀληθῶς ἄνθρωπον, καὶ
 τὴν φύσιν τελείως ἔχουσαν ἅμα τῷ εἶναι κατὰ τὴν γένεσιν ὑφί-

τὸν ἔχετε τὸ ὅτι ὁ μέγας Μωυσῆς ἔγραψε, νὰ μὴ ζητοῦμε τὴν τιμωρία ἐκείνου ποὺ χτύπησε μιὰ ἔγκυο πρὶν ἀπὸ τὶς σαράντα μέρες ἂν συμβεῖ μὲ τὸ χτύπημα ν' ἀποβάλλει τὸ ἔμβρυο πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸ του, πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι τὸ ἔγραψε τότε σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη ποὺ εἶχε, ὄχι θέλοντας νὰ δείξει ὁ σοφὸς Μωυσῆς τὴν εἴσοδο τῆς ψυχῆς στὸ σῶμα, ἀλλὰ φανερώνοντας ὅτι τότε συμπληρώνεται ἡ τέλεια διαμόρφωση τοῦ ἐμβρύου¹⁰.

Κοντὰ σ' ὅλα αὐτά, φοβοῦμαι νὰ δεχθῶ αὐτὸ τὸ λόγο, μήπως ἡ σειρά τοῦ λόγου προχωρώντας μὲ ἀλληλουχία μὲ ἀναδείξει δίκαια ὑπεύθυνο φοβερῶν κατηγοριῶν, νὰ πῶ δηλαδὴ τὸ ἀνεπίτρεπτο, ἀναγκάζοντάς με μὲ τὴ λογικὴ ἀκολουθία νὰ πῶ γιὰ τὸν Κύριο καὶ Θεό μας, ὁ ὁποῖος στ' ἀλήθεια ἔκρινε ἄξιο νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος ὅπως ἐμεῖς ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτία, ὅτι κατὰ τὴ σύλληψή του ἔγινε ἄνθρωπος δίχως ψυχὴ καὶ νοῦ κι ὅτι ἔμεινε σ' αὐτὴν τὴν κατάστασι τὶς σαράντα αὐτὲς μέρες, ἐνῶ οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ δάσκαλοί μας φωνάζουν καὶ κηρύττουν, ἢ μάλλον ἡ Ἀλήθεια ποὺ μὲ τὸ στόμα τους κηρύττει καὶ κηρύττεται, ἀμέσως μὲ τὴν κάθοδο τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὴ σύλληψή του χωρὶς μεσολάβηση χρόνου, ἀλλὰ μέσω ψυχῆς λογικῆς ἐνώθηκε μὲ τὴ σάρκα ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας καὶ Θεὸς Λόγος καὶ δὲν ἔλαβε τὴ λογικὴ ψυχὴ μέσω τῆς ἄψυχης σάρκας, οὔτε ἔλαβε τελείως ἄψυχο σῶμα ἢ δίχως νοῦ καὶ λόγο ψυχῆ, ἀλλὰ τέλεια καὶ χωρὶς ἔλλειψη ἔνωσε σὲ ὑπόστασι μὲ τὸν ἑαυτό του μὲ τρόπο ἄρρητο τὴ φύση μας, ἀποτελοῦμενη ἀπὸ ψυχὴ λογικὴ μαζὶ καὶ σῶμα. Γι' αὐτὸ ἀσπάζομαι μ' ὅλη μου τὴ δύναμη τὴν ἀποψη τῆς συνύπαρξης κι ἀπορρίπτω ὅπως πρέπει τὴ γνώμη ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ποὺ εἶναι ἀντίθετες μεταξύ τους καὶ μὲ τὴ μεσαία, ἔχοντας στὸ λόγο αὐτὸν ὡς συνήγορο καὶ δάσκαλο ποὺ δὲν παραλογίζεται μὲ τὸ μυστήριον τῆς ἐνσωμάτωσής του τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ τῆς φύσης ποὺ ἔγινε ἀληθινὸς ἄνθρωπος καὶ μᾶς βεβαίωσε μὲ τὸν ἑαυτό του, ὅτι ἡ φύσι ὑπάρχει μὲ πλήρη τελειό-

10. ῥΕξ. 21,22.

στασθαι δι' ἑαυτοῦ βεβαιωσάμενον, καὶ μόνην καινοτομήσαντα τὴν καινοτομίαν τῆς φύσεως, λέγω δὴ τὴν διὰ σπορᾶς σύλληψιν καὶ τὴν διὰ φθορᾶς γέννησιν, ἅσπερ ἡ φύσις μετὰ τὴν παρά-
 140 βασιν ἐπεσπάσατο, τῆς θείας ἀποπεσοῦσα καὶ πνευματικῆς εἰς πλῆθος αὐξήσεως, ἀλλ' οὐ τὸν λόγον τῆς φύσεως καθ' ὃν ἔστι τε καὶ γίνεσθαι πέφυκεν ἅμα τῷ εἶναι ἐκ ψυχῆς λογικῆς ὑφισταμένη καὶ σώματος.

ΡΙΑ'

Περὶ τοῦ πῶς καινοτομία γίνεται τῶν καινοτομουμένων πραγμάτων μερόντων ἀτρέπτων κατὰ τὴν φύσιν.

5 Πᾶσα γὰρ καθόλου φάναι καινοτομία περὶ τὸν τρόπον τοῦ καινοτομουμένου πράγματος πέφυκεν, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως γίνεσθαι, διόπερ ὁ μὲν λόγος καινοτομούμενος φθείρει τὴν φύσιν, οὐκ ἔχουσιν τὸν καθ' ὃν ἔστι λόγον ἀρραδιούργητον, ὁ δὲ τρόπος καινοτομούμενος, φυλαττομένου
 10 δηλαδή τοῦ κατὰ φύσιν λόγου, θαύματος ἐνδείκνυται δύναμιν, ὡς τὴν φύσιν ἐνεργουμένην τε καὶ ἐνεργοῦσαν ὑπὲρ τὸν ἑαυτῆς ἀποδεικνύς δηλονότι θεσμόν. Λόγος δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης ἔστι τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ἐκ ψυχῆς λογικῆς εἶναι τὴν φύσιν καὶ σώματος, τρόπος δὲ ἢ ἐν τῷ ἐνεργεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι φυσι-
 15 κῶς τάξις ἐστίν, ἀμειβομένη τε πολλάκις καὶ ἀλλοιουμένη, τὴν δὲ φύσιν ἑαυτῇ παντελῶς οὐ συναμείβουσα. Καθάπερ καὶ ἐπ' ἄλλου παντὸς ἔχει πράγματος, ἠνίκα καινίσαι τι περὶ τὴν ἑαυτοῦ κτίσιν ὁ Θεὸς βουληθῆ προνοίας ἔνεκεν τῶν προνοουμένων, καὶ ἐνδείξεως τῆς ἐπὶ πάντα καὶ διὰ πάντων διηκούσης
 20 δυνάμεως. Ὡσπερ ἀμέλει παραδοξοποιῶν ταῖς ἀνέκαθεν τῶν θαυμάτων τε καὶ σημείων μεγαλειότητι καινοτομίας λόγῳ πεποίηκε, πρὸς ἕτερον εἶδος ζωῆς παρὰ τὸ ἐν σαρκὶ τῇ ὑπὸ φθο-

τητα ταυτόχρονα μὲ τὸ εἶναι κατὰ τὴ γένεση, κι ὅτι τὸ μόνο πρωτόγνωρο ἦταν ἡ καινοτομία τῆς φύσης, ἐννοῶ τὴ σύλληψη μὲ σπορᾶ καὶ τὴ γέννηση μὲ τὴ φθορά, τὰ ὁποῖα ἡ φύση μας ἐπέσυρε στὸν ἑαυτό της μετὰ τὴν παράβαση, ἀφοῦ ἔχασε τὴν θεία καὶ πνευματικὴ αὔξησή της σὲ πλῆθος καὶ ὄχι τὸ λόγο τῆς φύσης κατὰ τὸν ὁποῖο εἶναι καμωμένη νὰ εἶναι καὶ νὰ γίνεται ὑπάρχοντας ἀμέσως ὅταν παίρνει τὸ εἶναι ἀπὸ ψυχὴ λογικὴ καὶ σῶμα.

111

Γιὰ τὸ πῶς γίνεται κάτι νέο, ἐνῶ τὰ πράγματα
 ποὺ γίνονται νέα παραμένουν ἀμετάβλητα
 ὡς πρὸς τὴ φύση τους.

Κάθε καινοτομία γενικὰ γίνεται σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτοῦ ποὺ καινοτομεῖται κι ὄχι σχετικὰ μὲ τὴν οὐσία τῆς φύσης. Γι' αὐτὸ ἡ οὐσία ὅταν καινοτομεῖται φθείρει τὴ φύση, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀφθαρτὴ τὴν οὐσία τῆς ὑπαρξῆς της, ἐνῶ ὅταν καινοτομεῖται ὁ τρόπος, ἐπειδὴ διατηρεῖται προφανῶς ἡ οὐσία τῆς φύσης, δείχνει δύναμη θαύματος, ἐπειδὴ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ φύση ἐνεργεῖται καὶ ἐνεργεῖ πέρα ἀπὸ τὸ νόμο της ποὺ τὴν κυβερνᾷ. Καὶ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα καὶ ὅτι ἡ φύση συνίσταται ἀπὸ λογικὴ ψυχὴ καὶ σῶμα, ἐνῶ τρόπος εἶναι ἡ φυσικὴ τάξη μὲ τὴν ὁποία ἐνεργεῖ καὶ ἐνεργεῖται, ποὺ ἀλλάζει πολλές φορές καὶ ἀλλοιώνεται, χωρὶς ὅμως μὲ τὸν ἑαυτό της ἢ τῆς τάξης νὰ ἐναλλάσσει τὴ φύση. Ἔτσι συμβαίνει καὶ σὲ κάθε ἄλλο πράγμα, ὅταν ὁ Θεὸς θελήσει νὰ ἐμφανίσει κάτι νέο σχετικὰ μὲ τὴ δημιουργία του γιὰ χάρη τῆς πρόνοιας τῶν ὄντων καὶ γιὰ νὰ δείξει τὴ δύναμή του ποὺ ἀπλώνεται σ' ὅλα καὶ περνᾷ ἀπὸ ὅλα, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ἐνεργώντας παράδοξα ἔκανε ἀνέκαθεν μὲ τὰ μεγαλόπρεπα θαύματα καὶ σημεῖα γιὰ τὸ λόγο τῆς καινοτομίας. Ἔτσι λόγου χάρη μετέφερε σὲ ἄλλο εἶδος ζωῆς, παρὰ τὸ ὅτι βρισκόνταν μέσα στὴ σάρ-

ρὰν μεταβιβάσας τὸν Ἐνώχ τε καὶ τὸν Ἡλίαν τοὺς μακαρίους,
 οὐ κατ' ἀλλοίωσιν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ παραλλαγὴν τῆς κατ'
 25 αὐτὴν ἀγωγῆς καὶ διοικήσεως, ὕδωρ εἰς ἐπὶ κλυσιν τῶν ἐπὶ γῆς
 μοχθηρῶν ἀνθρώπων καθιστῶν τῷ ποσῷ πολλαπλάσιον, ἐν
 τῇ κιβωτῷ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἀποφαίνων τὸν πρῶτον
 πλωτῆρα Νῶε δίαιταν ἔχειν ἀλύμαντον, Ἀβραὰμ καὶ Σάρραν
 τοὺς μεγάλους αὐτοῦ θεράποντας παιδὶ τιμῶν παρ' ἡλικίαν καὶ
 30 τὸν νενομισμένον πρὸς παιδοποιίαν ὄρον τε καὶ χρόνον τῆς φύ-
 σεως, πῦρ τὴν ἐπὶ τὰ κάτω ποιεῖσθαι φορὰν εἰς ἐπὶ κλυσιν ἀσε-
 βῶν παρασκευάζων, οὐδ' ὄλως τοῦ κατὰ φύσιν λόγου διὰ τοῦ-
 το μειούμενον, τῆς βάτου πῦρ ἀκαύστως ἐξάπτων εἰς τὴν τοῦ
 θεράποντος πρόσκλησιν, ὕδωρ ἐν Αἰγύπτῳ πρὸς αἵματος μετα-
 35 βάλλων ποιότητα, τὴν φύσιν αὐτοῦ παντελῶς μὴ ἡρνημένον,
 ὕδωρ μεῖναν κατὰ φύσιν καὶ μετὰ τὴν φοίνιζιν.

Καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐκεῖσε θαυμάτων τε καὶ σημείων ἐπιτε-
 λῶν, πρὸς τὸ δοῦναι τοῖς μὲν πιστοῖς τῶν κατεχόντων δεινῶν
 ἐλευθερίας ἐλπίδα, τοῖς ἀπίστοις δὲ συναίσθησιν τῆς κολαζού-
 40 σης δυνάμεως, πρὸς ἀπόθεσιν τῆς κατεχούσης αὐτοὺς περὶ τὸ
 Θεῖον πωρώσεως, θάλασσαν τέμνων ράβδῳ καὶ τὸ συνεχὲς
 διαλύων τοῦ ὕδατος, τῆς οἰκείας μὴ ἐξισταμένου φύσεως, εἰς
 δίοδον μὲν τῶν δι' αὐτὸν διωκομένων, ἐποχὴν δὲ τῶν ἀναιτίως
 διωκόντων τὸ εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, ὕδωρ ζύλω γλυκαίνων,
 45 καὶ ἄρτον ἀνήροτον οὐρανόθεν ὕων ξένον καὶ ἄγνωστον, καὶ
 πλῆθος ὀρνέων ἐδωδίμων ἐξαίφνης τῆς θαλάττης ἐκβράζων,
 χωρὶς τῆς κατὰ φύσιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς, πρὸς παραμυθίαν
 τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ κακοπαθούτων, ὕδατος μητέρα τὴν πέτραν
 ἀποδεικνύς, εἰς βεβαίωσιν πίστεως τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι λειποτα-
 50 κτούτων, ποταμὸν ἀνακόπτων πρὸς διάβασιν ἄβροχον λαοῦ

11. Δ' Βασ. 2,11. Γέν. 5,24. 12. Πρβ. Γέν. 6,17.

13. Γέν. κεφ. 7. 14. Γέν. 17,17.

κα πού φθείρεται, τούς μακάριους Ἐνώχ καὶ Ἡλία¹¹, ὄχι ἀλλοιώνοντας τὴ φύση τους, ἀλλὰ παραλλάσσουντας τὴ διαγωγή καὶ τὴ διοίκησή της· ἔρριξε νερὸ σὲ τεράστιες ποσότητες γιὰ νὰ βουλιάξουν σ' αὐτὸ οἱ μοχθηροὶ τῆς γῆς¹² καὶ δείχνοντας νὰ ζεῖ ἀβλαβῆς μέσα στὴν κιβωτὸ μαζὶ μὲ τ' ἄγρια θηρία ὁ πρῶτος ναύτης ὁ Νῶε¹³· τίμησε μὲ παιδὶ παρὰ τὴν ἡλικία καὶ τὸ συνηθισμένο ὄριο τῆς φύσης καὶ τὸ χρόνο γιὰ τὴν τεκνοποιΐα τοὺς μεγάλους ὑπηρέτες τοῦ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὴ Σάρρα¹⁴· ἐτοίμασε φωτιὰ νὰ πέσει στὴ γῆ γιὰ νὰ κάψει τοὺς ἀσεβεῖς¹⁵, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ μειώνεται καθόλου ἡ φυσικὴ οὐσία τῆς βίας, φωτιὰ πού ἀναβε χωρὶς νὰ καίει στὴν πρόσκληση τοῦ ὑπηρέτη τοῦ¹⁶· ἄλλαξε στὴν Αἴγυπτο τὸ νερὸ στὴν ποιότητα τοῦ αἵματος¹⁷, χωρὶς αὐτὸ ν' ἀρνηθεῖ καθόλου τὴ φύση του, ἀλλὰ ἔμεινε νερὸ στὴ φύση καὶ μετὰ τὸ κοκκίνισμά του.

Ἔκανε καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὰ ἐκεῖ θαύματα καὶ σημεῖα, ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ νὰ δώσει στους πιστοὺς ἐλπίδα ἐλευθερίας ἀπὸ τὰ δεινὰ πού τοὺς βασάνιζαν, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη στους ἄπιστους νὰ συνειδητοποιήσουν τὴν ὕπαρξη τῆς δύνταμης πού τιμωρεῖ, ὥστε ν' ἀποβάλουν τὴν πώρωση πού τοὺς κατεῖχε σχετικὰ μὲ τὸ θεῖο, σχίζοντας τὴ θάλασσα μὲ τὸ ραβδί του καὶ διασπώντας τὴ συνέχεια τοῦ νεροῦ χωρὶς νὰ χάνει τὴ φύση του, γιὰ νὰ περάσουν οἱ κυνηγημένοι γιὰ χάρη του, νὰ κρατηθοῦν ὅμως ὅσοι καταδίωκαν χωρὶς αἰτία τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ἐλευθερία· γλύκαινε τὸ νερὸ μὲ τὸ ξύλο κι ἔβρεξε ἀγεώργητο ψωμὶ παράδοξο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ πρωτόφαντο· ξέβρασε ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα πλῆθος πουλιῶν πού τρώγονταν χωρὶς ν' ἀλλάξουν αὐτὰ τὴ φύση τους, γιὰ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν ὅσοι κακοπαθοῦσαν στὴν ἔρημο· παρουσίασε καὶ τὴν πέτρα βρυσομάνα νεροῦ γιὰ νὰ στηρίξει τὴν πίστη ἐκείνων πού λιποτακτοῦσαν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες καὶ διέκοψε τὴ ροὴ τοῦ ποταμοῦ γιὰ νὰ περάσει χωρὶς νὰ βραχεῖ ὁ θεοσεβῆς λαός· χωρὶς ἐμπόδιο σταμάτησε μὲ τρόπο

15. Γέν. 19,24.

16. Ἔξ. 3,2.

17. Ἔξ. 7,17.

θεοσεβῶς, ἡλίου τε καὶ σελήνης δρόμον ἐπέχων ἀκώλυτον παραδόξως, τὴν ἀεικίνητον τοῦ περιέχοντος φύσιν στήσας ἀκίνητον, πρὸς ὄλεθρον ἀσεβοῦς δυναστείας ἀμαθῶς ἀντιπαραττομένης Θεῶ, καὶ πρὶν λάβῃ πέρας τῶν ὀρωμένων ἢ δύναμις, καὶ
 55 εἰς κατάσχεσιν τῆς πόρρωθεν ἀψευδῶς ἐπηγγελμένης κληρονομίας.

Καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δὴ πεποιηκέναι λέγεται, κατὰ τε τὴν γῆν τῆς κατασχέσεως καὶ τὰς λοιπὰς εἰς ὅσας ἦλθε παρανομήσας ὁ παλαιὸς Ἰσραήλ, περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ περὶ
 60 τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως, τὴν φύσιν καινοτομήσας τῶν καινοτομηθέντων πεποίηκεν ὁ Θεός. Μεθ' ὧν ἀπάντων καὶ μεθ' ἧ τὸ δι' ὃ πάντα καὶ δι' οὗ καινότατον ὄντως μυστήριον τῆς αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσεως ἐπιτελέσας περὶ τὸν τρόπον, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον, τὴν φύσιν ἐκαινοτόμησε, προσλήψει σαρκὸς διὰ
 65 μέσης ψυχῆς νοεράς, ἀρρήτως κηθεῖς ἄνευ σποράς, καὶ γεννηθεῖς ἀληθῶς ἄνευ φθοράς ἄνθρωπος τέλειος, ψυχὴν νοερὰν μετὰ σώματος ἐξ αὐτῆς τῆς ἀφράστου συλλήψεως ἐσχηκῶς.

PIB'

ἽΟτι πᾶσα φύσις τῷ οἰκείῳ λόγῳ διαπαντὸς ἔχει
 τὸ τέλος.

Πᾶσα γάρ, καθολικῶς εἶπεῖν, φύσις, νοητὴ τε καὶ αἰσθητή,
 5 ἤγουν ἀπλῆ καὶ σύνθετος, καθ' οἷονδὴποτε τρόπον ἐκ μέρους τὴν πρὸς τὸ εἶναι τῆς γενέσεως ἀρχὴν, οὐδέποτε δέχεται, οὔτε μὴν ἐξ ἡμισείας μοίρας ὑφίστασθαι δύναται. Ἄλλ' εἰ μὲν σύνθετος φύσις ἐστίν, ὅλη τελεία τελείοις τοῖς οἰκείοις μέρεσιν ἀθρώως συνυφίσταται, μὴ ἔχουσα πρὸς ἑαυτὴν ἢ πρὸς ἄλληλα τῶν
 10 ἐξ ὧν ἐστὶ μερῶν τὴν οἰανοῦν κατὰ τὸν χρόνον διάστασιν. Εἰ δὲ ἀπλῆ φύσις ἐστίν, ἤγουν νοητὴ, ὡσαύτως ἅμα τοῖς ἑαυτῆς ἀπαρραλείπτως λόγοις τελεία τελείοις ἀθρώως συνυφίστασθαι πέφυ-

παράδοξο τὴν πορεία τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, στήνοντας ἀκίνητη τὴν ἀεικίνητη φύση τοῦ οὐρανοῦ, γιὰ νὰ καταστραφεῖ ὁ ἀσεβῆς δυνάστης ποὺ ἀντιπαρατασσόταν ἀπὸ ἀμάθεια στὸ Θεό, καὶ προτοῦ νὰ σταματήσει ὅλη αὐτὴ ἡ ἐκδήλωση τῆς δύναμης μπροστὰ στὰ μάτια ὅσων ἔβλεπαν καὶ γιὰ νὰ καταλάβουν τὴν κληρονομία ποὺ τοὺς εἶχε ἐπαγγελθεῖ ἀψευδῶς ὁ Θεός.

Ἔκανε ὁ Θεὸς καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ὅσα λέγεται ὅτι ἔκανε καὶ στὴ γῆ ποὺ κατέλαβε καὶ στὶς ἄλλες χῶρες σὲ ὅσες πῆγε ὁ παλιὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τὶς παρανομίες του, καὶ ὅλες αὐτὲς τὶς καινοτομίες τὶς ἔκανε καινοτομώντας ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῆς ἐνέργειας καὶ ὄχι ὡς πρὸς τὴν οὐσία τῆς ὑπαρξης. Μὲ ὅλα αὐτὰ κι ἔπειτ' ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ ἐπιτέλεσε σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο τὸ τελείως καινὸ ἀληθινὰ μυστήριον γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ μὲ τὸ ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα, τῆς ἐνανθρώπησής του γιὰ χάριμα μας, ὄχι ὁμῶς σχετικὰ μὲ τὴν οὐσία, ἔκανε νέα τῆ φύση, προσλαμβάνοντας σάρκα μέσω τῆς νοερῆς ψυχῆς, ἀφοῦ κυοφορήθηκε μὲ τρόπο ἄρρητο χωρὶς σπορὰ κι ἀφοῦ χωρὶς φθορὰ γεννήθηκε τέλειος ἄνθρωπος, παίρνοντας ψυχὴ νοερὴ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀφραστη σύλληψη.

112

Ἔστιν ὅτι κάθε φύση ἔχει κάποτε τέλος ἀνάλογα μὲ τὴν οὐσία της.

Γιατὶ κάθε φύση, γιὰ νὰ μιλήσω γενικὰ, νοητὴ καὶ αἰσθητή, δηλαδὴ ἀπλή καὶ σύνθετη, οὐδέποτε δέχεται μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο κατὰ ἓνα μέρος τὴν ἀρχὴ τῆς γένεσης πρὸς τὸ εἶναι, οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κατὰ μισὸ μέρος. Ἀλλὰ, ἂν εἶναι σύνθετη φύση συνυπάρχει ὅλη μαζὶ τέλεια μὲ τέλεια τὰ μέρη της, καὶ δὲν ἔχει καμμιά χρονικὴ διάσταση πρὸς τὸν ἑαυτὸ της ἢ πρὸς τὰ μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται. Ἄν πάλι εἶναι ἀπλή φύση, δηλαδὴ νοητὴ, συνυπάρχει συνολικὰ ταυτόχρονα μὲ τοὺς τέλειους λόγους της χωρὶς παράλειψη, τέλεια κι αὐτὴ χωρὶς νὰ

κε, χρόνου τινὸς τὸ σύνολον αὐτὴν τῶν οἰκείων λόγων, οὐδαμῶς διακρίνοντος. Οὐτε γὰρ ἦν ποτε καθόλου τις φύσις ἐν τοῖς
 15 οὖσιν, οὐτε ἔστιν, οὐτε ἔσται κατὰ τὸν ἑαυτῆς λόγον ὑπάρχουσα ὅπερ νῦν οὐκ ἔστιν, οὐτε μὴν νῦν ἔστιν ἢ ἐς ὕστερον ἔσται ὅπερ οὐκ ἦν πρότερον. Ὡν γὰρ οἱ λόγοι παρὰ τῷ Θεῷ ἅμα τῷ εἶναι τὸ τέλειον ἔσχον, τούτων ἢ κατὰ τοὺς οἰκείους λόγους παραγωγὴ καὶ οὐσίωσις προσθήκης πάσης καὶ ἐλλέψεως τῆς πρὸς τὸ
 20 εἶναι ὅπερ ὄντα τυγχάνει παντελῶς ἔστιν ἀνεπίδεκτος. Ἄλλ' ἀρκεῖν οἴμαι κατὰ τὴν τοῦ λόγου παρέκβασιν καὶ πρὸς τούτους τὰ νῦν ρηθέντα, πρὸς τὸ μὴ παρασύρεσθαι ραδίως εἰς ἀτόπους δόξας παρὰ τῶν πίστιν ποιουμένων τὴν ἐν ταῖς κομψείαις τῶν λόγων τεχνικὴν πιθανότητα.

ΡΙΓ'

Διὰ τί συνῆψε τῇ σαρκώσει τὴν ἐκ βαπτίσματος
 γέννησιν ὁ διδάσκαλος.

Πρὸς τί δὲ βλέπων καὶ τίνας ἔνεκεν τῇ σαρκώσει συνῆψε
 5 τὴν ἐκ βαπτίσματος γέννησιν ὁ διδάσκαλος (τοῦτο γὰρ εἰς τὴν ἐξέτασιν ἔτι τοῦ προκειμένου λείπεται λόγου), συντόμως ὡς ἔμαθον ἐρῶ κατὰ δύναμιν. Φασὶν οἱ τὰ θεῖα μυστικῶς περιέποντες λόγια καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις, ὡς εἰκός, αὐτὰ συμνύνοντες θεωρήμασι, κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατ' ἀρχὰς γεγενῆσθαι τὸν ἄν-
 10 θρώπον, ἐπὶ τῷ πάντως γεννηθῆναι κατὰ προαίρεσιν πνεύματι, καὶ προσλαβεῖν τὸ καθ' ὁμοίωσιν διὰ τῆς τηρήσεως τῆς θείας ἐντολῆς αὐτῷ προσγενόμενον, ἵνα ἦ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος πλάσμα μὲν τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν, Υἱὸς δὲ Θεοῦ καὶ Θεὸς διὰ Πνεύματος κατὰ χάριν. Οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν ἄλλως Υἱὸν ἀποδειχθῆναι
 15 Θεοῦ καὶ Θεὸν κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν τὸν γενόμενον ἄνθρωπον, μὴ πρότερον κατὰ προαίρεσιν γεννηθέντα τῷ Πνεύμα-

τὴν χωρίζει καθόλου κάποιος χρόνος ἀπὸ τοὺς οἰκείους λόγους. Γιατὶ οὔτε ὑπῆρξε ποτὲ γενικὰ κάποια φύση μέσα στὰ ὄντα, οὔτε ὑπάρχει, οὔτε θὰ ὑπάρξει, πού νά ἦταν σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς κάτι πού τώρα δὲν εἶναι, οὔτε νά εἶναι κάτι τώρα ἢ ὕστερα πού δὲν ἦταν πρῶτα. Γιατὶ οἱ λόγοι τῶν ὄντων ἐκείνων, πού κοντὰ στὸ Θεὸ μαζί μὲ τὸ εἶναι εἶχαν καὶ τὴν τελειότητα, αὐτῶν τῶν ὄντων ἢ σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοὺς παραγωγή καὶ πραγμάτωση δὲν ἐπιδέχεται καμμιά προσθήκη ἢ ἔλλειψη ὡς πρὸς αὐτὸ πού εἶναι σχετικὰ μὲ τὴ ὑπαρξή τους. Ἀλλὰ εἶναι ἀρκετά, νομίζω, ὅσα τώρα παρεκβατικὰ εἰπώθηκαν καὶ πρὸς αὐτούς, γιὰ νὰ μὴν παρασύρονται εὐκολὰ σὲ ἄτοπες γνώμες ἀπὸ αὐτοὺς πού βάζουν στὴ θέση τῆς πίστεως τὴν περίτεχνη πιθανότητα τῶν κομψῶν λόγων.

113

Γιατὶ ὁ δάσκαλος ἔνωσε μὲ τὴ σάρκωση τὴ γέννηση ἀπὸ τὸ βάπτισμα.

Σὲ τί ἐπέβλεπε καὶ γιὰ ποιό λόγο ἔνωσε μὲ τὴ σάρκωση τὴ γέννηση ἀπὸ τὸ βάπτισμα (γιατὶ αὐτὸ ἀκόμα μένει νὰ ἐξετάσουμε ἀπὸ τὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ), ὅπως συνηθίζω θὰ ἐκθέσω σύντομα καὶ ὅπως μπορῶ. Λένε ὅσοι ἀσχολοῦνται μυστικὰ μὲ τὰ θεῖα λόγια καὶ τιμοῦν, ὅπως εἶναι φυσικῶς, τὰ ὑψηλότερα θεωρήματα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε κατὰ τὴν ἀρχὴ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ γεννηθεῖ ὅπωςδὴποτε μὲ δική του προαίρεση πνευματικὰ καὶ ν' ἀποχτήσῃ τὸ καθ' ὁμοίωση παίρνοντας το μὲ τὴν τήρηση τῆς θείας ἐντολῆς, γιὰ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος πλάσμα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴ φύση, καὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ θεὸς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος κατὰ χάρη. Γιατὶ δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀποδειχθεῖ μ' ἄλλο τρόπο υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ θεὸς μὲ τὴν κατὰ χάρη θέωσή του ὁ ἄνθρωπος πού εἶχε δημιουργηθεῖ, ἂν δὲν γεννιόταν πρῶτα πνευματικὰ μὲ τὴν προ-

τι, διὰ τὴν ἐνουῶσαν αὐτῶ φυσικῶς αὐτοκίνητον καὶ ἀδέσποτον δύναμιν. Ἦντινα θεοποιὸν καὶ θεϊαν καὶ ἄϋλον γέννησιν, διὰ τὸ προτιμῆσαι τῶν νοουμένων καὶ ἀδήλων τέως ἀγαθῶν τὸ κατ' 20 αἴσθησιν τερπνὸν καὶ ἐπίδηλον, παραλιπὼν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, τὴν ἐκ σωμάτων εἰκότως ἀπροαίρετον καὶ ὑλικὴν καὶ ἐπίκηρον ἔχειν καταδικάζεται γέννησιν, ἀξίως κρίναντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκουσίως τῶν κρειττόνων τὰ χείρονα προελόμενον, τὴν ἐμπαθῆ καὶ δούλην καὶ κατηναγκασμένην, καθ' ὁμοιότητα τῶν 25 ἐπὶ γῆς ἀλόγων τε καὶ ἀνοήτων κτηνῶν γέννησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπαθοῦς καὶ αὐθαιρέτου καὶ ἀγνῆς ἀνταλλάξαι γεννήσεως, καὶ τῆς σὺν Θεῷ καὶ θείας καὶ ἀνεκλαλήτου τιμῆς τὴν μετὰ τῶν ἀνοήτων κτηνῶν ἄτιμον ἀντιλαβεῖν συμπαρενύλησιν.

Ἦστινος τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερῶσαι καὶ πρὸς τὴν θεϊαν εὐκληρίαν ἐπαναγαγεῖν βουλόμενος ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήσας Λόγος, ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων ἀληθῶς γίνεται τε καὶ γεννᾶται σωματικῶς χωρὶς ἀμαρτίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ βαπτίζεται, τὴν εἰς υἰοθεσίαν πνευματικὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκουσίως ὑπερχόμενος γέννησιν, ὁ κατ' οὐσίαν Θεὸς καὶ Θεοῦ 30 κατὰ φύσιν Υἱός, εἰς ἀθέτησιν τῆς ἐκ σωμάτων γεννήσεως.

Ἐπειδὴ τοίνυν δι' ἡμᾶς ὁ ποιήσας ἡμᾶς καὶ μόνος τῷ Πατρὶ μετὰ τοῦ Πνεύματος ὁμόθεος καὶ ὁμόδοξος Υἱὸς καὶ Λόγος καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ἀληθῶς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ σωματικῶς γεννᾶται χωρὶς ἀμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ βαπτίσματος εἰς υἰοθεσίαν 40 πνευματικὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπελθεῖν καταδέχεται γέννησιν ὁ φύσει Θεός, διὰ τοῦτο συνῆψε τῇ σαρκώσει, καθὼς οἶμαι, τὴν ἐκ βαπτίσματος γέννησιν ὁ διδάσκαλος, ὡς εἰς ἀθέτησιν καὶ λύσιν τῆς ἐκ σωμάτων ἐπινοηθῆναι γεννήσεως. Ὅπερ γὰρ ὁ Ἀδὰμ (λέγω δὲ τὴν εἰς θέωσιν ἐκ Πνεύματος γέννησιν) ἐκουσίως πα- 45 ραλιπὼν γεννᾶσθαι σωματικῶς εἰς φθορὰν κατεκρίθη, τοῦτο κατὰ θέλησιν ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος ἐν τῷ ἡμῶν παραπτώματι γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ συγκατακρίνας ἡμῖν ἑαυτὸν

αίρεσή του, ἐξαιτίας τῆς αὐτοκίνητης κι ἀνεξάρτητης δύναμης πού ὑπάρχει φυσικῶς μέσα του. Αὐτὴ τὴ θεοποιὸ καὶ θεία καὶ ἄυλη γέννηση ἐγκαταλείποντας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος μὲ τὸ νὰ προτιμήσει ἀπὸ τὰ νοητὰ καὶ ἄδηλα τότε ἀγαθὰ τὰ εὐχάριστα καὶ ἐπιφανειακὰ τῆς αἴσθησης, καταδικάζεται δικαιολογημένα σ' αὐτὴ τὴν ἀθέλητη καὶ ὑλικὴ καὶ σημαδεμένη ἀπὸ τὸ θάνατο γέννηση. Ἦταν ἀντάξια κρίση τοῦ Θεοῦ γι' αὐτὸν πού θέλοντας προτίμησε ἀπὸ τὰ καλύτερα τὰ χειρότερα καὶ ν' ἀνταλλάξει τὴν ἐλεύθερη κι ἀπαθὴ κι αὐτοπροαίρετη καὶ ἀγνή γέννηση, μὲ τὴν ἐμπαθὴ καὶ δουλικὴ καὶ σκυμμένη στὸ ζυγὸ τῆς ἀνάγκης γέννηση τὴν ὅμοια μὲ τῶν ἄλογων κι ἀνόητων ζώων, καὶ ἀντὶ τῆς τιμῆς κοντὰ στὸ Θεὸ, τὴ θεία κι ἀνεκκλάλητη, προτίμησε νὰ λάβει τὴν ἀτιμωτικὴ συγκατοίκησή του ἀνάμεσα στὰ ἀνόητα ζῶα. Ἀπὸ αὐτὴν θέλοντας νὰ ἐλευθερώσει τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρει στὴ θεία μακαριότητα ὁ Λόγος πού δημιούργησε τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, γίνεται ἀληθινὰ ἄνθρωπος ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ γεννιέται σωματικὰ χωρὶς ἁμαρτία γιὰ χάρη τοῦ ἀνθρώπου καὶ βαπτίζεται, ὑφιστάμενος γιὰ χάρη μας θεληματικὰ τὴν πνευματικὴ γέννηση τῆς υἰοθεσίας, ὁ Θεὸς στὴν οὐσία καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ στὴ φύση, γιὰ ν' ἀθετηθεῖ ἢ σωματικὴ γέννηση.

Ἐπειδὴ λοιπὸν γιὰ χάρη μας ὁ δημιουργὸς μας καὶ μόνος μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμόθεος κι ὁμόδοξος Υἱὸς καὶ Λόγος γίνεται ὅμοιος μ' ἐμᾶς ἀπὸ ἐμᾶς ἄνθρωπος ἀληθινὸς καὶ γεννιέται σωματικὰ χωρὶς ἁμαρτία καὶ καταδέχεται τὴν πνευματικὴ ἀπὸ τὸ βάπτισμα γέννηση τῆς υἰοθεσίας γιὰ χάρη μας, γι' αὐτὸ πιστεῦω ὁ δάσκαλος συνέδεσε μὲ τὴ σάρκωση τὴ γέννηση ἀπὸ τὸ βάπτισμα, γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀθέτηση καὶ κατάργηση τῆς σωματικῆς γέννησης. Ἐκεῖνο δηλαδὴ πού ὁ Ἄδὰμ (δηλαδὴ τὴν πνευματικὴ γέννηση γιὰ τὴ θέωση) παρέλειψε θεληματικὰ καὶ καταδικάστηκε στὴ σωματικὴ γέννηση τῆς φθορᾶς, αὐτό, ἀφοῦ ἔγινε ἄνθρωπος μὲ τὴ θέλησή του ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος μέσα στὸ παράπτωμά μας καὶ ἀφοῦ καταδίκα-

έκουσίως, ὁ ἄριστος ἐλεύθερος καὶ ἀναμάρτητος, καὶ τὴν ἐκ
σωμάτων γεννηθῆναι καταδεξάμενος γέννησιν, ἐν ἧ τὸ κράτος
50 ὑπῆρχε τῆς ἡμῶν κατακρίσεως, τὴν ἐν πνεύματι μυστικῶς
διωρθώσατο γέννησιν, καὶ τῆς σωματικῆς γεννήσεως λύσας
ὑπὲρ ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ τὰ δεσμὰ δέδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν διὰ τῆς
κατὰ πνεῦμα γεννήσεως κατὰ θέλησιν, τέκνα Θεοῦ ἀντὶ σαρκὸς
καὶ αἵματος γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Σάρ-
55 κωσις οὖν καὶ σωματικὴ πρότερον τῆς ἐμῆς ἔνεκα κατακρίσε-
ως ἐπὶ τοῦ Κυρίου παρηκολούθησε γέννησις, καὶ οὕτως ἢ διὰ
τοῦ βαπτίσματος ἐν Πνεύματι παραλειφθεῖσα ἐπηκολούθησε
γέννησις, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς κατὰ χάριν σωτηρίας καὶ ἀνακλήσεως,
ἢ σαφέστερον εἰπεῖν ἀναπλάσεως· οἷα συνάπτοντος περὶ ἐμὲ
60 τοῦ Θεοῦ τὸν τε τοῦ εἶναί μου λόγον καὶ τὸν τοῦ εἶναι, καὶ
τὴν γενομένην παρ' ἐμοῦ τούτων ἐνοποιοῦντος τομὴν καὶ διά-
στασιν, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὸν τοῦ ἀεὶ εἶναι λόγον σοφῶς
συνελαύνοντος, καθ' ὃν οὐκέτι τὸ φέρειν ἔστι καὶ φέρεσθαι περὶ
τὸν ἄνθρωπον, λαβούσης τέλος περὶ τὸ φέρεσθαι τῆς τῶν φαι-
65 νομένων οἰκονομίας διὰ τῆς μεγάλης καὶ κοινῆς ἀναστάσεως,
εἰς ἀθανασίαν γεννώσης τὸν ἄνθρωπον καθ' ὕπαρξιν ἀναλ-
λοίωτον, δι' ὃν τῶν φαινομένων ἢ φύσις τὸ εἶναι κατὰ γένεσιν
εἵληφε, καὶ μεθ' οὗ λήψεται χάριτι τὸ κατ' οὐσίαν μὴ φθειρε-
σθαι.

70 Ἄλλ' εἰ δοκεῖ τῶν εἰρημένων κατ' ἐπιτομὴν ἐπιμνησθέν-
τες τὴν δύναμιν, κεφαλαιώσωμεν. Ἐχομεν τὴν ἐκ σωμάτων
γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατ' ἐπίνοιαν διαιρεθεῖσαν εἰς τὸν
προηγούμενον τῆς φύσεως λόγον καὶ εἰς τὸν νῦν αὐθις ὑπάρ-
χοντα καθ' ἡμᾶς, εἰς ὃν ἐτελεύτησε, καὶ πάλιν εἰς τὸν κατὰ φύ-
75 σιν τῆς γενέσεως λόγον καὶ εἰς τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον,
προσέτι γε μὴν καὶ εἰς τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς κατ' οὐσίαν
γενέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ προσεπιτούτοις εἰς
τὴν ἄνευ σπορᾶς σύλληψιν καὶ τὴν ἄνευ φθορᾶς γέννησιν. Ἐφ'
ὕμῖν οὖν ἔστιν ὡς κριταῖς δικαίοις τῶν λελεγμένων ἐπιβολῶν
80 ἐγκρῖναι τὴν κρεῖττονα.

σε μαζί μας θέλοντας και τὸν ἑαυτό του ὁ μόνος ἐλεύθερος και ἀναμάρτητος κι ἀφοῦ καταδέχθηκε τὴ σωματικὴ γέννηση, ὅπου βασίλευε ἡ δύναμη τῆς κατάκρισής μας, ρύθμισε μυστικὰ τὴν πνευματικὴ γέννηση, καί, λύνοντας στὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη μας τὰ δεσμὰ τῆς σωματικῆς γέννησης, ἔδωσε τὴν ἐξουσία μετὰ τὴν ἐκούσια πνευματικὴ γέννηση, ὅσοι πιστεύουν στὸ ὄνομά του, νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ ἀντὶ σάρκας και αἵματος. Σάρκωση λοιπὸν και σωματικὴ γέννηση πρῶτα ἐξαιτίας τῆς κατάκρισής μου συνέβη στὸν Κύριο και ἔτσι ἐπακολούθησε ἡ πνευματικὴ γέννηση μετὰ τὸ βάπτισμα ποῦ εἶχε παραληφθεῖ γιὰ τὴ δική μου κατὰ χάρη σωτηρία και ἀνάκληση, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ σαφέστερα, ἀνάπλαση. Μ' αὐτὴν συνένωσε σ' ἐμένα ὁ Θεὸς και τὸ λόγο τοῦ εἶναι μου και τὸ λόγο τῆς μακαριότητος, και ἐνοποίησε τὴν τομὴ και τὴ διάσταση ποῦ προκάλεσα ἐγὼ σ' αὐτά, και μ' αὐτὴν μετὰ κατευθύνει σοφὰ πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἡ περιφορὰ τοῦ ἀνθρώπου και τῶν ἄλλων γύρω του, γιὰτι πιά ἔλαβε τέλος ἡ οἰκονομία τῶν φαινομένων σχετικὰ μετὰ τὴν κίνηση μετὰ τὴ μεγάλη και κοινὴ ἀνάσταση, ποῦ γεννᾷ τὸν ἄνθρωπο σὲ ἀναλλοίωτη ὑπαρξή, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ φύση τῶν φαινομένων ἔλαβε τὸ εἶναι κατὰ τὴ δημιουργία και ποῦ θὰ λάβει μαζί μ' αὐτὸν μετὰ τὴ χάρη τὴν ἀφθαρσία τῆς οὐσίας του.

Ἄλλὰ ἂν σοῦ φαίνεται καλὸ νὰ φέρομε στὴ μνήμη μας τὸ νόημα ὅσων εἶπαμε, ἃς κάνομε τὴν ἀνακεφαλαίωσή τους. Ἔχομε τὴ σωματικὴ γέννηση τοῦ Σωτήρα μας ποῦ τὴ διαιρέσαμε ἐννοιολογικὰ στὸ λόγο ποῦ προηγεῖται ἀπὸ τὴ φύση, και σ' αὐτὸν ποῦ τώρα πάλι ὑπάρχει σύμφωνα μ' ἐμᾶς στὸν ὁποῖο και τελείωσε· και πάλι στὸ φυσικὸ λόγο τῆς γέννησης και στὸν τρόπο τῆς γέννησης· ἀλλὰ ἐπιπλέον και στοὺς διαφοροὺς τρόπους τῆς γένεσης τῆς ψυχῆς και τοῦ σώματος σύμφωνα μετὰ τὴν οὐσία, και ἀκόμα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ στὴ σύλληψη χωρὶς σπορὰ και τὴ γέννηση χωρὶς φθορὰ. Εἶναι λοιπὸν στὴν ἐξουσία μας σὰν δίκαιοι κριτὲς νὰ ἐγκρίνομε τὴν καλύτερη ἀπὸ τὶς ἐκδοχὲς ποῦ ἀναφέρθηκαν.

ΡΙΑ'

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·
 «Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδέν ὀνήσοντα;
 Τί κριτικὸν ἰδρῶτα, ἴσως παρεστῶτος
 5 τοῦ ἐξοδίου;».

Τοῦτο, καθὼς ἔφασκεν ὁ μακάριος γέρων, πρὸς τοὺς
 ὑπερτιθεμένους τὸ βάπτισμα, τὸ ρητὸν τέθεικεν ὁ διδάσκαλος,
 ἐλπίδι τοῦ ζήσεσθαι τὸ βάπτισμα φιληδονίας ἕνεκεν ὑπερτιθε-
 μένους, καὶ φησι, «τί παρ' ἄλλου δέη μαθεῖν τὴν ἐξοδον, τοῦ
 10 βίου δηλονότι, ἀλλ' οὐχ ὡς ἤδη παρούσης διανοήσης; Τί φάρμα-
 κα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδέν ὀνήσοντα; Τί κριτικὸν ἰδρῶτα, ἴσως πα-
 ρεστῶτος τοῦ ἐξοδίου;». Ἐπειδὴ γὰρ τέσσαρας ἡμέρας κρισί-
 μους εἶναί φασιν ἰατρῶν παῖδες ἐν τοῖς πυρεκτιῶσι, τὴν δ', καὶ
 τὴν ζ', καὶ τὴν θ', καὶ τὴν ια', τυχὸν δὲ καὶ τὴν ιγ' (ἐν ταύταις
 15 γὰρ ἂν εὔρωσιν ἐν τῷ νοσοῦντι, καθὼς φασι, νενοτισμένον ἐξ
 ἰδρῶτος τὸ σῶμα τεκμηριοῦσι ζήσειν τὸν κείμενον), ἵνα οὖν μὴ
 τοῦτον ἐκδεχόμενος ὁ νοσῶν τὸν ἰδρῶτα κακοβούλως ὑπερτί-
 θεται τὸ βάπτισμα, περίοδον οἴομενος ἔχειν ἐτῶν, συμβουλεύει
 πάνυ σοφῶς ὁ διδάσκαλος τῷ κάμνοντι, μὴ τούτῳ τῷ ἰδρῶτι
 20 θαρρεῖν καὶ μάτην ἐρείδεσθαι, δυνατοῦ ὄντος ἀντὶ τούτου τὸν
 ἐξόδιον ἰδρῶτα συμβῆναι, τὸν βοῶντα τῆς παρούσης ζωῆς καὶ
 ἀεὶ διαμενούσης ἀλλοτριούμενος λάθη, τὴν δὲ ἀνθρωπίνην καὶ
 ἐπίκτητον καὶ πάντως λυθησομένην εὐρεθῆ περιέπων, ἀκράτη-
 τον κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν καὶ ἀεὶ διὰ φθορᾶς καὶ ἀλλοιώσε-
 30 ως ρέουσαν, καὶ θᾶπτον τὰς τῶν ἔχειν νομιζόντων χεῖρας δια-
 φεύγουσαν ἢ ὄναρ ἀνυπόστατον βλέποντα.

114

Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενον· «Γιατί ψάχνεις γιὰ φάρμακα ποὺ δὲ θὰ ὠφελήσουν καθόλου; Γιατί ζητᾷς τὸν κρίσιμο ἰδρώτα, ἐνῶ ἴσως βρίσκεται δίπλα ἢ ἔξοδος ἀπὸ τὴ ζωή;»¹⁸.

Αὐτὸ τὸ ρητό, ὅπως ἔλεγε ὁ μακαριστὸς γέροντας, τὸ ἔγραψε ὁ δάσκαλος γιὰ ὄσους ἀναβάλλουν τὸ βάπτισμα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ζήσουν ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὶς ἡδονὲς καὶ λέει· «Γιατί χρειάζεται νὰ μάθεις ἀπὸ ἄλλον τὴν ἔξοδο, δηλαδή τοῦ βίου, καὶ δὲν σκέφτεσαι ὅτι ἤδη εἶναι παρούσα; Γιατί ψάχνεις γιὰ φάρμακα ποὺ δὲ θὰ ὠφελήσουν; Γιατί ζητᾷς τὸν κρίσιμο ἰδρώτα, ἐνῶ εἶναι ἴσως κοντὰ ἢ ἔξοδος;». Ἐπειδὴ οἱ γιατροὶ λένε πὼς εἶναι τέσσερις οἱ κρίσιμες μέρες γιὰ ὄσους ἔχουν πυρετό, ἢ τέταρτη, ἢ ἕβδομη, ἢ ἑνατὴ καὶ ἢ ἐνδέκατη, καὶ ἴσως καὶ ἢ δέκατη τρίτη (ἂν δηλαδή αὐτὲς τὶς μέρες βροῦνε μουσκεμένο τὸ σῶμα τοῦ ἀρρώστου ἀπὸ τὸν ἰδρώτα, συμπεραίνουν πὼς ὁ κρεβατωμένος θὰ ζήσει), γιὰ νὰ μὴν ἀναβάλλει λοιπὸν τὸ βάπτισμα ὑστερόβουλα περιμένοντας ὁ ἀρρωστος αὐτὸν τὸν ἰδρώτα, πιστεύοντας πὼς ἔχει ὀρισμένα χρόνια ἀκόμα, συμβουλεύει πολὺ σοφᾶ ὁ δάσκαλος τὸν ἀσθενὴ νὰ μὴν ξεθαρρύνεται μ' αὐτὸν τὸν ἰδρώτα καὶ ἐμψυχώνεται ἀστήρικτα, ἀφοῦ εἶναι δυνατὸ ἀντὶ αὐτοῦ νὰ συμβεῖ ὁ ἐφόδιος ἰδρώτας ποὺ κηρύττει τὸ τέλος τῆς παρούσας ζωῆς. Γιὰ νὰ μὴν ἐξαπατηθεῖ λοιπὸν, ὅπως εἶπα, ἀπὸ τὸν ἰδρώτα αὐτὸν ὁ ἀρρωστος ὅτι χάνει τὴν ὀλοφάνερη καὶ θεία ζωὴ ποὺ παραμένει γιὰ πάντα, καὶ βρεθεῖ ὅτι φροντίζει γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καὶ θνητὴ ζωὴ καὶ ποὺ ἐξάπαντος θὰ διαλυθεῖ, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ κρατηθεῖ καὶ κυλᾷ πάντα μέσα ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὴν ἀλλοίωση καὶ ποὺ πιὸ γρήγορα φεύγει ἀπὸ τὰ χέρια ὄσων νομίζουν πὼς τὴν κρατοῦν, ἀπὸ ὅ,τι ἓνα φευγαλέο ὄνειρο ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὸ βλέπει.

ΡΙΕ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·
 «Οὐ γὰρ πολλάκις Χριστὸς φιλεῖ κλεπτόμενος,
 καὶ εἰ λίαν ἐστὶ φιλόανθρωπος».

5 Τί δήποτε, φασὶν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοί τινες, εἰ
 λίαν ἐστὶ φιλόανθρωπος ὁ Θεὸς καὶ πηγὴ φιλανθρωπίας ἀνέ-
 κλειπτος, ὥστε μὴδ' ὀτιοῦν ὑπὸ τῶν ἀρνομένων ἐλαττοῦσθαι,
 μὴ φιλεῖ κλεπτόμενος; Οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον τὸ φιλόανθρωπον
 ἐπεδείκνυτο, μὴ ἐλαττούμενον διὰ τοῦ δίδόναι χώραν τοῖς ἐθέ-
 10 λουσι κλέπτειν, καὶ μάλιστα κλοπὴν σωτήριον καὶ ὁσάκις ἂν
 θέλοιν. Πρὸς οὗς Θεοῦ λόγον χαριζομένου φαμέν, ὅτιπερ αὐτὸ
 τοῦτο φιλανθρωπίας πλήρῆς ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτὸ φιλανθρω-
 πία, καὶ τοὺς περὶ τι κλέπτειν ἐθέλοντας, ἀγαθῆς προμηθείας
 ἔνδειξις σαφεστάτη, τὸ μὴ συγχωρεῖν τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις
 15 αὐτὸν κλέπτειν, ὡς ἂν μὴ προχείρου τυγχάνοντος τοῦ σφετερι-
 σμοῦ τῆς σωτηρίας ράστη γένηται κατὰ τὸ εἶκὸς καὶ ἢ τοῦ
 δωρηθέντος ἀποβολή, ὡς εὐμαρῶς πάλιν ληφθῆναι δυναμένου,
 καὶ τῆς ἐν τῷ καλῷ ἀμεταθέτου καὶ παγίας ἕξεως ἀμαθεῖς
 ἀποφανθῶσιν οἱ τυγχάνοντες τῆς δωρεᾶς, εὐέμπυτον εἰς κα-
 20 κίαν τὴν γνώμην ἔχοντες διὰ τὴν εὐμάρειαν τῆς τοῦ καλοῦ
 κτήσεως, τῷ εὐώνῳ καταφρονουμένης.

ΡΙΣΤ

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου, εἰς τό, «Γυμνὸν
 τῇ ἀπλότῃ καὶ ζωῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικα-
 λύματος καὶ προβλήματος. Τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπεν εἶ-
 5 ναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς».

Τί μὲν διὰ τούτων ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος κρυφίως

19. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος Μ' Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, κεφ. 33, ΕΠΕ, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 4, σελ. 420.

20. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα, κεφ. 8, ΕΠΕ, Ἐπα-

115

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Ὁ Χριστὸς δὲν ἀγαπᾷ πολλές φορές νὰ τοῦ παίρνομε κάτι κρυφά, ἂν καὶ εἶναι πάρα πολὺ φιλόανθρωπος»¹⁹.

Λένε μερικοί, ὅταν φτάσουν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ λόγου, γιατί, ἂν εἶναι ὁ Θεὸς πάρα πολὺ φιλόανθρωπος καὶ ἀνεξάντλητη πηγὴ φιλοανθρωπίας, ὥστε νὰ μὴ ἐλαττώνεται οὔτε κατ' ἐλάχιστο ἀπὸ ὅσους ἀντλοῦν, δὲν ἀγαπᾷ νὰ τοῦ παίρνομε κάτι κρυφά; Γιατὶ ἔτσι θὰ ἔδειχνε ἀκόμα καλύτερα τὴ φιλοανθρωπία του, ἀφοῦ δὲν ἐλαττώνεται μὲ τὸ νὰ δίνει τὴ δυνατότητα σὲ ὅσους θέλουν νὰ τὸ κλέβουν, καὶ μάλιστα μιὰ κλοπὴ σωτήρια, καὶ νὰ τὸ κάνουν ὅσες φορές θέλουν. Σ' αὐτοὺς ὁ Θεὸς μᾶς χαρίζει τὸ λόγο νὰ ποῦμε, ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πράγμα εἶναι γεμάτο φιλοανθρωπία, ἢ καλύτερα αὐτὸ εἶναι ἡ φιλοανθρωπία, καὶ ὅσοι θέλουν νὰ κλέβουν ἀπὸ κάτι εἶναι σαφέστατη ἔνδειξη ἀγαθῆς πρόβλεψης νὰ μὴ συγχωροῦν αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν κλέβουν πολλές φορές, ὥστε νὰ μὴ γίνεται πολὺ εὐκόλη ὅπως εἶναι φυσικὸ ἢ ἀποβολὴ τοῦ δώρου, ἐπειδὴ θὰ εἶναι πρόχειρη ἢ οἰκειοποίηση τῆς σωτηρίας, ἀφοῦ θὰ μπορεῖ εὐκόλα πάλι νὰ ξανααποκτηθεῖ, κι ἀποδειχθοῦν ἔτσι ὅτι ὅσοι ἀποδέχονται τὴ δωρεὰ ἀγνοοῦν τὴν ἀμετακίνητη καὶ πάγια ἔξη στὸ καλὸ, μὲ τὸ νὰ ρέπει εὐκόλα ἢ γνώμη τους στὴν κακία ἐξαιτίας τῆς εὐκολίας στὴν ἀπόκτηση τοῦ καλοῦ ποὺ θὰ περιφρονεῖται γιὰ τὴ φθηνὴ τιμὴ της.

116

Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ λόγο του στὸ Πάσχα στὸ λεγόμενο· «Γυμνὸ μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν λιτὴ ζωὴ του καὶ χωρὶς ὁποιοδήποτε ἐπικάλυμμα καὶ προπέτασμα. Τέτοιος ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ πρωτόπλαστος»²⁰.

Τί μᾶς ἀποκαλύπτει μὲ αὐτὰ μὲ τὸ μυστικὸ του τρόπο ὁ μεντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 166,6-8.

ἀποκαλύπτει, μόνους ἐκείνους εἰδέναι φημι τοὺς τὸ ἴσον αὐτῶ
 τῆς σοφίας εἰληφότας καὶ τῆς γνώσεως χάρισμα, οἱ διὰ τὸ πᾶ-
 σαν τὴν ἐκ παθῶν καὶ πάσης ὑλικῆς προσπαθείας λήμην ἀπο-
 10 θέσθαι τῶν νοερῶν ὁμμάτων τὴν ἀκτῖνα τῆς ἐν ὄλοις ἀληθοῦς
 γνώσεως χωρεῖν ἐδυνήθησαν, καθ' ἣν τῷ ἀπλῶ κατὰ τὸ ἐφι-
 κτὸν καὶ ἐνοειδεῖ λόγῳ τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πολλῶν περιστείλαν-
 τες πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν ὄντων ἀπλῆ συνέσει περιέ-
 λαβον εἶδῃσιν. Ἡμῖν δὲ οἷς ὁ ζόφος ἔτι τῆς ἀγνοίας ἐπιπροσθεῖ
 15 πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν, διὰ τὴν περὶ μόνον τὰ σαλευ-
 ὄμενα τοῦ νοῦ συστροφὴν, ὡσπερ τυφλὸς ἄμφω τῷ χεῖρε φορυ-
 τὸν ὕλης ἀφάσσω εὐρίσκει πολλάκις τι τῶν τιμίων, οὕτως
 ἐπιχειροῦμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς ἑαυτῶν ἀσθενείας εἰπεῖν τι
 περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Καὶ δὴ λέγομεν ἄλλο τὸ πα-
 20 ράπαν οὐδέν, ἢ ὅπερ ὁ Θεὸς ἐν χερσὶν ἡμῶν παραδῶ κατὰ τὸ
 γεγραμμένον, πρὸς τὸ θρέψαι κατὰ δύναμιν ἡμῶν τοὺς καλοὺς
 πατέρας ὑμᾶς, λέγω δὲ τῷ ψηλαφητικῷ λόγῳ τῆς ἐν ἡμῖν νοε-
 ρᾶς δυνάμεως ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον θεώρημα καὶ ἡμῖν σύμμε-
 τρον, καὶ πατρικὴν εὐλογίαν προσκαλούμενον, μήπως ἀφυῶς
 25 τὸν ἀγρὸν τῶν αἰσθητῶν αἰσθητῶς κατὰ τὸν Ἡσαῦ περιοδεύ-
 οντες στερηθῶμεν διὰ βραδυτῆτα τῆς ἐτοιμῆς τοῦ τρεφομένου
 πατρὸς εὐλογίας, ἢ πάλιν δι' ὑψηλοφροσύνην τε μειζρον τῆς δυ-
 νάμεως ἡμῶν ἐπιζητοῦντες ἐκ τῶν οἰκούντων ἔτι τὸ ὄρος
 ἡμῶν τῆς θεωρίας, τρωθῶμεν κατὰ τὸν Ἰσραήλ, περὶ ᾧ ὁ νό-
 30 μος φησὶν ὅτι παραβιασάμενοί τινες ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος, καὶ
 ἐξῆλθεν ὁ Ἀμορραῖος ὁ οἰκῶν ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ καὶ ἐτίτρω-
 σκεν αὐτούς.

Ὑπονοῶ τοίνυν ὅτι τὴν διαφορὰν τῆς πρὸ τοῦ παραπτώ-
 ματος κράσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐν τῷ προπάτορι

γάλος αὐτὸς δάσκαλος, τὸ γνωρίζουν μόνο ἐκεῖνοι, πιστεύω, ποὺ ἔχουν λάβει τὸ ἴσο μ' αὐτὸν χάρισμα τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσης. Αὐτοὶ κατόρθωσαν, ἐπειδὴ ἀπόθεσαν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ νοῦ κάθε ἀκαθαρσία τῶν παθῶν καὶ κάθε προσκόλλησι στὰ ὑλικά, νὰ συλλάβουν ὅλο τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς γνώσης ὅλων, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖα, ἀφοῦ περιόρισαν τὸ νοῦ μὲ τὸν ἀπλὸ κατὰ τὸ δυνατὸ καὶ ἐνοειδῆ λόγο, περιέλαβαν ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση τῶν ὄντων μὲ ἀπλή σοφία. Μπροστὰ στὰ δικά μας ὄμως μάτια, στὰ ὁποῖα παραμένει ἀκόμα ἐμπόδιο γιὰ τὴν κατανόησι τῆς ἀλήθειας ὁ ζόφος τῆς ἄγνοιας, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μας περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὰ ἀσταθῆ μόνο, ὅπως ἓνας τυφλὸς ποὺ ψάχνοντας μὲ τὰ δύο του χέρια μέσα στὸ ἀνακάτωμα τῆς ὕλης βρίσκει συχνὰ κάτι πολύτιμο, ἔτσι προσπαθοῦμε κι ἐμεῖς μὲ τὶς ἀσθενεῖς δυνάμεις μας νὰ ποῦμε κάτι γιὰ τὸ προκείμενο ζήτημα. Καὶ δὲ λέμε τίποτε περισσότερο, παρὰ ὅ,τι βάλει στὰ χέρια μας ὁ Θεὸς σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ, γιὰ νὰ προσφέρομε φαγητὸ κατὰ τὴ δύναμή μας σ' ἐσᾶς τοὺς καλοὺς πατέρες μας. Ἐννοῶ νὰ προσφέρομε τροφὴ μιὰ ἀπλή καὶ λιτὴ καὶ ἀνάλογη μὲ τὶς δυνάμεις μας θεωρία καὶ ποὺ ἐπισύρει τὴν πατρικὴ εὐλογία, μὴπως, περιοδεύοντας, ὅπως ὁ Ἡσαῦ, μὲ τὴν αἴσθησι τὸ χωράφι τῶν αἰσθητῶν, στερηθοῦμε ἀνόητα ἐξαιτίας τῆς καθηστέρησής μας τὴν ἔτοιμη εὐλογία τοῦ πατέρα μας ποὺ τοῦ δώσαμε φαγητὸ²¹, ἢ μήπως πάλι ἐξαιτίας τῆς ὑψηλοφροσύνης μας, ἐπιδιώκοντας κάτι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴ δύναμή μας, πληγωθοῦμε, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰσραήλ, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν ἀκόμα τὸ ὄρος τῆς θεωρίας μας, γιὰ τοὺς ὁποῖους ὁ νόμος λέει ὅτι, παραβιάζοντας μερικοὶ τὸ νόμο, ἀνέβηκαν στὸ βουνὸ καὶ βγῆκε ὁ Ἀμορραῖος ποὺ κατοικοῦσε σ' ἐκεῖνο τὸ βουνὸ καὶ τοὺς χτυποῦσε²².

Ἐπιθέτω λοιπὸν ὅτι ὁ δάσκαλος τὰ λέει αὐτά, θέλοντας νὰ δείξει τὴ διαφορὰ τῆς ἀνάμειξις τοῦ ἀνθρώπινου σώματος πρὶν

35 Ἀδὰμ πρὸς τὴν νῦν θεωρουμένην ἐν ἡμῖν καὶ κρατοῦσαν ἐνδεί-
 ξασθαι βουλόμενος ταῦτά φησιν ὁ διδάσκαλος, ὡς τότε δηλαδὴ
 τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίαις καὶ φθαρτικαῖς ἀλλήλων κατὰ τὴν
 κρᾶσιν τοῦ σώματος μὴ διελκομένου ποιότησιν, ἀλλ' ὡσαύτως
 ἔχοντος δίχα ροῆς καὶ ἀπορροῆς, καὶ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τούτων
 40 κατὰ τὴν τῶν ποιότητων ἐπικράτειαν συνεχοῦς ἀλλοιώσεως
 ἐλευθέρου τυγχάνοντος, οἷα δὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ
 ἀμοιροῦντος, καὶ τὴν νῦν μαστιγοῦσαν αὐτὸν τοῖς ἐαυτῆς κέν-
 τροις φθορὰν οὐκ ἔχοντος, ἀλλ' ἑτέραν δηλονότι πρέπουσαν
 αὐτῷ κρᾶσιν τοῦ σώματος, ἀμάχοις καὶ ἀπλαῖς ποιότησι συνε-
 45 χομένην. Καθ' ἣν γυμνὸς ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, οὐχ ὡς
 ἄσαρκος καὶ ἀσώματος, ἀλλ' ὡς τὴν παχυτέραν τὴν σάρκα
 ποιοῦσαν καὶ θνητὴν καὶ ἀντίτυπον κρᾶσιν οὐκ ἔχων. Κατὰ
 τοῦτον τὸν μέγαν διδάσκαλον ἀτέχνως τε ἔζη μὴ διαπνεόμενος
 τὴν ἅπαξ οὐσιωδῶς δοθεῖσαν αὐτῷ φυσικὴν εὐεξίαν, καὶ περι-
 50 βολῆς ὑπῆρχεν ἀπροσδεής, διὰ τε τὴν ἐνοῦσαν ἀπάθειαν αἰσχύ-
 νην μὴ ὑφορώμενος καὶ τὸ μὴ κρυμοῖς καὶ θάλπεσιν αὐτὸν ὑπο-
 κεῖσθαι, δι' ἃ μάλιστα τῆς τε τῶν οἴκων καὶ τῶν ἐσθημάτων
 περιβολῆς ὁ τρόπος τοῖς ἀνθρώποις ἐπινενόηται.

PIZ'

Ἄλλη περὶ αὐτοῦ θεωρία.

Ἦ μήποτε καὶ ἐκ τῶν νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον θεωρουμέ-
 νων τὰ τότε περὶ αὐτὸν ὄντα τῇ περιαιρέσει τῶν νῦν περὶ αὐτὸν
 5 ὄντων παραδείκνυσιν ὁ διδάσκαλος. Κινεῖται γὰρ νῦν ὁ ἄνθρω-
 πος, ἢ περὶ φαντασίας ἀλόγους παθῶν ἐξ ἀπάτης διὰ φιληδο-
 νίαν, ἢ περὶ λόγους τεχνῶν ἐκ περιστάσεως διὰ τὴν χρείαν, ἢ
 περὶ φυσικοὺς λόγους ἐκ τοῦ νόμου τῆς φύσεως διὰ μάθησιν,
 ὧν οὐδὲν κατ' ἀρχὴν εἰκότως ἐξ ἀνάγκης εἴλκε τὸν ἄνθρωπον,

ἀπὸ τὸ παράπτωμα στὸν προπάτορα Ἀδὰμ πρὸς αὐτὴ πού τὴν ἄρα βλέπομε καὶ πού ἐπικρατεῖ. Τότε δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦταν σὲ διελκυστίνδα ἀνάμεσα σὲ ποιότητες πού ἀλληλοεναντιώνονταν καὶ ἀλληλοφθειρόνταν κατὰ τὴν ἀνάμειξη τοῦ σώματος, ἀλλ' ἦταν σὲ κατάστασις ἰσότητος χωρὶς ῥοή' κι ἄπορροή', καὶ ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀλλοίωσις στὸ ἓνα καὶ στὸ ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ κατὰ τὴν ἐπικράτεια τῶν ποιότητων, ἐπειδὴ δὲν ἦταν στερημένος τῆς κατὰ χάρις ἀθανασίας καὶ δὲν εἶχε τὴ φθορά πού τὴν ἄρα μαστιγώνει μὲ τὸ μαστίγιό της, ἀλλ' εἶχε προφανῶς μιὰ ἄλλη κράσις τοῦ σώματος πού τοῦ ἔπρεπε, πού ἡ σύστασις της ἦταν ἀπὸ εἰρηνικὲς καὶ ἀπλὲς ποιότητες. Σύμφωνα μὲ τὴν κράσις αὐτὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἦταν γυμνός, ὄχι σὰν δίχως σὰρκα καὶ σῶμα, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν ἀνάμειξη πού κάνει τὴ σὰρκα πυκνότερη καὶ θνητὴ καὶ σκληρὴ. Σύμφωνα μὲ τὸν μέγαλο αὐτὸν δάσκαλο, ζοῦσε ἀνεπιτήδευτα, χωρὶς νὰ σκορπίζει τὴ φυσικὴ εὐεξία πού τοῦ εἶχε δοθεῖ οὐσιαστικὰ ἐφάπαξ, δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ φορέματα, καὶ ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης παθῶν πού τὸν χαρακτήριζε δὲν τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ ντροπὴ, καὶ δὲν ὑπέφερε ἀπὸ ψύξη καὶ ζέστη, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων ἐπινοήθηκε ἡ διαβίωσις τῶν ἀνθρώπων σὲ σπίτια καὶ μὲ φορέματα.

117

Ἄλλη ἐρμηνεία γι' αὐτό.

Ἡ ἴσως ὁ δάσκαλος δείχνει καὶ ἀπὸ τὰ τωρινὰ πού θεωροῦμε γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὅσα ἦταν τότε γύρω ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν ἀφαίρεσις τῶν τωρινῶν. Γιατὶ κινεῖται τὴν ἄρα ὁ ἄνθρωπος ἢ γύρω ἀπὸ ἄλογες φαντασίαι παθῶν ξεγελασμένος ἀπὸ τὴ φιληδονία, ἢ γύρω ἀπὸ λόγους τεχνῶν περιστασιακὰ γιὰ τὴς ἀνάγκαις του, ἢ γύρω ἀπὸ φυσικοὺς λόγους ἀπὸ τὴ νομοτέλεια τῆς φύσεως γιὰ μάθησις, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δικαιολογημένα στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν τραβάει κανένα, γιὰτὶ ἦταν ἀνώτε-

10 ὑπεράνω πάντων γενόμενον. Οὕτω γὰρ ἔπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς, μηδενὶ τὸ σύνολον περισπώμενον τῶν ὑπ' αὐτόν, ἢ περὶ αὐτόν, ἢ κατ' αὐτόν, καὶ πρὸς τελείωσιν ἐνὸς μόνου προσδεόμενον, τῆς πρὸς τὸ ὑπὲρ αὐτόν, φημί δὲ τὸν Θεόν, καθ' ὅλην τὴν ἀγαπητικὴν δύναμιν ἀσχέτου κινήσεως. Ἀπαθῆς γὰρ χάριτι
 15 ὧν ἀπάτην παθῶν φαντασίας δι' ἡδονῆς οὐ προσίετο· καὶ ἀπροσδεῆς ὑπάρχων τῆς περὶ τέχνας περιστατικῆς ἀνάγκης διὰ τὴν χρεῖαν ἐλεύθερος ἦν, καὶ σοφὸς ὧν τῆς περὶ τὴν φύσιν θεωρίας ὑπεράνω καθειστήκει διὰ τὴν γνῶσιν. Οὐδὲν οὖν εἶχεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτοῦ προβεβλημένον
 20 πρὸς εἶδησιν καὶ κωλύον αὐτοῦ τὴν δι' ἀγάπης αὐθαίρετον κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν κίνησιν γενησομένην συγγένειαν, καὶ διὰ τοῦτο «γυμνὸς τῇ ἀπλότητι» προσηγορεύθη τῷ διδασκάλῳ, ὡς ὑπεράνω πάσης τῆς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ζητήσεως, καὶ «ζωῆ τῇ ἀτέχνῳ», ὡς πασης τεχνῶν ἐνδεοῦς καθαρεύων ζωῆς, καὶ
 25 δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος», οἷα τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων ἐμπαθοῦς συμπλοκῆς τυγχάνων ἐλεύθερος, οἷς ὑπήχθη δικαίως ὕστερον, ἐλλείψας τὴν ἔλλειψιν, καὶ τοῦ πλήρης εἶναι τὸ κενὸς πάντων γενέσθαι αὐθαιρέτως ἐλόμενος, κάτω γενόμενος ὧν ὑπεράνω φυσικῶς ὑπῆρχε γεγενημέ-
 30 νος.

ΡΙΗ'

Ἄλλη περὶ αὐτοῦ θεωρία.

Ἦ μήποτε «γυμνός», ὡς φησιν ὁ διδάσκαλος, τῆς περὶ φύσιν ποικίλης θεωρίας καὶ γνώσεως, καὶ «ζωῆ τῇ ἀτέχνῳ»,
 5 τῆς περὶ πρᾶξιν καὶ ἀρετὴν πολυτρόπου μεθοδείας ὑπάρχων ἐκτός, κατὰ τὴν ἔξιν ἔχων τοὺς τῶν ἀρετῶν ἀμολύντους λόγους, καὶ «δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος», τῆς ἐπ' αἰσθήσεσι τῶν φαινομένων διανοίας πρὸς κατανόησιν τῶν

ρος ἀπὸ ὅλα. Ἔτσι δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ περισπᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τίποτε κάτω ἀπὸ αὐτὸν ἢ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἢ σύμφωνα μ' αὐτόν, καὶ εἶχε ἀνάγκη ἓνα μόνο πράγμα γιὰ τὴν τελείωσή του, ἐννοῶ τὸ Θεό, σύμφωνα μὲ ὅλη τὴν ἀγαπητικὴ δύναμη μιᾶς ἀκατάσχετης κίνησης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀπαθῆς, δὲν ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὴν ἡδονὴ γιὰ νὰ δεχθεῖ τὴν ἀπάτη τῶν παθῶν ποὺ τοῦ δημιουργοῦσε ἢ φαντασία του, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἀνάγκη, ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν περιστασιακὴ βοήθεια τῶν τεχνῶν στὴ ζωὴ του· καὶ ἐπειδὴ ἦταν σοφός, εἶχε ξεπεράσει τὴ θεωρία τῆς φύσης μὲ τὴ γνώση του. Τίποτε λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸν πρῶτο ἄνθρωπο καὶ τὸ Θεό γιὰ νὰ τὸ μάθει καὶ νὰ ἐμποδίζει τὴ συγγένεια ποὺ ἦταν νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀγαπητικᾶ καὶ αὐτοπροαίρετα σύμφωνα μὲ τὴν κίνηση πρὸς τὸ Θεό. Καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε ἀπὸ τὸ δάσκαλο 'γυμνὸς μὲ ἀπλότητα', ἐπειδὴ στάθηκε πάνω ἀπὸ κάθε φυσικὴ ἀναζήτησι, καὶ 'μὲ ζωὴ ἀπερίτεχνη', ἐπειδὴ ἦταν καθαρὸς ἀπὸ κάθε ζωὴ ποὺ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τέχνες, καὶ 'χωρὶς κάθε κάλυμμα καὶ προπέτασμα', ἐπειδὴ ἦταν ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἐμπαθὴ ἐμπλοκὴ τῶν αἰσθήσεων μὲ τὰ αἰσθητά, στὰ ὁποῖα ὑποτάχθηκε ἀργότερα δίκαια, ἀφοῦ ὑπέφερε τὴν ἔλλειψη καὶ προτίμησε μὲ τὴν θέλησή του νὰ γίνῃ κενὸς ἀπὸ ὅλα, ἀντὶ νὰ εἶναι πλήρης.

118

Ἄλλη ἐρμηνεία γι' αὐτό.

Ἡ μήπως 'γυμνός', ὅπως λέει ὁ δάσκαλος, ἦταν ἀπὸ τὴν ποικίλη θεωρία καὶ γνώση γύρω ἀπὸ τὴ φύση, καὶ μὲ 'ζωὴ ἀπερίτεχνη', ἐπειδὴ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν πολύτροπη μεθοδεία γύρω ἀπὸ τὴν πράξι καὶ τὴν ἀρετὴ, κατέχοντας ἀμόλυντους τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν, καὶ 'χωρὶς ὁποιοδήποτε κάλυμμα καὶ προπέτασμα', δηλαδὴ τὸ νόημα τῶν αἰσθητῶν φαινομένων γιὰ τὴν

θείων, προηγουμένως οὐ χηρίζων, μόνην τὴν ἀπλὴν τῆς ἐνοει-
 10 δοῦς καὶ ἀπλῆς καὶ συνεκτικῆς τῶν μετὰ Θεὸν ἀρετῆς τε καὶ
 γνώσεως ἔχων προβολήν, τῆς ἐπ' ἐνεργείᾳ μόνης κινήσεως
 πρὸς ἔκφρασιν αὐθαίρετον χηρίζουσιν. Ἀμέλει γοῦν ὅσοι φιλο-
 σόφῳ λόγῳ τῆς τοῦ προπάτορος ἐγείρειν ἑαυτοὺς βούλονται
 παραπτώσεως, πρῶτον ἀπάρχονται τῆς τῶν παθῶν παντελοῦς
 15 ἀφαιρέσεως, εἴθ' οὕτω τῆς περὶ τοὺς λόγους τῶν τεχνῶν ἀσχο-
 λίας, καὶ τέλος τὴν φυσικὴν ὑπερκύψαντες θεωρίαν εἰς τὴν ἄϋ-
 λον παρακύπτουσι γινῶσιν, τὴν μὴ ἔχουσιν παντελῶς αἰσθήσει
 τυπουμένην μορφήν, ἣ νόημα προφορᾶ λόγου χωρούμενον, κα-
 θὼς ἐξ ἀρχῆς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἐποίησεν ὁ Θεός, γυμνοὶ
 20 τῇ ἀπλότῃ τῆς γνώσεως καὶ τῇ ἀπερισπάστῳ ζωῇ καὶ τῇ νε-
 κρώσει τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς γενόμενοι.

Ἦν μέντοι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ὑψηλοτέρως θεωρῆσαι
 τὸ προκειμένον ἄπορον, ἀλλὰ παρείσθω τὰ νῦν δι' ἣν ἀρχόμε-
 νος τοῦ λόγου προεἶπον αἰτίαν.

ΡΙΘ'

Τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· «Ἐνιαύσιον δέ, ὡς ἥλιον
 δικαιοσύνης, ἣ ἐκεῖθεν ὀρμώμενον,
 ἣ τῷ ὀρωμένῳ περιγραπτόν».

5 Πολλαὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσὶν αἱ προσηγορίαι καὶ πο-
 λύτροπος ὁ ἐφ' ἐκάστη κατὰ τὴν αὐτῆς ἐπίνοιαν τῆς κατὰ θεω-
 ρίαν ἀναγωγῆς καθέστηκεν τρόπος, διὰ τὸ πολλὰς κατὰ τὴν φυ-
 σικὴν θεωρίαν τοῦ παραδειγματικῶς εἰς προσηγορίαν τοῦ Κυ-
 ρίου λαμβανομένου πράγματος ἐπιδέχεσθαι δύνασθαι θεωρη-
 10 μάτων ἐπιβολάς, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ νῦν προκειμένον ἡμῖν
 ἄπορον ἔχει. Πολλοὺς γὰρ ὅσους οὐδέπω δυνατοῦ τυγχάνοντος
 τοῦ λόγου θεωρημάτων περὶ τοῦ ἡλίου τρόπους ἐκθέσθαι διὰ

κατανόηση τῶν θείων· ἐνῶ προηγουμένως δὲν εἶχε ἀνάγκη, προβάλλοντας μόνο τὴν ἀπλὴ τῆς ἐνοειδοῦς καὶ ἀπλῆς ἀρετῆς καὶ γνώσης καὶ συνεκτικῆς ὄλων τῶν κάτω ἀπὸ τὸ Θεό, πού ἔχει ἀνάγκη γιὰ αὐτοπροαίρετη ἐκδήλωση μόνο ἀπὸ τὴν κίνηση γιὰ ἐνέργεια. Βέβαια ὅσοι θέλουν νὰ σηκωθοῦν μὲ τὸ φιλόσοφο λόγο ἀπὸ τὸ παράπτωμα τοῦ προπάτορα, ἀρχίζουν πρῶτα ἀπὸ τὴν τέλεια ἀφαίρεση τῶν παθῶν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀσχολία τους μὲ τὶς τέχνες, καὶ τέλος, ὑπερβαίνοντας τὴ φυσικὴ θεωρία, σκύβουν στὴν αὐτὴ γνώση, πού δὲν παίρνει καθόλου μορφὴ αἰσθητικὴ ἢ νόημα πού μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ μὲ λόγια, καθὼς ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο ἐξαρχῆς, ἀφοῦ γίναμε γυμνοὶ μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς γνώσης καὶ τὴν ἀπερίσπαστη ζωὴ καὶ μὲ τὴ νέκρωση τοῦ νόμου τῆς σάρκας.

Μπορούσαμε καὶ μὲ ἄλλο τρόπο νὰ ἐξηγήσουμε τὴν ἐξεταζόμενη ἀπορία, ἀλλὰ ὡς τὴν ἀφήσουμε τώρα γιὰ τὸ λόγο πού εἶπα στὴν ἀρχή.

119

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Χρονιάρικο σὰν τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἀπὸ κεῖ ὀρμώμενο, ἢ περιγραφτὸ μέσα σ' αὐτὸ πού βλέπομε»²³.

Πολλὲς εἶναι οἱ προσηγορίες τοῦ Σωτήρα μας, καὶ πολλαπλὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς κάθε μιᾶς ὡς πρὸς τὴ σημασία της κατὰ τὴ θεωρητικὴ της ἐξήγηση, ἐπειδὴ πολλὲς ἐξηγήσεις μπορεῖ νὰ δεχθεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία τοῦ πράγματος πού χρησιμοποιοῦμε ὡς παράδειγμα στὴν προσηγορία τοῦ Κυρίου. Ὅπως βέβαια συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀπορία πού μᾶς ἀπασχολεῖ τώρα. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ στὸ λόγο μου νὰ ἐκτεθοῦν μὲ συντομία πολλοὶ τρόποι ἐρμηνειῶν γιὰ τὸν ἥλιο, ὅσοι ποτὲ ὡς

23. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 13, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 180,4-5.

τὸ σύντομον, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος αὐτὸ ἐπίνοιαν ἐθεώρησε, καὶ ἡμεῖς θεωρήσωμεν, τὰ συνεπτυγμένως αὐτῷ δηλονότι
 15 ρηθέντα κατὰ δύναμιν ἐξαπλουῦντες. Ἐνιαυτὸς τοίνυν ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀγίους καὶ σοφοὺς ἡμῶν διδασκάλους ἢ τοῦ ἡλίου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἀποκατάστασις, τῆς κατὰ χρόνον πενταπλῆς ἰδιότητος περιεκτικῆ. Ὁ γὰρ χρόνος εἰς ἡμέραν καὶ ἐβδομάδα καὶ μῆνα καὶ καιρὸν καὶ ἐνιαυτὸν μερίζεται
 20 τε καὶ συνάγεται, καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ὡσαύτως, εἰς ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ ἐβδομάδα καὶ μῆνα καὶ καιρὸν, συνεχοῦς καὶ ἀδιαστάτου τῆς κατ' αὐτὸν μενούσης κινήσεως, περὶ ἣν αἱ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν διαιρέσεις θεωρούμεναι τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάστατον ἠρίθμησαν τοῦ χρόνου κίνησιν.

25 Εἰ δὴ τούτῳ τῷ τρόπῳ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου φอรὰν ἐνιαυτὸς γίνεται, ἐνιαυτὸς δηλαδὴ Κυρίου δεκτὸς ἐστὶ πάντως, ὡς γέγραπται, κατὰ τὸν τῆς ἀλληγορίας τρόπον, ἢ πᾶσα τῶν αἰώνων παράτασις, ἀπ' ἀρχῆς ἧς εὐδόκησεν ὁ Θεὸς οὐσιῶσαι τὰ ὄντα, καὶ τοῖς μὴ οὖσιν ὑπαρξίν δοῦναι, καὶ διὰ τῆς
 30 προνοίας, ὡσπερ τις νοητὸς ἥλιος τῆς πρὸς διαμονὴν συνεχούσης τὸ πᾶν δυνάμεως, συγκαταβατικῶς ἐφεῖναι τὴν ἀκτῖνα ἀνεχόμενος, ποικίλαι τοὺς τρόπους ἀξιώσας πρὸς τελεσφόρησιν ὧν τοῖς οὖσιν οἰκείων κατέσπειρεν ἀγαθῶν μέχρι τῆς πάντων ἀποπερατώσεως τῶν αἰώνων, καθ' ἣν συλλέξει τῆς οἰκείας
 35 σπορᾶς τοὺς καρποὺς ζιζανίων ἀμιγεῖς καὶ πάσης ἀχυρώδους ἄχνης καὶ συμφορήσεως καθαρούς, καὶ ὁ σύμπας τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως περαιωθήσεται λόγος, λαβόντων τῶν ἀξίων τὴν ἐπηγγελμένην τῆς θεώσεως ἐσχάτην μακαριότητα.
 «Ἡλιος» οὖν «δικαιοσύνης» ὁ Κύριος προσηγόρευται, ὡς ποιητῆς καὶ συντελεστῆς τῶν αἰώνων, καὶ ὡς ἀρχὴ πάντων καὶ
 40 τέλος, καὶ τῆς πενταπλῆς κατὰ τὴν πρόνοιαν τῶν προνοουμένων σοφῆς εὐταξίας δημιουργός, καὶ ὡς πληρῶν τὰ πάντα φωτὸς αἰδίου ταῖς ἀνεκλείπτοις ἐπιβολαῖς τῆς ἀγαθότητος, καὶ τοὺς εὐρύνοντας πρὸς ὑποδοχὴν τῆς αὐτοῦ μακαρίας ἀκτῖνος
 45 τοὺς ἑαυτῶν νοητοὺς πόρους πεπείρους καὶ ἐδωδίμους τῷ Θεῷ

τώρα· γι' αὐτὸ ἄς τὸ ἐξηγήσομε κι ἐμεῖς μὲ τὸ νόημα ποῦ εἶδε τὸ πράγμα ὁ δάσκαλος, ἀναπτύσσοντας δηλαδὴ κατὰ τὴ δύναμή μας ὅσα εἶπε αὐτὸς συνεπτυγμένα. Ἔτος λοιπὸν εἶναι κατὰ τοὺς ἀγίους καὶ σοφοὺς δασκάλους μας ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἡλίου ἀπὸ ἓνα σημεῖο σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο σημεῖο πάλι, ποῦ περιέχει τὴν πενταπλὴ ιδιότητα τοῦ χρόνου. Γιατὶ ὁ χρόνος χωρίζεται κι ἐνώνεται πάλι σὲ ἡμέρα, ἐβδομάδα, μήνα, καιρὸ καὶ ἔτος. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἔτος σὲ ὥρα, ἡμέρα, ἐβδομάδα, μήνα καὶ ἐποχῇ, ἐνῶ μένει συνεχῆς καὶ ἀχώριστη ἡ κίνησή του, στὴν ὁποία κίνηση οἱ διαιρέσεις ποῦ βλέπομε κατὰ τὴν ἀλλοίωση μετροῦν τὴ συνεχῆ καὶ ἀδιάσπαστη κίνηση τοῦ χρόνου.

Ἄν λοιπὸν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν γίνεται γιὰ μᾶς κατὰ τὴν φορὰ τοῦ ἡλίου τὸ ἔτος, ἐνιαυτὸς Κυρίου δεχθῶμαστε ὅπωςδῆποτε πῶς εἶναι²⁴, ὅπως ἔχει γραφεῖ, μὲ ἀλληγορικὸ τρόπο, ἡ ὄλη διάρκεια τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ποῦ εὐδόκησε ὁ Θεὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ὄντα καὶ νὰ δώσῃ ὑπαρξὴ σὲ ὅ,τι δὲν ὑπῆρχε, καὶ μὲ τὴν πρόνοιάν του σὰν ἓνας νοητὸς ἡλιος τῆς δύναμης, ποῦ συνέχει τὸ πᾶν γιὰ νὰ παραμένει, ἀνέχεται νὰ ρίξει συγκαταβατικὰ τὴ λάμψη του, κρίνοντας ἄξιο νὰ ποικίλει τοὺς τρόπους, γιὰ νὰ τελεσφορήσουν ὅσα ἀγαθὰ του κατάσπειρε μέσα στὰ ὄντα, ὥσπου νὰ ὀλοκληρωθοῦν ὅλοι οἱ αἰῶνες. Καὶ τότε θὰ μαζέψῃ τοὺς καρποὺς τῆς σπορᾶς του, χωρὶς ζιζάνια καὶ καθαρὸς ἀπὸ σκόνῃ κι ἄχυρα καὶ σκύβαλα, καὶ θὰ βρεῖ τέλος ὅλος ὁ σκοπὸς τῆς κίνησης ὅσων κινοῦνται, καὶ οἱ ἄξιοι θὰ λάβουν τὴν ὑποσχημένη τελικὴ μακαριότητα τῆς θέωσης. "Ἡλιος δικαιοσύνης" λοιπὸν ὀνομάστηκε ὁ Κύριος, ὡς ποιητῆς καὶ τελειωτῆς τῶν αἰώνων, καὶ ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος τῶν ὅλων, καὶ δημιουργὸς τῆς πενταπλῆς καὶ σοφῆς εὐρυθμίας κατὰ τὴν πρόνοια γιὰ τὰ προνοούμενα ὄντα, καὶ ἐπειδὴ γεμίζει τὰ πάντα μὲ φῶς αἰδίο μὲ τὶς ἀνεξάντλητες ἀκτινοβολίες τῆς ἀγαθότητάς του καὶ ὠριμάζει καὶ κάμνει φαγώσιμους γιὰ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα ὅσους πλαταίνουν τοὺς νοητοὺς πόρους τους γιὰ νὰ δεχθοῦν

24. Λουκᾶ 4,19.

καὶ Πατρὶ ποιούμενος. Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ἐνιαυτός ἐστι Κυρίου δεκτός, ὡς διὰ πάντων τῶν σωζομένων πληρούμενος κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ νοητῶς γινομένην πεντάτροπον κίνησιν, ὡς Ἡλίου δικαιοσύνης, ἣντινα νοήσει πάντως ὁ διὰ τῆς τῶν φαινομένων
 50 ἀκριβοῦς κατὰ λόγον φυσικῆς θεωρίας τὴν τῶν νοουμένων πνευματικὴν ἐπιστήμην συλλεγόμενος. Ἐκεῖθεν δὲ «ὀρμώμενος» εἴρηται τῷ διδασκάλῳ, «ἢ τῷ ὀρωμένῳ περιγραπτός», ἢ ὡς φῶς ἐκ φωτός, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ κατ' οὐσίαν ἀληθινοῦ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς ὀρμώμενος, ἢ ὡς ἄνθρωπος ὁ
 55 αὐτὸς τῷ καθ' ἡμᾶς ὀρωμένῳ τῆς φύσεως εἶδη περιγραπτός, καθάπερ ἥλιος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὀρμώμενος τῷ φαινομένῳ δισκοιδεῖ σώματι περιγέγραπται.

PK'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· «Θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ μάλιστα κατ' οἶκον ἕκαστον ἐπιζητεῖται τὸ πρόβατον».

5 Εἶποι δ' ἂν τις, καὶ εὐλόγως, ὡς οἶμαι, τυχόν, εἴπερ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν μεγαλειότητος μυστικῶς τοῖς ἀκούειν πνευματικῶς καὶ ὀρᾶν δυναμένοις κηρυττόμενος, πῶς τὸν τύπον ὁ νόμος ἐπιτελῶν τοῦ Χριστοῦ πολλὰ πρόβατα κελεύει θύεσθαι κατ' οἴκους
 10 πατριῶν; Πρὸς ὃν φαμεν, ὡς, εἴπερ αὐτὸν δεξοίμεθα τὸν λόγον, νοητῶς τῶν ὧτων τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ὀμμάτων ἀπτόμενον, καὶ διανοίγοντα ταῦτα πρὸς ὑποδοχὴν μὲν καὶ θεωρίαν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, ἐκδίκησιν δὲ πάσης παρακοῆς καὶ ἀποστροφὴν πάσης ματαιότητος, γνοιήμεν πάντως τὸ μυστικὸν βούλημα τῆς
 15 ἀγίας Γραφῆς, τῷ προκειμένῳ συνάψαντες ὁμοιον ἐκ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου φάσκοντος τό· «οὐδὲν ἔκρινα εἶδέναί ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ

τὸ μακάριο φῶς του. Θεωροῦμε ἐπίσης τὸ ἔτος ὡς 'ἐνιαυτὸ Κυρίου', ἐπειδὴ γεμίζει μὲ ὄλους τοὺς σωζόμενους κατὰ τὴν πεντάτροπη νοητὴ κίνησή του, σὰν Ἴηλιου τῆς δικαιοσύνης, τὴν ὁποία κίνηση θὰ ἐννοήσει ὁπωσδήποτε αὐτὸς ποὺ συλλέγει μὲ τὴν ἀκριβὴ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο φυσικὴ θεωρία τῶν φαινομένων τὴν πνευματικὴ ἐπιστήμη τῶν νοητῶν. Κι ἀπὸ ἐκεῖ ὀρμώμενος εἶπε ὁ δάσκαλος, «περιγραπτὸς μέσα σ' ὅ,τι βλέπομε», ἢ ὡς «φῶς ἀληθινὸ ἐκ Θεοῦ πραγματικὰ ἀληθινοῦ Πατέρα προερχόμενος μὲ γέννηση», ἢ ὁ ἴδιος ὡς ἄνθρωπος ποὺ περιγράφεται στὸ ὄρατὸ σχῆμα τῆς φύσης μας, ὅπως ὁ ἥλιος ποὺ, ξεκινώντας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, περιγράφεται μέσα στὸ φαινόμενο δισκοειδὲς σῶμα.

120

'Απὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστὸ ἂν τὸ πρόβατο ἀναζητεῖται κυρίως ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι»²⁵.

Ἴσως θὰ ρωτήσῃ κάποιος εὐλογα, νομίζω· ἼΑν ὁ Χριστὸς εἶναι ἓνας ποὺ μὲ τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες καὶ τὴ μεγαλοσύνη τῆς δημιουργίας κηρύσσεται μυστικὰ σὲ ὄσους μποροῦν ν' ἀκούσουν πνευματικὰ καὶ νὰ δοῦν, πῶς ὁ νόμος ἐφαρμόζοντας τὸν τύπο τοῦ Χριστοῦ προστάζει νὰ θυσιάζονται πολλὰ πρόβατα στὰ σπίτια τῶν πατριῶν; Σ' αὐτὸν θ' ἀπαντήσομε· ἼΑν θελήσομε νὰ δεχθοῦμε αὐτὸ τὸ λόγο νὰ προσπίπτει νοητὰ στ' αὐτιά καὶ στὰ μάτια τῆς ψυχῆς καὶ νὰ τὰ ἀνοίγει, ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ νὰ δεχθοῦμε τὴ θεωρία τῶν μυστηρίων του, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ νὰ τιμωρηθοῦμε γιὰ κάθε παρακοὴ καὶ ἀποστροφή ἀπὸ κάθε ματαιότητα, θὰ γνωρίσομε ὁπωσδήποτε τὴ μυστικὴ πρόθεση τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἐνώνοντας μὲ τὸ προκείμενο χωρίο τὸ ὅμοιο χωρίο τοῦ ἀγίου Ἀποστόλου ποὺ λέει· «τίποτε δὲ θεώρησα

²⁵ ἼΑπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 182,3-4.

Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον». Ὡσπερ οὖν ἕκα-
 στος τῶν πεπιστευκότων τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν
 καὶ τὴν ὑποκειμένην αὐτῷ τῆς ἀρετῆς ἕξιν τε καὶ ποιότητα
 20 σταυροῦταί τε καὶ συσταυροῖ ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, Χριστῷ
 δηλονότι πνευματικῶς συσταυρούμενος. Ἄλλος γὰρ κατ' ἄλ-
 λον ἀρετῆς τρόπον ἑαυτῷ κατάλληλον ποιεῖται τὴν σταύρωσιν·
 ὁ μὲν μόνῃ σταυρούμενος τῇ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία, καὶ ταύτην
 νεκρῶν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ προσηλωμένην· ὁ δὲ καὶ αὐτοῖς
 25 τοῖς πάθεσι σταυρούμενος καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἐξιώμε-
 νος· ὁ δὲ καὶ αὐταῖς τῶν παθῶν ταῖς φαντασίαις, οὐκ ἔων τὰς
 αἰσθήσεις ἀφέτους, πρὸς ὑποδοχὴν τινος τῶν κατὰ ταῦτα μετε-
 ωρισμῶν· ὁ δὲ καὶ τοῖς περὶ τὰ πάθη λογισμοῖς καὶ ἐνθυμήμα-
 σιν· ὁ δὲ καὶ τῇ κατ' αἴσθησιν ἀπάτῃ· ἄλλος δὲ καὶ τὴν πρὸς τὰ
 30 αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων διὰ τῆς φυσικῆς οἰκειότητος σταυρού-
 μενος ἀποτίθεται σχέσιν· ἄλλος δὲ καὶ πᾶσαν καθολικῶς αἰ-
 σθητικὴν τῷ σταυρῷ κατασβέννυσι κίνησιν, πρὸς τὸ μηδὲν
 ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸ παράπαν φυσικῶς ἐνεργούμενον· ἄλλος δὲ
 καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ νοῦν ἀποπαύεται παντελῶς ἐνεργείας, καὶ
 35 ἵνα τὸ μεῖζον εἶπω, ὁ μὲν τῇ πρακτικῇ σταυρούμενος φιλοσοφία
 δι' ἀπαθείας καὶ πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν ὥσπερ
 ἀπὸ τινος σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μεταβαί-
 νων, ὁ δὲ καὶ τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ νεκρούμενος, διὰ τῆς ἀποβο-
 λῆς τῆς κατὰ νοῦν περὶ τὰ ὄντα συμβολικῆς θεωρίας, καὶ πρὸς
 40 τὴν ἐνοειδῆ καὶ ἀπλῆν τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης μυσταγωγίαν
 ὥσπερ ἀπὸ τινος ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν νοῦν αὐτοῦ με-
 τατιθέμενος, ὁ δὲ καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν δι' ἀποφάσεως παντε-
 λοῦς ἄρρητον ἀφαιρετικὴν ἀοριστίαν ὥσπερ ἀπὸ τινος τοῦ Χρι-
 στοῦ νοὸς πρὸς τὴν αὐτοῦ θεότητα μυστικῶς ἀναγόμενος.

45 Ἐκαστος, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ τὴν κατ'

ἄξιο νὰ κάνω γνωστὸ σ' ἐμᾶς, παρὰ μόνο τὸν Ἰησοῦ Χριστό, καὶ μάλιστα σταυρωμένο»²⁶. Καθένας λοιπὸν ἀπ' ὅσους πίστεψαν στὸ Χριστὸ ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή του κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ποιότητά της σταυρώνεται καὶ συσταυρώνει μαζί του τὸ Χριστό, δηλαδή γίνεται συσταυρούμενος μὲ τὸ Χριστὸ πνευματικά. Ἄλλος δηλαδή κάνει τὴ σταύρωσή του μὲ ἄλλο τρόπο ἔτσι ὅπως τοῦ ταιριάζει. Ὁ ἓνας σταυρώνεται μόνο ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία κατὰ τὴν πράξη καὶ τὴν ἁμαρτία τὴ σταυρώνει καρφώνοντάς την μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄλλος σταυρώνεται καὶ ὡς πρὸς τὰ ἴδια τὰ πάθη καὶ θεραπεύοντας τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς· ὁ ἄλλος σταυρώνεται καὶ ὡς πρὸς αὐτὲς τὶς φαντασίες τῶν παθῶν, μὴν ἀφήνοντας τὶς αἰσθήσεις ἀδέσποτες γιὰ νὰ δεχθοῦν τὰ πετάγματα τῆς φαντασίας· ὁ ἄλλος κι ὡς πρὸς τοὺς λογισμοὺς καὶ τὶς ἐνθυμήσεις τῶν παθῶν· ὁ ἄλλος καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων· ὁ ἄλλος σταυρώνεται καὶ ὡς πρὸς τὴ σχέση τῶν αἰσθήσεων μὲ τὰ αἰσθητὰ ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς οἰκειότητος καὶ ἀποθέτει αὐτήν· ὁ ἄλλος μὲ τὸν σταυρὸ ἀπομαραίνει γενικὰ κάθε κίνηση τῶν αἰσθήσεων, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει μέσα του τίποτε ἀπολύτως ποὺ νὰ κινεῖται κατὰ τρόπο φυσικό· ἄλλος παραιτεῖται τελείως κι ἀπὸ αὐτὴ τὴ νοερὴ λειτουργία, καὶ γιὰ νὰ πῶ τὸ μεγαλύτερο, ὁ ἓνας σταυρώνεται ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ μεταβαίνει πρὸς τὴν πνευματικὴ φυσικὴ θεωρία, σὰν ἀπὸ κάποια σάρκα τοῦ Χριστοῦ στὴν ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ· ὁ ἄλλος γίνεται νεκρὸς καὶ γιὰ τὴ φυσικὴ θεωρία μὲ τὴν ἀποβολὴ τῆς μεταφορικῆς θεωρίας τῶν ὄντων μὲ τὸ νοῦ καὶ μετατίθεται πρὸς τὴν ἐνοειδῆ καὶ ἀπλὴ μυσταγωγία τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης σὰν ἀπὸ κάποια ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ νοῦ του, κι ὁ ἄλλος πάλι ἀνεβαίνει μυστικὰ κι ἀπὸ αὐτὴν μὲ ὀλοκληρωτικὴ ἀπόφαση στὴν ἄρρητη ἀφαιρετικὴ ἀοριστία σὰν ἀπὸ κάποιο νοῦ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴ θεότητά του.

Καθένας λοιπὸν, ὅπως εἶπα, σύμφωνα μὲ τὴ δύναμή του

26. Α' Κορ. 2,2.

ἀξίαν χορηγουμένην αὐτῷ τοῦ Πνεύματος χάριν τὸν Χριστὸν ἔχων ἀναλόγως ἑαυτῷ τὰς ὑψηλὰς διὰ τῆς πρὸς πάντα νεκρώσεως ἀναβάσεις ποιούμενον, οὕτω καὶ τὸν θεῖον ἀμνὸν ἕκαστος ἡμῶν ὡς ἐν οἰκίᾳ τινὶ τῷ ἰδίῳ τάγματι τῆς κατ' ἀρετὴν ἀρμο-
 50 ζούσης αὐτῷ καταστάσεως θύει τε τὸν ἀμνὸν καὶ μεταλαμβάνει τῶν αὐτοῦ σαρκῶν καὶ ἐμφορεῖται τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκάστου γὰρ ἴδιος γίνεται ἀμνὸς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὡς ἕκαστος χωρεῖν τε καὶ ἐσθίειν αὐτὸν δύναται, ἴδιος, Παύλου τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος, καὶ ἰδιοτρόπως ἴδιος ἕκαστου τῶν ἀγίων κατὰ τὸ μέ-
 55 τρον τῆς ἐν ἑκάστῳ πίστεως, καὶ τὴν ἐπιχορηγουμένην χάριν τοῦ Πνεύματος, ᾧ μὲν οὕτως, ᾧ δὲ οὕτως, εὐρισκόμενος ὄλος καὶ ὄλω, πᾶσι δὲ πάντα γινόμενος.

ΡΚΑ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· « Ὅσον μὲν σαρκῶδες τοῦ λόγου καὶ τρώφιμον, μετὰ τῶν ἐνδοσθίων καὶ τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ βρωθήσεται καὶ εἰς πέψιν
 5 πνευματικὴν ἀναδοθήσεται».

Ὁ πᾶσαν μετὰ σοφίας φύσιν ὑποστήσας Θεός, καὶ πρῶτην ἑκάστη τῶν λογικῶν οὐσιῶν δύναμιν τὴν αὐτοῦ γνῶσιν κρυφίως ἐνθέμενος, δέδωκε καὶ ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς ἀνθρώποις, ὡς μεγαλόδωρος Δεσπότης, κατὰ φύσιν τὸν εἰς αὐτὸν
 10 πόθον καὶ ἔρωτα, συνεπιπλέξας αὐτῷ φυσικῶς τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ἐφ' ᾧ δυνηθῆναι μετὰ ραστώνης γνῶναι τοὺς τρόπους τῆς τοῦ πόθου πληρώσεως, καὶ μὴ παρασφαλέντας διαμαρτεῖν οὐ τυχεῖν ἀγωνιζόμεθα. Κατὰ τοῦτον οὖν κινούμενοι τὸν πόθον

καὶ τῆ χάρη τοῦ Πνεύματος ποῦ τοῦ χορηγεῖται ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία του ἔχει τὸ Χριστὸ ἀνάλογα μὲ τὸν ἑαυτὸ του ποῦ ἐνεργεῖ τὶς ὑψηλὲς ἀναβάσεις του μὲ τὴ νέκρωσή του σὲ ὅλα. Ἔτσι καθένας ἀπὸ μᾶς, σὰν μέσα σὲ κάποιον σπίτι, μέσα στὴν ἴδια τάξη τῆς ἀρμόζουσας σ' αὐτὸν κατάστασης τῆς ἀρετῆς, θυσιάζει τὸν θεῖο Ἄμνὸ καὶ μεταλαβαίνει τὶς σάρκες του καὶ παίρνει μέσα του τὸν Ἰησοῦ. Γιατὶ τοῦ καθενὸς ὁ Ἰησοῦς γίνεται ὁ δικὸς του Ἄμνός, ὅπως ὁ καθένας μπορεῖ νὰ τὸν χωρίσει καὶ τὸν φάγει, γίνεται δικὸς τοῦ Παύλου, τοῦ μεγάλου κήρυκα τῆς ἀλήθειας, καὶ μὲ ἰδιαίτερο τρόπο δικὸς καθενὸς ἀπὸ τοὺς ἀγίους ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστεως τοῦ καθενὸς καὶ τῆ χάρη ποῦ ἐπιχορηγεῖ τὸ Πνεῦμα, καὶ βρίσκεται ὅλος μέσα σὲ ὅλο τὸν ἄνθρωπο στὸν ἕνα ἔτσι καὶ στὸν ἄλλο ἀλλιῶς, ἐνῶ γίνεται τὰ πάντα στοὺς πάντες.

121

Ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Ὅσο σαρκῶδες καὶ φαγώσιμο στοιχεῖο ἔχει ὁ λόγος, θὰ φαγωθεῖ μὲ τὰ ἐντόσθια καὶ κρυφὰ τοῦ νοῦ καὶ θὰ παραδοθεῖ σὲ πνευματικὴ πέψη»²⁷.

Ὁ Θεὸς ποῦ ἔδωσε μὲ σοφία ὑπόσταση σὲ κάθε φύση καὶ ἔθεσε κρυφὰ μέσα σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς λογικὲς οὐσίες ὡς πρώτη δύναμή της τὴ γνώση του, ἔδωσε καὶ στὴ δική μας φύση τοῦ ταπεινοῦ ἀνθρώπου σὰν Δεσπότης μεγαλόδωρος τὸν πόθο καὶ τὸν ἔρωτά μας πρὸς αὐτόν, πλέκοντας μὲ τρόπο φυσικὸ μαζί του τὴ δύναμη τοῦ λόγου, μὲ σκοπὸ νὰ μπορέσουμε νὰ γνωρίσουμε εὐκόλα τοὺς τρόπους τῆς ἱκανοποίησης τοῦ πόθου μας καὶ νὰ μὴν ἀποτύχομε ἀπὸ λάθος μας σ' αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνιζόμαστε. Ὡθούμενοι λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόθο γιὰ τὴν ἴδια τὴν

27. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 16, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 186,2-4.

περί τε τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ τῆς εὐτάκτως τοῖς ὄλοις ἐμφαι-
 15 νομένης σοφίας τε καὶ διοικήσεως ζητεῖν ἐναγόμεθα ἐκείνου
 τυχεῖν, διὰ τούτων γλιχόμενοι, οὗ χάριν τὸν πόθον ἐλάβομεν.
 Καὶ τοῦτο μυστικῶς ἐγνωκότες οἱ φιλομαθεῖς καὶ φιλότιμοι τῆς
 ἀληθείας ἐρασταὶ μίαν ἐστήσαντο σχολὴν καὶ προσεδρεΐαν ἐαυ-
 τοῖς τὴν περὶ τούτου φιλόπονον ἄσκησιν, ἀκριβῶς ὑπ' αὐτῆς
 20 τῶν πραγμάτων τῆς ἀληθοῦς κατανοήσεώς τε καὶ ἀκολουθίας
 μαθόντες ὡς, εἶπερ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ποσῶς δι' εὐσεβῶν
 θεωρημάτων τὴν μέλλουσαν ἀλήθειαν εἰκονίσαιτο καὶ τὸν πό-
 θον πληροφορήσουσιν, ἐτοιμοτέραν ὡς τοῖς ἐνταῦθα καλῶς γυ-
 μνασθεῖσαν τὴν ψυχὴν ἐσχηκότες, ἀκμητὶ μετὰ τὸν βίον τοῦτον
 25 ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ἀλήθειαν μεταβήσονται, σκιαγραφηθεῖσαν
 αὐτοῖς ἤδη καλῶς διὰ τῶν θειοτέρων νοημάτων, ἄγοντος αὐ-
 τοῦς ἐπ' αὐτὴν δηλαδὴ τὴν ἀληθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπλὴν καὶ ἀρίδηλον καὶ δίχα πάσης
 ἀπορίας, συμβολικῆς τε ποικιλίας καὶ πάσης ἀίνιγματώδους
 30 ἀσαφείας, αὐτοῖς παραδεικνύντος, ἀποδρασάσης αὐτοῖς ὡσπερ
 ἐπὶ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ὀδύνης καὶ λύπης καὶ στεναγμοῦ διὰ
 τὴν τελείαν ἀπάθειαν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως,
 ἀσαφείας πάσης καὶ ἀπορίας, διὰ τὴν σοφίαν, προστεθείσης αὐ-
 τοῖς, ἐντεῦθεν λαβοῦσι τὰς ὑποτυπώσεις αὐτῆς, τηνικαῦτα γυ-
 35 μνῆς τῆς ἀληθείας. Παντὶ γάρ, φησί, τῷ ἔχοντι, δηλονότι τὸν
 περὶ τῶν μελλόντων πόθον, δοθήσεται, καὶ προτεθήσεται πάν-
 τως ἢ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις.

Πλούσιος γὰρ ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῶν οὐδέποτε λήγει τοῖς
 ἀγαπῶσιν αὐτὸν τὰ θεῖα διανέμων δῶρα τῆς γνώσεως, ἅπερ
 40 οὐδ' ὀνομάζειν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον δυνάμεθα, διὰ τὸ αὐτῶν
 ὕψος καὶ μέγεθος, εἶπερ ἀληθεύει φάσκων περὶ τῆς ἐσχάτης
 μακαριότητος· ὁ μέγας Ἀπόστολος ὑπεράνω παντὸς ὀνόματος
 ὀνομαζομένου αὐτὴν εἶναι, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ
 καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν μετὰ πᾶσαν πάντων τῶν χαρισμάτων

ἀλήθεια καὶ τὴ σοφία καὶ τὴ διοίκηση πού ἐκδηλώνεται μετὰ τάξη μέσα σὲ ὄλα προχωροῦμε νὰ ζητήσομε νὰ ἐπιτύχομε ἐκεῖνο, ἐπιθυμώντας μὲ αὐτὰ αὐτὸ πού γιὰ χάρη του ἐλάβαμε τὸν πόθο. Αὐτὸ κατανοώντας μὲ τρόπο μυστικὸ οἱ φιλομαθεῖς καὶ φιλότιμοι ἐραστὲς τῆς ἀλήθειας, ἔβαλαν μπροστά τους μιὰ ἀπασχόληση καὶ μιὰ ἐπίμονη φροντίδα, τὴν ἀκούραστη ἀσκήση σχετικὰ μ' αὐτό. Γιατὶ εἶχαν μάθει ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀληθινὴν κατανόηση καὶ ἀκολουθία τῶν πραγμάτων ὅτι, ἂν στὴ ζωὴ αὐτὴ σχηματίσουν μὲ εὐσεβῆ θεωρήματα τὴν εἰκόνα κατὰ κάποιο τρόπο τῆς μελλοντικῆς ἀλήθειας καὶ ἱκανοποιήσουν τὸν πόθο τους, ἐπειδὴ θὰ ἔχουν ἀποκτήσει ψυχὴ προθυμότερη καὶ καλὰ γυμνασμένη μὲ τὰ ἐδῶ, θὰ μεταβοῦν ἄκοπα μετὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ στὴ μελλοντικὴ ἀλήθεια, πού θὰ ἔχει ἤδη ζωγραφιστεῖ καλὰ σ' αὐτοὺς μὲ τὰ πιὸ θεῖα νοήματα, καθὼς θὰ τοὺς ὀδηγεῖ δηλαδὴ στὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρας μας Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θὰ τοὺς παρουσιάζει ἀπλὴ κι ὀλοφάνερη καὶ χωρὶς καμμιά ἀπορία, καμμιά συμβολικὴ ποικιλία καὶ κάθε αἰνιγματικὴ ἀσάφεια. Γιατὶ θὰ ἔχει ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ μπροστά τους, ὅπως στὴν πρακτικὴ ἀρετὴ, ἢ ὀδύνη, ἢ λύπη κι ὁ στεναγμὸς χάρη στὴν τέλεια ἀπάθεια, ἔτσι καὶ στὴ θεωρητικὴ γνώση κάθε ἀσάφεια καὶ ἀπορία χάρη στὴ σοφία, ἀφοῦ θ' ἀποχτήσουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο γυμνὴ τὴν ἀλήθεια, ἔχοντας λάβει ἀπὸ δῶ τὰ πρότυπά της. Γιατὶ λέει: «στὸν καθένα πού ἔχει», τὸν πόθο δηλαδὴ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, «θὰ τοῦ δοθεῖ»²⁸ καὶ θὰ τοῦ προστεθεῖ ὅπωςδὴποτε ἢ ἀπόλαυση τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν.

Ὦντας πλούσιος ὁ Θεὸς δὲ σταματᾷ ποτὲ νὰ μοιράζει τὰ θεῖα δῶρα τῆς γνώσης σ' ὅσους τὸν ἀγαποῦν, τὰ ὁποῖα δὲν μπορούμε νὰ ὀνομάσομε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἐξαιτίας τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγέθους τους, ἂν ἀληθεύει ὁ μέγας Ἀπόστολος λέγοντας γιὰ τὴν ἔσχατη μακαριότητα ὅτι εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα πού προφέρομε, ὄχι μόνο στὸν αἰῶνα αὐτόν, ἀλλὰ καὶ στὸν μελλοντικόν²⁹, κάνοντας ὑπαινιγμὸ γιὰ τὴν ὑπέρτατη κορυφὴ τῶν ἀγα-

29. Ἐφεσ. 1,21.

45 διανομήν τε καὶ ἀνάβασιν δειχθησομένην τῶν ἀγαθῶν ἀκροτά-
 την κορυφήν αἰνιττόμενος, τὴν μηδενὶ λόγῳ ἢ νῶ ρηθῆναι ἢ
 γνωσθῆναι δυναμένην, τὸν τε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡμῖν ἐφι-
 κτῶν, τῶν τε κατὰ τὸν μέλλοντα δειχθησομένων, καὶ ὀνομα-
 σθῆναι καὶ γνωσθῆναι τυχὸν ἡμῖν δυναμένων. Ἄει γὰρ ὁ διελη-
 50 λυθῶς τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὑπεράνω
 πάντων τῶν οὐρανῶν γενόμενος, τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ διὰ
 πράξεως καὶ θεωρίας μεταβιβάζει τε καὶ μετατίθησιν ἀπὸ τῶν
 ἡττόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, καὶ ἀπὸ τούτων πάλιν ἐπὶ τὰ ἔτι
 τούτων ἀνώτερα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐπιλείψει με ὁ χρόνος λέ-
 55 γοντα τὰς θείας τῶν ἀγίων ἀναβάσεις τε καὶ ἀποκαλύψεις κατὰ
 τὴν ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ἀλλοίωσιν, ἕως ἕκαστος τὴν ἐν τῷ
 ἰδίῳ τάγματι ἀρμόζουσαν δέξοιτο θέωσιν.

Τὸν τοίνυν προρρηθέτα περὶ Θεοῦ φυσικὸν πόθον ἔχοντας
 ἡμᾶς εἰδῶς οὗτος ὁ μέγας διδάσκαλος προτρέπει τε πάντας καὶ
 60 καλεῖ διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πρὸς τὴν πνευματικὴν βρωσιν
 τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθέντος ἀμνοῦ, φυλάξαι τε εὐκρινῶς καὶ
 εὐχρήστως ὑποτίθεται τῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀμνοῦ, δηλονότι, μελῶν
 τὴν ἀρμονίαν ἄθραυστον καὶ ἀσύμφυρτον, ἵνα μὴ κατακριθῶ-
 μεν ὡς διασπῶντες καὶ διασπαράττοντες τὴν εὐθετον ἀρμονίαν
 65 τοῦ θεοῦ σώματος, ἢ θρασέως, ὡς ὑπὲρ δύναμιν, ἢ ἀνιέρως,
 ὡς παρὰ δύναμιν, τοῦ ἀμνοῦ καὶ Λόγου τὰς σάρκας ἐσθίοντες,
 ἀλλ' ἕκαστος κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν τε καὶ τάξιν καὶ τὴν ἐπι-
 βάλλουσαν αὐτῷ χάριν τοῦ Πνεύματος μεταλαμβάνέτω τοῦ
 θεοῦ Λόγου κατὰ τὴν ἐκάστου μέλους ἐπίνοιαν. Οἶον κεφαλῆς
 70 μὲν ὁ ἐξ ἀναποδείκτων ἀρχῶν ἀφέτους παντελῶς ἔχουσαν τοὺς
 περὶ θεολογίας λόγους πίστιν κεκτημένος μεταλήψεται, ἐξ ἧς τὸ
 πᾶν σῶμα τῶν ἀρετῶν τε καὶ τῶν γνώσεως συμβιβαζόμενον
 αὔξει τὴν πνευματικὴν αὔξησιν. Ὡτων δὲ μεταλήψεται ὁ τοὺς
 θεοῦς λόγους πνευματικῶς μετ' ἐπιστήμης ὑποδεχόμενος, καὶ

θῶν πού θά φανερωθεῖ ἔπειτα ἀπό τήν ὄλη διανομή ὄλων τῶν χαρισμάτων καί τήν ἀνάβαση, πού δέν μπορεῖ νά τήν ὁμολογήσει κανένας λόγος ἢ νοῦς ἢ νά τήν καταλάβει ἀπό ὅσα μπορούμε νά ἐπιτύχομε στόν αἰῶνα αὐτόν καί ὅσα θά φανερωθοῦν στόν μελλοντικό καί πού ἴσως μπορούμε νά τὰ ὀνομάσομε καί νά τὰ κατανοήσομε. Πάντοτε δηλαδή ὁ Ἰησοῦς, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει ὑπερβεῖ τοὺς οὐρανοὺς³⁰ καί ἔχει φτάσει πάνω ἀπὸ ὄλους τοὺς οὐρανοὺς, ὅσους τὸν ἀκολουθοῦν μὲ πράξη καί θεωρία τοὺς μεταφέρει καί τοὺς μεταθέτει ἀπὸ τὰ χειρότερα στὰ ἀνώτερα, κι ἀπὸ αὐτὰ πάλι στὰ ἀκόμα πιὸ ἀνώτερα, καί γιὰ νά τὸ πῶ μὲ δύο λόγια, γιατί θά μοῦ λείψει ὁ χρόνος ἐξιστορώντας τις θεῖες ἀναβάσεις καί τις ἀποκαλύψεις τῶν ἀγίων κατὰ τήν ἀλλοίωσή τους ἀπὸ δόξα σὲ δόξα, μέχρι πού νά δεχθεῖ καθένας τὴ θέωση πού ἀρμόζει στὴν δική του τάξη.

Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζει ὁ μέγας αὐτὸς δάσκαλος, ὅτι ἔχομε τὸν φυσικὸ πόθο πού ἀναφέραμε γιὰ τὸ Θεό, μᾶς προτρῆπει καί μᾶς καλεῖ ὄλους μὲ τὴ διδασκαλία του γιὰ τὴν πνευματικὴ βρώση, ἐννοῶ τοῦ ἀμνοῦ πού σφαγιαστικὴ γιὰ μᾶς, καί μᾶς συμβουλεύει νά φυλάξομε μὲ τρόπο εὐδιάκριτο καί χρήσιμο τὴν ἀρμονία τῶν μελῶν αὐτοῦ, δηλαδή τοῦ ἀμνοῦ, ἀδιάσπαστη καί ἀσύμφυρτη, γιὰ νά μὴν κατακριθοῦμε ἐπειδὴ διασποῦμε καί σπαράζομε τὴν ἀρμονικὴ τάξη τοῦ θείου σώματος ἢ κατεσθίομε μὲ θράσος, γιατί εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ δύναμὴ μας, ἢ ἀνίερα, γιατί εἶναι ἀντίθετα ἀπὸ τὴ δύναμὴ μας. Ἀλλὰ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμὴ του καί τὴν τάξη του καί τὴν ἀνάλογη χάρη τοῦ Πνεύματος ἃς μεταλαβαίνει τὸ θεῖο Λόγο σύμφωνα μὲ τὴ σημασία τοῦ κάθε μέλους. Γιὰ παράδειγμα, θά μεταλάβει τὸ κεφάλι ὁποῖος ἀπὸ ἀναπόδεικτες ἀρχές ἀπόκτησε τὴν πίστη του πού τὴν ἔχει τελείως ἐλεύθερη ἀπὸ τοὺς λόγους περὶ θεολογίας, τὴν πίστη ἀπὸ τὴν ὁποία ἀρμονισμένο ὄλο τὸ σῶμα τῶν ἀρετῶν καί τῶν γνώσεων πετυχαίνει τὴν πνευματικὴ του αὔξηση. Θά μεταλάβει τὰ αὐτιά, ὁποῖος δέχεται πνευματικὰ μ' ἐπιστήμη τοὺς

30. Ἐβρ. 4,14.

75 εὐπειθῆς καὶ ὑπήκοος Θεῷ δι' αὐτοὺς μέχρι θανάτου διὰ τῶν ἔργων γινόμενος· ὀφθαλμῶν δέ, ὁ τὴν κτίσιν πνευματικῶς κατανοῶν καὶ πάντα τοὺς κατ' αἴσθησίν τε καὶ νοῦν λόγους ἀπροσκόπως εἰς μίαν δόξης Θεοῦ συνάγων ἐκπλήρωσιν. Στήθους δὲ μεταλήψεται ὁ τὴν καρδίαν θεολογικῶν πληρώσας
80 θεωρημάτων, κατὰ τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ πηγῆς ἀενάου δίκην τὸν περιεκτικὸν τῆς τοῦ παντὸς προνοίας εὐσεβῶς προχέων τοῖς μανθάνουσι λόγον τε καὶ τρόπον. Χειρῶν δ' αὖ μεταλαμβάνει δεόντως ὁ μηδὲν τῶν κατ' ἐντολὴν ἀνειμένως ἔργων καὶ ἡμελημένως ἐπιτελῶν, ἀλλ' ὄλην ἔχων
85 ἐτοιμὴν καὶ εὐτονον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν θείων νόμων τῆς ψυχῆς τὴν κατὰ τὴν πράξιν ἐνέργειαν· κοιλίας δέ, ὁ τὸ γόνιμον τῆς ψυχῆς ἀείβλυστον ἔχων, καὶ πληθυνόμενος τοῖς πνευματικαῖς θεωρήμασι, καὶ ἀκατάσβεστον τὸν καυστικώτατον τῆς πρὸς τὴν θείαν συνουσίαν ἀπαθοῦς ἐφέσεως ἔρωτα κεκτημέ-
90 νος. Ἐνδοσθίων δὲ μεταλήψεται προσηκόντως, ὁ τῇ κρυφιοτέρᾳ ζητήσῃ τε καὶ γνώσει τοῦ νοῦ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνώμενος καὶ ἀπορρήτων ἐμφορούμενος μυστηρίων.

Τολμήσῃ τι μεῖζον ὁ λόγος. Τῶν κάτω τοῦ Λόγου μερῶν μεταλαμβάνετω σωφρόνως, ὁ λογικῶς κατὰ τῆς ὕλης ἰστάμε-
95 νος, καὶ παντάπασιν ἀμόλυντον μετὰ τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα διατηρῶν, καὶ ὄλον ἀπαραλείπτως αὐτῇ τὸν Λόγον ταῖς ἀρεταῖς διαμορφῶν σάρκα γενόμενον. Μηρῶν δὲ μεταλήψεται ὁ τὸν λόγον ἐπικείμενον ἔχων τῷ τῆς ψυχῆς παθητικῷ μέρει, καὶ παντελῶς ἐκτέμνων αὐτῆς τὴν πρόσυλον κίνησιν· γονάτων δέ,
100 ὁ πρὸς τοὺς κειμένους καὶ ἀσθενοῦντας τῇ πίστει συμπαθῶς κατὰ πρόνοιαν ἐπικλινόμενος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Λόγου μιμούμενος συγκατάβασιν. Κνημῶν δὲ καὶ ποδῶν μεταλαμβάνετω πρὸς τούτοις, ὁ ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ γῆς γνώσεως ἀσαλεύτους ἔχων τῆς ψυχῆς τὰς βάσεις καὶ ἀκλονή-
105 τούς, καὶ κατὰ σκοπὸν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως

θείους λόγους καὶ ἔξαιτίας τους γίνεται μὲ τὶς πράξεις του πειθήνιος καὶ ὑπάκουος στὸ Θεὸ μέχρι θανάτου. Θὰ μεταλάβει τὰ μάτια, ὁποῖος κατανοεῖ τὴν κτίση πνευματικὰ καὶ συνάγει ἀπρόσκοπτα ὅλους τοὺς αἰσθητοὺς καὶ νοεροὺς λόγους γιὰ τὴ συνολικὴ ὀλοκλήρωση τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Θὰ μεταλάβει τὸ στήθος ὁποῖος γέμισε τὴν καρδιά του μὲ θεολογικὰ θεωρήματα, ὅπως ὁ μέγας Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, καὶ σὰν πηγὴ ἀέναη ξεχύνει εὐσεβῶς τὸ λόγο καὶ τὸν τρόπο πού περιέχει τὴν πρόνοια τοῦ σύμπαντος γιὰ χάρη ἐκείνων πού μαθαίνουν. Μεταλαμβάνει πάλι τὰ χέρια ὅπως πρέπει, ὁποῖος κανένα ἔργο γιὰ ὅσα ἔχει ἐντολὴ δὲν τὸ πράττει χαλαρὰ καὶ ἀδιάφορα, ἀλλὰ ἔχει ὅλη τὴν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς πρόθυμη καὶ δυνατὴ κατὰ τὴν πράξη πρὸς ἐκπλήρωση τῶν θείων νόμων. Μεταλαβαίνει ἐπίσης τὴν κοιλιά ὁποῖος ἔχει παντοτινὰ ἀναβλύζουσα τὴ γονιμότητα τῆς ψυχῆς, πληθαίνοντας μέσα του τὰ πνευματικὰ θεωρήματα καὶ ἔχοντας ἄσβηστο τὸν φλογερὸ ἔρωτα τῆς ἀπαθοῦς ἐπιθυμίας γιὰ τὴ συντροφιά τοῦ Θεοῦ. Θὰ μεταλάβει καὶ τὰ σπλάχνα ὅπως πρέπει, ὁποῖος ἐρευνᾷ μὲ τὴν μυστικότερη ἀναζήτηση καὶ γνώση τοῦ Θεοῦ τὰ βάθη τοῦ νοῦ καὶ ἐμφορεῖται ἀπὸ ἀπόρρητα μυστήρια.

Θὰ τολμήσει ὁ λόγος μου κάτι μεγαλύτερο. Τὰ χαμηλὰ μέρη τοῦ Λόγου ἃς τὰ μεταλάβει μὲ σωφροσύνη ὁποῖος στέκεται λογικὰ μπροστὰ στὴν ὕλη καὶ διατηρεῖ τελείως ἀμόλυντη τὴ σάρκα μαζί μὲ τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὶς ἀρετὲς ἀποτυπώνει σ' αὐτὴ χωρὶς ἔλλειψη ὅλο τὸ Λόγο πού ἔγινε σάρκα. Θὰ μεταλάβει καὶ τοὺς μηροὺς ὁποῖος ἔχει τὸ λόγο ἐπιστάτη τοῦ παθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς καὶ κόβει ριζικὰ τὴν κίνησή της πρὸς τὴν ὕλη· τὰ γόνατα ἐπίσης, αὐτὸς πού σκύβει προνοητικὰ μὲ συμπάθεια σ' αὐτοὺς πού ἔχουν πέσει κι ἀσθενοῦν στὴν πίστη, μιμούμενος τὴ συγκατάβαση πού ἔδειξε ὁ Λόγος πρὸς ἐμᾶς. Ἄς μεταλάβει ἀκόμα καὶ τὶς κνήμες καὶ τὰ πόδια τοῦ ὁποῖος ἔχει ἀσάλευτες κι ἀταλάντευτες τὶς βάσεις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης καὶ βιάζεται σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ του πρὸς τὸ βρα-

ἐπειγόμενος, καὶ τῆς ἀγνοίας τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς τῆς κακίας ὑπερπηδῶν μετὰ τοῦ Λόγου καὶ διαλλόμενος.

Ἄλλὰ τίς δυνήσεται πάσας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ τὰς δι' ἡμᾶς ἐπινοίας ἐξαριθμησαὶ καθ' ἃς ἐδώδιμον ἑαυτὸν καὶ με-
 110 ταληπτὸν ἀναλόγως ἐκάστω πεποίηκεν; Ἔτι γὰρ ἔχει πρὸς τούτοις πᾶσιν ὁ Κύριος βοστρύχους καὶ ρίνας καὶ χεῖλη, τράχηλόν τε καὶ ὦμους καὶ δακτύλους καὶ ὄσα τῆς ἡμετέρας κατασκευῆς ἐπ' αὐτοῦ λέγεται τροπολογικῶς, ὧν προσφυῶς τε καὶ εὐχρήστως μεταλαμβάνουσιν οἱ πρὸς ἕκαστον καὶ δι' ἐκάστου
 115 μέλους σημαινόμενον πνευματικὸν μεταποιούμενοι λόγον. Οὕτως ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ βιβρώσκεται, κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν διδάσκαλον, καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδίδεται, μεταποιῶν πρὸς ἑαυτὸν τῷ πνεύματι τοὺς μεταλαμβάνοντας, ἕκαστον αὐτῶν εἰς τὸν τοῦ βρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ πνευματικῶς μέ-
 120 λους τόπον κατὰ τὴν θέσιν τῆς σωματικῆς ἀρμονίας ἐνάγων τε καὶ μετατιθέμενος, ὥστε φιλανθρώπως τὸν ἐν τοῖς ὄλοις λόγον τοῖς πράγμασιν οὐσίαν γίνεσθαι τὸν μόνον ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον.

PKB'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Νεκρώσας τὰ μέλη
 τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ζώνην Ἰωάννου μιμούμενος,
 τοῦ ἐρημικοῦ καὶ προδρόμου καὶ μεγάλου τῆς
 5 ἀληθείας κήρυκος».

Ὁ τὴν Ἰωάννου ζώνην μιμούμενός ἐστιν ὁ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου τὸ γόνιμον τῆς ψυχῆς διὰ γνώσεως πρακτικῶς ἐπισφίγγων, καὶ ἀδιάχυτον αὐτὸ πρὸς τὴν ὕλην διαφυλάττων. Ἐρημικὸς δέ ἐστιν ὁ παθῶν καθαρεύουσαν τὴν ἕξιν κτησάμενος.

βεῖο τῆς ἄνω κλήσης, δρασκελίζοντας καὶ ὑπερπηδώντας μαζὶ μὲ τὸ Λόγο τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνὰ τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς κακίας.

Ἄλλὰ ποιὸς θὰ μπορέσει ν' ἀπαριθμήσει ὅλες τὶς σκέψεις ποὺ κάνει γιὰ χάρη μας ὁ Θεὸς καὶ Σωτήρας μας, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἔκανε τὸν ἑαυτό του κατάλληλο νὰ τὸν ἐσθίει καὶ νὰ τὸν μεταλαβαίνει ἀναλόγως ὁ καθένας; Ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὁ Κύριος ἔχει μαλλιά, μύτη, χεῖλη, τράχηλο, ὦμους, δάχτυλα, καὶ ὅσα μέλη τῆς σωματικῆς μας κατασκευῆς λέγεται ὅτι χρησιμοποιοῦμε μεταφορικά. Μεταλαβαίνουν αὐτὰ μὲ κατάλληλο κι εὐχρηστο τρόπο ὅσοι προσαρμόζουν σὲ κάθε μέλος τὸν πνευματικὸ λόγο ποὺ σημαίνεται μὲ κάθε μέλος. Ἔτσι ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ γίνεται τροφή, κατὰ τὸν ἅγιο καὶ μεγάλο τοῦτο δάσκαλο, καὶ παραδίδεται σὲ πνευματικὴ πέψη, μεταβάλλοντας πνευματικὰ ἀνάλογα μὲ τὸν ἑαυτό του ἐκείνους ποὺ τὸν μεταλαβαίνουν, καὶ καθένα ἀπὸ αὐτοὺς τὸν μεταθέτει καὶ τὸν βάζει κατὰ τὴ διάταξη τῆς σωματικῆς ἁρμονίας στὴ θέση τοῦ μέλους ποὺ τὸ ἔφαγε πνευματικά, ὥστε μὲ φιλανθρωπία ὁ λόγος ποὺ εἶναι μέσα σὲ ὅλα τὰ πράγματα νὰ γίνει οὐσία, ὁ μόνος Λόγος ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὸ λόγο.

122

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Ἄφοῦ νέκρωσε τὰ ἐπίγεια μέλη του³¹ καὶ μιμούμενος τὴν ζώνη του Ἰωάννη τοῦ ἐρημικοῦ καὶ προδρόμου καὶ μεγάλου κήρυκα τῆς ἀληθείας»³².

Αὐτὸς ποὺ μιμεῖται τὴ ζώνη τοῦ Ἰωάννη εἶναι ἐκεῖνος ποὺ συσφίγγει στὴν πράξη ἐπάνω μέσω τῆς γνώσης μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου τὴ γονιμότητα τῆς ψυχῆς. Ἐρημικὸς πάλι εἶναι ὁποῖος ἔχει τὴν ἔξη του καθαρὴ ἀπὸ πάθη. Πρόδρομος εἶναι

32. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 18, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 190,16-19.

10 Πρόδρομος δὲ ὁ διὰ τῆς γνησίας μετανοίας τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτῇ δικαιοσύνην, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ἀρετῆς τὴν ἐπιδημεῖν αὐτῶν μέλλουσαν γνῶσιν προμηνύων. Μέγας δὲ τῆς ἀληθείας κῆρυξ ἐστὶν ὁ τῷ οἰκείῳ βίῳ τὸν ὑπ' αὐτοῦ λαλούμενον τῆς διδασκαλίας λόγον πιστούμενος.

ΡΚΓ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

«Καὶ εἴ τις μαθητῆς ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον πέμπεται,
φιλοσόφως καὶ ἀπερίττως· ὃν δεῖ πρὸς τῷ
5 ἀχάγκῳ καὶ ἀράβδῳ καὶ μονοχίτωνι, ἔτι
καὶ γυμνοποδεῖν, ἵνα φανῶσιν οἱ πόδες
ὠραῖοι τῶν εὐαγγελιζομένων
εἰρήνην».

Εὐαγγέλιόν ἐστὶν ὁ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὑψηλότερος
10 λόγος· βασιλεία δὲ ἐστὶ Θεοῦ ἢ πάσης ὕλης καὶ πασῶν τῶν
κατ' αὐτὴν φαντασιῶν καθαρεύουσα λῆξις. Μαθητῆς οὖν ἐπὶ τὸ
Εὐαγγέλιον πεμπόμενος εἰκότως ἐστὶν ὁ τοῖς τρόποις παντελῶς
τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον ἐπιδεικνύμενος ἀλλοτριῶσιν τῷ τε
ἀχάγκῳ καὶ ἀράβδῳ καὶ μονοχίτωνι τὴν τε φιλαργυρίαν καὶ
15 τὸν θυμὸν ἢ τὴν ἐπὶ δυναστείᾳ τινὶ πεποιθήσιν ἑαυτοῦ περικό-
ψας, ἀτέχναστόν τε καὶ ἄπλαστον καὶ μονότροπον καὶ πάσης
ἐλευθέραν διπλόης τὴν ἠθικὴν, ὥσπερ ἐν χιτώνιον, μετιῶν φι-
λοσοφίαν, μηδὲν τὸ σύνολον νεκρότητος τῷ ἔχει τῆς ψυχῆς,
ὥσπερ ὑπόδημα, σύμβολον ἐναφείς, οἷα τῆς μεγάλης εἰρήνης
20 ὑπάρχων ἄγγελος, καὶ τῆς μηκέτι φοβουμένης τὸν ἐκ τῶν πα-
θῶν πόλεμον, μηδὲ θάνατον σώματος ὑποστελλομένης κατα-
στάσεως κῆρυξ, ὥστε δύνασθαι τοὺς εἰς αὐτὸν συνετῶς ὀρῶν-
τας ἐκ τῆς κατ' ἀρετὴν περὶ τὸν βίον ἀναλλοιώτου ταυτότητος

αὐτὸς ποὺ προμηνύει μὲ τὴ γνήσια μετάνοια τὴ δικαιοσύνη ποὺ ἐπακολουθεῖ καὶ μὲ τὴ φαινόμενη ἀρετὴ τὴ μελλοντικὴ γνώση. Ἐνῶ μέγας κήρυκας τῆς ἀλήθειας εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνει μὲ τὴ ζωὴ του ὅ,τι διδάσκει μὲ τὰ λόγια.

123

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Κι ἂν κάποιος μαθητῆς ἀποστέλλεται γιὰ νὰ κηρύξει τὸ Εὐαγγέλιο, ἄς πάει μὲ φιλοσοφία καὶ ἀνεπιτήδευτα. Αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι πρέπει νὰ μὴ ἔχει χρήματα, οὔτε ραβδί καὶ νὰ φέρει ἓνα μόνο χιτῶνα, νὰ εἶναι ἀκόμα καὶ ξυπόλυτος³³, γιὰ νὰ φανοῦν ὠραῖα τὰ πόδια³⁴ ἐκείνων ποὺ εὐαγγελίζονται τὴν εἰρήνην»³⁵.

Εὐαγγέλιο εἶναι ὁ ὑψηλότερος λόγος γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ κατάσταση ποὺ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ κάθε ὕλη καὶ τὶς φαντασίες ποὺ πηγάζουν ἀπὸ αὐτήν. Μαθητῆς ποὺ ἀποστέλλεται γιὰ νὰ κηρύξει τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι φυσικὰ αὐτὸς ποὺ δείχνει μὲ τοὺς τρόπους του τὴν πλήρη ἀποξένωσή του ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο. Τὰ ἄχωρίς χρήματα καὶ ραβδί καὶ ὁ ἓνας χιτῶνας', δείχνουν ὅτι, ἀφοῦ περιέκοψε τὴ φιλαργυρία καὶ τὸ θυμὸ, ἢ τὴν πεποίθησή του γιὰ κάποια ἐξουσία, καὶ χρησιμοποιεῖ σὰν ἓνα χιτῶνα τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία ἀπερίτεχνη καὶ ἄπλαστη καὶ μονότροπη καὶ ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε διπλοπροσωπία, χωρὶς νὰ ἔχει ἐναποθέσει σὰν ὑπόδημα κανένα τελείως σύμβολο νεκρότητας μὲ τὴν πατημασιὰ τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ, ὄντας ἄγγελος τῆς μεγάλης εἰρήνης καὶ τῆς κατάστασης ποὺ δὲν φοβᾶται πιά τὸν πόλεμο τῶν παθῶν, οὔτε δειλιάζει μπροστὰ στὸ θάνατο τοῦ σώματος, ὥστε νὰ μπορούν, ὅποιοι ἀτενίζουν σ' αὐτὸν μὲ σύνεση, ἀπὸ τὴν ἀναλλοίωτη ἐνάρετη ταυτό-

35. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 19, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 192,15–18.

τὴν ἐν ἀγγέλοις περὶ Θεοῦ εὐπρεπεστάτην εἰκονίζεσθαι πολι-
25 τείαν τε καὶ εὐστάθειαν.

ΡΚΔ'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Ἦ μήποτε διὰ τὸ ἀπλῶς εἰπεῖν, καὶ κατὰ μίμησιν τῆς Ἰωάν-
νου ζώνης, καὶ πάλιν εὐαγγελικῶς δύνασθαι τὸ Πάσχα ἐσθίε-
5 σθαι, τὰς τε διαφορὰς τῶν μεταλαμβανόντων καὶ τοὺς τρόπους
αὐτοῦ τοῦ Πάσχα διδασκαλικῶς ὁ Πατὴρ παρηνίξατο. Τρία
γὰρ Πάσχα παραδίδωσιν ὁ Παλαιᾶς Γραφῆς λόγος, ἐν κατὰ τὴν
Αἴγυπτον ἐπιτελούμενον, καὶ ἕτερον κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τὸ
ἄλλο κατὰ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ἦ μὲν οὖν Αἴγυπτος κατὰ
10 μίαν τῶν περὶ αὐτὴν ἐπινοιῶν ἀλληγορουμένη τοῦτον δηλοῖ τὸν
κόσμον, ἢ δὲ ἔρημος ὡσαύτως κατὰ μίαν τῶν ἐπ' αὐτῆς θεω-
ριῶν τὴν μετὰ θάνατον κατάστασιν τῶν ψυχῶν ἀλληγορικῶς
ὑποφαίνει, ἢ δὲ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τὸν μέλλοντα προτυποῖ.
Τρεῖς γὰρ τόποι καὶ καταστάσεις εἰσὶν ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι γινό-
15 μεθα· οὗτος ὁ ἐν ᾧ τὸ εἶναι λαμβάνοντες γεννώμεθα κόσμος,
καὶ ὁ μετὰ θάνατον ἐν ᾧ ἐντεῦθεν ἀπιόντες γινόμεθα τόπος, καὶ
ὁ μέλλον αἰῶν, ἐν ᾧ μετὰ ψυχῶν συγκλειόμεθα καὶ σωμάτων.
Ἐφ' ὅσον οὖν χρόνον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν Αἰγύπτῳ
ἄγομεν τὸ Πάσχα, τῶν καθ' ἁμαρτίαν κηλίδων ἐκκαθαιρόμε-
20 νοι· ἐπὰν δὲ ταύτην διὰ θανάτου περάσωμεν τὴν ζωὴν, ὡς ἐν
ἐρήμῳ πάλιν ἄγομεν ἕτερον Πάσχα, τρανοτέρους τοὺς τῶν ὄν-
των λόγους, χωρὶς συμβόλων καὶ αἰνιγμάτων καὶ τῆς δι' αἰ-
σθήσεως ποικιλίας, νοητῶς τε καὶ ἀσωμάτως μανθάνοντες·
καὶ αὖθις κατὰ τὸν μέλλοντα τῶν θείων ἀπαγγελιῶν αἰῶνα
25 ἐορτάζομεν τὸ Πάσχα, τὸν ἀκρότατον ἀμέσως ἐσθίοντες τῆς
σοφίας λόγον, πρὸς ὃν μεταποιηθέντες κατὰ χάριν θεοῦμεθα,

36. Ἦξ. κεφ. 12.

37. Ἦξ. καφ. 14.

τητα τῆς ζωῆς τους νὰ εἰκονίζουσαν τὴν ὠραιότατη πολιτεία καὶ εὐστάθεια τῶν ἀγγέλων γύρω ἀπὸ τὸ Θεό.

124

Ἡ ἄλλη ἐξήγηση τοῦ ἰδίου λεγομένου.

Ἡ μήπως μὲ τὸ νὰ πεῖ ἀπλῶς, 'καὶ κατὰ μίμηση τῆς ζώνης τοῦ Ἰωάννη', καὶ πάλι ὅτι 'κατὰ τὸ Εὐαγγέλιο μποροῦν νὰ φᾶνε τὸ Πάσχα', ἔκανε διδακτικὸ ὑπαινιγμὸ ὁ δάσκαλος τόσο γιὰ τὶς διαφορὰς ἐκείνων πού μετέχουν, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς τρόπους τοῦ ἰδίου τοῦ Πάσχα. Ὁ λόγος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραδίδει τρία Πάσχα· ἓνα πού διαδραματίζεται στὴν Αἴγυπτο³⁶, ἄλλο στὴν ἔρημο³⁷, καὶ τρίτο στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας³⁸. Ἡ Αἴγυπτος λοιπὸν σύμφωνα μὲ μία ἀλληγορία σημαίνει τοῦτον τὸν κόσμον, καὶ ἡ ἔρημος ἐπίσης σύμφωνα μὲ μία θεωρία γι' αὐτὴν ὑποδηλώνει ἀλληγορικὰ τὴ μεταθανάτια κατάστασις τῶν ψυχῶν, καὶ ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας προτυπώνει τὸν μελλοντικὸν κόσμον. Ὑπάρχουν τρεῖς τόποι καὶ καταστάσεις ὅπου βρισκόμαστε οἱ ἄνθρωποι· ὁ κόσμος αὐτὸς μέσα στὸν ὁποῖο δεχόμαστε τὸ εἶναι καὶ γεννιόμαστε, ὁ τόπος στὸν ὁποῖο φτάνομε μετὰ τὸ θάνατον ἀναχωρώντας ἀπὸ δῶ, καὶ ἡ μέλλουσα ζωὴ στὴν ὁποία κλεινόμαστε μὲ τὶς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα. Ὅσον χρόνον λοιπὸν βρισκόμαστε σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, ἐορτάζομε τὸ Πάσχα στὴν Αἴγυπτον καὶ καθαιρόμαστε ἀπὸ τὶς κηλίδες τῆς ἀμαρτίας. Ὅταν ὅμως μὲ τὸ θάνατον περάσομε αὐτὴ τὴ ζωὴ, σὰν μέσα στὴν ἔρημον ἐορτάζομε πάλι ἄλλο Πάσχα, κατανοώντας νοερά καὶ ἀσώματα εὐκρινέστερα τοὺς λόγους τῶν ὄντων χωρὶς σύμβολα καὶ αἰνίγματα καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν αἰσθήσεων. Καὶ πάλι ἐορτάζομε τὸ Πάσχα στὸν μελλοντικὸν αἰῶνα πού μᾶς ὑπόσχεται ὁ Θεός, τρώγοντας ἀπευθείας τὸν ἀκρότατον λόγον τῆς σοφίας, καὶ ἀφοῦ μεταποιηθοῦμε σ' αὐτόν, γινόμαστε θεοὶ κατὰ χάριν. Ὅποιοδήποτε

38. Ἡ ἐξ. κεφ. 24.

τὴν πρὸς ἄλλο Πάσχα διάβασιν καθ' ὅτι οὖν ἄλλην οὐκ ἔχοντες, πλὴν ὅτι καὶ ἐνταῦθα παροῦσιν ἡμῖν δυνατόν ἐστι πρὸς τὴν ἐκάστου κατάστασιν εἰκονισθῆναι τῶν εἰρημένων τόπων τὴν 30 ἰδιότητα. Ὁ γὰρ ἐκάστου ἡμῶν βίος χαρακτηριστικός ἐστι τοῦ ἐν ᾧ ἐστι τόπου.

Οἶον, εἰ μὲν τὴν πρακτικὴν ἀνδρικῶς μετερχόμεθα φιλοσοφίαν, ἐν Αἰγύπτῳ τὸ Πάσχα καλῶς ἐπιτελοῦμεν, μετὰ τῶν Αἰγυπτίων μὲν ὑπάρχοντες, οὐκ Αἰγύπτιοι δὲ τυγχάνοντες, ὡς 35 ἐν σαρκὶ μὲν ὄντες, οὐ κατὰ σάρκα δὲ στρατευόμενοι. Εἰ δὲ τὴν φυσικὴν ἐν Πνεύματι θεωρίαν εὐσεβῶς ἐξασκούμεθα, ὅπλα τῷ Θεῷ δυνατὰ τὰς τῆς ψυχῆς ποιούμενοι δυνάμεις, πρὸς καθαίρεσιν μὲν ὀχυρωμάτων καὶ παντὸς ὑψώματος ἐπαιρομένου κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, θεωρίαν δὲ τῶν ἐν τοῖς οὐσι πνευματι- 40 κῶν λόγων, ὡσπερ γυμνοὶ σώματος καὶ τῆς κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀπατηλῆς φαντασίας ἐλεύθεροι, τὴν πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας γνωστικῶς ποιούμενοι πορείαν, ἐσμὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῇ παθῶν λέγω καὶ πάσης ὑλικῆς φαντασίας καθαρευούση καταστάσει. Εἰ δὲ τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν ἀρρήτοις νοδὸς κινήμασι 45 μορφαζόμεθα, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ τὸ ὑπερβάλλον εἰς ἡμᾶς μέγεθος τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις οὐκ ἀγνοοῦντες, ἐσμὲν ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Τὴν πρακτικὴν οὖν καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν θεολογικὴν φιλοσοφίαν οἶμαι διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν τριῶν προσώπων τὸν διδάσκα- 50 λον παραινίττεσθαι, δι' ὧν ἀναλόγως ἕκαστος κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δύναμιν τὸ νοητὸν ἐσθίει Πάσχα.

PKB'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Εἰ μὲν τις εἶ
Ραχὴλ ἢ Λεῖα, ψυχὴ πατριαρχικὴ καὶ μεγάλη,
καὶ τὰ εἶδωλα κλέψον ἅπερ ἂν εὐρῆς τοῦ
σοῦ πατρός, οὐχ ἵνα φυλάξης, ἀλλ' ἵνα

ἄλλο πέρασμα σὲ ἄλλο πάσχα δὲν ἔχομε, ἐκτὸς μόνο ὅτι καὶ ἐδῶ ὅταν εἴμαστε εἶναι δυνατὸ ἀνάλογα μὲ τὴν κατάστασι τοῦ καθενὸς νὰ παρομοιαστῆ ἡ ἰδιαιτερότητα τῶν τόπων ποὺ ἀναφέρθηκαν. Γιατὶ ὁ βίος τοῦ καθενὸς μας εἶναι χαρακτηριστικὸς τοῦ τόπου ὅπου βρίσκεται.

Γιὰ παράδειγμα, ἂν ζοῦμε ἀνδρικὰ μὲ τὴν πρακτικὴ φιλοσοφία, καλῶς τελοῦμε τὸ Πάσχα στὴν Αἴγυπτο, ζώντας μαζὶ μὲ τοὺς Αἰγυπτίους, χωρὶς ὅμως νὰ εἴμαστε Αἰγύπτιοι, ἐπειδὴ εἴμαστε μέσα στὴ σάρκα, ἀλλὰ δὲν στρατευόμαστε ὡς σαρκικοί. Ἐὰν πάλι ἐξασκούμαστε στὴ φυσικὴ πνευματικὴ θεωρία κάνοντας ἰσχυρὰ γιὰ τὸ Θεὸ ὅπλα τὶς ψυχικὲς μας δυνάμεις γιὰ τὴν καθαίρεσι ὀχυρωμάτων καὶ κάθε ὑψώματος ποὺ ὑψώνεται κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ γιὰ θεωρία τῶν πνευματικῶν λόγων ποὺ εἶναι μέσα στὰ ὄντα, ὄντας γυμνοὶ ἀπὸ σῶμα κι ἐλεύθεροι τῆς ἀπατηλῆς φαντασίας τῶν αἰσθήσεων, ἐκτελώνοντας μὲ τὴ γνώσι τὴν πορεία πρὸς τὶς θεῖες ἐπαγγελίες, εἴμαστε μέσα στὴν ἔρημο, ἐννοῶ τὴν κατάστασι τὴν καθαρὴ ἀπὸ τὰ πάθη καὶ κάθε ὑλικὴ φαντασία. Ἐὰν μορφοποιοῦμε τὴ θεολογικὴ μυσταγωγία μὲ ἄρρητα κινήματα τοῦ νοῦ, καὶ δὲν ἀγνοοῦμε, ὅσο γίνεται γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποιό εἶναι τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὑπερβολικὸ πρὸς ἐμᾶς μέγεθος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, εἴμαστε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ δάσκαλος μὲ τὴ διαίρεσι τῶν τριῶν προσώπων ὑπαινίσσεται τὴν πρακτικὴ, τὴ φυσικὴ καὶ τὴ θεολογικὴ φιλοσοφία, μὲ τὶς ὁποῖες ἀναλόγως ὁ καθένας σύμφωνα μὲ τὴ δύναμι ποὺ διαθέτει ἐσθίει τὸ νοητὸ Πάσχα.

Ἐκ τῶν ἰδίων λόγων τοῦ λεγόμενου «Ἐὰν κάποιος εἴσαι Ραχὴλ ἢ Λεία, πατριαρχικὴ ψυχὴ καὶ μεγάλη, κλέψε καὶ τὰ εἰδῶλα³⁹ ποὺ θὰ βρεῖς τοῦ πατέρα σου, ὄχι γιὰ νὰ τὰ φυλάξεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ ἐξαφανίσῃς. Κι ἂν εἴ-

5 ἀφανίσης· εἰ δὲ Ἰσραηλίτης σοφός, πρὸς τὴν γῆν
τῆς ἐπαγγελίας μετένεγκαι».

Ραχήλ μὲν, ὡς φασιν, ἄμνὰς ἢ ποιμαίνουσα ἐρμηνεύεται, ἢ δὲ Λεῖα κοπουμένη ἢ κόπωσις ἐρμηνεύεται. Ποιμαίνεται οὖν καὶ ποιμαίνει καὶ ἄγεται καὶ ἄγει ἢ Ραχήλ κατὰ τὴν τῆς
10 προσηγορίας δύναμιν. Ραχήλ οὖν ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ θεωρητικὴ, ἢ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμνὰς ποιμαινομένη τε καὶ ἀγομένη, καὶ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τοῖς κατὰ πρᾶξιν θεσμοῖς ποιμαίνουσα τε καὶ ἄγουσα αὐτῆς τὰ κινήματα καὶ τὰ διανοήματα, καὶ τὰ πάθη τῆς σαρκὸς τῷ γονίμῳ τῆς ἀρετῆς ὑποτάσσουσα τέως,
15 καὶ οὕτω μετὰ τὴν εἰς γνῶσιν εἴσοδον παντελῶς ἀφανίζουσα. Λεῖα δὲ ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ πρακτικὴ τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς ἔχουσα κόπωσιν, ἣν μάλιστα πρώτην πᾶς τις τὴν θείαν μετιῶν φιλοσοφίαν γαμικῶς εἰσοικίζεται. Ἰσραηλίτης δὲ σοφός ἐστὶ νοῦς θεωρητικὸς τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου νοήματα πρὸς τὴν χώραν τῆς
20 γνώσεως μεταβιβάζων κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον Ἰακώβ, τὸν πάντα τὰ τοῦ Λάβαν πρὸς τὴν γῆν τῶν Πατέρων μετακομίσαντα. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ θαυμαστὸς Ἰακώβ ἱστορικῶς τὰς ράβδους λεπίσας καὶ ὑποθεῖς ταῖς ληνοῖς τῶν ὑδάτων πρὸς αὐτὰς ἐγκισσᾶν ἐποίει τὰ πίνοντα πρόβατα, οὕτω καὶ πᾶς ἐν
25 Πνεύματι σοφώτατος νοῦς τῆς περικειμένης ὕλης τοὺς τῶν ὄντων θειοτέρους λόγους ἀπογυμνώσας καὶ τοῖς κατὰ τὴν θεωρίαν τρόποις τῆς γνώσεως ὑποθέμενος, τὴν τῶν ἀσωμάτων κατάστασιν μορφοῦσθαι, τοὺς τε μανθάνοντας πάντας καὶ τὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐκδιδάσκει κινήματα. Πατριάρχης οὖν τῶν μὲν
30 διὰ πρακτικῆς κοπώσεως τὴν ἀρετὴν κατορθούντων ἐστὶν ἢ Λεῖα, τῶν δὲ διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας τὴν ἀρετὴν λογικῶς μετιόντων ἐστὶν ἢ Ραχήλ, ὡς εὐπειθῶς ἀγομένη τῷ νόμῳ τοῦ

40. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα, κεφ. 21, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 196,13-16.

σαι Ἰσραηλίτης σοφός, μετάφερέ τα στή γῆ τῆς ἐπαγγελίας»⁴⁰.

Τὸ ὄνομα Ραχὴλ, ὅπως λένε, ἐρμηνεύεται 'ἀμνάδα' ἢ 'ποιμενίδα', ἐνῶ τὸ Λεία ἐρμηνεύεται 'αὐτὴ πὺ κοπιάζει' ἢ 'κόπωση'. Ποιμαίνει λοιπὸν καὶ ποιμαίνεται, ὀδηγεῖται καὶ ὀδηγεῖ ἡ Ραχὴλ σύμφωνα μὲ τὴ σημασία τοῦ ὀνόματός της. Ραχὴλ λοιπὸν εἶναι κάθε θεωρητικὴ ψυχὴ, πὺ σὰν ἀμνάδα ποιμαίνεται καὶ ὀδηγεῖται ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, πὺ ποιμαίνει καὶ ὀδηγεῖ τις ὀρμές καὶ τὰ διανοήματά της μὲ τοὺς θεσμοὺς τῆς πράξης σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑποτάσσει τὰ πάθη τῆς σάρκας μὲ τὴ γονιμότητα τῆς ἀρετῆς, κι ἔτσι τὰ ἐξαφανίζει τελείως μετὰ τὴν εἴσοδό της στή γνώση. Λεία εἶναι κάθε πρακτικὴ ψυχὴ, πὺ ἔχει τὴν κόπωση ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἀρετῆς, τὴν ὀποία πρώτη πρώτη καθένας πὺ ἀσκεῖ τὴ θεία φιλοσοφία παίρνει στὸ σπίτι του μὲ γάμο. Ἰσραηλίτης σοφὸς εἶναι ὁ θεωρητικὸς νοῦς πὺ μεταφέρει τὰ νοήματα τοῦ αἰῶνα τούτου στή χώρα τῆς γνώσης σύμφωνα μ' ἐκεῖνον τὸ μεγάλο Ἰακώβ, πὺ μετέφερε ὄλη τὴν περιουσία τοῦ Λάβαν στή γῆ τῶν Πατέρων⁴¹. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ὁ θαυμαστὸς Ἰακώβ σύμφωνα μὲ τὴν ἱερὴ Ἱστορία ἀπολέπισε τις βέργες καὶ τις τοποθέτησε στὶς γούρνες τοῦ νεροῦ, καὶ ἔκανε τὰ πρόβατα πὺ ἔπιναν νὰ συλλαμβάνουν βλέποντας σ' αὐτές⁴², ἔτσι καὶ κάθε σοφότατος πνευματικὸς νοῦς, ἀπογυμνώνοντας τοὺς θεϊκότερους λόγους τῶν ὄντων ἀπὸ τὴν ὕλη πὺ τοὺς περιβάλλει καὶ ὑποβάλλοντάς τους στοὺς θεωρητικοὺς τρόπους τῆς γνώσης, διδάσκει νὰ διαμορφώνονται στὴν κατάσταση τῶν ἀσωμάτων καὶ ὄλοι ὄσοι μαθαίνουν καὶ οἱ λειτουργίαι τῆς ψυχῆς του. Πατριάρχης λοιπὸν ὄσων κατορθώνουν τὴν ἀρετὴ μὲ τὸν κάματο τῆς πράξης εἶναι ἡ Λεία, καὶ ὄσων ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ λογικὰ μέσω τῆς φυσικῆς θεωρίας εἶναι ἡ Ραχὴλ, ἐπειδὴ ὀδηγεῖται πειθήνια ἀπὸ τὸ

41. Γέν. κεφ. 30.

42. Γέν. κεφ. 30.

Θεοῦ καὶ πρῶως κατ' αὐτὸν ἄγουσα. Τῶν δὲ κατὰ θεωρίαν
 πνευματικὴν τὸ ὕψος μεταδιωκόντων τῆς γνώσεως, Ἰακώβ ὁ
 35 πανεύφημος, τῶν μὴ τὰ φαινόμενα καθὼς φαίνονται παντελῶς,
 ἀλλὰ καθὼς νοοῦνται, θεωμένων τε καὶ γινωσκόντων, καὶ
 μετὰ τῶν ἐν τούτοις νοημάτων πλουσίως πρὸς τὴν αἴχλην καὶ
 ἀσώματον μεταβιβαζομένων γνώσιν.

PKST'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Ἄν Σίμων ἦς Κυρηναῖος,
 τὸν σταυρὸν ἄρον καὶ ἀκολουθήσον».

Σίμων μὲν ὑπακοή', Κυρηναῖος δὲ ἑτοιμότης', ὡς φασιν,
 5 ἐρμηνεύεται. Πᾶς οὖν ἑτοιμος πρὸς ὑπακοὴν τοῦ Εὐαγγελίου
 καὶ προθύμως διὰ νεκρώσεως τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τὴν ὑπὲρ
 ἀρετῆς κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ὑπερχόμενος κάκωσιν,
 Σίμων γέγονε Κυρηναῖος, ἐκούσιον μετερχόμενος ἀρετὴν, ἐπ'
 ὧμων τε τὸν σταυρὸν ἔχων καὶ ἀκολουθῶν τῷ Χριστῷ ἀνε-
 10 σταλμένην παντελῶς τῆς γῆς τοῦ κατὰ Θεὸν βίου τὴν ἀγωγὴν
 ἐπιδεικνύμενος.

PKZ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·
 « Ἐὰν συσταυρωθῆς ὡς ληστής, ὡς εὐγνώμων
 τὸν Θεὸν γνώρισμον».

5 Ληστής ἐστὶν εὐγνώμων συσταυρούμενος τῷ Χριστῷ πᾶς
 ἄνθρωπος ὑπὲρ ἁμαρτιῶν πάσχων κακῶς ὡς ὑπεύθυνος, τῷ

43. Ματθ. 27,32. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα, κεφ.
 24, ΕΠΕ, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 204,3-4.

νόμο τοῦ Θεοῦ καὶ ζεῖ μὲ πραότητα σύμφωνα μ' αὐτόν. Ἐκείνων ὅμως ποὺ ἐπιδιώκουν μὲ τὴν πνευματικὴ θεωρία τὸ ὕψος τῆς γνώσης πατριάρχης εἶναι ὁ πανεύφημος Ἰακώβ, ὅσων δηλαδὴ θεάζονται καὶ γνωρίζουν ὄχι ἀποκλειστικὰ καθὼς φαίνονται τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ καθὼς νοοῦνται, καὶ τὰ μεταφέρουν πλούσια μαζὶ μὲ τὰ νοήματα ποὺ περικλείουν στὴν αὐλὴ καὶ ἀσώματη γνώση.

126

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Ἄν εἶσαι Σίμωνας Κυρηναῖος, σήκωσε τὸ σταυρὸ σου κι ἀκολούθησε»⁴³.

Ὅπως λένε, Σίμων σημαίνει 'ὕπακοή' καὶ Κυρηναῖος 'έτοιμότητα'. Καθένας λοιπὸν ποὺ εἶναι ἔτοιμος νὰ ὑπακούει στὸ Εὐαγγέλιο καὶ ὑπομένει πρόθυμα μὲ νέκρωση τῶν ἐπίγειων μελῶν του τὴν κακουχία τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς, ἔγινε Σίμωνας Κυρηναῖος, αὐτὸς ἀσκώντας ἐκούσια τὴν ἀρετὴ, σηκώνοντας στοὺς ὄμους του τὸ σταυρὸ, καὶ ἀκολουθώντας τὸ Χριστὸ, παρουσιάζει τὴ διαγωγὴ τοῦ σύμφωνου μὲ τὸ Θεὸ βίου τελείως ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴ γῆ.

127

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Ἄν συσταυρωθεῖς μαζὶ τοῦ σὰν ληστής, ὡς εὐγνώμων ἀναγνώρισε τὸν Θεό»⁴⁴.

Εὐγνώμων ληστής ποὺ σταυρώνεται μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ εἶναι κάθε ἄνθρωπος ποὺ τιμωρεῖται ἄδικα γιὰ ἁμαρτίες σὰ νὰ εἶ-

44. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 24, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 204,4-5.

ἀνευθύνως δι' αὐτὸν κακοπαθοῦντι Λόγω συγκακοπαθῶν καὶ φέρων μετ' εὐχαριστίας καὶ τὸν κατὰ πρόνοιαν τῆς δικαίας κρίσεως Λόγον συνόντα γνωρίζων, καὶ ὁμολογῶν τὴν ὑπὲρ ὧν
 10 πάσχει κακῶς αἰτίαν καὶ αἰτῶν ὡσπερ αὐτῷ τοῦ πάθους ἐκοινωνήσεν ἀνεύθυνος ὧν ὁ λόγος, οὕτω δι' ἑαυτὸν τὸν λόγον τῆς οἰκείας εὐπαθείας ἀναξίῳ τυγχάνοντι μεταδοῦναι καὶ τὴν ἐκ περιστάσεως νέκρωσιν εἰς ἐκούσιον αὐτοῦ ἀρετὴν διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην λογίσασθαι, ἥνικα τῆς προνοίας τὰ σοφὰ τοῦ λόγου
 15 προκαλύμματα πέρας λαβόντα τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸ φῶς φανῆ τὸ ἀπρόσιτον. Οὕτω περιίσταται αὐτῷ πάσχοντι δι' ἁμαρτίας ἢ ἐκ περιστάσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος νέκρωσις, δι' εὐγνώμονος εὐχαριστίας εἰς αὐθαίρετον ἀρετὴν μεταπίπτουσα, καθ' ἣν τῶν καθ' ἁμαρτίαν πολλῶν ἀπολυόμενος ὀφλημάτων
 20 μετὰ τοῦ Λόγου δικαίως εἴσεισιν εἰς τὴν χώραν τῆς γνώσεως, φημι δὲ τὸν παράδεισον, ἐν ᾗ γενόμενος γινώσεται τὴν αἰτίαν τῆς ἐν ᾗ καθείργμεθα νῦν καταδίκης καὶ κακοπαθείας.

Ληστής δὲ ἀγνώμων ἐστὶν ὁ δι' ἁμαρτίας πάσχων κακῶς ὡς ὑπεύθυνος καὶ μὴ γνωρίζων διὰ φιλαπεχθῆμονα γνώμην
 25 τὸν ἀνευθύνως ὑπὲρ φιλανθρωπίας αὐτῷ συμπάσχοντα τῆς δικαιοσύνης Λόγον, ἀλλὰ βλασφημῶς ἀποπεμπόμενος τὸν ἐπ' αὐτῷ κατὰ πρόνοιαν δικαίως ὀρισθέντα τῆς κρίσεως Λόγον, ὅς, ἐπειδὴ μὴ ἐγνώρισε τὸν ἀτίμως αὐτῷ κατὰ βούλησιν συγκαταδικασθέντα Λόγον καὶ ἠτήσατο χάριν ὧν ἐπλημμέλησεν,
 30 ἀφίεται τῆς βασιλείας ἀλλότριος, οὐδεμίαν τοῦ ποτε ταύτης τεύξεσθαι παρὰ τοῦ Λόγου λαβῶν ἐπάγγελον.

PKH'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ κἂν ἐπ' αὐτὸ τὸ πέρας τῆς παρουσίας αὐτῷ γενόμενος ζωῆς ἐλθὼν εἰς συναίσθη-

ναι ἔνοχος, συγκακοπαθώντας μαζί με τὸ Λόγο πὸ χωρὶς νὰ ἔχει εὐθύνη κακοπαθεῖ γιὰ χάρη του· πὸ ὑποφέρει μ' εὐχαριστία κι ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μαζί του ἀπὸ πρόνοια κάποιας δίκαιης κρίσης· πὸ ὁμολογεῖ τὴν ἔνοχὴ του γιὰ ὅσα τιμωρεῖται καὶ ζητεῖ, ὅπως ὁ χωρὶς εὐθύνη Λόγος κοινώνησε μαζί του τὴν τιμωρία, ἔτσι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του νὰ τοῦ μεταδώσει, ἂν καὶ εἶναι ἀνάξιος, τὴν χαρὰ τῆς ἀμοιβῆς του καὶ νὰ τοῦ λογαριάσει γιὰ τὴν καλὴ διάθεσή του τὴν περιστασιακὴ νέκρωση ὡς ἐκούσια ἀρετὴ, ὅταν, ἀφοῦ πέσουν τὰ σοφὰ προκαλύμματα τῆς πρόνοιας τοῦ Λόγου, λάμψει τὸ ἀπρόσιτο φῶς τῆς βασιλείας του. Ἔτσι συμβαίνει σ' αὐτὸν πὸ τιμωρεῖται γι' ἁμαρτία ἢ περιστασιακὴ νέκρωση τῶν μελῶν τοῦ σώματος νὰ μεταπέσει μετὰ τὴν εὐγνώμονη διάλυσή του σὲ αὐτοπροαίρετη ἐκλογὴ, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία, ἀφοῦ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς πολλὰς ὀφειλές του ἀπὸ ἁμαρτίες, εἰσέρχεται μαζί μετὰ τὸ Λόγο δίκαια στὴ χώρα τῆς γνώσης, ἐννοῶ τὸν παράδεισο, ὅπου, ὅταν φθάσει, θὰ μάθει τὴν αἰτία τῆς τωρινῆς καταδίκης καὶ κακουχίας.

Ληστής ἀχάριστος εἶναι ὁποῖος τιμωρεῖται γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, ἐπειδὴ εἶναι ἔνοχος, καὶ δὲν ἀναγνωρίζει ἐξαιτίας τῆς κακῆς κι ἀχάριστης γνώμης του τὸ Λόγο τῆς δικαιοσύνης, πὸ χωρὶς ἔνοχὴ ἀπὸ φιλανθρωπία συμπάσχει μαζί του, ἀλλὰ ἀποδιώχνει βλάσφημα τὸ Λόγο τῆς κρίσης, πὸ προνοητικὰ ὀρίστηκε γι' αὐτόν. Αὐτός, ἐπειδὴ δὲν ἀναγνώρισε τὸ Λόγο, πὸ μετὰ τὴν θέλησή του δέχθηκε τὴν ἀτιμία τῆς συγκαταδίκης μαζί του, καὶ δὲ ζήτησε χάρη γιὰ τὰ σφάλματά του, ἀποξενώνεται ἀπὸ τὴν βασιλεία, χωρὶς νὰ λάβει καμμιά ὑπόσχεση ἀπὸ τὸ Λόγο ὅτι κάποτε θὰ τὴν ἐπιτύχει.

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο λεγόμενο.

Καὶ πάλι εὐγνώμων ληστής εἶναι ὁποῖος ἦρθε ἔστω καὶ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ τέλος τῆς παρούσας ζωῆς του σὲ συναίσθηση

5 σιν τῶν πλημμεληθέντων αὐτῶ, καὶ γνωρίζων μετὰ συνέσεως τὸν ἐπ' αὐτῶ δικάίως ὠρισμένον ἐνταῦθα τῆς θείας κρίσεως συντελούμενον αὐτῶ λόγον, καὶ αἰτῶν συγγνώμην εἰλικρινῶς ἐκ βάθους ψυχῆς ὧν ἤμαρτεν. Ἀγνώμων δὲ ληστής ἐστὶν ὁ κατ' αὐτὸ τὸ πέρασ τῆς παρουσίας αὐτῶ ζωῆς γενόμενος καὶ τὸν
10 κατὰ ψῆφον δικάϊαν τοῦ Θεοῦ τεθέντα σοφῶς τοῦ μερισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος νόμον τε καὶ ὄρον ὡς μὴ καλῶς δοθέντα διὰ φιλοζωΐαν μεμφόμενος.

ΡΚΘ'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ἐπειδήπερ ἕκαστος ἡμῶν διπλοῦς ἐστὶ τὴν φύσιν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς, ληστής ἐστὶν ὁ καθ' 5 ἐκάτερον τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε κατὰ τὴν θατέρου φύσιν νόμον ὑπὲρ ἀρετῆς τῶ λόγῳ μυστικῶς συσταυρούμενος, καὶ τὸν μὲν τῆς σαρκὸς νόμον, ὡσπερ ἀγνώμονα ληστὴν τῶ λόγῳ ὡσπερ ληστὴν ἔχων εὐγνώμονα, καὶ τὸν Σωτῆρα Λόγον διὰ τῶν κατὰ τὴν πρακτικὴν τρόπων, κἂν ἐπίπονοι ὧσιν, ἀποδεχόμενον, ὃ
10 συνεισέρχεται γεγηθῶς εἰς τὸν τῆς εὐωχίας τόπον τὸν πάσης κατάκορον γνώσεως, τοῦ κατὰ σάρκα φρονήματος παντελῶς ἀπηλλαγμένος.

ΡΛ'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ αὐθις ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ καταξιωθεὶς συσταυρωθῆναι Χριστῶ διὰ παντελοῦς καὶ ὀλοκλήρου τῶν παθῶν νεκρώσεως καὶ δεξιῶς αὐτῶ συσταυρούμενος, τουτέστι μετὰ λόγου καὶ γνώσεως πᾶσαν διεξιὼν ἀρετὴν, καὶ ἀπρόσκοπον πᾶ-

τῶν σφαλμάτων του, καί, γνωρίζοντας μὲ σαφήνεια τὸ λόγο τῆς θείας κρίσης πὸ συντελεῖται γι' αὐτὸν ἐδῶ καὶ ἔχει ὀριστεῖ γι' αὐτὸν δίκαια, ζητᾶ εἰλικρινὰ συγγνώμη ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του γιὰ ὅσα ἀμάρτησε. Ἐνῶ ἀχάριστος ληστής εἶναι αὐτὸς πὸ ἔφτασε σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ τέλος τῆς παρούσας ζωῆς του καὶ κατηγορεῖ ἀπὸ φιλοζωΐα ὅτι δὲν δόθηκε καλὰ ὁ νόμος καὶ ὁ ὅρος τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα πὸ θεσπίστηκε σοφὰ μὲ δίκαιη ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ.

129

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Καὶ ἐπίσης, ἐπειδὴ καθένας μας εἶναι διπλὸς στὴ φύση, ἀποτελούμενος ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, ληστής εἶναι ὅποιος συσταυρώνεται μυστικὰ μὲ τὸ Λόγο γιὰ χάρη τῆς ἀρετῆς σύμφωνα μὲ καθένα ἀπὸ τοὺς δύο νόμους καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ φύση τοῦ καθενὸς στοιχείου ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται. Τὸ νόμο τῆς σάρκας σὰν ἀχάριστο ληστή πὸ ἀντιτάσσεται στὸ λόγο τῆς ἀρετῆς, τὸ νόμο πάλι τοῦ Πνεύματος ἔχοντάς τον σὰν ληστή εὐγνώμονα κι ἀποδεχόμενος τὸ Σωτήρα Λόγο μὲ τοὺς τρόπους τῆς πρακτικῆς, ἔστω κι ἂν εἶναι ἐπίπονοι, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο εἰσέρχεται μὲ χαρὰ στὸν τόπο τῆς εὐωχίας, τὸν ὑπερκορεσμένο ἀπὸ γνώση, ἀπαλλαγμένο τελείως ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα.

130

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Καὶ πάλι ληστής εὐγνώμων εἶναι αὐτὸς πὸ ἀξιώθηκε νὰ συσταυρωθεῖ μαζί μὲ τὸ Χριστὸ μὲ τέλεια κι ὀλοκληρωτικὴ νέκρωση τῶν παθῶν καὶ νὰ συσταυρωθεῖ στὰ δεξιὰ του⁴⁵, δηλαδὴ νὰ διεξέλθει μὲ λόγο καὶ γνώση κάθε ἀρετὴ καὶ νὰ διατηρεῖ

45. Ματθ. 27,38.

σιν ἄνθρωποις τὸν βίον διατηρῶν, καὶ μηδεμίαν ἔχων τὸ παρά-
 παν τῆς τοῦ λόγου πραότητος ἀπάδουσαν δι' αὐστηρότητα κίνη-
 σιν. Ἀγνώμων δὲ ληστής ἐστὶν ὁ δόξης ἕνεκεν ἢ λημμάτων
 10 ἀδροτέρων τοῖς φαινομένοις τρόποις ὑπούλως τὸν κατ' ἀρετὴν
 βίον ὑποκρινόμενος, καὶ ἕνα καὶ μόνον πρὸς τοὺς ἔξω τὸν κό-
 λακα λόγον ἀντὶ πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως μετερχόμενος,
 πρὸς δὲ τοὺς συνήθεις σκολιός τις τὴν γνώμην παντάπασιν ὦν
 καὶ δυσάντητος, ὃν δεῖ μάλα γε τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ βλασφη-
 15 μοῦντα μετὰ συνέσεως ἐπιστομίζειν. Ἴσως γὰρ παύσεται τοῦ
 διαβάλλειν διὰ τῆς οἰκείας ἀναστροφῆς τὸν Λόγον τῇ παραινέ-
 σει τοῦ ἐπιπλήσοντος, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πέπονθεν ὁ τὴν
 βλασφημίαν ἀδεῶς προσενέγκας ληστής. Τὸ γὰρ μὴ ἀντιφθέγ-
 ξασθαι τῷ ἐπιπλήξαντι σημεῖον ἔχει τῆς τοῦ ρηθέντος ἀποδο-
 20 χῆς λόγου τὴν σιωπὴν.

Καθ' ἣντινα γοῦν τῶν εἰρημένων θεωρίαν τῷ Χριστῷ συ-
 σταυρούμεθα σπουδάσωμεν, ὥς ἐσμεν ἐνταῦθα, τὸν συσταυ-
 ρούμενον ἡμῖν ἰλεώσασθαι Λόγον καὶ τὴν ἀψευδῆ δέξασθαι
 κατὰ συνείδησιν καθαρθεῖσαν τῶν πλησσόντων αὐτὴν νοημά-
 25 των τῆς ἀναπαύσεως ἐπαγγελίαν, εἶπερ ἡ σήμερον τὴν ἐνεστῶ-
 σαν τούτου τοῦ αἰῶνος ἡμέραν ἐνδείκνυται («σήμερον» γάρ,
 φησὶν, «ἔση μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ»), ἡ δὲ αὔριον τὴν τοῦ
 μέλλοντος, καθ' ἣν οὐδεμίαν μὲν ἄφεςιν ἀμαρτημάτων ἐκδέχε-
 σθαι χρή, μόνην δὲ τῆς ἐκάστῳ πρεπούσης κατ' ἀξίαν ἀμοιβῆς
 30 τῶν βεβιωμένων ἀντίδοσιν.

ΡΛΑ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·
 «Κἂν Ἰωσήφ ἦς ὁ ἀπὸ Ἀρμαθαίας, αἰτῆσαι
 τὸ σῶμα παρὰ τοῦ σταυροῦντος».

5 Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἢ αἱ ταύτης δυνάμεις,

46. Λουκᾶ 23,39. 47. Λουκᾶ 23,43.

48. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα, κεφ. 24, ΕΠΕ,

ἀπρόσκοπτη τῇ ζωῇ γιὰ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς νὰ ἔχει καμμιά τελείως κίνηση ποὺ νὰ ἀπάδει μὲ τὴν αὐστηρότητά της ἀπὸ τὴν πραότητα τοῦ Λόγου. Ἀχάριστος ληστής εἶναι αὐτὸς ποῦ, γιὰ τὴ δόξα ἢ γιὰ κέρδος μεγάλο, μὲ ἐπιφανειακὴ συμπεριφορὰ ὑποκρίνεται ὕπουλα τὸ βίον τῆς ἀρετῆς, χρησιμοποιώντας πρὸς τοὺς ξένους ἓνα καὶ μόνο, τὸ λόγο τῆς κολακείας, ἀντὶ κάθε ἀρετῆς καὶ γνώσης, ἐνῶ στοὺς κοντινοὺς εἶναι τελείως στριμμένος στὴ γνώμη καὶ δύσκολος· αὐτὸν πρέπει νὰ τὸν ἀποστομώνουμε μὲ σύνεση, ἐπειδὴ πολὺ βλασφημεῖ τὴν ὁδὸ τοῦ Κυρίου. Ἴσως σταματήσει νὰ διαβάλλει μὲ τὴ συμπεριφορὰ του τὸ λόγο μὲ τὴ συμβουλή αὐτοῦ ποὺ κάνει τὴν ἐπίπληξη, ὅπως ἔπαθε πάνω στὸ σταυρὸ ὁ ληστής ποὺ ξεστόμισε τὴ βλασφημία χωρὶς φόβο⁴⁶. Τὸ ὅτι δὲν ἀντιμίλησε σ' αὐτὸν ποὺ τὸν ἐπέπληξε, ἔχει ὡς ἀπόδειξη ἀποδοχῆς τῆς ἐπίπληξης τὴ σιωπὴ.

Σύμφωνα μὲ ὅποια λοιπὸν θεωρία ἀπὸ ὅσες ἀναφέραμε συσταυρωνόμαστε μαζί μὲ τὸ Χριστό, ἃς φροντίσουμε, ὅσο ζοῦμε σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, νὰ ἐξιλεώσουμε τὸ Λόγο ποὺ σταυρώνεται μαζί μας, καὶ νὰ δεχθοῦμε τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελία τῆς ἀνάπαυσης μὲ τὴ συνείδηση καθαρμένη ἀπὸ τὰ νοήματα ποὺ τὴν πλήττουν, ἐφόσον τὸ σήμερον δείχνει τὴν ἡμέρα ποὺ ἔχομε αὐτῆς τῆς ζωῆς (γιατὶ λέει, «σήμερον θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισον»⁴⁷), ἐνῶ τὸ αὔριον τὴν ἡμέρα τοῦ μέλλοντος, κατὰ τὴν ὁποία δὲν πρέπει νὰ περιμένουμε καμμιά ἄφεση ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ μόνο τὴν ἀπόδοση στὸν καθένα τῆς ἀμοιβῆς ποὺ τοῦ ἀξίζει γιὰ ὅσα ἔπραξε.

131

Ἀπὸ τὸν ἴδιον λόγο στὸ λεγόμενον⁴⁸. «Κι ἂν εἶσαι ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τὴν Ἀριμαθαία, ζήτησε τὸ σῶμα ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὸν σταύρωσε»⁴⁹.

Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ψυχὴ ἢ οἱ δυνάμεις της ἢ οἱ

⁴⁶ Ἀπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 204,9-10.

49. Λουκᾶ 23,52.

ἢ αἰ αἰσθήσεις, ἢ τὸ σῶμα τοῦ καθ' ἕκαστον, ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἢ αἰ ἐντολαί, ἢ αἰ ἀρεταί, ἢ οἱ λόγοι τῶν γεγονότων, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀληθέστερον, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ ταῦτα πάντα καὶ τούτων ἕκαστόν ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Σταυροῖ δὲ τοῦτο, 10 ἤγουν ταῦτα πάντα ὁ διάβολος, ἐν τῷ παραδεξαμένῳ τούτῳ τὴν σταύρωσιν, οὐκ ἐὼν αὐτὰ κατὰ φύσιν ἐνεργεῖσθαι. Ἰωσήφ δὲ ἐρμηνεύεται κατὰ Ἑβραίων φωνὴν 'πρόσθεσις', Ἀριμαθαία δέ, «ἄρον ἐκεῖνο'. Πῶς οὖν; ἄνθρωπος προσθήκας πίστεως ἔχων καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἠύξημένος τρόποις, καὶ πᾶσαν ἀπά- 15 τὴν τῶν ὑλικῶν ἑαυτοῦ περιελόμενος, οὗτος Ἰωσήφ ἐστι πνευματικός, δυνάμενος τὸ σῶμα λαβεῖν τοῦ Χριστοῦ καὶ καλῶς ἐνταιφιάσαι καὶ ἐνθεῖναι τῇ ἐκ πίστεως λελατομημένη καρδίᾳ, τότε σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ὡς Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν χάριν, καὶ τὰ σώματος μέλη ὄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ εἰς ἀγιασμόν ποιού- 20 μενος, τὰς δὲ αἰσθήσεις τοῦ σώματος ὑπουργοὺς εἶναι τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν ἔμφυτον λόγον πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν παρασκευάζων, αὐτὴν δὲ τὴν ψυχὴν ἰσονομεῖν ταῖς δυνάμεσι ποιῶν πρὸς τὴν τῶν ἀρετῶν ἐκπλήρωσιν, καὶ ἔτι τὴν ψυχὴν τε καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις δουλώσας ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, ἀύ- 25 τὰς δὲ τὰς ἐντολὰς φυσικὰς τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύς ἐνεργείας, καὶ διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀμεταθέτου καὶ παγίας ἔξεως εἰς κατανόησιν αὐτῆς καὶ ὑποδοχὴν τῶν ἐγκεκρυμμένων ταῖς ἐντολαῖς θειοτέρων λόγων διεγειρόμενος, καὶ ὡσπερ σινδόνι τινὶ τοῖς περὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον πνευματικοῖς λόγοις περιβάλλειν τὸν 30 πρῶτον, ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, Λόγον. Ὁ ταύτην οὕτω τηρήσας τὴν εὐκοσμον εὐταξίαν, Ἰωσήφ ἐστι, τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ μυστικῶς ἐνταφιάζων.

ΡΑΒ'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ ἔτι συντόμως εἰπεῖν, ὁ πράξει καὶ θεωρίᾳ τοὺς περὶ

αισθήσεις της ἢ τὸ σῶμα τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος ἢ οἱ ἐντολές ἢ οἱ ἀρετές ἢ οἱ λόγοι τῶν δημιουργημάτων ἢ, γιὰ νὰ πῶ μὲ συντομία καὶ ἀληθινότερα, ὅλα αὐτά, χωριστὰ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀπὸ κοινοῦ, εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Κι αὐτὰ τὰ σταυρώνει ὁ διάβολος, δηλαδή ὅλα αὐτά, σ' αὐτὸν ποὺ παραδέχθηκε τὴ σταύρωσή τους, καὶ δὲν τ' ἀφήνει νὰ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ τὴ φύση τους. Ἰωσήφ σημαίνει στὴ γλώσσα τῶν Ἑβραίων 'πρόσθεση'. Ἀριμαθαία 'σήκωσε ἐκεῖνο'. Πῶς τάχα; Ἦ ἄνθρωπος ποὺ τοῦ ἔχει προστεθεῖ πίστη κι εἶναι ἐφοδιασμένος μὲ τοὺς τρόπους ἀρετῆς κι ἔχει ἀφαιρέσει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του κάθε ἀπάτη τῆς ὕλης, αὐτὸς εἶναι Ἰωσήφ πνευματικός, ποὺ μπορεῖ νὰ πάρει τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ τὸ ἐνταφιάσει μὲ τιμὴ καὶ νὰ τὸ ἀποθέσει στὴν καρδιὰ τὴ λαξευμένη ἀπὸ τὴν πίστη, τὸ δικό του σῶμα σὰν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐξαιτίας τῆς χάριτος, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος κάμνοντάς τα ὄπλα δικαιοσύνης γιὰ ἁγιασμὸ ἀπὸ τὸ Θεό, κι ἐτοιμάζοντας τις αἰσθήσεις τοῦ σώματος νὰ ὑπηρετοῦν τὴν ψυχὴ σύμφωνα μὲ τὸν ἔμφυτο λόγο γιὰ τὴν πνευματικὴ φυσικὴ θεωρία, ἐνῶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ κάνοντάς την νὰ ἰσορροπεῖ τις δυνάμεις της γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἀρετῶν. Κι ἀκόμα τόσο τὴν ψυχὴ ὅσο καὶ τις δυνάμεις της ὑποδουλώνοντάς τις στὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ κι ἀποδεικνύοντας αὐτὲς τις ἐντολές φυσικὲς ἐνέργειες τῆς ψυχῆς, διεγειρόμενος ἔτσι μὲ τὴν πάγια καὶ ἀμετάθετη ἔξη τῆς ἀρετῆς σὲ κατανόηση καὶ ἀποδοχὴ τῶν κρυμμένων μέσα στὶς ἐντολές θεϊκότερων λόγων, καὶ περιβάλλοντας, σὰν μὲ κάποια ὀθόνη, μὲ τοὺς πνευματικοὺς λόγους τοῦ αἰῶνα τούτου τὸν πρῶτο Λόγο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ μέσω τοῦ ὁποῖου προέρχονται καὶ στὸν ὁποῖο καταλήγουν τὰ πάντα. Ὅποιος λοιπὸν τήρησε αὐτὴ τὴν εὐρυθμὴ τάξη εἶναι ὁ Ἰωσήφ ποὺ ἐνταφιάζει μυστικὰ τὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

132

Ἦ Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Κι ἀκόμη, γιὰ νὰ πῶ μὲ συντομία, ὅποιος ἀποδίδει μὲ πρά-

τοῦ σταυροῦ τοῖς ἀκούουσι θαυμαστῶς λόγους ἀποδιδούς, οὐ-
 5 τος Ἰωσήφ μὲν γέγονεν ἄλλος διὰ τῆς προσθήκης τῶν κατὰ τὴν
 θεωρίαν ἀγαθῶν εἰς γνῶσιν ἐπαυξήσας πνευματικὴν, Ἀριμα-
 θαῖος δὲ διὰ τῆς γνησίας τῶν ἀρετῶν οἰκειότητος κατὰ τὴν
 πρᾶξιν πᾶσαν τῶν ὑλικῶν ἑαυτοῦ περιτέμνων τὴν προσπά-
 θειαν.

ΡΛΓ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Σταυροῦσι δὲ· πάλιν τὸν Χριστὸν οἱ βλασφήμως τοὺς περὶ
 τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ Θεοῦ διδάσκοντες λόγους, ἐνταφιάζει
 5 δὲ πάλιν ὁ τοὺς περὶ τῆς σαρκῶσεως τοῦ Θεοῦ λόγους μετὰ
 παρρησίας πᾶσιν εὐσεβῶς ἀνακηρύττων.

ΡΛΔ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

«Κἂν Νικόδημος ἦς ὁ νυκτερινὸς θεοσεβῆς,
 μύροις αὐτὸν ἐνταφίασον».

5 Νικόδημός ἐστιν νυκτερινὸς θεοσεβῆς καὶ μύροις τὸ
 σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐνταφιάζων, ὁ κατὰ διάνοιαν μὲν ἐρρωμέ-
 νος εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ τῆς πράξεως τῶν ἐν-
 τολῶν φιλοτιμίαν ὡς δειλὸς διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων
 (λέγω δὲ τῶν παθῶν ἢ τῶν δαιμόνων τὰς προσβολὰς) φειδοῖ
 10 τῆς σαρκὸς παραιτούμενος, ᾧ μέγα πρὸς ἀποδοχὴν κἂν τὸ
 καλᾶ φρονεῖν περὶ Χριστοῦ καὶ μὴ βλασφήμους προῖεσθαι λό-
 γους.

ΡΛΕ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

50. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα, κεφ. 24, ΕΠΕ,
 Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 204, 13-14.

51. Ἰω. 19, 39.

ξη καὶ θεωρία θαυμαστὰ σὲ ὄσους ἀκοῦνε τοὺς λόγους γιὰ τὸ σταυρό, αὐτὸς ἔγινε ἕνας ἄλλος Ἰωσήφ, αὐξάνοντας τὴν πνευματικὴ του γνώση μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἀγαθῶν τῆς θεωρίας. Ἀριμαθαῖος πάλι ἔγινε ἀποκόπτοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτό του κάθε προσκόλλησή του στὰ ὑλικά κατὰ τὴν πράξη μὲ τὴ γνήσια οἰκείωση τῶν ἀρετῶν.

133

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Σταυρώνουν πάλι τὸ Χριστὸ ὅσοι διδάσκουν βλάσφημα τοὺς λόγους τῆς ἐνσωμάτωσης τοῦ Θεοῦ, κι ἐνταφιάζει πάλι ὅποιος ἀνακηρύττει μ' εὐσέβεια καὶ παρρησία σὲ ὄλους τοὺς λόγους γιὰ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Θεοῦ.

134

Ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο⁵⁰ στὸ λεγόμενο· «Κι ἂν εἶσαι Νικόδημος ὁ νυχτερινὸς προσκυνητῆς, ἐνταφιάσέ τον μὲ μύρα»⁵¹.

Νικόδημος, νυχτερινὸς προσκυνητῆς, ποὺ ἐναφιάζει μὲ μύρα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ὅποιος διαθέτει ἰσχυρὴ διάνοια γιὰ τὴν ἐπίγνωση τοῦ Χριστοῦ, παραιτεῖται ὅμως ἀπὸ φιλοτιμία τῆς πράξης τῶν ἐντολῶν σὰν δειλὸς ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Ἰουδαίων (ἐννοῶ τίς προσβολές τῶν παθῶν ἢ τῶν δαιμόνων), φροντίζοντας τὴ σάρκα. Γι' αὐτὸν μεγάλη σημασία ἔχει γιὰ νὰ γίνει ἀποδεκτὸς ἔστω ἢ καλὴ διάθεση γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ ἢ ἀποφυγὴ βλάσφημων λόγων.

135

Ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο⁵² στὸ λεγόμενο· «Κι ἂν εἶσαι κά-

52. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 24, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 204,14-17.

«Κἄν Μαρία τις ἦς, κἄν ἡ ἄλλη Μαρία, κἄν
 Σαλώμη, κἄν Ἰωάννα, δάκρυσον ὀρθρία.
 5 Ἴδε πρώτη τὸν λίθον ἠρμένον, τυχὸν
 δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ Ἰησοῦν
 αὐτόν».

Μαρία ἡ πρώτη, ἐξ ἧς ἐκβέβληκεν ὁ Λόγος ἐπτὰ δαιμόνια,
 ἐστὶ πᾶσα πρακτικὴ ψυχὴ διὰ τοῦ λόγου τῶν εὐαγγελικῶν ἐν-
 10 τολῶν τῆς περὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον καθαρθεῖσα πτοήσεως.
 Ἐβδοματικὸς γὰρ οὗτος ὁ αἰὼν, τῇ εἰς ἑαυτὸν τοῦ χρόνου πε-
 ριελίξει πληρούμενος, οὔτινος ἐλευθεροῖ τοὺς ἑαυτοῦ θιασώτας
 ὁ Λόγος, πάντως αὐτοὺς ὑπεράνω τιθεὶς τῶν ὑπὸ χρόνον. Ἡ δὲ
 ἄλλη Μαρία ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ θεωρητικὴ, διὰ γνώσεως ἀληθοῦς
 15 τὴν πρὸς τὸν Λόγον κατὰ χάριν κτησαμένη συγγένειαν. Σαλώμη
 δὲ ἐστὶν, ἣτις ἐρμηνεύεται 'εἰρήνη' ἢ 'πληρεστάτη', πᾶσα ψυχὴ
 διὰ μὲν τῆς ἀποβολῆς τῶν παθῶν εἰρηνεύουσα, καὶ τῇ περιου-
 σία τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καθυποτά-
 ξασα τῷ νόμῳ τοῦ Πνεύματος, διὰ δὲ τῆς πληρώσεως τῶν
 20 κατὰ θεωρίαν πνευματικῶν νοημάτων τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν
 κατὰ τὸ δυνατὸν σοφῶς περιλαβοῦσα. Ἰωάννα δὲ ἐστὶν, ἣτις
 ἐρμηνεύεται 'περιστερά', τὸ πρᾶον ζῶον καὶ ἄχολον καὶ πολύ-
 γονον, πᾶσα ψυχὴ διὰ πραότητος τὸ ἐμπαθὲς ἀποθεμένη καὶ
 τὴν ἐν γνώσει πολυγονίαν τοῦ πνεύματος διάπυρον ἔχουσα. Αὔ-
 25 ται δὲ δακρύουσιν ὀρθριαί, τουτέστι δάκρυα προχέουσι γνωστι-
 κά, ζητοῦσαι τὸν πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως ἀρχικώτατον
 Λόγον. Καὶ πρῶτον ὀρῶσι τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας ἠρμένον τοῦ
 μνημείου, τουτέστι τὴν ἐπικειμένην τῇ καρδίᾳ τῆς ἀσαφείας τοῦ
 Λόγου πῶρωσιν, εἶτα τοὺς ἀγγέλους, τουτέστι τοὺς ἐν πνεύματι
 30 τῶν ὄντων φυσικοὺς λόγους, σιωπῇ κηρύττοντας τὸν παναίτιον
 Λόγον.

ΡΑΣΤ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς ἀγγέλους.

Ἦ τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς, τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ

ποια Μαρία ἢ ἡ ἄλλη Μαρία ἢ Σαλώμη ἢ Ἰωάννα, ἃς τρέξουν τὸ πρῶν τὰ δάκρυά σου. Κοίταξε πρώτη τὴ μετακινημένη πλάκα καὶ ἴσως καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ»⁵³

Μαρία ἡ πρώτη, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Λόγος ἔβγαλε ἑφτά δαιμόνια, εἶναι κάθε πρακτικὴ ψυχὴ, ποὺ ἔχει καθαρθεῖ μὲ τὸ λόγο τῶν Εὐαγγελικῶν ἐντολῶν ἀπὸ τὸ ἄγχος τοῦ αἰῶνα τούτου. Ὁ αἰώνας τοῦτος εἶναι χωρισμένος σὲ ἑφτάδες καὶ συμπληρώνεται μὲ τὴν περιστροφή τοῦ χρόνου γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐλευθερώνει ὁ Λόγος τοὺς θιασῶτες του, ὑψώνοντάς τους ὅπωςδῆποτε πάνω ἀπὸ τὸ χρόνο. Ἡ ἄλλη Μαρία εἶναι κάθε θεωρητικὴ ψυχὴ, ποὺ μὲ ἀληθινὴ γνώση ἀπόχτησε κατὰ χάρη τὴ συγγένεια μὲ τὸ Λόγο. Σαλώμη, ποὺ ἐξηγεῖται 'εἰρήνη' ἢ 'πληρέστατη', εἶναι κάθε ψυχὴ ποὺ εἰρηνεύει ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀποβολὴ τῶν παθῶν καὶ μὲ τὸ πλῆθος τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ὑπέταξε τὸ φρόνημα τῆς σάρκας στὸ νόμο τοῦ Πνεύματος, ἐνῶ μὲ τὴν ἐκπλήρωση τῶν θεωρητικῶν πνευματικῶν νοημάτων ἔκλεισε μέσα της ὅσο γίνεται μὲ σοφία τὴ γνώση τῶν ὄντων. Ἰωάννα, ποὺ ἐξηγεῖται 'περιστερά', τὸ πράο καὶ ἄχολο καὶ γόνιμο πτηνόν, εἶναι κάθε ψυχὴ ποὺ ἔχει ἀποθέσει μὲ τὴν πραότητα τὰ πάθη καὶ ἔχει διάπυρη τὴν πνευματικὴ γνωστικὴ γονιμότητα. Αὐτὲς χύνουν δάκρυα τὴν αὐγὴ, δηλαδὴ δάκρυα γνωστικά, ἀναζητώντας τὸν Λόγο, τὸν Κύριο κάθε ἀρετῆς καὶ γνώσης. Καὶ πρῶτα βλέπουν νὰ ἔχει μετακινηθεῖ ἡ πέτρα ποὺ ἔκλεινε τὸ μνημεῖο, δηλαδὴ τὴν πώρωση τῆς ἀσάφειας γιὰ τὸ Λόγο ποὺ καταπλακώνει τὴν καρδιά, ἔπειτα τοὺς ἀγγέλους, δηλαδὴ τοὺς πνευματικούς φυσικούς λόγους τῶν ὄντων, ποὺ σιωπηλὰ ἀπαγγέλλουν τὸ Λόγο, τὸ μόνο αἶτιο ὄλων.

Ἡ ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τοὺς ἀγγέλους.

Ἡ ἐννοοῦνται οἱ λόγοι τῆς ἁγίας Γραφῆς ποὺ παρέχουν σ'

ὡς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἤγουν τὴν περὶ θεολογίας καὶ οἰκονο-
 5 μίας, τρανοτέραν αὐταῖς παρεχομένους ἔννοϊαν. Ἐνα γάρ φησιν
 ὁ λόγος αὐτὰς ἐωρακένας πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἓνα πρὸς τοῖς
 ποσὶ. Πρὸς τῇ κεφαλῇ γὰρ εἶναι τὸν τῆς θεολογίας λόγον διὰ
 τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, πρὸς δὲ τοῖς ποσὶ τὸν τῆς οἰκονομίας
 10 τοῦ, πόδας δὲ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγων τις τοῦ εἰκότος
 οὐχ ἁμαρτήσεται.

ΡΛΖ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς αὐτοὺς.

Ἡ τυχὸν τὰς κατὰ συνείδησιν περὶ τὸν λόγον τῆς εὐσε-
 βείας κινήσεις εἶναι τοὺς ἀγγέλους, διὰ τὴν παντελῆ τῆς κακίας
 τε καὶ ἀγνωσίας ἀποβολὴν, κηρυττούσας αὐταῖς νοητῶς τοῦ
 5 ποτὲ διὰ κακίαν ἐν αὐταῖς νεκρωθέντος Λόγου τὴν ἀνάστασιν.
 Καὶ τέλος αὐτὸν ὀρώσι τὸν Λόγον διαρρήδην αὐταῖς ἐμφανιζό-
 μενον, συμβόλων δίχα καὶ τύπων, καὶ πληροῦντα χαρᾶς νοητῆς
 τὰς νοερὰς αὐτῶν χωρήσεις.

ΡΛΗ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

«Γενοῦ Πέτρος ἢ Ἰωάννης· ἐπὶ τὸν τάφον ἐπέιχθητι,
 ἀντιτρέχων, συντρέχων, τὴν καλὴν ἄμιλλαν
 ἀμιλλώμενος».

5 Πέτρος μὲν ἐστὶ πᾶς ἄνθρωπος τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χρι-
 στὸν πίστεως κατὰ τὴν ἀναστροφὴν τοῦ βίου κτησάμενος, Ἰω-
 ἀννης δὲ ὁ διὰ πραότητα πολλὴν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀκραιφνῆ
 καθαρότητα τῆς καρδίας ἀγαπώμενος τῷ Λόγῳ, καὶ διὰ τοῦτο

54. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα, κεφ. 24, ΕΠΕ,
 Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 204,22-24.

αὐτὲς εὐκρινέστερη ἔννοια γιὰ τὸ Χριστὸ ὡς Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, δηλαδὴ γιὰ τὴ θεολογία καὶ τὴν οἰκονομία. Ἡ Γραφὴ δηλαδὴ λέει ὅτι εἶδαν ἓνα ἄγγελο νὰ στέκεται πρὸς τὸ κεφάλι καὶ ἓνα πρὸς τὰ πόδια. Πρὸς τὸ κεφάλι ἦταν ὁ λόγος τῆς θεολογίας γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ πρὸς τὰ πόδια ὁ λόγος τῆς οἰκονομίας γιὰ τὴ σάρκωση. Καὶ λέγοντας ὁμοίως κάποιος κεφαλὴ τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητά του καὶ πόδια τὴν ἀνθρωπότητά του, δὲ θὰ κάνει λάθος στὸ σωστὸ.

137

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τοὺς ἄγγέλους.

Ἦ ἴσως οἱ ἄγγελοι εἶναι οἱ κινήσεις τῆς εὐσέβειας γύρω ἀπὸ τὸν Λόγο μέσα στὴ συνείδησή μας, χάρη στὴν πλήρη ἀποβολὴ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀγνωσίας ποὺ κηρύττουν στὶς γυναῖκες νοητὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Λόγου, ποὺ κάποτε θανατώθηκε μέσα τους ἐξαιτίας τῆς κακίας. Καὶ τέλος βλέπουν τὸν ἴδιο τὸ Λόγο νὰ παρουσιάζεται σ' αὐτὲς ὀλοφάνερα, χωρὶς σύμβολα καὶ τύπους, καὶ νὰ γεμίζει ἀπὸ χαρὰ νοητὴ τίς νοερὲς ὑποδοχὲς τους.

138

Ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Γίνε Πέτρος ἢ Ἰωάννης⁵⁴ βιάσου νὰ πᾶς στὸν τάφο εἴτε σὰν ἀνταγωνιστὴς ἄλλων εἴτε τρέχοντας μαζὶ μὲ ἄλλους, ἐπιδιδόμενος σὲ μιὰ ὠραία ἄμιλλα»⁵⁵.

Πέτρος εἶναι κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἀπόκτησε τὴ σταθερότητα τῆς πίστεως στὸ Χριστὸ κατὰ τὴν πορεία τῆς ζωῆς του. Ἰωάννης εἶναι ὁ ἀγαπητὸς στὸ Λόγο γιὰ τὴν πολλὴ πραότητά του καὶ τὴν ἀπὸ αὐτὴν τέλεια καθαρότητα τῆς καρδιάς του, καὶ γι'

55. Ἰω. 20,3.

τοὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως θησαυροὺς πιστευόμενος, καὶ
 10 τῇ ἐπὶ τὸ στήθος ἀναπτώσει ἐξ αὐτῆς τοῦ Λόγου τῆς κρυφίας
 θεότητος τὴν τῆς θεολογίας κομισάμενος δύναμιν. Ἀντιτρέχου-
 σι δὲ ἀλλήλοις οὗτοι, ὁ μὲν κατὰ τὴν ἐνάρετον πράξιν τὴν τοῦ
 ἑτέρου θεωρίαν νικῆσαι φιλονεικῶν, ὁ δὲ κατὰ τὴν γνωστικὴν
 θεωρίαν τὴν πράξιν τοῦ ἄλλου παραδραμεῖν ἐπειγόμενος. Συν-
 15 τρέχουσι δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀλλήλοις, ἐκάτερος κατὰ τὸ
 ἴσον περὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν εὐδοούμενος.

ΡΛΘ

Ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς αὐτοὺς.

Πέτρος δὲ ἐστὶ πάλιν καὶ Ἰωάννης ἕκαστος ἄνθρωπος
 Θεῶ πλησιάζειν ἠξιωμένος, καὶ τὸ μὲν πρακτικὸν τῆς ψυχῆς
 5 οἶόν τινα Πέτρον, τὸ δὲ θεωρητικὸν οἶόν τινα Ἰωάννην, ἀλλή-
 λους κατὰ τὸν λόγον ἔχων συντρέχοντα, δίχα τῆς θατέρου πρὸς
 τὸ ἕτερον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· καὶ πάλιν ἀλλήλοις κατὰ
 τὴν πρόθεσιν ἀντιτρέχοντα τῶ περὶ ἐκάτερον ἄκρῳ παραδρα-
 μεῖσθαι θάτερον ὑπὸ θατέρου νομίζεται.

ΡΜ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τό·

«Κἂν ὡς Θωμᾶς ἀπολειφθῆς τῶν μαθητῶν οἷς Χρι-
 στὸς ἐμφανίζεται, ὅταν ἴδῃς μὴ ἀπιστήσης.

5 Κἂν ἀπιστήσης, τοῖς λέγουσι πιστεύσον. Εἰ
 δὲ μὴ τοῦτοις, τοῖς τύποις τῶν ἡλῶν
 πιστώθητι».

Θωμᾶς ἐρμηνεύεται 'δίδυμος', ὃ ἐστὶ δισταγμὸς ἢ διστά-

αὐτὸ τοῦ ἐμπιστεύεται τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσης, κερδίζοντας τῇ δύναμη γιὰ τὴ θεολογία τῆς κρυμμένης θεότητας μὲ τὸ πέσιμό του στὸ στήθος τοῦ Λόγου. Τρέχουν ἀνταγωνιζόμενοι οἱ δυὸ αὐτοὶ μεταξύ τους, ὁ ἓνας διεκδικώντας μὲ τὶς ἐνάρετες πράξεις του τὶς νίκες πάνω στὴ θεωρία τοῦ ἄλλου, κι ὁ ἄλλος σπεύδοντας νὰ προσπεράσει μὲ τὴ γνωστικὴ θεωρία τὴν πράξη τοῦ ἄλλου. Τρέχουν συναγωνιζόμενοι ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεσή τους, δεχόμενος ὁ καθένας ἴσως βοήθεια στὴν πορεία του γιὰ τὸ οἰκεῖο ἀγαθὸ του.

139

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τοὺς ἴδιους.

Καὶ πάλι, Πέτρος καὶ Ἰωάννης εἶναι κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ἀξιωθεῖ νὰ πλησιάζει τὸ Θεό, ἔχοντας νὰ συντρέχουν μαζὶ κατὰ τὸ λόγο τὴν πρακτικὴ ἰκανότητα τῆς ψυχῆς σὰν κάποιος Πέτρος καὶ τὴ θεωρητικὴ δύναμη σὰν κάποιος Ἰωάννης χωρὶς τὴν ὑπερβολὴ ἢ τὴν ἔλλειψη τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο. Καὶ πάλι θεωροῦνται ὅτι ἀντιτρέχουν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεσή τους, προσπαθώντας τὸ ἓνα νὰ προσπεράσει τὸ ἄλλο.

140

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο⁵⁶. Κι ἂν ἀκόμα μείνεις, ὅπως ὁ Θωμᾶς, ἔξω ἀπὸ τοὺς μαθητὲς στοὺς ὁποίους ἐμφανίστηκε ὁ Χριστός, ὅταν τὸν δεῖς μὴν ἀπιστήσεις. Κι ἂν ἀπιστήσεις, πίστεψε σ' αὐτοὺς ποὺ σοῦ λένε. Κι ἂν ὄχι σ' αὐτούς, βεβαιώσου ἀπὸ τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν»⁵⁷.

Τὸ ὄνομα Θωμᾶς ἐξηγεῖται 'δίδυμος', ποὺ σημαίνει 'ἀμφι-

57. Ἰω 20,25.

ζων τοῖς λογισμοῖς, καὶ διὰ τοῦτο χωρὶς τῆς τῶν τύπων τῶν
 10 ἤλων ψηλαφήσεως μηδὲ πιστεύων γεγονέναι τοῦ Λόγου τὴν
 ἀνάστασιν. Θωμᾶς οὖν ἐστὶ πᾶς διστακτικὸς ἄνθρωπος τὴν τοῦ
 ἐν αὐτῷ Λόγου τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως γίνεσθαι δυσκό-
 λως πιστεύων ἀνάστασιν, ὄντινα μόνον αἱ μνήμαι τῶν προγεγο-
 νότων ἀμαρτημάτων, ἀπαθῶς τυπούμεναι κατὰ διάνοιαν, πεί-
 15 θουσι τοῦ ἐν αὐτῷ θείου Λόγου δέξασθαι τὴν ἀνάστασιν καὶ
 ὁμολογῆσαι αὐτὸν Κύριον καὶ Θεόν· Κύριον μὲν ὡς τῆς κατὰ
 πράξιν τελειότητος νομοθέτην, Θεὸν δὲ ὡς τῆς κατὰ τὴν θεω-
 ρίαν παντελοῦς μυσταγωγίας ὑφηγητήν. Ἀπαθῆς δὲ μνήμη ἐστὶ
 τῶν προγεγενημένων τύπωσις ἢ χωρὶς ἡδονῆς καὶ λύπης περὶ
 20 πράξιν καὶ Λόγον ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ περὶ τῶν ἰδίων ἔργων ἢ
 νοημάτων διάγνωσις, τύπους ἄλλ' οὐ τρήσεις ἔχουσα τῶν
 τραυμάτων διὰ τὴν ἐγγενομένην ἀπάθειαν συνουλωθέντων.

ΡΜΑ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ πάλιν ἤλοι τυγχάνουσιν οἱ κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσο-
 φίαν τρόποι τῶν ἀρετῶν, προσηλωμένην μετὰ πόνου τῷ θείῳ
 5 φόβῳ κρατοῦντες τῆς ψυχῆς τὴν διάθεσιν, οὗς οἱ ἀπαθεῖς καὶ
 ἀπλοῖ καὶ ἄρρητοι τῆς γνώσεως διαδεξάμενοι λόγοι διαπρύσιον
 βοῶσι τὴν κατὰ τὴν θέωσιν τῆς ψυχῆς γενομένην αὐτῇ τοῦ
 θείου Λόγου ἀνάστασιν, πιστῶς μαρτυροῦσαν προδεικνύντες
 τῆς θεοειδοῦς ἕξεως τὴν ἀπάθειαν, ἣν ὁ μὴ παθὼν οὐδ' ἄλλω
 10 ποτὲ ἀφηγουμένῳ περὶ αὐτῆς πιστεύσειεν, ὥσπερ οὐδὲ Θωμᾶς
 ταύτην παθοῦσι τὴν ἀνάστασιν τοῖς ἀποστόλοις πρὸ τῆς διὰ τοῦ
 παθεῖν πείρας ἐπίστευσε λέγουσιν.

βολία' ἢ 'αὐτὸς ποὺ ἔχει διχασμένες σκέψεις', καὶ γι' αὐτὸ χωρὶς νὰ ψηλαφήσει τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν οὔτε κἂν πιστεύει πὼς ἔγινε ἡ ἀνάστασις τοῦ Λόγου. Θωμᾶς λοιπὸν εἶναι κάθε ἄνθρωπος διστακτικὸς ποὺ δύσκολα πιστεύει ὅτι γίνεται ἡ ἀνάστασις τοῦ Λόγου τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης ποὺ ἔχει μέσα του. Αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο μόνο οἱ θυμήσεις τῶν ἁμαρτημάτων ποὺ ἔκανε, ποὺ ἀποτυπώνονται δίχως πάθος στὴ διάνοια, τὸν πείθουν νὰ δεχθεῖ τὴν ἀνάστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου μέσα του καὶ νὰ τὸν ὁμολογήσει Κύριο καὶ Θεό. Κύριο, γιὰτὶ εἶναι ὁ νομοθέτης τῆς πρακτικῆς τελειότητος· Θεό, ὡς ὁδηγὸ τῆς τέλειαις θεωρητικῆς μυσταγωγίας. Θύμησις χωρὶς πάθος εἶναι ἡ ἀποτύπωση ὅσων ἔγιναν παλαιότερα, ἡ διάγνωσις ποὺ γίνεται στὴν ψυχὴ χωρὶς ἡδονὴ καὶ λύπη σχετικὰ μὲ τὴν πράξιν καὶ τὸ Λόγο γιὰ τὰ ἴδια τῆς τὰ ἔργα ἢ τὶς ἴδιες τοῦ σκέψεις, ποὺ διατηρεῖ τὰ σημάδια καὶ ὄχι τὶς πληγὰς ἀπὸ τὰ χτυπήματα ποὺ ἐπουλώθησαν ἐξαιτίας τῆς ἀπάθειαις ποὺ ἀποκτήθηκε.

141

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἡ πάλι καρφιὰ εἶναι οἱ τρόποι τῶν ἀρετῶν στὴν πρακτικὴ φιλοσοφία, ποὺ κρατοῦν καρφωμένη ὀδυνηρὰ μὲ τὸ θεῖο φόβον τῆς διάθεσις τῆς ψυχῆς, τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ διαδέχθηκαν οἱ ἀπαθεῖς καὶ ἀπλοὶ καὶ ἄρρητοι λόγοι τῆς γνώσης, διακηρύττουν μὲ δυνατὴ φωνὴ τὴν ἀνάστασις τοῦ θείου Λόγου ποὺ συνέβη στὴν ψυχὴ κατὰ τὴ θέωσίν τῆς, προαποδεικνύοντας ὅτι μαρτυρεῖ πιστὰ τὴν ἀπάθεια τῆς θεόμορφης ἔξιν. Αὐτὴν ὅποιος δὲν τὴν ἔχει δοκιμάσει καὶ ζήσει, δὲ θὰ πιστέψει ποτὲ καὶ κανέναν ἄλλο ποὺ θὰ τοῦ μιλάει γι' αὐτὴν, ὅπως οὔτε ὁ Θωμᾶς πίστεψε πρὶν τὴ δοκιμάσει μὲ τὴν ἐμπειρία του αὐτὴν τὴν ἀνάστασις γιὰ τὴν ὁποία τοῦ ἔλεγον οἱ ἀπόστολοι.

ΡΜΒ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

« Ἄν εἰς ἄδου κατή, συγκάτελθε. Γνωῖθι καὶ τὰ
 ἐκεῖ τοῦ Θεοῦ μυστήρια τίς ὁ λόγος τῆς
 5 διπλῆς καταβάσεως».

Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος πανταχοῦ γινώσκων ἀχράντως
 ὑπάρχειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἔπεται διὰ θεωρίας αὐτῶ, τῆς ἐπὶ
 πάντα προνοίας μετὰ συνέσεως τὴν ἐπιστήμην δρεπόμενος.
 Οὕτω καὶ εἰς ἄδου κατερχομένῳ τῶ Λόγῳ συγκάτεισιν, οὐκ
 10 ἐπὶ κακῶ δῆλον, ἀλλ' ἐπὶ τῶ ἐρευνῆσαι καὶ μαθεῖν τὸ μυστή-
 ριον τῆς εἰς τὸν ἄδην τοῦ Θεοῦ καταβάσεως καὶ τῶν ἐκεῖσε γι-
 νομένων τε καὶ ἐπιτελουμένων τὸν ὑπερφυᾶ διδαχθῆναι λόγον.

ΡΜΓ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ πάλιν, ἐπειδὴ ἄδης ἐστὶ πᾶσα ἀμαρτία, ζοφερὰν καὶ
 ἀειδῆ καὶ διεφθαρμένην τὴν ὑπ' αὐτῆς κρατουμένην ἀπεργαζο-
 5 μένη ψυχὴν, ὁ περὶ παθῶν διαλεγόμενος εἰς ἄδην κατιόντι τῶ
 λόγῳ τῆς διδασκαλίας συγκάτεισι, τὴν ὑφ' ἐκάστης κακίας νε-
 κρωθεῖσαν ἀρετὴν διὰ τοῦ λόγου ζωοποιῶν καὶ εἰς ἀνάστασιν
 ἄγων, καὶ τὰ δεσμὰ τῆς ὑλικῆς προσπαθείας τῶν ψυχῶν ἀνδρι-
 κῶς τῶ Λόγῳ συνδιαρρήσσω. Λόγος δὲ τῆς διπλῆς καταβά-
 10 σεως κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν ἐστὶ, πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἐπι-
 βολὴν τὸ καὶ μετὰ σωμάτων ψυχὰς σώζειν διὰ πίστεως καὶ
 ἀγωγῆς βίου καθαρᾶς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ χωρὶς σωμάτων εἰς τὸν
 ἄδην κατελθόντα τὸν Λόγον τὰς ἐκεῖσε τῶν προτετελευτηκό-
 των ψυχὰς διὰ μόνης περιποιεῖσθαι τῆς πίστεως δύνασθαι·
 15 πρὸς δὲ τὴν δευτέραν ἐπιβολὴν, τὸ καὶ τὴν ἔξιν τῆς κακίας καὶ

142

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Ἄν κατεβεῖ στὸν Ἄδη, κατέβα μαζί του. Πληροφορήσου καὶ τὰ ἐκεῖ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, ποιός εἶναι ὁ λόγος τῆς διπλῆς κατάβασης»⁵⁸.

Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἔχοντας συνείδηση ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἄυλα παντοῦ, τὸν ἀκολουθεῖ μὲ τὴ θεωρία, δρέποντας μὲ σύνεση τὴν ἐπιστήμη τῆς πρόνοιας τῶν ὄλων. Ἔτσι καὶ ὅταν ὁ Λόγος κατεβαίνει στὸν Ἄδη, κατεβαίνει μαζί του, ὄχι βέβαια γιὰ κακό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ πληροφορηθεῖ τὸ μυστήριο τῆς κατάβασης τοῦ Θεοῦ στὸν Ἄδη καὶ νὰ διδαχθεῖ τὸν ὑπερφυσικὸ λόγο ὄλων ἐκείνων ποὺ γίνονται καὶ τελεοῦνται ἐκεῖ.

143

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο

Ἡ πάλι, ἐπειδὴ ἄδης εἶναι κάθε ἁμαρτία, ποὺ καθιστᾷ κάθε ψυχὴ ποὺ ἔχει στήν ἐξουσία της σκοτεινὴ καὶ ὁμορφὴ καὶ διεφθαρμένη, ὅποιος μιλάει γιὰ τὰ πάθη συγκατεβαίνει μὲ τὸ Λόγο τῆς διδασκαλίας ὅταν αὐτὸς κατεβαίνει στὸν Ἄδη, ζωοποιώντας μὲ τὸ λόγο τὴν ἀρετὴ ποὺ νέκρωσε ἢ κάθε κακία καὶ ἀνασταίνοντάς την, διασπώντας ἀνδρικὰ μὲ τὸ Λόγο τὰ δεσμὰ τῆς προσκόλλησης τῶν ψυχῶν στὰ ὑλικά. Ὁ λόγος τῆς διπλῆς κατάβασης μὲ μιὰ πρόχειρη σημασία εἶναι ὡς πρὸς τὴ πρώτη ἄποψη ὅτι ὁ Λόγος μπορεῖ νὰ σώσει πάνω στὴ γῆ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν καθαρὴ ζωὴ τὶς ψυχὲς καὶ μὲ τὰ σώματά τους, καὶ ὅταν κατεβεῖ στὸν Ἄδη νὰ σώσει ἐκεῖ μὲ τὴν πίστη μόνο τὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἤδη πεθάνει· ὡς πρὸς τὴ δευτέρη ἄποψη, ὅτι

58. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΕ' Εἰς τὸ Πάσχα*, κεφ. 24, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 206,5–7.

τὴν ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ Λόγου δέχεσθαι τὴν πρὸς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἐπάνοδον.

ΡΜΔ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

«Κἂν εἰς οὐρανοὺς ἀνίη, συνάνελθε. Γενοῦ μετὰ τῶν παραπεμπόντων ἀγγέλων ἢ τῶν δεχομένων·

5 ἀρθῆναι ταῖς πύλαις διακέλευσαι».

Ὁ διὰ πολλὴν περιουσίαν γνώσεως καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου πλουσίαν μετοχὴν τὸν περὶ προνοίας ἀρκούντως κατὰ τὸ δυνατόν περαιώσας λόγον, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἐπιστήμην περιλαβὼν εἰς οὐρανοὺς ἀπὸ γῆς ἀνιόντι τῷ Λόγῳ συνά-
10 νεισι, τὴν πάντων τῶν προνοουμένων φύσιν, ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων, μετὰ τῶν κατ' αὐτὴν λόγων γνωστικῶς διαπεράσας, καὶ εἰς τὴν οὐδ' ὄλως τὴν οἴανοῦν φορὰν ἢ κίνησιν ἔχουσαν, πρὸς ἣν ἠπείγετο μάλιστα, διὰ παντὸς λόγου τε καὶ τρόπου λῆξιν ἀναληφθεῖς, ἀπὸ τῶν παραπεμπόντων ὡσπερ ἀγγέλων
15 τινῶν τῶν ἐν τοῖς οὔσι τῆς προνοίας λόγων ἐπὶ τὴν τῶν ὑποδεχομένων ἀρρήτων τῆς θεολογίας λόγων τε καὶ μυστηρίων χώραν ἀναγόμενος, καὶ ταῖς κατὰ μέρος ἀναβάσεσιν ὑψηλοτέρας ποιῶν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεαρχικωτάτου Λόγου τὰς νοε-
ρὰς τῆς ψυχῆς πύλας.

ΡΜΕ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ ἐτέρως δὲ πάλιν ἀνιόντι τῷ Λόγῳ συνάνεισιν ὁ ἀπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν τρόπων τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ὡσπερ
5 ἀπὸ τινος γῆς εἰς τινὰς οὐρανοὺς τοὺς κατὰ θεωρίαν πνευματι-

καὶ ἡ ἔξι καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς κακίας μποροῦν νὰ δεχθοῦν ἀπὸ τὸ Λόγο τὴν ἐπάνοδο στὴν ἀρετὴ καὶ τὴ γνώση.

144

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Κι ἂν ἀνεβεῖ στοὺς οὐρανοὺς, ἀνέβα μαζί του. Πήγαινε μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους πού τὸν συνοδεύουν ἢ τὸν ἀποδέχονται· πρόσταξε τις πόρτες ν' ἀνοίξουν»⁵⁹.

ἽΟποιος ἀπὸ μεγάλη ἀφθονία γνώσης καὶ τὴν πλούσια μετοχὴ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔφερε σὲ πέρας ὅσο γίνεται ἱκανοποιητικὰ τὸ λόγο γιὰ τὴν πρόνοια καὶ χώρεσε τὴ γνώση του, συνανεβαίνει μὲ τὸ λόγο στοὺς οὐρανοὺς ὅταν αὐτὸς ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴ γῆ, ἀφοῦ διαπεράσει γνωστικὰ⁶⁰ τὴ φύση ὄλων ὄσων δέχονται τὴν πρόνοιά του, ὄρατῶν καὶ ἀόρατων, μαζί μὲ τοὺς λόγους πού ἀναφέρονται σ' αὐτήν. Κι ἀφοῦ ἀναλήφθηκε μὲ κάθε λόγο καὶ τρόπο στὴν κατάστασι πρὸς τὴν ὁποία κατευθυνόταν, πού δὲν ἔχει καθόλου τὴν ὁποιαδήποτε φορὰ καὶ κίνηση, ὑψώνεται ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς πρόνοιας μέσα στὰ ὄντα πού τὸν συνοδεύουν σὰν κάποιοι ἄγγελοι στὴ χώρα τῶν ἄρρητων λόγων καὶ μυστηρίων πού τὸν ὑποδέχονται, καὶ κάμνει μὲ τις ἐπιμέρους ἀνυψώσεις του ψηλότερες τις νοερὲς πύλες τῆς ψυχῆς γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ θεαρχικότατου Λόγου.

145

ἽΑλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Καὶ μὲ ἄλλο τρόπο πάλι· ὅταν ἀνεβαίνει ὁ Λόγος, συνανεβαίνει μαζί του ὁποιος συνανυψώνεται μὲ τὸ Λόγο, πού τὸν ἔλκει πρὸς τὰ ἐπάνω, ξεκινώντας ἀπὸ τοὺς ἐνάρετους τρόπους τῆς

60. Γνωστικὰ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς γνώσης, ὄχι τῆς φρονιμάδας. ἽΕτσι χρησιμοποιεῖται ἡ λέξι σχεδὸν πάντα.

κοὺς τῆς γνώσεως τῷ ἀνατατικῶς ἔλκοντι θεῖῳ συνυψούμενος
Λόγω.

ΡΜΣΤ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ μυστικώτερον ἔτι περὶ τούτων εἶπεῖν, ὁ δυνάμενος
ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν γνώσεως, ἀφ' ἧς ὁ τῆς σαρκὸς
5 τοῦ Λόγου κόσμος γέγονε παρὰ τῷ Πατρὶ, εἰς τὴν τῆς πρὸ τοῦ
τὸν κόσμον τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως εἶναι παρὰ τῷ Πατρὶ
δόξης ἔννοιαν ἀναχθῆναι, κατὰ ἀλήθειαν οὗτος συνανῆλθεν εἰς
οὐρανοὺς τῷ δι' αὐτὸν ἐπὶ γῆς κατελθόντι Θεῷ καὶ Λόγω,
πληρώσας τῆς ἀνθρώποις χωρητῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον
10 γνώσεως τὸ μέτρον, καὶ γενόμενος τοσοῦτον θεός, ὅσον ἐκεῖνος
ἄνθρωπος, τῷ ὑψωθῆναι τοσοῦτον ταῖς θεαῖς ἀναβάσεσι διὰ
τὸν Θεόν, ὅσον διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς πρὸς τὸ ἔσχατον τῆς
ἡμετέρας φύσεως ἑαυτὸν ἀτρέπτως κενώσας κατελήλυθεν.

ΡΜΖ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν
λόγου, εἰς τό·

«Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν
5 πολυτελῶς, ἣν Θεὸς παρέδειξε, καὶ Βεσελεὴλ
ἔτελείωσε, καὶ Μωϋσῆς ἐπήξατο».

Πολύτροπον ὄντα τὸν κατὰ τὴν σκηνὴν ἀναγωγικὸν τῆς
θεωρίας λόγον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἔλαβεν αὐτὸν ὁ διδάσκα-
λος καὶ ἡμεῖς θεωρήσωμεν αὐτόν. Σκηνῆ τοιγαροῦν τοῦ μαρτυ-

πρακτικῆς φιλοσοφίας σὰν ἀπὸ κάποια γῆ πρὸς κάποιους οὐρανοὺς πνευματικοὺς τῆς θεωρητικῆς γνώσης.

146

Ἔλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Νὰ πῶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα κάτι πιὸ μυστικό· ὅποιος μπορεῖ ν' ἀναχθεῖ ἀπὸ τὴν κατ' οἰκονομία γνώση, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ κόσμος τῆς σάρκας τοῦ Λόγου ἔφτασε κοντὰ στὸν Πατέρα σὰν ἔννοια τῆς δόξας πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ κόσμου τῆς σάρκωσης τοῦ Λόγου κοντὰ στὸν Πατέρα του, αὐτὸς ἀληθινὰ συνανέβηκε στοὺς οὐρανοὺς μὲ τὸ Θεὸ καὶ Λόγο ποὺ κατέβηκε γιὰ χάρη του στὴ γῆ, ἔχοντας φθάσει τὸ μέτρο τῆς γνώσης ποὺμποροῦν νὰ χωρέσουν οἱ ἄνθρωποι στὴ ζωὴ αὐτῆ, κι ἔγινε θεὸς σὲ τόσο βαθμὸ, ὅσο ἔγινε ἐκεῖνος ἄνθρωπος, μὲ τὸ νὰ ἀνεβεῖ σὲ τόσο ὕψος μὲ τὶς θεῖες ἀναβάσεις ἐξαιτίας τοῦ Θεοῦ, ὅσο γιὰ χάρη τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεὸς κατέβηκε πρὸς τὴν ἔσχατη βαθμίδα τῆς φύσης μας, κενώνοντας τὸν ἑαυτὸ του χωρὶς τροπές.

147

Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ λόγο στὴν Καινὴ Κυριακὴ στὸ λεγόμενο· «Ἀνακαινίζεται ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου καὶ μάλιστα μὲ μεγάλη πολυτέλεια, τὴν ὁποία ὑπέδειξε ὁ Θεός, ἔτελείωσε ὁ Βεσελεὴλ καὶ κατασκεύασε ὁ Μωϋσῆς»⁶¹.

Ἐπειδὴ εἶναι πολλαπλὸς ὁ μεταφορικὸς θεωρητικὸς λόγος γιὰ τὴ σκηνή, ἄς τὸν ἀναλύσομε πρὸς τὸ παρὸν ὅπως τὸν δέχεται ὁ δάσκαλος. Σκηνὴ λοιπὸν τοῦ μαρτυρίου εἶναι ἡ μυστηριώ-

61. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΔ' Εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν*, κεφ. 2, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 220,1–3. Βλ. Ἔξ. 36,1έ.

ρίου ἢ μυστηριώδης ἐστὶν οἰκονομία τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, ἣν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εὐδοκήσας παρέδειξε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ σοφοῦ Βεσελεὴλ προτυπούμενον συνεργῆσαν ἐτελείωσε, καὶ ὁ νοητὸς Μωϋσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μονογενῆς Υἱὸς αὐτούργησε, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν ἑαυτῷ πηξάμενος ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν.

ΡΜΗ'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Πλὴν ὅτι καὶ τῆς ὅλης κτίσεως, νοητῆς τε καὶ αἰσθητῆς, ἐστὶν εἰκὼν ἢ σκηνή, ἣν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ οἶα νοῦς ἐνενόησε, καὶ ὁ Υἱὸς οἶα Λόγος ἐδημιούργησε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐτελείωσε. Καὶ αὐθις τῆς αἰσθητῆς μόνης φύσεως, καὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐκ ψυχῆς ὄντος καὶ σώματος, καὶ μόνης αὐτῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν τῷ λόγῳ θεωρουμένης, ἐστὶν εἰκὼν ἢ σκηνή, κατὰ τὸν ἐκάστω πρέποντα δηλαδὴ θεωρουμένη λόγον.

ΡΜΘ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό·

«Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ βασιλεία Δαβὶδ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ χριστομένου τὸ πρότερον καὶ ἀναγορευομένου τὸ δεύτερον».

Ὁμοίως καὶ τὸν μέγαν Δαβὶδ τὸν προφήτην καὶ βασιλέα, πολύσεμνον ἔχοντα τὸν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἀναγωγῆς λόγον, καθ' ὃν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτὸν ὁ διδάσκαλος ἐθεώρησε καὶ ἡμεῖς ἐκδεξώμεθα. Δαβὶδ τοίνυν ἐστὶ νοητὸς ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὀρῶντος Θεὸν Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ μὲν τὴν

δης οίκονομία τῆς σάρκωσης τοῦ Θεοῦ Λόγου, πὺ εὐδόκησε νὰ ὑποδείξει ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας, καὶ πὺ τὸ ἅγιο Πνεῦμα βοήθησε καὶ τελείωσε μέσω τοῦ σοφοῦ Βεσελεήλ δίνοντας τὸν τύπο, καὶ ὁ νοητὸς Μωυσῆς, ὁ ἴδιος ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα κατασκεύασε, συνδέοντας μὲ τὸν ἑαυτό του μὲ ἔνωση σὲ ὑπόσταση τὴν ἀνθρώπινη φύση.

148

Ἔλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἡ σκηνὴ εἶναι καὶ εἰκόνα ὅλης τῆς κτίσης, νοητῆς καὶ αἰσθητῆς, τὴν ὁποία ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τὴ σκέφτηκε σὰν νοῦς, ὁ Υἱὸς τὴ δημιούργησε σὰν Λόγος, καὶ τὴν ἐτελείωσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Καὶ πάλι ἡ σκηνὴ εἶναι εἰκόνα τῆς αἰσθητῆς μόνο φύσης, καὶ μόνο τοῦ ἀνθρώπου πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ πάλι τῆς ψυχῆς μόνο ὅταν τὴ βλέπομε μὲ τὸ λόγο· δηλαδὴ ὅταν τὴ βλέπομε σύμφωνα μὲ τὸ λόγο πὺ ἀρμόζει στὸν καθένα.

149

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο⁶², στὸ λεγόμενο· «Ἀνακαινίζεται ἡ βασιλεία τοῦ Δαβὶδ, καὶ ὄχι μία φορὰ, ἀλλὰ τὴν πρώτη φορὰ παίρνει τὸ χρίσμα καὶ τὴ δεύτερη ἀνακηρύσσεται»⁶³.

Ἦμοια θὰ δεχθοῦμε κι ἐμεῖς τὸν μεγάλο Δαβὶδ, τὸν προφήτη καὶ βασιλέα, πὺ ἔχει σεβαστὸ γιὰ πολλοὺς λόγους τὸ μεταφορικὸ λόγο πὺ τὸν ἀφορᾷ, ὅπως κατὰ τὸ παρὸν τὸν ἐρμήνευσε ὁ δάσκαλος. Δαβὶδ λοιπὸν νοητὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς βασιλιάς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ πὺ βλέπει τὸ Θεὸ, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς.

63. Β' Βασ. κεφ.2.

πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν, τῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος χριό-
 μενος, ὡσπερ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ διδάσκαλος, κρίσας τὴν ἀνθρω-
 πότητα τῇ θεότητι καὶ ποιήσας ὅπερ τὸ κρίσαν· κατὰ δὲ τὴν
 δευτέραν αὐτοῦ καὶ ἔνδοξον ἐπιφάνειαν, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος
 15 καὶ πάσης κτίσεως βασιλεύς, καὶ ὑπάρχων καὶ ἀναγορευόμε-
 νος.

PN'

Εἰς τὸν παρόντα λόγον τινὲς ἀποροῦσι φάσκοντες,
 Τί δήποτε φήσας ὁ διδάσκαλος ὑπερβαίνειν τὴν
 ἀναστάσιμον ἡμέραν πάσας τὰς ἐπὶ γῆς ἑορτάς, οὐ
 5 τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ'
 ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ τελου-
 μένας, ὡσπερ ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ἀποφάσε-
 ως, τὴν τῶν ἐγκαινίων ἡμέραν ταύτης ὑπερτίθησιν
 εἰπὼν· "Υψηλῆς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασίας θαυμα-
 10 σιοτέρα", ὡς ἐκ τούτου νομισθῆναι ἑαυτῷ περιπί-
 πτειν τὸν διδάσκαλον».

Πρὸς ταῦτα λεκτέον, ὡς αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ αὐτῷ
 λόγῳ μετὰ τινά φησιν· «Οὐ βούλεται σε ὁ λόγος ποτὲ ἐν τῷ
 αὐτῷ μένειν, ἀλλ' ἀεὶ κινητὸν εἶναι, εὐκίνητον, πάντως νεόκτι-
 15 στον». "Ὡσπερ οὖν τὸν ἐγκαινιζόμενον ὑψηλότερον ἑαυτοῦ γί-
 νεσθαι καὶ θεοειδέστερον ταῖς εἰς ἀρετὴν προκοπαῖς φαιδρυνό-
 μενον γινώσκομεν, οὕτω δὴ καὶ πᾶσαν δι' ἡμᾶς ἐπινοηθεῖσαν
 ἑορτῆς ἡμέραν ἐν ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν ἑαυτῆς ὑψηλοτέραν γίνε-

Κατὰ τὴν πρώτη του παρουσία δέχεται τὸ χρίσμα τῆς ἔννοιας τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως γράφει ἄλλοῦ ὁ δάσκαλος, ἐπιχρίοντασ τὴν ἀνθρωπότητα τῇ θεότητι καὶ κάμνοντασ ὅ,τι καὶ αὐτὸ ποῦ ἐπέχρισε. Κατὰ τὴ δεύτερη καὶ ἐνδοξη παρουσία του χρίεται ὡσ Θεὸσ καὶ Κύριος καὶ βασιλιάσ ὅλης τῆσ κτίσησ, ποῦ καὶ εἶναι καὶ ἀνακαρῦσσεται⁶⁴.

150

Σχετικὰ μὲ τὸν λόγο αὐτὸν μερικοὶ διατυπώνουν ἀπορία καὶ λένε: Γιατί τέλος πάντων ὁ δάσκαλος λέγοντασ ὅτι ἡ ἡμέρα τῆσ ἀνάστασησ ὑπερβαίνει ὅλεσ τὶσ ἐορτὲσ τῆσ γῆσ, ὄχι τὶσ ἀνθρώπινεσ μόνο καὶ ποῦ προέρχονται ἀπὸ γῆινα περιστατικά, ἀλλὰ καὶ τὶσ ἐορτὲσ τοῦ Χριστοῦ ποῦ ἐορτάζεται στὸ ὄνομά του, σὰ νὰ λησμόνησε τὴν ἀπόφασή του, βάζει πάνω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων, λέγοντασ, «πιὸ ὑψηλὴ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ καὶ πιὸ θαυμάσια ἀπὸ τὴ θαυμαστή», ὥστε ἀπὸ αὐτὸ νὰ νομισθεῖ ὅτι ὁ δάσκαλος ἀντιφάσκει πρὸσ τὸν ἑαυτὸ του⁶⁵.

Σ' αὐτὰ πρέπει ν' ἀπαντήσομε καὶ νὰ ποῦμε, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος στὸν ἴδιο λόγο του λέει ἔπειτα ἀπὸ λίγεσ γραμμὲσ, «δὲ θέλει ὁ λόγος ποτὲ νὰ μείνεισ στὸ ἴδιο ἀλλὰ νὰ εἶσαι πάντοτε κάτι ποῦ κινεῖται, ποῦ εἶναι εὐκίνητο καὶ ὅπωσδήποτε νεῶκτιστο»⁶⁶. Ὅπως λοιπὸν γνωρίζομε ὅτι αὐτὸσ ποῦ ἀνακαινίζεται γίνεται ψηλότεροσ ἀπὸ πρῶτα καὶ πιὸ θεόμορφοσ, ἐπειδὴ ὁμορφαίνει μὲ τὶσ προόδουσ του στὴν ἀρετὴ, ἔτσι λοιπὸν πρέπει νὰ πιστεῦομε ὅτι γιορτινὴ ἡμέρα, ποῦ ἐπινοήθηκε γιὰ χάρη μασ, γίνεται μέσα μασ καὶ μέσω μασ ὑψηλότερη ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆσ

65. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΔ' Εἰσ τὴν Καινὴν Κυριακὴν*, κεφ. 5, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 226,8.

66. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΔ' Εἰσ τὴν Καινὴν Κυριακὴν*, κεφ. 8, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 232,12-13.

σθαι πιστεύειν ἡμᾶς χρή, τοῦ δι' αὐτῆς σημαινομένου μυστη-
 20 ρίου τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐν ἡμῖν πρὸς τελείωσιν ἄγοντος. Εἰκό-
 τως οὖν ὑψηλῆς ὑψηλοτέραν τὴν καινὴν ὁ διδάσκαλος ἔφη Κυ-
 ριακὴν, ὡς ἀεὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν συνυψουμένης καὶ ἑαυτὴν ὑπερ-
 βαινούσης· οἷα τῆς ἀναστάσεως, λέγω δὲ τῆς πρώτης Κυρια-
 κῆς, κρυφίως διὰ τοῦ κατ' αὐτὴν μυστηρίου πάσης προσύλου
 25 μόνον φαντασίας παντάπασι καθαρεύουσιν ζωὴν δωρουμένης
 τοῖς οὕτω τὸ κατ' αὐτὴν πνευματικῶς ἐπιτελοῦσι μυστήριον,
 τῆς δὲ νέας Κυριακῆς πρὸς τούτοις καὶ πάσης αὐτοῦς ἐν μετου-
 σία ποιούσης τῆς ὧν ἢ πρὸ αὐτῆς ἀπήρξατο θείων ἀγαθῶν
 ἀπολαύσεως.

PNA'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ δέ τῳ πιστὸν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον, φασὶ τὴν μὲν
 πρώτην Κυριακὴν τύπον εἶναι τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν εἰς ἀρε-
 5 τὴν ἀναστάσεως, τὴν δὲ δευτέραν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἔξεως
 εἰς γνῶσιν τελειότητος.

PNB'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ αὖθις τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τῆς μελλούσης φυσικῆς
 ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας εἶναι σύμβολον, τὴν δὲ δευτέ-
 ραν τῆς κατὰ χάριν μελλούσης θεώσεως φέρειν εἰκόνα. Εἰ τοί-
 5 νων τῆς μὲν καθαρευούσης κακῶν ἔξεως ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀπό-
 λαυσίς ἐστι τιμιωτέρα, τῆς δὲ κατ' ἀρετὴν ὑγιοῦς προαιρέσεως
 ἕξις τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τελειότητος, καὶ τῆς φυσικῆς
 ἀφθαρσίας ἢ ἐν χάριτι πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν θέωσιν μετα-
 ποίησις, ὡς ἢ μὲν πρώτη Κυριακὴ φέρει τύπον, ἢ δὲ δευτέρα

καὶ ὅτι τὸ μυστήριον ποὺ αὐτὴ σημαίνει προσκομίζει μέσα μας τὴ δύναμή του πρὸς τελειοποίησίν μας. Εὐλόγα λοιπὸν ὁ δάσκαλος χαρακτήρισε τὴν Καινὴ Κυριακὴ ὑψηλότερη ἀπὸ τὴν ὑψηλή, ἐπειδὴ πάντοτε συνανυψώνεται μαζί μας καὶ ὑπερβαίνει τὸν ἑαυτό της. Ἡ ἀνάστασις δηλαδή, ἐννοῶ ἢ πρώτη Κυριακὴ, μυστικὰ μὲ τὸ μυστήριον ποὺ κρύβει, δωρίζει μόνο τελείως καθαρὴ ἀπὸ ὑλικὴ φαντασία ζωὴ σὲ ὄσους ἐπιτελοῦν πνευματικὰ μ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα τὸ μυστήριον ποὺ κρύβει, ἐνῶ ἢ νῆα Κυριακὴ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τοὺς κάνει νὰ μετέχουν καὶ ὅλη τὴν ἀπόλαυσιν τῶν θείων ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχὴν ἔκανε ἡ Κυριακὴ πρὶν ἀπὸ αὐτήν.

151

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἄν τώρα σὲ κάποιον φαίνεται πιστευτὸ αὐτὸ ποὺ λέγεται λένε ὅτι ἡ πρώτη Κυριακὴ εἶναι τύπος τῆς ἀνάστασις τῆς προαίρεσίν μας στὴν ἀρετὴ, ἐνῶ ἢ δευτέρη τῆς προαιρετικῆς ἕξις γιὰ τὴ γνώση τῆς τελειότητος.

152

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Καὶ πάλι, ἡ πρώτη Κυριακὴ εἶναι σύμβολο τῆς μελλοντικῆς φυσικῆς ἀνάστασις καὶ ἀφθαρσίας, ἐνῶ ἢ δευτέρη ἔχει τὴν εἰκόνα τῆς θέωσης ποὺ μέλλομε ν' ἀποκτήσομε κατὰ χάριν. Ἄν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἕξιν τὴν καθαρὴ ἀπὸ πάθη πολυτιμότερη εἶναι ἢ ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν, κι ἀπὸ τὴν ὑγιὴ στὴν ἀρετὴ προαίρεση ἢ ἕξιν τῆς τελειότητος στὴν ἀληθινὴ γνώση, κι ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἀφθαρσία ἢ κατὰ χάριν μεταποίησίν μας στὸ Θεὸ κατὰ τὴ θέωση, κι αὐτῶν ὄλων ἢ πρώτη Κυριακὴ ἔχει τὸν τύπο ἐνῶ ἢ δεύ-

10 τυγχάνει σύμβολον, εικότως ύψηλῆς ύψηλοτέραν ἀγόμενος πνεύματι, τὴν καινὴν ὁ διδάσκαλος ἔφη Κυριακὴν.

ΡΝΓ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Μισῶ καὶ τὴν δι' ἀέρος συνῆθειαν».

· Πρὸς γυναῖκας, καὶ μάλιστα τὸν μονῆρη βίον ἐπανηρημέ-
5 νας, πολὺν περὶ κατορθώσεως ἡθῶν ἀποτείνας λόγον δι' ἐμφά-
σεως ὁ διδάσκαλος ἠπίως, οἶμαι, παραινεῖ, μὴ δεῖν τὰς ἀσκου-
μένας οἴκοθεν θυρίσι κατοπτεῦειν τινὰ παντελῶς, καὶ μάλιστα
τοὺς παριόντας, ὡς ἂν μὴ λάβοιεν κέντρα θανάτου διὰ τῆς
ἀκαίρου θεωρίας.

ΡΝΔ'

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀγίαν Πεντηκοστὴν λόγου, εἰς
τό· «Μιᾶς δεούσης ἡμέρας, ἦν ἐκ τοῦ μέλλοντος αἰῶ-
νος προσειλήφαμεν, ὀγδόην τε οὕσαν τὴν αὐτὴν καὶ
5 πρῶτην, μᾶλλον δὲ μίαν καὶ ἀκατάλυτον. Δεῖ γὰρ ἐκεῖ-
σε καταλῆξαι τὸν ἐνταῦθα σαββατισμὸν τῶν ψυχῶν».

Ὁ ἐπὶ κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ὡς μὲν ἀριθμὸς μόνον
λαμβάνομενος πολλὴν ἔχει φυσικῶς τὴν ἐπ' αὐτῷ κειμένην
τῶν φιλοπονούντων τὰ θεῖα μυστικὴν θεωρίαν. Σημαίνει γὰρ
10 καὶ χρόνον, καὶ αἰῶνα, καὶ αἰῶνας, κίνησίν τε καὶ περιοχὴν καὶ
μέτρον, καὶ ὄρον, καὶ πρόνοιαν, καὶ ἕτερα πολλὰ κατὰ τὸν ἐκά-
στου λόγον καλῶς θεωρούμενος. Ὡς ἀνάπαυσις δὲ μόνον σκο-
πούμενος, καὶ οὕτω πολλὴν ἔχει τὴν ἐπ' αὐτῷ μυσταγωγουμέ-

τερη εἶναι τὸ σύμβολο, εὐλόγα ὁ δάσκαλος κινούμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα χαρακτήρισε τὴν καινὴ Κυριακὴ ὑψηλότερη ἀπὸ τὴν ὑψηλή.

153

Ἄπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· «Μισῶ καὶ τὴν ἐκδήλωση οἰκειότητας ἀπὸ μακριά»⁶⁷.

Ἄφοῦ ἔκανε πολὺ λόγο πρὸς τὶς γυναῖκες καὶ μάλιστα σ' αὐτὲς ποὺ διάλεξαν τὸν μοναχικὸ βίο γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ὀρθὲς συνήθειες, μὲ ἥπια ἔμφαση νομίζω ὁ δάσκαλος προτρέπει ὅτι δὲν πρέπει καθόλου οἱ ἀσκούμενες νὰ κοιτάζουν ἀπὸ τὶς θυρίδες τῶν σπιτιῶν τοὺς κάποιον καὶ μάλιστα τοὺς περαστικούς, ὥστε νὰ μὴ λάβουν μὲ τὸ ἀνόητο κοίταγμα κέντρα θανάτου.

154

Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὸ λόγο στὴν ἀγία Πεντηκοστὴ στὸ λεγόμενο· «Χρειαζόταν μιὰ μέρα, ποὺ τὴν ἐλάβαμε ἀπὸ τὸ μελλοντικὸ αἰῶνα, καὶ ποὺ ἦταν ἡ ἴδια ὀγδόη καὶ πρῶτη, ἢ καλύτερα μία καὶ ἀκατάλυτη. Πρέπει δηλαδὴ ὁ ἐδῶ σαββατισμὸς τῶν ψυχῶν νὰ καταλήξει ἐκεῖ»⁶⁸.

Τὸ ἐπτὰ κατὰ τὴν ἀγία Γραφή, ὅταν τὸ δοῦμε σὰν ἀριθμὸ μόνον ἔχει περικλεισμένη φυσικὰ μέσα του πολλὴ μυστικὴ θεωρία γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται φιλόπονα μὲ τὰ θεῖα. Γιατὶ σημαίνει καὶ χρόνο καὶ αἰῶνα καὶ αἰῶνες· σημαίνει κίνηση καὶ περιοχὴ καὶ μέτρο καὶ ὄρο καὶ πρόνοια καὶ πολλὰ ἄλλα ἂν τὸ ἐξετάσομε καλὰ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο καθενός. Ὅταν ὁμως τὸ ἐξετάσομε ὡς ἀνάπαυση μόνον, καὶ ἔτσι ἔχει πολλὴ τὴ μυστικὴ γνώση ποὺ

68. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΑ' Εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, κεφ. 2, ΕΠΕ, Ἄπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 118,6–9.

νην γνῶσιν. Ἄλλ' ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διεξιῶν φορτικὸν τὸν
 15 λόγον ποιήσωμαι, τὸ δοκοῦν ὑψηλότερον τῶν ἄλλων εἶναι γυ-
 μνάσωμεν. Τρεῖς γάρ φασι τρόπους οἱ τῶν θείων ἐπιστήμονες.
 Ὁ σύμπας τῆς ὄλης τῶν λογικῶν οὐσιῶν γενέσεως ἔχων θεω-
 ρεῖται λόγος τὸν τοῦ εἶναι, τὸν τοῦ εὔ εἶναι, καὶ τὸν τοῦ ἀεὶ εἶ-
 ναι, καὶ τὸν μὲν τοῦ εἶναι πρῶτον κατ' οὐσίαν δεδωρηῆσθαι τοῖς
 20 οὔσι, τὸν δὲ τοῦ εἶναι δεύτερον δεδόσθαι κατὰ προαίρεσιν αὐ-
 τοῖς ὡς αὐτοκινήτοις, τὸν δὲ τοῦ ἀεὶ εἶναι τρίτον αὐτοῖς κατὰ
 χάριν πεφιλοτιμηῆσθαι. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον δυνάμεως, τὸν δὲ
 δεύτερον ἐνεργείας, τὸν δὲ τρίτον ἀργίας εἶναι περιεκτικόν.
 Οἷον, ὁ μὲν τοῦ εἶναι λόγος μόνην φυσικῶς ἔχων τὴν πρὸς
 25 ἐνέργειαν δύναμιν, αὐτὴν πληρεστάτην δίχα τῆς προαιρέσεως
 τὴν ἐνέργειαν ἔχειν οὐ δύναται παντελῶς· ὁ δὲ τοῦ εὔ εἶναι αὐ-
 τὴν μόνην γνωμικῶς ἔχων τῆς φυσικῆς δυνάμεως τὴν ἐνέρ-
 γειαν, αὐτὴν ὀλόκληρον τὴν δύναμιν τὸ σύνολον χωρὶς οὐκ ἔχει
 τῆς φύσεως· ὁ δὲ τοῦ ἀεὶ εἶναι τῶν πρὸ αὐτοῦ καθ' ὄλου περι-
 30 γράφων, τοῦ μὲν τὴν δύναμιν, τοῦ δὲ τὴν ἐνέργειαν, οὔτε φυσι-
 κῶς κατὰ δύναμιν τοῖς οὔσιν ἐνυπάρχει παντελῶς, οὔτε μὴν ἐξ
 ἀνάγκης τὸ παράπαν θελήσει προαιρέσεως ἔπεται· πῶς γὰρ
 τοῖς ἀρχὴν κατὰ φύσιν καὶ τέλος κατὰ κίνησιν ἔχουσιν οἷόν τε
 ἐκεῖναι τὸ ἀεὶ ὄν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος οὐκ ἔχον; Ἄλλ' ὄρος ἐστί,
 35 στάσιμον ποιῶν τὴν μὲν φύσιν κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν δὲ προαί-
 ρεσιν κατὰ τὴν ἐνέργειαν, οὐδ' ἐτέρας ἀμείβων παντάπασι τὸν
 καθ' ὄν ἐστί λόγον, καὶ πᾶσι πάντας αἰῶνάς τε καὶ χρόνους ὀρί-
 ζων. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς οἶμαι, τυχὸν τὸ μυστικῶς εὐλογημέ-
 νον Σάββατον, καὶ ἡ μεγάλη τῆς τῶν θείων ἔργων καταπαύσε-
 40 ως ἡμέρα, ἥτις, κατὰ τὴν γραφὴν τῆς κοσμογενείας, οὔτε ἀρ-
 χὴν, οὔτε τέλος, οὔτε γένεσιν ἔχουσα φαίνεται, ἢ μετὰ τὴν τῶν
 ἐν μέτρῳ διωρισμένων κίνησιν τῶν ὑπὲρ ὄρον καὶ μέτρησιν
 ἔκφανσις, καὶ ἢ μετὰ τὴν τῶν κεχωρημένων καὶ περιγεγραμμέ-

ἀντλεῖται ἀπὸ αὐτό. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν κάνω βαρετὸ τὸ λόγο μου ἀναλύοντας τὸ καθένα, ἄς διασαφηνίσουμε αὐτὸ ποὺ θεωρεῖται ὑψηλότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ὑπάρχουν τρεῖς τρόποι λένε ὅσοι κατέχουν τὴν ἐπιστήμη τῶν θείων. Ὁ συνολικὸς λόγος ὅλης τῆς δημιουργίας τῶν λογικῶν οὐσιῶν θεωροῦμε πὼς περιέχει τὸ λόγο τοῦ εἶναι, τὸ λόγο τοῦ μακάριου εἶναι καὶ τὸ λόγο τοῦ αἰώνιου εἶναι. Ὁ λόγος τοῦ εἶναι δωρήθηκε πρῶτος στὴν οὐσία τῶν ὄντων, τοῦ μακάριου εἶναι δόθηκε δεύτερος ἀνάλογα μὲ τὴν προαίρεσή τους, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν κίνηση ἀπὸ μόνον τους, καὶ τοῦ αἰώνιου εἶναι παραχωρήθηκε σ' αὐτὰ τρίτος κατὰ χάρη. Καὶ ὁ πρῶτος λόγος περιέχει δύναμη, ὁ δεύτερος ἐνέργεια, καὶ ὁ τρίτος ἀργία. Τὸ ἐξηγῶ. Ὁ λόγος τοῦ εἶναι ποὺ ἔχει κατὰ τρόπο φυσικὸ μόνον τὴ δύναμη γιὰ ἐνέργεια, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τέλεια τὴν ἐνέργεια στὴν πληρότητά της χωρὶς τὴν προαίρεση. Ὁ λόγος τοῦ μακάριου εἶναι ἔχοντας γιὰ τῆ γνώμη του μόνον τῆς φυσικῆς δυνάμης τὴν ἐνέργεια, χωρὶς τὴ φύση δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ὀλόκληρη τὴ δύναμη συνολικά. Ὁ λόγος τοῦ αἰώνιου εἶναι περιγράφοντας καθολικὰ τῶν πρὶν ἀπὸ αὐτόν, τοῦ ἐνὸς τὴ δύναμη, τοῦ ἄλλου τὴν ἐνέργεια, οὔτε φυσικὰ ὑπάρχει καθόλου κατὰ τὴ δύναμή του μέσα στὰ ὄντα, οὔτε ὅμως ἔπειτα ὑποχρεωτικὰ ὅπωςδήποτε στὴν ἀπαίτηση τῆς θέλησης. Γιατὶ πὼς εἶναι δυνατὸ μέσα σ' αὐτά, ποὺ ἔχουν σύμφωνα μὲ τὴ φύση τους ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς κίνησης, νὰ ὑπάρχει τὸ αἰώνιο ὄν ποὺ δὲν ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος; Ἄλλὰ εἶναι ὄρος κάνοντας στάσιμη τὴ φύση κατὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν προαίρεση κατὰ τὴν ἐνέργεια, χωρὶς ν' ἀλλάξει τελείως οὔτε τῆς μιᾶς οὔτε τῆς ἄλλης τὸ λόγο κατὰ τὸν ὅποιο ὑπάρχει καὶ ὀρίζοντας σὲ ὅλα ὄλους τοὺς αἰῶνες καὶ τοὺς χρόνους. Κι αὐτὸ ἴσως εἶναι, νομίζω, τὸ εὐλογημένο μυστικὰ Σάββατο καὶ ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς κατάπαυσης τῶν θείων ἔργων⁶⁹, ποὺ κατὰ τὴν κοσμογονία τῆς Γραφῆς φαίνεται νὰ μὴν ἔχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος οὔτε γένεση, ἢ φανέρωση τῶν πάντων ἀπὸ ὄρο καὶ μέτρηση μετὰ τὴν κίνηση τῶν περιορισμένων ἀπὸ

νων ποσότητα τῶν ἀχωρήτων καὶ περιγεγραμμένων ποσότητα
45 τῶν ἀχωρήτων καὶ ἀπεριγράφων ἄπειρος ταυτότης.

Ὡς ἂν οὖν ἡ κατὰ προαίρεσιν ἐνέργεια χρήσαιτο τῇ δυνά-
μει τῆς φύσεως, εἴτε κατὰ φύσιν, εἴτε παρὰ φύσιν, τὸ εὖ ἢ τὸ
φεῦ εἶναι τὸ πέρας αὐτὴν ἔχουσαν ὑποδέξεται, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀεὶ
εἶναι, ἐν ᾧ σαββατίζουσιν αἱ ψυχαί, πάσης λαβοῦσαι παῦλαν
50 κινήσεως. Ὀγδὴ καὶ πρώτη, μᾶλλον δὲ μία καὶ ἀκατάλυτος
ἡμέρα ἢ ἀκραιφνής ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ παμφαῆς παρουσία, μετὰ
τὴν τῶν κινουμένων στάσιν γινομένη, καὶ τοῖς μὲν τῷ τοῦ εἶναι
λόγῳ κατὰ φύσιν προαιρετικῶς χρησαμένοις, ὄλου προσηκόν-
τως ὄλοις ἐπιδημοῦντος, καὶ τὸ ἀεὶ εὖ εἶναι παρέχοντος διὰ τῆς
55 οἰκείας μετοχῆς, ὡς μόνου κυρίως καὶ ὄντος καὶ ἀεὶ ὄντος καὶ
εὖ ὄντος, τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ γνωμικῶς
χρησαμένοις, ἀντὶ τοῦ εὖ τὸ ἀεὶ φεῦ εἶναι κατὰ τὸ εἶκος ἀπονέ-
μοντος, ὡς οὐκ ὄντος αὐτοῖς λοιπὸν χωρητοῦ τοῦ εὖ εἶναι,
ἐναντίως πρὸς αὐτὸ διακειμένοις, καὶ κίνησιν παντελῶς οὐκ
60 ἔχουσι μετὰ τὴν τοῦ ζητουμένου φανέρωσιν, καθ' ἣν τοῖς
ζητοῦσι πέφυκε φανεροῦσθαι τὸ ζητητόν.

PNE'

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ἐβδόμη καὶ Σάββατόν ἐστὶν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν
ἀπάντων τρόπων καὶ τῶν κατὰ θεωρίαν γνωστικῶν λόγων
5 διάβασις. Ὀγδὴ δὲ ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν
πρακτικῶς πεπονημένων καὶ τῶν θεωρητικῶς ἐγνωσμένων
κατὰ τὴν χάριν ἀληθῆς μεταποίησις.

τὸ μέτρο καὶ ἡ ἄπειρη ταυτότητα τῶν ἀχώρητων καὶ ἀπερίγραφων μετὰ τὴν ποσότητα ὄσων ἔχουν χωρηθεῖ καὶ περιγραφεῖ.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐθελούσια ἐνέργεια χρησιμοποιοῖ τὴ δύναμη τῆς φύσης εἴτε σύμφωνα μὲ τὴ φύση εἴτε ἀντίθετα μὲ τὴ φύση, τότε θὰ τὴν ὑποδεχθεῖ τὸ τέλος ποῦ ἔχει τὸ μακάριο ἢ τὸ δυστυχισμένο εἶναι, ποῦ εἶναι τὸ αἰώνιο εἶναι, ὅπου οἱ ψυχῆς σαββατίζουν σταματώντας πᾶ κάθε κίνησή τους. Ὁγδὴ καὶ πρώτη, ἢ καλύτερα μία καὶ ἀκατάλυπτη ἡμέρα εἶναι ἡ γνήσια καὶ πάμφωτη παρουσία τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔρχεται μετὰ τὴ στάση ὄσων κινουῦνται, ποῦ ἔρχεται καὶ παρέχει σ' αὐτοὺς ποῦ χρησιμοποίησαν θέλοντας σύμφωνα μὲ τὴ φύση τους τὸ λόγο τοῦ εἶναι, ποῦ ἐπιδημεῖ ὅλος σὲ ὅλους ὅπως πρέπει, καὶ ποῦ μὲ τὴ μετοχῇ του παρέχει τὸ αἰώνιο μακάριο εἶναι, ἐπειδὴ μόνο αὐτὸ καὶ εἶναι κυρίως καὶ πάντοτε εἶναι καὶ μακάριο εἶναι. Ἐνῶ σ' αὐτοὺς ποῦ χρησιμοποίησαν μὲ τὴ θέλησή τους ἀντίθετα μὲ τὴ φύση τὸ λόγο τοῦ εἶναι ἀπονέμει, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀντὶ τὸ μακάριο, τὸ παντοτινὰ ἀντίθετο εἶναι, ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν μποροῦν στὸ ἐξῆς νὰ δεχθοῦν τὸ μακάριο εἶναι, ἀφοῦ εἶναι ἀντίθετοι σ' αὐτὸ, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴ φανέρωση ἐκείνου ποῦ ἀναζητοῦσαν δὲν ἔχει καμμιά κίνηση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία φανερώνεται στοὺς ἀναζητῆς του ὅ,τι ζητοῦν.

155

Ἦ Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Καὶ πάλι, ἐβδόμη ἡμέρα καὶ Σάββατο εἶναι τὸ πέρασμα ὄλων τῶν τρόπων τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν γνωστικῶν λόγων τῆς θεωρίας. Ἐνῶ ὀγδὴ ἡμέρα εἶναι ἡ ἀληθινὴ μεταποίησις κατὰ χάριν πρὸς τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν αἰτία ὄσων ἔχουν ἐπιτευχθεῖ στὴν πράξη καὶ ὄσων ἔχουν μαθευθεῖ ἀπὸ τὴ θεωρία.

ΡΝΣΤ'

Ἔλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.

Ἔστι μὲν οὖν καὶ αὐθις ἑβδόμη καὶ Σάββατον ἢ τὴν κατ' ἀρετὴν διαδεχομένη πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἀπάθεια. Ὀγδὴ δὲ 5 καὶ πρώτη ἐστὶ ὡς μία καὶ ἀκατάλυτος, ἢ μετὰ τὴν γνωστικὴν θεωρίαν ἐπιγινομένη σοφία. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους παντοδαπούς ἐστὶ δυνατόν τοῖς τῶν θείων φιλοθεάμοσι τὸν περὶ τῶν τοιούτων ἐκδέχεσθαι λόγον, καὶ πολλὰς καλὰς τε καὶ ἀληθεῖς ἐφευρεῖν θεωρίας.

ΡΝΖ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, πῶς τό, «διασώσατε καὶ τρισσώσατε», λαβὼν ὁ διδάσκαλος εἰς τὸ περὶ τῆς ἑβδόμης μυστήριόν φησιν· «Ὡς δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην 5 ἀναστροφὴν Ἡλίου τοῦ προφήτου τῷ τῆς Σαραφθίας νιῶ τὸ ζῆν ἐμπνεύσασαν, καὶ τοῦ αὐτοῦ τὴν ἰσάριθμον κατὰ τῶν σχιδάκων ἐπὶ κλυσιν.

Ὁ μακάριος γέρων παρ' ἐμοῦ τοῦτο ἐρωτηθεὶς ἔφη· Κατὰ τοῦτο τυχὸν περὶ τοῦ ἑπτὰ διεξιόντα τὸν διδάσκαλον ἀριθμοῦ 10 τεκμηῆρασθαι δυνατόν. Πρῶτον μὲν κατὰ τοὺς λεγομένους ἀριθμητικούς. Φασὶ γὰρ ἐκεῖνοι συνίστασθαι τινὰς ἀριθμοὺς ἐκ δισσομένων καὶ τρισσομένων ἐτέρων, τῆς μονάδος τελευταῖον προστιθεμένης. Οἷον ἐκ δισσομένων μὲν ὁ ζδ' συνίσταται, τῆς μονάδος δισσομένης μετὰ τῶν ἐξ ἀριθμῶν, προστιθε- 15 μένης καὶ τῆς μονάδος, καὶ οὕτως ἡ ἑβδομάς πληροῦται, οἷον δις α' β', δις β' δ', δις δ' η', δις η' ισ', δις ισ' λβ' δις λβ' ξδ'. Τούτων οὕτω διαπλασθέντων δι' ἐξ ἀριθμῶν δοκοῦσι συντεθεῖσθαι, ἀλλὰ παραλαμβανομένη τελευταῖον καὶ ἡ μονὰς

70. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Αῶγος ΜΑ' Εἰς τὴν Πεντηκοστήν*, κεφ. 4, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 120,17-20.

156

Ἔλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Εἶναι λοιπὸν καὶ πάλι ἐβδόμη ἡμέρα καὶ Σάββατο ἢ ἀπάθεια ποὺ διαδέχεται τὴ σύμφωνη μὲ τὴν ἀρετὴ πρακτικὴ φιλοσοφία. Ἐνῶ ὀγδὴ καὶ πρώτη ἡμέρα εἶναι ὡς μία καὶ ἀκατάλυτη ἢ σοφία ποὺ ἀκολουθεῖ μετὰ τὴ γιορτινὴ θεωρία. Καὶ μὲ ἄλλους κάθε εἶδους τρόπους εἶναι δυνατὸ ν' ἀποδεχθοῦν οἱ φίλοι τῶν θείων θεαμάτων τὸ σχετικὸ μὲ τὰ παραπάνω λόγο καὶ νὰ ἐπινοήσουν πολλὰ καὶ καλὰ κι ἀληθινὰ ἐρμηνεῖες.

157

Ἄπο τὸν ἴδιο λόγο⁷⁰, πῶς ὁ δάσκαλος ἐννόησε καὶ λέγει γιὰ τὴν προσταγή, «Διπλασιάστε καὶ τριπλασιάστε» τὸ μυστήριον τῆς ἑβδομῆς ἡμέρας. «Παρόμοια καὶ τὴν ἑβδομὴ ἀναστροφή τοῦ προφήτη Ἡλία ποὺ ἐνέπνευσε στὸ γιὸ τῆς Σαραφθίας τὴ ζωὴ, καὶ τοῦ ἴδιου τὸ ἰσάριθμο μάζεμα τῶν ξύλων»⁷¹.

Ὁ μακαριστὸς γέροντας ὅταν τὸν ρώτησα γι' αὐτὸ μοῦ ἀπάντησε· Ἄπο αὐτὸ ἴσως εἶναι δυνατὸ νὰ συμπεράνομε ὅταν ὁ δάσκαλος μιᾶ γιὰ τὸν ἀριθμὸ ἑφτά. Πρῶτα σύμφωνα μ' αὐτοὺς ποὺ λέγονται ἀριθμητικοί. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ λένε ὅτι μερικοὶ ἀριθμοὶ συνίσταται ἀπὸ ἄλλους ποὺ διπλασιάζονται ἢ τριπλασιάζονται μὲ πρόσθεση στὸ τέλος καὶ τῆς μονάδας καὶ ἔτσι συμπληρώνεται καὶ ἡ ἑβδομάδα. Λόγου χάρι· δύο φορές τὸ ἕνα κάνει δύο, δύο φορές τὸ δύο τέσσερα, δύο φορές τὸ τέσσερα ὀκτώ, δύο φορές τὸ ὀκτῶ δεκαῆξι, δύο φορές τὸ δεκαῆξι τριάντα δύο, δύο φορές τὸ τριανταδύο ἑξηντατέσσερα. Ἔτσι διπλασιασμένοι οἱ ἀριθμοὶ φαίνονται ὅτι ἔχουν συνταθεῖ ἀπὸ ἑξι ἀριθμούς, ἀλλὰ ἂν πάρομε στὸ τέλος καὶ τὴ μονάδα συμπληρώ-

71. Γέν. 21,22.

πληροῖ τὸν ἑπτὰ, ἐξ ἧς τὴν ἀρχὴν ὁ διπλασιασμὸς εἴληφεν. Οὕ-
 20 τως οὖν κἀνταῦθα τὸν αὐτὸν κανόνα κατασχόντες ἀπαρτίσομεν
 τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν. Φησὶ γάρ, «ἐκχέετε, δισσῶσατε καὶ τρισσῶ-
 σατε». Δις οὖν μία β, τρις β' ἕξ, καὶ ἡ πρώτη μονὰς προστιθε-
 μένη τοῖς ἑξάσιν ἀπαρτίζει τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν. Φασὶ δὲ καὶ συγ-
 γένειάν τινα πνευματικὴν κατὰ μυστικὴν θεωρίαν πρὸς τὸν ζ'
 25 ἀριθμὸν ἔχειν τὸν γ' κατὰ τοιόνδε τρόπον, τῷ τὴν πάνσεπτον
 καὶ προσκυνητὴν Τριάδα διὰ τοῦ γ' σημαίνεσθαι, καὶ πάλιν τὴν
 αὐτὴν διὰ τοῦ ζ', τῷ τὸν ζ' ἀριθμὸν παρθένον εἶναι. Τῶν γὰρ
 ἐντὸς δεκάδος ἀριθμῶν μόνος οὗτος οὔτε γεννᾶ, οὔτε γεννᾶται.
 Τοῦτο δὲ σαφῶς ἐνδείκνυται διεξιῶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἐπῶν
 30 Περὶ παρθενίας, οὕτωςι λέγων, «πρῶτη παρθένος ἐστὶν ἀγνή
 Τριάς».

ΡΝΗ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἦ καὶ οὕτως. Τῇ ἀγίᾳ Τριάδι μυστικῶς τῷ λόγῳ τὴν αὐ-
 τῆς ἐπιθεωρήσας ἐνέργειαν, φημὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν ὄπερ τὰς τέσσα-
 5 ρας ἐμφαίνει γενικὰς ἀρετάς, τὸν ἑπτὰ πληρώσεις ἀριθμὸν. Τῇ
 γὰρ ἀγίᾳ καὶ πανυμνήτῳ Τριάδι μυστικῶς τὴν αὐτῆς ἐπιθεω-
 ροῦντες ἐνέργειαν τὸν ἑπτὰ παρθένον ἀπαρτίζομεν ἀριθμὸν.

ΡΝΘ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· Ἰησοῦς δὲ αὐτὸς ἡ κα-
 θαρὰ τελειότης, οἶδε μὲν τρέφειν ἐν ἐρημίᾳ καὶ πέντε
 ἄρτοις πεντακισχιλίους, οἶδε δὲ πάλιν καὶ ἑπτὰ τε-
 5 τρακισχιλίους· καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα ἐκεῖ μὲν

νεται ὁ ἀριθμὸς ἑφτά, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ ἀρχὴ τοῦ διπλασιασμοῦ. Ἔτσι λοιπὸν κι ἐδῶ χρησιμοποιοῦντας τὸν ἴδιο κανόνα θὰ συμπληρῶσομε τὸν ἀριθμὸ ἑπτά. Λέει δηλαδή· «Ρίξτε νερά, διπλασιάστε καὶ τριπλασιάστε». Δύο φορές λοιπὸν ἢ μία δύο, τρεῖς φορές τὸ δύο ἕξι, καὶ ἂν προστεθεῖ καὶ ἡ πρώτη μονάδα στὶς ἑξάδες ἀπαρτίζει τὸν ἀριθμὸ ἑφτά. Λένε ὅτι ὁ ἀριθμὸς τρία ἔχει καὶ κάποια πνευματικὴ συγγένεια σύμφωνα μὲ μυστικὴ θεωρία μὲ τὸν ἀριθμὸ ἑπτά σύμφωνα μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο· ἡ πανσέβαστη καὶ προσκυνητὴ Τριάδα σημαίνεται μὲ τὸν ἀριθμὸ τρία καὶ ἡ ἴδια πάλι μὲ τὸν ἀριθμὸ ἑφτά, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς ἑφτά εἶναι παρθένος. Γιατὶ ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς τῆς δεκάδας αὐτὸς μόνο οὔτε γεννᾶ οὔτε γεννιέται. Αὐτὸ τὸ δηλώνει μὲ σαφήνεια μιλώντας στὰ ἔπη τοῦ 'Περὶ παρθενίας', λέγοντας τὸ ἑξῆς· «πρῶτη παρθένος εἶναι ἡ ἀγνή Τριάδα».

158

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Καὶ μιά ἄλλη ἀποψη. Μαζὶ μὲ τὴν ἀγία Τριάδα μὲ τρόπο μυστικὸ θεωρώντας πρόσθετα μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν ἐνέργειά της, ἐννοῶ τὸ ἀγαθό, ποὺ φανερώνει τὶς τέσσερες γενικὲς ἀρετές, θὰ συμπληρώσεις τὸν ἀριθμὸ ἑφτά. Γιατὶ μαζὶ μὲ τὴν ἀγία καὶ πανύμνητη Τριάδα θεωρώντας πρόσθετα καὶ τὴν ἐνέργειά της ἀπαρτίζομε τὸν ἀριθμὸ ἑφτά.

159

Ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο στὸ λεγόμενο· Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς, ἡ καθαρὴ τελειότητα, ἤξερε νὰ τρέφει στὴν ἔρημο πέντε χιλιάδες ἀνθρώπους μὲ πέντε ψωμιὰ μόνο καὶ πάλι μὲ ἑφτά τέσσερις χιλιάδες. Κι ἐκεῖ μετὰ τὸ χορτασμὸ πε-

δώδεκα κόφινοι, ἑνταῦθα δὲ σπυρίδες ζ'. Οὐθέτερον
ἀλόγως οἶμαι, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος.

Γυμνασθεῖσαν ἤδη πρὸς θεωρητικὴν ἔξιν ἐν τοῖς προλα-
βοῦσι διὰ πλάτους, ὡς οἶόν τε ἦν, εἰρημένοις τὴν διάνοιαν,
10 πλήθει λόγων αὐτήν, εἰ δοκεῖ, μὴ βαρήσωμεν, δυναμένην λοι-
πὸν καὶ κατ' ἐπιτομὴν τὴν τῶν θείων ἐπιστημόνως δέχεσθαι
θεωρίαν. Οἱ κρίθινοι τοιγαροῦν πέντε ἄρτοι τοὺς προχείρους
τῆς φυσικῆς θεωρίας παραδηλοῦσι λόγους, οἱ δὲ τούτοις τρεφό-
μενοι πεντακισχίλιοι ἄνδρες τοὺς περὶ φύσιν μὲν κινουμένους,
15 οὐπω δὲ πάντῃ τῆς περὶ τὸ παθητικὸν καὶ ἄλογον τῆς ψυχῆς
μέρος ἐκκαθαρθέντας σχετικῆς διαθέσεως ἐμφαίνουσι. Ὡς
νοεῖν δίδωσι τοῖς τῶν τοιούτων λόγων θεάμασι ἐκ κριθῆς εἶναι
τοὺς ἄρτους, κοινὸν δὲ τοῦτο κτηνῶν τε καὶ ἀνθρώπων εἶδος
ὑπάρχει τροφῆς, καὶ τὸ σὺν γυναιξίν εἶναι καὶ παισίν, ὅπερ
20 δηλοῖ σαφῶς μὴ τῶν καθ' ἡδονὴν παντελῶς ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς
ἀτελοῦς τῶν λογισμῶν νηπιότητος αὐτοὺς ἠλλοτριῶσθαι. Ἡ δὲ
ἔρημός ἐστιν ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ τοῖς διὰ τῆς φυσικῆς θεω-
ρίας περὶ τὸ θεῖον κινουμένοις τοὺς τῆς φύσεως πνευματικῶς
διαθρύπτων λόγου ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος πᾶσαν ἀγαθῶν χαρίζεται
25 πλησμονήν, ὡς δηλοῦσιν οἱ τῶν περισσευμάτων κόφινοι δώδε-
κα ὄντες τὸν ἀριθμόν.

ΡΞ'

Θεωρία εἰς τὸν ιβ' ἀριθμόν.

Ἐμφαίνει δὲ ὁ δώδεκα ἀριθμός, ἢ τοὺς κατὰ χρόνον καὶ
φύσιν λόγους, ὡς ἐκ πέντε καὶ ἐπτὰ κατὰ σύνθεσιν συμπληρού-
5 μενος. Ἐβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος, ὡς κυκλικῶς κινούμενος,
καὶ τὴν πρὸς τὸ κινεῖσθαι προσφυῶς ἔχων ἐπιτηδειότητα, τὴν

72. Ματθ. 15,37· 38.

73. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΑ' Εἰς τὴν Πεντηκοστήν, κεφ. 4, ΕΠΕ,

ρίσσεψαν δώδεκα κοφίνια, ἐνῶ στή δεύτερη περίπτωση ἑφτά πανέρια⁷². Οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι παράλογο κι ἀνάξιο τοῦ Πνεύματος»⁷³.

Ἄφοῦ ἀσκήθηκε πλέον γιὰ θεωρητικὴ ἐξῆ ἡ διάνοια στὰ προηγούμενα πού ἔχω ἐκθέσει διὰ μακρῶν ὅσο γινόταν, ἄς μὴν τὴν ἐπιβαρύνουμε μὲ πλῆθος λόγων, ἂν θέλεις, ἄφοῦ μπορεῖ στὸ ἐξῆς νὰ δεχθεῖ μ' ἐπιστήμη καὶ κατ' ἐπιτομὴ τὴ θεωρία τῶν θείων. Τὰ πέντε λοιπὸν κριθαρένια ψωμιὰ δηλώνουν τοὺς προχειρους λόγους τῆς φυσικῆς θεωρίας. Οἱ πέντε χιλιάδες ἄνδρες πού χορταίνουν ἀπὸ αὐτὰ φανερώνουν ἐκείνους πού κινοῦνται σύμφωνα μὲ τὴ φύση, δὲν ἔχουν ὅμως καθαρθεῖ τελείως ἀπὸ τὴ διάθεση τῆ σχετικῆ μὲ τὸ παθητικὸ καὶ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς. Ἔτσι μᾶς δίνει νὰ καταλάβουμε μὲ τὴν εἰκόνα τῶν λόγων αὐτῶν ὅτι τὰ ψωμιὰ ἦταν ἀπὸ κριθάρι, πού εἶναι κοινὸ εἶδος τροφῆς τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ὅτι ἦταν μαζὶ μὲ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τους, δηλώνει μὲ σαφήνεια ὅτι δὲν ἔχουν ἐντελῶς ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἡδονῶν καὶ τῆς νηπιακῆς ἀτέλειας τῶν λογισμῶν τους. Ἡ ἔρημος πάλι εἶναι αὐτὸς ὁ κόσμος, μέσα στὸν ὁποῖο διαμοιράζοντας πνευματικὰ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοὺς λόγους τῆς φύσεως σ' ἐκείνους πού κινοῦνται γύρω ἀπὸ τὸ Θεῖο μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία, χαρίζει ὅλο τὸν πλοῦτο τῶν ἀγαθῶν, ὅπως δηλώνουν τὰ κοφίνια μὲ τὰ περισσεύματα πού εἶναι δώδεκα στὸν ἀριθμὸ.

160

Ἑρμηνεία γιὰ τὸν ἀριθμὸ δώδεκα.

Ὁ ἀριθμὸς δώδεκα φανερώνει ἀπὸ μιὰ ἄποψη τοὺς λόγους πού κινοῦνται μέσα στὸ χρόνο καὶ στή φύση, ἐπειδὴ ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν πρόσθεση τοῦ πέντε καὶ τοῦ ἑφτά. Γιατὶ ὁ χρόνος εἶναι ἐβδομαδικός, ἐπειδὴ κινεῖται κυκλικὰ καὶ ἔχει τὴν

⁷² Ἀπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 122,8-13.

τῶν ἄκρων ἀπὸ τοῦ μέσου κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἴσην ἀπόστασιν. Πενταδικὴ ἡ φύσις, ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν τὸν πέντε πεφυκυῖα τάττεσθαι, διὰ τε τὴν αἴσθησιν ὑφ' ἣν τελεῖ πενταχῶς διαιρουμένην, διὰ τε τὸ πλεόν τῆς ἀπλῶς λεγομένης ὕλης τῆς τετραχῶς διαιρουμένης ἔχειν τὸ εἶδος. Ἡ φύσις γὰρ οὐδὲν ἄλλο καθέστηκεν οὔσα ἢ ὕλη μετ' εἶδους, ἢ ὕλη εἰδοπεποιημένη. Τὸ γὰρ εἶδος τῇ ὕλει προστεθὲν φύσιν ἀπεργάζεται.

ΡΞΑ'

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ τὰς τῶν ὄντων γενητῶν καὶ αἰώνιων νοήσεις, ὡς κινουμένων καὶ περιγεγραμμένων, καὶ τὸν τοῦ τί καὶ ποῖον καὶ πῶς εἶναι λόγον ἐπίδεχομένων. Πᾶν γὰρ κινητὸν τε καὶ γενητὸν ὑπάρχει, καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ ὑπὸ χρόνον ἐστί, κἂν εἰ μὴ τὸν κινήσει μετρούμενον. Ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι πᾶν γενητὸν ὡς ἠργμένον τοῦ εἶναι, καὶ διάστημα, ἀφ' οὗ τοῦ εἶναι ἤρξατο. Εἰ δὲ καὶ ἔστι καὶ κινεῖται πᾶν γενητὸν, καὶ ὑπὸ φύσιν πάντως ἐστί καὶ χρόνον, τὴν μὲν διὰ τὸ εἶναι, τὸν δὲ διὰ τὸ κινεῖσθαι, δι' ὧν κατὰ συμπλοκὴν ὁ τοῦ δώδεκα κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον συμπληροῦται λόγος.

ΡΞΒ'

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τὴν ἠθικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν ὁ

ἐπιτηδειότητα νὰ κινεῖται κατάλληλα, σὲ ἴση ἀπόσταση τῶν ἄκρων ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ ἀριθμοῦ τούτου. Ἡ φύση εἶναι πενταδικὴ κι ἔχει στὴ φύση τῆς νὰ τάσσεται κάτω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀριθμὸ καὶ ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης ποὺ διαιρεῖται σὲ πέντε εἶδη καὶ τὴν ἔχει ὑποτελὴ τῆς, κι ἐξαιτίας τοῦ ὅτι ἔχει τὸ εἶδος ἐπιπλέον τῆς γενικὰ λεγόμενης ὕλης ποὺ διαιρεῖται σὲ τέσσερα. Γιατὶ ἡ φύση δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὕλη μὲ εἶδος, ἢ ὕλη εἶδο-ποιημένη. Καθόσον ὅταν τὸ εἶδος προστεθεῖ στὴν ὕλη, δημιουργεῖ τὴ φύση.

161

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸν ἴδιο.

Μπορεῖ ἐπίσης νὰ σημαίνει τὶς ἔννοιες τῶν ὄντων ποὺ δημιουργήθηκαν, ἢ ποὺ εἶναι αἰώνια, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν κίνηση καὶ εἶναι περιγραμμένα καὶ ποὺ ἐπιδέχονται τὸ λόγο τοῦ τί καὶ τί λογῆς καὶ πῶς εἶναι. Κάθε τι δηλαδὴ ποὺ κινεῖται κι ἔχει δημιουργηθεῖ ὑπάρχει καὶ γι' αὐτὸ ὅπωςδήποτε εἶναι ἐγκλωβισμένο μέσα στὸ χρόνο, κι ἄς μὴν εἶναι αὐτὸς ποὺ μετρεῖται μὲ τὴν κίνηση. Γιατὶ κάθε γενητὸ ἔχει ἀρχὴ τοῦ εἶναι του, ἐπειδὴ ἔχει ἀρχίσει νὰ ὑπάρχει, καὶ διάρκεια τοῦ εἶναι, ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε νὰ ὑπάρχει. Κι ἂν ὑπάρχει καὶ κινεῖται κάθε τι ποὺ ἔγινε, ὅπωςδήποτε εἶναι καὶ μέσα στὴν περιοχὴ τῆς φύσης καὶ τοῦ χρόνου, τῆς φύσης, γιατί ὑπάρχει, καὶ τοῦ χρόνου, ἐπειδὴ κινεῖται, καὶ μὲ τὴν συμπλοκὴ αὐτῶν συμπληρώνεται μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶπα ὁ λόγος τοῦ δώδεκα.

162

Ἄλλη ἐρμηνεία.

Ἡ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δηλώνει τὴν ἠθικὴ καὶ φυσικὴ καὶ θε-

ἀριθμὸς οὗτος δηλοῖ, ὡς ἐκ τεσσάρων καὶ πέντε καὶ τριῶν συν-
 5 αγόμενος. Τετραδικὴ γὰρ διὰ τὰς δ' γενικὰς ἀρετάς ἐστὶν ἡ ἐν
 τοῖς πράγμασι κατ' ἤθος ἀκριβὴς φιλοσοφία. Πενταδικὴ δὲ ἡ
 φυσικὴ θεωρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, φημὶ δὲ τὴν πενταχῶς
 κατὰ φύσιν διαιρουμένην αἴσθησιν. Τριαδικὴ δὲ ἡ μυστικὴ θεο-
 λογία, διὰ τὰς ὁμοουσίους ἀγίας τρεῖς ὑποστάσεις τῆς πανα-
 10 γίου μονάδος, ἡ ἐν αἷς ἡ ἀγία μονάς, ἡ, κυριώτερον εἶπεῖν, ἅπερ
 ἡ ἀγία μονάς.

ΡΞΓ'

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τὴν καθόλου καὶ γενικωτάτην ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, τὴν
 μὲν ὡς ἐνταῦθα διὰ τῶν δ' ἀρετῶν κατορθουμένην, τὴν δὲ ὡς
 5 διὰ τῶν ὀκτῶ τὴν θεωτέραν τῶν μελλόντων μυστικῶς παρα-
 δηλοῦσαν κατάστασιν σημαινομένην, ἐξ ὧν ὁ δώδεκα κατὰ
 σύνθεσιν ἀριθμὸς ἀπαρτίζεται.

ΡΞΔ'

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τὰ παρόντα τε καὶ τὰ μέλλοντα, ὡς τῶν μὲν παρόντων
 τὸν δ' στοιχειώδη τε καὶ ὑλικὸν ἀριθμὸν ὄντα φυσικῶς παρα-
 5 δεχομένων, τῶν δὲ μελλόντων μυστικῶς ἐπιθεωρούμενον αὐ-
 τοῖς ἐπιδεχομένων τὸν ὀκτῶ ἀριθμόν, ὡς τῆς κατὰ χρόνον
 ἑβδοματικῆς ὑπερθετικὸν ιδιότητος.

ΡΞΕ'

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ τοὺς περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν κρίσεώς τε καὶ προ-

ολογική φιλοσοφία, ἐπειδὴ συνάγεται ἀπὸ τέσσερα καὶ πέντε καὶ τρία. Ἡ ἠθικὴ δηλαδὴ φιλοσοφία ἢ ἀκριβῆς στὴν πράξη εἶναι τετραδικὴ ἐξαιτίας τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν. Πενταδικὴ εἶναι ἢ φυσικὴ θεωρία γιὰ τὴν αἰτία ποὺ εἶπαμε, δηλαδὴ ἐξαιτίας τῆς αἴσθησης ποὺ διαιρεῖται στὴ φύση τῆς σέ πέντε τομεῖς, καὶ τριαδικὴ εἶναι ἢ μυστικὴ θεολογία, ἐξαιτίας τῶν τριῶν ὁμοούσιων ἀγίων ὑποστάσεων, ἢ στὶς ὁποῖες τρεῖς ὑπάρχει ἢ ἅγια μονάδα, ἢ κυριολεκτικότερα οἱ ὁποῖες τρεῖς εἶναι ἢ ἅγια μονάδα.

163

Ἄλλη ἐρμηνεία.

Ἡ δηλώνει τὴν καθολικὴ καὶ γενικότατη ἀρετὴ καὶ γνώση, τὴν ἀρετὴ, ἐπειδὴ κατορθώνεται ἐδῶ μὲ τὶς τέσσερες ἀρετές, καὶ τὴ γνώση, ἐπειδὴ σημαίνεται μὲ τὰ ὀκτώ ποὺ δηλώνουν μυστικὰ τὴ θεϊκότερη κατάσταση τῶν μελλοντικῶν, ἀπὸ τὴ σύνθεση τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται ὁ ἀριθμὸς δώδεκα.

164

Ἄλλη ἐρμηνεία.

Ἡ δηλώνει τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλοντικά, ἐπειδὴ τὰ παρόντα παραδέχονται κατὰ φύση τὸν ἀριθμὸ τέσσερα, ποὺ εἶναι στοιχειώδης καὶ ὑλικός, ἐνῶ τὰ μελλοντικὰ δέχονται νὰ θεωροῦμε σ' αὐτὰ μυστικὰ τὸν ἀριθμὸ ὀκτώ, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὴ χρονικὴ ἐβδομαδικὴ ιδιότητα.

165

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ ὁ ἀριθμὸς δώδεκα δηλώνει σαφῶς τοὺς τρεῖς λόγους

νοίας τριττοὺς λόγους ὁ δώδεκα σαφῶς ἀριθμὸς παραδηλοῖ. Ἐκαστον γὰρ τούτων ἐφ' ἑαυτὸ τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τρεῖς
 5 ἐπιδέχεται λόγους, καθῶς τοῖς ἄκροις λόγοις τῶν θείων μύ-
 σταις καὶ μυσταγωγοῖς διὰ πολλὴν ἄσκησιν τῶν λογίων ἐκ
 πολλῶν κατάδηλον γέγονε. Τριπλασιάζοντες οὖν ἑαυτοῖς οἱ κα-
 θόλου τριττοὶ τῶν ὄντων λόγοι τὰ ἐφ' οἷς θεωροῦνται δ' ὄντα, ἢ
 τὸ ἔμπαλιν τοῖς ὧν εἰσιν αὐτοὶ τετραπλούμενοι, τὸν δῶδεκα
 10 ποιοῦσιν ἀριθμόν. Εἰ γὰρ τὰ ὄντα οὐσίαν ἔχει καὶ δύναμιν καὶ
 ἐνέργειαν, τριττὸν τὸν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ εἶναι δηλονότι κέκτηνται
 λόγον. Εἰ δὲ τούτους συνδεῖ τοὺς λόγους πρὸς τὸ εἶναι δηλονότι
 καθό εἰσιν ἢ πρόνοια, τριπλοῦς καὶ ὁ αὐτῆς πάντως ὑπάρχων
 καθέστηκε λόγος. Εἰ δὲ τῶν λωβώσεων τῶν καθ' ἓνα τῶν εἰ-
 15 ρημένων παρατραπέντων λόγων, παρελθουσῶν τε καὶ παρου-
 σῶν καὶ μελλουσῶν, ἢ κρίσις ἐστὶ τιμωρητικὴ ὡς κακίας κο-
 λαστικὴ, τριπλοῦν ἔχει καὶ αὐτὴ τὸν ἐπ' αὐτῇ τῆς θεωρίας λό-
 γον, καθ' ὃν οὐσίαν τε καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ὄντων πε-
 ριγράφουσα μένει τὴν οἰκείαν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀοριστίαν φυλάτ-
 20 τουσα.

ΡΞΣΤ'

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ πάλιν τὴν ἐφικτὴν τοῦ αἰτίου καὶ τῶν αἰτιατῶν τελείαν
 ἐπίγνωσιν ὁ ἀριθμὸς οὗτος δηλοῖ. Δεκάδι γὰρ προστεθεῖσα
 5 δυὰς ποιεῖ τὸν ιβ'. δεκάς δέ ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς
 τῶν ὄλων, ὡς ἀνεκφοιτήτως ταῖς ἀπὸ μονάδος προόδοις πρὸς
 ἑαυτὸν μοναδικῶς πάλιν ἀποκαθιστάμενος. Μονὰς γὰρ καὶ ἡ
 δεκάς, καὶ ὡς ὄρος τῶν ὀριζομένων καὶ περιοχῇ τῶν κλινουμέ-
 νων καὶ πέρας πάσης ἀριθμητικῆς ἀποπερατώσεως. Καὶ δυὰς
 10 ἐστὶ πάλιν πᾶσα τῶν μετὰ Θεὸν ὄντων ἢ σύμπηξις, οἷον τὰ μὲν
 αἰσθητὰ πάντα ὡς ἐξ ὕλης συνεστηκότα καὶ εἶδους ἐστὶ δυὰς,

για τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ, τὴν κρίση καὶ τὴν πρόνοια. Γιατὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐπιδέχεται καθεαυτὸ τρεῖς λόγους γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸ πὺ εἶναι, καθὼς ἔγινε ὀλοφάνερο ἀπὸ τὴν ὑψηλότατη δασκαλία σὲ μαθητὲς καὶ δασκάλους τῶν θείων ἀπὸ τὴν πολλαπλὴ ἄσκηση στὰ θεῖα λόγια. Τριπλασιάζοντας λοιπὸν μὲ τὸν ἑαυτὸ τους οἱ γενικοὶ λόγοι τῶν ὄντων αὐτὰ στὰ ὁποῖα θεωροῦνται, πὺ εἶναι τέσσερα, ἢ τὸ ἀντίθετο τετραπλασιάζοντας τὸν ἑαυτὸ τους μ' αὐτὰ στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται, κάνουν τὸν ἀριθμὸ δώδεκα. Γιατί, ἂν τὰ ὄντα ἔχουν οὐσία καὶ δύναμη καὶ ἐνέργεια, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχουν τριπλὴ αἰτία τοῦ εἶναι. Κι ἂν συνδέει αὐτοὺς τοὺς λόγους, γιὰ νὰ εἶναι δηλαδὴ ἐπειδὴ εἶναι πρόνοια, εἶναι ὅπωςδὴποτε τριπλὸς καὶ ὁ λόγος τῆς. Κι ἂν γιὰ τὶς φθορὲς καθενὸς ἀπὸ τοὺς λόγους πὺ εἶπαμε παρεκτραποῦν, φθορὲς πὺ πέρασαν ἢ εἶναι παροῦσες καὶ μελλοντικές, ἢ κρίση εἶναι καταδικαστικὴ ἐπειδὴ κολάζει τὴν κακία, ἔχει καὶ αὐτὴ τριπλὸ τὸ λόγο τῆς θεωρίας πὺ τὴν ἀφορᾶ, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο, περιγράφοντας οὐσία καὶ δύναμη καὶ ἐνέργεια τῶν ὄντων, παραμένει φυλάγοντας γιὰ πάντα τὴν ἀοριστία τῆς.

166

Ἄλλη ἐρμηνεία.

Ἄπὸ ἄλλη ἄποψη αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς δηλώνει τὴν τέλεια ἐπίγνωση τοῦ αἰτίου καὶ τῶν αἰτιατῶν. Ὄταν δηλαδὴ στὴ δεκάδα προσθέσουμε τὴν δυάδα κάνουμε τὸν ἀριθμὸ δώδεκα. Καὶ δεκάδα εἶναι ὁ Ἰησοῦς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς τῶν ὄλων, ἐπειδὴ μὲ τὶς προόδους τοῦ ἀπὸ τὴ μονάδα χωρὶς νὰ ἔχει ἐξέλθει ἀποκαθίσταται πάλι μοναδικὰ στὸν ἑαυτὸ του. Γιατὶ καὶ ἡ δεκάδα εἶναι μονάδα, ἐπειδὴ εἶναι ὄρος ὄσων ὀρίζονται, καὶ περιοχὴ ὄσων κάμπτουν, καὶ πέρασ κάθε ἀριθμητικῆς ἀποπεράτωσης. Καὶ δυάδα εἶναι πάλι ὄλη ἢ συνένωση τῶν ὄντων ἔπειτ' ἀπὸ τὸ Θεό, ὅπως ὄλα τὰ αἰσθητὰ, ἐπειδὴ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ὕλη καὶ εἶδος,

τὰ δὲ νοητά, ὡσαύτως ἐξ οὐσίας καὶ τοῦ εἶδοποιουῦντος αὐτὰ οὐσιωδῶς συμβεβηκότος. Οὐδὲ γάρ ἐστι τὸ παράπαν γενητὸν κυρίως ἀπλοῦν, ὅτι μὴ τότε μόνον ἐστὶν ἢ τότε, ἀλλ' ὡς ἐν
 15 ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ ἔχει τὴν συστατικὴν τε ἀφοριστικὴν δια-
 φορᾶν συνεπιθεωρουμένην, τὴν αὐτὸ μὲν ἐκεῖνο συνιστῶσαν,
 ἄλλου δὲ αὐτὸ φανερῶς διακρίνουσαν. Οὐδὲν δὲ καθ' οἶονδῆ-
 ποτε τρόπον οὐσιωδῶς ἔχον συνεπιθεωρούμενόν τι πρὸς
 δήλωσιν τῆς οἰκείας ὑπάρξεως δύναται κυρίως εἶναι ἀπλοῦν.

ΡΕΖ'

Ἄλλη θεωρία.

Ἡ πάλιν τὴν θεϊαν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτῆς δραστικὴν ἐνέρ-
 γειαν ἐπικεκρυμμένως ὁ ἀριθμὸς οὗτος ὑποσημαίνει. Τὴν μὲν
 5 θεϊαν οὐσίαν διὰ τοῦ τρεῖς ἀριθμοῦ δηλουμένην ὡς τριαδικῶς
 ὑμνουμένην διὰ τὴν τρισυπόστατον ὑπαρξιν· τριάς γάρ ἐστιν ἢ
 μονάς ὡς ἐν τελείαις οὐσα τελεία ταῖς ὑποστάσεσιν, ἡγουν τῷ
 τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ, καὶ μονάς ἐστιν ἢ τριάς ἀληθῶς τῷ τῆς
 οὐσίας, ἡγουν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ. Τὴν δὲ δραστικὴν ἐνέργειαν
 10 διὰ τοῦ ἕξ ἀριθμοῦ μηνυομένην, ὡς μόνου τῶν ἐντὸς δεκάδος
 ἀριθμοῦ τελείου καὶ πλήρους, καὶ ἐκ τῶν οἰκείων συνισταμένου
 μερῶν, καὶ τῶν αὐτῶ καθόλου καὶ ἀνίσων ἀριθμῶν περιεκτικοῦ,
 τοῦ ἀρτίου φημί καὶ τοῦ περιττοῦ, ὡς καὶ μόνην τελείαν καὶ τε-
 λείων, καθ' ὃν εἰσι λόγον, ἀπεργαστικὴν τε καὶ φρουρητικὴν.
 15 Ἄνισα γὰρ τὰ μετὰ τοῖς ἄκροις κινούμενα πρὸς τὴν τῶν ἄκρων
 ἀεικίνητον στάσιν. Οἶον ἴν' ἐξ ἐνὸς καὶ τῶν λοιπῶν ποιῆσωμαι
 τοῖς φιλοπόνοις τὴν ἐνστασιν, ἄκρον μὲν ἐστι τό, «καὶ εἶπεν
 ὁ Θεός, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ
 καθ' ὁμοίωσιν», μέσον δὲ τό, «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄν-

καὶ τὰ νοητὰ ἐπίσης ἐπειδὴ ἀποτελοῦνται ἀπὸ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός, πού τὰ εἰδοποιεῖ κατὰ τὴν οὐσία. Γιατὶ κανένα ἀπολύτως δημιούργημα δὲν ὑπάρχει κυριολεκτικὰ ἀπλό, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει αὐτὸ μονάχα ἢ τοῦτο, ἀλλὰ ἐπάνω στὴν οὐσία σὰν σὲ ὑποκείμενο ἔχει θεωροῦμενη μαζί της τὴ συστατικὴ καὶ ἀφοριστικὴ διαφορὰ, πού σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο δίνει τὴ σύσταση, ἀλλὰ καὶ τὸ διακρίνει φανερὰ ἀπὸ τ' ἄλλα. Καὶ κανένα κατὰ ὅποιονδήποτε τρόπο πού ἔχει κάτι πού θεωρεῖται ἐπάνω στὴν οὐσία του γιὰ τὴ δήλωση τῆς ὕπαρξής του δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κυριολεκτικὰ ἀπλό.

167

Ἦ Ἄλλη ἐρμηνεία.

Ἦ πάλι αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς ὑποδηλώνει κατὰ τρόπο μυστικὸ τὴ θεία οὐσία καὶ τὴ δραστικὴ ἐνέργεια αὐτῆς. Τὴ θεία οὐσία τὴν ὑποδηλώνει μὲ τὸν ἀριθμὸ τρία, ἐπειδὴ τὴν ὑμνοῦμε τριαδικὰ ἐξαιτίας τῆς τρισυπόστατης σύστασής της. Γιατὶ ἡ μονάδα εἶναι τριάδα, ἐπειδὴ εἶναι τέλεια μὲ τέλειες ὑποστάσεις, δηλαδή μὲ τὸν τρόπο τῆς ὕπαρξης, καὶ ἡ τριάδα εἶναι μονάδα ἀληθινὰ μὲ τὸ λόγο τῆς οὐσίας, δηλαδή τοῦ εἶναι. Τὴ δραστικὴ ἐνέργεια πάλι τὴν ὑποδηλώνει μὲ τὸν ἀριθμὸ ἕξι, ἐπειδὴ εἶναι μέσα στὴ δεκάδα ὁ μόνος τέλειος καὶ πλήρης ἀριθμὸς, καὶ πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ οἰκεία μέρη καὶ περιέχει τοὺς γενικοὺς καὶ ἄνισους ἀριθμούς, ἐννοῶ τὸν ἄρτιο καὶ τὸν περιττό, καὶ εἶναι ἐπίσης ἡ μόνη τέλεια αὐτὴ καὶ δημιουργεῖ τέλεια σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τῆς ὕπαρξής τους καὶ τὰ φρουρεῖ. Γιατὶ ἄνισα εἶναι ὄσα κινοῦνται ἀνάμεσα στὰ ἄκρα σύμφωνα μὲ τὴν ἀδιάκοπη στάση τῶν ἄκρων. Ἦνα παράδειγμα γιὰ νὰ καταλάβουν οἱ φιλόπονοι καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Ἦ Ἀκρο εἶναι ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ· «καὶ εἶπε ὁ Θεός, ὡς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα μας γιὰ νὰ γίνῃ ὁμοίος μας»⁷⁴. Μέσο εἶναι ἡ ἐνέργεια· «καὶ

20 θρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς», καὶ ἄκρον πάλιν,
 «έν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστιν οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ». Τῶν
 ἄκρων οὖν καὶ τῶν μέσων ἀνίσων ὄντων, ὡς τῶν μὲν τὸ ἄρρεν
 ἐχόντων καὶ τὸ θῆλυ, τῶν δὲ μὴ ἐχόντων, ἐστὶ ποιητικὴ τε καὶ
 περιεκτικὴ ἢ θεία ἐνέργεια, ἣντινα μυστικῶς, καθάπερ οἶμαι,
 25 μνηθεὶς ὁ σοφώτατος Μωϋσῆς, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώ-
 πων ἀγαθοπρεπῶς ὑπεμφαίνων, ἐν ἑξ ἡμέραις γέγραφε τὸν
 Θεὸν πεποιηκέναι τὸν σύμπαντα κόσμον, ἣντινι καθ' εἰρμὸν καὶ
 τάξιν μετὰ τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως τῶν ὄντων πρεπόν-
 τως συνεπιθεωροῦντες τὴν γένεσιν (περιέχεται γὰρ αὐτῇ ταῦ-
 30 τα), τὸν ιβ' πληρέστατον ἀπαρτίζομεν ἀριθμὸν.

ΡΞΗ'

Θεωρία εἰς τοὺς κοφίνους.

Κοφίνους δὲ φησιν ὁ λόγος, ἐν οἷς ἀπετέθη τὰ περισσεύ-
 σαντα, τὴν παιδευτικὴν οἰκονομίαν, τῶν πνευματικῶς τραφέν-
 5 των τοὺς νοητοὺς τῶν εἰρημένων λόγους, διὰ τὸ μήπω τῆς παι-
 δαγωγικῆς αὐτοὺς ὑπεράνω γενέσθαι διδασκαλίας, τῆς καὶ τὰ
 χρήσιμα δεόντως ὑποτιθεμένης, καὶ τὴν ἀλγεινὴν τοῖς οὕτω
 παιδευομένοις ἀγωγὴν προτεινούσης, ὡς νοεῖν δίδωσιν ἢ ἐξ ἧς
 οἰκοδομοῦνται οἱ κόφινοι ὕλη, πληκτικὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχου-
 10 σα.

ΡΞΘ'

Θεωρία τῶν ζ' ἄρτων.

Οἱ δὲ ἑπτὰ τῶν τετρακισχιλίων ἄρτοι τὴν νομικὴν, ὡς οἶ-

75. Γέν. 2,27.

76. Γαλ. 3,28.

δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο· τοὺς ἔκανε ἄνδρα καὶ γυναίκα»⁷⁵. Ἦ ἄκρο πάλι εἶναι τὸ λεγόμενον· «στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ δὲν ὑπάρχει ἄνδρας καὶ γυναίκα»⁷⁶. Τὰ ἄκρα λοιπὸν καὶ τὰ μέσα πὺ εἶναι ἄνισα μεταξὺ τους, ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ καὶ ἐκεῖνα δὲν τὸ ἔχουν, τὰ δημιουργεῖ καὶ τὰ περιέχει ἡ θεία ἐνέργεια. Αὐτὴν ἔχοντας διδαχθεῖ μυστικά, ὅπως νομίζω, ὁ πάνσοφος Μωυσῆς καὶ ὑποδηλώνοντάς την μὲ ἀγαθοπρέπεια καὶ στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἔγραφε ὅτι ὁ Θεὸς δημιούργησε ὅλο τὸν κόσμον σὲ ἕξι ἡμέρες⁷⁷, μὲ τὴν ὁποία λογαριάζοντας κατὰ σειρὰ καὶ τάξη μαζὶ μὲ τὴν πρόνοια καὶ μαζὶ μὲ τὴν κρίση τῶν ὄντων καὶ τῆ γένεση ὅπως πρέπει (γιατὶ στὴ γένεση περιέχονται αὐτὰ) ἔχομε ὀλοκληρωμένο τὸν ἀριθμὸ δώδεκα.

168

Ἑρμηνεία γιὰ τὰ κοφίνια.

Μὲ τὰ κοφίνια, ὅπου μαζεύτηκαν τὰ περισσεύματα, ἐννοεῖ ὁ λόγος τὴν παιδαγωγικὴ οἰκονομοία αὐτῶν πὺ χόρτασαν πνευματικὰ μὲ τοὺς νοητοὺς λόγους ὅσων εἶπαμε, ἐπειδὴ δὲν ἀνέβηκαν ἀκόμα πάνω ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴ διδασκαλία. Αὐτὴ καὶ τὰ χρήσιμα συμβουλεύει ὅπως πρέπει, καὶ τὴν ὀδυνηρὴ ἀγωγή προτείνει σὲ ὅσους παιδεύονται μ' αὐτὴν, ὅπως μᾶς δίνει νὰ ἐννοήσομε ἡ ὕλη ἀπὸ τὴν ὁποία κατασκευάζονται τὰ κοφίνια, πὺ ἀπὸ τὴν φύση της εἶναι τέτοια νὰ δίνει πλήγματα.

169

Ἑρμηνεία τῶν ἑπτὰ ψωμιῶν.

Τὰ ἑπτὰ ψωμιὰ τῶν τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑποτυπώ-

77. Γέν. 1,7ε.

μαι, μυσταγωγίαν ὑποτυποῦσιν, ἤτοι τοὺς κατ' αὐτὴν θειοτέ-
 5 ρους λόγους, οὓστινας τοῖς προσμένουσι τρεῖς ἡμέρας τῷ λόγῳ,
 τουτέστι μεθ' ὑπομονῆς τὸν περὶ τὴν ἠθικὴν τε καὶ φυσικὴν καὶ
 θεολογικὴν φιλοσοφίαν περιποιητικὸν τοῦ φωτισμοῦ τῆς
 γνώσεως πόνον μακροθύμως φέρουσιν, ὁ λόγος μυστικῶς δί-
 δωσιν.

ΡΟ'

Ἄλλη θεωρία περὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν.

Ἦ τὸν φυσικὸν τυχὸν καὶ γραπτὸν καὶ πνευματικὸν νόμον
 αἱ τρεῖς ἡμέραι παραδηλοῦσιν, ὡς ἐκάστου τοῦ κατ' αὐτὸν
 5 πνευματικωτέρου λόγου τὸν φωτισμὸν τοῖς φιλοπονοῦσι παρέ-
 χοντος, καθ' ὅς ἀμέμπτως οἱ καλῶς τε καὶ ἀληθῶς πεινῶντες
 τὰ θεῖα, τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ προσμένοντες, δέχονται τροφήν μυ-
 στικὴν κατὰ ταῦτὸν νίκης τε καὶ βασιλείας ἔχουσαν σύμβολα
 τοῦ κόρου τὰ λείψανα. Αἱ γὰρ ἑπτὰ σφυρίδες ἐκ φοινίκων τὴν
 10 ὕλην ἔχουσαι (νίκης δὲ σύμβολον καὶ βασιλείας ὁ φοῖνιξ, πρὸς
 δὲ καὶ τῆς ἀκλονήτου πρὸς τὰς τῶν βιαίων πνευμάτων ἐμβολὰς
 ὑπὲρ ἀληθείας ἐνστάσεως) δι' ἑαυτῶν τοὺς τραφέντας πάσης
 κακίας καὶ ἀγνωσίας νικητὰς ἀποφαίνουσιν, ὡς τὴν κατὰ πα-
 θῶν τε καὶ δαιμόνων παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀήττητον λαβόντας
 15 δυναστείαν.

ΡΟΑ'

Θεωρία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τετρακισχιλίων ἀνδρῶν.

Καὶ ὁ αὐτῶν δὲ ἐκείνων τῶν τούτους τραφέντων τοὺς
 πνευματικοὺς λόγους ἀριθμὸς τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν ἀρίδηλος
 5 μάρτυς ἐστὶ τελειότητος, ὡς τὰς τέσσαρας γενικὰς περιέχων
 μονάδας, ὧν πρώτη μὲν ἐστὶν ἡ πρώτη μονάς, δευτέρα δὲ μο-

νουν, ὅπως νομίζω, τὴ διδασκαλία τοῦ νόμου, δηλαδὴ τοὺς θεϊκότερους σύμφωνα μ' αὐτὴν λόγους. Αὐτὴ ὁ λόγος τὴ χορηγεῖ μυστικὰ σ' αὐτοὺς ποὺ παραμένουν ἐπὶ τρεῖς μέρες κοντὰ στὸ Λόγο, δηλαδὴ ὑποφέρουν ὑπομονητικὰ τὸν κόπο ποὺ προκαλεῖ τὸ γύρω ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ φυσικὴ καὶ θεολογικὴ φιλοσοφία φωτισμὸ τῆς γνώσης.

170

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὶς τρεῖς μέρες.

Οἱ τρεῖς μέρες μπορεῖ νὰ ὑποδηλώνουν καὶ τὸν γραπτὸ καὶ πνευματικὸ νόμο, ἐπειδὴ καθένας παρέχει σὲ ὅσους ἀγαποῦν νὰ κοπιᾶζουν τὸ φωτισμὸ τοῦ πιὸ πνευματικοῦ λόγου ποὺ περιέχει. Παραμένοντας τὶς τρεῖς αὐτὲς μέρες, ὅσοι πεινοῦν τὰ θεῖα σωστὰ κι ἀληθινά, κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ Λόγο, δέχονται τροφὴ μυστικὴ ποὺ ἔχει σύμβολα μαζί νίκης καὶ βασιλείας τὰ περισσεύματα τοῦ χορτασμοῦ. Τὰ ἑπτὰ δηλαδὴ πανέρια πλεγμένα ἀπὸ φοίνικες (ὁ φοίνικας εἶναι σύμβολο νίκης καὶ βασιλείας καὶ μαζί σύμβολο καὶ τῆς ἀκλόνητης ἀντίστασης στὶς προσβολὲς τῶν βίαιων ἀνέμων γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας) ἀναδεικνύουν ὅσους τράφηκαν μ' αὐτοὺς νικητὲς κάθε κακίας καὶ ἀγνωσίας, ἐπειδὴ ἔλαβαν ἀπὸ τὸ Θεὸ Λόγο ἀκατανίκητη δύναμη κατὰ τῶν παθῶν καὶ τῶν δαιμόνων.

171

Ἐρμηνεία γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν.

Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰδίων ἐκείνων ποὺ χόρτασαν μὲ αὐτοὺς τοὺς πνευματικοὺς λόγους εἶναι λαμπρὸς μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς τελειότητάς τους, ἐπειδὴ περιέχει τὶς τέσσερις γενικὲς μονάδες. Ἀπὸ αὐτοὺς πρώτη εἶναι ἡ πρώτη μονάδα, δεύτερη μο-

νάς ἐστὶν ἡ δεκάς, τρίτη δὲ μονάς ἐστὶν ἡ ἑκατοντάς, καὶ τετάρτη μονάς ἐστὶν ἡ χιλιάς. Ἐκάστη γὰρ τούτων, χωρὶς τῆς πρώτης μονάδος, καὶ μονάς ἐστὶ καὶ δεκάς· μονὰς μὲν τῶν μετ' 10 αὐτὴν, ὡς εἰς ἑαυτὴν συντιθεμένη, καὶ τῷ δεκαπλασιασμῷ τὴν αὐτῆς ἀπαρτίζουσα δεκάδα· δεκάς δέ, ὡς εἰς ἑαυτὴν συντιθεμένη καὶ τῷ δεκαπλασιασμῷ τὴν αὐτῆς ἀπαρτίζουσα δεκάδα· δεκάς δε, ὡς τῶν πρὸ αὐτῆς μονάδων τὴν σύνθεσιν εἰς ἑαυτὴν περιγράφουσα· χιλιάς δὲ τετραπλουμένη τετρακισχιλίουσ ὑφίστησιν. 15 Ἔστιν οὖν ἡ πρώτη μονὰς μυστικῆς θεολογίας σύμβολον, ἡ δὲ δευτέρα μονὰς θείας οἰκονομίας καὶ ἀγαθότητος τύπος, ἡ δὲ τρίτη μονὰς ἀρετῆς καὶ γνώσεώς ἐστὶν εἰκῶν, καὶ ἡ τετάρτη μονὰς τῆς καθόλου τῶν ὄντων θειοτέρας μεταποιήσεως δῆλωσις.

ΡΟΒ'

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸν ζ' ἀριθμόν.

Ὁ δὲ ἑπτὰ ἀριθμὸς τῶν σπυρίδων κατ' ἄλλον πρὸς τῷ προτέρῳ θεωρούμενος τρόπῳ, ὡς φασιν, ἐμφαίνει σοφίαν καὶ 5 φρόνησιν, τὴν μὲν ὡς περὶ τὴν αἰτίαν τρισσῶς κατὰ νοῦν κινουμένην, τὴν δὲ περὶ τὰ μετὰ τὴν αἰτίαν καὶ περὶ τὴν αἰτίαν ὄντα κατὰ λόγον διὰ τὴν αἰτίαν τετραχῶς κινουμένην. Οὐθέτερον οὖν ἀλόγως παρὰ τοῦ Κυρίου γεγένηται κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον διδάσκαλον, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος.

ΡΟΓ'

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Καὶ ἔστι διαφορὰ χαρισμάτων, ἄλλου δεομένη χαρίσματος πρὸς διάκρισιν τοῦ βελτίονος».

5 Ἡ διαφορὰ τῶν χαρισμάτων, ἡ ἄλλου δεομένη χαρίσματος

νάδα εἶναι ἡ δεκάδα, τρίτη εἶναι ἡ ἑκατοντάδα, καὶ τέταρτη μονάδα εἶναι ἡ χιλιάδα. Κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτές, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη μονάδα, εἶναι καὶ μονάδα καὶ δεκάδα. Μονάδα, γιὰ ὅσα ἀκολουθοῦν, γιὰτὶ συνθέτεται μὲ τὸν ἑαυτὸ της καὶ μὲ τὸ δεκαπλασιασμό της συμπληρώνει τὴ δεκάδα της. Δεκάδα, ἐπειδὴ περιλαμβάνει μέσα στὸν ἑαυτὸ της τὴ σύνθεση τῶν πρὶν ἀπὸ αὐτὴν μονάδων. Καὶ χιλιάδα, ἐπειδὴ μὲ τὸν τετραπλασιασμό της δίνει τέσσερες χιλιάδες. Ἡ πρώτη λοιπὸν μονάδα εἶναι σύμβολο τῆς σωστικῆς φιλοσοφίας· ἡ δευτέρα μονάδα εἶναι τύπος τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ἀγαθότητος· ἡ τρίτη μονάδα εἶναι εἰκόνα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, καὶ ἡ τέταρτη μονάδα εἶναι ἡ φανέρωση τῆς καθολικῆς τῶν ὄντων θεϊκότερης μεταμόρφωσης.

172

Ἡ ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸν ἀριθμὸ ἑφτά.

Ὁ ἀριθμὸς ἑφτά τῶν πανεριῶν, ὅταν τὸν δοῦμε μὲ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν προηγούμενο τρόπο, ὅπως λένε, φανερώνει σοφία καὶ φρόνηση· τὴ σοφία, ἐπειδὴ κινεῖται γύρω ἀπὸ τὴν αἰτία τριπλά μὲ τὴ δύναμη τοῦ νοῦ, καὶ τὴ φρόνηση, ἐπειδὴ κινεῖται μὲ τέσσερις τρόπους γύρω ἀπὸ ὅσα εἶναι μετὰ καὶ γύρω καὶ ἀπὸ τὴν αἰτία σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ἐξαιτίας τῆς αἰτίας. Κανένα λοιπὸν ἀπὸ τὰ δύο δὲν ἔχει γίνεαι χωρὶς λόγο ἀπὸ τὸν Κύριο, σύμφωνα μὲ τὸν μεγάλο αὐτὸν δάσκαλο, οὔτε χωρὶς νὰ εἶναι ἀντάξιος στὸ Πνεῦμα.

173

Ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο⁷⁸ στὸ λεγόμενον· «Καὶ ὑπάρχει διαφορὰ χαρισμάτων, ποὺ χρειάζεται ἄλλο χάρισμα γιὰ τὴ διάκριση τοῦ καλύτερου»⁷⁹.

Ἡ διαφορὰ χαρισμάτων ποὺ χρειάζεται ἄλλο χάρισμα γιὰ ΕΠΕ, Ἡ Ἀπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 5, σελ. 146,13-14.

79. Α' Κορ. 12,4·9.

πρὸς διάκρισιν, κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον διδάσκαλόν ἐστιν ἡ προφητεία, καθὼς οἶμαι, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις. Ἡ μὲν γὰρ προφητεία δεῖται τοῦ χαρίσματος τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων, πρὸς τὸ γνωσθῆναι τίς καὶ πόθεν καὶ ποῦ φέρουσα καὶ
 10 ποίου πνεύματός ἐστι καὶ δι' ἣν αἰτίαν, μὴ πως φλήναφός ἐστι, μόνον εἰκῆ προφερομένη ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν βλάβης τοῦ λέγοντος, ἢ αὐτοκίνητός τις ὁρμὴ τοῦ δῆθεν προφητεύοντος, ἐξ ἀγχινοίας περὶ τινῶν φυσικῶς κατὰ λόγον διὰ πολυπειρίαν τεκμαιρομένου πραγμάτων, ἢ τοῦ πονηροῦ καὶ δαιμονιώδους
 15 πνεύματος, ὡσπερ ἐν Μοντανῶ καὶ τοῖς ἐκείνῳ παραπλησίοις ἐστὶ τερατολογία ἐν προφητείας εἶδει τὸ λεγόμενον, ἢ δόξης ἔνεκεν κενῆς τοῖς ἄλλων ἄλλος τυχὸν ἀβρύνεται, λέγων τε καὶ πομπεύων ἅπερ αὐτὸς οὐκ ἐγέννησεν, ὑπὲρ τοῦ θαυμασθῆναι ψευδόμενος, καὶ πατέρα νόθον ὀρφανῶν λόγων καὶ νοημάτων
 20 ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ δόξαι σοφός τις εἶναι προβάλλεσθαι οὐκ αἰσχυνόμενος. «Προφηῆται» γὰρ δύο», φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, «ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν».

Τίνες δὲ τυγχάνουσιν οἱ ἄλλοι; Δηλονότι οἱ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως ἔχοντες τῶν πνευμάτων. Δεῖται τοίνυν ἡ μὲν προφη-
 25 τεία, καθὼς ἔφην, τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων, ἵνα γνωσθῆ καὶ πιστευθῆ καὶ ἐγκριθῆ, τὸ δὲ χάρισμα τῶν γλωσσῶν δεῖται τοῦ χαρίσματος τῆς ἐρμηνείας, ἵνα μὴ δόξη τοῖς παροῦσιν ὁ τοιοῦτος μαίνεσθε, μὴ δυναμένου τινὸς τῶν ἀκούοντων παρακολουθῆσαι τοῖς λαλουμένοις. «Ἐὰν γάρ», φησὶν ὁ μέγας Ἀπό-
 30 στολος, «λαλεῖτε γλώσσαις, εἰσελθῆ δέ τις ἄπιστος ἢ ιδιώτης, οὐκ ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε;». Καὶ κελεύει μᾶλλον σιωπᾶν τὸν λαλοῦντα γλώσσαις, ἐὰν μὴ ἦ ὁ διερμηνεύων. Τὸ δὲ «πρὸς διάκρισιν» φάναι τὸν διδάσκαλον «τοῦ βελτίονος», φασὶν οἱ τοῖς θείοις τὸν νοῦν καταφωτίσαντες λόγοις ὑπερέχειν τὸ τῆς προ-
 35 φητείας καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα τῶν ὧν πρὸς διάκρισιν τε καὶ διασάφησιν χρήζουσι χαρισμάτων, τουτέστι τῆς διακρί-

νά διακριθεῖ, σύμφωνα μὲ τὸ μεγάλο αὐτὸν δάσκαλο, εἶναι, ὅπως νομίζω, ἡ προφητεία καὶ ἡ ὁμιλία γλωσσῶν⁸⁰. Ἡ προφητεία δηλαδὴ χρειάζεται τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης τῶν πνευμάτων, γιὰ νὰ γίνεи γνωστὸ ποιὸς καὶ ἀπὸ ποῦ καὶ ποῦ ὁδηγεῖ καὶ ποιοῦ πνεύματος εἶναι καὶ γιὰ ποιὸ λόγον μιλάει· μήπως εἶναι κάποιος φλύαρος καὶ ἡ γλῶσσα προφέρεται τυχαῖα ἀπὸ τὴ βλάβη τοῦ μυαλοῦ ἐκείνου ποῦ τὴ μιλάει, ἢ εἶναι μιὰ ἀυθόρμητη κίνηση αὐτοῦ ποῦ δῆθεν προφητεύει, ποῦ ἀπὸ πολλὴ ἐμπειρία καὶ εὐφυΐα συμπεραίνει σύμφωνα μὲ τὸ λόγο γιὰ κάποια φυσικὰ πράγματα. Ἡ μήπως εἶναι τοῦ πονηροῦ καὶ δαιμονικοῦ πνεύματος, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ Μοντανὸ καὶ τοὺς ὁμοίους του, μιὰ τερατολογία ποῦ ἐκφράζεται μὲ τὴ μορφή τῆς προφητείας. Ἡ ἄλλος ἴσως ἀπὸ κενοδοξία καυχιέται γιὰ ἐκδηλώσεις ἄλλων, λέγοντας καὶ ρητορεύοντας πράγματα ποῦ δὲ γέννησε αὐτός, γιὰ νὰ θαυμαστεῖ μὲ τὰ ψέματά του, χωρὶς νὰ ντρέπεται νὰ προβληθεῖ νόθος πατέρας ὀρφανῶν λόγων καὶ νοημάτων· γιατί λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «ἄς μιλοῦν τρεῖς προφῆτες καὶ οἱ ἄλλοι ἄς ἐξηγοῦν»⁸¹. Ποιοί εἶναι οἱ ἄλλοι; Εἶναι φανερό, ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης τῶν πνευμάτων, γιὰ νὰ γίνεи γνωστή, νὰ γίνεи πιστευτή καὶ νὰ ἐπιδοκιμαστεῖ. Τὸ χάρισμα πάλι τῶν γλωσσῶν χρειάζεται τὸ χάρισμα τῆς ἐρμηνείας, γιὰ νὰ μὴ νομιστεῖ ἀπὸ τοὺς παρόντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶναι τρελλός, ἀφοῦ δὲ θὰ μπορεῖ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς νὰ παρακολουθήσει αὐτὰ ποῦ λέει. Γιατὶ λέει ὁ μέγας Ἀπόστολος, «ἐὰν μιᾶτε γλῶσσες καὶ μπεῖ κάποιος ἄπιστος ἢ ἀπαίδευτος, δὲ θὰ ποῦν ὅτι εἴστε τρελλοί;»⁸². Καὶ προστάζει καλύτερα νὰ σωπαίνει ὅποιος μιλάει γλῶσσες, ἂν δὲν ὑπάρχει ὁ διερμηνέας. Ἡ φράση τοῦ δασκάλου, 'γιὰ διάκριση τοῦ καλύτερου', θέλει νὰ δηλώσει, λένε ὅσοι ἔχουν καταφωτισμένο τὸ νοῦ τους ἀπὸ τοὺς θεῖους λόγους, ὅτι τὸ χάρισμα τῆς προφητείας καὶ τῶν γλωσσῶν ὑπερέχει τῶν χαρισμάτων ποῦ χρειάζονται γιὰ διάκριση καὶ διασάφηση, δηλαδὴ τῆς διάκρισης τῶν πνευμάτων

σεως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ἑρμηνείας, ὅπερ εἰδὼς ὁ διδάσκαλος ἔφη, «πρὸς διάκρισιν τοῦ βελτίονος».

ΡΟΔ'

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον λόγου,
εἰς τό· «Συμβάματα καὶ παρασυμβάματα».

Σύμβαμά ἐστι κατὰ γραμματικούς πρότασις ἐξ ὀνόματος
5 καὶ ρήματος αὐτοτελῆ διάνοιαν ἀπαρτίζουσα, οἷον, Ἰωάννης
περιπατεῖ, παρασύμβαμα δέ ἐστι πρότασις ἐξ ὀνόματος καὶ
ρήματος οὐκ αὐτοτελῆ διάνοιαν ἀπαρτίζουσα, οἷον Ἰωάννη μέ-
λει. Φήσας οὖν τις, Ἰωάννης περιπατεῖ, οὐδενὸς ἑτέρου
χρῆζειν ἔδειξεν, εἰπὼν δέ, Ἰωάννη μέλει, περὶ τίνος αὐτῷ μέ-
10 λει παρέλειψεν εἰπεῖν.

ΡΟΕ'

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον ἐπιταφίου, εἰς
τό· «Ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν ἀπάντων οὐκ ἔστιν ἐφ' ὅτῳ
οὐχὶ τῶν ἀπάντων».

5 Ὅτι ποτέ τις ἀποδέχεται τῶν καλῶν, κατ' ἐκεῖνο πάντως
καὶ ποιεῖται τὴν ἐπίδοσιν καὶ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις δῆλον
ἦδεται καὶ παρακαλεῖται. Ἦδεται μὲν προστιθέμενος αὐτῷ
πλέον κατὰ ψυχὴν ὡς καταθυμίῳ πράγματι, παρακαλεῖται δὲ
τῆς κατ' αὐτὸ πλείονος ἐπιδόσεως, ἐκ τοῦ περὶ αὐτοῦ δεχόμενος
10 ἐπαίνου μείζονα προτροπὴν. «Ἔων γάρ», φησὶν ὁ διδάσκαλος,
«τοὺς ἐπαίνους οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ ἐπιδόσεις», τουτέστιν,

83. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΚΕ' Εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον, κεφ. 6, ΕΠΕ, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 3, σελ. 262,3.

καὶ τῆς ἑρμηνείας. Τὸ ἤξερε αὐτὸ ὁ δάσκαλος καὶ γι' αὐτὸ εἶπε 'γιὰ διάκριση τοῦ καλύτερου'.

174

Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸ λόγο στὸ φιλόσοφο Ἡρώνα στὸ λεγόμενο· «Συμβάματα καὶ παρασυμβάματα»⁸³.

‘Σύμβαμα’, σύμφωνα μὲ τῆ γραμματική, εἶναι μιὰ πρόταση ἀπὸ ὄνομα καὶ ρῆμα, πὺ ἔχει ἓνα αὐτοτελὲς νόημα· γιὰ παράδειγμα, ‘ὁ Γιάννης περπατάει’. ‘Παρασύμβαμα’ πάλι εἶναι μιὰ πρόταση ἀπὸ ὄνομα καὶ ρῆμα πὺ δὲν ἀπαρτίζει αὐτοτελὲς νόημα· γιὰ παράδειγμα, ‘ὁ Γιάννης ἐνδιαφέρεται’. Λέγοντας λοιπὸν κάποιος ὅτι, ‘ὁ Γιάννης περπατάει’, ἔδειξε ὅτι δὲ χρειάζεται τίποτε ἄλλο, ἐνῶ λέγοντας, ‘ὁ Γιάννης ἐνδιαφέρεται’, παρέλειψε νὰ πεῖ γιὰ τί πράγμα ἐνδιαφέρεται.

175

Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τὸν ἐπιτάφιο στὸν ἅγιο Βασίλειο στὸ λεγόμενο· «Σὲ τίποτε λοιπὸν ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ βρεῖ κάποιον ἀπὸ ὅλους»⁸⁴.

Ἐποῖο ἀπὸ τὰ καλὰ ἀποδέχεται κάποιος, σ' ἐκεῖνο πραγματοποιεῖ καὶ τὴν ἐπίδοσή του, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι εὐχαριστεῖται καὶ παρακινεῖται ἀπὸ ὅσα λέγονται γι' αὐτό. Εὐχαριστεῖται καὶ προσκολλᾶται περισσότερο σ' αὐτὸ μὲ τὴν ψυχὴ του σὰν ἓνα πράγμα πολὺ ἀγαπητό, καὶ παρακινεῖται πρὸς μεγαλύτερη ἐπίδοση σ' αὐτό, καθὼς δέχεται ἀπὸ τὸν ἔπαινο γι' αὐτὸ μεγαλύτερη προτροπή. Λέει λοιπὸν ὁ δάσκαλος, «ἐκείνων τῶν πραγμάτων πὺ γνωρίζω τοὺς ἐπαίνους, αὐτῶν γνωρίζω σαφῶς

84. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΜΓ' Ἐπιτάφιος εἰς Μέγαν Βασίλειον*, κεφ. 1, ΕΠΕ, Ἐπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 6, σελ. 128,26–27.

ὧν οἶδα πραγμάτων τοὺς ἐπαίνους, καὶ τῶν ἀποδεχομένων
 αὐτὰ σαφῶς ἀνθρώπων τὰς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεις, ἤγουν ἐπαυ-
 ζήσεις, ἐπίσταμαι. Ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν πραγμάτων, πάντων
 15 δηλονότι τῶν ἐπαινουμένων, οὐκ ἔστιν ἐφ' ᾧτινι οὐχὶ πάντως
 τῶν ἐπ' αὐτοῖς ἡδομένων εὐροις τὴν ἐπαύξησιν· ἢ ἐπειδὴ τρία
 προθεῖς ὁ διδάσκαλος ἀνωτέρω, ἑαυτὸν, τοὺς λόγους, τοὺς τῆς
 ἀρετῆς ἐπαινέτας, ἐν τούτοις περιλαβὼν κατὰ ρήτορας ἐξή-
 πλωσε, τὰς ἐπαγωγὰς τοῖς τρισὶν ἐφαρμόσας, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ
 20 πρότερον τῆς ἀποδόσεως ἀρξάμενος, εἶτα διὰ μέσων τῶν ἀρε-
 τῆς ἐπαινετῶν διελθὼν, εἰς τοὺς λόγους αὐτὰς ἐπλήρωσεν, ὡς
 τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Βασιλείου ὑποθέσεως καὶ αὐτῷ πρεπούσης,
 ὡς διδασκάλῳ, καὶ τοῦ λόγου προβεβλημένῳ, καὶ ταῖς ἀγαπῶ-
 σι τὴν ἀρετὴν, ἤγουν τοῖς αὐτῆς ἐπαινέταις, πεποθημένης, οἷα
 25 ποθοῦσι γινῶναι τοὺς τρόπους τῆς διὰ μιμῆσεως εἰς ἀρετὴν ἐπι-
 δόσεως, καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῖς ἀρμοζούσης, ὡς ἐκφαντορικοῖς
 τῶν κατ' ἀρετὴν καλῶν. Παντὸς μὲν οὖν ἀνδρὸς βίον ἔχοντος
 κατὰ Θεὸν ἐπαινούμενον, μάλιστα δὲ Βασιλείου τοῦ πάνυ, κἄν
 τε δυνηθῶσι πᾶσαν περιλαβεῖν, καὶ ὡσπερ εἰκόνα ζῶσαν καὶ
 30 ἔμψυχον ὑποδειξαι τοῖς ἐρασταῖς τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν, κἄν τε
 μὴ δυνηθῶσι τοῦ ταύτης ἐφικέσθαι μεγέθους, ἐπ' οὐδενὸς οὖν
 οὐκ ἔστι τῶν ἀπάντων, καὶ λόγου καὶ λέγοντος καὶ ἀκούοντος,
 ἐφ' ᾧτινι τὸ τῆς ὑποθέσεως καλὸν οὐχ ἀρμόσει, ἢ καθῶς ἀνω-
 τέρω ἀκριβέστερον μᾶλλον ἐξήτασται.

ΡΟΣΤ'

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπῶν, εἰς τό· «Παίζει γὰρ λόγος αἰ-
 πὺς ἐν εἵδεσι παντοδαποῖσι, κρίνας, ὡς ἐθέλοι, κόσμον
 ὄλον ἔνθα καὶ ἔνθα».

5 Ἦνίκα τὸν νοῦν ὡς διὰ κλείθρων τινῶν τῶν φαινομένων ὁ

καὶ τὶς ἐπιδόσεις σ' αὐτά». Δηλαδή, γιὰ ὅσα πράγματα γνωρίζω ὅτι ἐπαινοῦνται, γνωρίζω καλὰ καὶ τὶς ἐπιδόσεις τῶν ἀνθρώπων, δηλαδή καὶ τὶς προόδους στὴν ἀρετὴ ἐκείνων ποὺ τ' ἀποδέχονται. Σὲ κανένα λοιπὸν ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα, προφανῶς ἀπὸ ὅσα ἐπαινοῦνται, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ διαπιστώσεις ὅπωςδήποτε τὴν πρόοδο κάποιου ἀπὸ ὅσους εὐχαριστοῦνται μ' αὐτά. Ἦ, ἐπειδὴ ὁ δάσκαλος προθέτοντας πιὸ πάνω τρία πράγματα, τὸν ἑαυτό του, τοὺς λόγους καὶ τοὺς ἐπαινέτες τῆς ἀρετῆς, ἐξήγησε αὐτά, κατὰ τὸν τρόπο τῶν ρητόρων, ἐφαρμόζοντας καὶ στὰ τρία τὶς σκέψεις του· ἄρχισε τὴν ἔκθεση ἀπὸ τὸν ἑαυτό του πρῶτα, ἔπειτα περνώντας ἀνάμεσα ἀπὸ ὅσους ἐπαινοῦν τὴν ἀρετὴ τὶς συμπλήρωσε στοὺς λόγους, ἐπειδὴ ἄρμοζε καὶ σ' αὐτόν, σὰν δάσκαλο καὶ προκαθήμενο τοῦ λόγου, ἡ περίπτωσις τοῦ ἀγίου Βασιλείου, καὶ ἦταν ποθητὴ σὲ ὅσους ἀγαποῦν τὴν ἀρετὴ, δηλαδή σὲ ὅσους τὴν ἐπαινοῦν, ἐπειδὴ ποθοῦν νὰ γνωρίσουν τοὺς τρόπους τῆς ἐπίδοσις στὴν ἀρετὴ μὲ τὴ μίμησις, καὶ ἄρμοζε στοὺς λόγους αὐτοῦ, γιὰτὶ φανερώνουν τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς. Κάθε λοιπὸν ἀνθρώπου, ποὺ ἔχει βίον ἐπαινετὸ κατὰ Θεόν, καὶ μάλιστα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, εἴτε μπορέσουν νὰ τὴν περιλάβουν ὅλη τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς καὶ νὰ τὴν ἐπιδείξουν σὰν ζωντανὴ κι ἔμψυχη εἰκόνα σὲ ὅσους τὸν ἀγαποῦν, εἴτε δὲν μπορέσουν νὰ συλλάβουν τὸ μέγεθός της, γιὰ κανένα ἀπὸ ὅλους, καὶ γι' αὐτόν ποὺ μιλάει, καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν λόγο, καὶ γι' αὐτόν ποὺ ἀκούει, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀρμόσει τὸ καλὸ τῆς ὑπόθεσις, ἢ ὅπως πιὸ πάνω μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια ἔχομε ἐξετάσει.

176

Τοῦ ἰδίου, ἀπὸ τὰ ἔπη στὰ λεγόμενα· «Παίζει ὁ ὑψηλὸς λόγος σὲ κάθε λογῆς εἶδη, χωρίζοντας ὅπως θέλει τὸν δικό του κόσμον ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ ἐκεῖ»⁸⁵.

⁸⁵ Ὅταν, σὰν μέσα ἀπὸ κάποιες κλειδωνιές, τὰ φαινόμενα, ὁ ρίου Θεολόγου, τόμ. 9, σελ. 225.

μέγας Δαβὶδ κατὰ μόνην πίστιν ἐν πνεύματι πρὸς τὰ νοητὰ διελάσας ἐδέξατό τινα παρὰ τῆς θείας σοφίας τῶν ἐφικτῶν ἀνθρώποις μυστηρίων ἔμφασιν, τότε, καθάπερ οἶμαι, φησίν, «ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν τῶν καταρρακτῶν σου»· τούτοις τυχὸν ἐνδεικνύμενος, ὅτι πᾶς νοῦς θεωρητικός, 10 διὰ τε τὸ κατὰ φύσιν ἀόρατον καὶ τὸ βάθος καὶ πλῆθος τῶν νοημάτων ἀβύσσῳ παρεοικῶς, ἐπειδὴν τῶν φαινομένων διαβάς πᾶσαν τὴν διακόσμησιν, καὶ εἰς τὴν τῶν νοητῶν χώραν γενόμενος, καὶ τούτων πάλιν κατὰ πίστιν τῷ σφοδρῷ τῆς κινήσεως ὑπερβάς τὴν εὐπρέπειαν, ἐφ' ἑαυτὸν στῆ, πεπηγῶς παντά- 15 πασι καὶ ἀκίνητος, διὰ τὴν πάντων διάβασιν, τηνικαῦτα τὴν θείαν δεόντως ἐπικαλεῖται σοφίαν, τὴν ὄντως τε καὶ ἀληθῶς κατὰ τὴν γνῶσιν ἀδιεξίτητον ἄβυσσον, φωνὴν αὐτῷ δοῦναι τῶν θείων καταρρακτῶν, ἀλλ' οὐκ αὐτοὺς τοὺς καταρράκτας, 20 ὅπερ ἐστὶν ἔμφασίν τινα πίστεως γνωστικὴν τῶν περὶ τὸ πᾶν τῆς θείας προνοίας τρόπων τε καὶ λόγων αἰτῶν ὑποδέξασθαι, δι' ἧς μνησθῆναι δυνήσεται τοῦ Θεοῦ ἐκ γῆς Ἰορδάνου καὶ Ἑρμονιείμ, ἐν ἧ τῆς θείας πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ Λόγου συγκαταβάσεως τὸ μέγα καὶ φρικτὸν διὰ σαρκὸς ἐτελέσθη μυστή- 25 ριον, ἐν ᾧ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἐδωρήθη τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀληθές, ὅπερ διὰ τὸ πᾶσαν ἐκβεβηκέναι φύσεως τάξιν καὶ δύναμιν· τῷ μὲν θείῳ καὶ τῆς θείας μύστη τε καὶ μυσταγωγῷ κρυφιογνώστου σοφίας Παύλῳ τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ μωρία ὠνομάσθη Θεοῦ καὶ ἀσθένεια, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν, οἶμαι, 30 σοφίαν καὶ δύναμιν· τῷ δὲ θεόφρονι μεγάλῳ Γρηγορίῳ παιγνιον προσηγορεύθη, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φρόνησιν.

Ὁ μὲν γάρ φησι· «τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί», ὁ δὲ· «παίζει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἴδεσι παντο- 35 δαποῖσι, κρίνας ὡς ἐθέλοι κόσμον ἐὼν ἔνθα καὶ ἔνθα»· ἐκάτε-

86. Ψαλμ. 41,8.

87. Ψαλμ. 41,7.

88. Α' Κορ. 1,25.

μέγας Δαβίδ με τὴν πίστη μόνο πέρασε πνευματικὰ τὸ νοῦ του καὶ δέχθηκε ἀπὸ τὴ θεία σοφία κάποιο φωτισμὸ γιὰ ὅσα μυστήρια εἶναι προσιτὰ στὸν ἄνθρωπο, τότε, ὅπως νομίζω, λέει, «ἡ ἄβυσσος ἐπικαλεῖται τὴν ἄβυσσο στὴ φωνὴ τῶν καταρρακτῶν σου»⁸⁶, δείχνοντας ἴσως μὲ αὐτά, ὅτι κάθε νοῦς θεωρητικὸς μοιάζοντας μὲ ἄβυσσο, ἐξαιτίας τῆς ἀόρατης φύσης καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν νοημάτων, ὅταν διαβαίνοντας ὅλη τὴ διάταξη τῶν φαινομένων καὶ φτάνοντας στὴ χώρα τῶν νοητῶν καὶ ὑπερβαίνοντας πάλι καὶ τούτων τὴν ὠραιότητα μὲ τὴν ὀρμητικότητα τῆς πίστεως του, σταματῆσει στὸν ἑαυτό του, καρφωμένος καὶ τελείως ἀκίνητος ἐξαιτίας τοῦ περάσματος ὅλων, τότε, ὅπως ἀρμόζει, ἐπικαλεῖται τὴ θεία σοφία, τὴν πραγματικὰ κι ἀληθινὰ κατὰ τὴν γνώση ἀδιέξοδη ἄβυσσο, νὰ τοῦ δώσουν φωνὴ οἱ θεῖοι καταρράκτες. Ἀλλὰ ὄχι βέβαια τοὺς ἴδιους τοὺς καταρράκτες, ποὺ σημαίνει νὰ δεχθεῖ ζητώντας μιὰ γνωστικὴ φανέρωση τῆς πίστεως τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων τῆς θείας πρόνοιας σχετικὰ μὲ τὸ πνεῦμα, μὲ τὴν ὁποία θὰ μπορέσει νὰ θυμηθεῖ τὸ Θεὸ ἀπὸ τὴ γῆ τοῦ Ἰορδάνη καὶ τοῦ Ἑρμιονιείμ⁸⁷, ὅπου τελέστηκε τὸ μέγα καὶ φριχτὸ μυστήριον τῆς θείας συγκατάβασης τοῦ Θεοῦ Λόγου μὲ τὴ σάρκα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὸ ὁποῖο δωρήθηκε στοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀλήθεια τῆς εὐσέβειας στὸ Θεό, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ ἔχει βγεῖ ἀπὸ κάθε φυσικὴ τάξη καὶ δύναμη, ἀπὸ τὸ θεῖο καὶ μαθητὴ καὶ δάσκαλο τῆς θείας καὶ μυστικῆς σοφίας Παῦλο, τὸν μεγάλο ἀπόστολο, ὀνομάστηκε μωρία κι ἀσθένεια τοῦ Θεοῦ, πιστεύω ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς σοφίας καὶ δύναμης ποὺ περιέχει, ἐνῶ ἀπὸ τὸν θεόφρονα μεγάλο Γρηγόριο χαρακτηρίστηκε παιγνίδι ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς φρόνησης.

Ὁ ἕνας λοιπὸν λέει· «ἡ μωρία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ μεγαλύτερη σοφία τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ μεγαλύτερη δύναμη τῶν ἀνθρώπων⁸⁸. Ὁ ἄλλος· «παίζει ὁ ὑψηλὸς λόγος μὲ κάθε λογῆς εἶδη, διαχωρίζοντας ὅπως θέλει τὸν κό-

ρος τῆ στερήσει τῶν παρ' ἡμῖν κρατίστων θέσεων τὴν θεῖαν
 ἐνδεικνύμενος ἔξιν, καὶ ταῖς ἀποφάσει τῶν ἡμετέρων ποιού-
 μενος τὴν τῶν θεῶν κατάφασιν. Μωρία γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ
 ἀσθένεια καὶ παίγνιον στερήσεις εἰσίν, ἢ μὲν σοφίας, ἢ δὲ δυνά-
 40 μεως, ἢ δὲ φρονήσεως, ἐπὶ Θεοῦ δὲ λεγόμεναι σοφίας καὶ δυ-
 νάμεως καὶ φρονήσεως ὑπερβολὴν σαφῶς ὑποδηλοῦσιν. Εἴ τι
 οὖν παρ' ἡμῖν κατὰ στέρησιν λέγοιτο, ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενον ἔξιν
 ὑποδηλοῦν πάντως ἐκδέχασθαι δίκαιον, καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἴ τι
 κατὰ ἔξιν ἐφ' ἡμῶν λέγοιτο, ἐπὶ Θεοῦ στέρησιν διὰ τὴν ὑπερο-
 45 χὴν ἐκδέχασθαι δηλοῦν πρεπωδέστατον. Αἰ γὰρ τῶν θεῶν
 ὑπερβολαὶ καὶ κατὰ στέρησιν δι' ἀντιφάσεως λεγόμεναι παρ'
 ἡμῶν ἀποδέουσι πολὺ τῆς ἀληθοῦς καθ' ὃν εἰσι λόγον ἐμφάσε-
 ως. Εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἐστὶν ἀληθὲς (οὐ γὰρ
 συμβαίνει πώποτε τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις), ἄρα μωρία Θεοῦ
 50 καὶ ἀσθένεια, κατὰ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον, καὶ παίγνιον
 Θεοῦ, κατὰ Γρηγόριον τὸν θαυμαστὸν καὶ μέγαν διδάσκαλον,
 τὸ μυστήριόν ἐστι τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ὡς πάσης φύσε-
 ως δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας πᾶσαν ὑπερουσίως ἐκβεβηκὸς
 τάξιν καὶ ἀρμονίαν, ὅπερ Πνεύματι θείῳ πόρρωθεν κατὰ νοῦν
 55 θεασάμενος καὶ μνηθεὶς ὁ θειότατος Δαβὶδ, καὶ οἶον τὴν τοῦ
 Ἀποστόλου λεγομένην διὰ στερήσεως ὑπερβάλλουσαν ἔξιν
 τοῦ Θεοῦ προερμηνεύων, Ἰουδαίων, σαφῶς οἶμαι, καταβοῶν·
 «ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου ψεύσονταί σε οἱ ἐχθροί σου».
 Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἐχθρὸς πάντως τοῦ Θεοῦ καὶ ψεύστης προ-
 60 δήλως καθίσταται ὁ τὸν Θεὸν τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ἀμαθῶς τε
 καὶ ἀσεβῶς περικλείων, καὶ ἀπαθῶς ὑπὲρ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὸ

σμο του ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ δῶ». Καθένας τους μὲ τὴν στέρηση τῶν καλύτερων δικῶν μας θετικῶν στοιχείων προβάλλει τὸ θεῖο περιεχόμενο καὶ μὲ τὴν ἄρνηση τῶν δικῶν μας προχωρεῖ στὴν κατὰφαση τῶν θείων. Γιατὶ ἡ δική μας μωρία καὶ ἡ ἀσθένεια καὶ τὸ παιγνίδι εἶναι στέρησεις τῆς σοφίας, τῆς δύναμης, τῆς φρόνησης, ὅταν ὁμως λέγονται γιὰ τὸ Θεὸ δηλώνουν φανερά τὴν ὑπερβολὴ τῆς σοφίας καὶ τῆς δύναμης καὶ τῆς φρόνησης. Ἄν λοιπὸν λέγεται γιὰ μᾶς μὲ τὴν ἔννοια τῆς στέρησης, ὅταν λέγεται γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι δίκαιο νὰ δεχόμεστε ὅτι δηλώνει φανερά ὑπερβολή, καὶ τὸ ἀντίθετο, ἂν κάτι λέγεται γιὰ μᾶς μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ κατέχομε, εἶναι πιὸ πρέπον νὰ δεχόμεστε ὅτι γιὰ τὸ Θεὸ σημαίνει στέρηση ἐξαιτίας τῆς ὑπεροχῆς του. Γιατὶ οἱ ὑπερβολές τῶν θείων ἀκόμα κι ἂν λέγονται ἀπὸ μᾶς μὲ τὴν ἔννοια τῆς στέρησης κατ' ἀντίφαση, ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ἔννοια τοῦ λόγου τῆς ὑπαρξῆς τους. Κι ἂν αὐτὸ εἶναι κατὰ τὸν εὐλογο λόγο ἀληθινὸ (γιατὶ δὲν συμφωνοῦν ποτὲ τὰ θεῖα μὲ τ' ἀνθρώπινα, ἄρα «μωρία τοῦ Θεοῦ καὶ ἀσθένεια» κατὰ τὸν ἅγιο Παῦλο, καὶ «παιγνίδι τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν θαυμαστὸ καὶ μεγάλο δάσκαλο εἶναι τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρώπησης, ἐπειδὴ ἔχει ξεφύγει κάθε φύση, δύναμη καὶ ἐνέργεια, κάθε τάξη καὶ ἁρμονία. Αὐτὸ βλέποντάς το νοερά μὲ τῆ χάρη τοῦ θείου Πνεύματος ἀπὸ μακριὰ ὁ θεϊκότετος Δαβὶδ καὶ προερμηνεύοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ὑπερβολικὸ περιεχόμενο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ ὁποῖο ὁμιλεῖ ὁ Ἀπόστολος μὲ τὴν ἔννοια τῆς στέρησης, τὸ βροντοφώναξε μὲ σαφήνεια, νομίζω, στοὺς Ἰουδαίους λέγοντας: «ἐξαιτίας τοῦ πλήθους τῆς δυνάμης σου θὰ ὑποκριθοῦν ὑποταγῆ σ' ἐσένα οἱ ἐχθροί σου»⁸⁹. Γιατὶ γίνεται ὅπως οἷον ποτε ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ φανερά καὶ ψεύτης κάθε ἄνθρωπος πού μὲ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ἀμάθειά του περικλείει τὸ Θεὸ στὸ νόμο τῆς φύσης καὶ δὲν αποφασίζει νὰ πιστεύει ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὴν οὐσία βρέθηκε χωρὶς νὰ πάθει ὑπερφυσικά, μέσα

89. Ψαλμ. 65,3.

φύσιν ούσιωδῶς γενόμενον τὰ κατὰ φύσιν ὡς πάντα δυνάμενον ἐνεργῆσαι πιστεύειν μὴ ἀρχόμενος.

Οὕτω μὲν οὖν κατὰ μίαν ἐπιβολὴν τέως θεωρῆσαι τὸ μω-
 65 ρὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀσθενὲς καὶ παίγνιον, στοχαστικῶς ὁ λόγος
 ἐτόλμησε, μεθ' ὧν παρεκβατικῶς, ὡς προθεωρίαν παραδει-
 γματικὴν τοῦ προτεθέντος ἀπόρου, καὶ τὴν ἄβυσσον τὴν ἐπικα-
 λουμένην τὴν ἄβυσσον εἰς φωνὴν τῶν θείων καταρρακτῶν λα-
 βῶν ὁ λόγος νοῦν γνωστικὸν εἶναι σοφίαν ἐπικαλούμενον δέξα-
 70 σθαι, μικρὰν τινα τῶν ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ ἀφράστῳ συγκαταβάσει
 μυστηρίων ἔμφασιν παρεδήλωσεν. Ἐβυσσος γὰρ καὶ ὁ τῆς
 ἀβύσσου τόπος ὁμωνύμως ὀνομάζεται, τόπος δὲ τῆς θείας σο-
 φίας ὁ καθαρὸς καθέστηκε νοῦς. Ἐὰρα θέσει διὰ τὸ δεκτικὸν
 ἄβυσσος καὶ ὁ νοῦς προσαγορεύεται, καὶ ἡ σοφία πάλιν τὸ αὐτὸ
 55 διὰ τὴν φύσιν κατονομάζεται.

ΡΟΖ'

Ἐλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Καθ' ἕτερον δὲ τὸ προκείμενον ἄπορον διασκοποῦντες
 τρόπον τῇ βοηθείᾳ τῆς θείας χάριτος στοχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ
 5 ἀποφαντικῶς (τὸ μὲν γὰρ μέτριον, τὸ δὲ προπετές), ἐγχειρεῖν
 τῷ προκειμένῳ ρητῷ τολμῶμεν, φάσκοντες τὴν τῶν μέσων
 τυχὸν προβολήν, κατὰ τὸ ἴσον ἀπὸ τῶν ἄκρων ἔχουσαν ἀπό-
 στασιν, παίγνιον εἰρῆσθαι Θεοῦ τῷ μεγάλῳ διδασκάλῳ, διὰ
 τὴν ἐπίρρυτον αὐτῶν καὶ εὐαλλοίωτον στάσιν, μᾶλλον δέ, στά-
 10 σιμον ρεῦσιν εἰπεῖν οἰκειότερον. Ὁ καὶ παράδοξον, στάσιν ἀεὶ
 ρέουσαν καὶ φερομένην θεᾶσθαι, καὶ ρεῦσιν ἀεικίνητον προνοη-
 τικῶς τῆς τῶν οἰκονομουμένων ἕνεκεν βελτιώσεως θεόθεν
 ἐπινενοημένην, τοὺς δι' αὐτῆς παιδαγωγουμένους σοφίσαι δυ-
 ναμένην, ἀλλαχοῦ μεταστήσεσθαι πάντως ἐλπίζειν, καὶ πέρας

στά ύποταγμένα στὴ φύση ἐνεργεῖ τὰ φυσικὰ ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ ἐνεργήσει τὰ πάντα.

Ἔτσι λοιπὸν κατὰ μιὰ ἄποψη ἤδη τόλμησε νὰ ἐρμηνεύσει στοχαστικὰ ὁ λόγος τὴ μωρία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀσθένεια καὶ τὸ παιγνίδι, μὲ τὰ ὁποῖα σὲ παρέκβαση, σὰν παράδειγμα προθεωρίας γιὰ τὸ ἐπικεφαλῆς ἄπορο καὶ τὴν ἄβυσσο ποῦ ἐπικαλεῖται τὴν ἄβυσσο νοώντας τὴν ὁ λόγος ὡς φωνὴ τῶν θείων καταρρακτῶν⁹⁰ νὰ δεχθοῦμε πὼς εἶναι ὁ γνωστικὸς νοῦς ποῦ ἐπικαλεῖται τὴ σοφία, δήλωσε μιὰ μικρὴ ἔννοια τῶν μυστηρίων γιὰ τὴ θεία καὶ ἄρρητη συγκατάβαση. Γιατὶ ἄβυσσος ὀνομάζεται τὸ ἴδιο καὶ ὁ τόπος τῆς ἀβύσσου, καὶ τόπος τῆς θείας σοφίας εἶναι ὁ καθαρὸς νοῦς. Ἄρα ἐξαιτίας τῆς δεκτικότητάς του καὶ ὁ νοῦς ὀνομάζεται θέσει ἄβυσσος, καὶ τὸ ἴδιο ὄνομα ἔχει καὶ ἡ σοφία ἐξαιτίας τῆς φύσης.

177

Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἐξετάζοντας τὸ δύσκολο αὐτὸ χωρίο μὲ ἄλλο τρόπο, κάνοντας εἰκασίες μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος καὶ ὄχι μὲ τρόπο ἀποδεικτικὸ (γιατὶ τὸ πρῶτο εἶναι δεῖγμα μετριοφροσύνης, ἐνῶ τὸ δεῦτερο εἶναι γεμᾶτο προπέτεια), τολμοῦμε νὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὸ προκείμενο ρητό. Ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἴσως ἡ προβολὴ τῶν μέσων, ἐπειδὴ ἔχει ἴση ἀπόσταση ἀπὸ τὰ ἄκρα, ὀνομάστηκε παιγνίδι τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ μεγάλο δάσκαλο, ἐξαιτίας τῆς κυμαινόμενης κι εὐμετάβλητης στάσης ἢ, γιὰ νὰ πῶ πιὸ ταιριαστά, τῆς στάσιμης ροῆς τους, πράγμα ποῦ εἶναι παράδοξο· νὰ βλέπεις δηλαδὴ στάση σὲ ἀδιάκοπη ροὴ καὶ φορὰ καὶ ροὴ ἀεικίνητη ποῦ ἔχει ἐπινοηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ προνοητικὰ πρὸς βελτίωση ὄσων οἰκονομοῦνται, ποῦ μπορεῖ νὰ φωτίσει ὄσους παιδαγωγοῦνται ἀπὸ αὐτήν, νὰ ἐλπίζουν ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ μετα-

90. Ψαλμ. 41,8.

15 τοῦ κατ' αὐτὴν ἐπ' αὐτοῖς μυστηρίου τῆ πρὸς Θεὸν νεύσει βε-
 βαίως διὰ τῆς χάριτος θεωθήσεσθαι πιστεύειν. Μέσα δὲ λέγω
 τὴν τῶν ὀρωμένων καὶ νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον ὄντων, ἣ ἐν οἷς
 ὁ ἄνθρωπος συμπλήρωσιν, ἄκρα δὲ τὴν τῶν μὴ φαινομένων
 καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἀψευδῶς ἔσεσθαι μελλόντων ὑπόστα-
 20 σιν, τῶν κυρίως τε καὶ ἀληθῶς κατὰ τὸν ἄρρητον καὶ προηγού-
 μενον σκοπὸν τε καὶ λόγον τῆς θείας ἀγαθότητος πεπονημένων
 τε καὶ γεγενημένων. Καθὼς ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς μεγάλῳ τε
 καὶ τρανῶ ψυχῆς ὄμματι τῶν ὀρωμένων τε καὶ ρεόντων ὑπερ-
 κύψας τὴν γένεσιν, καὶ οἷον ἐν φαντασίᾳ τῶν ἀληθῶς πεπονη-
 25 μένων τε καὶ γεγενημένων γενόμενος, «τί τὸ γεγενημένον; Αὐτὸ
 τὸ γενησόμενον. Καὶ τί τὸ πεπονημένον; Αὐτό», φησί, «τὸ ποιη-
 θησόμενον», τῶν πρώτων δηλαδὴ καὶ τῶν τελευταίων ἐπιμνη-
 σθεῖς, ὡς τῶν αὐτῶν ὄντων καὶ ἀληθῶς ὄντων, τῶν δὲ μέσων
 καὶ παρερχομένων οὐδόλως κατὰ τὸν τόπον μνησθεῖς.

30 Μετὰ γὰρ τὸ ἐξελθεῖν, ὡς οἷόν τε ἦν μεγαλοφυῶς μάλιστα
 τὸν διδάσκαλον, περὶ τινος φύσεως ζώων καὶ λίθων, καὶ
 ἀπλῶς εἶπεῖν ἀορίστως περὶ πολλῶν τῶν ἐν τοῖς οὐσί θεωρου-
 μένων, ἐπιφέρει τούτοις· «παίζει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἶδεσι παν-
 τοδαποῖσι, κρίνας ὡς ἐθέλει κόσμον ἐὸν ἔνθα καὶ ἔνθα».
 35 Μήποτε οὖν καθὼς αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς λόγῳ
 φησί, περὶ θεότητος διεξιῶν καὶ κτιστῆς φύσεως, «ἕως ἐκάτε-
 ρον ἐπὶ τῆς ἰδίας μένει, τὸ μὲν περιωπῆς, τὸ δὲ ταπεινώσεως,
 ἄμικτος ἢ ἀγαθότης καὶ τὸ φιλάνθρωπον ἀκοινώνητον, καὶ χά-
 σμα μέγα ἐν μέσῳ καὶ ἀδιάβατον, οὐ τὸν πλούσιον τοῦ Λαζάρου
 40 καὶ τῶν ὀρεκτῶν τοῦ Ἀβραὰμ κόλπων διεῖργον, πᾶσαν δὲ
 τὴν γενητὴν φύσιν καὶ ρέουσιν τῆς ἀγενήτου καὶ ἐστηκυίας;».

τεθοῦν ἄλλοῦ, καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι θὰ θεωθοῦν χωρὶς ἀμφιβολία μὲ τὴ συγκατάνευσή τους πρὸς τὸ Θεό, ποῦ εἶναι τὸ πέρας τοῦ μυστηρίου τῆς ποῦ τοὺς ἀφορᾷ. Μέσα λέγω τὴ συμπλήρωση τῶν ὄντων ποῦ καὶ τώρα βλέπομε γύρω στὸν ἄνθρωπο ἢ τὸν ἄνθρωπο ἀνάμεσα σ' αὐτὰ, ἐνῶ ἄκρα τὴν ὑπόστασι ἐκείνων ποῦ δὲν φαίνονται καὶ μέλλουν νὰ συμβοῦν στὸν ἄνθρωπο ἀληθινά, ἐκείνων ποῦ ἔχουν δημιουργηθεῖ καὶ γίνεи κύρια καὶ πραγματικὰ σύμφωνα μὲ τὸν ἄρρητο καὶ προηγούμενο σκοπὸ καὶ λόγο τῆς θείας ἀγαθότητος. Ἔτσι ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστῆς μὲ δυνατὸ καὶ καθαρὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς, ἀφοῦ εἶδε πάνω ἀπὸ τὴ γένεσι τῶν φαινομένων ποῦ παρέρχονται καὶ ἀφοῦ ἦρθε στὴν κατάστασι νὰ βλέπει μπροστὰ του ὅσα εἶχαν δημιουργηθεῖ καὶ γίνεи, ρωτᾷ: «τί εἶναι αὐτὸ ποῦ ἔχει γίνεи; Τὸ ἴδιο ποῦ θὰ γίνεи μελλοντικά; καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποῦ ἔχει δημιουργηθεῖ; Αὐτό», λέει, «ποῦ θὰ γίνεи μελλοντικά»⁹¹. Ἀνέφερε δηλαδὴ τὰ πρῶτα καὶ τὰ τελευταῖα θεωρώντας τα ὅτι εἶναι τὰ ἴδια καὶ ὅτι εἶναι πραγματικά, ἐνῶ δὲν θυμήθηκε καθόλου στὸ σημεῖο αὐτὸ τὰ ἐνδιάμεσα καὶ παροδικά.

Ἄφοῦ μίλησε ὅσο γινόταν πιὸ ἔξοχα ὁ δάσκαλος γιὰ κάποια φύσι ζῶων καὶ λιθαρῶν, καὶ μὲ δυὸ λόγια, ἀφοῦ μίλησε ἀόριστα γιὰ πολλὰ ἀπὸ ὅσα παρατηροῦμε στὰ ὄντα, προσθέτει: «παίξει ὁ ὑψηλὸς λόγος σὲ κάθε λογῆς εἶδη, χωρίζοντας ὅπως θέλει τὸν κόσμο του ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ». Μήπως λοιπὸν εἶναι ἔτσι ὅπως αὐτὸς λέει στὸ λόγο τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς μιλώντας γιὰ τὴ θεότητα καὶ τὴν κτιστὴ φύσι: «Ὅσο τὸ καθένα μένει στὴν θέσι του, τὸ ἓνα (ἢ θεότητα) στὸ ὕψος του, καὶ τὸ ἄλλο (τὸ δημιούργημα) στὴν ταπείνωσή του, δὲν εἶναι ἀπλησίαστη ἢ ἀγαθότητα καὶ ἢ φιλανθρωπία περιχαρακωμένη, καὶ στὴ μέσι χάσμα μέγα καὶ ἀδιάβατο, καὶ δὲν ἐμποδίζει τὸν πλούσιο ἀπὸ τὸ Λάζαρο καὶ τοὺς ἐπιθυμητοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ⁹², καὶ κάθε φύσι γενητὴ καὶ παροδικὴ ἀπὸ τὴν ἀγέννητη καὶ ἀκί-

92. Λουκᾶ 16,24.

Ἦ παρῆμπερῆ τε καὶ ὁμοια καὶ ὁ θεηγόρος μέγας διεξέρχεται Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης φάσκων· «τολμητέον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος τῶ καλῶ
45 καὶ ἀγαθῶ τῶν πάντων ἔρωτι δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται, ταῖς εἰς τὰ ὄντα πάντα προνοίας, καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντα καὶ πάντων ἐξηρημένου πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατάγεται, κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν ἀνεκ-
50 φοίτητον ἑαυτοῦ».

Μήπως οὖν, καθὼς ἔφην, κάκ τούτων τὸν περὶ τοῦ, «παίζει γὰρ Λόγος αἰπύς», ἐπιτόμως ἀποδοθέντα τρόπον ἐξαπλώσαι κατὰ διάνοιαν τοιαύτην ἡμῖν ἐστι δυνατὸν φάσκουσιν, Ὡσπερ οἱ γονεῖς (ἵνα τοῖς καθ' ἡμᾶς παραδείγμασι χρήσωμαι
55 εἰς τὴν τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς πραγμάτων ὑπογραφὴν), ἀφορμὰς τοῖς τέκνοις παρέχοντες τὴν νωθεῖαν ἀποσεύσασθαι συγκαταβάσεως τρόπῳ, δοκοῦσι κατὰ συμπεριφορὰν παιδικᾶ παίγνια μετιέναι, ὡς, φέρε εἰπεῖν, καρνατίζειν καὶ ἀστραγάλους μετ' αὐτῶν συμπεριφέρεσθαι, ἢ καὶ ἄνθη πολύχροα τούτοις παρατιθέντες καὶ
60 πολυβαφεῖς ἐσθῆτας τῶν αἰσθήσεων θελκτηρίους, ἀπῆγον ἢ κατέπληττον, ὡς τῶν παίδων ἐτέραν τέως ἐργασίαν οὐκ ἔχόντων, μετὰ βραχὺ δὲ καὶ παιδευτηρίοις αὐτοῦς τῶν γονέων παραδιδόντων, εἶτα καὶ λόγου τελεωτέρου καὶ πραγμάτων ἰδίων μεταδιδόντων, οὕτω τυχὸν καὶ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν φησι διὰ
65 τῶν εἰρημένων ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς τέως ἱστοριώδους τῶν φαινομένων κτισμάτων φύσεως εἰς ἔκπληξιν ἢ καὶ ἀπαγωγὴν διὰ τῆς αὐτῶν θέας καὶ γνώσεως νῦν ἡμᾶς οἷα κομιδῆ παῖδας ἐμβάλλοντα, ἔπειτα καὶ τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς πνευματικωτέρων λόγων θεωρίαν ἐνιέντα, καὶ τελευταῖον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ καθὼς
70 ἐστὶν ἐφικτὸν διὰ θεολογίας μυστικωτέραν γνῶσιν ἐνάγοντα, τὴν πάσης τῆς ἐν εἶδει καὶ ποιῶ καὶ σχήματι καὶ ποσῶ, τῶ ἐν

νητη»⁹³; "Όμοια μ' αὐτόν καὶ ἴδια ἐκθέτει κι ὁ θεηγόρος μέγας Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης λέγοντας: «πρέπει γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας νὰ τολμήσω νὰ πῶ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ αἴτιος τῶν πάντων, μὲ τὸν καλὸ καὶ ἀγαθὸ ἔρωτα τῶν ὄλων ἀπὸ ὑπερβολῆ τῆς ἐρωτικῆς καλωσύνης βγαίνει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, μὲ τὴ πρόνοια σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ σὰν ἀπὸ καλωσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἔρωτα θέλγεται, κι ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσή του πάνω ἀπὸ ὅλα καὶ ὅλα καὶ ἀπὸ ὅλα κατεβαίνει μέσα σὲ ὅλα σύμφωνα μὲ μιὰ ἐκστατικὴ ὑπερούσια δύναμη χωρὶς ἐξοδο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του»⁹⁴.

Μήπως λοιπόν, ὅπως εἶπα, κι ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναπτύξομε μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια τὴ σύντομη ἐξήγηση πού δώσαμε στὸ «παίζει ὁ ὑψηλὸς λόγος», καὶ νὰ ποῦμε τὰ ἐξῆς: ὅπως οἱ γονεῖς (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω δικά μας παραδείγματα γιὰ νὰ ὑπογραμμίσω τὰ πάνω ἀπὸ ἐμᾶς πράγματα) δίνουν ἀφορμὲς στὰ παιδιά τους ν' ἀποτινάξουν τὴν νωθρότητά τους συγκαταβαίνοντας σ' αὐτά, καὶ βλέπει κανεὶς νὰ συμπεριφέρονται σὰν παιδιά καὶ νὰ παίζουν παιδικὰ παιγνίδια, λόγου χάρη νὰ παίζουν μὲ καρύδια καὶ κότσια μαζί τους, ἢ καὶ φέρνοντάς τα πολύχρωμα λουλούδια καὶ πολύχρωμα φορέματα πού εὐχαριστοῦν τὶς αἰσθήσεις, παρασύροντας ἔτσι καὶ προκαλώντας τὸ θαυμασμό τους, γιὰ τὰ παιδιά δὲν ἔχουν ὡς τότε ἄλλη δουλειά, καὶ σὲ λίγο οἱ γονεῖς τὰ παραδίδουν στὰ ἐκπαιδευτήρια κι ἔπειτα τ' ἀσκοῦν σὲ τελειότερη ὁμιλία καὶ τὰ ἀφήνουν νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ δικά τους πράγματα, ἔτσι ἴσως καὶ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων λέει ὁ δάσκαλος μὲ ὅσα ἔχει ἐκθέσει μὲ τὴν ὡς τώρα φυσικὴ ἱστορία τῶν ὑλικῶν δημιουργημάτων ὀδηγώντας μας σὲ ἐκπληξή ἢ καὶ παρασύροντάς μας μὲ τὴ θεὰ καὶ τὴ γνώση τους, τώρα σὰν πολὺ παιδιά κι ἔπειτα μπολιάζοντας μέσα τους καὶ τὴν θεωρία τῶν πνευματικότερων λόγων καὶ τελευταῖα ὀδηγώντας στὴ μυστικότερη γνώση τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅσο γίνεται, μὲ τὴ θεολογία, πού εἶναι καθαρὴ ἀπὸ κάθε ποικιλία καὶ σύνθεση στὰ προπαιδεύμα-

94. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, κεφ. 4,13 Φιλοκαλία, τόμ. 3, σελ. 114,26–116,2.

πλήθει τε καὶ ὄγκῳ παντάπασι καθαρεύουσιν, ποικιλίας τε καὶ συνθέσεως ἐν τοῖς προπαιδεύμασιν, ὡς πρὸς τὸ τέλος τῆς θεωρίας, «παίζειν» εἴρηται τῷ θεοφόρῳ Γρηγορίῳ καὶ τῷ θεοφόρῳ Διονυσίῳ «θέλγεσθαί» τε καὶ «ἐξίστασθαι ἑαυτοῦ».

Τῷ ὄντι γὰρ ἐκ παραλλήλου κατὰ παράθεσιν θεωρούμενα πρὸς τὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὄντα, καὶ ἐς ὕστερον φανησόμενα, τὰ παρόντα καὶ φαινόμενα καὶ παίγνιον εἶναι δοκεῖ, καὶ ἔτι τούτου πορρωτέρῳ. Πρὸς γὰρ τὴν τῶν κυρίως θείων καὶ πρωτοτύπων πραγμάτων ἀλήθειαν συγκρινομένη τῶν παρόντων καὶ ὀρωμένων πραγμάτων ἢ διακόσμησις οὐδὲ τὸ παράπαν εἶναι νομισθήσεται τοῖς ὅλον χωρεῖν κατὰ τὸ δυνατόν τὸ τῆς θείας ὠραιότητος κάλλος ἀξιουμένοις, ὥσπερ οὐδὲ τὸ παίγνιον ἀληθινῶ τινι καὶ ὄντι πράγματι συγκρινόμενον εἶναι καθάπαξ νομίζεται.
85 ζεται.

ΡΟΗ'

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Τυχὸν δὲ καὶ τὸ μεταπτωτικὸν ὧν ἐγχειρίζομεν ὑλικῶν πραγμάτων ἄλλην ἄλλως μεταφερόντων τε καὶ μεταφερομένων, 5 καὶ μηδεμίαν βάσιν ἐχόντων στερέμνιον, πλὴν τοῦ πρώτου λόγου καθ' ὃν φέρονται σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς καὶ φέρουσι, καὶ τῷ κρατεῖσθαι ὑφ' ἡμῶν νομίζεσθαι, διαφευγόντων πλέον ἢ κρατουμένων, καὶ τὴν ἔφεσιν ἡμῶν τῶν αὐτοῖς ἀνεχομένων, κρατεῖσθαι, μᾶλλον ἑαυτῶν οἷον ἀπωθουμένων, καὶ κρατεῖν ἢ 10 κρατεῖσθαι παντελῶς μὴ δυναμένων, οἷα δὲ μόνον σταθερὸν τῆς ἑαυτῶν φύσεως ὄρον κεκτημένων τὸ ἀπορρεῖν καὶ μὴ ἴστασθαι, παίγνιον εἰκότως ἐρρέθη Θεοῦ τῷ διδασκάλῳ, ὡς διὰ τούτων μετάγοντος ἡμᾶς ἐπὶ τὰ ὄντως ὄντα καὶ μηδέποτε σαλευόμενα.

τα ὡς πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὸ ποιό καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ποσό, στὸ πλῆθος καὶ στὸν ὄγκο, ὡς πρὸς τὸ τέρμα τῆς θεωρίας· μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια εἶπε ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ θεοφόρος Διονύσιος τὸ «παίζει καὶ θέλγεται» καὶ «βγαίνει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του».

Γιατὶ πραγματικά, ἂν τὰ θεωρήσουμε κατὰ παράθεση πρὸς ὅσα εἶναι κυρίως καὶ ἀληθινὰ καὶ σὲ ὅσα θὰ φανερωθοῦν ἀργότερα, τὰ παρόντα ποὺ βλέπομε μοιάζουν νὰ εἶναι παιγνίδι κι ἀκόμα λιγότερο ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ ἡ διάταξη τῶν πραγμάτων τῶν παρόντων ποὺ βλέπομε ἂν τὴ συγκρίνομε πρὸς τὴν ἀλήθεια τῶν κυρίως θείων καὶ πρωτότυπων πραγματικοτήτων οὔτε κἂν θὰ νομιστεῖ πὼς ὑπάρχει ἀπὸ ὅσους ἀξιῶνονται νὰ χωρέσουν ὅσο εἶναι δυνατὸ ὄλο τὸ κάλλος τῆς θείας ὠραιότητος, ὅπως τὸ παιγνίδι, συγκρινόμενο μ' ἓνα ἀληθινὸ πρᾶγμα ποὺ ὑπάρχει, νομίζεται ὅτι οὔτε κἂν ὑπάρχει.

178

Ἔλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἴσως καὶ ἡ μεταπτωτικότητα ποὺ ἀπποδίδομε στὰ ὑλικά πρᾶγματα, ποὺ συνέχεια ἀλλοῦ κι ἀλλοῦ μεταφέρουν καὶ μεταφέρονται, καὶ δὲν ἔχουν καμμιά βάση σταθερή, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο λόγο σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο κινοῦνται μὲ σοφὴ πρόνοια ποὺ τὴ δέχονται, καὶ μὲ τὸ νὰ νομίζομε ὅτι τὰ ἔχομε στὸ χέρι μας, ἐνῶ πολὺ περισσότερο διαφεύγουν παρὰ ποὺ τὰ κρατοῦμε, καὶ ποὺ ἀνεχόμεστε ἢ ἔφεσή μας νὰ εἶναι στὴν ἐξουσία τους, ἢ καλύτερα ποὺ τὰ ἀπωθοῦμε κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ ἐμᾶς, καὶ ποὺ εἴμαστε σὲ τέλεια ἀδυναμία νὰ τὰ κρατοῦμε ἢ νὰ κρατιόμαστε ἀπὸ αὐτά, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ μόνος σταθερὸς ὄρος ποὺ ἔχουν στὴ φύση τους εἶναι τὸ νὰ ἀπορρέουν καὶ νὰ μὴ μένουν ἀκίνητα, εὐλόγα τὸ χαρακτήρισε ὁ δάσκαλος, 'παιγνίδι τοῦ Θεοῦ', ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ μᾶς μεταφέρει στὰ ἀληθινὰ ὄντα ποὺ μένουν πάντα ἀσέλευτα.

ΡΟΘ'

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοί, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐπὶ τοῦ παρόν-
 τος τῆς φύσεως ἡμῶν ἀκολουθίαν, νῦν μὲν καθ' ὁμοιότητα τῶν
 5 λοιπῶν ἐπὶ γῆς ζώων γεννώμενοι, ἔπειτα παῖδες γινόμενοι, εἶτα
 ἄνθους ὠκυμόρου δίκην τῆς νεότητος ἐπὶ τὸ ρικνὸν τῆς πα-
 λαιότητος φθασάσης τεθνηζόμενοι, καὶ πρὸς ἕτερον βίον μετα-
 τιθέμενοι, «παίγνιον ἐρήθημεν τοῦ Θεοῦ» τῷ θεοφόρῳ τούτῳ
 διδασκάλῳ, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος. Πρὸς γὰρ τὴν μέλλουσαν τῆς
 10 θείας καὶ ἀληθοῦς ζωῆς ἀρχετυπίαν ἢ παροῦσα συγκρινομένη
 ζωὴ παίγνιόν ἐστι, καὶ πᾶν εἴ τι ἄλλο τούτου καθέστηκεν ἀνου-
 σιώτερον, ὅπερ ἐν τῷ εἰς Καισάριον ἐπιταφίῳ δείκνυσι σαφέ-
 στερον, οὕτωςι λέγων· «τοιοῦτος ὁ βίος ἡμῶν, ἀδελφοί, τῶν
 ζώντων πρόσκαιρα· τοιοῦτο τὸ ἐπὶ γῆς παίγνιον· οὐκ ὄντας γε-
 15 νέσθαι, καὶ γενομένους ἀναλυθῆναι· ὄναρ ἐσμὲν οὐχ ἰστάμενον,
 φάσμα τι μὴ κρατούμενον, πτῆσις ὀρνέου παρερχομένου, ναῦς
 ἐπὶ θαλάσσης ἴχνος οὐκ ἔχουσα, κόνις, ἀτμίς, ἐωθινὴ δρόσος,
 ἄνθος καιρῷ φυόμενον καὶ καιρῷ λυόμενον, ἄνθρωπος, ὡσεὶ
 χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθή-
 20 σει», καλῶς ὁ θεῖος Δαβὶδ περὶ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἐφιλοσόφη-
 σε».

Ταῦτα περὶ ὧν τοῖς θεοτάτοις τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν
 καὶ διδασκάλου Γρηγορίου λόγοις ἠπορήσατε καὶ εἰπεῖν ἐκε-
 λεύσατέ μοι, μακαριώτατοι, κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν. Τῷ ὑμε-
 25 τέρῳ νεύματι δικαίως ὑπείκων ἔφην ἐγὼ στοχαζόμενος, ἀλλ'
 οὐκ ἀποφαινόμενος. Οὐ γὰρ ἐφικνεῖται τῆς μεγάλης καὶ ὑψηλῆς
 τοῦ θεοφόρου διδασκάλου διανοίας ὁ ἡμέτερος νοῦς, πολλαῖς ἔτι

95. Σοφ. 5,11.

96. Σοφ. 5,10.

97. Ψαλμ. 1,4.

98. Ἰακ. 4,15.

Ἔλλη ἐρμηνεία γιὰ τὸ ἴδιο.

Ἄν κι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, πὸν σύμφωνα μὲ τὴν ἀκολουθία πὸν ἰσχύει κατὰ τὸ παρὸν στὴν φύση μας, ὅμοια μὲ τὰ λοιπὰ ζῶα πάνω στὴ γῆ πρῶτα γεννιόμαστε, ἔπειτα γινόμαστε παιδιά, κι ἀργότερα σὰν λιγόζωο λουλούδι ἢ νεότητά μας φτάνει στὶς ρυτίδες τῶν χειρατειῶν, καὶ πεθαίνομε καὶ μεταφερόμαστε σὲ ἄλλη ζωὴ, χαρακτηριστήκαμε ἀπὸ τὸ θεοφόρο αὐτὸν δάσκαλο 'παιγνίδι τοῦ Θεοῦ', δὲν εἶναι αὐτὸ ἀδικαιολόγητο. Γιατὶ ἡ παρούσα ζωὴ, συγκρινόμενη πρὸς τὸ μελλοντικὸ ἀρχέτυπο τῆς θείας κι ἀληθινῆς ζωῆς, εἶναι παιγνίδι, καὶ κανένα παιγνίδι δὲν εἶναι πιὸ ἀνούσιο ἀπὸ τοῦτο. Αὐτὸ τὸ δείχνει φανερότερα στὸν ἐπιτάφιο στὸν Καισάριο λέγοντας τὰ ἐξῆς: «τέτοια εἶναι, ἀδελφοί μου, ἡ ζωὴ ὅσων ζοῦμε πρόσκαιρα· αὐτὸ εἶναι τὸ παιγνίδι πάνω στὴ γῆ· νὰ γεννηθοῦμε χωρὶς νὰ ὑπάρχομε πρῶτα, κι ἀφοῦ γεννηθοῦμε νὰ πεθάνομε· ἓνα ὄνειρο εἶμασταν πὸν δὲ στέκεται, μιὰ φαντασία πὸν δὲν κρατιέται, πέταγμα ἑνὸς ἀγριοπουλιοῦ πὸν περνᾷ⁹⁵, πλοῖο πὸν δὲν ἀφήνει σημάδι στὴ θάλασσα⁹⁶, σκόνη⁹⁷, ἀτμός⁹⁸, δροσιὰ τῆς αὐγῆς⁹⁹, ἄνθος πὸν ἀνθίζει στὸν καιρὸ του καὶ στὸν καιρὸ του πεθαίνει¹⁰⁰, «ἄνθρωπος πὸν εἶναι σὰν τοῦ χόρτου οἱ μέρες του καὶ σὰν ἀγριολούλουδο θὰ φυλλορροήσει»¹⁰¹, ὅπως σωστὰ φιλοσόφησε ὁ Δαβὶδ γιὰ τὴν ἀδυναμία μας¹⁰².

Αὐτὰ ἔχω κατὰ τὴ δύναμή μου νὰ σᾶς πῶ, μακάριοι πατέρες, γιὰ τὶς ἀπορίες πὸν εἶχατε σχετικὰ μὲ τοὺς θεϊκότετους λόγους τοῦ μεγάλου πατέρα μας καὶ δασκάλου Γρηγορίου. Ὑπακούοντας δίκαια στὸ κέλευσμά σας μίλησα μὲ εἰκασίες κι ὄχι δογματίζοντας. Σίγουρα ὁ δικός μου νοῦς δὲ φτάνει τὸ ὕψος τῆς μεγάλης καὶ ὑψηλῆς διάνοιας τοῦ θεοφόρου δασκάλου, γιὰτὶ

99. Ὡσηὲ 13,3.

100. Α' Πέτρ. 1,24.

101. Ψαλμ. 102,15.

102.. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Ζ' Ἐπιτάφιος εἰς Καισάριον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν κεφ. 19*, ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου Θεολόγου, τόμ. 6, σελ. 412,15-23.

κατὰ θέλησιν ἀκίσι παθῶν βαλλόμενος, ὧν τοῖς μώλωπι μᾶλλον χαίρει στιζόμενος ἢ χάρισιν ἀρετῶν καθαιρόμενος, διὰ τὴν
 30 μακρὰν τοῦ κακοῦ συνήθειαν ἔξιν λαβῶν φιλαμαρτήμονα. Καὶ εἰ μὲν φανῶσιν ὑμῖν τινα λόγον ἔχειν τῆς ὑποθέσεως ἄξιον καὶ μὴ πάντῃ τῆς ἀληθείας ἀπολειπόμενον, τῷ Θεῷ χάρις, τῷ τὴν χαμαίζηλον (ἵνα καὶ τοῦτο θαυματοουργήσῃ) καὶ χαμαιπετῆ διά-
 νοιαν φωτίσαντι καὶ λόγον σύμμετρον χαρισαμένῳ, πρὸς τὸ χα-
 35 ράζαι τὴν συμμετρίαν τῶν νοηθέντων καὶ ὑμῖν τοῖς ὑποτάξασι καὶ τῇ τῶν εὐχῶν βοηθείᾳ τὸ πᾶν κατορθώσασιν. «Εἰ δὲ οὐκ ὀρθῶς ἢ ἀτελῶς καὶ τῆς ἀληθείας ἢ ὀλικῶς ἢ μερικῶς ἀποπε-
 πλάνημαι» (τὸν γὰρ μέγαν καὶ θεοφάντορα κὰν τούτῳ σοι προσ-
 φέρω Διονύσιον παρακλήτορα), «τῆς σῆς ἂν εἶη φιλανθρω-
 40 πίας ἐπανορθώσασθαι τὸν ἀκουσίως ἀγνοοῦντα, καὶ μεταδοῦ-
 ναι λόγου τῷ μαθεῖν δεομένῳ, καὶ ἐπαμῦναι τῷ μὴ αὐτάρκη δύναμιν ἔχοντι, καὶ ἰάσασθαι τὸν οὐκ ἐθέλοντα ἀρρωστεῖν», ἵνα καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων σου καλῶν, μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλ-
 λων, ἀνάθημα τίμιον καὶ πάσης θυσίας αἰδεσιμώτερον ἱερουρ-
 45 γήσης τῷ Θεῷ τὴν φιλανθρωπίαν, τῷ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς παρὰ πάσης δοξαζομένῳ τῆς κτίσεως, καὶ μόνην ἀπαιτοῦντι παρ' ἡμῶν θυσίαν τὴν εἰς ἀλλήλους φιλανθρωπίαν.

τὸν χτυποῦν ἀκόμα στὴ θέλησή του πολλὰ κεντριά παθῶν, χτυπήματα γιὰ τὰ ὅποια πιὸ πολὺ χαίρεται ἀπὸ ὅ,τι καθαίρεται ἀπὸ τὰ χαρίσματα τῶν ἀρετῶν, ἐπειδὴ ἔχει ἀποκτήσει μιὰ συνήθεια φιλαμαρτήμονα ἀπὸ τὴ μακρὰ ἐξοικείωση μὲ τὸ κακό. Κι ἂν ὅσα λέγω σᾶς φανοῦν ὅτι ἔχουν κάποια ἀξία γιὰ τὸ θέμα καὶ δὲν ὑστεροῦν τελείως ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἀνήκει στὸ Θεὸ εὐχαριστία, πὺ φώτισε (γιὰ νὰ κάνει κι αὐτὸ τὸ θαῦμα) τὴ διάνοια πὺ ἀγαπᾷ τὰ γήινα καὶ σέρνεται μέσα σ' αὐτὰ, καὶ μοῦ χάρισε λόγο σύμμετρο, γιὰ νὰ χαράξω τὴν συμμετρία ὅσων στοχάστηκα καὶ σ' ἐσᾶς πὺ μὲ νικήσατε καὶ πὺ μὲ τὴ βοήθεια τῶν προσευχῶν σας κατορθώσατε τὸ πᾶν. «Κι ἂν λανθασμένα καὶ χωρὶς ἀποτέλεσμα πλανήθηκα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ἢ ὀλικά ἢ μερικὰ» (ἀναφέρω καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ θεοφάντορα Διονύσιο νὰ μ' ἐνθαρρύνει), «εἶναι ἔργο τῆς φιλανθρωπίας σου νὰ διορθώσεις αὐτὸν πὺ ἀγνοεῖ χωρὶς νὰ θέλει καὶ νὰ διδάξεις αὐτὸν πὺ παρακαλεῖ νὰ μάθει, καὶ νὰ ὑπερασπιστεῖς αὐτὸν πὺ δὲν εἶναι αὐτάκρης στὴ δύναμή του, καὶ νὰ θεραπεύσεις αὐτὸν πὺ δὲ θέλει νὰ εἶναι ἄρρωστος»¹⁰³. Ἔτσι μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καλά σου ἢ μάλλον πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα, νὰ ἱεουργήσεις ἀφιέρωμα πολύτιμο καὶ πιὸ σεβαστὸ ἀπὸ κάθε θυσία τὴ φιλανθρωπία στὸ Θεό, πὺ ὅλη ἡ κτίση δοξάζει στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ καὶ πὺ ὡς μόνη θυσία ἀπὸ μέρους μας ζητᾷ τὴ φιλανθρωπία μεταξύ μας.

103.. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ θεῶν ὀνομάτων*, κεφ. 13, Φιλοκαλία, τόμ. 3, σελ. 228,8–12.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Τὴν μὲν εὐγένειαν, τὸ τε περιφανὲς ἐν πλούτῳ μεγάλου Διονυσίου καὶ μόνον αὐτὸ τὸ κατὰ Ἀθηναίους βουλευτήριον, καθ' ὃ βουλευεῖν ἠρέθη, παρίστησι. Τῶν γὰρ Ἀρεοπαγιτῶν εἰς ἐτύγχανεν οὗτος, ὡς ὁ θεῖος ἐδήλωσε Λουκᾶς, ἱστορῶν τὰς
5 τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἱεράς πράξεις· εἰπὼν γὰρ τὸν ἀγιωτά-
των ἀπόστολον Παῦλον γενόμενον ἐν Ἀθήναις, συμβαλόντα τέ-
τισιν εἰς λόγους τῶν ἐξ Ἐπικούρου φιλοσόφων, καὶ τῶν γε μὴν
ἀπὸ τῆς στοᾶς, καὶ κηρύξαντα τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν πίστιν, τὴν τε τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν καθολι-
10 κὴν κρίσιν, συλληφθῆναι παρὰ τῶν ἀφιλοσόφων (οὐ γὰρ ἀλη-
θῶς φιλοσόφων) ἀχθῆναί τε κατὰ τὸν Ἄρειον πάγον, καὶ
δημηγορήσαντα, παραχρῆμά τινας ἐλεῖν καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀλη-
θείας μεταθεῖναι φῶς ἐπάγει. Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ
μέσου αὐτῶν· τινὲς δὲ ἄνδρες, κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν,
15 ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις,
καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ μάτην ἀκούω τῶν παρὰ πάντας τοὺς πε-
πιστευκότας τότε διὰ τοῦ θεοῦ Παύλου, μόνον τὸν ἄριστον Διο-
νύσιον ἐξονομασθῆναι παρὰ τοῦ θεοφόρου συγγραφέως, προσ-

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ καὶ τὴ λάμψη τοῦ πλούτου τοῦ μεγάλου Διονυσίου φτάνει γιὰ νὰ δείξει τὸ βουλευτήριον καὶ μόνο τῶν Ἀθηναίων γιὰ τὸ ὁποῖο ἐκλέχθηκε ν' ἀσκήσει τὸ βουλευτικὸ του ἔργο. Ἦταν πραγματικὰ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρεοπαγίτες, ὅπως δήλωσε ὁ θεῖος Λουκᾶς ἱστορώντας τὶς ἱερὲς πράξεις τῶν ἱερῶν ἀποστόλων. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι ὁ ἀγιότατος ἀπόστολος Παῦλος ὅταν ἔφτασε στὴν Ἀθήνα συναντήθηκε καὶ συζήτησε μὲ μερικοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τὴ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῆς Στοᾶς, καὶ ὅταν κήρυξε τὴν πίστη στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν καὶ τὴν καθολικὴ κρίσι τὸν ἔπιασαν οἱ ἀφιλόσοφοι (γιατὶ δὲν ἦταν ἀληθινὰ φιλόσοφοι) καὶ τὸν ἔσυραν στὸν Ἄρειον Πάγο, καί, ἀφοῦ μίλησε ἐκεῖ, ἀμέσως κέρδισε μερικοὺς καὶ τοὺς ὀδήγησε στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, προσθέτει «Καὶ ἔτσι ὁ Παῦλος ἔφυγε ἀπὸ ἀνάμεσά τους· μερικοὶ ὅμως συνδέθηκαν μαζί του καὶ πίστεψαν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ μιὰ γυναίκα ποὺ λεγόταν Δάμαρις, καὶ κάποιοι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς οἰκείους τους»¹.

Ἐγὼ λοιπὸν δὲν νομίζω ὅτι ἄσκοπα ἀπὸ ὅλους, ὅσοι πίστεψαν μέσω τοῦ θεοῦ Παύλου, μόνο ὁ ἄριστος Διονύσιος ἀναφέρθηκε μὲ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ θεοφόρο συγγραφεῖα, μὲ προσ-

1. Πράξ. 17,33· 34.

20 τεθείσης αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας· φησὶ γὰρ Ἀρεοπαγίτης, ἐπιβάλ-
 λω δὲ μᾶλλον, ὅτι διὰ τε τὸ κατὰ σοφίαν περιττὸν καὶ διὰ τὸ ἐν
 Ἀθηναίοις ἀνεπιλήπτου πολιτείας ἔκκριτον, μνημονευθῆναι
 μετὰ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Χρῆ δὲ εἰδέναί, καθὰ προέφην, ὡς οὐ
 παντὸς ἀνδρὸς ἦν εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν, ἀλλ'
 25 οἱ παρ' Ἀθηναίοις πρωτεύοντες ἐν τε γένει καὶ πλούτῳ καὶ βίῳ
 χρηστῶ· καὶ κατὰ τοῦθ' οἱ ἐπίσημοι καθεστῶτες ἐβούλευον εἰς
 τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν· ἐκ γὰρ τῶν ἐννέα καθισταμένων
 ἀρχόντων Ἀθήνησιν, τοὺς Ἀρεοπαγίτας ἔδει συνεστάναι δικα-
 στάς, ὡς φησιν Ἀνδροτίων ἐν δευτέρῳ τῶν Ἀτθίδων, ὕστερον
 30 δὲ πλειόνων γέγονεν ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή, τουτέστιν ἢ ἐξ
 ἀνδρῶν περιφανεστέρων πεντήκοντα καὶ ἐνός, πλὴν ἐξ εὐπα-
 τριδῶν, ὡς ἱστορεῖ Φιλόχορος διὰ τῆς τρίτης τῶν αὐτῶν Ἀτθί-
 δων. Ἐξω δὲ τῆς πόλεως ἦν τὸ κατὰ Ἄρειον πάγον δικαστή-
 ριον, κληθὲν οὕτω (καθ' ἃ μυθολογοῦσιν Ἀθηναῖοι) ἐκ τοῦ κατ'
 35 αὐτὴν τὴν ἐξοχὴν τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄρους συστάντος δικα-
 στηρίου μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἄρεως· ὁ γὰρ Ποσειδῶν δί-
 κην εἶπε πρὸς Ἄρεα κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους παρ' Ἀθη-
 ναίοις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, φάσκων ἀναιρεθῆναι τὸν ἴδιον υἱὸν
 Ἀλιρρόθιον ὑπ' Ἄρεως, κάκειθεν ἐξ Ἄρεως ὁ πάγος ἐκεῖνος
 40 Ἄρειος ἐκλήθη. Ἐδίκαζον οὖν Ἀρεοπαγῖται περὶ πάντων σχε-
 δὸν τῶν σφαλμάτων καὶ παρανομιῶν, ὡς ἅπαντά φησιν Ἀν-
 δροτίων ἐν πρώτῃ, καὶ Φιλόχορος ἐν δευτέρῳ καὶ τρίτῃ τῶν
 Ἀτθίδων.

Διὰ δὲ τοῦτο ἄτε καινῶν δαιμονίων καταγγελέα τὸν θειότα-
 45 τον Παῦλον, ὡς ἱστόρησεν ὁ φιλαλήθης Λουκᾶς, οἱ τῆς ὑπὸ
 Θεοῦ μωρανθείσης σοφίας ἐρασταὶ πρὸς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου
 βουλήν ἔλκουσιν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Ἀρεοπαγίταις τηνικαῦτα χρόνου

---

2. Ἀτθίδες εἶναι ἱστορικά ἔργα ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τῶν Ἀθη-
 νῶν. Ἀνάμεσα στοὺς συγγραφεῖς τους, ποὺ καλοῦνται ἀτθιογράφοι, εἶναι ὁ Ἀν-
 δροτίων, ὁ Φιλόχορος καὶ ἄλλοι.

θήκη μάλιστα καὶ τοῦ ἀξιώματός του· γιατί λέει «Ἀρεοπαγίτης». Ὑποθέτω ὅτι μᾶλλον γιὰ τὸν πλοῦτο τῆς σοφίας του καὶ γιὰ τὴν διακεκριμένη καὶ ἄψογη πολιτεία του στὴν Ἀθήνα μνημονεύθηκε μαζί μὲ τὸ σπίτι του. Πρέπει νὰ ξέρομε, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὅτι δὲν ἦταν τοῦ καθενὸς νὰ γίνεῖ μέλος τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου. Γίνονταν μόνο οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στὸ γένος, στὸν πλοῦτο καὶ στὴν ἐνάρετη ζωὴ. Καὶ ὅποιοι εἶχαν φτάσει νὰ γίνουν ἐπιφανεῖς γίνονταν μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου. Γιατί ἀπὸ τοὺς ἐννιά πού εἶχαν χρηματίσει ἄρχοντες στὴν Ἀθήνα ἔπρεπε νὰ συγκροτηθεῖ ὁ Ἄρειος πάγος, ὅπως λέει ὁ Ἀνδροτίων² στὸ δεύτερο βιβλίο τῶν Ἀτθίδων του. Ἀργότερα ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου πάγου ἀποτελέστηκε ἀπὸ περισσότερα μέλη, δηλαδὴ ἀπὸ πενήντα ἕνα ἄνδρες, τοὺς πιὸ ἐπιφανεῖς ἀλλὰ εὐγενεῖς, ὅπως εἶπα, πού διακρίνονταν γιὰ τὸν πλοῦτο τους καὶ τὴ σὺφρονα ζωὴ τους, ὅπως ἱστορεῖ ὁ Φιλόχορος στὴν τρίτη τῶν ἰδίων Ἀτθίδων. Τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου πάγου ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ὀνομάστηκε ἔτσι (σύμφωνα μὲ τὰ ἀθηναϊκὰ μυθιστορήματα) ἀπὸ τὴ δίκη πού ἔγινε σ' ἕνα ὕψωμα κοντὰ στὴν πόλη ἀνάμεσα στὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Ἄρη. Ὁ Ποσειδῶνας δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τοὺς ἀρχαίους ἀθηναϊκοὺς μύθους κατηγόρησε τὸν Ἄρη στὸν τόπο αὐτόν, λέγοντας ὅτι σκοτώθηκε ἀπὸ αὐτόν ὁ γιὸς του Ἀλιρρόθιος. Κι ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός ὁ βράχος αὐτὸς ἀπὸ τὸν Ἄρη ὀνομάστηκε Ἄρειος. Δίκαζαν λοιπὸν οἱ Ἀρεοπαγίτες γιὰ ὅλα σχεδὸν τὰ παραπτώματα καὶ τὶς παρανομίες, ὅπως λέει ὁ Ἀνδροτίων στὴν πρώτη Ἀτθίδα του καὶ ὁ Φιλόχαρις στὴν δεύτερη καὶ τρίτη.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἐπειδὴ ὁ ἐνθεότατος Παῦλος κήρυττε «καινὰ δαιμόνια», ὅπως διηγεῖται ὁ φίλος τῆς ἀλήθειας Λουκάς³, οἱ ἐραστές τῆς σοφίας πού ὁ Θεὸς ἐμώρανε τὸν σέρνουν στὴ βουλή τοῦ Ἀρείου πάγου. Ἀλλὰ ἀνάμεσα στοὺς Ἀρεοπαγίτες

βουλευών, ἅτε δικαστῆς ἀκλινέστατος, ὁ πάμμεγας Διονύσιος, ἀδέκαστον ἀπένειμε τῇ κατὰ τὸν πνευματοφόρον Παῦλον ἀλη-
 50 θεία τὴν ψῆφον, ἐρρῶσθαί τε πολλὰ φράσας τῇ τῶν Ἀρεοπαγι-
 τῶν ἀνοήτῳ σεμνότητι, τὸν ἀληθῆ καὶ πανεπίσκοπον κριτὴν
 ἐννοίας Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸν μονο-
 γενῆ καὶ Λόγον, ὃν ὁ Παῦλος ἐκήρυξεν, εὐθύς εἶχετο τοῦ
 φωτός· κἂν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐκράτουν, ἀλλ' οὖν αὐτονό-
 55 μους ἀφῆκαν Ἀθήνας καὶ Λακεδαιμονίαν· ὅθεν ἔτι παρὰ Ἀθη-
 ναίοις καὶ τὰ κατὰ τοὺς Ἀρεοπαγίτας ἐπολιτεύετο. Καὶ τελεῖται
 μὲν ἅπαντα τῆς σωτηρίας τὰ δόγματα διὰ Παύλου τοῦ κρατί-
 στου, παιδαγωγεῖται δὲ διδασκαλικῶς ὁ Διονύσιος ὑπὸ Ἱερο-
 θέῳ τῷ μεγίστῳ, καθά φησιν ὁ αὐτός· εἶτα καθίσταται κατὰ τὸ
 60 φερόμενον ἐν ἐβδόμῳ βιβλίῳ τῶν Ἀποστολικῶν διαταγμάτων
 ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος ὑπὸ Παύλου τοῦ χριστοφόρου τῶν ἐν
 Ἀθήνησι πιστευσάντων.

Μνημονεύει δὲ τοῦ Ἀρειοπαγίτου καὶ Διονύσιος ἀρχαῖος
 Κορινθίων ἐπίσκοπος, καὶ Πολύκαρπος ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους
 65 ἐπιστολῇ αὐτοῦ. Ἔστι δὲ τὴν ὀρθότητα καὶ πολυμάθειαν ἀπο-
 θαυμάσαι τοῦ ἀγίου τούτου Διονυσίου, τὸν ἀληθῶς διὰ πολλῆς
 ἠγμένον ἐπιστήμης τῶν ἀνεπιλήπτων τῆς Ἐκκλησίας παραδό-
 σεων, θεάσασθαί τε τὰ παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφοις
 νόθα δόγματα πρὸς τὴν ἀλήθειαν μετενηνεγμένα. Ἐλεῆσαι γὰρ
 70 ἔστι μᾶλλον καὶ συναλγῆσαι τῆς ἀπροσεξίας τοὺς ὀλιγώρους
 τῆς εὐπαιδευσίας ἐξεταστάς, ὅτι τῇ σφῶν ἀμαθίᾳ συμμετροῦσι
 καὶ τὰς τῶν ἐξῆς ἀνθρώπων φολομαθεῖς εὐθημοσύνας. Ἐντυγ-
 χάνοντες οἱ τοιοῦτοι συγγράμμασιν ἐνίων, καὶ τυχὸν οὐ παρα-
 κολουθοῦντες τῇ τῶν λεγομένων διανοίᾳ, πρὸς ἀδιάκριτον εὐ-
 75 θὺς ἐκφέρονται τοῦ συγγραφέως διαβολήν, καίτοι παντελῶς οὐ
 δυνάμενοι τὰ σκώμματα διευθύνειν τε καὶ διελέγχειν ἃ φασιν
 αὐτοί, δέον ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς τρέπειν τὴν ὀργήν, καὶ μᾶλλον
 ἀσχάλλειν, ὅτι μὴ σπουδάσαντες ἔγνωσαν καὶ αὐτοὶ τὰ περὶ

τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν καὶ ὁ τρισμέγιστος Διονύσιος, πού ὡς δικαστῆς ἀντικειμενικότατος ἔρριξε τὴν ἀδέκαστη ψῆφο του ὑπὲρ τῆς ἀλήθειας πού κήρυττε ὁ πνευματοφόρος Παῦλος καὶ στέλνοντας χαιρετίσματα στὴν ἀνόητη μεγαλοπρέπεια τῶν Ἀρεοπαγιτῶν καὶ κατανοώντας τὸν ἀληθινὸ καὶ παντεπόπτη κριτὴ Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν μονογενῆ Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, πού κήρυξε ὁ Παῦλος, ἀμέσως προσχώρησε στὸ φῶς. Καὶ μολονότι τότε κυριαρχοῦσαν οἱ Ρωμαῖοι, εἶχαν ἀφήσει ὥστόσο αὐτόνομες τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Λακεδαιμονία, καὶ γι' αὐτὸ λειτουργοῦσε ἀκόμα στὴν Ἀθήνα καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ Ἀρείου πάγου. Καὶ ὁ ἰσχυρὸς στὴ διάνοια Παῦλος διδάσκει ὅλα τὰ δόγματα τῆς σωτηρίας, ἐνῶ ὁ Διονύσιος καθοδηγεῖται διδακτικὰ ἀπὸ τὸν μέγιστο Ἱερόθεο, ὅπως λέει ὁ ἴδιος. Ἐπειτα, ὅπως ἐναφέρεται στὸ ἔβδομο βιβλίο τῶν Ἀποστολικῶν διαταγμάτων, γίνεται ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὸν χριστοφόρο Παῦλο ἐπίσκοπος τῶν πιστῶν τῆς Ἀθήνας.

Μνημονεύει τὸν Ἀρεοπαγίτη καὶ ὁ Διονύσιος, ὁ ἀρχαῖος ἐπίσκοπος τῶν Κορινθίων, καὶ ὁ Πολύκαρπος στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Καὶ μπορεῖ νὰ θαυμάσει κανένας τὴν χρηστότητα καὶ τὴν πολυμαθία τοῦ ἀγίου Διονυσίου πού καθοδήγησε ἀληθινὰ μὲ πολλὴ γνώση τίς ἀνεπίληπτες παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ δεῖ τὰ νόθα διδάγματα τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων νὰ μεταφέροντα στὴν ἀλήθεια. Καὶ εἶναι νὰ λυπηθεῖ μάλλον κανένας καὶ νὰ συμπονέσει γιὰ τὴν ἀπροσεξία τους τοὺς ἐξαταστὲς πού ἀμέλησαν τὴν ὀρθὴ παδεία, γιὰ τὴν φέρνουν στὰ μέτρα τῆς δικῆς τους ἀμάθειας καὶ τὴ φιλομαθὴ ἐπιμέλεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Διαβάζοντας οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τὰ συγγράμματα κάποιων κι ἐνῶ δὲν παρακολουθοῦν τὸ νόημα τῶν λεγομένων, ἀμέσως προχωροῦν σὲ ἄκριτη διαβολὴ τοῦ συγγραφέα. Καὶ ἐπειδὴ ἀδυνατοῦν τελείως νὰ κατευθύνουν ὀρθὰ τὰ σκώμματα καὶ νὰ ἐξακριβώσουν ὅσα λένε, πρέπει νὰ στρέψουν τὴν ὀργὴ τους στὸν ἑαυτό τους καὶ νὰ θυμῶνουν πρὸς πολλὴ, γιὰτί, χωρὶς νὰ σπουδάσουν, κατανόησαν κι ἐκεῖνοι ὅσα ἀναφέρο-

γνῶσιν ἀνηγμένα· ἢ τάληθές, ὅτι μὴ πρὸς τοὺς ἱκανοὺς περὶ τὰ
 80 τοιαῦτα φιλομαθῶς γεγονότες, τῶν ἀπορημάτων ἀπελύθησαν.
 Ἄλλὰ τολμῶσί τινες λοιδορεῖν εἰς αἵρέσεις τὸν θεῖον Διονύσιον,
 καθάπαξ καὶ τὰ τῶν αἵρετικῶν ἀγνοοῦντες· ἢ γὰρ ἂν, ἐξ ἐκά-
 στου τῶν κατακεκριμένων ἐν τοῖς αἵρετίζουσι συγκρίνοντες, τὰ
 παρὰ τούτων δόγματα πολλῶ τῶν φλαύρων ἀφεστηκότα διεγί-
 85 νωσκον, καθόσον φῶς ἀληθές καὶ σκότος. Τί γὰρ εἶποιεν ἐν
 τοῖς περὶ τῆς μόνης προσυνητῆς Τριάδος θεολογουμένοις παρ'
 αὐτῶ; Τί δ' ἂν περὶ τοῦ τῆς παμμακαρίας ταύτης Τριάδος ἐνὸς
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ Λόγου τελείως ἐνανθρω-
 πῆσαι θελήσαντος; Οὐχὶ ψυχὴν ἔννουν καὶ σῶμα τὸ καθ' ἡμᾶς
 90 γῆϊνον διεξῆλθε καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ὅσα τοῖς ὀρθοῖς ἐντέτακται δι-
 δασκάλοις; Τί δὲ περὶ νοητῶν καὶ νοερῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν
 μέμψαιτ' ἂν τις εἰκότως, ἢ περὶ τῆς καθολικῆς ἡμῶν ἀναστάσε-
 ως τῆς μετὰ σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἡμῶν ψυχῆς γενη-
 σομένης, καὶ περὶ τῶν τότε δικαιοτηρίων, δικαίων τε καὶ τῶν
 95 μὴ τοιούτων; Εἰς τὰ γάρ, συλλήβδην εἰπεῖν, ἢ καθ' ἡμᾶς ἀφορᾷ
 σωτηρία, ἅτινα πλατέως διεξελθεῖν οὐ δίκαιον, τῆς ἐπὶ σχο-
 λίων ἐξηγήσεως ἅπαντα κατὰ καιρὸν ἐπισημαινομένης.

Ναί, φασίν, ἀλλ' οὐκ ἔγραψεν αὐτοῦ τὰς συντάξεις Εὐσέ-
 βιος ὁ Παμφίλου, καὶ μὴν οὐδ' Ὁριγένης.

100 Πρὸς οὗς λεκτέον, ὥς πάμπολλα παρῆκεν Εὐσέβιος οὐκ
 ἐλθόντα περὶ χειρας οἰκείας· καὶ γὰρ οὔτε φησὶν ἅπαντα καθά-
 παξ συναγροχένοι, μᾶλλον γε μὴν ὁμολογεῖ καὶ ἀριθμοῦ κρείτ-
 тона βιβλία καθεστάναι μηδαμῶς εἰς αὐτὸν ἐληλυθότα· καὶ
 πολλῶν ἐδυνάμην μνημονεῦσαι μὴ κτηθέντων αὐτῶ, καὶ ταῦτα
 105 τῆς αὐτοῦ χῶρας, ὡς Ὑμεναίου καὶ Ναρκίσσου τῶν ἱερασαμέ-
 νων ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἐγὼ γοῦν ἐνέτυχόν τισι τῶν Ὑμεναίου.
 Καὶ μὴν οὔτε Πανταίνου τοὺς πόνους ἀνέγραψεν, οὔτε τοῦ
 Ρωμαίου Κλήμεντος, πλὴν δύο καὶ μόνων ἐπιστολῶν, ἀλλ'

νται στή γνώση· ἢ, αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀληθές, ὅτι, χωρὶς νὰ πᾶνε ἀπὸ φιλομάθεια στοὺς καταρτισμένους σ' αὐτά, ἔλυσαν τὶς ἀπορίεις τους. Ἀλλὰ τολμοῦν μερικοὶ νὰ κατηγοροῦν καὶ γιὰ αἱρέσεις τὸ θεῖο Διονύσιο, ἐνῶ ἀγνοοῦν τὶς ἀπόψεις τῶν αἰρετικῶν. Γιατὶ στ' ἀλήθεια, ἂν τὶς σύγκριναν μὲ κάθε σημεῖο κατακριτέο στὶς αἱρέσεις, θὰ διαπίστωναν ὅτι οἱ διδασκαλίες του ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὶς ἀνοησίες ἐκείνων, ὅσο τὸ ἀληθινὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Τί μποροῦν δηλαδὴ νὰ ποῦν γιὰ τὴ θεολογία του σχετικὰ μὲ τὴν Τριάδα ποὺ μόνο αὐτὴν πρέπει νὰ προσκυνοῦμε; Τί νὰ ποῦν γιὰ τὸν ἕνα Ἰησοῦ Χριστὸ αὐτῆς τῆς παμμακάριας Τριάδας, τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ Λόγου ποὺ θέλησε νὰ γίνῃ τελειὸς ἄνθρωπος; Δὲν ἔλαβε ψυχὴ ἔλλογη καὶ σῶμα γήινο, ὅπως τὸ δικό μας, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἔχουν θεσπίσει οἱ ὀρθόδοξοι δάσκαλοι; Καὶ σὲ τί θὰ μποροῦσε κάποιος νὰ τὸν κατηγορήσῃ δικαιολογημένα σχετικὰ μὲ τὰ νοητὰ, τὰ νοερὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ, ἢ σχετικὰ μὲ τὴν καθολικὴ μας ἀνάστασις ποὺ θὰ γίνῃ μὲ τὸ σῶμα ποὺ ἔχομε καὶ τὴν ψυχὴ μας, καὶ γιὰ τὶς τότε κρίσεις, ποὺ ἀφοροῦν εἴτε τοὺς δίκαιους ἢ τοὺς μὴ δίκαιους; Γιατὶ σ' αὐτά, μὲ ἕνα λόγο, ἀποβλέπει ἡ σωτηρία, ποὺ δὲν εἶναι δίκαιο νὰ τὰ ἀναπτύξομε, ἐπειδὴ ἡ ἀνάλυσή μας τὰ ἐπισημαίνει ὅλα μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν σχολίων.

Ναί, λένε, ἀλλὰ δὲν κατέγραψε τὰ συγγράμματά του ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, οὔτε βέβαια καὶ ὁ Ὠριγένης.

Σ' αὐτοὺς πρέπει ν' ἀπαντήσομε, ὅτι ὁ Εὐσέβιος παρέλειψε πάρα πολλὰ ποὺ δὲν ἔφτασαν στὰ χέρια του. Γιατὶ οὔτε λέει πῶς τὰ συγκέντρωσε ὅλα σὲ μιὰ συναγωγή, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμολογεῖ ὅτι μεγάλος ἀριθμὸς βιβλίων δὲν ἤρθαν καθόλου στὰ χέρια του. Καὶ θὰ μποροῦσα νὰ ἀναφέρω πολλὰ ποὺ δὲν τὰ ἀπέκτησε καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πατρίδα του, ὅπως τοῦ Ὑμέναιου καὶ τοῦ Νάρκισσου ποὺ ἱεράτευσαν στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐγὼ βέβαια ἐπέτυχα μερικὰ γραπτὰ τοῦ Ὑμέναιου. Ἀλλὰ οὔτε τοῦ Πάνταινου τὰ ποιήματα ἀνέφερε, οὔτε τοῦ Κλήμεντα τῆς Ρώμης, ἐκτὸς ἀπὸ δύο μόνο ἐπιστολές, οὔτε πολλῶν ἄλλων.

οὔτε πλείστων ἐτέρων. Ὁ γὰρ Ὠριγένης, οὐκ οἶδα εἰ πάντων,
 110 μόλις δὲ τεττάρων ἐμνήσθη. Διάκονος δὲ τις Ρωμαῖος, Πέτρος
 ὄνομα, διηγήσατό μοι, πάντα τὰ τοῦ θείου Διονυσίου σώζεσθαι
 κατὰ τὴν ἐν Ρώμῃ τῶν ἱερῶν βιβλιοθήκην ἀνατεθειμένα.

Γράφει δὲ τὰ πλείστα πρὸς τὸν τρισμακάριον Τιμόθεον,
 τὸν τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Παύλου φοιτητὴν, Ἐφεσίων ἐπίσκο-
 115 πον, ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἐφεσον τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας προε-
 στῶτων, ὡς εἰκός, πάσχοντα πράγματα, καὶ πυνθανόμενον, ὡς
 εἰδήμονος τῆς ἐξωτερικῆς φιλοσοφίας, ἵνα καὶ μᾶλλον ἀγωνί-
 ζοιτο· καὶ οὐδὲν ἀπεικός· ἐπεὶ καὶ ὁ θεοφιλῆς ἀπόστολος Παῦ-
 λος ταῖς Ἑλλήνων ἐχρήσατο ῥήσεσι, ταύτας ἀκούων τυχόν
 120 παρὰ τῶν συνόντων αὐτῷ, τῆς ἐλληνηκῆς φιλοσοφίας ἐμπεί-
 ρων. Συνίστησι δὲ καὶ τοῦτο, Διονυσίου ταῦτα φιλαλήθως τὰ
 συγγράμματα καθεστάναι· τὸ γὰρ ἀνεπιτηδεύτως μνημονεύειν
 αὐτὸν ῥήσεων τῶν συνακμασάντων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὧν αἱ τε
 θεῖαι τῶν ἀποστόλων μνημονεύουσι ἐπιστολαί, τὸ τῶν συγ-
 125 γραμμάτων ἀσκευώρητον ἀποφαίνουσι· μάλιστα δὲ πάντων τὸ
 τῶν δογμάτων ἀσφαλέστατον.

Ἐπειδὴ δὲ τινὲς φασι, μὴ εἶναι τοῦ ἀγίου τὸ σύγγραμμα,
 ἀλλὰ τινος τῶν μεταγενεστέρων, ἀνάγκη αὐτοὺς καὶ τῶν ἀπη-
 γορευμένων τινὰ καὶ ἀτόπων αὐτὸν τιθέναι, καταψευδόμενον
 130 τοιαῦτα ἑαυτοῦ, ὡς συνῆν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἐπέστελλεν οἷς
 οὐδὲ συνεγένετό ποτε κατ' αὐτούς, οὐδὲ ἐπέστειλε.

Τὸ δὲ καὶ πλάσασθαι προφητείαν πρὸς τὸν ἀπόστολον
 Ἰωάννην ἐν ἐξορίᾳ ὄντα ὡς ἐπανήξει πάλιν εἰς τὴν Ἀσιάτιδα
 γῆν καὶ τὰ συνήθη διδάξει, τοῦτο τερατολόγου ἀνδρὸς καὶ προ-
 135 φήτου δόξαν ἐκμανῶς θηρωμένου.

Τὸ δὲ καὶ λέγειν αὐτὸν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου
 πάθους ἐν Ἡλιουπόλει συνόντα Ἀπολλοφάνει, θεωρεῖν καὶ
 συμφιλοσοφεῖν περὶ τῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως, ὡς οὐ κατὰ φύσιν

Γιατί ὁ Ὠριγένης, δὲν ξέρω ἂν ὄλους, μόλις τέσσερες ἀνέφερε. Ἐνας διάκονος Ρωμαῖος ὀνομαζόμενος Πέτρος μοῦ εἶπε ὅτι ὄλα τὰ ἔργα τοῦ θείου Διονυσίου σώζονται στὴ βιβλιοθήκη τῶν ἱερῶν βιβλίων στὴ Ρώμη.

Τὰ περισσότερα τ' ἀπευθύνει πρὸς τὸν τρισμακάριο Τιμόθεο, τὸν μαθητὴ τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Παύλου, τὸν ἐπίσκοπο τῶν Ἐφεσίων, πού τὸν ἐνοχλοῦσαν ὅπως εἶναι φυσικὸ οἱ προϊστάμενοι τῆς ἰωνικῆς φιλοσοφίας στὴν Ἐφεσο, καὶ ζητοῦσε ἀπὸ αὐτόν, ὡς εἰδήμονα τῆς μὴ χριστιανικῆς φιλοσοφίας, γιὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίζει ἀποτελεσματικότερα. Καὶ καθόλου ἀδικαιολόγητα. Ἀφοῦ καὶ ὁ θεοφιλῆς ἀπόστολος Παῦλος χρησιμοποίησε τὶς γνώμες τῶν Ἑλλήνων, ἀκούοντάς τε, ἴσως ἀπὸ τοὺς γύρω του, ἔμπειρους τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Καὶ βεβαιώνει καὶ τοῦτο, ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ συγγράμματα τοῦ Διονυσίου. Τὸ ὅτι μνημονεύει ρήσεις ἀνδρῶν πού ἔζησαν στὴν ἴδια ἐποχὴ μαζί του, καὶ πού τοὺς ἀναφέρουν καὶ οἱ θεῖες πράξεις καὶ οἱ πολὺ ὠφέλιμες ἐπιστολές τοῦ θεοφιλοῦς Παύλου, ἀποδεικνύουν τὴ γνησιότητα τῶν συγγραμμάτων. Καὶ περισσότερο ἀπὸ ὄλα τὸ δείχνει τὸ ἀλάθευτο τῶν δογμάτων.

Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ σύγγραμμα δὲν εἶναι τοῦ ἀγίου, ἀλλὰ κάποιου μεταγενέστερου, προκύπτει ἡ ἀνάγκη νὰ παραθέσουν καὶ μερικές ἀπαγορευμένες καὶ ἄτοπες ἀπόψεις, ἀφοῦ ἔλεγε τέτοια ψεύδη γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ὅτι ἦταν σύγχρονος τῶν ἀποστόλων καὶ ἔστειλε ἐπιστολές σὲ ἀνθρώπους πού δὲν εἶχε συναναστραφεῖ οὔτε καὶ εἶχε κἂν γράψει.

Τὸ νὰ πλάσουν καὶ προφητεία πρὸς τὸν ἀπόστολο Ἰωάννη πού ἦταν στὴν ἐξορία, ὅτι θὰ ἐπιστρέψει πάλι στὴν Ἀσιατικὴ γῆ καὶ θὰ διδάξει τὰ γνωστὰ τῆς πίστεως, αὐτὸ εἶναι ἴδιο ἀνθρώπου τερατολόγου καὶ προφήτη πού κυνηγᾷ μὲ μανία τὴ δόξα.

Τὸ ὅτι αὐτὸς λέει ὅτι τὶς ἴδιες μέρες τοῦ σωτήριου πάθους ἦταν στὴν Ἡλιούπολη μαζί μὲ τὸν Ἀπολλοφάνη καὶ θεωρητικολογοῦσαν καὶ συμφιλοσοφοῦσαν γιὰ τὴν ἔκλειψη τοῦ ἡλίου,

οὐδὲ κατὰ τὸ ἔθος τότε γεγενημένης, λέγειν δὲ αὐτὸν καὶ παρεῖ-
 140 ναι σὺν τοῖς ἀποστόλοις τῇ προκομιδῇ τοῦ λειψάνου τοῦ θείου
 τῆς ἀγίας θεοτόκου Μαρίας, καὶ χρήσεις προφέρειν Ἱεροθέου
 τοῦ ἰδίου διδασκάλου ἐκ τῶν εἰς αὐτὴν ἐπιταφίων λόγων,
 πλάττεσθαι δὲ καὶ ἐπιστολὰς καὶ λόγους ὡς πρὸς τοὺς μαθητὰς
 τῶν ἀποστόλων ἐκφωνηθέντας, πόσης ἀτοπίας καὶ καταγνώ-
 145 σεως καὶ τῷ τυχόντι ἀνθρώπῳ, μήτι γε δὴ ἀνδρὶ τοσοῦτον
 ἀνηγμένῳ κατὰ τε ἦθος καὶ γνῶσιν, καὶ τὸ ὑπεραίρειν τὰ αἰ-
 σθητὰ πάντα, καὶ τοῖς νοερεῖς συνάπτεσθαι κάλλεσι, καὶ δι' αὐ-
 τῶν ὡς ἐφικτὸν Θεῷ!

Ἐξηγητικῶν μὲν οὖν ὑπομνημάτων ὡς ὅτι μάλιστα διεξο-
 150 δικωτάτων ἐδεῖτο πρὸς ἐρμηνείαν τῆς αὐτοῦ πολυμαθείας·
 πλὴν κεφαλαιωδέστερον, ὡς ἡ βίβλος ἐχώρησε, διὰ σχολίων,
 τὰ φανέντα μοι, Θεῷ πεποιθώς, παρατέθεικα κατὰ τοὺς ἐξῆς
 παρακειμένους λόγους, οὓς τέως εἰς τὰς ἐμὰς ἐλθεῖν συμβέβηκε
 χεῖρας.

155 Ἰστέον ὡς τινες τῶν ἔξω φιλοσόφων, καὶ μάλιστα Πρό-
 κλος, θεωρήμασι πολλάκις τοῦ μακαρίου Διονυσίου κέχρηται,
 καὶ αὐταῖς δὲ ξηραῖς ταῖς λέξεσι· καὶ ἔστιν ὑπόνοιαν ἐκ τούτου
 λαβεῖν ὡς οἱ ἐν Ἀθήναις παλαιότεροι τῶν φιλοσόφων, σφετερι-
 σάμενοι τὰς αὐτοῦ πραγματείας, ὡς ἐν τῇ παρούσῃ ἀπομνημο-
 160 νεύει βίβλῳ, ἀπέκρυσαν, ἵνα πατέρες αὐτοὶ ὀφθῶσι τῶν θείων
 αὐτοῦ λογίων, καὶ κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ νῦν ἀνεφάνη ἡ παροῦ-
 σα πραγματεία πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν κενοδοξίας καὶ
 ραδιουργίας. Καὶ ὅτι σύνηθες αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα σφετερίζεσθαι,
 διδάσκει ὁ θεῖος Βασίλειος εἰς τό, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», ἐπ'
 165 αὐτῆς τῆς λέξεως οὕτωςι λέγων· Ταῦτα οἶδα πολλοὺς τῶν
 ἔξω τοῦ Λόγου τῆς ἀληθείας μεγάλα φρονούντων ἐπὶ σοφίᾳ κο-
 σμικῇ, καὶ θαυμάσαντας καὶ τοῖς ἑαυτῶν συντάγμασιν ἐγκατα-
 λέξαι τολμήσαντας· κλέπτῃς γὰρ ὁ διάβολος καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκ-

ἐπειδὴ δὲν εἶχε γίνει τότε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους καὶ τὴν τάξη τῆς φύσης, κι ὅτι ἀκόμα λέει πὼς ἦταν παρὼν μαζί μὲ τοὺς ἀποστόλους στὴν ἐκφορὰ τοῦ θείου λειψάνου τῆς ἀγίας Θεοτόκου Μαρίας, ὅτι ἀπάγγελλε ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς ἐπιτάφιους λόγους σ' αὐτὴν τοῦ δασκάλου του Ἱεροθέου, καὶ τὸ ὅτι ἔπλαθε ἐπιστολὲς καὶ λόγους ποὺ ἐκφωνήθηκαν στοὺς μαθητὲς τῶν ἀποστόλων, πόση ἀνοησία δὲ δείχνουν καὶ πόση καταδίκη δὲν ἐπισύρουν ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν τυχόντα, καὶ ὄχι γιὰ ἓναν ἄνδρα τόσο ἀνώτερο στὸ ἦθος καὶ τὴ γνώση, ποὺ ὑπερέβαινε ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ συνδεόταν μὲ τὰ νοερὰ κάλλη καὶ μέσω αὐτῶν ὅσο ἦταν δυνατὸ μὲ τὸ Θεό!

Χρειαζόταν λοιπὸν ὑπομνήματα ὅσο τὸ δυνατὸν διεξοδικότερα γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς πολυμαθείας του. Ἀλλὰ παραθέτω πιὸ περιληπτικὰ μὲ σχόλια ὅσα χώρεσε τὸ βιβλίο, τὰ σημαντικότερα κατὰ τὴ γνώμη μου, ἐλπίζοντας στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀκόλουθη σειρά τῶν βιβλίων του, ποὺ ἔτυχε νὰ πέσουν ὡς τώρα στὰ χέρια μου.

Πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μὴ χριστιανοὺς φιλοσόφους, καὶ κυρίως ὁ Πρόκλος, χρησιμοποιοῦν συχνὰ ἀπόψεις τοῦ μακάριου Διονυσίου, καὶ μάλιστα μὲ αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς λέξεις. Καὶ μπορεῖ νὰ μᾶς γεννηθεῖ ἀπὸ αὐτὸ ἡ ὑπόνοια ὅτι οἱ παλαιότεροι φιλόσοφοι στὴν Ἀθῆνα σφετερίστηκαν τὶς πραγματεῖες του, ὅπως ἀναφέρει στὸ παρὸν βιβλίο, καὶ τὶς ἀπέκρυψαν, γιὰ νὰ φανοῦν οἱ ἴδιοι ὡς πατέρες τῶν θείων του λόγων, καὶ κατ' οἰκονομία Θεοῦ τώρα παρουσιάστηκε ἡ παρούσα πραγματεία γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ἀπερισκεψίας τους. Κι ὅτι εἶναι συνήθειά τους νὰ σφετερίζονται τὰ δικά μας, τὸ διδάσκει ὁ θεῖος Βασίλειος στὸ λόγο του «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», λέγοντας αὐτολεξεῖ τὰ ἀκόλουθα: «Γνωρίζω πολλοὺς ἀπὸ ὅσους μεγαλοφρονοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας γιὰ τὴν κοσμικὴ σοφία τους, ὅτι καὶ τὰ θαύμασαν καὶ τόλμησαν νὰ τὰ συγκαταλέξουν στὰ δικά τους ἔργα. Γιατὶ ὁ διάβολος εἶναι κλέφτης καὶ γνωστοποιεῖ τὰ δικά μας στοὺς δικούς του ἐξη-

φερομυθῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφήτας'. Καὶ οὗτος μὲν οὕτω,
170 τὰ δὲ Νουμενίου τοῦ Πυθαγορικοῦ προφανῶς λέγοντος, 'Τί γάρ
ἐστι Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων;' οὐδεὶς ἀρνήσασθαι δύνα-
ται, οὐχ ἡμετέρου, ἀλλὰ τῶν ἐναντίων ὄντος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ
Εὐσέβιος ὁ τῶν Παλαιστίνων Καισαρείας καθηγησάμενος, ὅτι
'Οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας σύνηθες
175 τοῖς ἔξω σοφίας τὰ ἡμέτερα κλέπτειν'.

γητές». Αὐτὰ λέει ὁ Βασίλειος. Τῇ γνώμῃ τοῦ Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορίου ποὺ λέει ρητὰ: Τί εἶναι ὁ Πλάτων, παρὰ Μωυσῆς ποὺ μιλάει ἀττικά; Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ, ὄχι κάποιος ποὺ εἶναι δικός μας, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἀντίθετους, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Εὐσέβιος, ὁ προϊστάμενος Καισάρειας τῆς Παλαιστίνης, ὅτι ὄχι τώρα μόνο, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρχε συνήθεια στοὺς ἔξω σοφοὺς νὰ κλέβουν τὰ δικά μας.

**Α' ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ**

Α' ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ

Ἱεραρχίας: Ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφή ἱεραρχίαν ἔχει, καλεῖν εἴωθεν ἱεράρχας τοὺς ἐπισκόπους. Ἰστέον οὖν, ὅτι ἱεραρχία μὲν ἐστὶν ἡ τῆς διατάξεως αὐτῆς τῶν ἱερῶν ἀρχὴ καὶ οἴονεὶ φροντίς, καὶ ἱεράρχης ὁ τῶν ἱερῶν ἀρχῶν καὶ φροντίζων καὶ προνοῶν, οὐ μὴν τῶν ἱερέων, ἀλλὰ ὁ τὰ ἱερά καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῶν τε καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστηρίων διατάσσει, οὐ μὴν ὁ ἀρχιερεὺς. Ταύτην δὲ τὴν ἐξήγησιν καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Διονύσιος κάτω παρατίθεται ἐν τῷ Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας λόγῳ.

10 Ὁ πρεσβύτερος: Σημείωσαι, ὡς τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα καὶ τὸν ἐπίσκοπον δηλοῖ, ἐπειδὴ πρεσβύτερός ἐστι καὶ ὁ ἐπίσκοπος· καὶ τοῦτο, δηλοῦται καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔνθα ἐν Ἀσίᾳ συντάσσεται ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῆς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

§ 1. Πᾶσα δόσις ἀγαθή: Σημείωσαι ὅτι κέχρηται ὁ μακά-

Α' ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ

Ιεραρχίας: Ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφή ἔχει τὴ λέξη ἱεραρχία, ἐξηγεῖ ὅτι συνηθίζει νὰ καλεῖ ἱεράρχες τοὺς ἐπισκόπους. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζομε ὅτι ἡ ἱεραρχία εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ φροντίδα κατὰ κάποιον τρόπο τῆς ἴδιας τῆς διάταξης τῶν ἱερῶν, καὶ ἱεράρχης εἶναι αὐτὸς ποὺ ἄρχει στὰ ἱερά καὶ φροντίζει γι' αὐτὰ καὶ προνοεῖ, δὲν εἶναι ὁ μονάρχης καὶ φροντίδα κατὰ κάποιον τρόπο τῶν ἱερῶν. Καὶ ἱεράρχης ὄχι στοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ ὀρίζει τὰ ἱερά καὶ τὴν κατάστασιν τόσο αὐτῶν ὅσο καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστηρίων, δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἀρχιερέας. Αὐτὴ τὴν ἐξήγησιν παραθέτει καὶ ὁ ἴδιος ὁ μέγας Διονύσιος πρὸ κάτω στὸ σύγγραμμά του «Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας».

Ὁ πρεσβύτερος: Σημείωσε ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πρεσβυτέρου δηλώνει καὶ τὸν ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἐπίσκοπος εἶναι πρεσβύτερος. Καὶ αὐτὸ δηλώνεται στὶς Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων¹ ὅπου ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος στὴν Ἀσία δίνει ὁδηγίες στὶς ἐκκλησίες της.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

§ 1. Πᾶσα δόσις ἀγαθή: Σημείωσε ὅτι ὁ μακάριος Διονύ-

1. Πράξ. 20,17.

ριος Διονύσιος τῆ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου καθολικῆ ἐπιστολῆ· ἐκεῖ-
θεν γάρ ἐστι τὸ ρητόν· καὶ ὅτι ἐκδοθεῖσα ἦν ἤδη.

Καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ: Ταῦτα περὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογεῖ.

§ 2. Πατροπαραδότου: Πατέρας ἐνταῦθα δηλοῖ τοὺς παρα-
5 δόντας αὐτῷ τὸ δόγμα, οὐ μὴν τοὺς φυσικούς· ἐξ Ἑλλήνων γὰρ
ἦν, ὡς δηλοῦσιν αἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ αὐτὸς
μέντοι ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Πολύκαρπον ἐπιστολῆ καὶ ἐν τῷ θ'
κεφαλαίῳ τῷ Περὶ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας.

Συμβολικῶς: Οὐ γὰρ φυσιολογικῶς φησιν, ἀλλὰ διὰ συμ-
10 βόλων τινῶν καὶ εἰκόνων.

α'. Νοῶν: Νόας καλοῦσι καὶ οἱ παρ' Ἑλλησι φιλόσοφοι
τὰς νοεράς, ἧτοι ἀγγελικὰς δυνάμεις· ἐπειδὴ τὸ πᾶν νοῦς ἐστιν
ἕκαστος αὐτῶν, καὶ τὴν οὐσίαν ἅπασαν νοῦν ζῶντα εἰς τὸ εἶδος
τὸ ἑαυτῶν οὐσιωμένον ἔχει· νόες καλοῦνται πρὸς τὸ εὐφωνότε-
15 ρον τῆς κλίσεως γενομένης· ἐπειδὴ ἐχρῆν ἀπὸ τοῦ ὁ νοῦς, τοῦ
νοῦ, τὸ πληθυντικὸν οἱ νοῖ εἶναι, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφωνίαν ἐξ ἄλ-
λης εὐθείας ἐνικῆς γέγονεν οἱ νόες· ἔθος γὰρ τοῦτο Ἀττικοῖς, οἱ
φασιν, Ἀριστοφάναι καὶ Σωκράται, ἀντὶ τοῦ οἱ Ἀριστοφάνεις
καὶ οἱ Σωκράταις. Εἰσὶ δὲ καὶ λέγοντες οἱ νόοι, ὡς ἀπὸ τοῦ ὁ
20 νόος, τοῦ νόου· καλεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ ἡ Γραφή τῷ ὀνόματι
τούτῳ, ὡς ἐν Ἡσαΐα· Νοῦς μέγας ὁ ἄρχων Βαβυλῶνος, τοῦτ'
ἐστιν ὁ διάβολος· κατὰ Ἰωνας τοίνυν νοῦς, νοός, νόες, ὡς
χροῦς, χροός, οἱ χροές· Ἰωνικὴ γὰρ ἡ κλίσις.

Ἵπεράρχιον: Ἵπεράρχιος ὁ Θεός, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν
25 καὶ θεαρχικὸν φῶς, ὡς ἀρχὴ τῶν λεγομένων θεῶν, ἀγγέλων
φημὶ καὶ ἀνθρώπων δικαίων.

σιος χρησιμοποιεῖ τὴν καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου². Ἄπὸ ἐκεῖ εἶναι τὸ ρητὸ καὶ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ εἶχε ἐκδοθεῖ τότε.

Καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ: Ἡ θεολογικὴ αὐτὴ ἄποψη ἀναφέρεται στὸν Υἱό.

§ 2. Πατροπαραδότου: (ἔχουν παραδοθεῖ ἀπὸ τοὺς πατέρες). Πατέρες ἐδῶ ἐννοεῖ ὅσους παρέδωσαν σ' αὐτὸν τὸ δόγμα, ὄχι βέβαια τοὺς φυσικοὺς πατέρες. Γιατὶ καταγόταν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ὅπως δηλώνουν οἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἐπιστολὴ του στὸν ἅγιο Πολύκαρπο καὶ στὸ θ' κεφάλαιο τοῦ Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας.

Συμβολικῶς: Δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ἄμεσο φυσικὸ λόγο, ἀλλὰ μιλάει μὲ κάποια σύμβολα καὶ εἰκόνες.

α'. Νοῶν: Νόες καὶ οἱ Ἑλληνας φιλόσοφοι καλοῦν τὶς νοερές, ἤτοι τὶς ἀγγελικὰς δυνάμεις. Ἐπειδὴ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἐξολοκλήρου νοῦς καὶ ὅλη τὴν οὐσία τὴν ἔχουν ὡς νοῦ πὺ ζεῖ οὐσιωμένος στὸ εἶδος τους. Νόες καλοῦνται μὲ τροποποίηση τῆς κλίσης γιὰ λόγους περισσότερης εὐφωνίας. Γιατὶ ἔπρεπε ἀπὸ τοὺς τύπους ὁ νοῦς, τοῦ νοῦ, ὁ πληθυντικὸς νὰ εἶναι οἱ νοῖ. Ἀλλὰ γιὰ λόγους εὐφωνίας ἀπὸ ἄλλη ὀνομαστικὴ ἐνικοῦ ἔγινε οἱ νόες. Ἡ μετατροπὴ αὐτὴ συνηθίζεται στοὺς Ἀττικοὺς, πὺ λένε Ἀριστοφάναι καὶ Σωκράται, ἀντὶ οἱ Ἀριστοφάνεις καὶ οἱ Σωκράταις. Μερικοὶ ἀκόμα λένε οἱ νόοι ἐπειδὴ γίνεται ἀπὸ τό, ὁ νόος, τοῦ νόου. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ τὶς καλεῖ καὶ ἡ Γραφή, ὅπως στὸν Ἡσαΐα: «Νοῦς μέγας ὁ ἄρχοντας τῆς Βαβυλώνας», δηλαδὴ ὁ διάβολος. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τοὺς Ἰωνες ἔχομε νοῦς, νοός, νόες, ὅπως χροῦς, χροός, οἱ χροές. Ἡ κλίση εἶναι ἰωνικὴ.

Ἐπεράρχιον: Ἐπεράρχιος εἶναι ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ φῶς πὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Θεό, ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ τῶν λεγόμενων θεῶν, ἐννοῶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς δίκαιους ἀνθρώπους.

2. Ἰακ. 1,17.

β'. Ἐνδότητος: Ἐνδότητά φησι τὴν κρυφίότητα· πᾶσι γὰρ τοῖς ἔξω αὐτῆς ἄγνωστός ἐστι.

γ'. Σύγκρασιν: Σημείωσαι τὴν σύγκρασιν· καὶ διὰ τί τὸ θεῖον ἐν ὄν πληθύνεται.

5 Παραπετασμάτων: Παραπετάσματά φησι τὰ σωματικῶς περὶ Θεοῦ λεγόμενα ἐν ταῖς Γραφαῖς, οἷον μελῶν ἀνθρωπίνων, ἢ δυνάμεών τινων ὀνομασίας. Σημείωσαι δέ, ὅτι σαρκὶ ὄντας κατοπτεῦσαι τὰ αἰὶλα καὶ ἀσώματα· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐδήλου τὰ ἐν τῇ σκηνηῇ παραπετάσματα, ὡς ἐνταῦθα αἰνίττεται.

10 Συμφυῶς: Ἀντὶ τοῦ ὁμοφυῶς, συγγενῶς.

§ 3. Ἡ τελετάρχης: Τελετὴ λέγεται κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφους ἢ μετάδοσις τῶν μυστηρίων, ἅτε τελειοῦσα τὸν μνούμενον καὶ τελειωτικὴ τυγχάνουσα τῶν προσιόντων τοῖς τοιούτοις. Τελετάρχης οὖν ἱεροθεσία ἢ θεία τῆς τῶν ἱερῶν
15 μυστηρίων ἡμῶν διακοσμῆσεως θέσις καὶ παράθεσις, ἀρχὴ γενομένη ἐκ Θεοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων τῶν τελειωτικῶν τούτων ἀγαθῶν· τοὺς γὰρ μεμνημένους τελείους καλεῖ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος λέγων· «ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν».

Ἵπερκοσμίου: Τὸ δὲ ὑπερκοσμίου οὐκ αἰσθητῶς νοητέον,
20 ἀλλὰ νοητῶς καὶ ὑπὲρ τὸν καθ' ἡμᾶς κόσμον. Σημείωσαι δέ, τίνα λέγει τὰ σχήματα καὶ τὰς μορφωτικὰς συνθέσεις, ἡγουν εἰκονίσματα, ἅπερ ἐξῆς παρατίθεται.

Πλάσεων: Σημείωσαι, ὅτι πλασματώδεις φησὶ τὰς ἐνταῦθα μυστικὰς παραδόσεις, ἅς ἐν τῷ Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱε-
25 ραρχίας λόγῳ ἀναπτύσσει· τοῦτο δὲ θεοπρεπῶς ἐκκληπτέον· πρὸς μὲν οὖν τὸ 'μορφωτικαῖς' τὸ πλάσεων ἀποδοτέον, πρὸς δὲ τὸ 'συνθέσει' τὸ ἀπλᾶς καὶ ἀτυπώτους.

β'. Ἐνδότητος: Ἐνδότητα λέει τὴν κρυφίότητα. Γιατὶ γὰ ὄλους τοὺς ἔξω ἀπὸ αὐτὴν εἶναι ἄγνωστη.

γ'. Σύγκραση: Συμείωσε τὴ σύγκραση, καὶ γιατί τὸ Θεῖο, ἐνῶ εἶναι ἓνα, πληθύνεται.

Παραπετασμάτων: Παραπετάσματα λέει ὅσα λέγονται στὶς Γραφές γιὰ τὸ Θεὸ ἀπὸ σωματικὴ ἄποψη, γιὰ παράδειγμα ἀνθρώπινα μέλη ἢ ὀνόματα κάποιων δυνάμεων. Σημείωσε ὅτι χωρὶς τύπους καὶ σύμβολα δὲν μᾶς εἶναι δυνατό, ἐνῶ εἴμαστε ἀκόμα μέσα στὴ σάρκα, νὰ δοῦμε τὰ ἄυλα σώματα. Καὶ τοῦτο μᾶλλον φανέρωναν τὰ παραπετάσματα τῆς σκηνηῆς (τοῦ μαρτυρίου), ὅπως ὑπονοεῖ ἐδῶ.

Συμφυῶς: Λέγεται ἀντὶ τοῦ ὁμοφυῶς (σύμφυτα), συγγενικά.

§ 3. Ἡ τελετάρχης: Τελετὴ λέγεται κατὰ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους ἡ μετάδοση τῶν μυστηρίων, ἐπειδὴ τελειοποιεῖ αὐτὸν ποὺ μυεῖται σ' αὐτὰ καὶ εἶναι τελειοποιητικὴ ὅσων προσέρχονται σ' αὐτὰ. Τελετάρχης (τελεταρχικὴ) λοιπὸν ἱεροθεσία εἶναι ἡ θεία θέση (ἱερο-θεσία) καὶ παράθεση τῆς τάξης τῶν ἱερῶν μυστηρίων μας, ἀρχὴ ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεὸ διαμέσου τῶν ἀποστόλων ποὺ τελειοποιοῦν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ. Γιατὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος καλεῖ τοὺς μνημένους, 'τέλειους', λέγοντας: «Ὅσοι λοιπὸν εἴμαστε τέλειοι, ἃς ἔχομε αὐτὸ τὸ φρόνημα»³.

Ἐπερκοσμίου: Τὸ ὑπερκόσμιο νὰ μὴν τὸ ἐννοήσομε αἰσθητά, ἀλλὰ νοητὰ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ δικό μας κόσμο. Σημείωσε ποιά σχήματα λέει καὶ συνθέσεις μορφῶν, δηλαδὴ εἰκονίσματα, τὰ ὅποια παραθέτει στὴ συνέχεια.

Πλάσεων: Σημείωσε ὅτι πλασματικὲς λέει τίς ἐδῶ μυστικὲς παραδόσεις, ποὺ ἀναπτύσσει στὸ βιβλίον Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε θεοπρεπῶς, ὅπως ἀρμόζει στὸ Θεὸ. Ἡ γενικὴ λοιπὸν 'πλάσεων' πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στὴ δοτικὴ 'μορφωτικαῖς', ἐνῶ τὸ ἀπλὲς καὶ ἀδιαμόρφωτες στὸ 'συνθέσεις'.

Υλαία: Ὑλαίαν χειραγωγίαν φησὶ τὸ διὰ τῶν ὑλικῶν λεγομένων πρὸς τὴν ἔννοιαν ἀνάγεσθαι τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν.

Φαινόμενα: Φαινόμενα δὲ κάλλη τὰς τῶν ἱερῶν οἴκων διακοσμήσεις λέγει, καὶ διεξοδικὰς μαθητείας τὰς τῶν ἁγίων 5 *Γραφῶν ἀναγνώσεις:* διακοσμήσεων δὲ τάξεις τοὺς τῶν ἱερέων βαθμούς. Σημείωσαι δέ, ὅτι τὰ ὁρώμενα κάλλη εἰκόνες εἰσὶ τῶν ἀοράτων διακόσμων, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους, τὰ περὶ τῆς σκηνηῆς θεωρῶν, καὶ Μωϋσῆς ἀκούων, «πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει 10 ποιήσον».

Τὰς διεξοδικὰς: Διεξοδικαὶ εἰσι μαθητεῖαι αἱ διὰ τῶν ὁρωμένων καὶ διὰ πραγμάτων πλατύτεραι ἀποδείξεις τῶν νοητῶν ἐνιαίως καὶ ἀθρόως ταῖς νοήσεσιν ἐπιβαλλόντων.

Ἐξεως: Ἐκεῖ ἔξεις εἰσὶ τὰ θεῖα διατάττουσαι· ἔξις δὲ ἐστὶ 15 ποιότης ἔμμονος. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ τάξεις τὰς ἔξεις, ἅτε ἀσωμάτων, ἐξοικονίζουσιν· αἱ γὰρ ἔξεις ἀσωμάτων εἰσὶ. Σημειωτέον, ὅτι ἢ παρ' ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τελουμένη ἱερατικὴ μυσταγωγία μίμησίς ἐστὶ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας.

Ὑπερκοσμίως: Τὸ ὑπερκοσμίως οὐκ αἰσθητῶς νοητέον, 20 ἀλλὰ νοητῶς καὶ ὑπὲρ τὸν καθ' ἡμᾶς κόσμον.

Ἱερογραφικαῖς: Τουτέστιν ἐν τοῖς ἱερῶς περὶ αὐτῶν συντεθεῖσι λόγοις ἐν ταῖς *Γραφαῖς*.

Ἡμᾶς ἀνάγοι: Σημειωτέον, πῶς ἀναγόμεθα εἰς θεολογίας, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ἀνάγει.

25 *Ἀκρότητας:* Οὐδὲν ὡς ἔτυχεν ὠνόμασται παρὰ τοῦ μακαρίου τούτου, ἀλλὰ πολυμαθῶς καὶ κυρίως μετὰ τῆς εὐσεβείας· ἐπειδὴ οὖν τὴν παρ' ἡμῖν ἱερὰν διάταξιν διὰ συμβόλων ὑλαίων καὶ ἐξοδικῶν καὶ πλάσεων εἶπε τελεῖσθαι πρὸς τὸν ἡμῖν ἐφικτὸν τύπον, οὕσαν καὶ μίμημα τῆς παρ' ἀγγέλοις ἱερᾶς διακο-

Υλαία: Ὑλαία (ὕλική) χειραγωγία λέει τὴν ἀνύψωση διαμέσου ὄσων λέμε ὑλικά πρὸς τὴν ἔννοια τῶν πάνω ἀπὸ τὴν αἴσθησι.

Φαινόμενα: Φαινόμενα (ὄρατὰ) κάλλη ὀνομάζει τις διακοσμήσεις τῶν ἱερῶν οἴκων, διεξοδικές μαθήσεις τις ἀναγνώσεις τῶν ἁγίων Γραφῶν, καὶ τάξεις διακοσμήσεων τοὺς βαθμοὺς τῶν ἱερέων. Σημείωσε ὅτι τὰ ὄρατὰ κάλλη εἶναι εἰκόνες τῶν ἀόρατων τάξεων, ὅπως δηλώνει καὶ ὁ Ἀπόστολος στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους⁴, ἐκθέτοντας (θεωρώντας) τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σκηνή, καὶ ὅπως ὁ Μωυσῆς ἀκούγοντας: «κατασκεύασε ὅλα σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ποῦ σοῦ δείχθηκε στὸ ὄρος»⁵.

Τὰς διεξοδικάς: Διεξοδικές εἶναι οἱ μαθήσεις, δηλαδῆ οἱ πλατύτερες ἀποδείξεις διαμέσου τῶν ὄρατῶν καὶ πραγμάτων, τῶν νοητῶν ποῦ προσπίπτουν ἐνιαῖα καὶ ἀθρόα στὶς νοήσεις.

Ἐξεως: Ἐκεῖ οἱ ἔξεις βάζουν σὲ τάξη τὰ θεῖα: ἔξη εἶναι ποιότητα ἔμμομη. Ἐδῶ οἱ ἐκκλησιαστικὲς τάξεις ἀπεικονίζουν τις ἐκεῖ ἔξεις ποῦ εἶναι ἀσώματες, γιατί οἱ ἔξεις παρατηροῦνται στὰ χωρὶς σῶμα. Πρέπει νὰ σημειώσομε ὅτι ἡ ἱερατικὴ μυσταγωγία ποῦ τελοῦμε εἶναι μίμηση τῆς οὐράνιας ἱεραρχίας.

Ὑπερκοσμίως: Τὸ ὑπερκοσμίως πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσομε ὄχι αἰσθητὰ, ἀλλὰ νοητὰ καὶ πάνω ἀπὸ τὸν δικό μας κόσμο.

Ἱερογραφικαῖς: Θέλει νὰ πεῖ στὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Γραφῶν ποῦ ἔχουν γραφεῖ γι' αὐτά⁶.

Ἡμᾶς ἀνάγοι: Πρέπει νὰ σημειώσομε, πῶς ἀναγόμαστε σὲ θεωρίες⁷ περὶ Θεοῦ, καὶ ὅτι μᾶς ἀνάγει ὁ Χριστός.

Ἀκρότητας: Τίποτα δὲν ἔχει ὀνομαστεῖ τυχαῖα ἀπὸ τὸν μακάριο τοῦτο ἅγιο, ἀλλὰ ὅλα εἶναι καρπὸς πολυμάθειας καὶ κυρίως συνοδεύονται ἀπὸ εὐσέβεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπε ὅτι ἡ ἱερὴ διάταξη τελεῖται σ' ἐμᾶς μὲ ὑλικά καὶ λεπτομερῆ (ἐξωτερικά) σύμβολα καὶ μὲ σημεία πλαστὰ σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ποῦ

6. Ὅπως λέμε καὶ τώρα 'ἁγιογραφικά' (ἁγία + Γραφή).

7. Θεωρία: μιὰ λέξη ποῦ θέλει κάποια διαυκρίνιση. Συνδυάζει νοητικὴ λειτουργία καὶ θέαση.

σμήσεως, εικότως τὴν παρ' ἐκείνοις ἱεροφαντίαν ἀκρότητα κέ-
 κληκεν· ἀκρότητα γὰρ εἰώθασι καλεῖν οἱ περὶ ταῦτα σχολάσαν-
 τες ἐκάστης οὐσίας τὸ καθαρώτατον καὶ ἐξ οὗ ἤρτηται προσε-
 χῶς, τουτέστιν ἐχομένως, ἢ οὐσία· ὡς φέρε εἰπεῖν, ψυχῆς
 5 ἀκρότης ὁ νοῦς αὐτῆς ὁ καθαρώτατος, καὶ ἔρωτος ἀκρότης ὁ
 τῶν ἀναβεβηκότων καὶ θειοτάτων διάπυρος ἔρωτος· καὶ τῆς καθ'
 ἡμᾶς οὖν ἱεραρχίας καὶ μυστηριώδους διακοσμῆσεως ἀκρότης
 τὸ καθαρώτατον αὐτῆς, ἐξ οὗ ἀνῆπται, καὶ τὸ ἐγγὺς συντεῖνον
 αὐλίας· τὸ οὖν ἀκραιφνέστατον ἐν ἡμῖν σύμβολον, ἢ ἀκρότης
 10 τῶν ἀτυπώτων καὶ ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων μυστηρίων, ἧ ἢ ἱε-
 ραρχία συναπτομένη ἐπιβατεύει, οἶονεὶ τῇ παρὰ ἀνθρώποις ἱε-
 ροφαντίᾳ· καὶ διὰ τῶν εἰκόνων ἀνάγει ἐπὶ τὰ καθαρὰ θεάματα
 τῆς νοητῆς τελετῆς ἀκρότητος λεγομένης εἰκότως τῶν ἐνθάδε
 σωματικῶν τε καὶ ὕλοειδῶν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

§ 1. α'. Ἐκφαντορίαν· Ἐκφαντορίαν λέγει τὴν ἐξάγγελσιν·
 πρόδηλον δέ, ὅτι τὴν διὰ συμβόλων καὶ τύπων, ἅτινα καὶ πλά-
 σματα εἶπεν· ἀπλότητα δὲ τὸ τῆς φύσεως ἄῤυλον.

β'. Ἠπίστατο γάρ, ὅτι ἀνυμνῶν τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἱε-
 20 ροὺς νόας, ὡς αὐτός φησι κατὰ τὴν Γραφήν, ἀνάγκην εἶχεν εἰ-
 πεῖν περὶ ζώων θηριομόρφων καὶ ἀετῶν καὶ τῶν ἄλλων οἷς
 ἀπεικάζουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ τὰς ἀρχαγγελικὰς δυνάμεις· λέγει
 γὰρ· «ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ πολλοί, νομίζωμεν ἀνιέρως μὴ
 ἔχειν ἐξήγησιν τὰς τῶν πολυπροσώπων καὶ πολυπόδων τάξεις
 25 ἐν οὐρανοῖς»· ταύτας οὖν διασαφῆσαι προήρηται κατὰ τὴν τῶν
 ἱερῶν λογίων ἐκφαντορίαν.

εἶναι ἐφικτός σ' ἐμᾶς, πού εἶναι καὶ ἀπομίμηση τῆς ἱερῆς διακόσμησης τῶν ἀγγέλων, δικαιολογημένα ὀνόμασε ἀκρότητα τὴν ἱερατεία ἐκείνην. Γιατὶ ἀκρότητα συνηθίζουν νὰ καλοῦν, ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα, τὸ καθαρότατο μέρος τῆς οὐσίας, τοῦ ὁποίου ἡ οὐσία εἶναι προσεχῆς εἶδος, δηλαδὴ συνεχόμενο. Γιὰ παράδειγμα, ἀκρότητα τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ θαρότατος νοῦς της, καὶ ἀκρότητα τοῦ ἔρωτα ὁ διάπυρος ἔρωτας ἐκείνων πού ἔχουν ὑψωθεῖ καὶ ἔγιναν θεϊκότατοι. Καὶ τῆς δικῆς μας λοιπόν ἱεραρχίας καὶ μυστικῆς διακόσμησης ἀκρότητα εἶναι τὸ καθαρότατο μέρος της, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι ἐξηρητημένη καὶ τὸ ὁποῖο κατατείνει κοντὰ στὴν ἀυλία. Τὸ καθαρότατο λοιπόν σ' ἐμᾶς σύμβολο εἶναι ἡ ἀκρότητα τῶν ἀδιαμόρφωτων καὶ ἀπλῶν καὶ ἀσώματων μυστηρίων, στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ ἱεραρχία ἀφοῦ συναφθεῖ μαζί της σὰν ἓνα εἶδος τῆς ἱερατείας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ μὲ τὶς εἰκόνες ἀνάγει στὰ καθαρὰ θεάματα τῆς νοητῆς τελετῆς πού λέγεται δικαιολογημένα ἀκρότητα τῶν ἐδῶ σωματικῶν καὶ ὑλόμορφων στοιχείων.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

§ 1 α'. Ἐκφαντορίαν: Ὡς ἐκφαντορία ἐννοεῖ τὴν ἐξαγγελία καὶ εἶναι προφανές ὅτι λέει αὐτὴ πού γίνεται μὲ σύμβολα καὶ τύπους, πού τὰ χαρακτήρισε καὶ πλάσματα¹. Ἀπλότητα ἐννοεῖ τὴν ἀυλία τῆς φύσης.

β'. Γιατὶ γνώριζε, ὅτι ἀνυμνώντας τοὺς οὐράνιους ἱερούς νόες, ὅπως λέει κατὰ τὴ Γραφή ὁ ἴδιος, τοῦ παρουσιάστηκε ἡ ἀνάγκη νὰ μιλήσει γιὰ ζῶα μὲ μορφή θηρίων καὶ γιὰ ἀετούς καὶ τὰ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα παρομοιάζουν οἱ θεῖες Γραφές τὶς ἀρχαγγελικὲς δυνάμεις. Γιατὶ λέει: «Γιὰ νὰ μὴ νομίζομε κι ἐμεῖς ἀνίερα, ὅπως οἱ πολλοί, ὅτι δὲν ἐξηγοῦνται οἱ οὐράνιες τάξεις μὲ τὰ πολλὰ πρόσωπα καὶ τὰ πολλὰ πόδια». Αὐτὴ θέλησε νὰ διασαφήσει κατὰ τὴν ἐξαγγελία τῶν ἱερῶν λόγων.

1. Πλαστά, ἀπὸ τὸ πλάθω.

Ἄτεχνως: Μεγάλως, ἢ παντοίως, ἢ ἀληθῶς, ἢ ἀπλῶς.

γ'. Ποιητικάϊς: Ὅτι καὶ ποιητικάϊς τισι πλάσεσιν ἐχρήσατο ἡ Γραφή πρὸς χειραγωγίαν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἀλλ' ὡς οὐ δυναμένης τὴν τῶν μειζόνων παραλαβεῖν διδασκαλίαν·
5 εἰκέναι γὰρ τὰ οὐράνια σύμβολα τοῖς παρὰ ποιηταῖς φανταζομένοις, ὡς ὁ ἱερὸς ἀνὴρ οὗτός φησι (ποιητᾶς δὲ νόησον ἢ τοὺς παρ' Ἑλλησι θαυματομένους, οἷον Ὅμηρον, Ἡσίοδον, καὶ τοὺς ἐξῆς), ἢ ποιητικάϊς ὡσανεὶ πλαστικάϊς ὑποτυπώσειςιν. Εἰδυῖα γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφὴ συγκατάβασις τὸν ἡμέτερον νοῦν
10 ἀσθενῆ καὶ πρὸς ὑψηλοτέραν θεωρίαν ἀνεπιτηδεῖως ἔχοντα, ἀναγωγὴν αὐτῷ συμφυῆ πλασαμένη, οὕτω τὰς ἀρχαγγελικὰς εἰς φανερόν ἤγαγε διακοσμήσεις, οὐχ ὅπως ἔχουσι τῇ ἀληθείᾳ διασαφήσασα, ἀλλ' ὅπως ἡμεῖς δυνάμεθα καταλαβεῖν· μηδὲν οὖν ἀνοίκειον φαντάζου τῶν οὐρανίων.

15 § 2. Συνθέσεις: Συνθέσεις φησὶ τὰς εἰρημένας πλάσεις καὶ σχηματοποιίας.

Ἐφ' ἑαυτῶν: Ἐφ' ἑαυτῶν, τουτέστιν ὡς ἔχουσι φύσεως, ἄγνωστοι ἡμῖν, φησί, καὶ ἀθεώρητοι ὑπάρχουσιν.

Ἀπότομον: Ἀπότομον, οἶμαι, λέγειν αὐτὸν τὴν ξένην, καὶ
20 οἷον τῶν συνήθων ἀποτετμημένην ὁδὸν καὶ πλάσιν· διὸ καὶ σκηνὴν αὐτὴν ὀνομάζει, σαφηνίζων οὐκ ἀληθεῖς εἶναι τὰς ἀναγεγραμμένας τῶν ἀγίων ἀγγέλων μορφάς· οὕτε γὰρ τῇ ἀληθείᾳ τοιοῦτοί εἰσιν, οἷους αὐτοὺς ἡ ἱερὰ παραδίδωσι Γραφή, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐφικώμεθα τῆς μεγαλειότητος αὐτῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ θεῖος
25 Διονύσιος πειρᾶται συμβάλλειν τὰ εἰρημένα περὶ αὐτῶν καὶ δεικνύειν, ὅτι δυνατὸν δι' ἀναπτύξεως οὕτω νοεῖν τὰς ἀγγελικὰς διακοσμήσεις, ὡς εἴρηται.

Ἀδλων ποσῶς: Ποσῶς ἀδλων, τουτέστιν μερικῶς οὐ γὰρ

Ἄτεχνῶς: Θαυμαστά, ἢ μὲ κάθε τρόπο, ἢ ἀληθινά, ἢ ἀπλά.

γ'. Ποιητικαῖς: Ἡ Γραφή χρησιμοποιεῖ καὶ μερικὰ πλάσματα ποιητικὰ γιὰ καθοδήγηση τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ δεχθεῖ τὴ διδασκαλία ἀνώτερων ἐννοιῶν. Γιατὶ τὰ οὐράνια σύμβολα μοιάζουν μὲ τὶς φανταστικές εἰκόνες τῶν ποιητῶν, ὅπως λέει ὁ ἱερός αὐτὸς συγγραφέας, ἢ μὲ ποιητικές, κατὰ κάποιο τρόπο πλασματικές, μορφοποιήσεις (ὅταν λέει ποιητές, σκέψου αὐτοὺς ποὺ θαυμάζουν οἱ Ἕλληνες, ὅπως ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος καὶ οἱ ἄλλοι). Γνωρίζοντας δηλαδὴ ὁ Θεὸς μὲ τὴ σοφὴ συγκατάβασή του ὅτι ὁ νοῦς μας ἦταν ἀδύνατος καὶ ἀκατάλληλος γιὰ ὑψηλότερες θεωρητικὲς συλλήψεις, βρίσκοντας τρόπο κατάλληλο γι' αὐτὸν γιὰ νὰ τὸν ἀνυψώσει, παρουσίασε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὶς ἀγγελικὲς τάξεις, τὶς ὁποῖες δὲν διασάφησε ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ὅπως ἐμεῖς μπορούμε νὰ τὶς καταλάβομε. Μὴ φαντάζεσαι λοιπὸν ὅτι οἱ οὐράνιες δυνάμεις ἔχουν τίποτε ἀπρεπές.

§ 2. Συνθέσεις: Συνθέσεις ὀνομάζει τὶς φανταστικὲς εἰκόνες ποὺ ἀναφέραμε καὶ τοὺς σχηματισμούς.

Ἐφ' ἑαυτῶν: Ἐφ' ἑαυτῶν, δηλαδὴ, ποιά εἶναι ἡ φύση τους, εἶναι ἀδύνατο σ' ἐμᾶς, λέει, νὰ τὸ μάθουμε καὶ νὰ τὸ συλλάβομε.

Ἀπότομον: Ἀπότομη νομίζω ὅτι αὐτὸς λέει τὴν ξένη καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἀποκομμένη ὁδὸ καὶ φαντασία ἀπὸ τὶς συνηθισμένες. Γι' αὐτὸ ἀκόμα τὴν ὀνομάζει καὶ σκηνή, διασαφηνίζοντας ὅτι δὲν εἶναι ἀληθινὲς οἱ μορφὲς τῶν ἀγίων ἀγγέλων ὅπως ἀποδίδονται. Γιατὶ δὲν εἶναι στὴν πραγματικότητα ὅπως μᾶς τοὺς παραδίδει ἡ ἱερὴ Γραφή· ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ φτάσομε ἐμεῖς τὸ μεγαλεῖο τους. Ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Διονύσιος προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει ὅσα ἔχουν λεχθεῖ γι' αὐτοὺς καὶ νὰ δείξει ὅτι εἶναι δυνατὸ μὲ τὴν ἐξηγήσιν νὰ ἐννοήσομε τὶς ἀγγελικὲς τάξεις, ὅπως ἔχει λεχθεῖ.

Ἀύλων ποσῶς: Ποσῶς αὐλών, δηλαδὴ ἐν μέρει, ὄχι τε-

πάντη αὐλων· ὑπερκειμένας δὲ οὐσίας οὐρανὸν καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν λέγει, οἷον ἀστέρας· τὸ γὰρ λεπτομερέστατον αὐτῶν καὶ μονοούσιον ἐγγύς ἐστὶ πῶς αὐλίας.

Θεοειδέσιν: Θεοειδεῖς ἀπλότητάς φησι τὰς νοητὰς οὐσίας·
5 αὐλοὶ γὰρ οὐσίαι καὶ ἀσύνθετοι πάντως εἰσὶν, οὐκ οὔσαι κρᾶμα καὶ σύγκριμα τῶν στοιχείων· τὰ γὰρ σώματα ἐκ τούτων, ἐκεῖνοι δὲ ἀσώματοι.

Ἐνιζάνον: Ἐγκαθίζον καὶ ἐναπομένειν ποιοῦν.

Λεοντείων: Αὗται αἱ μορφαὶ τῶν θείων καὶ ἀγίων χερου-
10 βιμ καὶ παρὰ τῷ θείῳ Ἰεζεκιήλ καὶ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἀνεγράφησαν.

Ἐσμῶν: Ἐσμός ἐστὶ τὸ συμπεπληρωμένον πλῆθος.

Καὶ τὸ ὀρνιθείας. Οἷον ὀρνιθοειδοῦς μορφῆς καὶ ἐξ ὀρνιθων.

15 Ζῶων: Ζῶα ἄλλα φησὶν, οἷον ἵππους, ἡμιόνους, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὕλας δὲ ἀτιμοτέρας, οἷον θρόνους ὡς ἐκ ξύλων, καὶ τροχοὺς, καὶ ρομφαίας ἐκ σιδήρου, ὡς τὴν ρομφαίαν τὴν ἐξεσπασμένην ἐπὶ τὸν Βαλαάμ, καὶ ἦν εἶδεν ὁ Δαβίδ, ὡς ἐν ταῖς Βασιλείαις εἴρηται, βιβλίῳ β', καὶ ἄρματα ὡς ξύλινα.

20 Ἐμπαθές: Ἐμπαθές λέγει, ἐπειδὴ τὸ λεοντόμορφον θυμικόν τι σημαίνει, καὶ τὸ μόσχειον εἶδος ἐπιθυμητικόν, ἅτινα πάθη καὶ μεγάλα ὑπάρχουσιν. Ὁμοιότητας δὲ φησι τὰς ὁμοιωτικὰς ὑπονοίας· τοιγαροῦν λέγει ὁ Ἰεζεκιήλ, ὡς ὁμοίωμα ἐωρακέναι τοῦ θρόνου· καὶ ὁμοίωμα λέοντος, ὅπερ δηλοῖ τὴν πλα-
25 σματώδη τῶν δοκούντων φαντασίαν· διὸ κἀνταῦθα εἴρηται, 'ἀνόμοιοι ὁμοιότητες'· οὐ γὰρ πάντας ὁμοίους ὀρᾷ ὁ προφήτης, ἀλλὰ τοὺς μὲν τοιῶσδε, τοὺς δὲ τοιῶσδε· ἀλλὰ καὶ ἀνόμοιοί εἰσι παντελῶς, οἷς δοκοῦσιν εἶναι ὅμοιοι· οὐδὲν γὰρ λέοντος ἢ μόσχου ἢ τῶν ἐξῆς ἀληθῶς ἔχουσι· τί δὲ δηλοῖ τὸ ἀνόμοιον, ἐν
30 τοῖς ἐξῆς εὐρήσεις.

λείως ἄυλες· ὑπερκείμενες οὐσίες ὀνομάζει τὸν οὐρανὸ καὶ ὅσα εἶναι στὸν οὐρανὸ, ὅπως τὰ ἄστρα. Γιατὶ ἡ λεπτότητα καὶ ἡ ἐνότητα τῆς φύσης τους εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο κοντὰ στὴν ἀυλία.

Θεοειδέσιν: Θεοειδεῖς ἀπλότητες ὀνομάζει τὶς νοητὲς οὐσίες. Εἶναι ὅπωςδὴποτε οὐσίες ἄυλες καὶ ἀσύνθετες, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κράμα καὶ συνένωση τῶν στοιχείων. Ἐπειδὴ τὰ σώματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ αὐτὲς, ἐνῶ ἐκεῖνες εἶναι ἀσώματες.

Ἐνιζάνον: Αὐτὸ ποὺ κατακάθεται καὶ ποὺ κάνει νὰ ἀπομένει κάτω.

Λεοντείων: Οἱ μορφὲς αὐτὲς τῶν θείων καὶ ἀγίων Χερουβὶμ παρουσιάζονται καὶ στὸν θεῖο Ἰεζεκιήλ καὶ στὸν θεσπέσιο Ἰωάννη στὴν Ἀποκάλυψη.

Ἐσμῶν: Ἐσμὸς εἶναι τὸ πυκνὸ καὶ ὅσο χρειάζεται πληθός.

Καὶ τὸ ὀρνιθείας: Κάποιας μορφῆς πτηνοῦ καὶ ἀπὸ πτηνά.

Ζῶων: Ἐννοεῖ ἄλλα ζῶα, ὅπως ἄλογα, ἡμίονους καὶ τὰ παρόμοια· ὑλικά πιὸ δεύτερα, ὅπως οἱ θρόνοι ποὺ εἶναι ἀπὸ ξύλα καὶ τροχοὺς, καὶ σπαθιά ἀπὸ σίδηρο, ὅπως τὸ γυμνωμένο σπαθὶ κατὰ τὸν Βαλαὰμ ποὺ τὸ εἶδε ὁ Δαβίδ, ὅπως γράφεται στὸ β' βιβλίο τῶν Βασιλειῶν. Ἐπίσης καὶ ἄρματα, ἐπειδὴ εἶναι ξύλινα.

Ἐμπαθές: Χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη ἐμπεθές, ἐπειδὴ ἡ μορφή τοῦ λιονταριοῦ σημαίνει κάτι σχετικὸ μὲ τὸ θυμὸ. Ἡ μορφή τοῦ μόσχου σημαίνει ἐπιθυμία. Καὶ τὰ δύο εἶναι πάθη πολὺ ἰσχυρά. Ὁμοιότητες ὀνομάζει τὶς εἰκονοποιίες μὲ δυνατότητα νὰ μοιάζουν μὲ κάτι. Λέει λοιπὸν ὁ Ἰεζεκιήλ ὅτι εἶδε ὁμοίωμα τοῦ θρόνου καὶ ὁμοίωμα λιονταριοῦ, πράγμα ποὺ δηλώνει τὴν πλαστὴ φαντασία ἐκείνων ποὺ τὰ φαντάζονται. Γι' αὐτὸ κι ἐδῶ ἔχει εἰπωθεῖ, «ἀνόμοιες ὁμοιότητες»· γιατί ὁ προφήτης δὲν τοὺς βλέπει ὅλους ὅμοιους, ἀλλὰ ἔτσι αὐτοὺς κι ἀλλιῶς τοὺς ἄλλους. Καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀνόμοιοι, ἀκόμα καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ τοὺς φαίνονται ὅμοιοι. Γιατὶ ἀληθινὰ δὲν ἔχουν τίποτε ἀπὸ τὸ λιοντάρι ἢ τὸ μοσχάρι ἢ ἀπὸ τὰ ἄλλα. Τί σημαίνει τὸ ἀνόμοιο θὰ τὸ βρεῖς παρακάτω.

Ἄλλ' ἢ: Ἀπολογητικῶς.

α'. Ὡς μήτε εἰς τὰ θείας: Ἐπαγγέλλεται διὰ τῆς ἰδίας ἐρ-
μηνείας δεικνύειν ἐκάτερον, ὡς μήτε δόξαι ὑβρίζεσθαι τὰ οὐρά-
νια, μήτε ἡμᾶς εἰς χαμαιζήλους ταπεινότητος ἐμπαγῆναι περι-
5 τῶν ἐν ἀγγέλοις λεγομένων ζώων.

β'. Εἰκότως προβέβληνται: Διὰ τί σύμβολα τῶν ἀτυπώ-
των οἱ τύποι καὶ τῶν ἀμορφώτων αἱ μορφαί, ἐνταῦθά φησιν.

Ἀσχηματίστων: Ἀντὶ τοῦ ἀμορφώτων.

γ'. Ἀμέσως: Τουτέστι μὴ διὰ μέσων τῶν τύπων, ἀλλ'
10 ἀθρόως καὶ κατὰ πρώτην ἐπιβολήν· τὸ δὲ 'προτείνουσι' ταῦτὸν
ἐστὶ τῶ προτιθέασι, καὶ προβάλλονται.

δ'. Μορφώσεις: Σημεύωσαι, ὅτι τὰ ἀσώματα ἀμόρφωτά
εἰσιν· ὅταν οὖν ἀκούσης περὶ τοῦ ὑπερουσίου, «ὅς ἐν μορφῇ
Θεοῦ ὑπάρχων», τὸ ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα
15 νόησόν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ
τό, «ὁ ἑώρακῶς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα». Οὕτω καὶ ὁ ἅγιος
Βασίλειος ἐρμηνεύει ἐν τῷ πρὸς τὸν οἰκεῖον ἀδελφὸν λόγῳ τῷ
περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως.

§ 3. Ὡς διττός ἐστὶ τῆς ἱερᾶς: Ὅτι κατὰ δύο τρόπους
20 ὑμνεῖται τὸ θεῖον· ἢ ὡς ὁμοιον πᾶσι· πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ συνί-
σταται· ἢ ὡς ἀνόμοιον· οὐδὲν γάρ ἐστὶ τῶν ὄλων.

Διὰ τῶν ἀνομοίων: Ὅτι δι' ὁμοίων καὶ ἀνομοίων πλάτ-
τονται οἱ τύποι· καὶ πῶς πλάττονται, ὧδέ φησιν.

Ποτὲ μὲν ὡς λόγον: Κατὰ τι λέγεται λόγος καὶ νοῦς ὁ
25 Θεός· ἐν τῷ, «τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου;», καὶ ἐν τῷ, «καὶ ἐγένετο
λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων», καὶ τὰ ἐξῆς. Λογιότητα δέ φησιν
ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὅτι λογικὸν θέλει δηλωῶσαι τὸν Θεόν, ὡς με-

2. Φιλ. 2,6.

3. Κολ. 1,15.

4. Ἰω. 14,19.

Ἄλλ' ἤ: Μὲ νόημα ἀπολογητικὸ (παρά, ὡστόσο).

α'. Ὡς μήτε εἰς τὰς θείας: Ὑπόσχεται νὰ δείξει τί εἶναι τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὴν δική του ἐρμηνεία, ὥστε οὔτε νὰ νομιστεῖ ὅτι ὑβρίζονται τὰ οὐράνια, οὔτε ἐμεῖς νὰ καθηλωθοῦμε στὶς χαμαίζηλες μικρολογίες σχετικὰ μὲ τὰ ζῶα μὲ τὰ ὅποια παριστάνομε τοὺς ἀγγέλους.

β'. Εἰκότως προβέβληνται: Ἐδῶ μᾶς λέει γιατί ἔχουν προβληθεῖ ὡς σύμβολα αὐτῶν πού δὲν ἔχουν ἀποτυπωθεῖ οἱ τύποι καὶ αὐτῶν πού δὲν ἔχουν διαμορφωθεῖ οἱ μορφές.

Ἄσχηματίστων: Ἀντί, ἀδιαμορφώτων.

γ'. Ἀμέσως: Δηλαδή ὄχι μέσω τῶν τύπων, ἀλλὰ στιγμιαῖα καὶ μὲ τὸ πρῶτο κοίταγμα. Τὸ 'προτείνουσι' εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ προθέτουν καὶ προβάλλουν.

δ'. Μορφώσεις: Σημείωσε ὅτι ὅσα δὲν ἔχουν σῶμα δὲν ἔχουν καὶ μορφή. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσεις γιὰ τὸν ὑπερούσιο, πού ὑπάρχει μὲ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ², νὰ ἐννοῆσεις τὸ ὅτι εἶναι ἀπαράλλαχτη μὲ τὸν Πατέρα του. Νοητὰ ἐκλαμβάνεται καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ³, καθὼς κι ὁ λόγος, «ὅποιος ἔχει δεῖ ἐμένα, ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα»⁴. Αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία κάνει καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος στὸν Περὶ τῆς διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑπόστασης λόγο του πρὸς τὸν ἀδελφὸ του.

§ 3. Ὡς διττός ἐστι τῆς ἱερᾶς: Ἐννοεῖ ὅτι τὸ θεῖο ὑμνεῖται μὲ δύο τρόπους· ἢ ὡς ὁμοιο μὲ ὅλα, ἐπειδὴ ὅλα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτό, ἢ ὡς ἀνόμοιο, γιατί δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ ὅλα.

Διὰ τῶν ἀνομοίων. Ὅτι οἱ τύποι διαμορφώνονται μὲ ὅμοια καὶ μὲ ἀνόμοια· καὶ πῶς διαμορφώνονται τὸ λέει ἐδῶ.

Ποτὲ μὲν ὡς λόγον: Ὡς πρὸς κάτι λέγεται ὁ Θεὸς λόγος καὶ νοῦς· στὴν ἐρώτηση 'Ποιὸς κατανόησε τὸ νοῦ τοῦ Κυρίου;'⁵, καὶ στὴ δήλωση, «καὶ ἦρθε σ' ἐμένα λόγος Κυρίου πού ἔλεγε»⁶ κτλ. Ἀποδίδει στὸν Θεὸ λογικότητα ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ δηλώσει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι λογικὸς γιατί μετέχει τοῦ λόγου,

5. Α' Κορ. 2,16.

6. Ἱερ. 1,4.

τέχοντα λόγου (τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει), ἀλλ' ὅτι αὐτολογιότης ἐστίν, ὄλος λόγος ὦν· οὐσίαν δὲ λέγουσιν ἐπὶ Θεοῦ, ὅταν εἴπωσιν· «ἐγὼ εἰμι ὁ ὦν, καὶ ὁ ὦν ἀπέσταλκέ με· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ»· ἀπὸ γὰρ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὄντος ἢ οὐσα, καὶ τὸ παράγωγον οὐ-
5 σία, ἢ ὑπαρξίς.

Καὶ ζωήν: Ὅτι οὔτε ζωή, οὔτε φῶς, οὔτε νοῦς, οὔτε οὐσία κυρίως λέγεται ὁ Θεός, ἀλλ' αἰτιολογικῶς· ἔστι γὰρ καὶ ὑπὲρ ταῦτα καὶ οὐχ οἷα ταῦτα.

Ἄόρατον αὐτήν: Ὅτι τὰ κατὰ ἀπόφασιν λεγόμενα ἐπὶ
10 Θεοῦ, οἷον ἀόρατος, ἄπειρος, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀνόμοιά εἰσι· δηλοῦσι γὰρ οὐ τί ἐστίν, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστιν ὁ Θεός· οὕτω καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος.

Ἀνόητον: Ἀνόητόν φησιν οὐ τὸ ἠλίθιον, ἀλλὰ τὸ μὴ νοούμενον ὑπὸ τινος· ἀόριστος δὲ ὁ Θεός, ὡς ὄρω μηδενὶ ὑποπί-
15 πτων, ἀλλ' αὐτὸς πάντων ὄρος ὦν καὶ τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ ὀρίζων, ὄρω δὲ οὐχ ὑποπίπτει· διότι οἱ μὲν ὄροι ἐκ τῶν καταφάσεων σύγκεινται, αἱ δὲ καταφάσεις ἐπὶ Θεοῦ ἀναρμοστοί, ὡς ψευδόμεναι· ὑπὲρ γὰρ ταύτας ὁ Θεός, ὡς οὐκ ὦν οὐσία, ἀλλ' ὑπὲρ οὐσίαν.

20 Αἱ ἀποφάσεις: Οὐ μόνον ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν θείων ἀπάντων, τουτέστιν ἐπὶ τῶν μετὰ Θεὸν νοητῶν πάντων, καὶ τὰς ἀποφάσεις ἀληθεῖς εἶναι φησι, καὶ τὰς καταφάσεις ἀναρμοδίους. Ἀναρμόδιοι μὲν οὖν εἰσιν αἱ καταφάσεις, ὅταν εἴπωμεν ἢ τὸν Θεὸν ἢ τὰς νοερὰς δυνάμεις, ζωὴν ἢ φῶς· οὔτε
25 γὰρ ζωὴ τοιαύτη τίς ἐστίν, ὡς διὰ εἰσπνοίας καὶ ἐκπνοίας ζῆν, οὔτε φῶς τὸ φαινόμενον καὶ ποιοῦν ὀραῖσθαι τὰ προκείμενα, ἀλλὰ ἀνώτερόν τι τούτων. Αἱ δὲ ἀποφάσεις αἱ διὰ ἀρνήσεων ποσῶς ἐπὶ τῶν νοητῶν οἰκειότεραι· λέγομεν γάρ, ὅτι ἀόρατοι,

γιατι αὐτὸ φανερῶνει ἢ λέξι, ἀλλὰ ὅτι εἶναι αὐτολογιότητα, ἐπειδὴ εἶναι ὅλος λόγος. Οὐσία λένε προκειμένου γιὰ τὸν Θεὸ ὅταν λέγουν, «Ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς πού ὑπάρχει καὶ μὲ ἔχει στείλει αὐτὸς πού ὑπάρχει»⁷. «Ἐσὺ εἶσαι ὁ ἴδιος»⁸, γιατί ἀπὸ τὸ ρῆμα εἶναι καὶ τῆ μετοχῇ ὧν βγαίνει ἢ μετοχῇ οὐσα καὶ τὸ παράγωγὸ οὐσία, πού σημαίνει ὑπαρξή.

Καὶ ζωήν: Ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κυριολεκτεῖται οὔτε ὡς ζωὴ οὔτε ὡς φῶς, οὔτε ὡς νοῦς οὔτε ὡς οὐσία, ἀλλὰ λέγεται αἰτιολογικά. Γιατι καὶ πάνω ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ ὄχι ὅπως αὐτά.

Ἄόρατον αὐτήν: Ὅτι ὅσα λέγονται ἀρνητικὰ περὶ Θεοῦ, ὅπως ἀόρατος, ἄπειρος καὶ τὰ ὅμοια, εἶναι ἀνόμοια. Γιατι φανερῶνουν ὄχι τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ τί δὲν εἶναι. Τὸ ἴδιο λέει καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος.

Ἀνόητον: Ἀνόητο λέει ὄχι τὴν ἡλιθιότητα, ἀλλὰ ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи νοητὸ ἀπὸ κάποιον. Καὶ ἀόριστος εἶναι ὁ Θεός, ἐπειδὴ δὲν ὑπόκειται σὲ κανένα ὄριο (ὄρο, ὄρισμὸ), ἀλλ' εἶναι ὁ ἴδιος ὄριο ὅλων καὶ ὀρίζει ὅλα μὲ τὸν ἑαυτὸ του χωρὶς νὰ ὑποπίπτει ὁ ἴδιος σὲ ὄριο. Τοῦτο γιατί οἱ ὄροι (ὄρισμοὶ) γίνονται ἀπὸ τὶς καταφάσεις καὶ οἱ καταφάσεις δὲν ἀρμόζουν στὸ Θεό, ἐπειδὴ ψεύδονται. Γιατι ὁ Θεός τὶς ὑπερβαίνει, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀκριβῶς οὐσία, ἀλλὰ πάνω ἀπὸ οὐσία.

Αἱ ἀποφάσεις: Οἱ ἀποφάσεις (ἀρνήσεις) λέγονται ὄχι μόνο γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ θεῖα, δηλ. καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸ Θεὸ νοητά. Καὶ ἀληθεῖς λέει θὰ εἶναι οἱ ἀποφάσεις, ἐνῶ οἱ καταφάσεις ἀνάρμοστες. Ἀνάρμοστες εἶναι οἱ καταφάσεις ὅταν ποῦμε τὸ Θεὸ ἢ τὶς νοερὲς δυνάμεις ζωὴ ἢ φῶς. Γιατι οὔτε ζωὴ τέτοια εἶναι, ὥστε νὰ ζεῖ μὲ εἰσπνοὴ καὶ ἐκπνοή, οὔτε φῶς πού φαίνεται καὶ πού κάνει νὰ φαίνονται τὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ κάτι ἀνώτερο ἀπὸ αὐτά. Οἱ ἀποφάσεις, πού γίνονται μὲ ἀρνήσεις, εἶναι ὡς ἓνα σημεῖο πρὸ οἰκεῖες γιὰ τὰ νοητά. Γιατι λέμε ὅτι εἶναι ἀόρατες, καὶ ἐννοοῦμε ὅτι δὲν ὑποπίπτουν σὲ θέα.

8. Ψαλμ. 51,28.

καὶ ὅτι οὐχ ὑποπίπτουσι θεῶ, νοοῦμεν· τί δέ ἐστὶν αὐτὸ τὸ μὴ φαινόμενον, οὔτε πολυπραγμονεῖν, οὔτε παριστᾶν δοκεῖ ὁ λόγος· καίτοι τὸ ζῶν καὶ φῶς δοκεῖ σημαίνειν τί ἐστὶ, καὶ ταῦτα μηδὲν δόλως δηλοῦν τί ἐστὶ Θεός.

5 Τιμῶσι τοιγαροῦν: Ὅρα πῶς καλῶς ἀπελογήσατο, διὰ τί ζῶων μνήμην ἔχειν τὰ οὐράνια, ἥτοι εἰκόνας· ὡσπερ γὰρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς οὐδὲν ἐν τοῖς πᾶσιν ἔχει ὁμογενές, καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως οὐδὲν τῶν πάντων αὐτοῦ ἐστὶ δηλωτικόν, ἀλλὰ λοιπὸν ἄλλη μεθόδῳ θεολογοῦμεν, λέγοντες, τί οὐκ ἐστὶ Θεός, ὅπερ
10 καλεῖ διὰ τῶν ἀνομοίων, οὔτω καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, αἱ μετὰ Θεὸν εἰσι, τεχνικῶς ἐποίησαν οἱ θεολόγοι, μηδενὶ τῶν νοητῶν αὐτὰς ὁμοιώσαντες, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἅπερ καλεῖ ἄτιμα, τὴν τούτων λαβόντες ἐμφέρειαν, τοῦτο πρὸς τιμὴν αὐτῶν πεποιηκότες, ἵνα πλασματώδης καὶ οὐκ ἀληθῆς γένηται
15 τούτων ἡ μίμησις· εἰ γὰρ ὁ λεοντόμορφος λεγόμενος καὶ πολύπους καὶ πολύπτερός ἐστὶ καὶ λογικὸς καὶ ἄϋλος, πῶς οὐ δῆλον, ὅτι ὑπερκοσμῶς ὑπερβέβηκε τὰ ὑλικά καὶ παρ' ἡμῖν νοοῦμενα;

Εἰς μὲν γὰρ τὰς τιμιωτέρας: Ἴδοῦ καὶ ἕτερος λογισμὸς, δι'
20 ὃν τοιαύταις ὁμοιότησιν ἡ Γραφή περὶ τῶν οὐρανίων ἐχρήσατο· εἰ γὰρ τιμιωτέροις ἐχρήσατο πλάσμασιν, οἷον χρυσοειδεῖς ἢ ἐπαστράπτοντας λέγουσα εἶναι τὰς θείας δυνάμεις, πάντως ἂν ἐπείσθησαν οἱ ἀκούοντες ἐκ τῶν παρὰ ἀνθρώποις τιμιωτέρων τὸ πιστὸν λαμβάνοντες· νῦν δὲ τὰ ἀπεμφαίνοντα καὶ αἰσχρὰς εἰ-
25 κόνας παρενέβαλεν, ἵνα, ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι οὐκ εἰσι τὰ τοιαῦτα, ζητήσωμεν τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων.

Ἄβλαβῶς: Αἱ γὰρ λεγόμεναι πυρὸς φλόγες θεῖαι οὐσίαι οὐ καυστικάι, ἀλλὰ ζωτικάι εἰσιν.

Αἰσχρὰς: Πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρὸν τὸ ἐξ ὑλικῶν εἶναι τὰ σύμ-
30 βολα τῶν νοητῶν;

Ἄλλὰ τί εἶναι αὐτὸ πού δὲ φαίνεται, ὁ λόγος δὲν τὸ πολυεξετάζει οὔτε τὸ παριστάνει. Ἐὰν καὶ βέβαια τὸ ζῶν καὶ φῶς φαίνεται ὅτι δηλώνουν τί εἶναι, αὐτὰ ὁμῶς μὲ τὴ σειρά τους δὲν δηλώνουν καθόλου τί εἶναι Θεός.

Τιμῶσι τοιγαροῦν: Πρόσεχε πόσο καλὰ δικαιολογήθηκε, γιὰ ποιό λόγο τὰ οὐράνια ὄντα ὑπενθυμίζουν ζῶα, εἰκόνες δηλαδή ζώων. Ὅπως δηλαδή ὁ Θεὸς τῶν ὄλων δὲν ἔχει τίποτε μέσα σὲ ὄλα πού νὰ εἶναι τοῦ ἴδιου γένους μ' αὐτόν, καὶ γι' αὐτὸ φυσικὰ κανένα ἀπὸ ὄλα δὲν εἶναι δηλωτικό του, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦμε ἄλλο τρόπο θεολογίας λέγοντας τί δὲν εἶναι Θεός, τρόπο πού τὸν ὀνομάζει (ὁ ἅγ. Διον.) 'διὰ τῶν ἀνομοίων', ἔτσι καὶ γιὰ τὶς οὐράνιες δυνάμεις πού εἶναι ἔπειτα ἀπὸ τὸ Θεὸ τὶς παρουσίασαν μὲ τέχνη οἱ θεολόγοι νὰ μὴ μοιάζουν μὲ κανένα νοητό. Πῆραν τὴν ὁμοιότητά τους ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πού τὰ καλεῖ ἄ-τιμα καὶ τὸ ἔκαναν αὐτὸ γιὰ νὰ τὸν τιμήσουν, ὥστε νὰ γίνῃ ἡ μίμησή τους πλασματικὴ καὶ ὄχι πραγματικὴ. Ἐὰν δηλαδή αὐτὸς πού τὸν λέμε λεοντόμορφο καὶ πολύποδο καὶ πολύπτερο εἶναι καὶ λογικὸς καὶ ἄυλος, πῶς δὲν εἶναι φανερό ὅτι μὲ τρόπο ὑπερκόσμιο ἔχει ὑπερβεῖ τὰ ὑλικά καὶ αὐτὰ πού νοοῦμε ἐμεῖς;

Εἰς μὲν γὰρ τὰς τιμιωτέρας: Νὰ κι ἓνας ἄλλος συλλογισμὸς πού λέει γιὰ τὴν ἡ Γραφή χρησιμοποίησε τέτοιες παρομοιώσεις γιὰ τὰ οὐράνια. Γιατί, ἂν χρησιμοποιοῦσε εὐγενέστερα πλάσματα, λέγοντας γιὰ παράδειγμα πῶς οἱ θεῖες δυνάμεις εἶναι χρυσόφεγγες ἢ ἀστραφτερές, θὰ πείθονταν ὅπως ὅποτε ὅσοι ἄκουγαν, παίρνοντας τὴ βεβαιότητα ἀπὸ αὐτὰ πού οἱ ἄνθρωποι τιμοῦν περισσότερο. Τώρα ὁμῶς παρενέβαλε τὰ ἐντελῶς ἀταίριαστα καὶ εἰκόνες ταπεινωτικὲς, ὥστε, γνωρίζοντας ἀκριβῶς ὅτι τὰ οὐράνια δὲν εἶναι ἴδια μ' αὐτά, νὰ ἀναζητήσομε τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων.

Ἄβλαβῶς: Οἱ λεγόμενες φλόγες πυρὸς εἶναι θεῖες οὐσίες, ὄχι καυστικὲς, ἀλλὰ ζωτικὲς.

Αἰσχροῦς: Πῶς δὲν εἶναι ταπεινωτικὸ νὰ εἶναι τὰ σύμβολα τῶν νοητῶν παρμένα ἀπὸ ὑλικά;

Θεάματα: Θεάματα λέγονται τὰ μετὰ θαύματος ὁρώμενα.

Καὶ γὰρ ὁ θυμὸς. Ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀλογίας ἐμπλεως ἢ θυμοειδῆς κίνησις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀλόγου φύσεως. Ἀναγνωστέον τὸν τελευταῖον λόγον τοῦ βιβλίου, ὃν εἶπεν εἰς τὴν ὀπτασίαν
5 τῶν ἀγίων χερουβίμ· ἐκεῖ γὰρ καὶ ταῦτα πάντα πλατέως διαγεγύμνασται.

Τὸ μὴδὲ ἐν τῶν ὄντων: Σημειώσαι, ὅτι οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστέρηται τῆς τοῦ καλοῦ μετουσίας· σημειωτέον οὖν τί νοεῖται ὁ θυμὸς ἐπὶ τῶν ἀλόγων, καὶ τί ἐπὶ τῶν λογικῶν, καὶ τί ἐπιθυμία ἐκατέρων.

10 *Λογιότητα:* Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἐπὶ ἀγγέλων λογιότητα λέγει· ἀμείλικτον δέ, ἦτοι ἀνένδοτον καὶ ἀχαύνωτον.

Ἐπιθυμίαν: Ὅτι ἡ ἐπιθυμία τῶν νοητῶν ἔρως ἄσχετός ἐστι περὶ τὸν Θεόν, ὅπερ καλεῖ ἀϋλίαν.

Διὰ τὸν ἀμιγῆ: Ἀμιγῆ φησι τὸν καθαρὸν καὶ εἰς οὐδὲν ἔτε-
15 ρον ἐσχολακότα· ὁ γὰρ θείῳ ἔρωτι περιδεδραγμένος ὄλος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἐφετὸν μόνον ἀνατείνεται, παρὰ μηδενὸς κωλυόμενος μεταβατικοῦ καὶ σωματικοῦ λόγου. Ἀλογίαν δὲ φάσκοντες εἶναι ἐν ταῖς ἀσωμάτοις οὐσίαις, οὐκ ἀνοησίαν αὐταῖς ἐνυβρίζομεν ἐν τῷ διὰ τῶν λεοντείων μορφῶν καὶ τῶν μο-
20 σχείων καὶ τῶν ὄρνιθειῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ, ἀλόγων τύπους καὶ σύμβολα λέγειν, πρέπειν τοῖς οὐρανίοις τάγμασιν, ἀλλὰ μυστικῶς τὸ ἐξηλλαγμένον τοῦ κατ' ἐκείνους λογικοῦ πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς σημαίνομεν· ἡμεῖς γὰρ τὸ λογικὸν παριστῶμεν διὰ τοῦ τῆς γλώττης ὀργανικοῦ καὶ τῶν φωνητικῶν τύπων, τύ-
25 πτοντες τὸν ἀέρα τῷ διαλεκτικῷ καὶ τοῦ λόγου μεταβαίνοντος ἐξ ἡμῶν εἰς τὰς τῶν ἀκροωμένων ἀκοᾶς ἐκ σώματος εἰς

9. Ἐδῶ λόγος ὄχι ἡ λογικὴ, ἀλλὰ ἡ ὁμιλία. Βλ. καὶ ἀμέσως πρὸ κάτω στὸ

Θεάματα: Θεάματα λέγονται ὅσα παρατηροῦμε μὲ θαυμασμό.

§ 4. Καὶ γὰρ ὁ θυμὸς: Ὅτι δηλαδὴ ἡ ὁρμὴ τοῦ θυμοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς γεμᾶτη ἀπὸ ἀλογία, ἀλλὰ ὑπάρχει στὴν ἄλογη φύση. Πρέπει νὰ διαβαστεῖ ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ βιβλίου, πὺ εἶπε ὅταν ὁραματιζόταν τὰ ἅγια Χερουβίμ. Γιατὶ ἐκεῖ ἐξηγήθηκαν ἀναλυτικᾶ κι αὐτὰ ὅλα.

Τὸ μηδὲν ἐν τῶν ὄντων. Σημείωσε ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν στερεῖται τῆ μετουσία τοῦ καλοῦ. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πῶς ἐννοεῖται ὁ θυμὸς γιὰ τὰ ζῶα καὶ πῶς στὰ λογικὰ, καὶ πῶς ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν κι ἐκείνων.

Λογιότητα. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι τῆ λογιότητα τὴν ἀναφέρει καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους. Ἀμείλικτος σημαίνει ἀνένδοτος καὶ ἀχαλάρωτος.

Ἐπιθυμία. Ἡ ἐπιθυμία τῶν νοητῶν εἶναι ὁ ἔρωσ πρὸς τὸ Θεό, πὺ δὲν συγκρατεῖται ἀπὸ τίποτε, γεγονὸς πὺ τὸ καλεῖ ἀυλία.

Διὰ τὸν ἀμιγῆ: Ἀμιγῆ ὀνομάζει τὸν καθαρὸ καὶ πὺ δὲν ἔχει ξοδέψει τὸν καιρὸ του σὲ τίποτε ἄλλο. Γιατὶ, ὅποιος ἔχει αἰχμαλωτισθεῖ ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα ἀνήκει ἀποκλειστικᾶ στὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἀνατείνει μόνο πρὸς τὸ ἐπιθυμητὸ, χωρὶς νὰ τὸν ἐμποδίζει κανένας παροδικὸς καὶ σωματικὸς λόγος⁹. Κι ὅταν λέμε ὅτι ὑπάρχει ἀλογία στὶς ἀσώματες οὐσίες, δὲν τὶς βρίζομε γιὰ ἀνοησία τους, ἀποδίδοντάς τους μορφές λιονταριῶν καὶ μοσχαριῶν καὶ φτερωτῶν, ὅπως τοῦ ἀετοῦ γιὰ παράδειγμα, τύπους καὶ σύμβολα ἀλόγων, ἐπειδὴ πρέπουν στὰ οὐράνια τάγματα, ἀλλὰ σημαίνομε μυστικᾶ τὴ διαφορὰ τοῦ λογικοῦ ἐκείνου μὲ τὸ δικὸ μας. Ἐμεῖς δηλαδὴ παριστάνομε τὸ λογικὸ μὲ τὸ ὄργανο τῆς γλώσσας καὶ τῶν τύπων τῆς φωνῆς, πλάττοντας τὸν ἀέρα μὲ τὸ διάλογο καὶ μὲ τὴ μετάβαση τοῦ λόγου ἀπὸ μᾶς στ' αὐτιὰ τῶν ἀκροατῶν, ἀπὸ σῶμα σὲ σῶμα, ὅπως λέει ὁ μέγας Βασί-

σῶμα, καθά φησι καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν τῷ περὶ τοῦ, Πρό-
σεχε σεαυτῷ, λόγῳ· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν ἀσωματία τυγ-
χάνοντες καὶ εἰς ἀλλήλους χωροῦντες καὶ ἀποχωροῦντες, παν-
τὸς λόγου τρανότερον τὰς ἀλλήλων νοήσεις κατοπτεύοντες, ἀλ-
5 λήλοις ὡσπερ διαλέγονται, διὰ σιγῆς τοῦ λόγου μεταδιδόντες
ἀλλήλοις.

Ἄπόκλισιν: Ἄντι τοῦ ἀπόνευσιν.

α'. Μεταβατικοῦ: Μεταβατικὸς ὁ ἡμέτερος λόγος ὁ προ-
φορικὸς, ὡς ἀπὸ τοῦ λέγοντος διαβαίνων πρὸς τὸν ἀκούοντα·
10 σωματικοῦ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐνδιαθέτου· οὗτος γὰρ
οὔτε σωματικὸς, οὔτε μεταβατικὸς.

β'. Ὑλης: Ἄτιμοτάτην ὕλην φησὶ τὴν σωματοειδῆ ἅπασαν
φύσιν, πρὸς ποικίλα εἶδη ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα καὶ λοιπὰ ὑπὸ
Θεοῦ διακοσμηθεῖσαν· νοερὰν δὲ εὐπρέπειαν τὰ περὶ Θεοῦ λε-
15 γόμενα, ὧν μετρίας καὶ ἀμυδρὰς εἰκόνας ἐν τοῖς οὖσιν εὐρίσκο-
μεν, οἷον τὸ ἀπλῶς εἶναι, τὸ ζῆν, τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ τὰ ὅμοια.

γ'. Ὅτι μὲν ἐκ Θεοῦ καὶ ἡ ὕλη πᾶσα τὴν ὑπαρξιν ἔσχεν,
οὐδεὶς σοφὸς ἀντερεῖ λόγος· φέρει δὲ καὶ αὐτὴν ἐν ἑαυτῇ ἀπο-
δείξεις τοῦ ἐκ Θεοῦ καὶ παρῆχθαι καὶ διακεκομῆσθαι· πᾶσα
20 γοῦν ἐξ ὕλης διακόσμησις ἀμυδρά τινα καὶ σκιώδη ἀπηχήματα
τῶν νοερῶν ἔχει· ὡσπερ γὰρ ἐπιτήδεια τὰ νοερά εἰς ὑποδοχὴν,
ὡς ἐφικτόν, τῶν ἐκ Θεοῦ προνοητικῶν προόδων, καὶ ζωὴ
ἄντα, ζωοῦνται παρὰ τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ζωὴν ὄντος Θεοῦ, καὶ δυ-
νάμεις ἔχουσιν εἰς εὐεργεσίαν ἐνεργητικὰς, καὶ κίνησίν τινα
25 ὑπερκόσμιον· οὕτω καὶ τὰ ὑλαῖα πάντα ὁμοῦ τε καὶ κατὰ μέρος,
τὴν τε πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ οἰκείως ἑαυτοῖς δέχεσθαι, ἐπιτη-
δεύως ἔχουσιν, καὶ ζωοῦσθαι, καὶ ζωὴ γίνεσθαι δύνανται, ὡς
τό, «ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν», καὶ αὖθις, «ἐξαγαγέτω τὰ
ὕδατα ἔρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν»· ἀλλὰ καὶ δυνάμεις εὐεργετικὰς
30 τοῖς ἀπὸ γῆς πνέουσιν, ὡς δηλοῦσιν αἱ τε διὰ βοτανῶν καὶ τῶν

λειος στὸ λόγο του 'Πρόσεχε σεαυτῶ'. Ἐκεῖ ὅμως δὲν θὰ εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ θὰ εἴμαστε σὲ κατάσταση ἀσώματα καὶ θὰ προχωροῦμε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ θ' ἀποχωροῦμε, κατοπτεύοντας τὶς σκέψεις ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου καθαρότερα ἀπὸ κάθε λόγο, συνομιλώντας ἀναμεταξύ μας καὶ μεταδίδοντας ὁ ἓνας στὸν ἄλλο τὸ λόγο μέσω τῆς σιωπῆς.

Ἄπόκλισιν: Ἄντι ἀπόνευση (Ἄπόκλιση ὅτι καὶ σήμερα).

α'. Μεταβατικοῦ: Μεταβατικὸς εἶναι ὁ λόγος ὁ προφορικὸς ὁ δικὸς μας, ἐπειδὴ μεταβαίνει ἀπὸ τὸν ὀμιλοῦντα στὸν ἀκούοντα. Σωματικὸς λέγεται πρὸς ἀντιδιαστολὴ τοῦ ἐνδιάθετου. Ὁ τελευταῖος δὲν εἶναι οὔτε σωματικὸς οὔτε μεταβατικὸς.

β'. Ὑλης: Ἀτιμότατη ὕλη χαρακτηρίζει ὅλη τὴ σωματικὴ φύση διακοσμημένη ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ λογῆς εἶδη ἔμψυχα, ἄψυχα καὶ ἄλλα. Νοερὴ ὠραιότητα ὅσα λέγονται γιὰ τὸ Θεὸ καὶ ποὺ βρίσκουμε ἀμυδρὲς εἰκόνες τους μέσα στὰ ὄντα, ὅπως ἡ ἀπλὴ ὕπαρξις, ἡ ζωὴ, ἡ αἴσθησις καὶ τὰ ὅμοια.

γ'. Ὅτι καὶ ἡ ὕλη στὸ σύνολο τῆς ἔχει λάβει τὴν ὕπαρξή της ἀπὸ τὸ Θεὸ δὲ θὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ κανένα σοφὸ ἐπιχείρημα. Καὶ ἔχει καὶ ἡ ἴδια μέσα τῆς ἀποδείξεις ὅτι ἔχει παραχθεῖ καὶ ταξινομηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό. Κάθε κατηγορία λοιπὸν τῆς ὕλης ἔχει κάποια ἀμυδρὰ καὶ σκιώδη ἀπηχήματα τῶν νοερῶν. Ὅπως δηλαδὴ τὰ νοερά εἶναι κατάλληλα νὰ δεχτοῦν ὅσο εἶναι δυνατὸ τὶς πρόνοιες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ καθὼς εἶναι ζωὴ ζωοποιοῦνται ἀπὸ τὸ Θεὸ ποὺ ὑπερβαίνει ὅλη γενικὰ τὴ ζωὴ· κι ὅπως ἔχουν δυνάμεις εὐεργετικὲς καὶ κάποια κίνηση ὑπερκόσμια, ἔτσι καὶ ὅλα τὰ ὑλικά στὸ σύνολό τους καὶ καθένα χωριστά, ἔχουν τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ νὰ δέχονται μὲ οἰκειότητα, καὶ νὰ ζωοποιοῦνται μποροῦν καὶ νὰ γίνονται ζωὴ σύμφωνα μὲ τὸ πρόσταγμα· «ἄς βγάλει ἡ γῆ ψυχὴ ζωντανή»¹⁰, καὶ τὸ ἄλλο· «ἄς βγάλουν τὰ νερά ἔρπετά μὲ ψυχὲς ζωντανές»¹¹. Ἄλλὰ πνέουν καὶ δυνάμεις εὐεργετικὲς γιὰ ὅσα εἶναι γῆινα, ὅπως δηλώνουν οἱ ὠφέλειες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ

10. Γέν. 1,24.

11. Γέν. 1,20.

μεταλλικῶν ὠφέλειαι, καὶ κίνησιν δὲ κατάλληλον τὰ ὑλαῖα ἔχει τὴν εἰς γένεσιν προϊοῦσαν καὶ φθοράν, καὶ τάξιν δέχεται τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιτεθειῖσάν τε καὶ ἐπιτεθησομένην. Ἀλλὰ καὶ φωτίζεσθαι πέφυκε παρουσίᾳ νοερῶν δυνάμεων, ὡς ἐπὶ τοῦ
 5 κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἀστράπτοντος ἀγγέλου καὶ φωτίζοντος τὸ περιέχον. Ἔχει δὲ ταῦτα ἡ ὕλη πάσχουσα, οὐ μὴν ὡς τὰ νοερὰ ἐνεργοῦντα· διὸ κατ' ἔσχατον ἀπήχημα λέγεται ταῦτα ἔχειν· τί δὲ ἐστὶν ἀπήχημα ἔσχατον ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων λόγῳ σαφηνίσω ἐν κεφαλ. δ'.

10 Καὶ τῶν αὐτῶν: Σημείωσαι, ὡς πᾶσαν τὴν ὕλην οὐ φησὶ νοεράν· οὐκοῦν καὶ οἱ ἀστέρες ἄψυχοι· οὐ γὰρ ἔχουσι νοῦν. Εἰ καὶ τὰ αὐτὰ ὀνόματά φησιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως λαμβάνονται· πρὸς τὴν φυσικὴν δὲ ἰδιότητα τοῦ ὑποκειμένου καὶ ὀρίζονται καὶ νοοῦνται.

15 § 5. Θεαρχικαῖς: Τουτέστι τοῖς περὶ Θεοῦ νοήμασι.

Τῶν φαινομένων τιμίων: Σημείωσαι τίνα καλεῖ τίμια, ὡς ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ τίνα μέσα, πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ τίνα ἔσχατα, ὡς μύρον, καὶ τίνα ἄτιμα, ὡς θηρία καὶ σκώληκας· καὶ
 20 οὐτι ἐπὶ Θεοῦ καὶ τὰ θηριώδη σύμβολα εἴρηται καὶ τὰ ἐξ ὕλης, καὶ τὰ τίμια δὲ καὶ τὰ μέσα καὶ τὰ ἄτιμα.

Ἦλιον: Ἦλιον δικαιοσύνης Μαλαχίας ὁ προφήτης ὀνομάζει, ὁ δὲ θεῖος Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, «ἕως οὗ φωσφόρος ἀνατείλη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν», καὶ τὰ ἐξῆς· οὗτος γάρ ἐστὶν ὁ ἑῷος ἀστήρ. Ὁ δὲ Μωϋσῆς, «ἐν τῇ βάρῃ πῦρ»,
 25 φησὶν, «οὐ κατακαῖον, ὃ ἐστὶν ἀβλαβῶς φωτίζον. Ὁ δὲ Ἱερεμίας ὕδωρ λέγει· «ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος», καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλα· καὶ ὁ Κύριος, «ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ

12. Τὰ δέχεται παθητικά, μεταβάλλεται.

13. Κεφ. 6, σ. 2.

βότανα καὶ τὰ μέταλλα. Ἔχουν ἀκόμη καὶ κίνηση κατάλληλη τὰ ὑλικά πού προχωρεῖ στή γένεση καὶ στή φθορά. Καὶ ὑπόκεινται στήν τάξη τὴν ὁποία ἐπέβαλε καὶ θὰ τὴν ἐπιβάλλει ὁ Θεός. Ἀλλὰ εἶναι πλασμένα καὶ νὰ φωτίζονται μὲ τὴν παρουσία νοερῶν δυνάμεων, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν ἄγγελο πού ἄστραφτε κατὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου καὶ φώτιζε τὸ μνημεῖο. Αὐτὰ ἢ ὕλη τὰ πάσχει¹², δὲν τὰ ἐνεργεῖ ὅμως ὅπως τὰ νοερά. Γι' αὐτὸ λέγεται ὁ λόγος ὅτι τὰ ἔχει σὰν ἓνα ἔσχατο ἀπήχημα. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἔσχατο ἀπήχημα θὰ τὸ διευκρινίσω στὸ δ' κεφάλαιο τοῦ λόγου μου Περὶ θείων ὀνομάτων.

Καὶ τῶν αὐτῶν. Σημείωσε ὅτι δὲ λέει νοερὴ ὅλη τὴ φύση. Εἶναι λοιπὸν καὶ τὰ ἄστρα ἄψυχα, γιατί δὲν ἔχουν νοῦ. Καὶ μολονὶ λέει τὰ ἴδια ὀνόματα, δὲν τὰ παίρνει μὲ τὸ ἴδιο νόημα, ἀλλὰ τὰ ὀρίζει καὶ τὰ νοεῖ ἀνάλογα μὲ τὴ φυσικὴ ιδιότητα τοῦ ὑποκειμένου.

§ 5. Θεαρχικαῖς: Δηλαδὴ μὲ τὰ νοήματα περὶ Θεοῦ.

Τῶν φαινομένων τιμίων: Σημείωσε ποιά καλεῖ τίμια, ὅπως τὸν ἥλιο καὶ τ' ἀστέρια· ποιά καλεῖ μεσαῖα, ὅπως τὴ φωτιὰ καὶ τὸ νερό· καὶ ποιά ἔσχατα, ὅπως τὸ μύρο, καὶ ποιά καλεῖ ἄτιμα, αἰσχρά, ὅπως τὰ θηρία καὶ τὰ σκουλήκια. Καὶ ὅτι στὸν Θεὸ χρησιμοποιοῦνται ὡς σύμβολα καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ὑλικά, καὶ φυσικά καὶ τὰ τίμια καὶ τὰ μεσαῖα καὶ τὰ αἰσχρά.

Ἦλιον: Ἦλιο τῆς δικαιοσύνης τὸν κάλεσε ὀνομαστικὰ ὁ προφήτης Μαλαχίας¹³. Καὶ ὁ θεῖος Πέτρος γράφει στήν Καθολικὴ ἐπιστολὴ του· «ὡς πού ν' ἀνατεῖλει φωτοφόρος μέσα στίς καρδιές σας» καὶ τὰ ἐπόμενα· «γιατὶ αὐτὸς εἶναι τὸ ἀστέρι τῆς αὐγῆς»¹⁴. Καὶ ὁ Μωυσεῖς λέει· «στὴ βάτο ὑπῆρχε φωτιὰ πού δὲν ἔκαιγε»¹⁵, πού σημαίνει ὅτι φώτιζε χωρὶς νὰ βλάπτει¹⁶. Ὁ Ἱερεμίας τὸν λέει νερό· «μ' ἐγκατέλειψαν ἐμένα πού εἶμαι πηγὴ ζωντανοῦ νεροῦ»¹⁷, καὶ διάφορα ἄλλα. Καὶ ὁ Κύριος λέει· «θὰ

14. Β' Πέτρ. 1,19.

15. Ἀποκ. 22,16. 16. Ἔξ. 3,2.

17. Ἱερ. 2,13.

ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος»· ὁ δὲ Σολομῶν ἐν τῷ Ἑσχατῶν τῶν
 ἁσμάτων μύρον φησί· «μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου». Ἐν δὲ
 τοῖς δώδεκα προφήταις Ὡσηὲ καὶ Μιχαίας τὰ εἰρημένα ὧδε
 θηρία καταλέγουσιν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ προφητευομένοις, ὁ δὲ
 5 Δαυὶδ σκώληκα αὐτὸν λέγει· «ἐγὼ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄν-
 θρωπος», ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἢ σκώληκι αὐτὸν παρεί-
 κασεν, ὡς μὴ ἀπὸ σπέρματος γεννηθέντα, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ
 σπέρματος χωρὶς, ὡς οἱ σκώληκες, οἵτινες οὐκ ἀπὸ σπέρματος
 τίκτονται, ἀλλ' ἀπὸ γῆς ἢ ἀπὸ σήψεως· τὸ γάρ, «ἐγὼ εἰμι
 10 σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος», ὡς ἐκ προσώπου τοῦ σαρκωθέν-
 τος Θεοῦ λέγεται, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν θεότητα λαμβανόμενον,
 ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον ταπεινὸν τῆς σαρκός. Θεοσόφους
 ὑποφήτας τοὺς προφήτας φησὶν. Τινὰ γὰρ ἀγάλματα ἤδη προ-
 παρέθηκεν ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων λόγῳ.

15 Ἀγαλμάτων: Τίνα δηλοῦται ἐναποκείμενα ἀγάλματα, τοῖς
 λεγομένης ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων λόγῳ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ θ'
 κεφαλαίου δεδήλωται.

Ἀπηχημάτων: Ἑσχατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀπηχημάτων ἐν
 δημιουργίᾳ φησὶν, ἃ προεῖπεν ἀτιμότερα τῶν ὑλαίων διακο-
 20 σμήσεων. Πῶς δὲ τὰῦτα λέγονται ἔσχατον ἀπήχημα, ἐν τῷ
 Περὶ θείων ὀνομάτων λόγῳ, κεφαλαιῶ δ', λεχθήσεται ἡμῖν
 πλατύτερον.

Εἰ μὴ τὸ δυσειδές: Τὸ δυσειδές τὸ θηριόμορφον νόησον
 καὶ κτηνῶδες, ὃ περὶ τῶν ἀγγέλων φησὶν ἡ Γραφή· τὸ δὲ ἔκ-
 25 φαντικῆς ἰσχυραίνει τῆς φανεροποιουῦ, ἡγουν τῆς ἐκφαινούσης.

Ἀγγελοειδεῖς: Καλῶς τὰς τυπικὰς εἰκονογραφίας, ἃς καὶ
 προεῖπεν, οὐκ ἀγγελικὰς, ἀλλ' ἀγγελοειδεῖς ὠνόμασεν· οὐ γὰρ
 αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, ὡς εἰσὶν, αἱ εἰκόνες ἐγράφησαν, ἀλλ' ἔμ-
 φασὶν τινὰ εἰδοποιίας ἀσωμάτων ὑπεμφαίνουσιν, ὡς ἐξηγήσα-
 30 το αὐτὸς ἑαυτὸν.

ρεύσουν ἀπὸ τὴν κοιλιὰ μου ποταμοὶ νεροῦ ζωντανουῦ»¹⁸. Καὶ ὁ Σολομῶν στὸ ᾠσμα τῶν ἁσμάτων τὸν λέει μύρο· «μύρο ποὺ χύθηκε εἶναι τὸ ὄνομά σου»¹⁹. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα πάλι προφῆτες ὁ Ὡσηὲ καὶ ὁ Μιχαίας συμπεριλαμβάνουν τὰ θηρία ποὺ ἀναφέραμε ἐδῶ στὶς προφητεῖες τοὺς περὶ Θεοῦ. Ὁ Δαβὶδ ἐκπροσωπῶντας τὸν Κύριο τὸν ὀνομάζει σκουλήκι, «Ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι, δὲν εἶμαι ἄνθρωπος»²⁰, ἢ τὸν παρομοίασε μὲ σκουλήκι, ἐπειδὴ δὲν γεννήθηκε ἀπὸ σπέρμα ὅπως γεννηθήκαμε ἡμεῖς, ἀλλὰ χωρὶς σπέρμα, σὰν τὰ σκουλήκια ποὺ δὲν γεννιοῦνται ἀπὸ σπέρμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ γῆ ἢ ἀπὸ τὴ σήψη· γιατί ἡ δήλωση «Ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι, καὶ ὄχι ἄνθρωπος», λέγεται σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔλαβε σάρκα, καὶ δὲν λαμβάνεται σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὴ θεότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴ φαινόμενη εὐτέλεια τῆς σάρκα. [Θεόσοφους ὑποφῆτες καλεῖ τοὺς προφῆτες. Κάποια ὁμοιώματα παρέθεσε πρωτύτερα στὸ λόγο του Περί θείων ὀνομάτων].

Ἀγαλμάτων: Ποιᾶ ὁμοιώματα δηλώνονται ὅτι ἔχουν ἐναποτεθεῖ, ἔχει δηλωθεῖ μὲ ὅσα λέγονται στὸ λόγο Περί θείων ὀνομάτων στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου θ'.

Ἀπηχημάτων: Ἐσχατα ἀπηχήματα τοῦ Θεοῦ μέσα στὴ δημιουργία λέει, ὅσα ἐκάλεσε πρωτύτερα ἀτιμότερα ἀπὸ τὶς ὑλικὲς τάξεις. Πῶς αὐτὰ ἀποκαλοῦνται ἔσχατο ἀπήχημα θὰ ἐκθέσω πλατύτερα στὸ λόγο Περί θείων ὀνομάτων κεφάλαιο δ'.

Εἰ μὴ τὸ δυσειδές: Ὡς δυσειδές (ἄσχημο) ἐνόησε τὴ θηριομορφία καὶ τὴν κτηνωδία ποὺ ἀναφέρει γιὰ τοὺς ἀγγέλους ἡ Γραφή. Ἡ γενικὴ ἐκφαντικῆς σημαίνει αὐτὴ ποὺ κάνει φανερό, ποὺ δείχνει.

Ἀγγελοειδεῖς: Ὅρθα τὶς τυπικὲς εἰκονογραφίες, γιὰ τὶς ὁποῖες μίλησε καὶ πρωτύτερα, δὲν τὶς ὀνόμασε ἀγγελικὲς, ἀλλὰ ἀγγελοειδεῖς. Γιατὶ δὲν εἶναι εἰκόνες τῶν ἰδίων τῶν ἀγγέλων, ἔτσι ὅπως εἶπε, ἀλλὰ δίνουν μιὰ ἐνδειξὴ τῆς ὄψης τῶν ἀσωμάτων, ὅπως ἐξήγησε ὁ ἴδιος τὴ σκέψη του.

19. ᾠσμα ᾠσμάτων 1,2.

20. Ψαλμ. 21,7.

Ἀφορίσασθαι: Τὸ ἀφορίσασθαι εἶωθε λέγειν ἐπὶ τῶν διακεκριμένως ὀριζομένων καὶ διασαφουμένων.

Οἰόμεθα: Κατὰ κοινου τὸ οἰόμεθα· ἵνα εἴη, οἰόμεθα ἱεραρχίαν εἶναι, καὶ τίνα οἰόμεθα ὀνήνασθαι, τουτέστιν ὠφελεῖν δύ-
5 νασθαι τοὺς ἱεράρχας διὰ τῶν ἱερῶν τελετῶν.

Σὺ δέ, ὦ παῖ: Πῶς παῖδα καλεῖ τὸν θεῖον Τιμόθεον ὁ μέγας Διονύσιος, ζητητέον· ἦ γὰρ, ὡς οἶμαι, ἅτε προβεβηκῶς αὐτὸν τοῖς ἔτεσι, τοῦτό φησι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ προέχων, ὡς καὶ προερωτᾶσθαι παρ' αὐτοῦ, καθὰ δηλοῖ τὰ μετὰ χειρας συ-
10 γράμματα κἂν γὰρ πρὸ τοῦ θεοῦ Διονυσίου ἐπίστευσεν ὁ ἅγιος Τιμόθεος, ὡς αἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων δηλοῦσιν, ἀλλ' οὖν τὴν ἔξω παιδείαν ἰκανώτερος ἦν ὁ μέγας Διονύσιος· ἦ παῖδα καλεῖ αὐτόν, ὡς μιμούμενος τὸν Κύριον λέγοντα, «παιδία, μή τι προσφάγιον ἔχετε;», ἢ ἐπειδὴ τοὺς κατὰ Θεὸν ἀκα-
15 κίαν ἀσκοῦντας παῖδας ἐκάλουν, ὡς καὶ Παπίας δηλοῖ βιβλίῳ πρώτῳ τῶν Κυριακῶν ἐξηγήσεων, καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῷ Παιδαγωγῷ.

Πληθύος: Πρὸς τὸ πληθύος τὸ ἐνοειδῆ ἐπήγαγε· τὰ μὲν γὰρ ἅγια ἐνοποιεῖ, τὰ δὲ βέβηλα καὶ τῆς ἀμαρτίας ὄντα εἰς πολ-
20 λὰ διὰ τῆς διαιρέσεως πληθύνει. Τοῦτο γοῦν νῦν καλεῖ πλῆθος, τὸ οἶονεὶ βέβηλον.

Εἰς τὸ κεφάλαιον Γ'

Ἔστι μὲν ἱεραρχία: Ὅρος ἱεραρχίας.

Ὡς ἐφικτόν: Ὡς δυνατόν.

25 *Τελεταρχικόν:* Ἦγουν τελειοποιῶν.

Ἀμιγῆς ἐστι καθόλου: Ὁμοιότης καὶ ἰσότης καὶ ταυτότης τὸ ἐν καὶ ἐνοποιόν, ἅτε ἀπλοῦν καὶ ἀμιγῆς καὶ ἀσύνθετον καλεῖ-

21. Ὁ Μάξιμος δὲν ἀφήνει τίποτε ἀπαρατήρητο.

22. Ἰω. 21,5.

Ἄφορίσασθαι: Τὸ ρῆμα ἄφορίζω τὸ λέει συνήθως γὰρ ὅσα ἔχουν σαφὴ διάκριση καὶ ὄρισμό.

Οἰόμεθα: Τὸ νομίζομε ἀναφέρεται καὶ στὰ δύο· γὰρ νὰ εἶναι, νομίζομε ὅτι ὑπάρχει ἱεραρχία, καὶ νομίζομε ὅτι προκαλοῦν κάποια καλὰ οἱ ἱεράρχες (δηλαδή μποροῦν νὰ ὠφελήσουν) μέσω τῶν ἱερῶν τελετῶν.

Σὺ δέ, ὦ παῖ: Πρέπει νὰ ἐξετάσομε πῶς ὁ μέγας Διονύσιος καλεῖ παιδί του τὸν θεῖο Τιμόθεο. Νομίζω δηλαδή ὅτι τὸ λέει αὐτὸ εἴτε ἐπειδὴ τὸν περνᾶ στὰ χρόνια καὶ ὑπερέχει στὴ φιλοσοφία, ὥστε νὰ τοῦ θέτει ἐρωτήματα ὁ Τιμόθεος, ὅπως δείχνουν τὰ συγγράμματα ποὺ ἔχομε στὰ χέρια μας, ἔστω κι ἂν πιστεψε ὁ ἅγιος Τιμόθεος πρὶν ἀπὸ τὸ θεῖο Διονύσιο²¹, ὅπως λένε οἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἀλλὰ στὴν ἐξωτερικὴ παιδεία ἦταν ὅπωςδήποτε ἐπαρκέστερος ὁ μέγας Διονύσιος. Ἦ τὸν ὀνομάζει παιδί του κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου ποὺ λέει «παιδιά μου, μήπως ἔχετε τίποτε πρόχειρο γὰρ φαῖ;»²². Ἦ ἀκόμα ἐπειδὴ καλοῦσαν παιδιὰ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν θεϊκὴ ἀπλότητα, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Παπίας στὸ α' βιβλίον τῶν Κυριακῶν ἐξηγήσεων, καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρίας στὸν Παιδαγωγό.

Πληθὺς: Στὴν ἔννοια τοῦ πληθὺς ἀντιπαρέθεσε τὰ ἐνοειδῆ· ἐνοποιεῖ δηλαδή τὰ ἅγια, ἐνῶ τὰ βέβηλα κι ἀμαρτωλὰ τ' αὐξάνει σὲ πολλὰ μὲ τὴ διαίρεση. Ἐπομένως τώρα καλεῖ πλῆθος αὐτὸ ποὺ δείχνει βέβηλο.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ἦ ἐστι μὲν ἱεραρχία: Ὅρισμός τῆς ἱεραρχίας.

Ἦ ὡς ἐφικτόν: Ὅσο εἶναι δυνατόν.

Τελεταρχικόν: Δηλαδή τελειοποιητικόν.

Ἦ ἀμιγές ἐστι καθόλου: Τὸ ἓνα καὶ ἐνοποιητικὸ καλεῖται ὁμοιότητα καὶ ἰσότητα καὶ ταυτότητα, ἐπειδὴ εἶναι ἀπλὸ καὶ ἀνάμικτο καὶ ἀσύνθετο. Ἐνῶ ἀνόμοιο καὶ ἀνισο καὶ ἑτερότητα

ται· ἀνόμοιον δὲ καὶ ἄνισον καὶ ἑτερότητα καὶ μικτὸν καὶ ἐν μεταβολῇ τὸ πρόσυλόν φασι. Τὸ οὖν ἐν ὃ Θεὸς νοοῖτ' ἄν.

Θιασώτας: Θίασος μὲν κυρίως ὁ χορός. Θιασώτας δὲ ἐνταῦθα τοὺς περὶ τὰ θεῖα ἀναστρεφομένους φησί. Διειδέστατα 5 μὲν λαμπρά, διαυγῆ, ἀκηλίδωτα δὲ ἀρρύπωτα.

Ἐνεργῆσαι. Ταῦτα νομίζω δηλοῦν, ὅτι οὐ χρῆ τινα τῶν ἐν ἱερατικῷ βαθμῷ καταλεγομένων μεῖζόν τι τῆς οἰκείας τάξεως ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐπιβάλλον τῇ οἰκείᾳ ἀξία μόνον ἐνεργεῖν καὶ παραδιδόναι διδάσκοντα, μὴ μὴν ἐπιχειρεῖν εἰς τὰ ὑπὲρ τὴν 10 ἀξίαν· οἷον, τοὺς πρεσβυτέρους διδάσκειν, καὶ τὸ δῶρον προσκομίζειν, οὐ μὴν καὶ χειροτονεῖν· διακόνους διδάσκειν, οὐ μὴν καὶ βαπτίζειν· οὐ γὰρ δώσουσι Πνεῦμα ἅγιον, ὡς οὐδὲ ὁ Φίλιππος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀγίων ἀποστόλων; ὁ διάκονος, ἀλλὰ μῆτε προσφέρειν, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, ἀλλὰ καὶ τοὺς τελουμένους 15 τὰ καθήκοντα μόνον πράσσειν, ἵνα φυλάττοιο καλῶς τὸ παρὰ τῷ θεῷ Παύλῳ· «ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη βαθμῷ μενέτω».

Τελεταρχίας: Τουτέστι τελειώσεως.

Τάξεσι: Κατὰ τὸ διάφορον γὰρ καὶ ὑπεραναβεβηκὸς τῶν τάξεων καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν εἶναι δεῖ.

20 Κεκληρωμένων ἢ τελειώσις: Σημεῖωσαι τίς ἢ τῶν ἱεραρχῶν τελειώσις, καὶ πῶς Θεοῦ εἰσι συνεργοὶ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

Τὴν θεῖαν ἐνέργειαν: Τουτέστι τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα καὶ αὐτὸν ἐργαζόμενον, σοφίζοντα, τελειοῦντα, καὶ τὰ ὅμοια, εἰς τοὺς παι- 25 δαγωγουμένους κατὰ δύναμιν ἐργαζόμενον.

Ἐπειδὴ τάξις: Σημεῖωσαι τὴν τάξιν καὶ τὸ τῆς ἱεραρχίας ἀποτέλεσμα, καὶ ὅτι τοὺς προσιόντας δεῖ πρῶτον καθαίρεσθαι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαιρετικῶν τῆς ἁμαρτίας συμφύρσεων· εἶτα φωτίζεσθαι τῇ γνώσει τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν τὰ περὶ

1. Οἱ ἀκόλουθοι· ἐνὸς σημαντικοῦ προσώπου (λ. χ. ὁ Πρωταγόρας) ἢ ἐνὸς θεοῦ (οἱ θιασώτες τοῦ Διονύσου).

καὶ μικτὸ καὶ μεταβαλλόμενον καλεῖ τὸ πρόσυλο. Ὡς ἓνα βέβαια πρέπει νὰ νοεῖται ὁ Θεός.

Θιασῶτας: Θίασος εἶναι κυρίως ὁ χορός¹. Θιασῶτες ἐδῶ καλεῖ αὐτοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ θεῖα. Τὸ 'δειδέστατα' σημαίνει λαμπρά, διαυγῆ, ἐνῶ τὸ 'ἀκηλίδωτα' σημαίνει χωρὶς ρύπο.

Ἐνεργῆσαι: Νομίζω ὅτι σημαίνει τοῦτο· δὲν πρέπει κάποιος ποὺ συγκαταλέγεται στὸν ἱερατικὸ βαθμὸ νὰ ἐνεργεῖ κάτι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν τάξην του, ἀλλὰ νὰ πράττει μόνο ὅτι ἀνήκει στὸ ἀξίωμα του καὶ νὰ παραδίδει μὲ τὴ διδασκαλία του καὶ νὰ μὴν καταπιάνεται μὲ τὰ πάνω ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του. Γιὰ παράδειγμα, ὁ πρεσβύτερος νὰ διδάσκει καὶ νὰ κάνουν τὴν προσκομιδὴ τοῦ δῶρου, ἀλλὰ νὰ μὴ χειροτονοῦν. Οἱ διάκονοι νὰ διδάσκουν, ἀλλὰ νὰ μὴ βαπτίζουν· γιατί δὲ θὰ μεταδώσουν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως οὔτε ὁ διάκονος Φίλιππος στὶς Πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ προσκομίζει τὸ δῶρον κ.ο.κ.ε. Ἀλλὰ καὶ οἱ τέλειοι πιστοὶ πρέπει νὰ πράττουν μόνο τὶς ὑποχρεώσεις τους, γιὰ νὰ φυλάγεται καλὰ τὸ παράγγελμα τοῦ θεοῦ Παύλου· «ὁ καθένας νὰ παραμένει στὸν βαθμὸν ποὺ ἔχει κληθεῖ»².

Τελεταρχίας: Δηλαδὴ τελειοποίησης, τελείωσης.

Τάξεις: Ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὴ διαφορὰ καὶ τὴν ὑπεροχὴ τῶν τάξεων πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ γνωστικὴ δύναμη.

Κεκληρωμένων ἢ τελείωσης: Σημείωσε ποιά εἶναι ἡ τελείωση τῶν ἱεραρχῶν καὶ πῶς εἶναι συνεργοὶ Θεοῦ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολο.

Τὴν θεῖαν ἐνέργειαν: Δηλαδὴ νὰ κάνει κι αὐτὸς τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, νὰ διδάσκει, νὰ τελειοποιεῖ, καὶ νὰ κάνει ὅλα τὰ ὅμοια ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή του σ' ἐκείνους ποὺ παιδαγωγεῖ.

Ἐπειδὴ τάξις: Σημείωσε τὴν τάξην καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἱεραρχίας καὶ ὅτι ὅσοι προσέρχονται πρέπει πρῶτα νὰ καθαίρονται μὲ τὴ διδασκαλία ἀπὸ τὶς συμφύρσεις ἐκεῖνες τῆς ἁμαρτίας ποὺ διασποῦν. Δεύτερον νὰ φωτίζονται μὲ τὴ γνώσιν τῶν θεο-

θεογνωσίας δόγματα, καὶ τότε τελειοῦσθαι τῷ τῆς παλιγγενεσίας λουτρῷ.

Τοὺς μὲν φωτίζεσθαι. Σημεῖωσαι, ὅτι τὸ φῶτισμα πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐστίν.

5 Ἡ θεία μακαριότης
καθαίρει, φωτίζει, τελειοῖ,
διδάσκουσα, ἀνάγουσα, θεοποιούσα.

Ἡ θεία μακαριότης
κάθαρσις, φωτισμός, τελειώσεις.

10 Τῆς θείας μακαριότητος
οἱ μὲν ἱεράρχαι, οἱ δὲ ἱεραρχούμενοι,
καθαίρουσι οἱ μὲν κα- οἱ δὲ φωτί- οἱ δὲ τελειο-
φωτίζουσι, θαίρονται, ζονται, ποιοῦνται.
τελειοῦσι.

15 Νοός: Ἰωνικῶς ἐχρήσατο, ὁ νοῦς, τοῦ νοός, οἱ νόες· φασὶ γὰρ οἱ Ἀττικοί, ὁ νοῦς, τοῦ νοῦ, καὶ πληθυντικῶς οἱ νοῖ, τῶν νῶν, καὶ νοισί.

§ 3. Καθαρτικούς: Ἐνταῦθα περὶ τῶν ἱεραρχῶν αὐτῶν φησι, τὰ πρὸ τούτων περὶ τῶν ἱεραρχουμένων εἰπών, παραδη-
20 λῶν καὶ τὰς τάξεις· καὶ ὅπως οἱ μὲν καθαρτικοὶ ὑποβεβήκασιν, ὡς οἱ ἐπορκισταὶ ὄντες· οἱ δὲ φωτιστικοὶ ἐπαναβεβήκασιν τῇ διδασκαλίᾳ, οἷον οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι· οἱ δὲ τελεσιουργοί, οἱ τῷ βαπτίσματι Πνεύματος πληροῦντες ἁγίου, ὡς οἱ ἐπίσκοποι. Λέγει δὲ ταῦτα καὶ κάτω ἐν τῷ Περὶ ἐκκλησιαστικῆς
25 ἱεραρχίας λόγῳ.

Φυσικῶς καὶ ὑπερφυῶς ἐνόητα: "Ὅτι φυσικῶς καὶ ὑπερφυῶς ἔνεστι τὰ πρὸς σωτηρίαν φωτιστικά. Καλῶς δὲ τὴν τάξιν διεσάφησε τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱερουργίας, οἷον ἵνα πρῶτον οἱ προσιόντες τῷ θείῳ βαπτίσματι ἀποτάττωνται καθαιρόμενοι,
30 εἶτα φωτίζονται τῇ διδασκαλίᾳ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τοῦτο πεποιημένων, τοιούτους δὲ εἶναι τοὺς καθαρτικούς ἀξίους τοῦ

πνευστων Γραφῶν σχετικὰ μὲ τὰ δόγματα τῆς θεογνωσίας, καὶ τότε νὰ τελειοποιοῦνται μὲ τὸ λουτρὸ τῆς παλιγγενεσίας.

Τοὺς μὲν φωτίζεσθαι: Σημείωσε ὅτι ὁ φωτισμὸς προηγῆται ἀπὸ τὸ βάπτισμα.

Ἡ θεία μακαριότητα

καθαίρει,	φωτίζει,	τελειοποιεῖ,
διδάσκοντας,	ἀνυψώνοντας,	θεοποιώντας,

Ἡ θεία μακαριότητα,

κάθαρση	φωτισμὸς	τελείωση
---------	----------	----------

Στὴ θεία μακαριότητα εἶναι

ἄλλοι ἱεράρχες,	καὶ ἄλλοι ἱεραρχούμενοι,		
ποὺ καθαίρουν	ποὺ ἄλλοι	ἄλλοι	καὶ ἄλλοι
φωτίζουν	καθαίρονται,	φωτίζονται,	τελειοποιοῦνται.
τελειοποιοῦν.			

Νοός: Χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη ἰωνικά, ὁ νοῦς τοῦ νοός, οἱ νόες. Οἱ Ἀττικοὶ λένε ὁ νοῦς, τοῦ νοῦ, καὶ στὸν πληθυντικὸ οἱ νοῖ, τῶν νῶν, καὶ νοισί.

§ 3. Καθαρτικούς: Ἐδῶ μιᾶ γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἱεράρχες, ἀφοῦ εἶπε τὰ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὑφισταμένους τῶν ἱεραρχῶν, δηλώνοντας παράλληλα καὶ τὶς τάξεις, καὶ πῶς ὅσοι καθαίρουν εἶναι κατώτεροι, ἀφοῦ εἶναι οἱ ἐξορκιστὲς πνευμάτων· οἱ φωτιστικοὶ βέβαια μὲ τὴ διδασκαλία τοὺς ὑπερτεροῦν, ὅπως οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι· ἐνῶ οἱ τελεσιουργοί, μὲ τὸ βάπτισμα γεμίζουν μὲ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι. Τὰ ἀναφέρει αὐτὰ καὶ πρὸ κάτω στὸ λόγο Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

Φυσικῶς καὶ ὑπερφυσικῶς ἐνόητα: Διδάσκει ὅτι ἐνυπάρχουν κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ὑπερφυσικὸ ὅσα συντελοῦν στὸ φωτισμὸ πρὸς σωτηρία. Ὡραῖα πάλι διασαφήνισε τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία· ὅσοι προσέρχονται στὸ θεῖο βάπτισμα κατὰ τὴν κάθαρση νὰ ἀρνοῦνται τὸ σατανά, κι ἔπειτα νὰ φωτίζονται μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἱερέων ποὺ ἔχουν ταχθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἔργο. Τέτοιοι εἶναι ὅσοι καθαίρουν ποὺ εἶναι ἄξιοι νὰ μεταδώσουν σὲ

μεταδοῦναι ἑτέροις ἀγιότητος, καὶ οὕτω λοιπὸν τοὺς ἐπισκόπους βαπτίζειν· αὐτοὺς γὰρ καλεῖ τελεσιουργούς. Ταύτην δεῖ τὴν τάξιν φυλάττεσθαι.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

5 § 1. Τὸ πρὸς κοινωνίαν: Σημείωσαι τὸν λογισμὸν δι' ὃν τὰ πάντα παρήγαγεν ὁ Θεός, ἵνα κοινωνήσωσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ἀναλόγως ἕκαστον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, «μοναὶ πολλαὶ παρὰ τῷ Πατρὶ»· ἕκαστος γὰρ κατὰ τὸ ἴδιον ἔργον κοινωνήσει τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος· οὕτω καὶ Τίτος φησὶν ἐν τοῖς Κατὰ Μα-
10 νιχαίων λόγοις.

Ὅντων: Ἐνταῦθα πάντα συλλήβδην τὰ ἐν δημιουργίᾳ δηλοῖ διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ὄντων, καὶ νοητὰ καὶ ὀρατὰ πάντα· ἅπαντα γὰρ ὁ Θεὸς ἐκ μὴ ὄντων ἐποίησεν, διὰ τοῦτο καὶ μόνον, ἵνα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ἀπολαύοιεν. Ἀπολαύουσι δὲ διὰ τῆς
15 προνοίας, ὡς ἕκαστον ἐπιτηδεύως ἔχει· ἀρχὴ γάρ ἐστι τῆς τῶν ὄντων οὐσίας ἢ τοῦ Θεοῦ πρόνοια.

Πάντα μὲν οὖν τὰ ὄντα: Ὅτι πάντα τὰ ὄντα τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας μετέχει· οὐδὲ γὰρ οὔτε ἐν τοῖς οὐσίῳ ἐστι τὸ μὴ μετέχον τοῦ Θεοῦ· ὥστε ἀνυπόστατον τὸ κακὸν, ἐπειδὴ μὴ μετέχει
20 τοῦ Θεοῦ κατὰ στέρησιν ἔξεως φαινόμενον. Ἄλλ' οὐκ αὐτό, πρωτοτύπως ὄν ἐν οὐσίᾳ· οὕτω πλατέως εἶπομεν ἄνω ἐν τῷ προσφύρῳ κεφαλαίῳ.

Τῶν ὄντων

Ἡ ἀζωὰ εἰσιν,	ἢ ζῶντα,	ἢ νοερὰ	ἢ λογικα
25 ἀ καλεῖ μόνον	ἀ λέγει ἀ-	ἀσώματα,	καὶ ἐνσώματα,
ὄντα, οἷον οὐ-	λόγως ζῆν,	ὡς τὰ οὐρά-	ἀ καλεῖ καθ'
ρανοὶ καὶ	οἷον τὰ ἄλογα	νια·	ἡμᾶς.
γῆ	ζῶα·		

ἄλλους τὴν ἀγιότητα. Κι ἔτσι τέλος νὰ βαπτίζουν οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὺς τοὺς ὀνομάζει τελεσιουργούς. Πρέπει νὰ φυλάγεται αὐτὴ ἡ τάξη.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

§ 1. Τὸ πρὸς κοινωνίαν: Σημείωσε τὸ συλλογισμόν γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς δημιούργησε τὰ πάντα, γιὰ νὰ κοινωνήσῃ ἀνάλογα τὸ καθένα τὴν ἀγιότητά του. Αὐτὸ φανερώνει ἡ δῆλωση, «κοντὰ στὸν Πατέρα μου ὑπάρχουν πολλοὶ τόποι διαμονῆς»¹. Ὁ καθένας δηλαδὴ θὰ γίνῃ κοινωνὸς τῆς ἀγαθότητάς του ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του. Τὸ ἴδιο λέει καὶ ὁ Τίτος στοὺς λόγους του Κατὰ Μανιχαίων.

Ὅντων: Μὲ τὸ ὄνομα ὄντα δηλώνει ἐδῶ ὅλα ὅσα περιλαμβάνονται στὴ δημιουργία, ὅλα καὶ τὰ νοητὰ καὶ τὰ ὄρατά. Γιατὶ ὁ Θεὸς τὰ δημιούργησε ὅλα ἀπὸ τὸ μηδέν, γι' αὐτὸ καὶ μόνο, γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν ἀγαθότητά του. Καὶ τὴν ἀπολαμβάνουν μέσω τῆς πρόνοιας, ἀνάλογα καθένα μὲ τὴν ἐπιτηδειότητά του. Γιατὶ ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς τῶν ὄντων εἶναι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

Πάντα μὲν οὖν τὰ ὄντα: Ὅλα τὰ ὄντα μετέχουν τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ. Οὔτε ἓνα ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ ὄντα ποὺ νὰ μὴ μετέχει τοῦ Θεοῦ. Ὡστε τὸ κακὸ εἶναι ἀνυπόστατο, ἐπειδὴ δὲν μετέχει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ φαίνεται σὰν στέρηση ὑπαρξῆς, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀπὸ μόνο του πρωτογενῶς μέσα στὴν οὐσία. Μιλήσαμε γι' αὐτὸ πλατιά στὸ σχετικὸ κεφάλαιο.

Ἀπὸ τὰ ὄντα

ἢ εἶναι ἄζωα, ποὺ τὰ καλεῖ ἀπλῶς ὄντα, ὅπως εἶναι οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ·

ἢ ζωντανὰ ποὺ λέει ὅτι ζοῦν δίχως λόγο, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα·

ἢ νοερὰ σώματα, ὅπως εἶναι τὰ οὐράνια, ἀναφέρεται σ' αὐτὰ μᾶς.

1. Ἰω. 14,2.

Οὐ γὰρ ἂν ἦν: Ἐν τούτοις ὄντα τὰ θεῖα καλεῖ, τουτέστι τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἣτις, τῶν κτισμάτων οὐσα δημιουργὸς καὶ ἀρχή, ἡγουν αἰτία, ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτῆς εἰς οὐσίαν ἐλθόντων μετέχεσθαι λέγεται.

5 Τὰ μὲν οὖν ἄζωα: Ὅτι καὶ τὰ ἄζωα μετέχει τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι· ἄζωα δέ εἰσιν, οἷον λίθοι καὶ πάντα τὰ μὴ προϊόντα εἰς γένεσιν.

Ζῶντα τῆς αὐτῆς: Κατὰ κοινοῦ ἐπὶ ἐκάστου τῶν ἐπιφερομένων προσυπακούειν δεῖ, δι' ὧν προνοίας μετέχει.

10 Αἱ γοῦν ἅγιοι: Σημεῖωσαι δὲ περὶ τῆς τάξεως τοῦ παντός, ὅτι διάφοροι αἱ τῶν ἄνω δυνάμεων οὐσίαι· λέγει δὲ μόνον ὄντα ἄπερ ἐκάλεσεν ἄζωα.

Νοητῶς γὰρ ἐπὶ τὸ θεομίμητον: Ὅρα ὅτι καὶ αἱ νοηταὶ δυνάμεις ἐκ προαιρέσεως κατὰ τὸ πλεόν μετέχουσι τοῦ ἀγαθοῦ, 15 ὡς πολὺ ἐφιέμεναι αὐτοῦ· λέγει γάρ, ἑαυτὰς ἀποτυποῦσαι, ὅπερ ἐστὶ προαιρετικόν· οὐκοῦν ψευδῆς ὁ λόγος ὁ λέγων τὸν διάβολον πεσεῖν ἐκ τῶν οὐρανῶν· ἐτράπη γὰρ εἰς τὸ κακὸν ἀφ' ἑαυτοῦ. Προσεχεῖς δὲ ἀντὶ τοῦ συνημμένοι.

Τῶν ὄντων

Τὰ μὲν ἔστιν ἄλογα, τὰ δὲ ζῶντα, ὧν, τὰ δὲ αἰσθητικά, ὡς λίθοι καὶ λοιπὰ τὰ τὰ μὲν ἀναίσθητα, ὡς τὰ ὧν τὰ δὲ λογικά· καὶ μηδεμιᾶς ζωτικῆς φυτά, τὰ μὲν ἄλογα, τὰ τούτων· τὰ δὲ ἐνσώ- ἐνεργείας μετέχοντα· μὲν ἀσώματα καὶ ὑπὲρ ματα καὶ καθ' ἡμᾶς. ἡμᾶς.

Καὶ πολλαχῶς ἐν μετουσίᾳ: Αἱ γὰρ αὐτῶν οὐσίαι νοῦς εἰσι ζῶν. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι τὰ νοητὰ πάντα πρῶτως μετέχει τοῦ Θεοῦ. Ἐκφαντορικαὶ δέ, τουτέστιν ἐξαγγελτικά.

Τῆς ἀγγελικῆς ἐπωνυμίας: Σημεῖωσαι τί κυρίως ἄγγε- 30 λος, καὶ ὅτι τὴν πρῶτην αὐτοῦς τάξιν λέγει ἔχειν· ἔτι δὲ καὶ ὅπως δι' ἀγγέλων μυούμεθα, καὶ πῶς δι' αὐτῶν ὁ νόμος ἐδό-

Οὐ γάρ ἂν ἦν: Μὲ αὐτὰ καλεῖ τὰ θεῖα ὄντα, δηλαδή τὴν ἁγία Τριάδα, πού ἐπειδὴ εἶναι δημιουργὸς καὶ ἀρχή, δηλαδή αἰτία τῶν κτισμάτων, λέγεται ὅτι μετέχεται ἀπὸ αὐτὰ πού ἔλαβαν ὑπαρξὴ ἀπὸ αὐτήν.

Τὰ μὲν οὖν ἄζωα: Καὶ τὰ δίχως ζωὴ μετέχουν τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι. Ἄζωα εἶναι λόγου χάρη οἱ πέτρες καὶ ὅλα ὅσα δὲν προχωροῦν στὴ γνῶση.

Ζῶντα τῆς αὐτῆς: Πρέπει ν' ἀποδίδεται ἀπὸ κοινοῦ σὲ καθένα ἀπὸ ὅσα ἀναφέρονται, μὲ τὰ ὅποια μετέχει τῆς πρόνοιας.

Αἱ γοῦν ἅγιοι: Σημείωσε γιὰ τὴν τάξη τοῦ παντός, ὅτι εἶναι διαφορετικὲς οἱ οὐσίαι τῶν ἄνω δυνάμεων. Ἀπλῶς ὄντα λέει μόνο ὅσα κάλεσε ἄζωα.

Νοητῶς γὰρ ἐπὶ τὸ θεομίμητον: Πρόσεξε ὅτι καὶ οἱ νοητὲς δυνάμεις μὲ τὴν προαίρεσή τους κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος μετέχουν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐπειδὴ πολὺ τὸ ἐπιθυμοῦν. Γιατὶ λέει, 'ἀποτυπώνοντας τὸν ἑαυτό τους', πράγμα πού σημαίνει προαίρεση. Εἶναι λοιπὸν ψευδῆς ὁ λόγος πού λέει ὅτι ὁ διάβολος ἔπεσε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς· γιατί στράφηκε στὸ κακὸ ἀπὸ μόνος του. Τὸ 'προσεχεῖς' τὸ χρησιμοποιοεῖ ἀντὶ τὸ 'συνημμένες'.

Ἄπὸ τὰ ὄντα

Ἄλλα εἶναι ἄλογα,	ἄλλα εἶναι ζωντανά,	ἀπὸ τὰ ὅποια εἶναι
ὅπως πέτρες καὶ	ἓνα μέρος ἀναίσθητα,	ἄλλα αἰσθητικά,
λοιπα, πού δὲ μετέ-	ὅπως τὰ φυτά,	καὶ ἄλλα λογικά,
χουν καμμιᾶς ζωτι-	ἓνα μέρος ἄλογα	καὶ ἄλλα μὲ σῶμα,
κῆς ἐνέργειας,	καὶ ἄλλα ἀσώματα	καὶ ὅπως ἡμεῖς.
	πάνω ἀπὸ μᾶς,	

Καὶ πολλαχῶς ἐν μετουσίαι: Οἱ οὐσίαι τους εἶναι νοῦς πού ζεῖ. Καὶ σημείωσε, ὅτι ὅλα τὰ νοητὰ εἶναι μέτοχα τοῦ Θεοῦ πρῶτα. Ἐκφαντορικὲς' σημαίνει πού ἐξαγγέλλουν.

Τῆς ἀγγελικῆς ἐπωνυμίας: Σημείωσε τί εἶναι κυρίως ἄγγελος καὶ ὅτι αὐτοί, λέει, κατέχουν τὴν πρώτη τάξη. Ἀκόμα καὶ πῶς διδασκόμαστε μέσω τῶν ἀγγέλων καὶ πῶς δόθηκε μέσω

θη, καὶ ὅτι καὶ τοὺς πρὸ τοῦ νόμου καὶ μετὰ νόμον πατέρας ἡμῶν ἄγγελοι πρὸς θεῖον ἀνῆγον.

Κλεινούς: Ἐνδόξους. Τὸ δὲ πρακτέον, ὡς ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ Γεδεὼν καὶ ἄλλων· πρὸς εὐθεΐαν δὲ ὁδὸν ἀπὸ ἀνιέρου ζωῆς, ὡς ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου τοῦ ἑκατοντάρχου· πρῶτος γὰρ ἐξ ἀπίστων ἐθνῶν μετετέθη· τάξεις δὲ ἱεράς, ὡς ἐπὶ τοῦ Δανιήλ, «μυρίαὶ μυριάδες», καὶ τοῦ Ἰεζηκιήλ τὰ χερουβίμ, καὶ τοῦ Ἡσαΐου τὰ σεραφίμ ὤφθησαν. Ὑποκοσμίους δὲ ὀράσεις, ὡς ἐπὶ τοῦ Παύλου ἀρπαγέντος ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ 10 τῆς τοῦ θεοῦ Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως.

§ 3. Ἀμέσως: Τουτέστιν ἄνευ τῆς ἀγγέλων διακονίας.

Ὡς αὐτὸ ὃ τι ποτέ ἐστι: Ὅρα πῶς ἐξηγεῖται τὸ ρητὸν τὸ λέγον, «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε», ὅπερ ἀληθέστατον ἡγοῦμαι, καὶ εἰδὼς ὅτι εἰσὶ γραφικὰ ρῆματα λέγοντα, ὡς ὁ 15 Θεὸς ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἐν τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῆ, καὶ ὅτε εἰς Σόδομα ἐπορεύοντο· καὶ τῷ Μωσεῖ εἰς τὸ ὄρος, εἰ καὶ τὰ ὀπίσθια λέγεται ἐωρακέναι· καὶ λέγει ὅτι αὐτὸ μὲν τὸ κρύφιον τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἐώρακεν, οὐδὲ ὄψεται, ὅπερ ἐστὶν οὐσία αὐτοῦ, ἢ 20 καὶ ὑψηλότερον, ὅτι οὐδεὶς κατανοῆσαι καὶ φράσαι δύναται ἢ δυνήσεται, τί ἐστὶν ὁ Θεός. Εἰ δὲ καὶ ἐγένοντό τισι θεοφάνειαι τῶν ἀγίων, νόησον ὅτι ἀναλόγως ἕκαστος τῆς ἰδίας πίστεως ἡξιοῦτό τινος ὀράσεως ἐμφαινούσης αὐτῷ τὸ Θεῖον, δι' ἧς τὴν ἔλλαμψιν ἐδέχετο τῶν εἰς αὐτὸν ἐρχομένων θείων γνώσεων.

25 Ὡς ἐν μορφώσει: Οἶμαι, τὴν μεταμόρφωσιν λέγει, ἢ τὸ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει θαῦμα ὡς πῦρ.

2. Δαν. 7,10.

3. Β' Κορ. 12,2.

4. Ἰω. 1,18.

5. Γέν. 3,9.

αὐτῶν ὁ νόμος, καὶ ὅτι καὶ τοὺς πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο καὶ μετὰ τὸ νόμο πατέρες μας ἄγγελοι τοὺς ἀνέβαζαν πρὸς τὸ Θεῖο.

Κλεινούς: Ἐνδοξους. Αὐτὸ πού πρέπει νὰπραχθεῖ, ὅπως ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τὸν Γεδεὼν καὶ ἄλλους, καὶ νὰ γίνεῖ προχώρηση ἀπὸ τὴν ἀνίερη ζωὴ στὴν εὐθεία ὁδὸ, ὅπως ἐγένε μετὸν Κορνήλιο τὸν ἑκατόνταρχο. Γιατὶ εἶναι ὁ πρῶτος πού μεταστράφηκε ἀπὸ τὰ ἄπιστα ἔθνη. Τάξεις ἱερεῖς εἶναι ὅσες φανερώθηκαν στὸ Δανιήλ², μύριες μυριάδες. Καὶ στὸν Ἰεζεκιήλ φανερώθηκαν τὰ Χερουβὶμ καὶ στὸν Ἡσαΐα τὰ Σεραφίμ. Ὁράματα ὑπερκόσμια, ὅπως εἶδε ὁ Παῦλος πού μεταφέρθηκε ὡς τὸν τρίτο οὐρανό³, κι ὅπως γίνεται στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ θείου Ἰωάννη.

§ 3. Ἀμέσως: Δηλαδή χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῆς διακονίας τῶν ἀγγέλων.

Ὡς αὐτὸ ὅ,τι ποτέ ἐστὶ: Πρόσεχε πῶς ἐξηγεῖται τὸ ρητὸ πού λέει, «Τὸ Θεὸ κανένας ποτέ δὲν τὸν εἶδε»⁴, πού τὸ θεωρῶ βέβαια πολὺ ἀληθινό, ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι ὑπάρχουν λόγοι τῆς Γραφῆς πού ἀναφέρουν ὅτι ὁ Θεὸς φανερώθηκε στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἀδάμ⁵ μέσα στὸν παράδεισο, κι ὅπως τοῦ Ἀβραὰμ στὴ δρυὶ τοῦ Μαμβρῆ⁶, καὶ ὅταν βάδιζαν πρὸς τὰ Σόδομα, κι ὅπως τὸν εἶδε ὁ Μωυσῆς στὸ ὄρος, ἂν καὶ λέγεται ὅτι εἶδε τὰ νῶτα του⁷. Ἐδῶ ἐννοεῖ ὅτι δὲν εἶδε κανένας αὐτὴ τὴν μυστικὴ οὐσία τοῦ Θεοῦ, οὔτε θὰ τὴ δεῖ, τί ἀκριβῶς εἶναι. Ἦ καὶ μὲ διατύπωση ὑψηλότερη, κανένας δὲν μπορεῖ οὔτε θὰ μπορέσει νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ τί εἶναι ὁ Θεός. Κι ἂν σὲ κάποιους ἀγίους φανερώθηκε ὁ Θεός, σκέψου ὅτι καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη του γινόταν ἄξιος γιὰ κάποιο ὄραμα πού τοῦ φανέρωνε τὴ θεότητα καὶ μὲ τὸ ὄραμα αὐτὸ δεχόταν τὸ φωτισμὸ τῶν θείων γνώσεων πού ἔρχονταν σ' αὐτόν.

Ὡς ἐν μορφώσει: Νομίζω ὅτι ἀναφέρεται στὴ μεταμόρφωση ἢ τὴ θαυματουργικὴ παρουσία τῆς φωτιᾶς στὸ ὄρος Σινᾶ.

6. Γέν. 18,1.

7. Ἔξ. 33,23.

Θεοφάνειαν: Θεοφάνειαν εἶναι φησιν οὐ διὰ τὸ φαίνειν τὸν Θεὸν καὶ δεικνύειν, ὃ τι ποτέ ἐστι, τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ἀλλ' ὅτι θείας ἐλλάμψεως οἱ ἅγιοι ἀξιοῦνται διὰ τινων ὁράσεων ἱερῶν καὶ αὐτοῖς ἀναλόγων, ἃς δι' ἀγγέλων γίνεσθαι λέγει.

5 Θεσμοθεσίαν: Σημεῖωσαι, ὅτι καὶ ὁ νόμος ἐτέρας θείας νομοθεσίας ὑποτύπωσις ἐστι, τουτέστι τῆς κατὰ Χριστὸν θείας ἐνανθρωπήσεως· ὅτι δὲ δι' ἀγγέλων ἐδόθη ἡ πρώτη νομοθεσία, δηλοῖ καὶ ὁ ἅγιος Στέφανος λέγων· «οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε».

10 Αὐτήν: Τὴν θεσμοθεσίαν δηλονότι.

Τὸ διὰ τῶν πρώτων: Σημεῖωσαι, πῶς διὰ τῶν πρώτων, τουτέστι τῶν ἀναβεβηκότων, τὰ δευτέρα (ἀντὶ τοῦ τὰ ὑποβεβηκότα) πρὸς Θεὸν ἀνάγονται καὶ περὶ τῶν ἀγγελικῶν διατάξεων.

15 Ὑπερούσιον: Ὑπερούσιον ταξιαρχίαν τὴν τῆς τάξεως αὐτῶν ἀρχὴν καὶ ποιητικὴν αἰτίαν ἔφη.

§ 4. Γαβριήλ: Σημεῖωσαι, ὅτι τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως πρῶτοι μυοῦνται ἄγγελοι, ὡς δηλοῖ τὰ κατὰ τὸν θειότατον Γαβριήλ, μαθόντα τὰ περὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· εὐαγγελισάμενον δὲ
20 καὶ τῇ Παρθένῳ, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλλήψεται σαρκούμενον τὸν Θεὸν Λόγον.

Ἀνδρικῆς: Ἀνδρικὴ θεουργία ἢ Χριστοῦ ἐνανθρώπησις, καθ' ἣν Θεὸς ὢν ἐν σαρκὶ τὰ θεῖα εἰργάζετο. Σκόπει δέ, πῶς, εἰπὼν ἐνταῦθα τὸν Ἰησοῦν ἄνδρικὴν θεουργίαν, καὶ διὰ μὲν
25 τοῦ λέγειν ἄνδρικὴν δηλῶν, ὅτι τέλειος ἄνθρωπος γέγονε, διὰ δὲ τοῦ ἑορτασθῆναι τὴν θεουργίαν, ὅτι Θεὸς καὶ ἔστι ἄνθρωπος, ὁ αὐτὸς τὰς θεοσημείας ἐργασάμενος, μετὰ βραχὺ λέγει, ὅτι ἀμετάβλητος· ἔμεινε γὰρ καὶ ὃ ἦν αἰεὶ. Κακεῖνο δὲ πάλιν ὄρα, πῶς φησιν ἐν τῇ ἁγίᾳ Θεοτόκῳ Μαρίᾳ γενέσθαι τῆς ἀρρήτου θεοπλαστίας τὸ

Θεοφάνειαν: Θεοφάνεια λέει εἶναι ὄχι τὸ νὰ φανερώνει καὶ νὰ δείχνει ὁ Θεὸς τί εἶναι, γιὰ τὸ εἶναι ἀδύνατο, ἀλλὰ θέλει νὰ πεῖ ὅτι οἱ ἅγιοι ἀξιῶνονται τὸν θεῖο φωτισμὸ μὲ κάποιες ἱερὲς ὁράσεις ἀνάλογες μὲ τὴ δυνατότητά τους, ποὺ λέει ὅτι πραγματοποιοῦνται μέσω τῶν ἀγγέλων.

Θεσμοθεσίαν: Σημείωσε, ὅτι καὶ ὁ νόμος εἶναι προδιατύπωση ἄλλης θείας νομοθεσίας, δηλαδή τῆς θείας ἐνανθρώπησης τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι ἡ πρώτη νομοθεσία δόθηκε μέσω τῶν ἀγγέλων τὸ δηλώνει καὶ ἅγιος Στέφανος ποὺ λέει: «ἐσεῖς ποὺ λάβατε τὸ νόμο μὲ διαταγὴ τῶν ἀγγέλων»⁸ καὶ δὲν τὸν φυλάξατε.

Αὐτήν: Δηλαδή τὴ νομοθεσία.

Τὸ διὰ τῶν πρώτων: Σημείωσε, πῶς μέσω τῶν πρώτων, δηλαδή αὐτῶν ποὺ ὑπερέχουν, ἀνάγονται πρὸς τὸ Θεὸ τὰ δεύτερα, δηλαδή τὰ κατώτερα. Καὶ λόγος γιὰ τὶς ἀγγελικὲς τάξεις.

Ὑπερούσιον: Ὑπερούσια ταξιαρχία χαρακτήρισε τὴν ἀρχὴ καὶ ποιητικὴ αἰτία τῆς τάξης τους.

§ 4. **Γαβριήλ:** Πρῶτοι οἱ ἅγγελοι διδάσκονται τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, ὅπως φανερώνει ἡ περίπτωσι τοῦ Γαβριήλ, ποὺ ἔμαθε τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἅγιο Ἰωάννη, καὶ εὐαγγελίστηκε καὶ στὴν παρθένο, ὅτι θὰ συλλάβει τὸν Θεὸ Λόγο ποὺ θὰ λάβει σάρκα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Ἄνδρικῆς: Ἄνδρικὴ θεουργία εἶναι ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποία, ἂν καὶ ἦταν Θεός, πραγματοποιοῦσε τὶς θεῖες ἐνέργειες ἐνσαρκωμένος. Καὶ πρόσεξε πῶς, ἐνῶ ἐδῶ κάλεσε τὸν Ἰησοῦ ἄνδρικὴ θεουργία, δηλώνοντας μὲ τὸ ἄνδρικὴ ὅτι ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος καὶ μὲ τὸ θεουργία ὅτι εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, πραγματοποιώντας ὁ ἴδιος τὰ θεϊκὰ θαύματα, μετὰ ἀπὸ λίγο λέει ὅτι εἶναι ἀμετάβλητος· ἔμεινε δηλαδή ὅτι ἦταν πάντοτε. Κοίταξε πάλι κι ἐκεῖνο· πῶς λέει ὅτι ἔγινε στὴν ἁγία Θεοτόκο Μαρία τὸ θεαρχικὸ μυστήριον τῆς ἄρρητης

8. Πράξ. 7,53.

θεαρχικὸν μυστήριον. Θεοπλαστίαν δὲ λέγει, δηλῶν ὅτι Θεὸς ἐπλάσθη, καθ' ὃ γέγονεν ἄνθρωπος, ὡς τὸ εἰρημένον, «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Θεαρχικὸν δέ, ὅτι τοῦ Θεοῦ τοῦ αἰτίου καὶ ἀρχῆς ὄντος τῶν λεγομένων θεῶν, ἀγγέλων τε καὶ δικαίων ἀνθρώπων, τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως ἦν, ὃν Θεὸν Ἰησοῦν προωνόμασε.

Τὴν δὲ Μαριάμ: Σημεύωσαι ταῦτα κατὰ Νεστοριανῶν· οὐ πάντες δὲ ἄγγελοι ἐθαρρήθησαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας· ἐπεὶ, ὅτε ἀνελαμβάνετο ὁ Κύριος μετὰ τὸ πάθος, τινὲς ἦσαν οἱ
 10 λέγοντες, ὅτι «Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης;»· ἡ γὰρ ἐρώτησις ἄγνοιαν ἐμφαίνει. Σημεύωσαι κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Ἀκεφάλων, ὅτι τὸν Ἰησοῦν ὑπερούσιον αἰτίαν, φησὶν, ἅτε ποιητὴν ὄντα πάντων· καὶ ὅτι ἀμεταβόλως λέγει αὐτὸν γεγεννησθαι καθ' ἡμᾶς· οὐχ ἡ αὐτὴ δὲ καὶ μία ταῦτα φύσις, εἰ καὶ ὁ αὐτὸς τὰ
 15 δύο· καὶ ὅτι αὐτὸς καὶ νομοθέτης καὶ ὑπὸ νόμον, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος δι' ἀγγέλων διετάττετο, ἐν τε τῇ εἰς Αἴγυπτον ἀναχωρήσει, καὶ ἐν τῇ ἐξ αὐτῆς ὑποστροφῇ, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ τῶν ἀγγέλων δημιουργός. Ὡστε εἰς καὶ αὐτὸς Χριστὸς ἐν δύο φύσεσι τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας κατεπράξατο μυστήριον· εἰ-
 20 ρηται γάρ· «ὅς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών». Ἴδου δύο μορφαί· ὅπερ γὰρ φησὶν ἐνταῦθα, οὐκ ἀποπηδᾶ, τοῦτό ἐστι τό, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο, τούτέστιν οὐκ ἀπηξίωσεν ὡς ἄνθρωπος ὑπακοῦσαι καὶ ἀγγέλοις, εὐπειθῶς δὲ
 25 ὑποτάττεται ταῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δι' ἀγγέλων ὑποτυπώσεσιν· αὐτὸς γὰρ οὗτος ἔταξε τὸ ἀνθρώπινον γένος διέπειν.

Ἀμεταβόλως: Οὐ γὰρ ἐτρέπη τὴν θείαν φύσιν.

9. Ἰω. 1,14.

10. Ψαλμ. 23,8· 10.

θεοπλασίας. Θεοπλασία λέει, γὰρ νὰ δηλώσει ὅτι ὁ Θεὸς πλάστηκε, ἀφοῦ ἔγινε ἄνθρωπος, ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «Ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα»⁹. Μυστήριον θεαρχικὸν λέει, διότι πρόκειται γὰρ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι τὸ αἷτιον καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν λεγόμενων θεῶν, ἀγγέλων καὶ δίκαιων ἀνθρώπων, ποῦ τὸν ὀνόμασε ὁ θεῖος Διονύσιος πρὶν Θεὸν Ἰησοῦ.

Τὴν δὲ Μαριάμ: Σημείωσέ τα αὐτὰ κατὰ τῶν Νεστοριανῶν. Δὲ θεωρήθηκαν ὅλοι οἱ ἄγγελοι ἄξιοι γὰρ τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας. Γιατί, ὅταν μετὰ τὸ πάθος ὁ Κύριος ξαναπῆγε στοὺς οὐρανοὺς, ὑπῆρχαν μερικοὶ ποῦ εἶπαν: «Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς δόξας;»¹⁰. Ἡ ἐρώτησις αὐτὴ φανερῶναι ἄγνοια. Σημείωσε κατὰ τῶν Νεστοριανῶν καὶ τῶν Ἀκεφάλων, ὅτι καλεῖ τὸν Ἰησοῦ ὑπερούσια αἰτία, ἐπειδὴ εἶναι ὁ δημιουργὸς ὅλων, καὶ ὅτι γεννήθηκε ὅμοια μ' ἐμᾶς χωρὶς μεταβολή. Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις, ἀν καὶ εἶναι ὁ ἴδιος καὶ τὰ δύο. Καὶ ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος νομοθέτης καὶ ὑποκείμενος στὸ νόμον, καὶ ὁ ἴδιος ὡς ἄνθρωπος δεχόμενος τὶς διαταγὰς τῶν ἀγγέλων κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ τῶν ἀγγέλων. Ὡστε ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς Χριστὸς πραγματοποιοῦσε σὲ δύο φύσεις τὸ μέγα μυστήριον τῆς οἰκονομίας. Γιατί ἔχει εἰπωθεῖ: «Αὐτὸς, ἐνῶ εἶχε τὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησε δικαιολογία τὴν ἰσότητά του μετὰ τὸ Θεόν, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς θεότητος, παίρνοντας μορφήν δούλου»¹¹. Ἴδου οἱ δύο μορφές. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ λέει ἐδῶ, «ὅτι δὲν ξεφεύγει», αὐτὸ σημαίνει τὸ «δὲν ἐθεώρησε δικαιολογία», δηλαδὴ δὲν ἔκρινε ἀνάξιόν του σὰν ἄνθρωπος νὰ ὑπακούσῃ καὶ στοὺς ἀγγέλους. Καὶ ὑποτάσσεται ὑπάκουα εἰς τοὺς ὑποδείξεις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα μέσῳ τῶν ἀγγέλων. Γιατί αὐτὸς τοὺς εἶχε ὀρίσει νὰ κυβερνοῦν τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Ἀμεταβόλως: Δὲν ἄλλαξε τὴν θεῖαν φύσιν του.

11. Φιλ. 2,6-7.

Οὐκ ἀποπηδᾷ: Τὰ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ ταχθέντα, ἤγουν προορισθέντα, αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων ἀνέλαβε καὶ εἰς ἑαυτὸν ἔδειξε.

Καὶ περὶ τοῦ ἀγγέλου: Ὅτι τὸ τοῦ ἐνισχύσαντος ἀγγέλου τὸν Κύριον κεφάλαιον, ὅπερ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν φέρεται, λέγει
 5 καὶ ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ ὅτι ἀγράφως μᾶλλον ἐν μυστηρίῳ κρυφίως αὐτὸ παρεδόθη αὐτῷ καὶ τῷ ἀγίῳ Τιμοθέῳ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου· τὸ γὰρ αὐτοῦ κήρυγμα συνέγραψεν ὁ Λουκᾶς· δηλοῦται δὲ τοῦτο, ὅτι ὡς ἐν μυστηρίῳ παρέλαβεν ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, «ταῖς ἱερατικαῖς ἡμῶν παραδόσεσιν ἐκπεφασμένα».
 10 Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἐρμηνείαν, ἣτις φησί, τὸ γὰρ εἰρῆσθαι παρὰ τῷ Ἡσαΐα «τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελον», ὀνομάζεσθαι τὸ γεννηθὲν παιδίον τῆ σαρκὶ αὐτοῦ πρέπειν φησί, καὶ διὰ τί ἐκλήθη ἄγγελος, ὅτι τὴν τοῦ Πατρὸς βουλήν ἀνήγγειλαν ἡμῖν· σώσας γὰρ ἡμᾶς διὰ τοῦ οἰκείου πάθους, ἔδειξεν, ὅτι καὶ ὁ Πα-
 15 τὴρ ταύτης ἦν τῆς βουλῆς· οὔτε γὰρ ὡς ὑποβεβηκῶς τοῦ Πατρὸς ἐκλήθη ἄγγελος· πρὸς Ἀρειανούς τοῦτο. Τὸ τοῦ ἐνισχύσαντος ἀγγέλου κεφάλαιον μὴ παρὰ τὴν ἐρμηνείαν δέξῃ τῆς ἀγίας Γραφῆς· πρὸς γὰρ τὴν σάρκα ὀφείλει τοῦτο νοεῖσθαι· καὶ ἀλλαχοῦ γάρ φησι τὸ Εὐαγγέλιον, μετὰ τοὺς πειρασμούς, ὅτι
 20 προσελθόντες ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ· καὶ ὅτι ἐκοπίασεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας καὶ ὅτι ἐπέινησε· ταῦτα γὰρ πάντα δείκνυσιν, ὅτι τέλειον ἀνέλαβεν ἄνθρωπον μετὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων. Ἄλλ' ἐρεῖ τις, ποῦ χρεῖα ἦν ἀγγέλου θειότητος παρουσίας; Λέγομεν οὖν ὅτι τὰ πλείω ὁ Θεὸς δι' ἀγγέλων θαυματουργεῖ· καὶ
 25 τοῦτο λέγει πᾶσα ἡ θεία Γραφή.

Ἐκφαντορικὴν: Κατὰ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὑπ' αὐτοῦ λεχθέν, «ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις».

Οὐκ ἀποπηδᾶ: Αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ αὐτὸς εἶχε ρυθμίσει ἢ ποὺ εἶχε ὀρίσει ἀπὸ πρὶν, ὁ ἴδιος τὰ ἀνέλαβε στὸ τέλος καὶ τὰ φανέρωσε στὸν ἑαυτό του.

Καὶ περὶ τοῦ ἀγγέλου: Τὴν ἀναφορὰ γιὰ τὸν ἄγγελο ποὺ ἐνίσχυσε τὸν Κύριο, ποὺ γίνεται στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ, τὴν κάνει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος. Καὶ λέει ὅτι χωρὶς γραφὴ μᾶλλον καὶ μὲ τρόπο μυστικὸ κρυφὰ παραδόθηκε σ' αὐτὸν καὶ τὸν ἅγιον Τιμόθεο ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου συνέγραψε ὁ Λουκᾶς. Καὶ τὸ δηλώνει αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τὸ παρέλαβε σὰν σὲ μυστήριον, μὲ τὸ λόγο του, «σαφηνισμένα ἀπὸ τὶς ἱερατικὲς μας παραδόσεις». Πρόσεχε καὶ τὴν ἄλλη ἐρμηνεία ποὺ λέει, λέγοντας ὁ Ἡσαΐας «ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλής», λέει ἀρμόζει στὴ σάρκα του νὰ ὀνομάζεται τὸ παιδί ποὺ γεννήθηκε· καὶ γιὰτί ὀνομάστηκε ἄγγελος, ἐπειδὴ μᾶς ἀνάγγειλε τὴν ἐπιθυμία τοῦ Πατέρα. Ἀφοῦ δηλαδὴ μᾶς ἔσωσε μὲ τὸ πάθος του, ἔδειξε ὅτι καὶ ὁ Πατέρας εἶχε τὴν ἐπιθυμία αὐτή. Οὔτε βέβαια ὀνομάστηκε ἄγγελος, ἐπειδὴ εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα (αὐτὸ γιὰ τοὺς Ἀρειανούς). Τὴν ἀναφορὰ γιὰ τὸν ἄγγελο ποὺ τὸν ἐνίσχυσε, μὴν τὴν δεχτεῖς ἀντίθετα μὲ τὴν ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ δεχόμεστε σχετικὰ μὲ τὴν σάρκα. Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο λέει τὸ Εὐαγγέλιον, μετὰ τοὺς πειρασμούς, ὅτι ἦρθαν κοντὰ του ἄγγελοι καὶ τὸν διακονοῦσαν¹², καὶ ὅτι κουράστηκε ἀπὸ τὴν ὁδοιπορία, καὶ ἐπίσης ὅτι πείνασε¹³. Αὐτὰ ὅλα δείχνουν ὅτι ἀνέλαβε ἀκέραιο τὸν ἄνθρωπο μὲ ὅλα τὰ παθήματά του. Ἀλλὰ θὰ πεῖ κάποιος, ποῦ χρειάζεται ἄγγελο, ὅταν εἶναι παρούσα ἡ θεότητα; Ἀπαντῶ λοιπόν, ὅτι τὰ περισσότερα θαύματά του ὁ Θεὸς τὰ ἐνεργεῖ μέσω ἀγγέλων, καὶ αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ ὅλη ἡ θεία Γραφή.

Ἐκφαντορικὴν: Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε πρὸς τὸν Πατέρα του· «Φανέρωσα τὸ ὄνομά σου στοὺς ἀνθρώπους»¹⁴.

13. Ἰω. 4,6. Ματθ. 4,2.

14. Ἰω. 17,6.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Τὰς οὐρανίας οὐσίας: Τί δήποτε, μιᾶς οὐσίας εἶναι πάντας
 ἀγίους τοὺς ἀγγέλους λεγούσης τῆς Ἐκκλησίας, ὁ θεῖος Διονύ-
 σιος πολλὰς ὀνομάζει δυνάμεις; Ὁ γοῦν μέγας Διονύσιος, ὁ
 5 Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὁ ἀπὸ ρητόρων, ἐν τοῖς σχολίοις οἷς
 πεποίηκεν εἰς τὸν μακάριον Διονύσιον τὸν αὐτοῦ συνώνυμον,
 οὕτω λέγει, ὅτι ἀγέννητον εἶωθε καλεῖν ἢ ἔξω σοφία πᾶσαν ἀό-
 ρατον φύσιν, ὁμοίως καὶ οὐσίας τὰς ὑποστάσεις· κάκ τούτου
 φησὶν, ὅτι κατὰ τοὺς ἔξω εἴρηνται τῷ ἀγίῳ Διονυσίῳ αἱ τοιαῦ-
 10 ται φωναὶ καταχρηστικῶς.

Ἐκφαντορίαν: Τουτέστι τὴν ἔκφασιν, ἧτοι διασάφησιν.

Ὄνομάζουσι: Τὴν ἐσχάτην τῶν νοητῶν τάξιν κυρίως ἀγ-
 γέλους φησὶ προσαγορεύεσθαι, τὰς δὲ ὑπερβεβηκυίας ἐτέρως,
 ὧν ἐνίας καὶ ὀνομάζει· ἐν δὲ τῷ ἐξῆς κεφαλαίῳ τῶν ἐννέα τα-
 15 γμάτων μυστικῶς ἀπομνημονεύει· νῦν δὲ τελέως λέγει, ὅτι αἱ
 ἀνώτεραι τάξεις ἐπίστανται μὲν ὅσα αἱ ὑποβεβηκυῖαι δι' ἐλλάμ-
 ψεως μεμύηνται, γινώσκουσι δὲ καὶ ἕτερα ταῖς ὑποκειμέναις
 ἄγνωστα· εἰ δὲ καὶ οὕτως ἐστίν, ὅμως γενικῶ ὀνόματι καὶ ἄγ-
 γελοι ἔσθ' ὅτε καλοῦνται πάντα τὰ νοητὰ τάγματα. Φησὶ δὲ καὶ
 20 διὰ τί, ὡς ἐν τῷ ἑκατοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· «εὐλογεῖτε τὸν
 Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ»· καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρίτῳ·
 «ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα», καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκ
 ἀντιστρέφει δὲ ὁ λόγος· τὰ γὰρ ὑποβεβηκότα οὐκ ὀνομάζεται
 τῷ τῶν ἀνωτέρων γνωρίσματι, καὶ ὅτι διὰ τῶν ὑπερβεβηκυῶν
 25 δυνάμεων αἱ ὑποβεβηκυῖαι μυσταγωγοῦνται.

Ἀποπερατοῦσαν: Τουτέστι τὴν ἐσχάτην τάξιν τῶν ἀγγελι-
 κῶν διατάξεων.

Φαμὲν δέ: Ἐρωτήσειεν ἂν τις· Αὐταὶ αἱ τῶν οὐρανίων τά-

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Τὰς οὐρανίας οὐσίας: Για ποιό λόγο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἔχουν ὅλοι τὴν ἴδια οὐσία, ὁ ἅγιος Διονύσιος ἐντούτοις ἀναφέρει τὰ ὀνόματα πολλῶν δυνάμεων; Ὁ μέγας Διονύσιος λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξάνδρειας, μὲ προέλευση ἀπὸ ρήτορες, στὰ σχόλια ποὺ ἔγραψε στὸν συνώνυμό του μακάριο Διονύσιο λέει τὰ ἐξῆς: ὅτι Ἡ ἔξω σοφία καλεῖ συνήθως ἀγέννητη κάθε ἀόρατη φύση, ὅμοια καλεῖ καὶ οὐσίες¹ τὶς ὑποστάσεις. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ λέει ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὰ χρησιμοποιοῦ ὁ ἅγιος Διονύσιος καταχρηστικὰ σύμφωνα μὲ τοὺς ἔξω σοφούς.

Ἐκφαντορίαν: Δηλαδή τὴν ἔκφανση, ἤτοι τὴ διασάφηση.

Ὀνομάζουσι: Τὴν ἔσχατη κυρίως τάξη τῶν νοητῶν μᾶς λέει ὅτι τὴν ὀνομάζουν ἄγγελους, ἐνῶ τὶς πάνω ἀπὸ αὐτὴν τάξεις τὶς ὀνομάζει ἀλλιῶς καὶ μερικῶν δίνει καὶ τὰ ὀνόματα. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο κάνει μνεῖα μυστικὴ τῶν ἐννέα ταγμάτων. Καὶ τώρα λέει τέλεια ὅτι οἱ ἀνώτερες τάξεις γνωρίζουν ὅσα οἱ κατώτερες ἔχουν διδαχθεῖ μὲ φωτισμὸ (ἐλλαμψη). Γνωρίζουν ὅμως καὶ ἄλλα ποὺ εἶναι ἄγνωστα στὶς κατώτερές τους. Ἐὰν καὶ τὸ πρᾶγμα ἔχει ἔτσι, ὥστόσο ὅλα τὰ νοητὰ τάγματα συμβαίνει κάποτε νὰ καλοῦνται καὶ ἄγγελοι, μὲ τὸ γενικὸ αὐτὸ ὄνομα. Ἀναφέρει καὶ τὸ λόγο, ὅπως στὸν ἑκατοστὸ δεύτερο ψαλμό, «εὐλογεῖτε τὸν Κύριο, ὅλοι οἱ ἄγγελοί του», καὶ στὸν ἑκατοστὸ τρίτο, «Αὐτὸς ποὺ κάνει τοὺς ἄγγελους τοῦ πνεύματα» κ.τ.λ. Ὁ λόγος δὲν δέχεται ἀντιστροφή· γιατί τὰ κατώτερα δὲ δέχονται τὸ γνῶρισμα τῶν ἀνωτέρων, καὶ ὅτι τὶς κατώτερες δυνάμεις τὶς μυσταγωγοῦν οἱ ἀνώτερες.

Ἀποπερατοῦσαν: Δηλαδή τὴν ἔσχατη τάξη τῶν ἀγγελικῶν διακοσμήσεων.

Φαμὲν δέ: Θὰ μπορούσε νὰ ρωτήσῃ κάποιος: Αὐτὲς οἱ οὐ-

1. Οὐσία = ὑπόσταση.

ξεις, αἱ ὑπερβεβηκυῖαι, καὶ κατωτέραι, καὶ ἔτι ὑφειμέναι οὕτως
 ἐγένετο, ὥστε τὴν μὲν ἀνωτέραν εἶναι, τὴν δὲ κατωτέραν; Καὶ
 λέγομεν, ὅτι καὶ τὰ νοητὰ πάντα αὐτεξούσια ἐδημιούργησεν ὁ
 Θεός· εἰ γὰρ ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος ἐγένετο, ἐκ χοϊκοῦ φυρά-
 5 ματος καὶ ψυχῆς ὑπάρχων, πόσω μᾶλλον αἱ νοηταὶ δυνάμεις, αἱ
 μηδὲν ἔχουσι γεῶδες ἢ βαρὺ, αὐτεξούσιοι ἐγένοντο; Τοῦτο γὰρ
 καὶ ἡ θεία παρίστησι Γραφή, λέγουσα, τὸν διάβολον ἐξ ἀγγελι-
 κῆς ἐκουσίως ἐκπεσεῖν τάξεως· καὶ οὗτος δὲ ὁ θεῖος ἀνὴρ πρὸ
 δύο φύλλων περὶ ἀγγελικῶν δυνάμεων· ὅτι νοητῶς γὰρ ἐπὶ τὸ
 10 θεομίμητον ἑαυτὰς ἀποτυποῦσαι καὶ πρὸς τὴν θεαρχικὴν ἐμφέ-
 ρειαν ὑπερκοσμίως ἀρῶσαι καὶ μορφοῦν ἐφιέμεναι τὸ νοερὸν
 αὐτῶν εἶδος, ἐξ ὧν πάντων δείκνυται, ὡς αὐτοπροαίρετοι καὶ
 αὐτεξούσιοί εἰσιν αἱ νοηταὶ δυνάμεις. Εἰκότως οὖν φησιν, ὅτι
 ἐκάστη πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῆς ἰδίας τοῦ ἀγαθοῦ ἐφέσεως ἐλ-
 15 λάμπεται θείας κατανοήσεις· διὰ τοῦτο καὶ τάξεις καλοῦνται,
 βαθμηδόν, ὡσπερ τῆς ἐν αὐταῖς ἐφέσεως οὔσης. Διὰ τοῦτο ἐν-
 ταῦθα, φησὶν, οὐκ ἔχει λόγον, τὴν τελευταίαν τάξιν σεραφίμ ἢ
 θρόνους ὀνομάζειν. Σημεῖωσαι δὲ διὰ τί καλοῦνται πάντα τὰ
 τάγματα ἄγγελοι· ὅτι οἱ κυρίως ἄγγελοι ἀνάγουσι τοὺς ἱεροὺς
 20 ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς ἐγνωσμένας αὐτοῖς θείας αὐγὰς.

Ἄλλ' ὡσπερ αὕτη: Ἡ τῶν ἀγγέλων δηλαδὴ τάξις.

Τοὺς καθ' ἡμᾶς: Τῶν ἐποπτικωτάτων μυστηρίων τούτων
 ἐμφορηθεὶς ὁ ἱερὸς Διονύσιος, ἐκκαλύπτει λέγων, ὡς ἡ μὲν τε-
 λευταία τάξις, ἢ καλουμένη ἄγγελοι, τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἱεράρ-
 25 χας τῶν Ἐκκλησιῶν παιδαγωγικῶς χειραγωγοῦσιν ἐπὶ τὴν
 πρὸς Θεὸν ἀναγωγὴν, τὴν δὲ κατωτέραν τάξιν αὐτὴν, τὴν ἡμῶν
 παιδαγωγόν, καὶ τὰς βαθμηδόν ὑπερκειμένας αἱ ἀνώτεραι ὡς
 ὑποβεβηκυῖας μυσταγωγοῦσι.

Τῆς ἀποκληρούσης: Τουτέστι τῆς τελευταίας, τῆς τῶν ἀγ-
 30 γέλων φημί. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι δοξάζει κοινὰς εἶναι πάσας τὰς
 ὀνομασίας τῶν ἐννέα ταγμάτων, ἐκάστου τάγματος, διὰ τὸ κοι-

ράνιες τάξεις, οί ανώτερες καὶ κατώτερες, καὶ οί ἀκόμα κατώτερες, ἔγιναν ἔτσι, ὥστε ἡ μία νὰ εἶναι ἀνώτερη καὶ ἡ ἄλλη κατώτερη; Καὶ λέμε ὅτι καὶ ὅλα τὰ νοητὰ ὁ Θεὸς τὰ δημιούργησε αὐτεξούσια· γιατί, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἔγινε αὐτεξούσιος, πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μάζα χοϊκὴ καὶ ψυχῇ, πόσο μᾶλλον αὐτεξούσιες εἶναι οί νοητὲς δυνάμεις πὺ δὲν ἔχουν κανένα στοιχεῖο γεῶδες ἢ βαρὺ; Αὐτὸ καὶ ἡ θεία Γραφὴ παρουσιάζει λέγοντας, ὅτι ὁ διάβολος ἐξέπεσε ἐκούσια ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴν τάξην. Καὶ ὁ ἴδιος θεϊκὸς ἄνδρας πρὶν ἀπὸ δύο σελίδες μιλά γιὰ τὶς ἀγγελικὰς δυνάμεις· ὅτι δηλαδὴ διαμορφώνουν τὸν ἑαυτὸ τους νοητὰ ἔτσι πὺ νὰ μοιάζουν τὸ θεῖο, ἀποβλέπουν ὑπερκόσμια στὴ θεϊκὴ ὁμοιότητα καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ διαμορφώνουν τὸ νοερό τους εἶδος. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι οί νοητὲς δυνάμεις εἶναι αὐτοπροαίρετες καὶ αὐτεξούσιες. Δικαιολογημένα λοιπὸν λέει ὅτι καθε μία φωτίζεται μὲ θεῖες κατανοήσεις ἀνάλογα μὲ τὸν πόθο της πρὸς τὸ ἀγαθόν. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζονται τάξεις, κλιμακωτά, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιθυμία μέσα τους. Γι' αὐτὸ ἐδῶ, λέει, δὲν ἔχει σημασία νὰ λέμε τὴν τελευταία τάξην σεραφίμ ἢ θρόνο. Σημείωσε ὅμως γιατί καλοῦνται ὅλα τὰ τάγματα ἄγγελοι· ἐπειδὴ οί κυρίως ἄγγελοι ἀνεβάζουν τοὺς ἱεροὺς ἀνθρώπους στὶς θεῖες αὐγὰς πὺ ἔχουν γνωρίσει.

Ἄλλ' ὥσπερ αὕτη: Ἡ τάξην δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων.

Τοὺς καθ' ἡμᾶς: Καταπλημμυρισμένος ὁ ἱερὸς Διονύσιος ἀπὸ τὰ ἐποπτικότερα αὐτὰ μυστήρια, ἀποκαλύπτει καὶ λέγει, ὅτι ἡ τελευταία τάξην, πὺ ἔχει τὴν ὀνομασία ἄγγελοι, χειραγωγεῖ παιδαγωγικὰ τοὺς ἱεράρχες τῶν ἐκκλησιῶν, πὺ ζοῦν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, στὸ ἀνέβασμά τους πρὸς τὸ Θεόν. Τὴν κατώτερη ὅμως τάξην αὕτη, τὴν παιδαγωγὸν τὴ δικὴν μας, καὶ τὶς ἀνώτερες κλιμακωτὰ τὶς διδάσκουν σὰν κατώτερές τους οί ἀνώτερες τάξεις.

Τῆς ἀποκληρούσης: Ἐννοεῖ τὴν τελευταία, τὴν τάξην τῶν ἀγγέλων. Καὶ σημείωσε, ὅτι ἔχει τὴ γνώμη ὅτι εἶναι κοινὲς ὅλες οί ὀνομασίαι τῶν ἐννέα ταγμάτων, ἐπειδὴ παίρνουν κοινὴ

νῶς ἐλλάμπεσθαι ἐκ τοῦ θεοειδοῦς εἰς τὴν ἐκ Θεοῦ φωτοδο-
 σίαν, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως. Ἔστι, φησί, κοινῶς ὀνομάσαι πάσας
 τὰς νοερὰς καὶ ἀσωμάτων τάξεις καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, του-
 τέστι κατὰ τὸ θεοειδές, ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὸ τῷ Θεῷ εἰκέναι·
 5 καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἐκάστη αὐτῶν· ὥστε πάσας μὲν τὰς ὑπέρ-
 κοσμίους τάξεις θεοειδεῖς καλεῖσθαι, καὶ ἑτέραν δὲ κοινωνίαν
 ἔχειν πάσας αὐτὰς τὴν τῆς φωτεινοτάτης ἐλλάμψεως ἐκ Θεοῦ
 δωρεάν, κἂν πρὸς τὸ ἐκάστη ἐφικτὸν ἢ ἐπ' ἔλαττον ἢ ἐπὶ
 πλεῖον ἢ ἔλλαμψις δίδωται. Ἐν δὲ τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων
 10 λόγῳ φησὶν, ὅτι θεῖοι μόνοι λέγονται οἱ παντὸς τάγματος τα-
 ξίαρχοι.

Ἰδιότητος: Σημεῖωσαι πῶς ἰδιότητος λέγει τὰς ἐκάστης
 τάξεως ἀναλογίας.

Εἰς τὸ κεφάλαιον στ'

15 § 1. Μόνην ἀκριβῶς: Ὅτι μόνος ὁ Θεός, ὁ καὶ θεοποιῶν
 αὐτούς, οἶδεν ἀκριβῶς αὐτούς τε καὶ τὰς αὐτῶν λειτουργίας,
 καὶ αὐτοὶ δὲ ἴσασιν αὐτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν. Ἡμεῖς γὰρ οὐδὲν
 ἀκριβῶς τῶν κατ' αὐτοὺς ἐπιστάμεθα, εἰ μὴ ὅσα ἐκ τῆς θείας
 ἐδιδάχθημεν Γραφῆς.

20 Ἐννέα: Σημεῖωσαι, ὅτι ἐννέα εἰσὶ τάγματα θεῖα τῶν νοη-
 τῶν.

§ 2. Ἱεροτελεστής: Ἱεροτελεστήν μὲν οἰκεῖον εἶωθε καλεῖν
 ἢ τὸν θειότατον ἀπόστολον Παῦλον, ἢ τὸν ἅγιον Ἱερόθεον, ὡς
 ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων ἐλέχθη λόγῳ· νῦν δὲ οὐδένα ἕτε-
 25 ρον ἡγοῦμαι λέγειν αὐτόν, ἢ τὸν ἅγιον Παῦλον· οὐδενὸς γὰρ ἦν
 ἄλλου ἢ αὐτοῦ τοῦ ἄχρι τρίτου οὐρανοῦ φθάσαντος καὶ τὰ περὶ
 τούτων μνηθέντος.

Πρώτη τριαδικὴ τάξις.

Θρόνοι,

χερουβίμ,

σεραφίμ.

30 Προσεχῶς: Περὶ τοῦ Θεῷ ἐγγίζοντος πρώτου τῶν ἱερῶν
 ταγμάτων.

έλλαμψη έξαιτίας τῆς θεοειδείας τους κατὰ τῆ φωτοδοσία ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ὄχι ὁμοια. Μποροῦμε, λέει, νὰ ὀνομάσομε κοινὰ ὅλες τὶς νοερὲς καὶ ἄσώματες τάξεις καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὴ θεοειδεία, ποὺ σημαίνει σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητά τους μὲ τὸ Θεό, ὅσο μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει κάθε μία ἀπὸ αὐτές. Ὡστε ὅλες οἱ ὑπερκόσμιες τάξεις καλοῦνται θεοειδεῖς, ἔχουν ὁμως ὅλες αὐτὲς διάφορη συμμετοχὴ στὴ φωτεινότητα ἔλλαμψη κατὰ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη κι ἂν δίνε-ται ἢ ἔλλαμψη λιγότερο ἢ περισσότερο, σύμφωνα μὲ ὅσο μπορεῖ κάθε μία. Στὸ βιβλίο Περὶ θείων ὀνομάτων λέει ὅτι θεῖοι καλοῦνται μόνο οἱ ταξίαρχοι κάθε τάγματος.

Ἰδιότητας: Σημείωσε, ὅτι 'ιδιότητες' ὀνομάζει τὶς ἀναλογίες τῆς κάθε τάξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

§ 1. Μόνην ἀκριβῶς: Μόνο ὁ Θεός, ποὺ θεοποιεῖ κι αὐτούς, γνωρίζει ἀκριβῶς τὶς οὐράνιες δυνάμεις καὶ τὶς λειτουργίες τους. Καὶ οἱ ἴδιες πάλι γνωρίζουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ τὸ ἔργο τους. Ἐνῶ ἐμεῖς δὲν γνωρίζομε τίποτε γι' αὐτὲς ἀκριβῶς, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα μάθαμε ἀπὸ τὴ θεία Γραφή.

Ἐννέα: Σημείωσε ὅτι ὑπάρχουν ἔννεα τάγματα τῶν νοητῶν.

§ 2. Ἱεροτελεστής: Ἱεροτελεστή του συνηθίζει νὰ καλεῖ ἢ τὸν θεϊκότατο ἀπόστολο Παῦλο, ἢ τὸν ἅγιο Ἱερόθεο, ὅπως εἰπώθηκε στὸ βιβλίο Περὶ θείων ὀνομάτων. Ἐδῶ ὁμως δὲν νομίζω ὅτι λέει αὐτὸς κανένα ἄλλο, παρὰ μόνο τὸν ἅγιο Παῦλο. Γιατὶ κανενὸς ἄλλου γνώρισμα δὲν ἦταν, παρὰ ἐκείνου ποὺ ἔφτασε ὡς τὸν τρίτο οὐρανὸ καὶ μυήθηκε τὰ σχετικὰ μὲ αὐτά.

Πρώτη τριαδικὴ τάξη

Θρόνοι

Χερουβιμ

Σεραφίμ.

Προσεχῶς: Ἀναφέρεται στὸ Θεὸ ποὺ ἐγγίζει πρῶτος τὰ ἱερὰ τάγματα.

Ἀγιωτάτους: Τὴν πρώτην τριαδικὴν ταύτην καὶ θεοειδῆ ταξιαρχίαν ἔστι τὸν νουνεχῶς καὶ ἀξίως Θεοῦ κατοπεύοντα καταλαβεῖν ἀπὸ τε τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὃς φησι θρόνον πρῶτον, ἐφ' οὗ ὤφθη ὁ Θεός, εἶτα εὐθὺς ἐχόμενα τὰ θεῖα χερουβίμ· παρὰ δὲ
5 τῷ Ἡσαΐα τὰ ἀγιώτατα σεραφίμ κύκλω ἰστάμενα τοῦ Θεοῦ θεωροῦντα. Ταῦτα δὲ δηλοῖ τὴν ὑπὲρ πάντας ἀνωτάτω παρὰ τὸν Θεὸν αὐτῶν λῆξιν· σαφηνίζεται δὲ ταῦτα σχεδὸν παραπλησίως καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, τοῦ ἀποστόλου, εὐαγγελιστοῦ καὶ θεολόγου.

10 Ἀμέσως: Ἀμέσως εἴρηται, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄλλο τάγμα πρὸ αὐτῆς. Σημείωσαι δέ, ὅτι τοὺς θρόνους, ἤτοι τὰ πολυόμματα καὶ τὰ πολύπτερα χερουβίμ καὶ σεραφίμ λέγει ἀνωτέρας εἶναι πασῶν δυνάμεις καὶ τῆς μιᾶς τριαδικῆς ἱεραρχίας.

Ὁ κλεινός: Τὸν ἅγιον Παῦλον αἰνίττεται.

15 Ἐξουσιῶν: Τὰς ἐφεξῆς δύο τριαδικὰς τῶν νοητῶν ἀγίας ταξιαρχίας κάτωθεν εἰς ἄνω καταλέγει· πρῶται γάρ εἰσιν αἱ κυριότητες, εἶτα ἐξῆς αἱ δυνάμεις, εἶτα αἱ ἐξουσίαι. Αὐτὸς δὲ τὰς ἐξουσίας πρώτας τάξας, μέσας ἔλαβε τὰς κυριότητας, καὶ τῆς τρίτης λειτουργικῆς τριάδος πρῶται αἱ ἀρχαί, εἶτα λοιπὸν οἱ
20 ἀρχάγγελοι, καὶ τὸ τελευταῖον ἄγγελοι. Νῦν οὖν οὐχ οὕτως αὐτῶν ἐμνημόνευσεν ἐν τῷ ἐξῆς κεφαλαίῳ, ἀλλὰ κάτωθεν εἰς ἄνω λαβῶν ὠνόμασεν. Ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος ἐν τε τῇ πρὸς Ῥωμαίους καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους μέμνηται ἐνίων ἀγγελικῶν ταγμάτων, οὐ ταύτην δὲ τὴν τάξιν ὑφηγεῖται. Δηλοῖ δὲ ὁ μέγας
25 Διονύσιος, ὅτι ἐν μυστηρίῳ ταῦτα παρέδωκε τοῖς ἀγίοις ὁ θεῖος Ἀπόστολος.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

§ 1. Πάλιν ἡ ἐπιγραφὴ κάτωθεν ἐπὶ τὰ ὑπέρτερα ἀνεισι·

Ἄγιωτάτους: Αὐτὴ τὴν πρώτη καὶ θεϊκὴ ταξιαρχία μπορεῖ, ὅποιος θεάζεται με νοῦ προσεκτικὸ καὶ ἀντάξια στὸ Θεό, νὰ καταλάβει ἀπὸ τὸν Ἰεζεκιήλ, πὺ μιλάει γιὰ τὸ θρόνο πρῶτα, πάνω στὸν ὁποῖο φάνηκε ὁ Θεὸς καθισμένος, καὶ εὐθὺς ἔπειτα συνεχόμενα τὰ θεῖα χερουβίμ. Ἐνῶ στὸν Ἡσαΐα θεωροῦνται τὰ πανάγια σεραφίμ νὰ στέκονται γύρω ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὰ δηλώνουν τὴν πάνω ἀπὸ ὅλα θέση τους κοντὰ στὸ Θεό, καὶ αὐτὰ διασαφηνίζονται πολὺ ὅμοια στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ ἁγίου Ἰωάννη, τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστῆ καὶ θεολόγου.

Ἀμέσως: Λέχθηκε ἀμέσως, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τάγμα μπροστὰ ἀπὸ αὐτό. Καὶ νὰ σημειώσεις ὅτι οἱ θρόνοι, ἤτοι τὰ πολυόμματα καὶ πολύφτερα χερουβίμ καὶ σεραφίμ λέει ὅτι εἶναι οἱ ἀνώτερες ἀπὸ ὅλες τὶς δυνάμεις καὶ τῆς μιᾶς τριαδικῆς ἱεραρχίας.

Ὁ κλεινός: Ὑπαινίσσεται τὸν ἅγιο Παῦλο.

Ἐξουσιῶν: Τὶς δύο τριαδικές στὴ συνέχεια ἅγιες ταξιαρχίες τῶν νοητῶν τὶς κατατάσσει ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Πρῶτες δηλαδὴ εἶναι οἱ κυριότητες, ἔπειτα στὴ σειρά οἱ δυνάμεις, κι ἔπειτα οἱ ἐξουσίες. Ἐκεῖνος, ἀφου ἔταξε πρῶτες τὶς ἐξουσίες, ἔθεσε ὡς μεσαῖες τὶς κυριότητες· καὶ στὴν τρίτη λειτουργικὴ τριάδα πρῶτες τοποθετοῦνται οἱ ἀρχές, ἔπειτα οἱ ἀρχάγγελοι, καὶ τέλος οἱ ἄγγελοι. Τώρα ὅπως δὲν τὶς μνημόνευσε με τὴν ἴδια σειρά στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο, ἀλλὰ τὶς ὀνομάζει ἀνεβαίνοντας ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Ὁ Ἀπόστολος λοιπὸν τόσο στὴν ἐπιστολῆ του πρὸς Ρωμαίους, ὅσο καὶ στὴν πρὸς Ἐφεσίους, μνημονεύει μερικὰ ἀγγελικὰ τάγματα, ἀλλὰ δὲν ἀκολουθεῖ αὐτὴ τῆ σειρά. Ὁ μέγας ὅμως Διονύσιος δηλώνει ὅτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔκανε με τρόπο μυστικὸ τὴν παράδοση αὐτῶν τῶν πραγμάτων στοὺς ἁγίους.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

§ 1. Πάλι ἡ ἀναγραφὴ γίνεται ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ ἀνώτε-

τὰ γὰρ τρίτα σεραφίμ, τὰ δὲ δεύτερα χερουβίμ, καὶ τὰ πρῶτα θρόνοι. Ἀντιστρόφως οὖν ἐπέγραψεν.

Ἐπωνυμία: Σημεύωσαι, ὅτι πᾶν ὄνομα τῶν ἱερῶν σημασίαν περιέχει τῆς τοῦ τάγματος ἰδικῆς ἐνεργείας, ὡς τῶν ἁγίων
5 σεραφίμ καὶ χερουβίμ τῶν ὀνομάτων αἱ ἐρμηνεῖται δηλοῦσιν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄλλο τάγμα πρὸ αὐτῆς.

Θεοφανείας: Εἰς γὰρ τοὺς πρώτους ἐργάζονται, ἐνεργοῦμεναι αἱ πρῶται θεοφάνειαι.

Ἐκφαντορικῶ: Ἀντὶ τοῦ ἐρμηνευτικῶ καὶ παραστατικῶ.

10 Θεοειδῶν: Ἐπειδὴ θεοειδεῖς ἕξεις φησὶν ἐπὶ τῶν θείων νοῶν, οὐ χρὴ ὑπολαμβάνειν τὸν μέγαν Διονύσιον τὰς ἀρετὰς ταύτας τὰς νοητὰς ὡς συμβεβηκός, ἅτε καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν προσγίνεσθαι λέγειν, ὡς ἄλλη ἐν ἄλλῳ ὑποκειμένῳ, οἶον ποιότητα προσγινομένην· τὸ γὰρ συμβεβηκός καὶ ὑποκείμενον
15 ἐκεῖθεν ἀπελήλαται, ὅτε καὶ πᾶσα σύνθεσις καὶ τὸ τῆς ὕλης ἄμορφον ἐκεῖθεν ἐξώρισταί. Εἰ γὰρ ἦν ἄλλο ἐν ἄλλῳ, οἶον συμβεβηκός ἐν ὑποκειμένῳ, οὐκ ἂν ἕξη καθ' ἑαυτὴν ἢ οὐσία ἐκείνη, οὐδὲ θεοῦσθαι καθ' ἑαυτὴν ὡς ἐφικτὸν ἠδύνατο, διὰ μόνην τάξιν τὴν ὡς ἄλλο ἐν ἄλλῳ φυλαττομένην· αἱ οὖν ἐν αὐτοῖς εἰ-
20 ρημέναι ἕξεις αὐτουσιωμέναι εἰσὶν, οὐ μὴν ὡς συμβεβηκός ἐν ὑποκειμένῳ, διὰ τὸ ἄϋλον. Ὅθεν ὁ μέγας Διονύσιος κάτωθεν ἐν τῷ Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας λόγῳ κεφαλαίῳ τετάρτῳ οὐσιώδεις φησὶν εἶναι τὰς ἕξεις τὰς ἐν αὐτοῖς.

Ἐξεων: Σημεύωσαι, ὅτι αἱ θεῖαι δυνάμεις καθ' ἕξιν ἔχουσι
25 τὸ θεοειδές. Ἐξίς δέ ἐστι ποιότης ἔμμονος.

Ἐντεῦθεν οὖν δηλοῦται, ὅτι αὐτεξούσιοί εἰσιν ἕξει τὰς ἀρετὰς κτώμεναι. Τοῦτο πλατύτερον παριστᾷ Ἄμμων ὁ Ἀδρια-

ρα, γιατί τὰ τρίτα εἶναι τὰ σεραφίμ, τὰ δεύτερα εἶναι τὰ χερουβίμ, καὶ τὰ πρῶτα οἱ θρόνοι. Ἐπομένως ἡ ἀναγραφή ἔγινε ἀντίστροφα.

Ἐπωνυμία: Σημείωσε, ὅτι κάθε ἱερὸ ὄνομα περικλείει τὴ σημασία τῆς ἰδιαίτερης ἐνέργειας τοῦ τάγματος, ὅπως δηλώνει ἡ ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων τῶν ἁγίων σεραφίμ καὶ χερουβίμ, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τράγμα πρὶν ἀπὸ αὐτήν.

Θεοφανείας: Οἱ πρῶτες θεοφάνειες λειτουργοῦν ἐνεργούμενες μέσα στοὺς πρῶτους.

Ἐκφαντορικῶ: Ἐντὶ νὰ πεῖ ἐρμηνευτικὸ καὶ παραστατικὸ.

Θεοειδῶν: Ἐπειδὴ τις θεοειδεῖς ἔξεις τις συνδέει μὲ τοὺς θείους νόες, δὲν πρέπει ὁ μέγας Διονύσιος νὰ θεωρεῖ αὐτὲς τις νοητὲς ἀρετὲς ὡς συμβεβηκός¹, ἐπειδὴ λέει ὅτι αὐτὲς πραγματοποιοῦνται καὶ σ' ἐμᾶς, γιατί ἡ κάθε μία συμβαίνει σὲ ἄλλο ὑποκείμενο σὰν ποιότητά του. Γιατί τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὸ ὑποκείμενο ἔχει ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ καὶ κάθε σύνθεση καὶ ἡ ὁμορφιὰ τῆς ὕλης ἔχει ἐξοριστεῖ ἀπὸ ἐκεῖ. Ἄν ἦταν δηλαδὴ ἓνα ἄλλο μέσα σὲ ἄλλο, ἓνα συμβεβηκὸς δηλαδὴ μέσα σὲ ἓνα ὑποκείμενο, ἡ οὐσία ἐκείνη δὲ θὰ ζοῦσε καθεαυτὴ οὔτε θὰ μπορούσε ὅσο ἐπέτρεπε ἡ δυνατότητά της νὰ θεωθεῖ καθεαυτὴ, γιὰ μόνον τὸ λόγο ὅτι φυλάγεται σὰν κάτι ἄλλο μέσα σὲ ἄλλο. Οἱ ἔξεις λοιπὸν ποὺ εἶπαμε ὅτι βρίσκονται μέσα σ' αὐτὰ εἶναι αὐτουσιωμένες, ὄχι ὅμως ὅπως τὸ συμβεβηκὸς μέσα στὸ ὑποκείμενο, γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι ἄυλο. Γι' αὐτὸ ὁ μέγας Διονύσιος στὴ συνέχεια στὸ βιβλίον του Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, κεφάλαιον τέταρτον, λέει ὅτι οἱ μέσα σ' αὐτὰ ἔξεις εἶναι οὐσιώδεις (ἔξεις μὲ δική τους οὐσία).

Ἐξεων: Σημείωσε, ὅτι οἱ θεῖες δυνάμεις ἔχουν τὴ θεοειδεῖα κατὰ ἔξην. Καὶ ἔξην εἶναι ποιότητα μόνιμη.

Ἄπὸ ἐδῶ λοιπὸν φαίνεται ὅτι οἱ δυνάμεις εἶναι αὐτεξούσιες καὶ ἀποκτοῦν τις ἀρετὲς μὲ τὴν ἔξην. Αὐτὸ τὸ ἐκθέτει πλα-

1. Συμβεβηκός: ιδιότητα προσώπου ἢ πράγματος ποὺ δὲν ἀνήκει στὴν οὐσία τους.

νουπολίτης, ἐν τοῖς Περὶ ἀναστάσεως αὐτῶ κατὰ Ὁριγένους γεγραμμένοις λόγοις.

Υψηλοτάτων: Διὰ τί λέγονται θρόνοι.

Περιπεζίας: Ἀντὶ τοῦ, τῆς πρὸς τὸ χθαμαλὸν βάσεως.
5 Σημείωσαι δέ, τίς ὁ σκοπὸς πάσης ἱεραρχίας.

Υφέσεως: Ἀνωτάτην τινὰ φύσιν καὶ μετὰ Θεὸν εὐθὺς ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένην δηλοῖ τοὺς θρόνους, οὐδὲν ἐπὶ τὰ ὑλικά προσέχοντας, ὡς σημαίνει τὸ μηθὲν αὐτοῦς ἔχειν περιπεζίας ὑφέσεως, ἤτοι ἐνδόσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸ κάτω νεύσεως, ἀλλὰ
10 τὸ ἐπὶ Θεὸν ἀναβατικόν, ἀνωφερῶς προσέχον. Καλῶς δὲ ἐπήγαγεν ὑπερκοσμίως, ἀντὶ τοῦ ἀσωμάτως καὶ ἀῤῥως καὶ νοητῶς, ἤτοι νοερῶς· ἵνα γὰρ μὴ νομίσης τὸ ἄναντες ὁδὸν εἶναι σωματικὴν, ἐπήγαγε τὸ ἀῤῥως.

Θεοφόρον: Σημείωσαι, ὅτι καὶ τὸ τῶν ἀγίων θρόνων τά-
15 γμα ἑοφόνον εἶπεν, ὡς φέρον ἐπαναπαυόμενον νοητῶς τὸν Θεόν. Ὅρα οὖν, ἐπειδὴ ὁ μακάριος Βασίλειος ὁ Καππαδόκης τὴν θεοφόρον εἶπε σάρκα, σκοπητέον πῶς εἴρηται. Ἄλλ' ἢ μὲν σὰρξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου κατ' οὐσίαν καὶ καθ' ὑπόστασιν ἦνεται αὐτῶ τῶ Θεῶ Λόγω, διὸ καὶ σαρκοφορεῖν αὐτὸς λέγεται παρὰ
20 τῶν Πατέρων καὶ σάρκα ἐνδύσασθαι· τί ἄτοπον οὖν εἰ καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ λέγεται θεοφόρος, ὡς φέρουσα τὸν Θεὸν Λόγον καθ' ἔνωσιν ἀδιάστατον, αὐτοῦ καὶ σὰρξ καὶ λεγομένη ὑπάρχουσα κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν; Οὗτοι δὲ κατὰ χάριν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεὸν ἀρρήτῳ τε λόγῳ καὶ ἀεννοήτῳ τῇ διανοίᾳ
25 θεοφόροι (α'.) καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο λέγονται, ὅτι πρῶτως μετέχουσιν αἱ πρῶται δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω μεταδιδόασιν ταῖς ὑποδεεστέραις τὴν γενομένην εἰς αὐτὰς ἔλλαμψιν.

§ 2. β'. Ταῖς πρῶταις: Οὕτω τὴν καθ' ὑπέρβασιν ἀνάγνωσιν νοητέον· ταῖς πρῶταις οὐσίαις οἰκείαν οἰητέον εἶναι ἱεραρχίαν τὴν ὁμοειδῆ αὐταῖς κατὰ πάντα, τὰ δὲ λοιπὰ διὰ μέσου.

τύτερα ὁ Ἄμμων ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, στοὺς λόγους τοῦ Περὶ ἀναστάσεως, πὺ ἔγραψε κατὰ τοῦ Ὠριγένους.

Ἐψηλοτάτων: Γιά ποιό λόγο ὀνομάζονται θρόνοι.

Περιπεζίας: Ἄντι νὰ πεῖ, τῆς θέσης πρὸς τὰ χαμηλά. Καὶ σημείωσε ποιός εἶναι ὁ σκοπὸς ὅλης τῆς ἱεραρχίας.

Ἐφέσεως: Παρουσιάζει τοὺς θρόνους ὡς ἀνώτατη φύση καὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ ταγμένη εὐθύς ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, πὺ δὲν ἔχουν τίποτε σχετικὸ μὲ τὰ ὑλικά, ὁμως σημειώνει ὅτι δὲν ἔχουν κατένα ὑποβιβασμὸ πρὸς τὰ χαμηλά, δηλαδὴ καμμιά κατωτερότητα καὶ ροπή πρὸς τὰ κάτω, ἀλλ' ἔχουν τὴν ἀναβατικότητα πρὸς τὸ Θεὸ πὺ τείνει πρὸς τὰ ἄνω. Καὶ ὀρθὰ πρόσθεσε τὰ ὑπερκόσμια, ἄντι νὰ πεῖ ἀσώματα, καὶ ἄυλα καὶ νοητά, ἦτοι νοερά. Γιά νὰ μὴ νομίσεις δηλαδὴ ὅτι ὁ ἀνήφορος εἶναι δρόμος σωματικός, πρόσθεσε τὸ ἄυλον.

Θεοφόρον: Σημείωσε ὅτι καὶ τὸ τάγμα τῶν ἀγίων θρόνων τὸ εἶπε θεοφόρο, ἐπειδὴ φέρει (σηκώνει) νοητὰ τὸν ἐπαναπαυόμενο Θεό. Πρόσεξε λοιπόν· ἐπειδὴ ὁ μακάριος Βασίλειος ὁ Καλπαδόκης χαρακτήρισε τὴ σάρκα θεοφόρο, πρέπει νὰ ἐξετάσομε μὲ ποιὰ ἔννοια τὸ εἶπε. Ἡ σάρκα ὁμως τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τὴν οὐσία καὶ κατὰ τὴν ὑπόσταση ἔχει ἐνωθεῖ μὲ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ Λόγο. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ἀπὸ τοὺς πατέρες ὅτι ἔχει αὐτὸς σάρκα καὶ ὅτι ντύθηκε τὴ σάρκα. Ποιό εἶναι λοιπόν τὸ ἄτοπο ἂν λέγεται καὶ ἡ σάρκα τοῦ θεοφόρος, ἐπειδὴ ἔχει σὲ ἀχώριστη ἐνωση μαζί της τὸ Θεὸ Λόγο καὶ λέγεται πὺ εἶναι κύρια κι ἀληθινὰ σάρκα δική του; Καὶ αὐτοί, ἔχοντας κατὰ χάρη μέσα τους τὸ Θεὸ μὲ λόγο ἄρρητο καὶ ἀκατανόητη σκέψη, λέγονται γι' αὐτὸ κι αὐτοὶ θεοφόροι α'. Γιατὶ πρῶτα μετέχουν οἱ πρῶτες δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι μεταδίδουν σὺς κατώτερες δυνάμεις τὸ φωτισμὸ πὺ αὐτὲς δέχθηκαν.

§ 2. β'. Ταῖς πρώταις: Ἐτσι πρέπει νὰ ἐννοήσομε τὴ φράση 'καθ' ὑπέρβαση'. Οἰκεία τῶν πρώτων οὐσιῶν πρέπει νὰ θεωρήσομε πὺ εἶναι ἡ ἱεραρχία ἡ ὁμοειδῆς μ' αὐτὲς σὲ ὅλα, ἐνῶ τὰ λοιπὰ εἶναι ἐνδιάμεσα.

Ἄοράτου: Σημείωσαι, ὅτι πάσης ἀοράτου καὶ ὀρατῆς δυνάμεως μείζους εἰσὶν αἱ πρῶται τρεῖς αὗται τάξεις.

γ'. Γεγονυίας: Τουτέστι κτιστῆς.

Φαντασιῶν: Ὅτι πάσης φαντασίας προσύλου ἀνεπίδεκτοί
 5 εἰσι καὶ ἀμιγεῖς πάσης ὑφέσεως, ὅτι οὐ μόνον αἱ θεῖαι δυνάμεις
 αὗται κηλίδων καὶ μολυσμῶν ἠλευθέρονται, ἀλλὰ καὶ πάσης
 ἐλαττώσεως καὶ τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω μείωσιν οὐδ' ὄλως εἰδυῖαι.
 Τοῦτο δὲ νόησον, οὐχ ὅτι κατὰ φύσιν ἄτρεπτοί εἰσιν, ἀλλ' ὅτι,
 αὐτοπροαίρετοι οὔσαι διὰ τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἄγαν ἐφέσεως, ἐπὶ
 10 τὸ Θεῖον ρέψασαι ἔμειναν οὕτως, ἕξιν ὡσπερ ἔχουσαι τὸ ἀμε-
 τακίνητον. Μόνος γὰρ κατὰ φύσιν ἄτρεπτος ὁ Θεός, αὗται δέ, εἰ
 οὕτως ἐδημιουργήθησαν, οὐκ ἂν ἐξέπιπτεν ὁ διάβολος. Ἀλλὰ
 καὶ αὗται πᾶσαι μιᾶς καὶ ἴσης τάξεως· τὸ γὰρ ἐκ φύσεως ἀγα-
 θὸν ὑπόβασιν οὐκ ἔχει.

15 δ'. Ταυτοκινήτου: Ταυτοκίνητὸν φησιν ὁ ἅγιος οὗτος εἶναι
 τὴν κίνησιν αὐτῶν, ὡς ἀπαράλλακτον καὶ ἀμετάβολον, ὡσαύ-
 τως δὲ ἔχουσαν. Κινήσεις δὲ εἰσὶν ἐπ' αὐτῶν αἱ ἄπαστοι περὶ
 τὰς νοήσεις ἐνέργειαι· νόες γὰρ εἰσὶν ἀσίγητοι. Καὶ σημείωσαι
 τὸ κατὰ τὸ φιλοθέως ἄτρεπτον, καὶ ἀνάγνωθι τὸ τέταρτον κε-
 20 φάλαιον τοῦ Περὶ θεῶν ὀνομάτων λόγου, καὶ τὸ ὄγδοον κεφά-
 λαιον τοῦ παρόντος λόγου.

ε'. Θεωρητικός: Σημείωσαι πῶς λέγονται θεωρητικαὶ αἱ
 ἅγαι τάξεις αὗται, καὶ ὅτι οὐ διὰ συμβόλων ἢ θεωρημάτων τῆς
 Γραφῆς τὴν θεογνωσίαν κτῶνται, ὡς ἡμεῖς.

25 στ'. Νοερῶν θεωρούς: Θεωροὶ λέγονται οἱ τῶν μυστη-
 ρίων ἐπόπται· ταῦτα δὲ τοῖς ἁγίοις διὰ τῶν συμβολικῶς λεγο-
 μένων περὶ Θεοῦ αἰσθητῶν ἐκκαλύπτονται, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄνω
 δυνάμεων οὐκ ἔστιν ἐννοεῖν.

Θεωρίας: Σημείωσαι τὴν εἰρημένην τριφανῆ θεωρίαν ἀντὶ
 30 τοῦ τρισυπόστατον μίαν θεότητα.

Ἄοράτου: Σημείωσε, ὅτι αὐτὲς οἱ τρεῖς πρῶτες τάξεις εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ κάθε ἀόρατη καὶ ὄρατῆ δύναμη.

γ'. Γεγονύας: Δηλαδή κτιστῆς (ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ).

Φαντασιῶν: Ὅτι δὲν ἐπιδέχονται καμμιά πρόσκλη φαντασία, οὔτε σχετίζονται μὲ κανένα ὑποβιβασμό. Γιατὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ ἴδιες οἱ θεῖες δυνάμεις ἐλεύθερες ἀπὸ κηλίδες καὶ μολυσμοὺς, ἀλλὰ δὲν ἐπιδέχονται καὶ καμμιά φαντασία πρόσκλη, δὲν ἐπηρεάζονται ἀπὸ καμμιά ἐλάττωση καὶ δὲ γνωρίζουν καθόλου καμμιά μείωσή τους στὸ χειρότερο. Ἐνόησέ το ὡς ἐξῆς: ὄχι ὅτι δὲν εἶναι μεταβλητὲς στῆ φύση, ἀλλὰ, ἐνῶ εἶναι αὐτοπροαίρετες ἐξαιτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ πόθου τους πρὸς τὸ ἀγαθό, ἀφοῦ ἔκκλιναν στὸ ἀγαθό, ἔμειναν ἔτσι, ἔχοντας πιά σὰν ἕξη τους τὸ ἀμετακίνητο. Γιατὶ μόνος ἀμετάβλητὸς στῆ φύση εἶναι ὁ Θεός· ἐνῶ ἂν αὐτὲς εἶχαν δημιουργηθεῖ ἄτρεπτες, δὲν θὰ ἔπεφτε ὁ διάβολος. Ἀλλὰ κι αὐτὲς θὰ ἦταν ὅλες μιᾶς καὶ ἴσης τάξης· γιατί ὅ,τι εἶναι ἀγαθὸ ἀπὸ τῆ φύση του, δὲν ἔχει ὑποβάθμιση.

δ'. Ταυτοκινήτου: Ὁ ἅγιος αὐτὸς λέει ὅτι εἶναι ταυτοκίνητη ἡ κίνησή τους, ἐπειδὴ δὲν παραλλάσσει οὔτε μεταβάλλεται, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ἴδια. Κινήσεις τῶρα γι' αὐτὸν θεωροῦνται οἱ ἀσταμάτητες ἐνέργειες σχετικὰ μὲ τῆ νόηση, γιατί οἱ νόες δὲν μποροῦν νὰ σιγήσουν. Σημείωσε τὸ ἀμετάβλητο σχετικὰ μὲ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ διάβασε τὸ δ' κεφάλαιο τοῦ βιβλίου Περὶ θεῶν ὀνομάτων, καθὼς καὶ τὸ η' κεφάλαιο τοῦ ἰδίου βιβλίου.

ε'. Θεωρητικός: Σημείωσε πῶς λέγονται θεωρητικὲς αὐτὲς οἱ ἅγιες τάξεις, καὶ ὅτι δὲν ἀποκτοῦν τῆ θεογνωσία μὲ σύμβολα ἢ θεωρήματα τῆς Γραφῆς, ὅπως ἐμεῖς.

στ'. Νοερῶν θεωρῶν: Θεωροὶ λέγονται ὅσοι ἔγιναν ἐπὶ πτες τῶν μυστηρίων. Αὐτὰ ἀποκαλύπτονται στοὺς ἁγίους μὲ ὅσα λέγονται περὶ Θεοῦ μὲ αἰσθητὰ σύμβολα, πράγμα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σκεφθοῦμε γιὰ τὶς οὐράνιες δυνάμεις.

Θεωρίας: Σημείωσε τὸ λόγο 'τρίλαμπη θεωρία' ἀντὶ 'μιὰ τρισυπόστατη θεότητα'.

Ἰησοῦ: Ἰησοῦ κοινωνίαν τὴν μετοχὴν τῆς δόξης καὶ τῆς ἀρρήτου λαμπρότητος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ λέγει· μετὰ σαρκὸς γὰρ συνεδρεῦει τῷ Πατρί.

Ἐν εἰκόσι: Τὸ δὲ εἰρημένον ἐν εἰκόσιν ἀποτυποῦσι τὴν
5 ὁμοίωσιν, δέον εἰπεῖν ἀποτυπούσαις, μηδεὶς ὑπολάβοι σόλοικον, ὡς ἀγνοήσαντος τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ἀλλ' ἀκριβῶς ἴστω, ὅτι καὶ τοῦτο ὡς τῷ ὄντι Ἀθηναῖος καὶ λίαν Ἀττικὸς οὕτω φησίν. Ἀττικῶν γάρ ἐστι τὸ μετοχὰς ἀρσενικὰς θηλυκοῖς συντάττειν, ὡς καὶ Ὅμηρος ποιεῖ τὴν Ἴριν ἐκ Διὸς λέγουσαν
10 πρὸς τὴν Ἥραν καὶ τὴν Ἀθηναῖαν·

Οὐκ ἔτ' ἐφ' ὑμετέρων ὀχέων πληγέντε κεραυνῶ.

Ἄψ ἐς Ὀλυμπον ἴκεσθον.

Ἔδει γὰρ ἀντὶ τοῦ πληγέντε, ἀρσενικοῦ ὄντος θυϊκοῦ, εἰπεῖν πληγείσα, θυϊκὸν θηλυκόν. Καὶ τοῦτό φασι καὶ κωμικοί,
15 θηλυκὸν ἀντ' οὐδετέρου, ὡς ἀρσενικὸν κατὰ θηλυκόν, καὶ Πλάτων καὶ Εὐριπίδης ἐν Βάκχαις·

Διανεύων δρομάσι βλεφάροις.

Τὸ βλέφαρον γὰρ δρομάς οὐκ ἂν τις εἴποι. Καὶ ἐν Ὁρέστη Μανιάσι λυσσήμασι.

20 Θεουργικήν: Σημείωσαι, ὅτι ἢ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν ὁμοίωσις θεουργική ἐστι, τουτέστιν ἐργάζεται θεοὺς τοὺς ὁμοιουμένους· καὶ πῶς ἀμέσως καὶ δίχα συμβόλων αἱ τάξεις αὐταὶ ὁμοιοῦνται Χριστῷ, παρ' αὐτοῦ τοῦτο λαβοῦσαι.

Πρωτουργῶ: Σημείωσαι, ὅτι καὶ πρωτόκτιστοὶ εἰσι δυνά-

2. Ὅμηρου, Ἰλιάς, Θ 455-6.

3. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ παραθήματα ἀπὸ τὸν Ὁρέστη τοῦ Εὐριπίδη, στίχ. 837

Ἰησοῦ: Κοινωνία τοῦ Ἰησοῦ λέει τὴ μετοχὴ τῆς δόξας καὶ τῆς ἄρρητης λαμπρότητας ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ συμπαράκαθεται μὲ τὸν Πατέρα μὲ τὴ σάρκα του.

Ἐν εἰκόσι: Τὸ ὅτι τὸ λεγόμενον 'σὲ εἰκόνες ἀποτυπώνουν τὴν ὁμοιότητα', ἔπρεπε νὰ λεχθεῖ ὄχι ἀποτυπούσι (δοτ. πλ. ἄρσ., μετοχὴ), ἀλλὰ ἀποτυπούσαις (δοτ. πληθ. θηλ. μετοχῆς), ἅς μὴν τὸ θεωρήσει κανένας σῶλοικο, ὅτι τάχα ἔδειξε ἄγνοια σχετικὰ ὁ μέγας Διονύσιος, ἀλλ' ἅς γνωρίζει ἀκριβῶς ὅτι κι ἐδῶ ἐκφράζεται σὰν πραγματικὸς Ἀθηναῖος κι ἐξαιρετικὰ Ἀττικὸς. Γιατὶ εἶναι γνώρισμα τῶν Ἀττικῶν νὰ συντάσσουν μετοχὰς ἀρσενικοῦ γένους μὲ θηλυκογενὴ οὐσιαστικά, ὅπως καὶ ὁ Ὅμηρος στιχουργεῖ τὴν Ἴριδα νὰ λέει ἐκ μέρους τοῦ Διὸς στὴν Ἥρα καὶ τὴν Ἀθηνᾶ².

Χτυπημένες ἀπὸ τὸν κεραυνὸ δὲν θὰ φτάνατε
πάνω στὸ ἄρμα σας στὸν Ὀλυμπο.

Ἐπρεπε λοιπὸν ἀντὶ τῆς μετοχῆς 'πληγέντες' (κτυπηθέντες), δυϊκὸς ἀριθμὸς τοῦ ἀρσενικοῦ, νὰ πεῖ πληγεῖσα (κτυπηθεῖσα), δυϊκὸς τοῦ θηλυκοῦ. Τὸ ἴδιο λένε καὶ οἱ κωμικοί, θηλυκὸ ἀντὶ οὐδέτερο, ὅπως κι ἀρσενικὸ στὴ θέση τοῦ θηλυκοῦ, καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Εὐρυπίδης στὶς Βάκχες³:

'Διανεύων δρομάσι βλεφάροις'.

Τὸ βλέφαρο (οὐδ.) δὲν μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ἀπὸ κανένα 'δρομάς (θηλ.). Ἐπίσης καὶ στὸν Ὁρέστη:

'Μανιάσι λυσσήμασι'.

Θεουργικὴν: Σημείωσε ὅτι ἡ ὁμοίωση πρὸς τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ εἶναι 'θεουργικὴ', δηλαδὴ κάνει θεοὺς αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ ὁμοιωθοῦν. Κι ἀκόμα πῶς ἄμεσα καὶ δίχως σύμβολα αὐτὲς οἱ τάξεις γίνονται ὅμοιες μὲ τὸν Χριστό, δυνατότητα ποὺ ἔλαβαν ἀπὸ αὐτόν.

Πρωτουργῶ: Σημείωσε ὅτι οἱ δυνάμεις αὐτὲς εἶναι καὶ

καὶ 270. Τὰ δρομάς καὶ μενιάς, ἐπίθετα διγενῆ χωρὶς οὐδέτερο, συντάσσονται μὲ τὰ οὐδέτερα λύσσημα καὶ βλέφαρον (= μὲ μανιώδη λύσσα καὶ μὲ γοργὸ βλέφαρο).

μεις αὐται, καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς δυνάμεις αὐται ἔχουσι.

Τετελεσμένας δέ: Σημείωσαι, πῶς λέγονται τετελεσμέναί αἱ θεῖαι δυνάμεις αὐται.

5 Ἀναλυτικὴν: Τὴν τῶν ποικιλιῶν ἐπιστήμην φησὶ τὴν ἐρμηνευτικὴν καὶ σαφηνιστικὴν ἐξήγησιν τῆς περιπεπλεγμένης ἱερᾶς παραδόσεως, ἧς δέονται καὶ αἱ ὑφειμέναί τάξεις, ὡς ἐφεξῆς φησὶ, πολλῶ δὲ πλεον ἄνθρωποι· δίχα γὰρ ἐξηγήσεων ἀναλυουσῶν τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τῶν ἀγίων θεωρημάτων οὐ
10 δυνατὸν αὐτὰ νοῆσαι, οὔτε ἡμᾶς, οὔτε τὰ ὑπερβεβηκότα τὰς πρῶτας τρεῖς τάξεις. Ὅθεν φησὶν, ὡς τῶν μὲν ὑποβεβηκυῶν τάξεων ἐκάστη ἢ πρώτη ἱεραρχεῖ μόνον καὶ οὐκ ἄλλη δύναμις, τῆς δὲ τῶν ἀνωτάτω τούτων διακόσμων ἱεραρχίας ὁ Θεὸς ἱεραρχεῖ μόνος, καὶ οὐκ ἄλλη δύναμις.

15 Ἱεραρχούμεναι: Τουτέστι μυσταγωγούμεναι.

Τοῦτο γοῦν: Ἀποδείξεις γραφικαὶ τῶν εἰρημένων.

§ 3. Ἐκδιδάσκεσθαι: Σημείωσαι τὸ ἐκδιδάσκεσθαι· δηλοῖ γὰρ μὴ κατὰ φύσιν εἶναι αὐτὰς τοιαύτας.

Τὰς δὲ πασῶν ὑψηλοτέρας: Ἐπειδὴ γὰρ πασῶν ἀνώτεραί
20 εἰσι καὶ οὐδὲν ἔχουσι τὸ ὑπέρτερον, ὅσον εἰς ἑτέρας δυνάμεις, εἰκότως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μόνου πρῶται ὡς ἀνώτεραι μούονται τὴν θεῖαν γνώσιν.

Εἰς οὐρανοῦς: Σημείωσαι κατὰ Βασιλειανῶν, ἥτοι Νεστοριανῶν, ὅτι ὁ ἀναληφθεὶς καθ' ὃ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός,
25 αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος τῶν νοητῶν πάντων καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς μούμενοι μανθάνουσι παρὰ τῶν λεγόντων, «ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν», καὶ πυνθανόμενοι, «τίς ἐστιν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης;», καὶ αὐθις ἀκούοντες, «Κύριος τῶν δυ-

πρωτόκτιστες καὶ ἔχουν τὶς ἀρετὲς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ σὰν δυνάμεις.

Τετελεσμένος δέ: Σημείωσε μὲ ποιό νόημα λέγονται αὐτὲς οἱ θεῖες δυνάμεις (τάξεις) τετελεσμένες.

Ἀναλυτικὴν: Ἐπιστήμη τῶν ποικιλιῶν ὀνομάζει τὴν ἑρμηνευτικὴ καὶ διασαφηνιστικὴ ἐξήγηση τῆς πλεγμένης ἱερῆς παράδοσης. Τὴν ἐξήγηση αὐτὴ χρειάζονται καὶ οἱ κατώτερες τάξεις, ὅπως λέει παρακάτω, καὶ πολὺ περισσότερο οἱ ἄνθρωποι. Γιατὶ χωρὶς ἐξηγήσεις καὶ ἀναλύσεις τῆς πολυποίκιλης σοφίας τῶν ἁγίων θεωρημάτων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσομε αὐτὰ οὔτ' ἐμεῖς οὔτε ὅσα ὑπερβαίνουν τὶς τρεῖς πρῶτες τάξεις. Γι' αὐτὸ λέει ὅτι ἀπὸ τὶς κατώτερες τάξεις προηγεῖται μόνο ἡ πρώτη καὶ ὄχι μιὰ ἄλλη δύναμη. Ἐνῶ τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀνώτατων τούτων τάξεων προηγεῖται μόνον ὁ Θεὸς καὶ καμμιὰ ἄλλη δύναμη.

Ἱεραρχούμενοι: Δηλαδὴ διδασκόμενες τὰ μυστήρια.

Τοῦτο γοῦν: Προσκομίζοντας ἀποδείξεις ἀπὸ τὴ Γραφὴ ὅσων εἰπώθηκαν.

§ 3. Ἐκδιδάσκεσθαι: Σημείωσε τὸ 'ἐκδιδάσκεσθαι' (= ὅτι μαθαίνει). Σημαίνει ὅτι αὐτὲς δὲν εἶναι τέτοιες ἀπὸ τὴ φήση τους.

Τὰς δὲ πασῶν ὑψηλοτέρας: Ἐπειδὴ εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ ὅλες καὶ τίποτα δὲν ἔχουν ἀνώτερό τους, ὅσον ἀφορᾷ σὲ ἄλλες δυνάμεις, εἶναι φυσικὸ τὸ ὅτι πρῶτες καὶ μόνο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ διδάσκονται τὰ μυστικὰ τῆς θείας γνώσης ὡς ἀνώτερες πὺ εἶναι.

Εἰς οὐρανοῦς: Σημείωσε κατὰ τῶν Βασιλειανῶν, δηλαδὴ τῶν Νεστοριανῶν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, πὺ ἀναλήφθηκε σὰν ἄνθρωπος, αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος ὅλων τῶν νοητῶν καὶ ὁ βασιλιάς τῆς δόξας, ὅπως διδάσκονται καὶ μαθαίνουν ἀπὸ αὐτοῦς πὺ λένε, «Ἀνοιῖτε τὶς πόρτες, Ἄρχοντες», καὶ τοῦς ἐρωτοῦν, «Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ βασιλιάς τῆς δόξας;», καὶ πάλι ἀκοῦνε «ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων»⁴ καὶ τὰ ἄλλα. Σημείωσε καὶ κατὰ τῶν

νάμεων» καὶ τὰ ἐξῆς. Κατὰ δὲ Ἀκεφάλων καὶ Εὐτυχιανιστῶν, ὅτι, κἄν Κύριος δυνάμεων, ἀλλ' οὐδ' σὰρξ καὶ σαφὴς ἄνθρωπος, ὡς καὶ πρὸς τὸ ξένον ἐκπλήττεσθαι τὰς ἐξῆς ἀρχάς.

Θεουργίας: Καλῶς θεουργίαν ἐκάλεσε τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰ-
5 κονομίαν· Θεοῦ γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς ἔργα πάντα τὰ κατὰ οἰκονο-
μίαν τοῦ Κυρίου· ὁ τόκος ὁ ἅγιος καὶ ἰάσεις, τὰ ἐπὶ τῷ πάθει
σημεῖα καὶ ἡ ἀνάστασις.

Ἐγὼ γάρ φημι: Τὰ δέ, «ἐγὼ γὰρ διαλέγομαι δικαιοσύνην
καὶ κρίσιν σωτηρίου», Ἡσαΐου εἰσί· καὶ ὄρα πῶς ταῦτα νενόη-
10 κεν.

Ἄγαμαι δέ: Τὸ ρητὸν οὕτω συνθετέον· θαυμάζω πῶς αἱ
πρῶται ὡς μέσαι τῶν θεαρχικῶν ἐλλάμψεων εὐλαβῶς ἐφίεν-
ται.

Μεσοπετεῖς: Μεσοπετεῖς ἔφη, ὡς μὴ πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ
15 ὕψους ἀνιπταμένας, ἀλλὰ τοῦ μέσου ἐφικνουμένας· τὸ δὲ διαπο-
ρεῖν σημαίνει τὸ λέγειν, «τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ
Ἐδώμ;».

Ἐρωτῶσιν: Ὅρα μετὰ πόσου φόβου καὶ εὐλαβείας αἱ πα-
σῶν ἀνώταται τάξεις, ὡς μέσαι, καὶ οὐχὶ πρῶτισται, ἐρωτῶσιν
20 ἀλλήλας, πρῶτον τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐα, «τίς οὗτος ὁ παραγενό-
μενος ἐξ Ἐδώμ; ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ», καὶ τότε,
ὥσπερ ἐπιτρεπόμεναι παρὰ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν λέγουσι· «Διὰ τί
σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια;».

Παναγεστάτης καθάρσεως: Σημεῖωσαι πῶς φησι καθαί-
25 ρεσθαι καὶ φωτίζεσθαι καὶ τελεσιουργεῖσθαι τὰς θείας τάξεις.

Τῆς καθάρσεως: Σημεῖωσαι τίς ἡ κάθαρσις ἐπὶ τῶν νοῶν,
καὶ τίς ἡ ἄγνοια.

Ἀπλέτου φωτός: Ἄπλετον τὸ μέγα καὶ πολὺ.

Τελεσιουργεῖται: Σημεῖωσαι πῶς καθαίρονται καὶ φωτί-
30 ζονται καὶ τελεσιουργοῦνται αἱ θεῖαι τάξεις αὗται.

Ἄκεφάλων καὶ Εὐτυχανιστῶν, ὅτι, ἂν καὶ εἶναι Κύριος τῶν δυνάμεων, εἶναι ὡστόσο σάρκα καὶ πλήρης ἄνθρωπος, ὥστε καὶ οἱ ἐπόμενες ἀρχές νὰ δοκιμάζουν ἔκπληξη ἀπὸ τὸ παράδοξο.

Θεουργίας: Σωστὰ κάλεσε θεουργία τὴν οἰκονομία πού ἔκανε γιὰ χάρη μας. Γιατὶ ὅσα οἰκονόμησε νὰ γίνουν ὁ Κύριος, ἦταν ἀληθινὰ ἔργα Θεοῦ· ἡ ἀγία γέννησή του, οἱ θεραπείες, τὰ θαύματα κατὰ τὸ πάθος, καὶ ἡ ἀνάστασις.

Ἐγὼ γὰρ φημι: Τὸ λεγόμενο, «ἐγὼ μιῶ γιὰ δικαιοσύνη καὶ σωτήρια κρίση» εἶναι τοῦ Ἡσαΐα. Καὶ πρόσεχε πῶς τὸ ἔχει ἐννοήσει.

Ἄγαμαι δέ: Τὸ ρητὸ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ συντάξομε ἔτσι· Θαυμάζω πῶς οἱ πρῶτες τάξεις σὰν μεσαῖες ἐπιθυμοῦν μ' εὐλάβεια τοὺς θεϊκοὺς φωτισμούς.

Μεσοπετεῖς: Μεσοπετεῖς λέει, ἐπειδὴ δὲν φτερουγίζουν στὸ ἀνώτερο ὕψος, ἀλλὰ φτάνουν ὡς τὸ μεσαῖο. Τὸ 'διαπορεῖν' σημαίνει τὴν ἐρώτησι· «Ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἐδέμ;»⁵.

Ἐρωτῶσιν: Πρόσεχε μὲ πόσο φόβο καὶ πόση εὐλάβεια οἱ ἀνώτερες ἀπὸ ὅλες τάξεις, σὰ νὰ εἶναι μεσαῖες καὶ ὄχι πρῶτες πρῶτες, ἐρωτοῦν μεταξύ τους πρῶτα αὐτὸ πού λέει ὁ Ἡσαΐας· «ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἐδέμ; Τὸ κόκκινο χρῶμα τῶν ρούχων εἶναι ἀπὸ τὴ Βοσόρ»⁶. Καὶ τότε, σὰ νὰ τοὺς δίνει τὴν ἀδεια ὁ Θεός, ἀπευθύνονται σ' αὐτὸν καὶ τοῦ λένε· «Γιατί εἶναι τὰ ρούχα σου κόκκινα;».

Παναγεστάτης καθάρσεως: Σημείωσε πῶς λέει ὅτι καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ τελειοποιοῦνται οἱ θεῖες τάξεις.

Τῆς καθάρσεως: Σημείωσε ποιά εἶναι ἡ κάθαρσις τῶν νόων καὶ ποιά εἶναι ἡ ἄγνοια.

Ἀπλέτου φωτός: Ἄπλετο εἶναι τὸ μεγάλο καὶ πολὺ.

Τελεσιουργεῖται: Σημείωσε πῶς καθαίρονται καὶ τελειοποιοῦνται οἱ ἴδιες οἱ θεῖες τάξεις.

6. Ἡσ. 63,1.

Καθ' ἕξιν: Καθ' ἕξιν ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ ἔμμονος καὶ ἀναπόβλητος τῆς ἐλλαμφθείσης γνώσεως κατάληψις.

Ἡ κύκλω: Ἐπειδὴ καὶ ἐστηκυίας καὶ κύκλω Θεοῦ περιχορευούσας ἀμέσως τὰς πρώτας ταύτας ταξιαρχίας φησί, σαφηνιστέον, πῶς καὶ ἐστᾶσι καὶ κινουῦνται, καθάπερ ἐν χορείᾳ κύκλω τοῦ Θεοῦ. Καὶ τέως μὲν ἐξ Ἡσαΐου τὴν ἀφορμὴν εἴληφεν, ὃς λέγει, «καὶ σεραφὶμ εἰστήκει κύκλω αὐτοῦ· ἐξ πτέρυγας τῶ ἐνί», καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπάγει δέ, «καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο»· πῶς γὰρ ἐστῶτα περιεπέταντο κύκλω; Καὶ νοητέον οὕτως· πᾶς νοῦς ἐκ τοῦ πάντων αἰτίου Θεοῦ ἐκλάμψας, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ δημιουργήσαντος ἐξέλαμψε, λέγεται περὶ αὐτὸν ὡς περὶ κέντρον κινεῖσθαι, τῆς κινήσεως οὐ τοπικῆς τινος οὔσης, ἀλλὰ νοερᾶς καὶ ζώσης· ἔστι δὲ νοῦ κύκλω κίνησις τοιαύτη· πᾶν τὸ νοοῦν ἢ νοῦς ὦν νοεῖ, ἢ ὡς μετέχον νοῦ. Ὁ μὲν νοῦς ὦν, πρώτως νοεῖ, τὸ δὲ μετέχον νοῦ δευτέρως νοεῖ· κατὰ τοῦτο μὲν οὖν, καθ' ὃ νοῦς ὦν νοεῖ, κινεῖσθαι λέγοιτο ἄν· κυκλικὴ δὲ ἐπινοεῖται ἢ κίνησις αὕτη καθ' ὃ ἀνακάμπτων καὶ περὶ αὐτὸν γινόμενος, οὗτος ἑαυτὸν νοήσει καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἐξέλαμψεν, ὡς οὖν ἐκ Θεοῦ βουληθέντος προβληθείς, περὶ αὐτόν, ἀντὶ τοῦ περὶ τὴν Θεοῦ ἔφεσιν καὶ ἀγάπην, ὡς περὶ κέντρον, ἔσται· οὐ γὰρ ἐνοῦνται τὰ δεύτερα τοῖς πρὸ αὐτῶν, ἀλλὰ χορεία τινὶ τὸ γινόμενον ἔοικε· τὰ γὰρ γεννώμενα εἶναι ἐν τῶ οἰκείῳ ἐφιέμενα, τὸν γεννῶντα περιθρεῖ· τὸ οὖν τῇ νοήσει πρὸς τὰ πρὸ αὐτοῦ ἐπεστραμμένον, κυκλικῆς κινήσεως ἔννοιαν εἰσάγει.

Καθ' ἑξίν: Ἐπιστήμη κατὰ ἕξιν εἶναι ἢ μόνιμη κατάληψη τῆς γνώσης πού δεχθήκαμε τὸ φωτισμό της καὶ πού δὲν ἀποβάλλεται.

Ἡ κύκλω: Ἐπειδὴ λέει ὅτι καὶ στέκονται καὶ κατευθείαν γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸ χορεύουν κυκλικά αὐτὲς οἱ πρῶτες ταξιαρχίες, πρέπει νὰ διασαφηνιστεῖ, πῶς γίνεται καὶ νὰ στέκονται καὶ νὰ κινοῦνται σὲ κυκλικὸ χορὸ γύρω ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ βρίσκει πρῶτα ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα πού λέει: «καὶ τὰ σεραφίμ στέκονται γύρω ἀπὸ αὐτὸν μὲ ἕξι φτεροῦγες τὸ καθένα»⁷ καὶ τὰ λοιπά. Καὶ προσθέτει, «καὶ μὲ τὶς δύο πετοῦσαν». Πῶς δηλαδὴ πετοῦσαν κυκλικά, ἐνῶ στέκονταν; Πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσομε ὡς ἑξῆς: Κάθε νοῦς, πού εἶναι ἑκκλαμψη ἀπὸ τὸν αἴτιο ὄλων Θεό, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι ἑκκλαμψη ἀπὸ τὸ δημιουργό του Θεό, λέγεται ὅτι κινεῖται γύρω ἀπὸ αὐτὸν ὅπως γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο, χωρὶς ἢ κίνηση νὰ εἶναι μιὰ κίνηση τοπικὴ, ἀλλὰ νοερὴ καὶ ζῶσα. Καὶ τέτοια κυκλικὴ κίνηση εἶναι τοῦ νοῦ. Κάθε τι πού νοεῖ ἢ νοεῖ ἐπειδὴ εἶναι νοῦς, ἢ νοεῖ ἐπειδὴ μετέχει τοῦ νοῦ. Αὐτὸ πού εἶναι νοῦς, νοεῖ πρῶτα, κι αὐτὸ πού μετέχει νοῦ, νοεῖ δεῦτερα. Σύμφωνα μ' αὐτὸ λοιπόν, κατὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶναι νοῦς καὶ νοεῖ, μπορεῖ νὰ λαχθεῖ ὅτι κινεῖται. Καὶ αὐτὴ ἢ κίνηση θεωρεῖται ὡς κυκλική, ἐπειδὴ, ἐπιστρέφοντας καὶ γυρίζοντας γύρω ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι θὰ νοήσει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτόν ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐξέλαμψε. Ἐπειδὴ λοιπόν προβλήθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ πού εἶχε τὴ βούληση, θὰ εἶναι γύρω ἀπὸ αὐτόν καὶ ὄχι γύρω ἀπὸ τὴν ἔφεση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπη, σὰν γύρω ἀπὸ κέντρο. Τὰ δεῦτερα δηλαδὴ δὲν ἐνώνονται μὲ τὰ ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ αὐτὸ πού γίνεται μοιάζει μὲ κάποιον χορὸ. Ὅσα γεννιοῦνται δηλαδὴ, ἐπιθυμώντας νὰ βρίσκονται μέσα σὲ ὅ,τι εἶναι οἰκεῖο τους, παρατηροῦν ὁλόγυρα αὐτόν πού τὰ γεννᾷ. Αὐτὸ λοιπόν πού μὲ τὴ νόησή του στρέφεται πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτό, εἰσάγει μιὰ ἔννοια κυκλικῆς κινήσεως.

7. Ἡσ. 6,2.

Ἐπειδὴ οὖν πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Θεός, αἱ πανταχοῦ αὐτῷ συνακολουθοῦσαι τῷ θέλειν αὐτὸν νοεῖν αἰεὶ, ἐπὶ τούτῳ ἀγάλονται καὶ περιχορεύουσιν, ὡσπερ τῇ εὐφροσύνῃ. Λέγεται οὖν νοῦς ἐν ἑαυτῷ εἶναι καὶ πρὸς ἑαυτὸν σπεύδειν· ὁ οὖν ἐν ἑαυτῷ
 5 ἐστὶ, καὶ δηλοῖ ἀθανασίαν, στάσιν ἔχει· κατὰ γὰρ τὸ εἶναι, ὃ ἐστὶν ἀθανάτως εἶναι, ἐστάναι νοεῖται· κατὰ δὲ τὸ πρὸς ἑαυτὸν σπεύδειν, κινεῖται μὴ βουλόμενος διαχεῖσθαι πῶς εἰς τὰς ἔξωθεν αὐτοῦ καὶ προσύλους νοήσεις. Κατὰ μὲν οὖν τὸ ταυτοκίνητον οὐχ ἔστηκεν, ἀλλὰ κινεῖται, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν αἰεὶ ὡσαύ-
 10 τως ἔχουσιν στάσιν, ἀλλ' οὐ κίνησιν ἔχει. Ἔστι τοίνυν καὶ κατὰ φύσιν ἐκάστῳ τῶν νοῶν ὀρμή, ἢ πρὸς Θεὸν ἔφεσις καὶ ἢ περὶ αὐτὸν, ὡς περὶ κέντρον κυκλικὴ χορεία, ὡς ἢ τοῦ κύκλου περὶ τὸ σημεῖον, ἢτοι κέντρον, ἀφ' οὗ συνέστη· καὶ γὰρ καὶ κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἕκαστον τῶν ὄντων τὴν περὶ τὸν Θεὸν
 15 χορεύει χορείαν, τῷ εἶναι ἐφιέμενον τοῦ εἶναι. Οὕτως οὖν περὶ τῶν πάντων βασιλέα πάντα ἐστί, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα καὶ ἐκεῖνο ἀπάντων καλῶν αἴτιον. Ὁ δὲ εἶπεν ἀμέσως τὰ πρῶτα περὶ Θεὸν χορεύειν, ὡς μὴ ἔχοντά τι πρὸ αὐτοῦ δηλοῖ, ὅτι τὰ δεύτερα καὶ τὰ τρίτα, τουτέστι τὰ αἰσθητά, διὰ μέσων τῶν πρὸ
 20 αὐτῶν περὶ τὸν Θεόν, ὡς εἴρηται, ἀναλόγως χορεύει.

Τὰ νοητά: Τὰ νοητὰ εἶδη μὲν εἰσι καὶ ιδιότητες ὑπάρξεων διακεκριμένων, ἐν δὲ τῇ ἀσωματίᾳ, καὶ μὴ τόπου δεῖσθαι τὰ ἄϋλα, ἵνα χωρισθῶσιν, ὡς τὰ σώματα πάντα· ὅπου γὰρ σῶμα καὶ τόπος ὁ μέλλων χωρεῖν ἀμάχως τὰ σώματα.

25 Ὡς φηγή: Ταῦτα τοῦ Ἰεζεκιήλ.

Ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Πῶς χρὴ νοῆσαι τόπον ἐπὶ Θεοῦ, τῆς Γραφῆς ἀπανταχοῦ λεγούσης, ἀπεριόριστον εἶναι τὸ Θεῖον, καὶ τό, «οὐρανὸς θρόνος αὐτοῦ, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐ-

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι παντοῦ, οἱ δυνάμεις πού τὸν ἀκολουθοῦν παντοῦ θέλοντας νὰ τὸν ἔχουν πάντα στὸ νοῦ τους, ἀγάλλονται γι' αὐτὸ καὶ χορεύουν ὀλόγυρα σὰν ἀπὸ χαρά. Λέγεται λοιπὸν ὅτι ὁ νοῦς εἶναι μέσα στὸν ἑαυτό του καὶ σπεύδει πρὸς τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ λοιπὸν πού εἶναι μέσα στὸν ἑαυτό του καὶ φανερώνει ἀθανασία, βρίσκεται σὲ στάση. Γιατὶ κατὰ τὸ εἶναι, πού σημαίνει κατὰ τὴν ἀθανασία, ἐννοεῖται ὅτι στέκεται, ἐνῶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι σπεύδει πρὸς τὸν ἑαυτό του, κινεῖται μὴ θέλοντας νὰ διασκορπίζεται στὶς ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του πρόσυλλες σκέψεις. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ ταυτοκίνητο δὲ στέκεται ἀλλὰ κινεῖται, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴν οὐσία πού εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, ἔχει στάση καὶ ὄχι κίνηση. Ἔχει λοιπὸν κάθε νοῦς καὶ κατὰ φύση μιὰ ὀρμή, τὴν ἔφεση πρὸς τὸ Θεὸ καὶ γύρω ἀπὸ αὐτόν, σὰν γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο κυκλικὴ πορεία, ὅπως ἡ κίνηση τῶν κύκλων γύρω ἀπὸ τὸ σημεῖο, ἦτοι τὸ κέντρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει τὴ σύστασή του. Γιατὶ καὶ κατὰ φυσικὴ ἀνάγκη καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα χορεύει γύρω ἀπὸ τὸ Θεό, μὲ τὸ εἶναι ἐπιθυμώντας τὸ εἶναι. Ἔτσι λοιπὸν ὅλα εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ Βασιλιά ὄλων καὶ ὅλα εἶναι χάρη σ' ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνος εἶναι ὁ αἴτιος ὄλων τῶν καλῶν. Καὶ αὐτὸ πού εἶπε, ὅτι τὰ πρῶτα χορεύουν κατευθείαν γύρω ἀπὸ τὸ Θεό, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τίποτα ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτόν, θέλει νὰ πεῖ ὅτι τὰ δεύτερα καὶ τρίτα, δηλαδὴ τὰ αἰσθητά, μέσω τῶν ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὰ γύρω ἀπὸ τὸ Θεό, ὅπως εἶπαμε, χορεύουν κι αὐτὰ ἀναλόγως.

Τὰ νοητά: Τὰ νοητά εἶναι εἶδη καὶ ιδιότητες διακεκριμένων ὑπάρξεων. Στὴν ἔλλειψη σώματος ὑπάρχει καὶ ἔλλειψη χρείας τόπου γιὰ τὰ ἄυλα, γιὰ νὰ χωριστοῦν ὅπως ὅλα τὰ σώματα. Γιατί, ὅπου ὑπάρχει σῶμα, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ τόπος πού μέλλει νὰ χωρέσει ἄνετα τὰ σώματα.

Ἦς φωνή: Αὐτὰ εἶναι τοῦ Ἰεζεκιήλ.

Ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ: Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τόπο προκειμένου γιὰ τὸ Θεό, ἀφοῦ ἡ Γραφή λέει σὲ κάθε σημεῖο της ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι ἀπεριόριστο καὶ ὅτι «ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος

τουῦ»· καὶ πάλιν· «ἔστηκε τὰς νάπας ζυγῶ καὶ τὴν γῆν δρακί»· καὶ αὐθις· «ἐὰν πορευθῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ· ἐὰν δὲ καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει». Ποῖον οὖν ὁ Ἰεζεκιήλ ἐπενόησε τῷ Θεῷ τόπον; Λέγομεν, ὅτι τὰ δοκοῦντα ἡμῖν ἄπορα ὁ Θεὸς τοῖς
 5 ἐξ ὄλης αὐτὸν ἐπιζητοῦσι κινήσεως φωτίζει· λέγει γὰρ ἡ θεία Γραφή· «ἐὰν τὰς ἐντολάς μου φυλάττη τις, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα». Ὡστε οὖν καὶ αἱ νοηταὶ δυνάμεις, καὶ αἱ τῶν ἀγίων ψυχαί, καὶ πάντων τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς, τόπος κληθεῖεν ἂν εἰκότως τοῦ
 10 Θεοῦ καὶ ἀνάπαυσις· καὶ ἀλλαχοῦ γάρ φησιν· «ἐπαναπέπαιται τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτούς».

Ἐν τοῖς περὶ τῶν θείων ὕμνων· Σημεῖωσαι ὅτι καὶ ἄλλο σύνταγμα αὐτῷ Περὶ θείων ὕμνων πεπόνηται.

Οἱ θεῖοι τόποι: Τίς ὁ τοῦ Θεοῦ τόπος.

15 Τόποι τῆς θεαρχικῆς: Τὸ εἰρημένον, «ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει Κύριος, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου», δηλοῖ μὴ λέγεσθαι περὶ αἰσθητοῦ τινος, ἀλλὰ περὶ τῶν θείων τούτων νοῶν· ἢ καὶ οὕτως· ἠβουλήθη ὁ Θεὸς σημαῖναι, ὅτι ἀπερίγραπτον τὸ Θεῖον. Καὶ ἄλλως· ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκούουσιν
 20 οὐκ ἦν τῷ Θεῷ τόπος καταπαύσεως διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ὡς φησιν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· «ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνη».

Μονάς ἐστι: Οὐ μόνον, φησίν, ὁ τρισάγιος ὕμνος δηλοῖ καὶ ἢ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ τὸν Θεὸν δοξολογοῦσα φωνή, τὸ μεταδε-
 25 δόσθαι καὶ ταῖς ὑφειμέναις τάξεσι γινώσκειν καὶ ὑμνεῖν τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι σημαίνει πρὸς τούτοις· τοῦτο δὲ δηλοῖ τὸ ρητὸν τὸ λέγον· καὶ μὴν καὶ ἐνάδα καὶ μονάδα τρισυπόστα-

8. Ἦσ. 64,1.

9. Ἦσ. 40,12.

10. Ψαλμ. 138,8.

11. Ἰω. 14,23.

του καὶ ἡ γῆ τὸ ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν του»⁸· καὶ πάλι λέει «ἔβαλε τις κοιλάδες στὸ ζυγὸ καὶ τῇ γῆ μέσα στὴ χούφτα του»⁹· καὶ πάλι· «ἂν πορευθῶ στὸν οὐρανὸ, ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖ, ἂν κατεβῶ στὸν ἄδη, εἶσαι παρών»¹⁰; Ποιό τόπο λοιπὸν σκέφθηκε ὁ Ἰεζεκιήλ γιὰ τὸ Θεοῦ; Λέμε ὅτι ὅσα φαίνονται σ' ἐμᾶς ὡς ἀπορίες, τὰ φωτίζει ὁ Θεὸς γιὰ ὅσους τὰ ἐπιζητοῦν μὲ ὄλη τους τὴν δύναμη. Γιατὶ λέει σχετικὰ ἡ θεία Γραφή· «ἐὰν κάποιος φυλάει τις ἐντολές μου, θὰ ρθοῦμε ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου καὶ θὰ κατοικήσομε μέσα του»¹¹. Ὡστε λοιπὸν καὶ οἱ νοητὲς δυνάμεις καὶ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων, καὶ ὄλων ὅσοι φυλάγουν τις ἐντολές μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν δικαιολογημένα τόπος καὶ ἀνάπαυση τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ λέει· «βρῆκε τὸ Πνεῦμα μου ἀνάπαυση σ' αὐτούς».

Ἐν τοῖς περὶ τῶν θείων ὕμνων: Σημείωσε ὅτι καὶ ἄλλο ἔργο ἔχει ἐκπονήσει, τὸ Περὶ θείων ὕμνων.

Οἱ θεῖοι τόποι: Ποιὸς εἶναι ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ.

Τόποι τῆς θεαρχικῆς: Τὸ λεγόμενον, «ποιὸ οἶκημα θὰ μοῦ οἰκοδομήσει, λέει ὁ Κύριος, ἢ ποιὸς εἶναι ὁ τόπος ὅπου θ' ἀναπαυθῶ;»¹² φανερῶνει ὅτι δὲν λέγεται γιὰ κάτι αἰσθητὸ, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς τοὺς θείους νόες. Ἦ δηλώνει κι αὐτό· θέλησε ὁ Θεὸς νὰ δηλώσει ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι ἀπερίγραπτο. Ἀλλὰ καὶ διαφορετικά, ὅτι σ' ἐκείνους ποὺ ἄκουαν δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸ Θεὸ τόπος ν' ἀναπαυθεῖ ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους, ὅπως λέει ὁ Κύριος στὸ Εὐαγγέλιο· «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ποῦ νὰ κλίνει τὸ κεφάλι του»¹³.

Μονὰς ἐστι: Δὲν δηλώνει, μᾶς λέει, ὁ τρισάγιος ὕμνος καὶ ἡ φωνὴ ποὺ δοξολογεῖ τὸ Θεὸ ἀπὸ τὸν ἴδιο τόπο μόνον ὅτι ἔχει μεταδοθεῖ καὶ στὶς κατώτερες τάξεις ἢ γνώση καὶ δοξολόγηση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ σημαίνει καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη, ποὺ τὸ φανερῶνει τὸ ρητὸ ποὺ λέει· Καὶ βέβαια λέμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κι ἓνας

12. Ἦσ. 44,1. Πράξ. 7,47.

13. Λουκᾶ 9,58.

τον λέγομεν εἶναι τὸν Θεὸν καὶ προνοεῖν ἀπάντων, ἀπὸ τῶν
 πρώτων καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς περιδεδραγμένον
 ἀπάντων ἀσχέτως, τουτέστιν οὐ σωματικῇ κατέχοντα, ἀλλὰ
 θεϊκῇ προνοίᾳ ὑπερουσίως. Ὅτι δὲ ἐστὶν ἓνας καὶ μονάς, καὶ
 5 Εὐάγγριος ὁ ἀνόσιος ἐν τῇ δευτέρᾳ ἑκατοντάδι κεφαλαίῳ τρίτῳ
 φησὶ τοῦτο· Ἀὐτός ἐστι μονάς, ἐπειδὴ τὸ Θεῖον ἀπλοῦν καὶ
 ἀδιαίρετόν ἐστι· τούτου χάριν μονάς· καὶ μονὰς γὰρ ἀριθμητι-
 κῶς εἶπεῖν, ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετός ἐστιν· ἓνας δὲ διὰ τοῦτο, ἐπει-
 δὴ καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἦνωται ἢ ἀγία Τριάς φυσικῶς, καὶ ἐνοῖ
 10 πάντα τοὺς αὐτῇ πλησιάζοντας κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγ-
 γελίῳ, «ἵνα ὧσιν αὐτοὶ ἓν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς ἓν ἐσμεν».

Ἀσχέτω: Ἀσχετον συνοχὴν λέγει τὴν ἐξηρημένην πάντη
 καὶ ἀσυναφῇ πρὸς τὰ συνεχόμενα πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ περι-
 κράτησιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Δυνατά: Ἰσχυρότατα.

Ἐπωνυμίας: Ὅτι ἡ ἐπωνυμία αὐτῶν σημαίνει, τίς ἢ ιδιό-
 της αὐτῶν.

Μέση τριαδικὴ τάξις

20 Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίαι

Ἀδούλωτον: Ὅτι πᾶσα νοητὴ δύναμις ἀμειλίκτως πρὸς τὸ
 χεῖρον ἔχει.

§ 2. Ὡς ἀμειλίκτον κυριότητα: Ἐνταῦθα σφάλματι τῶν
 ἑλληνικῶν φιλοσόφων εὐσεβῶς ἐπισκώπτει, οἵτινες ἰδικὰς
 25 τρεῖς δυνάμεις τινὰς ἀμειλίκτους προσηγόρευσαν, προελθούσας
 εἰς ὑπαρξιν ἔκ τινων πρὸ αὐτῶν ἐτέρων τριῶν δυνάμεων· οὐ
 μὴν ἐκ Θεοῦ φῶτα, δημιουργηθείσας ἰδικῶς. Καί φασιν εἶναι
 τοὺς ἀμειλίκτους τούτους ὑποπεζίους τῶν προβαλλομένων αὐ-

καὶ μονάδα τρυσπόστατη καὶ ὅτι προνοεῖ γιὰ ὅλα, περικρατῶντας στὰ χέρια του ὅλα τὰ ὄντα ἀπὸ τὰ πρῶτα ὡς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς 'ἀπερικράτητα', δηλαδή ὅτι τὰ κατέχει ὄχι μὲ σωματικὴ αἰτία, ἀλλὰ ὑπερούσια μὲ θεϊκὴ πρόνοια. Τὸ ὅτι εἶναι ἕνας καὶ μονάδα, τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἀνόσιος Εὐάγγριος στὸ τρίτο κεφάλαιο τῆς δευτέρας ἑκατοντάδας: "Ὁ ἴδιος εἶναι μονάδα, ἐπειδὴ τὸ Θεῖο εἶναι ἀπλό καὶ ἀδιαίρετο, καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ εἶναι μονάδα. Καὶ ἡ μονάδα στὴ γλώσσα τῆς ἀριθμητικῆς εἶναι ἀπλή καὶ ἀσύνθετη. Κι ἐνάδα εἶναι γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἡ ἁγία Τριάδα εἶναι φυσικὰ ἐνωμένη μὲ τὸν ἑαυτό της κι ἐνώνει ὅλους ὅσους τὴν πλησιάζουν σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου. «Γιὰ νὰ εἶναι κι αὐτοὶ ἕνας, ὅπως κι ἐμεῖς εἴμαστε ἕνα»¹⁴·

Ἄσχετό: Συνοχὴ ἄσχετη λέει τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν περικράτηση τὴν τελείως ἀποκομμένη καὶ ἀσύναπτη μὲ τὰ συνεχόμενα.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Δυνατά: πολὺ ἰσχυρά.

Ἐπωνυμίας: Ὅ,τι σημαίνει ἡ ἐπωνυμία τους, ποιά εἶναι ἡ ιδιότητά τους.

Μέση τριαδικὴ τάξη

Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίες.

Ἄδούλωτον: Ὅτι κάθε νοητὴ δύναμη εἶναι ἀμείλικτος ἐχθρὸς τοῦ χειρότερου.

§ 2. Ὡς ἀμείλικτη κυριότητα: Ἐδῶ χλευάζει γιὰ λόγους εὐσέβειας μιὰ πλάνη τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων. Αὐτοὶ ὀνόμασαν τρεῖς ὀρισμένες δυνάμεις ἀμείλικτες (ἀσυμφιλίωτες), ποὺ ἦρθαν στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τρεῖς ἄλλες δυνάμεις πρὶν ἀπὸ αὐτές, ἀλλὰ δὲν δημιουργήθηκαν εἰδικὰ ἀπὸ τὸ Θεό¹. Καὶ λένε ὅτι αὐτές οἱ ἀμείλικτες εἶναι κατώτερες ἀπὸ τὶς νοητὲς δυνάμεις ποὺ προη-

1. Ἡ λέξη 'φῶτα' δὲν ἔχει θέση στὴ μετάφραση.

τοὺς νοητῶν δυνάμεων, ἀναστέλλοντας καὶ ὡσπερ ἀντιβαίνον-
 τας καὶ ἐφεκτικούς τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ ἑαυτῶν, τοῦ μὴ πεσεῖν
 εἰς ὕλην, καὶ ἀσθενεστεροὺς κατὰ τοῦτο τῶν προβαλλομένων
 ἑαυτούς, καθ' ὃ δέονται τοῦ κατέχειν εἰς τὸ ἄπρωτον ἑαυτούς.
 5 Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὰ ἐκείνων· ὁ δὲ μέγας Διονύσιος
 σοφῶς τὰ ἐναντία πάντα αὐτοῖς φησιν· ἐκ Θεοῦ γὰρ αὐτὰς
 δημιουργικῶς ὑποστῆναί φησιν, οὗ καὶ τὴν ἐμφέρειαν ἔχουσιν
 εἰς κυριότητα, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς οἱ καθ' ὁμοίωσιν κτισθέντες·
 αὐτοὺς δὲ τὸ ἀμείλικτον κατὰ πάσης ὑφέσεως τῷ λόγῳ τῆς κυ-
 10 ριότητος ἔχειν λέγει, κόπτοντας ὡσπερ καὶ διατέμνοντας καὶ
 οὐκ ἐῶντας κρατεῖν τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπιθυμίαν, οὐ μὴν
 τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀναστέλλοντας· τὰ δὲ αἰσθητὰ καὶ σωματικὰ
 δουλοπρέπειάν φησι καὶ ἀνελευθερίαν καὶ εἰκαίαν δόξαν. 'Δου-
 λοποιίας' δὲ ἀντὶ τοῦ 'δουλοπρεπείας', ἐπεὶ μὴ συγχωροῦσι τὰ
 15 ὄντως ὄντα ἐννοεῖν, ἀλλὰ κατάγουσιν ἐκ τῆς ἀκλινοῦς ἐδραιό-
 τητος ἐπὶ τὴν τῶν ματαιοτήτων ὑποκατάκλισιν. Ἀνομοιότητα
 δὲ αὐθις καλεῖ τὰ ὑλικά, ὡς μηδέποτε μένοντα ἐπὶ ταυτότητος,
 ἀλλὰ ἀεὶ μεταβάλλοντα.

Κυριαρχίας: Κυριαρχίαν τὴν θεότητα ἔφη, ὅτι πάσης κυ-
 20 ριότητος ἀρχὴ καὶ αἰτία καθέστηκεν.

Οὐκ ἀπολείπουσιν: Σημείωσαι πῶς πανταχοῦ φησι τὰς
 ὑπερβεβηκυίας δυνάμεις μεταδιδόναι τῶν οἰκείων ταῖς μετ' αὐ-
 τὰς καὶ τὰς δυνάμεις δυναμοῦν τὰς ὑποκειμένας· ἴσμεν δέ, ὅτι
 καὶ τὸν Δανιὴλ γέγραπται ἄγγελος ἐνισχύων, καὶ ἄλλους· καὶ τὸ
 25 δὴ πάντων μεῖζον, καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν, ἅτε καὶ ἄνθρωπον, ὡς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ
 κεῖται.

Εὐταξίαν: Πρὸς τῷ ἀνωτέρῳ κειμένῳ καὶ ταῦτα συντα-
 κτέον· κατὰ κοινοῦ γὰρ τὸ οἶμαι δηλοῦν.

30 Ἀφομοιωμένης: Ὅτι καὶ τῆς ἐξουσίας ὅσον αὐταῖς θεμι-

γοῦνται ἀπὸ αὐτὲς καὶ ὅτι ἀνακόπτουν καὶ κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι ἀντίθετες, καὶ εἶναι ἐμπόδια στὶς πρὶν ἀπὸ αὐτὲς καὶ στὸν ἑαυτὸ τους, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὴν ὕλη, καὶ εἶναι ἀσθενέστερες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ προηγοῦνται ὡς πρὸς αὐτὸ, κατὰ τὸ ὅτι ἔχουν ἀνάγκη νὰ συγκρατοῦν τὸν ἑαυτὸ τους ἀπὸ πτώση. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἐπιτομὴ τῶν λόγων ἐκείνων. Ὁ μέγας ὁμῶς Διονύσιος λέει μὲ σοφία τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα μ' αὐτά. Λέει ὅτι ἔλαβαν ὑπόστασις δημιουργημένη ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἔχουν στὴν ἐξουσία τους τὴν ὁμοιότητα μ' ἐκεῖνον, ὅπως κι ἐμεῖς ποὺ δημιουργηθῆκαμε μοιάζοντας μ' ἐκεῖνον. Αὐτοὶ ὁμῶς λέει ὅτι ἔχουν ἐξαιτίας τῆς κυριότητάς τους τὴν ἀμείλικτη ἐχθρότητα ἔναντι κάθε ὑποχωρητικότητας, διακόπτοντας κατὰ κάποιον τρόπο καὶ διαχωρίζοντας καὶ μὴν ἀφήνοντας νὰ ἔχει ἰσχὺ ἢ ἐπιθυμία πρὸς τὰ αἰσθητὰ, χωρὶς ὁμῶς καὶ νὰ ἀποτελοῦν ἐμπόδιο γιὰ τὶς ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὲς δυνάμεις· τὰ αἰσθητὰ καὶ σωματικὰ τὰ καλεῖ δουλοπρέπεια καὶ ἀνελευθερία καὶ μεταιοδοξία. Τὴ λέξη δουλοποιία τὴ χρησιμοποιεῖ ἀντὶ τῆς δουλοπρέπειας, ἐπειδὴ δὲν δέχονται νὰ ἔχουν στὸ νοῦ τους τὰ ἀληθινὰ ὄντα, ἀλλὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη ἐδραιότητα στὴν ψευδοστήριξη τῶν ματαιοτήτων. Ἀνομοιότητα ἐπίσης ὀνομάζει τὰ ὑλικά, ἐπειδὴ ποτὲ δὲν παραμένουν αὐτὸ ποὺ εἶναι, ἀλλὰ συνέχεια μεταβάλλονται

Κυριαρχίας: Κυριαρχία εἶπε τὴ θεότητα, ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία κάθε κυριότητος.

Οὐκ ἀπολείπουν: Σημείωσε πῶς παντοῦ λέει ὅτι οἱ ἀνώτερες μεταδίδουν ὅ,τι ἔχουν στὶς ἑπειτ' ἀπὸ αὐτὲς κι ἐνισχύουν τὶς ὑποκείμενες δυνάμεις, καὶ γνωρίζομε πῶς ἔχει γραφεῖ ὅτι ἄγγελος ἐνίσχυε τὸ Δανιὴλ ὅπως καὶ ἄλλους. Καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα ὅτι ἐνίσχυε καὶ τὸν ἴδιον τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστό, ἐπειδὴ ἦταν ἄνθρωπος, ὅπως ἀναφέρεται στὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ.

Εὐταξίαν: Καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ συνταχθοῦν σ' ὅ,τι ἀναφέρεται πρὸ πάντων. Νομίζω ὅτι δηλώνουν τὸ ἴδιον.

Ἀφομοιωμένης: Ὅτι ὅσο τὶς ἐπιτρέπεται, σὰν ἄγγελοι ποὺ

τόν, ὡς ἀγγέλοις οὖσιν, αἱ νοηταὶ δυνάμεις τοῖς μετ' αὐτοὺς μεταδιδόασιν.

Καθαίρεται γάρ: Πῶς καὶ διὰ τίνος καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ τελεσιουργοῦνται αἱ μέσαι τάξεις· καὶ ὅτι ἔχει ἡ Γραφή, ὡς ἄλλος ἄλλω ἄγγελος διαπορθμεύει τὰ θεῖα σύμβολα.

Καὶ διὰ μέσης: Ὅτι αἱ διὰ μέσων τελειώσεις ἀμυδρότεραι τῶν πρωτοφανῶς ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργουμένων, αἵτινές εἰσι πρώται.

Τὴν δι' ἄλλου λεγομένην: Κατὰ τὰ ἐν τῷ Ζαχαρίᾳ καὶ Δα-
10 νιῆλ καὶ Ἰεζεκιήλ τοῖς προφήταις κείμενα.

Ἀμυδρουμένης: Ἀμυδρουμένης ἔφη, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν αὐτῆς ἀτονίαν, ἀλλὰ τὸ ὑφειμένον τῶν δεχομένων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ εἰπεῖν 'δευτέρωσιν τελειώσεως', τουτέστι τὸ ἀμυδρότερον τελειοῦσθαι τὰ δεύτερα.

15 Οἱ δεινοί: Σημεῖωσαι, ὅτι ἱερεῖς ταῦτα παραδεδώκασι τῷ μεγάλῳ Διονυσίῳ· 'αὐτοφανεῖς' δὲ ἐκάλεσε τὰς πρώτας θείας δυνάμεις, ἐπειδὴ ἀφ' ἑαυτῶν τὰς θείας δέχονται ἐλλάμψεις· αἱ γὰρ λοιπαὶ δυνάμεις οὐ δι' ἑαυτῶν τὰ θεῖα δέχονται δῶρα τῆς γνώσεως, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπερκειμένων.

20 Ἱερατικῆς: Σημεῖωσαι, ὅτι ἱερατικῆ παράδοσις ἐστὶ τὸ περὶ τῆς τάξεως τῶν νοῶν εἶδέναι.

Ἐλλάμψεων: Ἀπόδειξις τοῦ ρηθέντος, ὅτι τὰ δεύτερα παρὰ τῶν πρώτων μυοῦνται, ἀπὸ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου.

Ἀτιθάσσοις: Ἀνημέροις.

25 Ἐκδεδωκυῖα: Περὶ τῶν παραδοθέντων τῷ Βαβυλωνίῳ.

Τῇ παντοίᾳ: Ὅρα, ὅτι ὁ Θεὸς πάντα μηχανᾶται πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι τοὺς πλανωμένους.

Ἐπιεικῶς ἐπανῆγεν: Τὸ 'ἐπιεικῶς' ἀντὶ τοῦ 'φιλανθρώπως' ἢ 'πάνυ καὶ μεγάλως' νόησον.

30 Κοινὸν γάρ: Ὅτι κοινῶ ὀνόματι πᾶσαι αἱ δυνάμεις αἱ νοηταὶ ἄγγελοι λέγονται.

εἶναι, οἱ νοητὲς δυνάμεις μεταδίδουν καὶ τὴν ἐξουσία στίς ἔπειτ' ἀπὸ αὐτοῦς.

Καθαίρεται γάρ: Πῶς καὶ ἀπὸ ποιὸν καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ τελειοποιοῦνται οἱ μέσες τάξεις· καὶ ἡ Γραφή διδάσκει ὅτι ὁ ἕνας ἄγγελος μεταφέρει στὸν ἄλλο τὰ θεῖα σύμβολα.

Καὶ διὰ μέσης: Ὅτι οἱ τελειοποιήσεις ποὺ διενεργοῦνται ἀπὸ τὶς μεσαῖες εἶναι πιὸ ἀμυδρὲς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ πρωτογενῶς ἐνεργοῦνται ἀπὸ τὸ Θεό, οἱ ὁποῖες εἶναι πρῶτες.

Τὴν δι' ἄλλου λεγομένην: Σύμφωνα μὲ ὅσα διαβάζομε στοὺς προφῆτες Ζαχαρία, Δανιήλ καὶ Ἰεζεκιήλ.

Ἀμυδρουμένης: Εἶπε ἄμυδρουμένης (ποὺ θαμπώνει) ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς της ἀτονίας, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς κατωτερότητας τῶν ἀποδεκτῶν. Αὐτὸ δηλώνει ὁ λόγος γιὰ δευτέρωση τῆς τελειοποίησης, δηλαδή ὅτι τὰ δεύτερα τελειοποιοῦνται ἀμυδρότερα.

Οἱ δεινοί: Σημείωσε ὅτι αὐτὰ παραδόθηκαν ἀπὸ ἱερεῖς στὸ μεγάλο Διονύσιο. Αὐτοφανεῖς (αὐφώφωτες) κάλεσε τὶς πρῶτες θεῖες δυνάμεις, ἐπειδὴ δέχονται τοὺς θεῖους φωτισμοὺς ἀπὸ μόνες τους. Γιατὶ οἱ ἄλλες δυνάμεις δὲ δέχονται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους τὰ θεῖα δῶρα τῆς γνώσης, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς ὑπερκείμενες.

Ἱερατικῆς: Σημείωσε ὅτι εἶναι ἱερατικὴ παράδοση ἡ γνώση γιὰ τὴν τάξη τῶν νόων.

Ἐλλάμψεων: Ἀπόδειξη τοῦ λόγου, ὅτι τὰ δεύτερα δέχονται τὴ διδασκαλία τῶν πρώτων, ἀπὸ τὸ Ζαχαρία τὸν προφήτη.

Ἀτιθάσσοις: ἀτίθασσος = ἀνήμερος.

Ἐκδεδωκυῖα: Γιὰ ὅσα παραδόθηκαν στὸν Βαβυλώνιο (ἄγγελο).

Τῇ παντοῖα: Πρόσεχε ὅτι ὁ Θεὸς μηχανεῦεται τὰ πάντα γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν ὅσοι πλανῶνται.

Ἐπεικῶς ἐπανῆγεν: Τὸ ἐπεικῶς νὰ τὸ ἀντιληφθεῖς μὲ τὴν ἔννοια τῆς φιλανθρωπίας, ἢ ὑπερβολικὰ καὶ πάρα πολύ.

Κοινὸν γάρ: Ὅλες οἱ νοητὲς δυνάμεις λέγονται ἄγγελοι μὲ κοινὸ ὄνομα.

Ἵφειμένων: Ἵποβεβηκότων, δευτερευόντων.

Προπορευόμενον. Προπορευόμενον τάχα τοῦ προφήτου· τάχα δὲ πρὸ τοῦ τὸν μείζοντα ἄγγελον ἐλθεῖν ἐπ' αὐτόν.

Εἶτα πρὸς αὐτοῦ τὴν θείαν: Τοῦτο θέλει δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐν 5 τοῖς ἀγγελικοῖς τάγμασιν οἱ πρῶτοι τοῖς δευτέροις διαγγέλλουσι τὴν τοῦ Θεοῦ βουλήν. Κατακάρπως δὲ ἀντὶ τοῦ πάνυ ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ.

Ἀποκρίνεσθαι: Καλῶς εἶπεν ὁ Κύριος ἐν τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ, ὥστε χωρισθῆναι τῶν δικαίων τοὺς ἁμαρτωλούς· τοῦ- 10 το γὰρ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φαίνεται πεποικῶς, ὅτε τὰ πρόβατα ἐκ τῶν ἐρίφων διεμέρισεν. Ἴδου συνάδει καὶ ἐν τούτῳ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τῇ Νέῃ.

Ὅς τὸν ποδῆρη: Περὶ τοῦ τὸν ποδῆρη ἐνδεδυκότος χιτῶνα. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι τῷ μὲν ἀγγέλῳ τῷ τὸ μὲν σημεῖον ἐπι- 15 θεῖναι κελευσθέντι ποδῆρης ἦν χιτῶν καὶ ζώνη περὶ τὴν ὀσφύν, σχῆμα πρέπον ἱερεῖ· τοῖς δὲ ἀγγέλοις ἄλλοις πέλεκυς ἐν ταῖς χερσίν, ὅπερ δηλοῖ τιμωρητικὴν τινα δύναμιν, ὡς ἐκ τούτου νοεῖν ἡμᾶς, ὅτι πρὸς τὸ μέλλον ἀποτελεῖσθαι καὶ τὸ τῶν ἀγγέλων εἶδος σχηματίζεται, ὅπερ ἐννοῆσαι ὀφείλομεν περὶ τῶν σε- 20 ραφίμ καὶ χερουβίμ καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὅτι πρὸς τὴν οἰκείαν τάξιν καὶ τὸ σχῆμα ἔχουσιν· οἱ γὰρ τὸν τρισάγιον ὕμνον λέγοντες πολυπρόσωποι σχηματίζονται, δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι ἀσίγητός ἐστι καὶ πολὺς ὁ αὐτῶν ὕμνος· οὕτω καὶ περὶ τῶν ἐξῆς νόησον.

Τὸ σημεῖον εἰς τὰ μέτωπα: Σημεῖωσαι, ὅτι τὴν θείαν προ- 25 τύπωσιν ἐξ ἐκείνου προεμήνυσε, τὸ τοὺς πιστοὺς κατὰ τὸ μέτωπον τὴν ζωοποιὸν ἐπιτιθέναι σφραγίδα καὶ περισώζεσθαι ἐκ τοῦ ὄλοθρευτοῦ· ἀλλὰ τότε μὲν ἄγγελοι ἐν σχήματι ἱερέων τοῦτο ποιεῖν ἐκελεύσθησαν τοῖς ἀνευθύνοις· ἡ γὰρ ζώνη καὶ ὁ πο- 30 δῆρης χιτῶν τὸ ἱεροπρεπὲς τῶν ἱερέων δηλοῖ σχῆμα· νῦν δὲ καὶ

Ἵφειμένων: Κατωτέρων, δευτερευόντων.

Προπορευόμενον: Προπορευόμενο ἴσως ἀπὸ τὸν προφήτη.
Ἴσως πρὶν ἔρθει σ' αὐτὸν ὁ μεγαλύτερος ἄγγελος.

Εἶτα πρὸς αὐτοῦ τὴν θεϊαν: Θέλει νὰ δείξει αὐτό, ὅτι στὰ ἀγγελικὰ τάγματα ἐρμηνεύουν τὶς βουλὲς τοῦ Θεοῦ οἱ πρῶτοι στοὺς δεύτερους. Τὸ κατακάρπως (φορτωμένα καρπούς) ἀντὶ τοῦ ἐξαιρετικά, παρμένο ἀπὸ τὸν Ἰεζεκιήλ.

Ἀποκρίνεσθαι: Σωστὰ εἶπε ὁ Κύριος μὲ τὴν προφητεία τοῦ Ἰεζεκιήλ, νὰ χωριστοῦν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τοὺς δίκαιους. Γιατὶ αὐτὸ φαίνεται πὼς ἔχει κάνει καὶ στὰ Εὐαγγέλια, ὅταν χώρισε τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια². Νὰ πού συμφωνεῖ καὶ σ' αὐτὸ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μὲ τὴ Νέα.

Ἵὸν τὸν ποδήρη: Γι' αὐτὸν πού εἶχε ντυθεῖ τὸν ποδήρη χιτῶνα. Σημείωσε ὅμως ὅτι τὸ σημεῖο πού ὁ ἄγγελος διατάχθηκε νὰ ἐπιθέσει ἦταν ὁ ποδήρης χιτῶνας καὶ ζώνη γύρω στὴ μέση, σχῆμα πού ἀρμόζει σὲ ἱερέα. Σὲ ἄλλους ὅμως ἀγγέλους ἦταν τσεκούρι στὰ χέρια τους, πού δηλώνει ἐξουσία πρὸς ἐπιβολὴ τιμωρίας. Ὡστε ἀπὸ αὐτὸ μπορούμε νὰ ἐννοήσομε ὅτι καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀγγέλων σχηματίζεται ἀνάλογα μ' αὐτὸ πού εἶναι νὰ τελεστεῖ, πράγμα πού πρέπει νὰ ἐννοήσομε γιὰ τὰ σεραφίμ καὶ χερουβίμ καὶ τὶς ἄλλες δυνάμεις· ὅτι δηλαδὴ τὸ σχῆμα τους ἀντιστοιχεῖ στὴν τάξη τους. Γιατὶ αὐτοὶ πού ψάλλουν τὸν τρισάγιο ὕμνο σχηματίζονται μὲ πολλὰ πρόσωπα, καθὼς ὁ λόγος σημαίνει, ὅτι ὁ ὕμνος τους εἶναι ἀσίγητος καὶ πολὺς. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ σκεφτεῖς καὶ γιὰ τὰ ἐξῆς.

Τὸ σημεῖον εἰς τὰ μέτωπα: Σημείωσε ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνο ἔδωσε προμήνυμα γιὰ τὴ θεία προτύπωση, ὅτι δηλαδὴ οἱ πιστοὶ ἐπιθέτουν στὸ μέτωπό τους τὴ θεία σφραγίδα καὶ σώζονται ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευτὴ. Ἀλλὰ τότε διατάχθηκε νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ γιὰ τοὺς ἀνεύθυνους ἄγγελοι μὲ ἐμφάνιση ἱερέων. Γιατὶ ἡ ζώνη δηλαδὴ καὶ ὁ ποδήρης χιτῶνας δηλώνουν τὸ ἱεροπρεπὲς σχῆμα

ἡμεῖς ἑαυτοῖς οἱ πιστοὶ τὴν τοῦ σταυροῦ σφραγιδα κατὰ τὸ μέ-
 τωπον ἐντυποῦντες, διαφεύγομεν τὸν ἐχθρόν· ἰδοὺ καὶ ἄλλη
 ὁμοίωσις Παλαιᾶς πρὸς τὴν Νέαν. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι αὐταὶ εἴ-
 σιν αἱ τρεῖς τριαδικαὶ τάξεις τῶν νοητῶν δυνάμεων· πρώτη
 5 τριάς, θρόνοι, εἶτα χερουβίμ, εἶτα σεραφίμ· δευτέρα τριάς, κυ-
 ριότητες, δυνάμεις, ἐξουσίαι· αὗται καὶ μέσαι λέγονται· τρίτη
 τριάς, ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι· κοινῶ δὲ ὀνόματι πάντες ἄγ-
 γελοι.

Εὐταξίας: Περὶ εὐταξίας τῶν δευτέρων πρὸς τοὺς ἀνωτέ-
 10 ρους.

Τὸν θειότατον Γαβριήλ: Σημεῖωσαι, ὅτι καὶ ὁ Γαβριήλ οὐκ
 ἔστι τῶν ἀνωτέρων δυνάμεων, ἀλλὰ τῶν ὑφειμένων.

Ἱεραρχίας: Σημεῖωσαι, ὅτι μίμημα τῆς ἄνω μυστικῆς ἱε-
 ραρχίας τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γινόμενα σήμερον· καὶ γὰρ οἱ ἱερεῖς
 15 σφραγιδα ἐπιτιθέασι τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τοῖς προσιοῦσι τῶ
 μυστηρίῳ, διὰ τὸ χωρισθῆναι αὐτοὺς τῶν ἀπίστων, καὶ ἵνα τὸν
 ἐχθρόν διαφύγωσιν· ἄλλως τε καὶ τάξις φυλάττεται κατὰ τὴν
 ἀγίαν Ἐκκλησίαν· ὁ γὰρ ποιεῖν ἐπιτέτραπται ὁ ὑποδιάκονος, οὐ
 ποιοῦσιν οἱ ὑποδεέστεροι, καὶ ὁ ποιεῖ ὁ πρεσβύτερος, οὐ ποιεῖ ὁ
 20 διάκονος· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἕκαστος ἔχει τὴν πρέπουσαν αὐτῶ
 λειτουργίαν· κοινῶ δὲ ὀνόματι πάντες κληρικοὶ καὶ λειτουργοὶ
 καλοῦνται, ὡς καὶ οἱ ἄγγελοι· ἐντεῦθεν χρῆ νοεῖν, πῶς εἴρηται
 τῶ θεῷ Στεφάνῳ· «οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγ-
 γέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξετε».

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

§ 1. Ὑπερούσιον αὐτῆς ταξιαρχίαν: Αὐτῆς τῆς ἀρχοποιοῦ
 ἀρχῆς ἀναφαίνει τὴν ὑπερούσιον ταξιαρχίαν αὐτῆ ἢ τῶν ἀρχῶν
 τάξις.

τῶν ἱερέων. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς τώρα οἱ πιστοὶ ἀποτυπώνοντας στὸ μέτωπό μας τὴ σφραγίδα τοῦ σταυροῦ ξεφεύγομε τὸν ἐχθρό. Ἴδου καὶ ἄλλη ὁμοιότητα τῆς Παλαιᾶς μὲ τὴ Νέα. Νὰ σημειώ-
σεις ἀκόμη ὅτι αὐτὲς εἶναι οἱ τρεῖς τριαδικές τάξεις τῶν νοητῶν
δυνάμεων· πρώτη τριάδα θρόνοι, ἔπειτα χερουβίμ, ἔπειτα σερα-
φίμ· δεύτερη τριάδα κυριότητες, δυνάμεις, ἐξουσίες, πού λέγο-
νται, καὶ μεσαῖες δυνάμεις· καὶ τρίτη τριάδα ἀρχές, ἀρχάγγελοι,
ἄγγελοι· καὶ ὅλοι μὲ κοινὸ ὄνομα λέγονται ἄγγελοι.

Εὐταξίας: Γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν δευτέρων στοὺς πρώτους.

Τὸν θειότατον Γαβριήλ: Σημείωσε ὅτι καὶ ὁ Γαβριήλ δὲ
συγκαταλέγεται στὶς ἀνώτερες δυνάμεις· εἶναι ἀπὸ τὶς κατώ-
τερες.

Ἱεραρχίας. Σημείωσε ὅτι ὅσα γίνονται σήμερα στὴν Ἐκ-
κλησία εἶναι ἀντίγραφο τῆς οὐράνιας μυστικῆς ἱεραρχίας. Γιατὶ
οἱ ἱερεῖς ἐπιθέτουν τὴ σφραγίδα τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ σὲ
ὄσους προσέρχονται στὸ μυστήριον, ἐπειδὴ ἔχουν χωριστεῖ ἀπὸ
τοὺς ἄπιστους, καὶ γιὰ νὰ διαφύγουν τὸν ἐχθρό. Ἐξάλλου φυλά-
γεται καὶ ἡ τάξη στὴν ἁγία Ἐκκλησία. Ὅ,τι δηλαδὴ ἔχει ὀρι-
στεῖ νὰ κάνει ὁ ὑποδιάκονος, δὲν τὸ κάνουν οἱ κατώτεροί του·
καὶ ὅ,τι κάνει ὁ πρεσβύτερος, δὲν τὸ κάνει ὁ διάκονος. Καὶ γε-
νικά, καθένας ἔχει τὸ λειτούργημα πού τοῦ ἀρμόζει, καὶ ὅλοι
καλοῦνται μ' ἓνα κοινὸ ὄνομα κληρικοὶ καὶ λειτουργοί, ὅπως
καὶ οἱ ἄγγελοι. Ἀπὸ αὐτὸ πρέπει νὰ καταλάβομε μὲ ποιὸ νόημα
εἰπώθηκε ἀπὸ τὸν ἅγιον Στέφανο, «σεῖς πού ἐλάβατε τὸ νόμο μὲ
διαταγὰς τῶν ἀγγέλων καὶ δὲν τὸν φυλάξατε»³.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

1. Ὑπερούσιον αὐτῆς ταξιαρχίαν: Ἡ ἴδια ἡ τάξη τῶν ἀρ-
χῶν φανερῶνει τὴν ὑπερούσια ἀρχὴ τῆς τάξης τῆς ἴδιας τῆς ἀρ-
χοποιοῦ ἀρχῆς.

3. Πράξ. 7,53.

§ 2. Ἀρχαγγέλων: Περὶ τοῦ ἀρχαγγελικοῦ κόσμου, καὶ τί δηλοῖ.

Ἱεραρχία: Σημεῖωσαι τὸ καθολικόν, ὅτι πᾶσα ἱεραρχία ἔχει πρώτας καὶ μέσας καὶ τελευταίας δυνάμεις, τουτέστιν αἱ τρεῖς
5 τριαδικαὶ τάξεις.

Ἀγιωτάταις: Γρ. καὶ ἱερωτάταις. Πῶς καὶ οἱ θεῖοι ἀρχάγγελοι ταῖς πρὸ αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοῦς κοινωνοῦσι.

Κατὰ τὸ τελευταῖον: Ὅτι ἐσχάτη τάξις ἀγγέλων καὶ περικόσμιος.

10 Ἡ τελευταία τριαδικὴ τάξις.

Ἀρχαί, Ἀρχάγγελοι, Ἄγγελοι.

Καὶ μᾶλλον πρὸς: Ὅτι ἡ τελευταία τάξις τῶν οὐρανίων δυνάμεων μᾶλλον ἀξία ἐστὶν ἄγγελοι προσαγορεύεσθαι, ὡς πλησιάζουσα ἀνθρώποις, δι' ἧς καὶ τὰ θεῖα μυοῦνται ἀνθρωποι.

15 Τὴν μὲν γὰρ ὑπερτάτην: Ὅτι ἡ πρώτη τριάς τῆς δευτέρας ἱεραρχεῖ, καὶ ἡ δευτέρα τῆς τρίτης· ἡ δὲ τρίτη τῶν ἐν ἀνθρώποις ἱερέων, καὶ ἐφορῶσι τὰ παρ' αὐτῶν τελούμενα.

Κρυφιοειδέστερον: Πῶς αἱ μὲν κρυφιώτεροι, αἱ δὲ ἐμφανεστεροι ἱεραρχίαι.

20 Ταῖς ἀνθρωπεύαις ἱεραρχίαις: Τίνες ἡμῶν ἱεραρχικῶς ἐφεστήκασι. Σημεῖωσαι τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τοῦ Δανιῆλ, τουτέστιν ἐσχάτην τάξιν ἐπιστατεῖν τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας.

Καὶ μὴν καὶ ἡ: Κατὰ κοινού τὸ ἵνα ἦ κατὰ τάξιν, ὡς εἶναι τὴν σύνταξιν, καὶ μὴν ἵνα κατὰ τάξιν ἦ καὶ ἡ παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰ
25 ἐξῆς.

Εἰ δέ τις φαίη: Πῶς ἀγγέλων ἀγαθῶν ἐφεστῶτων τοῖς ἔθνεσι, μόνος ὁ Ἰσραὴλ ἐγίνωσκε τὸν Θεόν· ἕκαστον γὰρ ἔθνος

Ἄρχαγγέλων: Μιλᾷ γὰρ τὴν ἀρχαγγελικὴν τάξιν καὶ λέει τί δηλώνει.

Ἱεραρχία: Σημείωσε τὴν καθολικότητα, ὅτι κάθε διάταξις ἀρχῶν ἔχει πρῶτες καὶ μεσαῖες καὶ τελευταῖες δυνάμεις, εἶναι δηλαδή οἱ τρεῖς τριαδικές τάξεις.

Ἀγιωτάταις: Γράφει καὶ ἱερωτάταις. Πῶς καὶ οἱ θεῖοι ἀρχάγγελοι κοινοῦν μὲ τὶς πρὶν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ τὶς ἔπειτ' ἀπὸ αὐτοῦ τάξεις.

Κατὰ τὸ τελευταῖον: Ὅτι εἶναι ἡ ἔσχατη τάξις τῶν ἀγγέλων ποὺ πλησιάζει τὸν κόσμον.

Ἡ τελευταία τριαδικὴ τάξις.

Ἀρχές,

Ἀρχάγγελοι,

Ἄγγελοι.

Καὶ μᾶλλον πρὸς: Ὅτι ἡ τελευταία τάξις τῶν οὐράνιων δυνάμεων εἶναι περισσότερο ἄξια νὰ ὀνομάζεται ἄγγελοι, ἐπειδὴ ἔρχεται κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀπὸ αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι διδάσκονται τὰ θεῖα.

Τὴν μὲν γὰρ ὑπερτάτην: Ὅτι ἡ πρώτη τριάδα ἄρχει τῆς δεύτερης καὶ ἡ δεύτερη τῆς τρίτης, καὶ ἡ τρίτη στοὺς ἱερεῖς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ παρακολουθοῦν ὅσα τελοῦνται ἀπὸ αὐτοῦ.

Κρυφιοειδέστερον: Πῶς οἱ ἱεραρχίες εἶναι ἄλλες κρυμμένες καὶ ἄλλες πιὸ ἐμφανεῖς.

Ταῖς ἀνθρωπείαις ἱεραρχίαις: Ποιές εἶναι οἱ ἱεραρχίες ποὺ παρακολουθοῦν ἐμᾶς. Σημείωσε τὴν ἀπόδειξιν ποὺ ὑπάρχει στὸ Δανιήλ, ὅτι δηλαδή ἡ ἔσχατη τάξις εἶναι νὰ ἐπιστατεῖ στὴν ἱεραρχία τῆ δικῆ μας.

Καὶ μὴν καὶ ἡ: Τὸ ἵνα ἦ κατὰ τάξιν' (γὰρ νὰ τελοῦνται κατὰ τάξιν) λέγεται ἀπὸ κοινού, ὥστε ἡ σύνταξις τοῦ λόγου νὰ εἶναι καὶ μὴν, ἵνα κατὰ τάξιν ἦ καὶ ἡ παρὰ Θεοῦ κλπ.» (= γὰρ νὰ τελεῖται κατὰ τάξιν καὶ κοντὰ στὸ Θεό, κλπ.).

Εἰ δέ τις φαίη: Πῶς, ἐνῶ ἐπιστατοῦσαν στὰ ἔθνη ἄγγελοι ἀγαθοί, γνώριζε τὸ Θεὸ μόνον ὁ Ἰσραήλ; Καθένα ἔθνος δηλαδή ἔχει ἓνα ἄγγελον ὀρισμένο γι' αὐτό, ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Μι-

ἄγγελον ἔχει ἀποκεκληρωμένον αὐτῷ, ὡς Ἰουδαῖοι τὸν Μιχαήλ, ὃν καὶ τῆς ἐσχάτης τάξεως τῶν ἀγίων ἀγγέλων φησίν.

᾿Οτι μὴ τὰς τῶν ἀγγέλων: Οὐ παρὰ τὴν τῶν ἐπιστατούντων ἀγγέλων αἰτίαν φησὶ τὸ τοιοῦτο, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν 5 αὐτεξούσιον πρὸς τὰ μὴ δέοντα ροπὴν.

Τῇ φιλαυτία: Σημεῖωσαι ὅτι ἕκαστος ἑαυτῷ αἴτιος καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· τὸ δὲ φιλαυτία καὶ αὐθάδεια ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτάρεσκον δηλοῖ.

Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται: Οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ μόνον 10 ἐξελέξατο, ἀλλ' ὅτι ὁ Ἰσραὴλ μόνος ἐβουλήθη ἔπεσθαι Θεῷ· οὕτω γὰρ καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς λέξεως σημαίνει, 'νοῦς ὁρῶν τὸν Θεόν'· οὕτω νοεῖν ὀφείλομεν τὰ ἐν τῇ ᾠδῇ Μωϋσέως εἰρημένα, «ἐγενήθη μερὶς Κυρίου σχοίνισμα Ἰακώβ», ὅπερ δηλοῖ τὸν Ἰσραήλ· οὐχ ὁ Θεὸς γὰρ τὸν Ἰσραὴλ μόνον ἀγαπᾷ, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος 15 πολλαχοῦ ἐδήλωσεν εἰπών, «μὴ οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς καὶ ἐθνῶν; Ναὶ καὶ ἐθνῶν, εἶπερ εἷς ὁ Θεός», ἀλλ' ὁ Ἰσραὴλ πρῶτος ἐπορεύθη ὀπισθεν Θεοῦ, ἐπεὶ ὕστερον ἀποστάς καὶ αὐτὸς ἀπεδιώχθη· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι, ὅτε θέλουσι, ποιοῦσι τὸν Θεὸν μεθ' ἑαυτῶν.

20 Πεπονθέναι: ᾿Οτι καὶ ὁ Ἰσραὴλ αὐτὸς ἀπέστη.

Ζωήν: ᾿Οτι αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος.

᾿Οψεων: ᾿Οπερ ἐναυθά φησιν ὁ πατήρ, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς γινόμενον ἔστιν ἰδεῖν, ἐπὶ μὲν τῶν διαφανῶν ὑλῶν τὴν οἰκείαν διάδοσιν ποιουμένου, ἐπὶ δὲ τῶν παχυτέρων 25 οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ἢ πάντῃ ἀδιαδότως ἢ ἀμυδρῶς. ᾿Οπερ οὖν ἐνταῦθα τὸ τῆς ὑλῆς διάφορον ποιεῖ, τοῦτο ἐπὶ τῆς θείας ἐλλάμψεως ἢ ἀνισότης τῆς αὐτεξουσίου ἐργάζεται ροπῆς.

᾿Ανομοιότης: Τουτέστι, τῶν τοῦ νοῦ ὀφθαλμῶν ἢ παρατροπή.

χαήλ, πού τὸν κατατάσσει στὴν ἔσχατη τάξη τῶν ἀγίων ἀγγέλων.

Ἔστι μὴ τὰς τῶν ἀγγέλων: Λέει ὅτι αὐτὸ δὲ γίνεται ἐξαιτίας τῶν ἀγγέλων πού ἐπιστατοῦν, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς αὐτεξούσιας κλίσης τους πρὸς αὐτὰ πού δὲν πρέπει.

Τῇ φιλαυτία. Σημείωσε, ὅτι καθένας εἶναι αἴτιος γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀγαθὸ καὶ ὡς πρὸς τὸ κακὸ. Ἡ φιλαυτία καὶ ἡ αὐθάδεια δηλώνουν ἐξίσου τὴν αὐταρέσκεια.

Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται: Ἔστι πὼς ὁ Θεὸς ἐξέλεξε μονάχα τὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ ὁ Ἰσραήλ θέλησε μόνος του ν' ἀκολουθήσει τὸ Θεό. Αὐτὸ σημαίνει καὶ ἡ ἐξηγήσις τῆς λέξης, Ἰσραήλ, δηλαδή 'νοῦς πού βλέπει τὸ Θεό'. Ἔτσι ὀφείλομε νὰ ἐννοοῦμε ὅσα λέγονται στὴν ὠδὴ τοῦ Μωυσῆ· «ὁ κλῆρος τοῦ Ἰσραήλ ἔγινε μερίδα τοῦ Κυρίου»¹, πού δηλώνει τὸν Ἰσραήλ. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀγαπᾷ τὸν Ἰσραήλ μόνο, ὅπως τὸ δηλώνει καὶ ὁ Ἀποστολὸς σὲ πολλὰ σημεία λέγοντας· «μήπως ὁ Θεὸς δὲν εἶναι καὶ τῶν ἐθνῶν; Βέβαια εἶναι καὶ τῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ ὑπάρχει ἓνας Θεός»². Ἀλλὰ ὁ Ἰσραήλ ἀκολούθησε πρῶτος τὸ Θεό, γιατί ὕστερα ἀποστάτησε κι αὐτὸς καὶ ἀποδιώχθηκε. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὸ αὐτεξούσιο, παίρνουν τὸ Θεὸ μαζί τους ὅταν θέλουν,

Πεπονθέναι: Γιατὶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰσραήλ ἀποστάτησε.

Ζωήν: Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτεξούσιος.

Ἔστι ὕψους: Αὐτὸ πού λέει ἐδῶ ὁ πατέρας, μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε νὰ γίνεται καὶ στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, πού διαδίδεται στὰ διάφανα ὑλικά, δὲ γίνεται ὅμως ὅμοια αὐτὸ καὶ στὰ παχύτερα, στὰ ὁποῖα δὲν διαδίδεται καθόλου ἢ ἐλάχιστα. Αὐτὸ λοιπὸν πού στὴν περίπτωσι αὐτὴ προκαλεῖ ἡ διαφορὰ τῆς ὕλης, αὐτὸ στὴν περίπτωσι τῆς θείας ἔλλαμψης τὸ κάνει ἡ ἀνισότης τῆς αὐτεξούσιας κλίσης.

Ἄνομοιότης: Δηλαδή ἡ παρέκκλιση τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νοῦ.

2. Ρωμ. 3,29· 30.

Ἡ παντελῶς ἀμέθεκτον ποιεῖ: Ὅρα πῶς φησιν ἡμᾶς αὐ-
 τοὺς αἰτίους εἶναι τοῦ δέξασθαι τὴν ἔλλαμψιν τὴν θεῖαν, ἢ ὀλί-
 γον ἢ πολὺ αὐτῆς δέχεσθαι, ἢ παντελῶς μηδὲν αὐτῆς εἰσδέξα-
 σθαι, ὅταν πρὸς αὐτὴν ἀντίτυποι γενῶμεθα, οἷονεὶ σκληροί,
 5 ἦτοι λίθινοι· φησὶν οὖν ἐν Εὐαγγελίοις αὐτὸς ὁ Κύριος· «δύνα-
 ται ὁ Θεός ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ»·
 ὅπερ γὰρ ἡμῖν σκληρὸν καὶ ἀδύνατον, τοῦτο τῷ Θεῷ δυνατόν.

Ἡμεῖς ἀνενεύσαμεν: Σημεῖωσαι, μάλιστα ἐντεῦθεν ἐπιστο-
 μίζεται τὴν ἄκαιρόν τινων καὶ ἀδιάκριτον ἀπαιδευσίαν, οἱ τολ-
 10 μῶσι φάσκειν, τὰ θεῖα ταῦτα συγγράμματα Ἀπολλιναρίου εἶναι,
 μὴ ἐκ τῶν προσώπων ὧν μνημονεύει καταστοχαζόμενοι τῆς
 ἀρχαιότητος τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ ψευδεπίγραφον λέγοντες τὴν
 Διονυσίου προσηγορίαν· μηδὲ ὅτι νῦν ἐξ εἰδωλολατρῶν εἶπεν
 αὐτὸν ἐπιστρέψαι, καίτοι Ἀπολλινάριος οὐκ ἐκ τοιούτων ἦν.

15 Ἐπὶ τὸ πᾶσιν ἐτοιμῶς: Ὅτι ὁ Θεός, φύσει ὧν ἀγαθός,
 ἔτοιμον ἑαυτὸν τοῖς πᾶσι παρέχει εἰς τὸ μεταλαμβάνειν τῆς
 ἀγιότητος αὐτοῦ καὶ φωτισθῆναι τὴν ψυχὴν, λοιπὸν τὸ ἐφ' ἡμῖν
 ζητεῖται, τό, πῶς ἐρῶμεν μετασχεῖν τῆς γνώσεως αὐτοῦ, ἵνα
 δειχθῇ τὸ αὐτεξούσιον· οὐ γὰρ αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, ὅπερ
 20 ἐστὶν ὁ ἐξ αὐτοῦ χωρισμός· ἢ δὲ σύνταξις αὐτῆ· ἐπεὶ ὅτι γε καὶ
 τῶν ἐτέρων ἐθνῶν οὐκ ἔκφυλοι τινες ἐπεστάτουں θεοί, μία δὲ
 πάντων ἀρχή· καὶ οὕτω τᾶλλα, διὰ μέσου· καὶ ὅτι καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἐθνῶν μία ἀρχὴ τοῦ Θεοῦ ἦρχε, καὶ τότε διὰ τῶν ἰδίων ἀγ-
 γέλων ἱεραρχούντων.

25 Μελχισεδέκ: Σημεῖωσαι τὰ περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὡς ἱε-
 ράρχου ὄντος, καὶ τῆ δι' ἀγγέλων ὁδηγία τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν
 ἐπεγνωκότος· ἐπομένους· δὲ εἶπε διὰ τὸ ἀυθαίρετον, καὶ οὐ
 κατηναγκασμένον.

Ἡ παντελῶς ἀμέθεκτον ποιεῖ: Πρόσεξε πῶς τονίζει ὅτι ἐμεῖς εἴμαστε αἴτιοι τῆς εἰσδοχῆς τῆς θείας ἔλλαμψης· τὸ νὰ δεχθοῦμε δηλαδὴ λίγη ἢ πολλὴ ἀπὸ αὐτὴν ἢ νὰ μὴ δεχθοῦμε τίποτε ἀπὸ αὐτὴν, ὅταν δὲν ἀνταποκριθοῦμε σ' αὐτὴν, σὰ νὰ εἴμαστε ἀπὸ σκληρὴ πέτρα. Λέει λοιπὸν στὰ Εὐαγγέλια ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «μπορεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ τίς πέτρες αὐτὲς νὰ ἀναστήσει παιδιὰ γιὰ τὸν Ἀβραάμ»³. Αὐτὸ δηλαδὴ πού εἶναι σ' ἐμᾶς σκληρὸ κι ἀδύνατο, εἶναι δυνατὸ γιὰ τὸ Θεό.

Ἡμεῖς ἀνενεύσαμεν: Σημείωσε ὅτι μὲ αὐτὰ ἀποστομώνει τὴν ἄκαιρη καὶ ἀδιάκριτη ἀπαιδευσία κάποιων, πού τολμοῦν νὰ ἰσχυριστοῦν, ὅτι αὐτὰ τὰ θεῖα συγγράμματα εἶναι τοῦ Ἀπολλιναρίου, καὶ δὲν συμπεραίνουν ἀπὸ τὰ πρόσωπα πού μνημονεύονται τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ θεωροῦν ψευδεπίγραφο τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου. Οὔτε εἶπε ὅτι αὐτὸς ἐπέστρεψε τώρα ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις, ἂν καὶ βέβαια ὁ Ἀπολλινάριος δὲν ἦταν ἀπὸ αὐτούς.

Ἐπὶ τὸ πᾶσιν ἐτοιμῶς: Ὅτι ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἀγαθός, παρέχει πρόθυμα τὸν ἑαυτό του σὲ ὅλους, ὥστε νὰ μεταλάβουν τὴν ἀγιότητά του καὶ νὰ φωτιστεῖ ἡ ψυχὴ τους. Τὸ ζητούμενο λοιπὸν ἀπὸ ἐμᾶς εἶναι, τὸ πῶς ἐπιθυμοῦμε νὰ μεταλάβουμε τὴ γνώση του, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ τὸ αὐτεξούσιό μας. Δὲν εἶναι βέβαια ὁ Θεὸς αἴτιος τῶν κακῶν, πράγμα πού σημαίνει τὸν χωρισμὸ ἀπὸ αὐτὸν. Ἡ σειρὰ εἶναι αὕτη· Ἐπειδὴ καὶ στὰ ἄλλα ἔθνη δὲν ἐπιστατοῦσαν θεοὶ ἄλλοεθνεῖς, ἀλλὰ ὑπῆρχε·σὲ ὅλα μιὰ ἀρχή· ἔτσι καὶ τὰ ἄλλα, τὰ ἐνδιάμεσα. Κι ἐπειδὴ καὶ στὰ ἄλλα ἔθνη ὑπῆρχε μιὰ ἀρχή, ἡ τοῦ Θεοῦ, πού τὴν ἀσκοῦσαν καὶ τότε οἱ ἴδιοι ἄγγελοι.

Μελχισεδέκ: Σημείωσε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Μελχισεδέκ, ἐπειδὴ ἦταν ἱεράρχης καὶ εἶχε γνωρίσει τὸν ἀληθινὸ Θεὸ μὲ τὴν ὁδηγία τῶν ἀγγέλων. Τὸ ὅτι τὸν ἀκολουθοῦσαν, τὸ εἶπε ἐπειδὴ ἦταν ἐκλογή δική τους καὶ δὲν εἶχαν καταναγκαστεῖ.

3. Λουκᾶ 3,8.

§ 4. Τῷ Φαραώ: Σημείωσαι, ὅτι δ' ἀγγέλων φησὶ τὰς καθ' ὕπνους γενέσθαι ὀράσεις τῷ Φαραῶ καὶ τῷ Ναβουχοδινόσορ, καὶ τὰς τούτων ἐκφαντορίας, ἤγουν ἐρμηνείας.

Θεράποντες: Ὁ μὲν Ἰωσήφ τῶν Αἰγυπτίων, ὁ δὲ Δανιήλ
5 τῶν Βαβυλωνίων, ἀγγέλων τῶν ἐπιστατούντων τοῖς ἔθνεσι τούτοις, βουλῇ Θεοῦ ἀποκαλυπτόντων τὰ ὄραματα.

Ἀποκληρωτικῶς: Σημείωσαι τὴν ἐρμηνείαν τῶν ρητῶν τῆς Μωσέως ᾧδῆς: «ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, οὐς διεμέρισεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέ-
10 λων Θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοί- νισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ»· οὐ γὰρ δεῖ, φησὶν, οἶεσθαι μερίσασθαι πρὸς ἑτέρους θεοὺς ἢ ἀγγέλους τὰ ἔθνη· οὐ γὰρ ἀποκληρωτικῶς ἔλαχε, τῷ Θεῷ μὲν Ἰσραήλ, τοῖς δὲ ἄλλοις ἀγγέλοις ἰδίως, ὡς μὴ διακονεῖν αὐτοὺς εἰς ἄλλο τι τῷ Θεῷ·
15 οἷον φέρε εἰπεῖν, τόδε τὸ ἔθνος αὐτοῦ, ἢ οὐ σχολάζει ἑτέρῳ τινὶ πρὸς Θεόν, ὁ τοῦ ἔθνους ἄγγελος, ἀλλ' οὐδ' ὁμοτίμως ἢ ἀντιθέτως ἔλαβεν ὁ Θεὸς τόδε τὸ ἔθνος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀγγέλων ἴδιον ἔθνος, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐα εἴρηται, ὅτι ὁ διάβολος τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρη, τουτέστι τὰ ἔθνη, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν καὶ
20 ἐναντιοῦσθαι τῷ Θεῷ καὶ εἶναι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ· πάντα γὰρ δοῦλα τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων αὐτὸς ἄρχει, ἀλλὰ τοὺς γινώσκοντας αὐτὸν προτιμᾷ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς λέγεται αὐτῶν ἄρχειν, κἂν ἔχοιεν ἄγγελον ἐφεστῶτα, ὡς ὁ Ἰσραήλ τὸν Μιχαήλ. Καὶ πῶς πάντων ὁ Θεὸς ἄρχων κατ' ἐξαιρέτον τοῦ Ἰσραήλ λέ-
25 γεται Θεὸς, καὶ ὁ Ἰσραήλ αὐτοῦ; Καὶ λέγομεν, ὅτι ὁ Θεὸς πάν-

4. Ἀπὸ σημείωση τοῦ Migne: ἀπεκάλυπτον καὶ σαφεῖ ἐποίουν τὰ ὄραματα.

§ 4. Τῷ Φαραώ: Σημείωσε, ὅτι λέει πῶς μέσω ἀγγέλων ἔρχονταν τὰ ὄνειρα πού ἔβλεπαν στὸν ὕπνο τους ὁ Φαραώ καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ, καθὼς καὶ οἱ 'ἐκφαντορίες' τους, δηλαδή οἱ ἐξηγήσεις τους.

Θεράποντες: Ὁ Ἰωσήφ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ὁ Δανιήλ τῶν Βαβυλωνίων (φανέρωναν κι ἔκαναν σαφῆ τὰ ὄραματα)⁴ μέσω τῶν ἀγγέλων πού ἐπιστατοῦσαν σ' αὐτὰ τὰ ἔθνη καὶ ἀποκάλυπταν τὰ ὄνειρα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἀποκληρωτικῶς: Σημείωσε τὴν ἐρμηνεῖα τῶν λόγων τῆς ὠδῆς τοῦ Μωυσῆ· «Ὅταν ὁ Ὑψιστος χῶριζε τὰ ἔθνη, τοὺς γιουὺς τοῦ Ἀδάμ πού διαμοίρασε, ἔβαλε τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν σύμφωνα μὲ ἓνα ἀριθμὸ ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Κι ἔγινε μερίδα τοῦ Θεοῦ ὁ λαὸς του ὁ Ἰακώβ, περιοχῇ τῆς κληρονομίας του οἱ ἴδιοι οἱ Ἰσραηλίτες»⁵. Δὲν πρέπει, λέει, νὰ νομίζουν ὅτι μοιράστηκαν τὰ ἔθνη σὲ ἄλλους θεοὺς ἢ ἀγγέλους. Γιατὶ δὲν ἔλαχε μὲ κλῆρο στὸ Θεὸ ὁ Ἰσραήλ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη σὲ ἄλλους ἀγγέλους χωριστά, ὥστε νὰ μὴν προσφέρουν καμμιά ἄλλη διακονία στὸ Θεό. Ἄς ποῦμε γιὰ παράδειγμα: τοῦτο τὸ ἔθνος ἔλαχε σ' αὐτὸν τὸν ἄγγελο καὶ δὲν νοιάζεται ὁ Θεὸς γι' αὐτὸ τὸ ἔθνος. Ἡ δὲν ἔχει καμμιά ἄλλη ἀσχολία κοντὰ στὸ Θεὸ ὁ ἄγγελος αὐτοῦ τοῦ ἔθνους. Οὔτε καὶ ἔλαβε βέβαια ὁ Θεὸς σὰν ισότιμος ἢ σὰν ἀντίθετος τὸ ὀρισμένο ἔθνος καὶ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους τὸ δικό του ἔθνος, ὅπως λέγεται στὸν Ἡσαΐα, ὅτι ὁ διάβολος εἶπε ὅτι ὀρίζει ἐκεῖνος τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρη, δηλαδή τὰ ἔθνη, καὶ εἶναι ἀντίθετος στὸ Θεό, καὶ εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν Ὑψιστο. Γιατὶ ὅλα εἶναι ὑποταγμένα στὸ Θεὸ καὶ σὲ ὅλα ἄρχει ἐκεῖνος, προτιμᾷ ὅμως αὐτοὺς πού τὸν ἀναγνωρίζουν, καὶ γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἄρχει σ' ἐκεῖνα, ἔστω κι ἂν ἔχουν ἄγγελο ἐπιστάτη τους, ὅπως ὁ Ἰσραήλ ἔχει τὸν Μιχαήλ. Καὶ πῶς ὁ Θεός, ἐνῶ εἶναι ἄρχων ὅλων, λέγεται κατ' ἐξαίρεση Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ καὶ ὁ Ἰσραήλ λαὸς αὐτοῦ; Καὶ ἀπαντοῦμε, ὅτι ὁ Θεός

5. Δευτ. 32,8·9.

των ἐστὶ Θεός, τῶν δὲ πλησιαζόντων αὐτῷ καὶ αὐτὸν μόνον προσκυνούντων λέγεται Θεὸς δικαίως· οἱ δὲ λοιποὶ, εἰδῶλα σέβοντες, ἐτέρους ποιοῦσιν ἑαυτῶν θεοῦς.

Ἐγενήθη μερὶς Κυρίου: Καλῶς ἐρμηνεύει τό, «ἐγένετο με-
5 ρὶς Κυρίου Ἰσραήλ». Ἐχρῆν οὖν, εἴπερ ὁ Ἰσραήλ μόνος ἐπεγί-
νωσκε Θεόν, αὐτὸν μόνον ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπισκοπεῖσθαι καὶ
τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δείκνυται τὸ ἀμέτρητον
καὶ ἀνεξιχνίαστον ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ τοῖς δοκοῦσι μὴ εἶναι
τῆς μερίδος αὐτοῦ, ἴδιον ἄγγελον προεβάλετο φύλακα τοῦ
10 ἔθνους· «ἀνατέλλει γὰρ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδί-
κους». Καὶ πάλιν· «ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ,
ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν». Ἄλλ' ἐρεῖς· Καὶ πῶς οἱ ἔχον-
τες ἀγγέλους παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένους εἰς τὸ ἐπιστατεῖν καὶ
ἡγεῖσθαι αὐτῶν, ἀπέστησαν ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος καὶ προσεκύνη-
15 σαν εἰδώλοις; Λέγομεν, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰς Θεὸν
ὀρώντων ἐλήλαται καὶ ἀντεισήχθη τὸ αὐτοπροαίρετον· εἴ τις
οὖν αἰρεῖται σὺν Θεῷ εἶναι, φρουρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου καὶ
τάττεται· «Κύριος» γάρ, φησί, «γινώσκει ὁδὸν δικαίων»· καὶ
πάλιν· «νεώτερος ἡμῶν, καὶ γὰρ ἐγήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον
20 ἐγκαταλελειμμένον»· εἴ τις δὲ τὴν ἐναντίαν αἰρεῖται, οὐκ ἀναγ-
κάζεται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τόδε τι ποιεῖν· οὗτος γὰρ ὁ βίος καὶ
κτηνώδης μάλλον, καὶ οὐκ αὐτοπροαίρετος. Ἀμέλει καὶ περὶ
τοῦ Ἰσραήλ φησιν, ὅτι ἤμαρτε καὶ ἐμοσχοποίησεν· «ἐπίγνω-
σιν», γάρ, φησί, «Θεοῦ ἀπόσω, καὶ ὀπίσω τῆς καρδίας σου
25 ἐπορεύθης», τουτέστι τὸ ἴδιον θέλημα προετίμησας.

Τὸν Μιχαήλ: Ὅτι καὶ ὁ Ἰσραήλ, εἰ καὶ μερὶς Κυρίου ἐγένετο, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτοὶ ἰδικὸν ἄγγελον εἶχον τὸν Μιχαήλ.

6. Ματθ. 5,45.

7. Ἰεζ. 33,9.

8. Ψαλμ. 1,6.

εἶναι Θεὸς ὄλων, λέγεται ὅμως δίκαια Θεὸς ὄσων τὸν πλησιάζουν καὶ προσκυνοῦν αὐτὸν μονάχα. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι, προσκυνώντας τὰ εἰδωλα, κάνουν ἄλλους θεοὺς δικούς τους.

Ἐγενήθη μερὶς Κυρίου: Ἐρμηνεύει σωστὰ τὴ φράση, «ὁ Ἰσραὴλ ἔγινε μερίδιο τοῦ Κυρίου». Ἐπρεπε λοιπὸν, ἂν βέβαια οἱ Ἰσραηλίτες γνώριζαν μόνοι αὐτοὶ τὸ Θεό, μόνο οἱ Ἰσραηλίτες νὰ ἔχουν τὴ φροντίδα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀγγέλων του. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι φανερώνεται τὸ ἀμέτρητο καὶ ἀνεξιχνίαστο ἔλεος τοῦ Θεοῦ· ὅ,τι δηλαδὴ καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν ἀνήκουν στὸ μερίδιό του, ἔβαλε ἰδιαίτερο ἄγγελο, φύλακα τοῦ ἔθνους· γιατί «ἀνατέλλει τὸν ἥλιο του σὲ δίκαιους καὶ ἄδικους»⁶ καὶ πάλι· «αὐτὸς ποὺ δὲ θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἀμαρτωλοῦ, παρὰ τὸ νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ ζήσει»⁷. Ἀλλὰ θὰ πεῖς· Καὶ πῶς αὐτοί, ποὺ ἔχουν ἀγγέλους δοσμένους ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἐπιστατοῦν καὶ νὰ εἶναι ὁδηγοὶ τους, ἀποστάτησαν ἀπὸ τὸν ζωντανὸ Θεὸ καὶ προσκύνησαν τὰ εἰδωλα; Ἀπαντοῦμε, ὅτι κάθε ἐξαναγκασμὸς ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν στραμμένα τὰ βλέμματά τους στὸ Θεό, καὶ τὴ θέσι του πῆρε τὸ αὐτεξούσιό. Ὅποιος λοιπὸν ἐπιλέγει νὰ εἶναι μαζί μὲ τὸ Θεό, ἔχει φρουρὸ καὶ ἐπιστάτη του τὸν ἄγγελο. Γιατὶ λέει, «ὁ Κύριος γνωρίζει τὸ δρόμο τῶν δικαίων»⁸ καὶ πάλι· «ἤμουν πιὸ νέος, καὶ τῶρα γέρασα, καὶ δὲν εἶδα δίκαιο νὰ ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ»⁹. Ἄν ὅμως κάποιος προτιμᾷ τὸ ἀντίθετο, δὲν ἀναγκάζεται ἀπὸ τὸν ἄγγελο νὰ κάνει κάτι τὸ συγκεκριμένο· γιατί αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς ἀρμόζει πιὸ πολὺ στὰ ζῶα καὶ τοὺς λείπει τὸ αὐτοπροαίρετο. Λέει βέβαια καὶ γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες ὅτι ἀμάρτησαν καὶ προσκύνησαν τὸ μοσχάρι. Γιατὶ λέει· «ἀπῶθησες τὴν ἐπίγνωσι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκολούθησες τὴν καρδιά σου σὲ ὅ,τι σοῦ ἔλεγε»¹⁰, δηλαδὴ προτίμησες τὸ δικό σου θέλημα.

Τὸν Μιχαήλ: Ὅτι καὶ ὁ Ἰσραὴλ, ἂν καὶ ἦταν μερίδιο τοῦ Κυρίου, εἶχαν ὡστόσο κι αὐτοὶ δικό τους ἄγγελο τὸ Μιχαήλ.

9. Ψαλμ. 34,25.

10. Πρβλ. Ὡσηὲ 4,6.

Ἐθελουσίως: Τοῦτό φησι διὰ τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἀβίαστον.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

§ 1. Τελεταρχικῆς: Τελεταρχικὴν τὴν ἀρχηγὸν καὶ αἰτίαν
5 τῆς αὐτῶν τελειώσεως.

Κρυφιωτέρα μὲν: Σημείωσαι ὅτι ἐνταῦθα σαφῶς δηλοῖ, διὰ ποίαν αἰτίαν αἱ τάξεις τῶν οὐρανίων δυνάμεων οὕτως εἰσίν, ὥστε τὴν μὲν ὑπερτέραν εἶναι, τὴν δὲ μέσην, τὴν δὲ τελευταίαν· λέγει γὰρ διὰ τὴν ἀνωτέραν τάξιν, ἣτις ἐστὶ θρόνοι, σεραφίμ καὶ
10 χερουβίμ, ὅτι ὑπ' αὐτῆς τῆς θείας γνώσεως ἐλλαμπόμεναι, διὰ τὸ ἀμέσως ἐπ' αὐτὴν ἐπανατείνεσθαι καὶ μὴ ἔχειν τὸ προλαμβάνον, οὕτως ὑπ' αὐτῆς τῆς τελεταρχίας τῆς θείας καθαίρεται καὶ φωτίζεται καὶ τελεσιουργεῖται· εἰ γὰρ οὕτως ἐδημιουργήθη, ὥστε πρώτη εἶναι, οὔτε καθάρσεως οὔτε φωτισμοῦ ἐδέετο,
15 οὕτω πλασθεῖσα, ὥστε καὶ ἀξία εἶναι τῆς πρώτης τάξεως. Ἄλλως τε, ὄρα τί λέγει μετὰ μικρὸν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ, ὡς κρυφιωτέρα μᾶλλον ἐστὶ, ὅτι νοητοτέρα καὶ μᾶλλον ἀπλωτικῆ· ἐκ τούτων γὰρ ἔστι πλέον λαβεῖν τὸ αὐτοπροαίρετον αὐτῶν· εἰ γὰρ μὴ πλέον τῶν ὑποδεεστέρων ἤπλου ἑαυτὴν καὶ διενοεῖτο,
20 οὐκ ἂν ἐπλησίαζε Θεῶ· ἐγγίσασα δὲ Θεῶ ἐκουσίως, κρεῖττον καθαίρεται καὶ φωτίζεται καὶ τελεσιουργεῖται, τουτέστι ἐνεργεῖ τὰ τέλεια, ἀντὶ τοῦ τὰ περὶ Θεόν· καὶ τοῦτο οἶμαι τὴν Γραφὴν αἰνίττεσθαι· «προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν μὴ καταισχυνθῆ»· οὕτω καὶ περὶ τῶν ἐφεξῆς
25 δυνάμεων νῶησον, ὅτι ἐκάστη κατὰ τὴν οἰκείαν ἀναλογίαν ὀρᾷ τὸν Θεόν· τοῦτο σαφέστερον λέγει καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ κεφαλαίου τούτου.

§ 2. Ἐκφαντορικοί: Ὅτι πάντες οἱ ἄγγελοι τὰ παρὰ τῶν

Ἐθελουσίως: Αὐτὸ τὸ λέει γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς βούλησης καὶ τὴν ἔλλειψη καταναγκασμοῦ.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

§ 1. Τελεταρχικῆς: Ἀρχὴ κι αἰτία τῆς τελειότητάς τους.

Κρυφιωτέρα μὲν: Σημείωσε ὅτι ἐδῶ δηλώνει μὲ σαφήνεια, γιὰ ποιά αἰτία οἱ τάξεις τῶν οὐρανίων δυνάμεων εἶναι σὲ τέτοια ἱεράρχηση, ὥστε ἢ μιὰ νὰ εἶναι ἀνώτερη, ἢ ἄλλη μεσαία, καὶ ἢ ἄλλη τελευταία. Λέει λοιπὸν γιὰ τὴν ἀνώτερη τάξη, ποὺ εἶναι οἱ θρόνοι, τὰ σεραφίμ καὶ τὰ χερουβίμ, ὅτι, ὅπως φωτίζεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεία γνώση ἐξαιτίας τῆς ἄμεσης ἀνάτασής της πρὸς αὐτὴν καὶ τῆς μὴ μεσολάβησης τίποτε μεταξύ τους, ἔτσι καθαίρεται ἀπὸ τὴν ἴδια θεία τελεταρχία καὶ φωτίζεται καὶ τελειοποιεῖται. Ἄν δηλαδή ἔτσι δημιουργήθηκε, ὥστε νὰ εἶναι πρώτη, οὔτε κάθαρση χρειαζόταν οὔτε φωτισμό, ἀφοῦ ἔτσι πλάσθηκε, ὥστε νὰ εἶναι ἄξια καὶ γιὰ τὴν πρώτη τάξη. Ἐξάλλου πρόσεξε τί λέει λίγο πιὸ κάτω ὁ θεῖος αὐτὸς ἄνδρας, ὅτι εἶναι περισσότερο κρυμμένη, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ νοητὴ καὶ πιὸ ἀπλή (γενικὴ). Συνέπεια αὐτῶν εἶναι τὸ ὅτι ἔχει λάβει τὸ αὐτοπροαίρετο περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες. Ἄν δὲν ἦταν γενικότερη ἀπὸ τὶς κατώτερές της καὶ δὲν ἦταν νοητικότερη, δὲ θὰ ἦταν πλησιέστερη στὸ Θεό. Κι ἀφοῦ πλησίασε στὸ Θεὸ θεληματικά, καθαίρεται καλύτερα καὶ φωτίζεται καὶ τελεσιουργεῖται, δηλαδή ἐνεργεῖ τὰ τέλεια, τέλεια ἀντὶ 'τὰ γύρω ἀπὸ τὸ Θεό'. Κι αὐτὸ νομίζω ὑπονοεῖ ἡ Γραφή: «πλησιάστε σ' αὐτὸν καὶ φωτιστεῖτε, κι ὡς μὴν ντροπιαστοῦν τὰ πρόσωπά σας»¹. Ἔτσι σκέψου καὶ γιὰ τὶς ἐπόμενες δυνάμεις, ὅτι κάθε μιὰ κατὰ τὴν ἀναλογία της βλέπει τὸ Θεό. Σαφέστερα τὸ λέει τοῦτο καὶ στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου.

§ 2. Ἐκφαντορικοί: Ὅλοι οἱ ἄγγελοι φανερώνουν στοὺς

1. Ψαλμ. 33,6.

πρὸ αὐτῶν εἰς αὐτοὺς φερόμενα φῶτα τοῖς ὑποδεεστέροις ἐκφαίνουσι. Κατὰ κοινοῦ ληπτέον τὸ 'ἐκφαντορικοί'· ἐκ Θεοῦ δὲ κεκινημένων φησὶ περὶ τῆς πρώτης τῶν σεραφίμ ταξιαρχίας.

Σεραφίμ: Διὰ τί περὶ τῶν σεραφίμ ὁ θεῖος ὕμνος φησὶ κεκραγένοι ἕτερον πρὸς τὸν ἕτερον; Διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἀγγέλειν τοῖς δευτέροις τὰ θεῖα μυστήρια.

§ 3. Οὐκ ἀπεικότως: Ἐκ γὰρ τῶν ἀπλουστέρων μυήσεων, ὅπερ γάλακτος ποτισμὸν ἐκάλεσεν ὁ Ἀπόστολος, πρὸς τὰ μέσα, καὶ ἐκ τούτων πρὸς τὰ μείζοντα, ἤγουν τὴν τῶν τελείων τροφὴν ἀνιών, τὴν τελευταίαν ἀναφαίνει τάξιν καὶ δύναμιν. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως τὰ κατὰ τὸν τόπον νοῆσαι, καὶ πρώτην μὲν εἰπεῖν τὴν πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀνάτασιν, μέσην δὲ τὴν περὶ αὐτὸν ἀναστροφὴν καὶ συνέλιξιν, τελευταίαν δὲ τὴν τὸ ὑποδεέστερον ἀνάγουσαν, ὃ καὶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀγγέλων νοητέον.

15 Καὶ πρώτας καὶ μέσας: Σημειῶσαι, ὅτι ἐκάστου ἡμῶν ὁ νοῦς πρώτας καὶ μέσας καὶ τελευταίας τάξεις ἔχει εἰς τὸ νοεῖν περὶ Θεοῦ τὰς τρεῖς τάξεις ταύτας· νοητέον οὕτως, ὅτι πᾶς νοῦς ἔχει οὐσίαν, καθ' ἣν πρῶτόν ἐστιν· εἶτα καὶ δύναμιν, καθ' ἣν τὰ οἰκεῖα πράττων εὐσεβεῖ. Ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐξῆς κεφαλαίῳ σα-
20 φηνίζει.

Ἦθεν ἐντεῦθεν σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ἔστι λαβεῖν, ὅτι ἀληθῆ πρὸ μικροῦ παρεγράψαμεν· ἰδοὺ γὰρ πῶς φησιν. Ἐκαστος οὐράνιος καὶ ἀνθρώπινος νοῦς πρώτας καὶ μέσας καὶ τελευταίας ἔχει ἀναγωγάς, καθ' ἃς ἕκαστος ἐν μετουσίᾳ γίνεται
25 τῶν θείων καὶ ἱεραρχικῶν ἐλλάμψεων. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἴσην τάξιν εἶπε τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ οὐδένα τῶν ἀνθρώπων ἴσμεν, οὔτε προφήτην οὔτε δίκαιον, μηδὲν θέντα τῆς ἰδίας προφάσεως εἰς τὸ πλησιάσαι Θεῷ. Ὅρα γὰρ τί

κατωτέρους τους τὰ φῶτα πού τοὺς ἔρχονται ἀπὸ τοὺς προηγούμενους ἀπὸ αὐτούς. Τὸ ἐκφαντορικὸ πρέπει νὰ ἐκκληφθεῖ ἀπὸ κοινοῦ σὲ ὅλες τὶς τάξεις. Τὸ ὅτι ἔχουν ξεκινήσει ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ λέει γιὰ τὴν πρώτη ταξιαρχία τῶν σεραφίμ.

Σεραφίμ: Γιατί ὁ θεῖος ὕμνος λέει γιὰ τὰ σεραφίμ ὅτι φώναζαν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο; Ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι ἀναγγέλουν στοὺς δεύτερους τὰ θεῖα μυστήρια.

§ 3. Οὐκ ἀπεικότως: Ἀπὸ τὶς ἀπλοῦστερες μνητικὲς διδασκαλίες, πού ὁ Ἀπόστολος τὶς ὀνόμασε πότισμα μὲ γάλα, ἀνεβαίνοντας πρὸς τὶς μεσαῖες κι ἀπὸ αὐτὲς πρὸς τὶς μεγαλύτερες, δηλαδὴ τὴν τροφή τῶν τέλειων, φανερώνει τὴν τελευταία τάξη καὶ δύναμη. Αὐτὰ μπορούμε νὰ τ' ἀντιληφθοῦμε καὶ διαφορετικά. Καὶ νὰ ποῦμε πρώτη τὴν ἀνάταση πρὸς αὐτὸ πού ὑπέγκειται, μεσαία τὴν περιστροφή καὶ τὴν περιέλιξη γύρω ἀπὸ αὐτόν· καὶ τελευταία αὐτὴν πού ἀνάγει τὸ κατώτερο, ἔργο πού πρέπει νὰ ἀποδώσομε περισσότερο στοὺς ἀγγέλους.

Καὶ πρῶτας καὶ μέσας: Ὁ νοῦς καθενὸς ἀπὸ ἐμᾶς ἔχει πρῶτες καὶ μέσες καὶ τελευταῖες τάξεις, γιὰ νὰ ἐννοεῖ τὶς τρεῖς αὐτὲς τάξεις σχετικὰ μὲ τὸ Θεό. Πρέπει νὰ σκεφτοῦμε ὡς ἐξῆς: κάθε νοῦς ἔχει οὐσία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία κατὰ πρῶτον ὑπάρχει· ἔχει ἔπειτα καὶ δύναμη πού τοῦ δίνει διάρκεια· καὶ τέλος ἐνέργεια, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, πράττοντας τὰ ἔργα του, δείχνει τὴν εὐσέβειά του. Αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ διασαφηνίζει καὶ στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Γι' αὐτὸ μπορούμε ἀπὸ ἐδῶ μὲ σαφήνεια καὶ χωρὶς ἀντίρρηση νὰ θεωρήσομε ὅτι γράψαμε τὴν ἀλήθεια λίγο πιὸ πρὶν. Νὰ πῶς ἐκθέτει τὸ πράγμα. Κάθε οὐράνιος καὶ ἀνθρώπινος νοῦς ἔχει πρῶτες καὶ μεσαῖες καὶ τελευταῖες ἀνυψώσεις (διαβαθμίσεις), σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες καθένας μετέχει τὶς θεῖες καὶ ἱεραρχικὲς ἐλλάμψεις. Πρῶτα, ὅτι μίλησε γιὰ ἴση τάξη τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ δὲν γνωρίζομε κανένα ἀνθρώπο, οὔτε προφήτη, οὔτε δίκαιο, πού νὰ μὴ ὑπολόγισε καθόλου τὴν ἴδια του τὴν εὐθύνη στὸ πλησίασμα τοῦ Θεοῦ. Πρό-

φησιν ὁ ἕως τρίτου οὐρανοῦ φθάσας, ὅτι «ὕπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως, ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδίκιμος γένωμαι»· ἔπειτα σαφῶς ὧδέ φησι τὸ αὐτεξούσιον καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν τῆς ἰδίας αὐτῶν ὀρμῆς ἔφεσιν· ἵνα δὲ μηδεὶς τῶν
 5 λίαν ἐριστικῶν φιλονεικήσῃ, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ φησίν, ὅτι οὐδὲν ἀπροσδεὲς καὶ αὐτοτελές, τουτέστιν ἀφ' ἑαυτοῦ τέλειον, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός· ὥστε ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι προκοπῆς καὶ τελειώσεως δέονται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

10 § 1. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ὡς ἐπὶ τῶν ἀγγέλων: Αἱ γὰρ δυνάμεις τῆς δευτέρας εἰσὶ καὶ μέσης τριάδος μετὰ τὰς κυριότητας ταπτόμεναι· ὥστε οὐχ ὡς τελευταίων αὐτῶν οὐσῶν πᾶσαι αἱ τάξεις ἐκλήθησαν δυνάμεις, ὡς ἐπὶ τῶν ἀγγέλων.

Τῶν ἐσχάτων: Ὅτι τὰ τῶν ἐσχάτων ἔχουσι τὰ ὑπερκείμε-
 15 να, τὰ δὲ τῶν ὑπερκειμένων οὐκ ἔχει τὰ ἔσχατα· οὕτω καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, ἐπειδὴ τὰ μὲν πρῶτα ὀλικῶς ἔχει τὴν ἔλλαμψιν, τὰ δὲ τελευταῖα μερικῶς, ὡς ἐφεξῆς φησιν. Οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔστιν εὐρεῖν· ὁ γὰρ ἱερεὺς δύναται ποιεῖν ὅλα τὰ τῶν ὑποδεεστέρων, οἷον διακόνων καὶ τῶν ἐφεξῆς, ὁ δὲ διάκο-
 20 νος τὰ τῶν ἱερέων οὐκ ἐπιτέτραπται ποιεῖν· ὅτι γὰρ ἢ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχία μιμεῖται τὴν οὐρανίαν τάξιν, εἵπομεν ἄνω. Καλῶς δὲ προσέθηκε τὸ ὀλικῶς, μερικῶς γὰρ μετέχουσι τὴν σύνταξιν δὲ ἀπὸ τοῦ, οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ἕως δεῖ συνάψαι, καὶ ἀρχὴν ποιῆσασθαι τῆς ἀπορίας.

25 § 2. Φαμὲν δέ: Πῶς πάντες λέγονται δυνάμεις; Τελευταία

σεξε τί λέει αὐτὸς πού ἔφτασε ὡς τὸν τρίτο οὐρανό· «ἀλλὰ ταιπαιρωῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ ἔχω σὰν δοῦλο, μήπως, ἐνῶ ἔχω κηρύξει σὲ ἄλλους, φανῶ ὁ ἴδιος ἀνάξιος»². Ἐπειτα σαφῶς μιλάει ἔτσι γιὰ τὸ αὐτεξούσιο καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν τάση τῆς ἐπιθυμίας τους. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φέρη ἀντιρρήσεις κάποιος ἀπὸ τοὺς πολὺ φιλόνηκους, σὰν σὲ ἐπίλογο λέει, ὅτι κανένα δὲν εἶναι αὐτοτελές καὶ τέτοιο πού νὰ μὴν χρειάζεται τίποτε, παρὰ μόνο ὁ Θεός. Ὡστε ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι χρειάζονται προκοπὴ καὶ τελείωση.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

§ 1. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ὡς ἐπὶ τῶν ἀγγέλων: Οἱ δυνάμεις τῆς δεύτερης καὶ μεσαίας τριάδας εἶναι αὐτὲς πού τάσσονται μετὰ τίς κυριότητες. Ὡστε δὲν ὀνομάστηκεν ὅλες οἱ τάξεις δυνάμεις ἐπειδὴ εἶναι τελευταῖες, ὅπως γίνεται μὲ τοὺς ἀγγέλους.

Τῶν ἐσχάτων: Τὰ ὑπερκείμενα ἔχουν ἐκεῖνα πού ἔχουν τὰ κάτω ἀπὸ αὐτά, ἐκεῖνα πού ἔχουν ὅμως τὰ ὑπερκείμενα δὲ τὰ ἔχουν τὰ κατώτατα. Αὐτὸ εἰπώθηκε καὶ πιὸ πάνω, ἐπειδὴ τὰ πρῶτα ἔχουν ὀλικὴ ἔλλαμψη, ἐνῶ τὰ τελευταῖα μερικὴ, ὅπως λέει στὴ συνέχεια. Αὐτὸ μπορούμε νὰ βροῦμε καὶ στὴν Ἐκκλησία. Ὁ ἱερέας δηλαδὴ μπορεῖ νὰ κάνει ὅλα τὰ ἔργα τῶν κατωτέρων του, τῶν διακόνων λόγου χάρη καὶ τῶν ἄλλων, ὁ διάκονος ὅμως δὲν τοῦ ἔχει ἐπιτραπεῖ νὰ τελεῖ τὰ ἔργα τῶν ἱερέων. Ὅτι βέβαια ἡ ἱεραρχία τῶν ἀνθρώπων μιμεῖται τὴν οὐράνια, τὸ εἶπαμε πιὸ πάνω. Καὶ σωστὰ πρόσθεσε τὴ λέξη ὀλικῶς, γιὰτι μερικὰ μετέχουν τὴν σύνταξη τοῦ λόγου πρέπει νὰ τὴ συνδέσομε ἀπὸ τὸ 'οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν', ὡς τὸ 'ᾧδε', καὶ νὰ κάνομε ἀρχὴ τῆς ἀπορίας.

§ 2. Φαμέν δέ: Πῶς ὅλες λέγονται δυνάμεις; Τελευταία δηλαδὴ εἶναι ἡ τάξη τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ τῶν

2. Α' Κορ. 9,27.

γὰρ τάξις ἢ τῶν ἀρχῶν καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ἀγγέλων ἐστί· καὶ ὁμοῦ καὶ αὐτοὶ δυνάμεις ἔστιν ὅτε ὀνομάζονται.

Εἰς οὐσίαν καὶ δύναμιν: Ὡς ἐν ὑποδείγματι ρητέον οὐσίαν μὲν εἰπεῖν τὴν πυρὸς φύσιν, δύναμιν δὲ ταύτης τὸ φωτιστικόν, 5 ἐνέργειαν δὲ τὸ τῆς δυνάμεως ἀποτέλεσμα, ἤγουν τὸ φωτίζειν καὶ καίειν.

Ἡ οὐρανίας δυνάμεις ἀποκαλοῦμεν: Ὁμώνυμόν ἐστιν ὄνομα αἱ δυνάμεις· λέγεται γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἰδικὸν τάγμα, τουτέστι τὸ δεύτερον τῆς μέσης τριαδικῆς διακοσμήσεως, καὶ κοινῶς 10 πάντα τὰ τάγματα, ὡς δύναμιν ἔχοντά τινα.

Ταῖς ὑφειμέναις: Κατὰ κοινῶ τὸ ἡμᾶς οἰητέον. Σημεῖωσαι, πῶς ἀνωτέρω μὲν φησιν, ὅτι εἰς τρία διαιροῦνται αἱ ἀγγελικαὶ τάξεις, εἰς οὐσίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἐνταῦθα δὲ λέγει τὸν λόγον, δι' ὃν δυνάμεις πᾶσαι καλοῦνται.

Περισσῶς ἔχουσι καὶ τάς: Δοκεῖ πῶς ἐνταῦθα λέγειν, ὅτι 15 κατ' ἀξίαν αἱ ἀγγελικαὶ διακοσμήσεις δημιουργικῶς ἐτάχθησαν, οὐ σαφῶς δὲ τοῦτο παρίστησιν· ἄνω γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου κεφαλαίῳ φανερώς τὴν αὐτῶν ἔφεσιν καὶ νόησιν λέγει, αἰτίας αὐτὰς εἶναι τῆς ὑπερτέρας αὐτῶν τάξεως, ἀμέλει ὅτι καὶ καθαί- 20 ρεσθαι καὶ φωτίζεσθαι καὶ τελειοῦσθαι εἶπεν αὐτάς. Ἔστιν οὖν ἐπιχειρήσαντα εἰπεῖν εὐσεβῶς, ὅτι ὁ Θεός, προειδὼς αὐτῶν τὴν τῆς ἐφέσεως κίνησιν, καὶ τὰς αὐτῶν τάξεις ἀξίας αὐτῶν παρήγαγεν, ἐξ ὧν οὐκ ἂν εἶποι τις αὐτὰς δύνασθαι ἐκπεσεῖν, διὰ τὸ ἔξιν τινὰ κτήσασθαι πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς ἄγαν θελήσεως· 25 τοὺς δὲ ἀγγέλους, τουτέστι τοὺς τελευταίους διακόσμους ἐνδέχεσθαι ἴσως καὶ ἐπὶ τὸ χειρὸν τραπήναι· εἶπεν αὐτοὺς γὰρ περικοσμίους, ἐξ ὧν οἶμαι καὶ τὸν διάβολόν ποτε εἶναι πρὸ τοῦ μὴ ἐκπεσεῖν· καὶ εἴ τις τούτων τελειότερον οἶδεν, αἰτῶ μαθεῖν. Σημεῖωσαι δέ, πῶς κατὰ τάξιν αἱ ἀγγελικαὶ διακοσμήσεις 30 δημιουργικῶς παρήχθησαν.

ἀγγέλων, κι ὅμως κι αὐτοὶ μερικὲς φορές ὀνομάζονται δυνάμεις.

Εἰς οὐσίαν καὶ δύναμιν: Γιὰ παράδειγμα ὡς οὐσία νὰ ἀναφέρομε τὴ φύση τῆς φωτιᾶς, δύναμή της τὴ φωτιστικότητά της· κι ἐνέργεια τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεις της, δηλαδή τὸ ὅτι φωτίζει καὶ καίει.

Ἡ οὐρανίας δυνάμεις ἀποκαλῶμεν: Οἱ δυνάμεις εἶναι ὄνομα κοινόν. Ἔτσι λέγεται καὶ τὸ ἰδιαίτερο τάγμα, δηλαδή τὸ δεύτερο τῆς μέσης τριαδικῆς τάξης, καὶ κοινὰ ὅλα τὰ τάγματα, ἐπειδὴ ἔχουν κάποια δύναμη.

Ταῖς ὑφειμέναις: Τὸ 'ἡμᾶς' πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσομε ἀπὸ κοινοῦ. Σημείωσε πῶς, ἐνῶ πιὸ πάνω λέει ὅτι οἱ ἀγγελικὲς τάξεις διαιροῦνται σὲ τρία, οὐσία, δύναμη καὶ ἐνέργεια, ἐδῶ ἐξηγεῖ γιὰ ποῖό λόγο καλοῦνται ὅλες δυνάμεις.

Περὶ σὼς ἔχουσι καὶ τάς: Φαίνεται πῶς ἐδῶ λέει, ὅτι ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τους ταξινομήθηκαν κατὰ τὴ δημιουργία τους οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις, ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸ παριστάνει μὲ σαφήνεια. Πιὸ πάνω δηλαδή, στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, λέει φανερὰ ὅτι ἡ ἔφεση καὶ ἡ νόησή τους εἶναι αἰτίες τῆς ἀνώτερης τάξης τους, καὶ βέβαια εἶπε ὅτι αὐτὲς καὶ καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ τελειοποιοῦνται. Μπορεῖ λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσει κάποιος νὰ πεῖ μ' εὐσέβεια, ὅτι ὁ Θεὸς, προγνωρίζοντας τὴν κίνηση τῆς ἔφεσής τους, δημιούργησε καὶ τὶς τάξεις τους ἀντάξιός τους, ἀπὸ τὶς ὁποῖες δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι δυνατό νὰ ἐκπέσουν, ἐπειδὴ ἀπέκτησαν κάποια ἔξη πρὸς τὸ ἀγαθὸ μὲ τὴν μεγάλη τους θέληση. Οἱ ἄγγελοι, οἱ τελευταῖοι δηλαδή διάκοσμοι, εἶναι ἴσως ἐνδεχόμενον νὰ ἀλλάξουν καὶ πρὸς τὸ χειρότερο. Τοὺς χαρακτήρισε βέβαια 'περικόσμους', πὸν νομίζω πῶς ἦταν καὶ ὁ διάβολος πρὶν ἐκπέσει. Ἄν τὰ γνωρίζει τοῦτα κανένας τελειότερα, παρακαλῶ νὰ μοῦ τὰ μάθει. Σημείωσε πῶς κατὰ τάξιν παρήχθησαν κατὰ τὴ δημιουργία τους οἱ ἀγγελικὲς διακοσμήσεις.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

§ 1. Ζητεῖται: Πῶς οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερεῖς ἄγγελοι λέγονται.

§ 2. α'. Φαμέν γὰρ ὅτι ὀλικῆς: Σημείωσαι, ὅτι εἰ καὶ τῆς τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων ἀποδέουσιν ὀλότητος οἱ ἔσχατοι, ἀλλ' οὖν μερικῆς μετέχουσι σοφίας τε καὶ γνώσεως καὶ αὐτοί.

β'. Αἱ δὲ τῶν ὑπ' αὐτούς: Τίς ἢ ὀλικὴ σοφία καὶ μέθεξις, καὶ τίς ἢ μερικὴ· τὸ δὲ 'κατὰ δύναμιν οἰκείαν' τὴν προαιρετικὴν δύναμιν νοητέον ἐνταῦθα.

γ'. Ὡρισται: Σημείωσαι, ὅτι ὦρισται οὐ δηλοῖ εἰμαρμένην τινὰ καὶ ἀπαράβατον ἀνάγκην, ὡς εἰώθασι πολλοὶ λέγειν, ἀλλὰ τὸ 'ὦρισται' ἀντὶ τοῦ διατέτακται κατὰ ὠρισμένην τινὰ ἀναλογίαν δυνάμεως, τοῦ νοῦ τυχόν, ὑπὲρ ἣν νοῆσαι οὐ χρῆ.

§ 3. δ'. Εὐρήσεις: Πῶς καὶ θεοὶ λέγονται, οἳ τε ἄγγελοι κοινῶ ὀνόματι καὶ οἱ φιλόθεοι ἄνθρωποι, κατὰ τό, «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε».

Ἐξηρημένης: Πῶς καὶ ποῖα καὶ κατὰ τί τῶν θείων ὀνομάτων ἠξίωται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

§ 1. Ὁ σεραφίμ: Σημείωσαι ὁ σεραφίμ ἀρσενικῆ κλίσει.

Καὶ γὰρ ἀπορήσειέ τις: Ἐπειδὴ ἐναντιοφανὲς εἶναι δοκεῖ τοῖς λεχθεῖσιν· ἔφη γὰρ πρὸ τούτων, ὅτι τὰ κατώτερα ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων αὐτά, οὐ μὴν ἐκ τῶν ἀνωτάτω μυοῦνται, οἷον ἢ τρίτη τάξις ἐκ τῆς μέσης, καὶ ἡ μέση ἐκ τῆς ὀλων ἀνωτέρας. Ἐζητήθη δὲ ταῦτα καὶ διαφόρως ἐπελύθη.

§ 2. α'. Εἰρημένων ἀμαρτιῶν: Ὅτι οὐκ ἔστι μνηθῆναι τὰ

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

§ 1. Ζητεῖται: Πῶς οἱ ἱερεῖς μας λέγονται ἄγγελοι.

§ 2. α'. Φαμὲν γὰρ ὅτι ὀλικῆς: Σημείωσε ὅτι, ἂν καὶ οἱ τελευταῖοι ὑστεροῦν ἀπέναντι στὴν ὀλότηλα τῶν ἀνωτέρων δυνάμεων, ὥστόσο μετέχουν καὶ αὐτοὶ μερικῆς σοφίας καὶ γνώσης.

β' Αἰ δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦς: Τί εἶναι ἡ ὀλικὴ σοφία καὶ τί ἡ μερικὴ. Μὲ τὴ φράση 'κατὰ δύναμιν οἰκείαν' πρέπει νὰ ἐννοήσομε ἐδῶ τὴν προαιρετικὴ δύναμη.

γ'. Ὢρισται: Σημείωσε ὅτι τὸ 'ὠρισται' δὲ σημαίνει κάποια ἀνάγκη ποὺ εἶναι καθορισμένη καὶ ἀπαράβατη, ὅπως συνηθίζουν νὰ λένε πολλοί. Τὸ 'ὠρισται' λέγεται μὲ τὴν ἔννοια 'ἔχει λάβει θέση' ἀνάλογα μὲ μιὰ ὀρισμένη ἀναλογία δύναμης, τοῦ νοῦ ἴσως, πάνω ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν πρέπει νὰ νοηθεῖ.

§ 3. δ'. Εὐρήσεις: Πῶς λέγονται καὶ θεοί, μὲ κοινὸ ὄνομα, τόσο οἱ ἄγγελοι ὅσο καὶ οἱ φιλόθεοι ἄνθρωποι, σύμφωνα μὲ τό, «Ἐγὼ εἶπα· εἴστε θεοί»¹.

Ἐξηραμένης: Πῶς καὶ ἀπὸ ποιά ἄποψη ἔχει ἀξιωθεῖ τὰ θεῖα ὀνόματα καὶ ποιά εἶναι αὐτά.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

§ 1. Ὁ σεραφίμ: Σημείωσε τὸ ἀρσενικὸ γένος τοῦ σεραφίμ.

Καὶ γὰρ ἀπορήσειέ τις: Αὐτὸ τὸ λέει ἐπειδὴ φαίνεται νὰ εἶναι ἀντίθετο σὲ ὅσα εἰπώθηκαν· γιὰτὶ εἶπε πρὶν ἀπὸ αὐτά, ὅτι τὰ κατώτερα διδάσκονται ἀπὸ αὐτά ποὺ εἶναι ἀμέσως πάνω ἀπὸ αὐτά, καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἀνώτατα, ἡ τρίτη τάξη ἀπὸ τὴ μεσαία καὶ ἡ μεσαία ἀπὸ τὴν ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες. Αὐτὰ ἐρευνήθηκαν καὶ λύθηκε ἡ διαφορὰ τους.

§ 2. α'. Εἰρημένων ἀμαρτιῶν: Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μνηθεῖ

1. Ψαλμ. 81,6.

θεῖα, εἰ μὴ γένηται πρότερον ἀμαρτιῶν ἄφεσις. Ὁ γὰρ σεραφὶμ 'ἐμπρηστής', ἦτοι 'θερμαίνων' ἐρμηνεύεται.

§ 3. β'. Ἔτερος δὲ σὺ σφόδρα: Σημεῖωσαι, ὅτι τὸ 'σὺ σφόδρα', οὐ πάντως πρὸς σύγκρισιν τοῦ μετρίου εἴρηται· οἷον οὐχ
5 οὕτως εἴρηται τὸ 'οὐ σφόδρα' ἄτοπον, ὥστε νομίσαι ἡμᾶς, ὅτι ἄτοπον μὲν ἔστι πάντως, μετρίως δὲ ἄτοπον· ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τοῦ θετικοῦ κεῖται, τουτέστιν, οὐ δοκεῖ μοι ἄτοπον εἶναι εὐλαβῶς ἀποφαινόμενος ἔθει φιλοσόφῳ, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τοῦ οὐδαμῶς κεῖται, ὡσεὶ ἔλεγεν, οὐδαμῶς ἄτοπον.

10 γ'. Διαπλάσας: Σημεῖωσαι, ὅτι τὰς θείας τῶν προφητῶν ὀράσεις, τοὺς ἐφεστῶτας αὐτοῖς ἀγγέλους φησὶ διαπλάττοντας εἰς φαντασίαν ἄγειν τῶν δοκούντων ὀρᾶσθαι· αἰνίγματα γὰρ καὶ σύμβολα, οὐ μὴν γυμνὰ πράγματα καὶ οὐσίας ἐώρων.

Ἐπὶ Θεόν: Ὁρᾶς ὅτι οἱ μυοῦντες ἄγγελοι τὰς ἀποκαλύψεις
15 τοὺς προφήτας οὕτως ἐποιοῦν· ἀνάγοντες αὐτοὺς πρωτοτύπως ἐπὶ Θεὸν τὸν πάντων κυρίως αἴτιον· δευτέρως δὲ ἐπὶ τοὺς μετὰ Θεὸν πρώτους νόας θέσει καὶ θεοειδῶς ἄρχοντας τῆς ἐπὶ Θεὸν ἱεραρχίας. Ταῦτα ἐφεξῆς διδάσκει.

Καὶ διὰ πάντων: Σημεῖωσαι, ὅτι ἐπὶ πάντα ἢ τοῦ Θεοῦ
20 πρόνοια διήκει κρυφίως, καὶ ὅτι κατώτερος ἄγγελος ὁμωνύμως σεραφὶμ ὀνομάζεται.

Ἀναλόγως: Ἦγουν κατὰ τὸ μέτρον τῆς τῶν δεχομένων δυνάμεως καὶ τὰς ἐλλάμψεις ἐκτείνει.

Κατὰ τὴν ἐκάστης: Πῶς αἱ θεῖαι ἐλλάμψεις εἰς ἐνίους μὲν
25 φανότεραι, εἰς ἐνίους δὲ ἀμυδρότεραι διαδίδονται, ἐκ παραδείγματος σαφηνίζει.

Ἡλιακῆς: Τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο καὶ ἀνωτέρω παρετέθη· πρώτην δὲ ὕλην φησὶ τὴν ὕελον καὶ τὰς ὁμοίας· ὥσπερ καὶ παχυτέραν, οἷον οἴκους καὶ σπήλαια καὶ τὰ παραπλήσια. Ἄλλως·

κανένας σὰ θεῖα, ἂν δὲν προηγηθεῖ ἄφεση ἁμαρτιῶν. Ὁ σεραφὶμ ἐρμηνεύεται 'ἐμπρηστής', δηλαδή αὐτὸς ποὺ θερμαίνει, ποὺ φλογίζει.

§ 3. β'. Ἐτερος δὲ σὺ σφόδρα: Σημείωσε ὅτι τὸ 'σὺ σφόδρα' δὲν εἰπώθηκε σὲ σύγκριση μὲ τὸ μέτριο. Γιὰ παράδειγμα, δὲν εἰπώθηκε μὲ αὐτὸ τὸ νόημα, 'ὄχι σφόδρα ἄτοπο', ὥστε νὰ νομίσουμε ὅτι ὅπωςδήποτε εἶναι ἄτοπο, ἀλλὰ μέτρια ἄτοπο. Λέχθηκε ὁμως κι ἀντὶ τοῦ θετικοῦ· δηλαδή δὲ μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ἄτοπο διατυπώνοντας γνῶμες κατὰ τὸ φιλοσοφικὸ τρόπο. Ἀλλὰ ἔχει λεχθεῖ καὶ ἀντὶ τοῦ οὐδαμῶς (= καθόλου), σὰ νὰ ἔλεγε, 'καθόλου ἄτοπο'.

γ'. Διαπλάσας: Σημείωσε, ὅτι τὰ θεϊκὰ ὄραματα τῶν προφητῶν, λέει ὅτι τὰ διαμορφώνουν οἱ φύλακες ἄγγελοί τους καὶ τὰ φέρνουν στὴ φαντασία ἐκείνων ποὺ τὰ βλέπουν. Γιατὶ βέβαια ἔβλεπαν αἰνίγματα καὶ σύμβολα, καὶ ὄχι γυμνὰ πράγματα καὶ οὐσίες.

Ἐπὶ Θεόν: Βλέπεις ὅτι ἔτσι ἔκαναν οἱ ἄγγελοι ποὺ μουῦσαν τοὺς προφήτες στὶς ἀποκαλύψεις· τοὺς ἀνύψωναν πρῶτα ὡς πρότυπο στὸ Θεό, τὸν οὐσιαστικὸ κύριο τῶν πάντων, καὶ σὲ δεύτερο πρότυπο στοὺς πρῶτους νόες μετὰ τὸ Θεὸ ποὺ ἔχουν ὀριστεῖ καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Θεοῦ ἄρχουν στὴν ἱεραρχία τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ τὰ διδάσκει παρακάτω.

Καὶ διὰ πάντων: Νὰ σημειώσεις ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀπλώνεται κατὰ μυστικὸ τρόπο σὲ ὅλους καὶ ὅτι ἓνας κατώτερος ἄγγελος ὀνομάζεται μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα σεραφίμ.

Ἀναλόγως: Δηλαδή σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς δύναμης ὄσων τὸν δέχονται ἀπλώνει καὶ τοὺς φωτισμοὺς του.

Κατὰ τὴν ἐκάστης: Πὼς οἱ θεῖοι φωτισμοὶ πηγαίνουν σὲ μερκοὺς λαμπρότεροι καὶ σὲ μερικοὺς πιὸ ἀμυδροί, τὸ διασαφηνίζει μὲ παράδειγμα.

Ἡλιακῆς: Τὸ παράδειγμα αὐτὸ τὸ παράθεσε κι πιὸ πάνω· πρώτη ὕλη χαρακτηρίζει τὸ γυαλί καὶ τὰ ὅμοια· καθὼς καὶ ὕλη παχύτερη, ὅπως τὰ σπίτια καὶ τὰ σπήλαια καὶ τὰ παρόμοια.

πρώτην ὕλην τὴν λεπτὴν καὶ ἀερώδη καὶ καθαρὰν.

Πάλιν ἡ πυρὸς θερμότης: Καλῶς ἀπεικάζει τῷ Θεῷ τὸ πῦρ· λέγει γὰρ ἡ Γραφή, «ὁ δὲ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστί», καὶ ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ θερμαίνει, τὸ δὲ κατακαίει· οὕτω καὶ ὁ
5 Θεὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ φωτίζει, τοὺς δὲ ἀπιστοῦντας κατακαίει, τοὺς μὴ ἐν πίστει προσιόντας καὶ προσεγγίζοντας αὐτῷ.

Πρὸς δὲ τὰς ἀντιτυπεῖς: Οἶον ἀδάμαντα καὶ ὕδωρ.

Φυσικῆς: Φυσικὰ λέγει τὰ αἰσθητὰ καὶ ὄρατά. Ἰστέον δέ,
10 ὅτι ἐν τοῖς νοητοῖς, αἱ ἀρεταὶ οὐκ εἰσὶ κατὰ συμβεβηκός, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἔστι ζῶσα ἀρετὴ καὶ αὐτοτελής καὶ ἀπροσδεής, ὅτι ὑπερουσίως οὐσίωται καὶ μεταδοτικῶς ἐκφοιτᾷ εἰς τὰ ἀπ' αὐτῆς ὡς αἰτίας οὔσης, ὑπάρξαντα νοητά· πηγὴ μὲν οὖν τῆς ἀρετῆς ζώσης καὶ θεούσης κατὰ τὸ ἐφικτὸν τοὺς μετέ-
15 χοντας ὁ Θεός· ἀλλ' ὁμοῦς εἰς πρόοδον προνοητικῶς ἐκφοιτᾷ εἰς τὰ οὐσιωθέντα ὑπ' αὐτοῦ νοητά, καὶ ἀκρότης καὶ τελειότης κατὰ τοῦτο εἶναι τῶν νοῶν οὐκ ἀποβάλλει. Οὐ κατὰ συμβεβηκός οὖν οἱ νόες, ὡς ἡμεῖς, ἔχουσι τὴν ἀρετὴν, τὴν φρόνησιν ἐξ ἀσκήσεως, οἶον ἢ μαθήσεως, ἢ τὴν δικαιοσύνην, ἢ τὴν σωφρο-
20 σύνην δι' ἐγκρατείας, ἢ τὴν ἀνδρίαν ἐξ εὐθεσίας σώματος καὶ νεύρων· οὐ γὰρ ὡς ἄλλο ἐν ἄλλῳ, ἐν τούτοις ἡ ἀρετὴ, ἀλλὰ τὸ τὰ οἰκεῖα ἐνεργεῖν καὶ ἀπαύστως ἀνατετάσθαι πρὸς Θεὸν καὶ εἰς ἑαυτούς, τοῦτο ἐν αὐτοῖς θεομίμητον, ἀρετὴ· τάξις δὲ ὁμοῦς τὴν ὡς ἄλλου ἐν ἄλλῳ διαφυλάττει, ὡς τό, «ζῆ ἐν ἐμοὶ ἢ ψυχὴ
25 σου», ἀντὶ τοῦ, ἢ τῆς διδασκαλίας μετάδοσις· τὸ δὲ συμβεβηκός

Κατ' ἄλλη ἐκδοχὴ πρώτη ὕλη λέει τὴ λεπτὴ καὶ ἀερῶδη καὶ καθαρή.

Πάλιν ἡ πυρὸς θερμότης: Ὅρθα παρομοιάζει τὴ φωτιὰ μὲ τὸ Θεό· γιατί ἡ Γραφή λέει· «ὁ Θεὸς εἶναι φωτιὰ καὶ κατατρώει»¹. ἡ φωτιὰ κατὰ ἓνα μέρος θερμαίνει καὶ κατὰ ἄλλο κατακαίει. Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐκείνους ποὺ προσέρχονται σ' αὐτὸν τοὺς φωτίζει, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ἀπιστοῦν τοὺς κατακαίει, ἐκείνους δηλαδὴ ποὺ δὲν προσέρχονται καὶ δὲν τὸν πλησιάζουν μὲ πίστη.

Πρὸς δε τὰς ἀντιτυπεῖς: Ὅπως τὸ διαμάντι καὶ τὸ νερό.

Φυσικῆς: Φυσικὰ ὀνομάζει τὰ αἰσθητὰ καὶ ὀρατά. Πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι στὰ νοητὰ οἱ ἀρετὲς δὲν εἶναι τυχαῖες (κατὰ συμβεβηκός) ὅπως σ' ἐμᾶς. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς εἶναι ἀρετὴ ζῶσα καὶ τέλεια ἀπὸ τὸν ἑαυτό της καὶ χωρὶς ἔλλειψη, ἐπειδὴ ἔχει λάβει οὐσία πάνω ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ ἐξέρχεται καὶ μεταδίδεται προνοητικὰ στὰ νοητὰ ποὺ ἔλαβαν ὑπαρξὴ ἀπὸ αὐτήν, ἐπειδὴ εἶναι αἰτία. Ὄντας λοιπὸν ὁ Θεὸς πηγὴ ζῶσα τῆς ἀρετῆς, θεοποιεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκείνους ποὺ μετέχουν αὐτῆς, ἀλλ' ὅμως ἡ διάδοσις στὰ νοητὰ ὄντα ποὺ ἔλαβαν τὴν οὐσία ἀπὸ αὐτὸν γίνεται κατὰ τρόπο προνοητικὸ προοδευτικά, καὶ δὲν παύει νὰ εἶναι κατὰ τοῦτο ἄκρότητα καὶ τελειότητα τῶν νόων. Δὲν ἔχουν λοιπὸν οἱ νόες, ὅπως ἐμεῖς, τὴν ἀρετὴ κατὰ συμβεβηκός, γιὰ παράδειγμα τὴ φρόνησις ἀπὸ ἀσκήσις ἢ μάθησις, ἢ τὴ δικαιοσύνη ἢ τὴ σωφροσύνη μὲ τὴν ἐγκράτεια, ἢ τὴν ἀνδρεία ἀπὸ τὴν καλὴ διάπλασις τοῦ σώματος καὶ τῶν νεύρων. Γιατὶ σ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἡ ἀρετὴ ὡς κάτι ἄλλο μέσα σ' ἓνα ἄλλο, ἀλλὰ τὸ νὰ πράττουν τὸ δικό τους ἔργο καὶ νὰ ἀνατείνονται ἀδιάκοπα πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἑαυτούς τους, αὐτὴ ἡ τάσις μέσα τους γιὰ μίμησις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀρετὴ. Φυλάγει ὅμως τὴν τάξις ἐνὸς ἄλλου μέσα σὲ ἄλλο, ὅπως τὸ 'ζεῖ μέσα μου ἢ ψυχὴ σου', ἀντὶ τοῦ, ἢ μετάδοσις τῆς διδασκαλίας. Τὸ συμβεβηκός ἐξάλλου ὑπάρχει σὲ

1. Ἑβρ. 12,29.

ἐν ὑποκειμένῳ ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ· ἀσύνθετα γὰρ καὶ ἄϋλα ἐκεῖνα, καὶ τὰ εἶδη αὐτῶν ζωαί, οὐχ ὡς ἐν ὕλῃ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ παραγράψας ἐνόησεν. Ἔχε δὲ κατὰ νοῦν τὰς ἐμὰς σημειώσεις, τὰς πρὸ τριῶν φύλλων· καὶ ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἐφιέμεναι τῇ
5 ἐμῇ νοήσει συνεργεῖ καὶ οἱ Πατέρες δὲ οὕτως ἐνόησαν, καὶ αὐτὸς δὲ δοκεῖ τὸ αὐτοπροαίρετον τῶν ἀγγέλων, ὡς μετ' ὀλίγον εὐρήσεις.

Ταξιαρχία: Τουτέστιν ὁ Θεός.

Ἔστιν οὖν ἅπασι: Σημείωσαι ὅτι φωτὸς οὐσία ὁ Θεός, καὶ
10 τὸ φύσει ἀρετή, καὶ θέσει ἀρετή.

Ἡγοῦνται: Σημείωσαι, ὅτι μετὰ Θεὸν ἀρχὴ πάσης ἀρετῆς οἱ ἀνώτατοι νόες, δι' ὧν πρώτων ἔχομεν τὴν τοῦ Θεοῦ ἔλλαμψιν.

Ἐμπύριον ιδιότητα: Σημείωσαι, ὅτι κατὰ ιδιότητα ἐμπύ-
15 ριοι οἱ ἀνώτατοι νόες.

Θρονίαν: Καλῶς ἐρμηνεύει τί εἰσι θρόνοι τῶν οὐρανίων, τὸ ἀνεωγμένην τὴν περὶ Θεοῦ νόησιν ἔχειν· θρονίαν δὲ φησιν ιδιότητα τὴν ἀποκληρωτικῶς ἀποφανθεῖσαν τῶν ἀγίων θρόνων ἀρχήν.

20 *Ὑφειμένων:* Περὶ τῶν ὑποβεβηκτιῶν τάξεων, ὅπως διὰ τῶν πρώτων μετέχουσι τῶν θείων.

Τὰς εἰρημένας: Ἦλθεν εἰς ἐξήγησιν τοῦ προκειμένου.

Ἔλεγεν οὖν: Περὶ τοῦ εἰπόντος φησίν, ὅτι οὐχ ὁ σεραφίμ ἐτύγχανεν, ὁ ὀφθεις τῷ Ἡσαΐα, ἀλλὰ τις τῶν κατωτέρων ἀγγέλων· ταύτη γὰρ τῇ δόξῃ ἐπαγωνίζεται, ἣν πρὸ ὀλίγου ἀναφαίνει
25 τῇ ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου, ἐνθα φησίν, ἕτερος δὲ οὐ σφόδρα ἄτοπον', καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὡς ἐν συμβόλοις: Ἐπειδὴ ἐξαπτέρυγα ὄρα τὰ σεραφίμ.

Καὶ περὶ Θεὸν ἰδρυμένας: Ἔχει γὰρ τὸ λόγιον ὅτι «εἰστή-
30 κει κύκλω αὐτοῦ».

ὑποκείμενο πού λείπει. Γιατί ἐκεῖνα εἶναι ἀσύνθετα καὶ ἄυλα καὶ τὰ εἶδη τους δὲν εἶναι ὅπως ζῶες μέσα στὴν ὕλη. Αὐτὰ εἶχε ὑπόψη αὐτὸς πού ἔγραψε στὸ περιθώριο. Ἔχε στὸ νοῦ σου τὶς σημειώσεις μου, τρία φύλλα πιὸ μπροστά. Γιατί κι ἐδῶ τὸ 'ἐφιέμεναι' (= πού ἐπιθυμοῦν) συνεργεῖ στὴ σκέψη μου. Ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες τὸ ἀντιλήφθηκαν ἔτσι, κι αὐτὸς ἔτσι θεωρεῖ τὸ αὐτοπροαίρετο τῶν ἀγγέλων, ὅπως θὰ δεῖς σὲ λίγο.

Ταξιαρχία: Δηλαδή ὁ Θεός.

Ἔστιν οὖν ἅπασι: Σημείωσε, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ οὐσία τοῦ φωτὸς καὶ ἡ ἀπὸ τὴ φύση του ἀρετὴ καὶ ἡ ἀπὸ θέσης ἀρετὴ.

Ἡγοῦνται: Σημείωσε ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀρχὴ κάθε ἀρετῆς εἶναι οἱ ἀνώτατοι νόες, πού μέσω αὐτῶν πρώτων ἔχομε τὸ φωτισμὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἐμπύριον ιδιότητα: Σημείωσε ὅτι οἱ ἀνώτατοι νόες ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ἐμπύριοι (= πύρινοι).

Θρονίαν: Ἐρμηνεύει σωστά τί εἶναι οἱ θρόνοι τῶν οὐράνιων ὄντων, τὸ νὰ ἔχουν ἀνοιχτὴ τὴν νόηση περὶ Θεοῦ. 'Θρονία ιδιότητα' λέει τὴν ἀρχὴ τῶν ἀγίων θρόνων πού ἀναδείχθηκε μὲ κλῆρο.

Ὑφειμένην: Γιὰ τὶς κατώτερες τάξεις, πῶς μετέχουν τὰ θεῖα μέσω τῶν πρώτων.

Τὰς εἰρημένας: Ἐξηγεῖ τώρα αὐτὸ πού εἶπε πρωτύτερα.

§ 4. Ἔλεγεν οὖν: Λέει γι' αὐτὸν πού μίλησε, ὅτι δὲν ἦταν ὁ σεραφίμ, πού ἐμφανίστηκε στὸν Ἡσαΐα, ἀλλὰ κάποιος ἀπὸ τοὺς κατώτερους ἀγγέλους. Πολεμεῖ αὐτὴ τὴ γνώμη, πού τὴν παρουσιάζει λίγο πιὸ πρὶν στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου, ὅπου λέει 'ἕτερος δὲ οὐ σφόδρα ἄτοπον' καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὡς ἐν συμβόλοις: Ἐπειδὴ βλέπει τὰ σεραφίμ νὰ ἔχουν ἑξι φτεροῦγες.

Καὶ περὶ Θεὸν ἰδρυμένας: Τὸ χωρίο λέει ὅτι «εἰστήκει κύκλω αὐτοῦ» (= στέκονταν γύρω του)².

2. Ἀποκ. 7,11.

Ἐμάνθανεν οὖν: Ὅρα τί ἐμάνθανεν ὁ Ἡσαΐας, ὃν καλεῖ θεολόγον, ὅτι ἄγνωστον τὸ Θεῖον καὶ ταῖς ἀνωτάτω δυνάμεσι, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ὄντων ἐμφορὲς αὐτῶ. Ὅντα δὲ εἶπομεν ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητὰ: ταῦτα δὲ μυεῖται 5 ὁ προφήτης μετὰ τὸ καθαρθῆναι τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν.

Σεραφίμ ἐμυεῖτο: Τί ἐμυεῖτο διὰ τὰ σεραφίμ.

Ἐπωνυμίας: Ἐρμηνεῖα σεραφίμ.

Πτερῶν: Τί δηλοῖ τὰ πτερά.

10 Τὴν ἐπὶ τὸ Θεῖον ἐν πρώταις: Εἶπεν ἄνω γὰρ ἐν τῷ τέλει τοῦ δεκάτου κεφαλαίου, ὅτι πᾶς οὐράνιος καὶ ἀνθρώπιος νοῦς καὶ πρώτας καὶ μέσας καὶ τελευταίας ἔχει τάξεις. Εἰκότως οὖν ἐξ πτέρυγας εἶπεν ἔχειν τὴν δύναμιν, ἵνα ταῖς μὲν δυσὶ καλύπτῃ τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ μέσαις τοὺς πόδας, ταῖς δὲ λοιπαῖς τὸ 15 Θεῖον περιπετῆται, ὅπερ εἶπεν αὐτὸς τὴν ὑπερτάτην ἀνάτασιν. Σημείωσαι δὲ τί τὸ πολύπουν καὶ τὸ πολυπρόσωπον τῶν σεραφίμ, καὶ διὰ τί σκέπονται ἔνια.

Ἐξαπλῆς: Σημείωσαι, πῶς ἀνάγει τὰς ἐξ πτέρυγας τῶν ἁγίων σεραφίμ.

20 Ὅρωμένων: Τουτέστι τῶν ὑπὸ τοῦ προφήτου θεωρουμένων.

Τῶν ὑψηλοτέρων: Διὰ τοῦ καλύπτειν τὰ πρόσωπα· τῶν δὲ βαθυτέρων, διὰ τοῦ καλύπτειν τοὺς πόδας· διὰ δὲ τῶν μέσων τὴν συμμετρίαν.

25 Καὶ πολυτίμητον ὑμνωδίαν Τό, «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος»· σημαίνει δὲ ὅτι καὶ ἄγγελος, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἰδίας δυνάμεως, δέχεται τὴν θεῖαν ἔλλαμψιν, καὶ αὐτὸς μεταδίδωσι τοῖς προφήταις, ὅσον χωροῦσιν, οὐχ ὅσα γινῶσκει αὐτός.

Ὅτι κάθαρσίς ἐστι: Τί ἐστι κάθαρσις, καὶ πῶς εἰς τὰ νοη- 30 τὰ γίνεται παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Αὕτη δέ: Ἡ κάθαρσις δηλαδὴ ἡ ἢ μετουσία.

Ἐμάνθανεν οὖν: Πρόσεχε τί μάθαινε ὁ Ἡσαΐας πού τόν ὀνομάζει Θεολόγο, ὅτι τὸ θεῖο εἶναι ἄγνωστο καὶ στίς ἀνώτατες δυνάμεις, καὶ ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν εἶναι ὅμοιό του. Καὶ ὄντα χαρακτηρίσαμε στὸ προηγούμενο βιβλίο τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητά. Σ' αὐτὰ μυεῖται ὁ προφήτης μετὰ τὴν κάθαρση ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε λίγο ἀργότερα.

Σεραφίμ ἐμυεῖτο: Τί διδασκόταν γιὰ τὰ σεραφίμ.

Ἐπωνυμίας: Ἐρμηνεία σεραφίμ.

Πτερῶν: Τί σημαίνουν τὰ φτερά.

Τὴν ἐπὶ τὸ Θεῖον ἐν πρώταις: Εἶπε πιὸ πάνω στὸ τέλος τοῦ δέκατου κεφαλαίου, ὅτι κάθε οὐράνιος κι ἀνθρώπινος νοῦς βρίσκεται καὶ στίς πρῶτες καὶ στίς μέσες καὶ στίς τελευταῖες τάξεις. Ἐπομένως δικαιολογημένα εἶπε ὅτι ἡ δύναμη ἔχει ἕξι φτεροῦγες, μὲ τὶς δύο νὰ σκεπάζει τὰ πρόσωπα, μὲ τὶς μεσαῖες τὰ πόδια, καὶ μὲ τὶς ἄλλες δύο νὰ πετάει γύρω ἀπὸ τὴ θεότητα, πού ὁ ἴδιος χαρακτήρισε ὡς τὴν ὑπέρτατη ἀνάταση. Σημείωσε τί σημαίνει τὸ ὅτι τὰ σεραφίμ ἔχουν πολλὰ πόδια καὶ πολλὰ πρόσωπα, καὶ γιὰ τὴν ἀκάλυπτον κάποια μέρη τους.

Ἐξαπλῆς: Σημείωσε πῶς ἐρμηνεύει τὶς ἕξι φτεροῦγες τῶν ἁγίων σεραφίμ.

Ὁρωμένων: Δηλαδή αὐτὰ πού βλέπει ὁ προφήτης.

Τῶν ὑψηλοτέρων: Μὲ τὴν κάλυψη τῶν προσώπων ἐνῶ τῶν πιὸ χαμηλῶν μὲ τὴν κάλυψη τῶν ποδιῶν, καὶ μὲ τὰ μεσαῖα γιὰ τὴν συμμετρία.

Καὶ πολυτίμητον ὑμνωδίαν: Εἶναι τὸ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος»³. Καὶ σημαίνει ὅτι καὶ ἕνας ἄγγελος, ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατοτήτά του, δέχεται τὸ θεῖο φωτισμὸ καὶ μεταδίδει ὁ ἴδιος στοὺς προφήτες ὅσα μποροῦν νὰ δεχθοῦν, ὄχι ὅσα γνωρίζει ὁ ἴδιος.

Ὅτι κάθαρσις ἐστὶ: Τί εἶναι κάθαρση καὶ πῶς πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ στὰ νοητά.

Αὐτὴ δέ: Δηλαδή ἡ κάθαρση ἢ ἡ μετουσία.

3. Ἦσ. 6,3. Ἀποκ. 4,8.

Ἐξηρημέναις: Οὐ γὰρ οἷα ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων ἢ κάθαρσις, τοιαύτη ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων.

Ταῖς περὶ αὐτήν: Περὶ αὐτήν τὴν θεαρχίαν δηλονότι, τούτεστι περὶ τὸν Θεόν.

5 *Ἐκφαίνει: Ἡ κάθαρσις δηλονότι.*

Ἐπὶ δὲ τῶν δευτέρων: Σκοπεῖν δεῖ, ὅτι διαφέρειν φησὶν οὐ μετρίως ἐν τῷ θεοειδεῖ πᾶσαν ἀσώματον δύναμιν· πολὺ μὲν γὰρ ἔχειν τὸ θεοειδὲς τοὺς ἀνωτάτω νόας, ὑφειμένον δὲ λοιπόν, καθόσον καὶ ἡ τάξις ἀπαιτεῖ τοὺς λοιποὺς νόας, μέχρι τῶν
10 ἐσχάτων· πλέον δὲ καὶ τῶν ἐσχάτων τὰς ἡμετέρας ψυχὰς· ἐπεὶ καὶ πάντων τῶν νοῶν πολὺ λείπεται ἢ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ. Καὶ ἡ θεία τοίνυν ἔλλαμψις συνηγμένη πως μᾶλλον καὶ συνεσταλμένη θεωρεῖται πρὸς τὴν οἶον εἰς μῆκος ἀπόστασιν τῆς εἰς Θεὸν πλησιάσεως, συνάγουσα οἶονεὶ αὐτὴ ἢ θεία ἔλλαμψις τὴν οἰ-
15 κείαν φανέρωσιν πρὸς τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀπλοῦν αὐτῆς ἄγνωστον· ἄγνωστος γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς οὐ διὰ ποικιλίαν συλλογισμῶν ἀγνοουμένην ἡμῖν, ἀλλὰ κατὰ ἐνιαίαν τινὰ πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς, καθ' ἐν καὶ καθάπαξ ἀκατάληπτον ἀθανασίαν.

Ἐμπυρίως: Σημεῖωσαι, ὅτι ἐμπύριος ιδιότης τῶν σεραφίμ
20 ἐστὶ, καὶ πῶς, ἀγγέλου καθαίροντος, τὰ σεραφίμ εἴρηται καθαίρειν, καὶ πρὸ τούτων ὁ Θεός.

Ἡ ἱερέων: Σημεῖωσαι, ὅτι οἱ ἱερεῖς ὑποβεβήκασι τὸν ἱεράρχην· καὶ ὅτι ἄλλο φωτίζειν καὶ ἄλλο καθαίρειν· καὶ ὅτι ἄλλο λειτουργός, καὶ ἄλλο ἱερεύς· καὶ τῶν ἱερέων καθαιρούντων ἢ
25 φωτιζόντων, ὁ ἱεράρχης λέγεται ποιεῖν.

Διατηρῶν ἀτρέπτους: Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ καὶ πάντων ὁμοίως τῶν νοητῶν δημιουργός, αὐτὸς καὶ τὰς πρώτας οὐσίας συνέχει καὶ διατηρεῖ πρὸς ἀτρεψίαν καὶ ἀμεταπτωσίαν· ἀτρέπτους δὲ νοεῖν δεῖ αὐτὰς κατ' ἐκεῖνο καθ' ὃ εἰσιν, οἶον εἰς τὸ ἀθάνατον,
30 εἰς τὴν ζωὴν, καθ' ἣν οὐσίωονται εἰς τὸ εἶναι φῶς· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἀμεταβόλους οὐσιωδῶς, καὶ εἰς τὸ μὴ τρέπεσθαι εἰς ἐκφύλους ἐπιθυμίας, ἅτε καὶ αὐτεξουσίους, ὁ Θεὸς συνέχει αὐ-

Ἐξηρημέναις: Δὲν εἶναι βέβαια ἡ κάθαρση στοὺς ἀνθρώπους ὅπως εἶναι καὶ στοὺς ἀσώματους.

Ταῖς περιὶ αὐτήν: Δηλαδὴ γύρω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεαρχία, ἦτοι γύρω ἀπὸ τὸ Θεό.

Ἐκφαίνει: Δηλαδὴ ἡ κάθαρση.

Ἐπὶ δὲ τῶν δευτέρων: Πρέπει νὰ προσέξομε τὸ ὅτι λέει πῶς διαφέρει στὴ θεοειδεῖα ὄχι λίγο κάθε ἀσώματη δύναμη. Πολλὴ ὁμοιότητα μὲ τὸ Θεὸ ἔχουν οἱ ἀνώτατοι νόες, λιγότερη ὄση ἀπαιτεῖ καὶ ἡ τάξη οἱ λοιποὶ νόες ὡς τοὺς τελευταίους, καὶ πολὺ λιγότερη κι ἀπὸ τοὺς τελευταίους οἱ δικές μας ψυχές. Γιατὶ κι ἀπὸ ὅλους τοὺς νόες ὑπολείπεται πολὺ ἡ δική μας ψυχὴ. Καὶ ὁ θεῖος φωτισμὸς λοιπὸν θεωρεῖται συγκεντρωμένος κάπως καὶ συνεσταλμένος ὡς πρὸς τὴν σὲ μῆκος ἀπόσταση τῆς προσέγγισης στὸ Θεό, σὰ νὰ συνάγει δηλαδὴ ὁ ἴδιος ὁ θεῖος φωτισμὸς τὴ φανέρωσή του στὸ ἐνιαῖο καὶ ἀπλὸ ἄγνωστό της. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἄγνωστος ὄχι ἀπὸ μιὰ ποικιλία συλλογισμῶν πὺ ἐμεῖς ἀγνοοῦμε, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ μιὰ ἀθανασία ἀκατάληπτη σ' ἐμᾶς μπροστὰ καὶ στὸ σύνολο της.

Ἐμπυρίως: Σημεῖωσε ὅτι ἡ ιδιότητα 'πύρινος' ἀνήκει στὰ σεραφίμ, καὶ πῶς, ἐνῶ καθαίρει ἄγγελος, εἰπώθηκε ὅτι καθαίρουν τὰ σεραφίμ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὅτι καθαίρει ὁ Θεός.

Ἡ ἱερέων: Σημεῖωσε, ὅτι οἱ ἱερεῖς εἶναι ὑποδεέστεροι ἀπὸ τὸν ἱεράρχη, καὶ ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ νὰ φωτίζουν καὶ ἄλλο τὸ νὰ καθαίρουν, καθὼς καὶ ἄλλο εἶναι ὁ λειτουργὸς καὶ ἄλλο ὁ ἱερέας· καὶ ὅταν καθαίρουν ἢ φωτίζουν οἱ ἱερεῖς, λέγεται ὅτι ἐνεργεῖ ὁ ἱεράρχης.

Διατηρῶν ἀτρέπτους: Ὁ Θεός, πὺ εἶναι ὁμοια δημιουργὸς καὶ ὅλων τῶν νοητῶν, αὐτὸς συγκρατεῖ καὶ διατηρεῖ τὶς πρῶτες οὐσίες νὰ μένουν ἀτρέπτες καὶ νὰ μὴ μεταπίπτουν. Ἄτρέπτες πρέπει νὰ ἐννοοῦμε ὡς πρὸς τὴν οὐσία τους, στὴν ἀθανασία δηλαδὴ, στὴ ζωὴ κατὰ τὴν ὁποία ἔλαβαν τὴν οὐσία, γὰ νὰ εἶναι φῶς. Σ' αὐτὰ λοιπὸν τὶς συγκρατεῖ καὶ τὶς διατηρεῖ ὁ Θεὸς ἀμετάβλητες στὴν οὐσία καὶ ἀμετάπτωτες σὲ ἔξω ἀπὸ τὴ φύση

τοὺς καὶ διατηρεῖ. Τὸ μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνεσθαι τῆς αὐτῶν ἐστὶ νοερᾶς προαιρέσεως, τὸ δὲ εἰσαεῖ περὶ τοῦτο διαρκεῖν τῆς ἀντιλήψεώς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· πάντα γὰρ δεῖται τῆς Θεοῦ βοηθείας.

5 Ὁ ταῦτά με διδάσκων: Σημείωσαι, ὅτι ταῦτα παρ' ἑτέρου ἔμαθεν ὁ μέγας Διονύσιος.

Ἱεράρχης: Σημείωσαι, ὅτι μετὰ Θεὸν ἡγεμόνες καὶ οἱ ἀνωτάτω διάκοσμοι.

Θεοειδῶς ἐμνήθην: Ἡ τοῦ ἀγγέλου ἡθοποιία, ὡσανεὶ ὁ
10 καθαίρων ἄγγελος τὸν Ἡσαΐαν, ταῦτα αὐτῷ ἔλεγε περὶ τῶν σεραφίμ.

Ἡ παρ' ἑαυτοῦ. Τὴν καθ' ὑπέρβασιν τοῦ ρητοῦ σύνταξιν μετὰ πλεῖστα ἀποδιδομένην οὕτω συντακτέον· τῆς σῆς δ' ἂν νοερᾶς ἐπιστήμης, ἢ τὴν αἰτίαν ταύτην δέξασθαι, ἢ παρ' ἑαυτοῦ
15 εὐρεῖν, ἢ παρ' ἑτέρου μαθεῖν καὶ ἀνακαλύψαι μᾶλλον ἑαυτῷ· εἴπερ δὲ οἷόν τε καὶ ἐμοὶ ὡσαύτως ἀνακαλύψει περὶ ἀγγέλων ἐραστήν θεωρίαν. Τὸ τιμῆσαι δὲ ἀντὶ τοῦ προτιμῆσαι. Σημείωσαι, ὅτι τὰς τοῦ Θεοῦ δόσεις προξενούσιν ἡμῖν οἱ ἄγγελοι.

Προξενούντων: Σκόπει, ὅτε, Θεοῦ διδόντος ἡμῖν λόγον ἐν
20 ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, ἄγγελοι προξενούσι, δῆλον ὡς ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύοντες.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Χιλίας: Ταῦτα ἐν τῷ Δανιήλ εἴρηται.

Τὴν ἀσθενῆ καὶ συνεσταλμένην: Ἀσθενῆ συμμετρίαν ἐκά-
25 λεσε τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀριθμὸν πρὸς τὸν τῶν ἀγγέλων· εἴρηται γὰρ καὶ ἑτέρῳ τινί, Διδήμῳ δηλονότι τῷ τυφλῷ· Ἐὰ μὲν ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατα εἶναι τοὺς ἀγγέλους, τὸ δὲ ἐν τῷ ἀπολωλὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους'.

τους ἐπιθυμίες, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτεξούσιες. Γιατὶ τὸ νὰ ἀνατείνονται πρὸς αὐτὸν εἶναι στοιχεῖο τῆς νοερῆς προαίρεσής τους, τὸ νὰ παραμένουν ὁμως γιὰ πάντα σ' αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὅλα χρειάζονται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ταῦτά με διδάσκων: Σημείωσε ὅτι αὐτὰ τὰ ἔμαθε ὁ Διονύσιος ἀπὸ κάποιον ἄλλο.

Ἱεράρχης: Μετὰ τὸ Θεὸ ὁδηγοὶ εἶναι καὶ οἱ ἄνω διάκονοι.

Θεοειδῶς ἐμνήθην: Ἔτσι ὅπως εἶναι τὸ ἦθος τοῦ ἀγγέλου, ὅπως ὁ ἄγγελος ποὺ καθαίρει τὸν Ἥσαϊα, αὐτὰ τοῦ ἔλεγε γιὰ τὰ σεραφίμ.

Ἡ παρ' ἑαυτοῦ: Τὸ ὑπερβατὸ σχῆμα στὴ σύνταξη τοῦ ρητοῦ ποὺ συνεχίζεται ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς λέξεις, ἔτσι πρέπει νὰ τὸ συντάξομε: 'Στὴ δική σου νοερὴ ἐπιστήμη ἀνήκει, ἢ νὰ δεχθεῖς αὐτὴν τὴν αἰτία, ἢ νὰ τὴ βρεῖς ἀπὸ μόνος σου, ἢ ἀπὸ ἄλλον νὰ τὴ μάθεις καὶ νὰ τὴν ἀποκαλύψεις μᾶλλον στὸν ἑαυτό σου, κι ἂν εἶναι δυνατὸ καὶ σ' ἐμένα ἐπίσης ν' ἀποκαλύψεις μία ἐραστὴ θεωρία γιὰ τοὺς ἀγγέλους'. Τὸ νὰ τιμήσει λέχθηκε ἀντὶ τοῦ νὰ προτιμήσει. Σημείωσε, πῶς ὅ,τι μᾶς δίνει ὁ Θεός, μᾶς τὸ προξενοῦν οἱ ἄγγελοι.

Προξενούντων: Πρόσεχε, ὅταν ὁ Θεὸς μᾶς δίνει λόγο στὴν περίπτωση ποὺ ἀνοίγομε τὸ στόμα μας, κι αὐτὸ τὸ κάνουν οἱ ἄγγελοι, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ κάνουν πρεσβεύοντας γιὰ χάρη μας.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Χιλίας: Αὐτὰ λέγονται στὸ Δανιήλ.

Τὴν ἀσθενῆ καὶ συνεσταλμένη: Ἀσθενὴ συμμετρία κάλεσε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων σὲ σχέση μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγγέλων. Τὸ ἔχει πεῖ βέβαια καὶ κάποιος ἄλλος, ὁ Δίδυμος ὁ τυφλός: Τὰ ἐνενήντα ἐνιαὶ πρόβατα εἶναι οἱ ἄγγελοι, καὶ τὸ ἓνα μόνον ποὺ ἔχει χαθεῖ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι.

Γνωστικῶς: Σημείωσαι, ὅτι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄγγέλους φησὶ γνωστικῶς, οὐ μαθητικῶς, εἰδέναι τοὺς ὀρισμούς, οἷον εἶ τὸ, πόσος τῶν οὐρανίων οὐσιῶν ὑπάρχει ὁ ἄριθμός, ἐκ Θεοῦ καὶ τοῦτο φωτισθέντας.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

§ 1. Ἀγγελοπρεποῦς: Ὡς ὀθόνη, ὡς ἄνθραξ.

Ἀνακαθάρσεις: Ἀνακαθάρσεις φησὶ τὰς ἐξηγητικὰς ἐρμηνείας, δι' ὧν καθαίρονται τῶν ἐν τοῖς λεγομένοις δοκούντων ἄτοπων τὰ σύμβολα.

10 Εἰ μὲν γάρ: Ἄνω γὰρ εἶπεν, ὅτι αἱ ἄνωτεραι δυνάμεις ἱεραρχοῦσι τὰς μετ' αὐτάς, καὶ αἱ μέσαι τὰς ὑστέρας, καὶ αἱ ὑστεραι αὐτῶν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἱεράρχας. Οὕτε γὰρ εἶπεν, ὅτι ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἄρχει τῷ μετ' αὐτήν, καὶ ἄρχεται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' οὕτως εἶπεν, ὅτι ἡ πρώτη τάξις ἄρχει μὲν αὐτήν, ἄρχεται
15 δὲ ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτῆς· οὕτω καὶ εἰς τὰ ἐξῆς νοητέον.

Εἰ μὲν γὰρ ἱεραρχεῖσθαι: Ὁ φησὶ τοῦτό ἐστιν, ὅτι, εἰ τὰς πρώτας τάξεις ἐλέγομεν ἱεραρχεῖν τῶν τελευταίων, εἶτα πάλιν αὐτάς τὰς τελευταίας ἱεραρχεῖν τῶν πρώτων τάξεων, ὑφ' ὧν καὶ ἱεραρχοῦνται, ἄτοπον πρᾶγμα ἦν.

20 Οὐκ ἀπεικότως: Οὐκ ἄτοπόν φησὶ τὰς ἐν τοῖς λογίοις τῆς Γραφῆς εἰκόνας πάσαις ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσι περιτιθέναι, ὡς πάσας, φέρε εἰπεῖν, εἶναι ὑψηλὰς καὶ σωτηρίους καὶ γνωστικὰς, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ τὰς μὲν ὑπερκείμενως, τὰς δὲ ὑφειμένως.

25 Καὶ τὸ πρὸς τὸ ἄναντες: Ἀνώτερον καὶ ὑπερκείμενον.

§ 2. Ἀρκτέον καὶ ζητητέον: Σημείωσαι, διὰ τί ἐν τοῖς ἀγγελικοῖς τύποις μὴ ἐμπύριον μάλιστα παραλαμβάνεται, καὶ διὰ τί τὰ περὶ τὰ οὐράνια πυρῶδη ὡς ἐπὶ πλεῖστόν φησιν ἡ Γραφή. Καὶ ὅτι οἱ σεραφίμ ἐμπρησταὶ λέγονται.

Γνωστικῶς: Σημείωσε, ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἄγγελοι, λέει, γνωρίζουν μὲ ἄμεση γνώση, ὄχι ἀπὸ μάθηση σὰν μαθητές, τοὺς ὀρισμούς, ὅπως, πόσος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐράνιων οὐσιῶν, πὺ ἔχουν φωτισθεῖ καὶ γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ Θεό.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

1. Ἄγγελοπρεποῦς: Σὰν ὀθόνη, σὰν ἄνθρακας.

Ἄνακαθάρσεις: Ἄνακαθάρσεις ὀνομάζει τις ἐξηγητικὲς ἐρμηνεῖες, μὲ τις ὀποῖες ἀποσαφηνίζονται (καθαίρονται) τὰ σύμβολα τῶν ἀτόπων ἐκείνων πὺ ἀκούγονται μέσα στοὺς λόγους.

Εἰ μὲν γάρ: Πιὸ πάνω εἶπε ὅτι οἱ ἀνώτερες δυνάμεις καθοδηγοῦν τις ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὲς καὶ οἱ μεσαῖες τις κατοπινές, κι αὐτὲς τοὺς ιεράρχες τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ὅτι ἡ ἴδια τάξη ἄρχει καὶ στίς ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἄρχεται ἀπὸ αὐτὲς, ἀλλὰ εἶπε ἔτσι, ὅτι ἡ πρώτη τάξη ἄρχει σ' αὐτὴν, ἄρχεται ὁμως ἀπὸ τις ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὴν. Ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοοῦμε καὶ τὰ ἐξῆς.

Εἰ μὲν γάρ ιεραρχεῖσθαι: Αὐτὸ πὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς ἂν λέγαμε ὅτι οἱ πρῶτες τάξεις ἔχουν τὴν ιερὴ καθοδήγησι τῶν τελευταίων, κι ἔπειτα ὅτι πάλι αὐτὲς οἱ τελευταῖες καθοδηγοῦν τις πρῶτες τάξεις, ἀπὸ τις ὀποῖες καὶ καθοδηγοῦνται, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦταν ἄτοπο.

Οὐκ ἀπεικότως: Δὲν εἶναι, λέει, ἄτοπο τις εἰκόνες πὺ περιέχονται στὰ λόγια τῆς Γραφῆς νὰ τις ἀποδίδεις σὲ ὄλες τις ἐπουράνιες δυνάμεις, ὅπως, ἄς ποῦμε, ὅτι ὄλες εἶναι ὑψηλὲς καὶ σωτήριες καὶ γνωστικὲς, ἂν καὶ ὄχι ὄμοια, ἀλλὰ ἄλλες σὲ ἀνώτερο βαθμὸ καὶ ἄλλες σὲ κατώτερο.

Καὶ τὸ πρὸς τὸ ἄναντες: Τὸ ἀνώτερο καὶ βρισκόμενο πιὸ πάνω.

§ 2. Ἀρκτέον καὶ ζητητέον: Σημείωσε, γιατί στίς μορφὲς τῶν ἀγγέλων δὲν χρησιμοποιεῖται ἡ ιδιότητα 'πύρινος', καὶ γιατί τὰ γύρω ἀπὸ τὰ οὐράνια ἡ Γραφή τὰ ὀνομάζει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πυρώδη. Καὶ ὅτι τὰ σεραφίμ λέγονται 'ἐμπρηστές'.

Ἐμπρηστὰς ὄντας: Ἐρμηνεία σεραφίμ.

Οἱ γὰρ ἱεροί: Διὰ τί καὶ ὁ Θεὸς εἰς πῦρ ἐθεωρήθη.

Τὸ γὰρ αἰσθητὸν πῦρ: Φυσιολογία θαυμαστὴ περὶ πυρός.
 Τὸ πῦρ ὀρῶμεν τῷ παντὶ κατεσπταρμένον, ἀμιγῶς δέ, τουτέ-
 5 στιν οὐκ ἀναφυρόμενον τοῖς ἐν οἷς ὑπάρχει. Διὰ πάντων δὲ
 φοιτᾷ, τουτέστιν οὐ καθάπερ τὸ ὕδωρ προφανῆ τὴν πρὸς τὴν
 γῆν ποιεῖται μίξιν· οὕτω καὶ τὸ πῦρ, καταφλέγον τὸ πᾶν καὶ
 ἀναλίσκον· ἐξήρηται δέ, ἤγουν ὑπέρκειται πάντων κατ' ἐξάιρε-
 τον στοιχείων δηλαδή, κατὰ τὸ δραστήριον· ἄγνωστον δὲ αὐτὸ
 10 καὶ κρύφιον καλεῖ, ὡς ὑπάρχον μὲν ἐν ὕλαις τισίν, οὐ φαινόμε-
 νον δὲ δίχα παρατρίψεως ἢ ἄνευ ὕλης δεκτικῆς τῆς ἐνεργείας
 αὐτοῦ, δεικνύμενον καὶ κατὰ τοῦτο ἄσχετον καὶ ἀθεώρητον·
 ὁμοίως καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ πυρὸς ιδιότητας θεωρητέον, ἅστινας
 οὗτος ὁ Πατὴρ κατ' εὐσεβῆ ἀνωγωγὴν τε καὶ ἐννοιαν ἔλαβεν
 15 ἐπὶ Θεοῦ τε καὶ ἀγγελικῶν φύσεων. Σημεῖωσαι δὲ διὰ τί Κύ-
 ριος ὁ Θεὸς ὡς πῦρ ἐθεωρήθη πολλάκις, καὶ κατὰ τί ἢ ὁμοίω-
 σις τοῦ πυρὸς πρὸς τὸν Θεόν.

Ἀκράτητον, ἀμιγές, διακριτικόν: Σημεῖωσαι ἔκφρασιν αἰ-
 σθητοῦ πυρός, ἥτοι ἔπαινον· διακρίνει γὰρ καὶ τὰς ὕλας, οἷον
 20 μόλυβδον ἀπὸ ἀργύρου, καὶ τὰς κολλήσεις διαλύει· ἀναλλοίω-
 τον δέ, καθὸ οὐ δυνατόν, μένοντος τοῦ ὑποκειμένου, τουτέστιν
 αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ πυρὸς, μεταβάλλειν αὐτὸ ἐν τοῖς πάθεσιν,
 οἷον γενέσθαι αὐτὸ στρογγύλον ἢ κωνοειδές, ὅπερ ἐν τοῖς γηῖ-
 νοις ἐστὶν εὐρεῖν, ἢ παθεῖν τὰ τοῦ ἀέρος, οἷον φθαρῆναι διὰ τῶν
 25 ἀναθυμιάσεων ἢ παχυνθῆναι ἢ καὶ ὡς τὸ ὕδωρ μεταβολὰς δέ-
 ξασθαι.

Ἐφέσεως: Οὐδέποτε γὰρ χωρεῖ ἐπὶ τὰ κάτω.

Ταυτοκίνητον: Ὡσαύτως κινούμενον.

Ἀπροσδεές: Ὅτι ἀπροσδεές ἐτέρου τὸ πῦρ, καίτοι δέεται
 30 τινος ὑποκειμένου εἰς τὸ ἐξαφθῆναι· ἀλλ' οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλ'

Ἐμπρηστὰς ὄντας: Ἐρμηνεύονται ἔτσι τὰ σεραφίμ.

Οἱ γὰρ ἱεροί: Γιατί καὶ ὁ Θεὸς θεωρήθηκε φωτιά, πῦρ.

Τὸ γὰρ αἰσθητὸν πῦρ: Θαυμαστὴ φυσικὴ θεωρία (φυσιολογία) γιὰ τὸ πῦρ. Τὸ πῦρ τὸ βλέπομε κατασπαρμένον μέσα στὸ πᾶν, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ἔχει ἀναμιχθεῖ μὲ αὐτό, δηλαδὴ χωρὶς νὰ ἔχει ζυμωθεῖ μ' αὐτὰ μέσα στὰ ὁποῖα ὑπάρχει. Περνᾷ διαμέσου ὄλων· δηλαδὴ δὲν βλέπομε, ὅπως τὸ νερὸ πού εἶναι ἀνακατευμένο μὲ τὸ χῶμα, ἔτσι καὶ τὴ φωτιά νὰ κατακαίει καὶ νὰ κατατρώγει τὸ πᾶν, ἀλλὰ εἶναι ἐλεύθερο, δηλαδὴ βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ στοιχεῖα, ἐπειδὴ εἶναι ἐξαίρετο δηλαδὴ ὡς πρὸς τὴ δραστικότητα. Καὶ τὸ καλεῖ ἄγνωστο καὶ κρυμμένο, ἐπειδὴ ὑπάρχει σὲ μερικὰ ὑλικά, καὶ δὲν φαίνεται χωρὶς τὴν τριβὴ ἢ χωρὶς ἓνα ἄλλο ὑλικὸ πού εἶναι δεκτικὸ τῆς ἐνέργειάς του, ἀποδεικνυόμενο καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ἀπερικράτητο καὶ μὴ διαπιστούμενο. Ὅμοια πρέπει νὰ θεωρήσομε καὶ τὶς λοιπὲς ιδιότητες τοῦ πυρός, πού ἔλαβε αὐτὸς ὁ πατέρας ἀναγμένες καὶ ἐννοημένες στὸ Θεὸ καὶ τὶς ἀγγελικὰς φύσεις. Καὶ σημείωσε, γιατί ὁ Κύριος ὁ Θεὸς θεωρήθηκε πολλὰ φορὲς πῦρ, καὶ ὡς πρὸς τί εἶναι ὁμοιο τὸ πῦρ μὲ τὸ Θεό.

Ἀκράτητον, ἀμιγές, διακριτικόν: Σημείωσε τὴν ἐκφραση τοῦ αἰσθητοῦ πυρός, δηλαδὴ τὸν ἔπαινό του. Γιατὶ ξεχωρίζει καὶ τὶς ὕλες, ὅπως τὸ μόλυβδο ἀπὸ τὸν ἄργυρο, καὶ διαλύει καὶ τὶς συγκολλήσεις. Εἶναι ἐπίσης ἀναλλοίωτο, γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ, παραμένοντας τὸ ὑποκείμενο, δηλαδὴ ἡ ἴδια ἡ οὐσία τοῦ πυρός, νὰ μεταβάλλεται κατὰ περιπτώσεις, νὰ γίνεται δηλαδὴ στρογγυλὸ ἢ κωνοειδές, πράγμα πού μπορούμε νὰ τὸ βροῦμε στὰ γήινα, ἢ νὰ δεχθεῖ τὶς ιδιότητες τοῦ ἀέρα, νὰ φθαρεῖ δηλαδὴ μὲ τὶς ἀναθυμιάσεις, ἢ νὰ πυκνωθεῖ ἢ νὰ δεχθεῖ καὶ μεταβολές ὅπως τὸ νερὸ.

Ὑφέσεως: Οὐδέποτε κατευθύνεται πρὸς τὰ κάτω.

Ταυτοκίνητον: Ἐχοντας τὴν ἴδια κίνηση.

Ἀπροσδεές: Ὅτι τὸ πῦρ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἂν καὶ βέβαια χρειάζεται κάποιο ὑποκείμενο γιὰ νὰ ἀνάψει. Δὲν

ὅτι τὸ πῦρ οὐ μίγνυται ἐτέρῳ στοιχείῳ, οὐδὲ κιννᾶται, ὡς τὸ ὕδωρ τῆ γῆ· διὸ καὶ ἐν στοιχείοις μονοούσιον αὐτὸ ἔνιοι κεκλή-
κασιν.

§ 3. Ἀνθρωπομόρφους: Διὰ τί καὶ ἀνθρωπόμορφοι δια-
5 πλάττονται οἱ ἄγγελοι.

Καὶ τὸ κατ' αἰσθησιν: Σημείωσαι τὴν διαφορὰν τοῦ αἰσθη-
τοῦ τῶν ἀλόγων ζώων πρὸς τὸ αἰσθητικὸν τῶν λογικῶν, ἡμῶν
λέγω· τὰ μὲν γὰρ ἄλογα τὸ πᾶν αἰσθησίς εἰσι, δι' ἧς καὶ συνί-
στανται ἀνόητα ὄντα· ἐν δὲ ἡμῖν βραχὺ τὸ αἰσθητικόν· οὐ γὰρ
10 δι' αὐτοῦ συνιστάμεθα, ἀλλὰ διὰ τοῦ νοεροῦ· ὅθεν καὶ μετὰ θά-
νατον ἔτι ἐσμέν, ψυχὴ νοερά ὄντες. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγέλων οὐδὲ
τὸ βραχύτατόν ἐστι τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ τόπος παχὺς τὰ καθ'
ἡμᾶς· ἐλάχιστον δὲ τὸν ἄνθρωπον κατ' αἰσθησίν φησιν, οὐχ ὡς
τῶν ἄλλων ζώων πλείονας αἰσθήσεις ἐχόντων, ἀλλὰ δραστι-
15 κωτέρας καὶ ὀξυτέρας. Αἰνιγμα δὲ τοῦτο λαμβάνει τὸ τοὺς ἀγ-
γέλους μὲν κεχρηῆσθαι μὲν τοῖς καθ' ἡμᾶς αἰσθητηρίοις, ὑπερέ-
χειν δὲ κατὰ πολὺ τῷ περιόντι τῆς νοεραῆς δυνάμεως· ὡσπερ
καὶ ἄνθρωπος τῆ τοῦ νοῦ ὑπεροχῆ καὶ τῷ λογισμῷ τῆς ἀλόγου
φύσεως κρατεῖ.

20 Τὰς μὲν ὀπτικάς: Τί οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν νοητῶν δηλοῦσι, καὶ
τί τὰ ὀσφραντά, τουτέστιν αἱ ρῖνες, καὶ τί τὰ ὠτα, καὶ τί ἡ γεῦ-
σις, καὶ τί ἡ ἀφή, ἣν ἀπτικήν φησι, καὶ τί τὰ βλέφαρα καὶ αἱ
ὀφρύες, καὶ τί ἡ βη, καὶ τί οἱ ὀδόντες, καὶ τί οἱ ὠμοὶ καὶ οἱ βρα-
χίονες, οὗς ὠλένας φησί, καὶ τί τὸ στήθος, καὶ τί τὸ νῶτον καὶ
25 οἱ πόδες, καὶ τί τὸ ἐλαφρὸν τῶν πτερῶν καὶ τὰ ἐξῆς.

Τὰς δὲ τῶν ὀσφραντῶν: Ἐν τούτοις φυσιολογεῖται τὸ
ιδίωμα τοῦ σωματικοῦ ὀφθαλμοῦ· κατὰ ἀναγωγὴν δὲ ταῦτα με-
ταβάλλει, ὡσπερ καὶ τὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων μελῶν, εἰς
θεωρίαν τῶν ἐν ἀγγέλοις φυσικῶν δυνάμεων.

30 Καὶ τροφίμων ὀχετῶν: Ὀχετὸν νόησον τὴν τῆς σοφίας
ἀνυπέρβλητον χύσιν, κατὰ τὸ εἰρημένον, «ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ

έννοεῖ ὅμως αὐτό, ἀλλὰ ὅτι τὸ πῦρ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα ἄλλο στοιχεῖο, οὔτε ἀακατεύεται μὲ κάτι, ὅπως τὸ νερὸ μὲ τὸ χῶμα. Γι' αὐτὸ καὶ μερικοὶ τὸ ἔχουν καλέσει μονοούσιο μεταξὺ τῶν στοιχείων.

§ 3. Ἀνθρωπομόρφους: Γιατὶ οἱ ἄγγελοι διαπλάθονται στὴ μορφή τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ τὸ κατ' αἴσθησιν: Σημείωσε τὴ διαφορὰ τῆς αἰσθητικῆς ἰκανότητος τῶν ἀλόγων ζώων μὲ τὰ λογικά, ἐννοῶ μὲ ἐμᾶς. Τὰ ἄλογα εἶναι αἴσθησις στὸ σύνολό τους κι αὐτὴ τὰ δίνει τὴ σύστασή τους, γιατί τοὺς λείπει ἡ νόηση. Ἡ αἴσθησις ὅμως σ' ἐμᾶς εἶναι περιορισμένη. Γιατὶ ἡ σύστασή μας δὲ στηρίζεται σ' αὐτὴ, ἀλλὰ στὸ νοερό. Γι' αὐτὸ καὶ μετὰ τὸ θάνατο ὑπάρχουμε ἀκόμα, γιατί εἴμαστε ψυχὴ νοερή. Στούς ἄγγελους ὅμως δὲν ὑπάρχει οὔτε ἐλάχιστη αἴσθησις, ἀλλὰ ἡ δική μας κατάστασις εἶναι ἕνας πυκνὸς τύπος ἐκείνων. Καὶ λέει τὸν ἀνθρωπο ἐλάχιστο ὡς πρὸς τὴν αἴσθησις, ὄχι ἐπειδὴ τὰ ἄλλα ζῶα ἔχουν περισσότερες αἰσθήσεις, ἀλλὰ πιὸ δραστικὲς καὶ ὀξύτερες. Καὶ θεωρεῖ αἰνίγμα, νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ ἄγγελοι τὰ αἰσθητήριά μας, νὰ ὑπερέχουν ὅμως κατὰ πολὺ στὴν ἀφθονία τῆς νοερῆς δυνάμεως. Ὅπως ἐξάλλου καὶ ὁ ἀνθρωπος μὲ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ νοῦ καὶ μὲ τὸ λογισμὸ ὑπερτερεῖ σὲ σχέσις μὲ τὴν ἄλογη φύσις.

Τὰς μὲν ὀπτικάς: Τί δηλώνουν τὰ μάτια τῶν νοητῶν καὶ τί τὰ ὄργανα ὄσφρησης, δηλαδὴ οἱ μῦτες, τί τὰ αὐτιά καὶ τί ἡ γεύσις, τί ἡ ἀφή, πού τὴν καλεῖ ἀπτική (ἰκανότητα), καὶ τί τὰ βλέφαρα καὶ τὰ φρύδια, τί ἡ ἦβη καὶ τί τὰ δόντια, τί οἱ ὦμοι καὶ οἱ βραχίονες, πού τις λέει ὠλένες, καὶ τί τὸ στῆθος, τί οἱ πλάτες καὶ τὰ πόδια καὶ τί ἡ ἔλαφράδα τῶν φτερῶν καὶ τὰ ἄλλα.

Τὰς δὲ τῶν ὄσφραντῶν: Σ' αὐτὰ γίνεται ἡ φυσιολογία τῆς ιδιότητος τοῦ σωματικοῦ ματιοῦ. Αὐτὲς τις μεταβάλλει κατὰ τρόπο μεταφορικό, ὅπως καὶ τις ιδιότητες τῶν λοιπῶν ἀνθρώπινων μελῶν, σὲ θεωρία τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῶν ἀγγέλων.

Καὶ τροφίμων ὀχετῶν: Ὡς ὀχετό νὰ σκεφτεῖς τὴν ἀξεπέραστη ἐκχυσις τῆς σοφίας, σύμφωμα μὲ τὸ λόγο, «θὰ κάνω νὰ ἐκ-

Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα», καὶ τὰ ἐξῆς. Διαβαίνει γὰρ ἡ θεία γνῶσις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν νοητῶν δυνάμεων ἐπὶ τοὺς θείους ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἐκάστου ἀναλογίαν.

Ἐνοειδῆ: Κατὰ παράληψιν νοήσεως.

5 Προνοητικῆ δυνάμει: Πᾶσα, φησί, νοητὴ δύναμις τὴν γινομένην εἰς αὐτὴν θείαν γνῶσιν πληθύνει, τουτέστι σαφηνίζει πρὸς τὸ νοηθῆναι ὑφ' ἡμῶν, διερμηνεύουσα τὰ ὀραθέντα, ὡς παρὰ τῷ Δανιὴλ εὐρήσεις, ὅτε διηρμήνευσεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος τὸ ἐνύπνιον ὅπερ εἶδε.

10 Τὴν δ' αὖ καρδίαν: Περιείληπται παρ' ἡμῖν ἡ καρδία, οἷον κέντρον πρῶτως τὴν ζωὴν δεδεγμένον, ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεῖον Βασίλειον πρῶτη κτίζεται ἡ καρδία· εἶτα ὡς ἀπὸ κέντρου πᾶν τὸ σῶμα πλαστουρεῖται, ὥστε πανταχοῦ ταύτην τὴν ζωὴν διατείνειν εἰς τὸ σῶμα· εἴτε γὰρ ἡ σύμφυτος θερμότης ζωοποιεῖ τὸ
15 σῶμα, εἴτε τὸ πνεῦμα, εἴτε τὸ αἷμα, πάντων τούτων πηγὴ ἡ καρδία. Διὸ καὶ τισιν ἔδοξε πᾶν τὸ ζωτικὸν ἀθρόον καὶ οἷον ἐνταῦθα πρῶτως μάλιστα ἰδρῦσθαι, καίτοι πανταχοῦ τοῦ σώματος ὄν καὶ οὐ κατεχόμενον τόπῳ, οὔτε περιγεγραμμένον ἐν τόπῳ, οὔτε συνεχόμενον ὑπὸ τοῦ σώματος. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ
20 τῶν ἀοράτων τάξεων, εἴτε ἐν τῷ παντί, εἴτε κατ' εἶδος διακονικῶς προνοουσῶν· οἶονεὶ γὰρ ἐν μέσῳ καὶ καρδίας τόπῳ νοητέον αὐτάς, καὶ ὡς κέντρον πηγαίας ζωῆς ἰδρῦσθαι· καίτοι ἀκρατεῖς οὖσας καὶ οὐ περιγεγραμμένας τόπῳ ἢ μέρει σωματικῶς, ὧν συνέχουσι προνοεῖν θεόθεν ταχθεῖσαι.

25 Καὶ τὸ φρουρητικόν: Τὸ ρητὸν οὕτως σύνθεσ· Τὸ φρουρητικὸν τῆς ζωοποιοῦ διαδόσεως· εἶτα ὡς ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης καρδίας.

Διὸ καὶ ὑποπτέρους: Διὰ τί ἐπτερωμένοι οἱ πόδες τῶν ἀγ-

χυθεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μου σὲ κάθε σάρκα»¹ καὶ τὰ λοιπά. Γιατὶ ἡ θεία γνώση περνᾷ ἀπὸ τὸ Θεὸ διαμέσου τῶν νοητῶν δυνάμεων στοὺς θείους ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἀναλογία τοῦ καθενός.

Ἐνοειδῆ: Σύμφωνα μὲ τὴν παραλαβὴ τῆς νόησης.

Προνοητικῆ δυνάμει: Κάθε νοητὴ δύναμη, λέει, πληθαίνει τῇ θείᾳ γνώσει πού δέχεται, δηλαδή τῇ διασαφηνίζει, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὴν ἐννοήσουμε, ἐξηγώντας τὰ ὁράματα, ὅπως θὰ βρεῖς στὸ Δανιήλ, ὅταν ἐξηγήσε σ' αὐτὸν ὁ ἄγγελος τὸ ὄνειρο πού εἶχε δεῖ.

Τὴν δ' αὖ καρδίαν: Λαμβάνεται ἀπὸ τὰ δικά μας πρώτη ἢ καρδιά, ὡς κέντρο πού δέχθηκε πρῶτα τὴ ζωὴ, ἐπειδὴ, κατὰ τὸ μεγάλο Βασίλειο, πρώτη κατασκευάζεται ἡ καρδιά. Ὑστερα πλαστουργεῖται σὰν ἀπὸ ἓνα κέντρο ὅλο τὸ σῶμα, ὥστε αὐτὴ ἡ ζωὴ νὰ ἀπλώνεται σὲ κάθε σημεῖο. Εἴτε δηλαδή ζωοποιεῖ τὸ σῶμα ἢ σύμφυτη θερμότητα, εἴτε τὸ πνεῦμα, εἴτε τὸ αἷμα, ὅλων αὐτῶν πηγὴ εἶναι ἡ καρδιά. Γι' αὐτὸ καὶ μερικοὶ νόμισαν ὅτι ὅλο τὸ ζωτικὸ στοιχεῖο ἔχει μαζευτεῖ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πρῶτα ἔχει στερεωθεῖ, ἂν καὶ βέβαια βρίσκεται σὲ κάθε μέρος τοῦ σώματος, χωρὶς νὰ κατέχεται σὲ τόπο, οὔτε καὶ νὰ περιγράφεται σὲ τόπο, οὔτε καὶ νὰ συγκρατεῖται ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἔτσι λοιπὸν γίνεται καὶ στὶς ἀόρατες τάξεις εἴτε γενικὰ εἴτε εἰδικὰ προνοοῦν ὡς διάκονοι. Γιατὶ πρέπει νὰ τὶς ἐννοήσουμε ὡς ἐγκαταστημένες κατὰ κάποιον τρόπο στὸ μέσο τῆς καρδιάς καὶ ὡς κέντρο τῆς πηγαίας ζωῆς, ἂν καὶ δὲν περιέχονται καὶ δὲν περιγράφονται ἀπὸ τόπο ἢ ἀπὸ ἓνα μέρος σωματικὰ σ' ἐκεῖνα πού συγκρατοῦν, ταγμένες νὰ προνοοῦν γι' αὐτὰ ἀπὸ τὸ Θεό.

Καὶ τὸ φρουρητικόν: Τὸ λόγο αὐτὸν νὰ τὸν συντάξεις ἔτσι 'Τῇ φρούρηση τῆς ζωοποιουῦ δυνάμεως', κι ἔπειτα τό, πού βρίσκεται σὰν καρδιά πίσω ἀπὸ αὐτό' (τὸ στέρνο).

Διὸ καὶ ὑποπτέρους: Γιατὶ τὰ πόδια τῶν ἀγγέλων ἔχουν

1. Ἰωήλ. 2,28.

γέλων, ἵνα δείξῃ τὸ αὐτοκίνητον καὶ τὸ πρὸς τὸ θεῖον ἀνατατικόν, καὶ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἀκοινῶνητον, ὅσον μὴ τὸ ἐμπαθὲς ἐν αὐτοῖς εἶναι, ἐπεὶ ὤφθησαν καὶ ἐπὶ γῆς ἄγγελοι.

Πτερῶν ἐλαφρία: Τί ἐλαφρὰ πτερωτά.

5 *Καὶ καθαρεῦον: Τῆς τῶν ἐκτὸς προσθήκης, οἶον τροφῶν καὶ ἀμφίων, οἷς τὰ καθ' ἡμᾶς συγκρατεῖται.*

Πολυποίκιλος σοφία: Ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τὸ ρητὸν ἀποστολικόν ἐστι· καὶ διὰ τί πολυποίκιλον αὐτὴν εἶπεν ὁ θεῖος ἀνὴρ; Καίτοι τὸ ποικίλον ἐπὶ κακούργου δεχόμεθα· ἄλλως τε καὶ ἐνταῦθα ὁ μέγας Διονύσιος ἀπλῆν καὶ πολυποίκιλον αὐτὴν εἶπε· δοκεῖ δὲ τὰ δύο ἐναντία· λέγομεν οὖν, 10 ὅτι τὸ 'ἀπλῆ σοφία' διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα δηλώσῃ τὸ ἀσύνθετον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μηδεμιᾶς διπλόης ἐπιδεόμενον· οὔτε γὰρ ἐκ μαθήσεως σοφὸς ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτόχρημα σοφία ἐστί. Τὸ δὲ 15 πολυποίκιλον, διότι εἰς πολλὰ γνώσεως εἶδη μετατυποῦται διὰ τὴν τῶν ἐλλαμπομένων ἀσθένειαν· ἀρχιερεὺς γὰρ ἐστί μέγας συμπάσχων ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις. Ἡ καὶ οὕτως· Ἀπλῆ μὲν λέγεται σοφία Θεοῦ πρὸς τῆς οἰκονομίας, ὅτι πάντα ὡς Θεὸς ἐδημιούργησε, καὶ ἐν τοῖς τότε δικαίοις τὴν ἰδίαν ἀπερικαλύπτως 20 ἐπιδεικνύμενος δύναμιν, ὡς ἐπὶ Μωσέως καὶ Ἀβραάμ καὶ τῶν ἐξῆς· ὅτε δὲ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον κατειργάζετο, ἢ πολυποίκολος εἰκότως κληθεῖη. Ἄνθρωπος γὰρ γενόμενος, καὶ ὑπὸ νόμον χρηματίσας, καὶ παθῶν, καὶ ἐν νεκροῖς εὔρεθείς, οὕτω διὰ σαρκὸς καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῇ ἀσθενείας, ἐθριάμβευε πάντα 25 ἐχθρόν, καὶ τὸν ἄδην ἐνίκησε, τοῖς ἐκεῖ φρουρουμένοις ἀνάστασιν δωρησάμενος· τοῦτό ἐστι τὸ ποικίλον τῆς αὐτοῦ σοφίας, ὅτι δι' ἀσθενείας περιεγένετο τῶν δοκούντων ἰσχυρῶν.

πτερά. Γιὰ νὰ δείξει ὅτι κινοῦνται ἀπὸ μόνοι τους κι ἔχουν τὴν τάση τῆς ἀνύψωσης πρὸς τὸ Θεῖο καὶ δὲν κοινωνοῦν μὲ τὰ ἐπίγεια, ὅσο δὲν κινοῦνται ἀπὸ τὰ πάθη μέσα τους, ἐπειδὴ παρατηρήθηκαν καὶ ἄγγελοι πάνω στὴ γῆ.

Πτερῶν ἔλαφρία: Τί σημαίνει 'ἐλαφρὰ πτερωτά'.

Καὶ καθαρεῦον: Ἀπὸ τὴν προσθήκη τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, ὅπως εἶναι οἱ τροφές καὶ τὰ φορέματα, πὺ συγκρατοῦν ἐμᾶς.

Πολυποίκιλος σοφία: Ἡ πολύμορφη σοφία τοῦ Θεοῦ. Τὸ ρητὸ αὐτὸ εἶναι ἀποστολικὸ² καὶ γιατί τὴν εἶπε ὁ θεῖος ἄνδρας πολυποίκιλη; Ἐὰν καὶ βέβαια τὸ ποικίλος (= πανοῦργος) τὸ λέμε γιὰ τὸν κακοποιό, ὅμως ἐδῶ ὁ μέγας Διονύσιος εἶπε τὴ σοφία ἀπλή καὶ πολυποίκιλη. Νομίζω ὅτι αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀντίθετα. Ὑποθέτω λοιπὸν ὅτι εἶπε ἀπλή σοφία, γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀσύνθετος καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα διπλασιασμό. Γιατί βέβαια ὁ Θεὸς δὲν εἶναι σοφὸς ἀπὸ μάθησι³, ἀλλὰ εἶναι κατευθείαν σοφία. Τὴ λέξη πολυποίκιλη τὴν εἶπε ἐπειδὴ παίρνει πολλὰς μορφὰς ἐξαιτίας τῆς ἀσθένειας ἐκείνων πὺ δέχονται τὸν φωτισμό, γιατί εἶναι μέγας ἀρχιερέας πὺ συμ-πνεῖ μ' ἐμᾶς γιὰ τὶς ἀσθένειές μας⁴. Καὶ μία ἄλλη ἐρμηνεία. Ἀπλή λέγεται ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τῆς οἰκονομίας, γιατί δημιούργησε τὰ πάντα ὡς Θεὸς καὶ ἔδειξε ὀλοφάνηρη τὴ δύναμή του στοὺς τότε δίκαιους, ὅπως ἔκανε στὴν περίπτωσι τοῦ Μωυσῆ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν λοιπῶν. Ὅταν ὅμως πραγματοποιοῦσε τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας, δικαιοδογημένα ὀνομάστηκε πολύμορφη. Ὅταν δηλαδὴ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ δέχθηκε τὸ ζυγὸ τοῦ νόμου, κι ἀφοῦ ἔπαθε καὶ βρέθηκε μὲ τοὺς νεκροὺς, ἔτσι μὲ τὴ σάρκα καὶ τὴν ἀσθένεια πὺ αὐτὴ ἔχει, θριάμβευσε ἐναντίον κάθε ἐχθροῦ, καὶ νίκησε τὸν ἄδη χαρίζοντας στοὺς φυλακισμένους του τὴν ἀνάστασι. Αὐτὴ εἶναι ἡ πολύμορφη σοφία, ὅτι μὲ τὴν ἀσθένεια νίκησε αὐτοὺς πὺ θεωροῦνται πὺ εἶναι δυνατοί.

3. Γιὰ νὰ διπλασιάσει τὴ σοφία του.

4. Ἐβρ. 4,15.

Καθόλου: Καὶ ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων λόγῳ κεφαλαίῳ δ' πλατέως ἐσαφηνίσθη τί νοητὸν καὶ τί νοερόν· νῦν δὲ αὐτὸς ὁ μέγας Διονύσιος σαφηνίζει· νοητὸν μὲν γὰρ ἐκεῖνο τυγχάνει τὸ νοούμενον, ὅπερ εἰκότως καὶ ἐλλάμπειν τὸ φῶς λέγεται· νοερόν δὲ αὐτὸ τὸ νοοῦν ὑπάρχον ἐλλαμπόμενον, καὶ συντόμως εἰπεῖν, αἱ ὑπερβεβηκυῖαι οὐσίαι νοηταί, αἱ δὲ ὑφειμέναι νοεραί, καὶ ὑποβέβηκε τὸ νοοῦν τὸ νοούμενον. Νοητῶς μὲν ἐλλάμπειν ἢ θεία φύσις, νοερῶς δὲ ἐλλαμπόμενον ἢ ἀγγελικὴ.

Ἱερατικὴν: Σημαίνει τί τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα ἐν Ἰεζεκιήλ 10 καὶ Δανιήλ.

Συναγωγὸν αὐτῶν ἕξιν: Εἶπομεν ἀνωτέρω, τί ἐστὶν ἕξις ἐπὶ ἀσωμάτων. Καὶ ἀνάγνωθι ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ, 'τὸ συνηγμένον δὲ καὶ ἀσκέδαστον τῶν νοήσεων· διὰ τούτων δηλοῖ ὁ Πατὴρ περὶ τὰς θείας ἐλλάμπεις, καὶ τὴν οἰκείαν ἐν τῇ τοῦ 15 ἀγαθοῦ Θεοῦ μονῇ ταυτότητα συνειλουμένην διὰ παντός.

Ἀνομοίων: Ὑλικῶν δηλονότι.

§ 5. Γεωμετρικά: Περὶ σκευῶν γεωμετρικῶν ἐν Ἰεζεκιήλ καὶ Ζαχαρίᾳ.

Ἐπανορθωτικὴν: Ὡς τὸ ξίφος ἐν Βασιλείαις, καὶ τὸ δρέπανον ἐν Ζαχαρίᾳ τῷ προφήτῃ.

§ 6. Ἀνέμους: Τοῦ κειμένου παρὰ τῷ Δαβὶδ οἶμαι αὐτὸν μνημονεύειν, «ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων», ἴσως τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ δηλοῦντος· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς ὁ Πατὴρ, νεφέλης αὐτοῦ περιπλάττεσθαι ἰδέαν φησὶν, διὰ τὸ εἰρησθαι· «νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν».

Ἀχρόνως: Ἀχρόνως εἰκότως ἔφη· ἐπὶ γὰρ τῶν αἰσθητῶν κυρίως ἐν χρόνῳ καὶ βραδύτερα τὰ γινόμενα· ἐπὶ δὲ τῶν ἀσω-

Καθόλου: Καὶ στὸ βιβλίον Περὶ θεῶν ὀνομάτων κεφάλαιον δ', διασαφηνίσασθε πλατῶς τί σημαίνει νοητὸ καὶ τί νοερό. Τώρα τὸ διασαφηνίζει ὁ ἴδιος ὁ μέγας Διονύσιος. Νοητὸ δηλαδὴ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ νοοῦμε, ποὺ δικαιολογημένα λέγεται ὅτι ἀκτινοβολεῖ τὸ φῶς, ἐνῶ νοερὸ αὐτὸ ποὺ νοεῖ καὶ ποὺ δέχεται τὴν ἀκτινοβολία. Καὶ γὰρ νὰ τὸ πῶ μὲ συντομία, οἱ ἀνώτερες οὐσίαι εἶναι νοητές, οἱ κατώτερες νοερές, καὶ εἶναι κατώτερο αὐτὸ ποὺ νοεῖ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ νοεῖται. Αὐτὸ ποὺ νοητὰ ἀκτινοβολεῖ εἶναι ἡ θεία φύσις, ἐνῶ αὐτὸ ποὺ νοερὰ ἀκτινοβολεῖται εἶναι ἡ ἀγγελική.

Ἱερατικήν: Σημείωσε τί σημαίνει τὸ ἱερατικὸ ἔνδυμα στὸν Ἰεζεκιήλ καὶ στὸ Δανιήλ.

Συναγωγὸν αὐτῶν ἕξιν: Εἶπαμε πρὸ πάντων τί εἶναι ἡ ἕξις στὰ ἀσώματα. Ἀλλὰ διάβασε καὶ στὸ ἕβδομο κεφάλαιον· τὸ συνηγμένον δὲ καὶ ἀσκέδαστον τῶν νοήσεων (οἱ συγκεντρωμέναι καὶ ἀδιασκόρπιστοι νοήσεις). Μὲ αὐτὰ ὁ πατέρας δηλώνει σχετικὰ μὲ τοὺς θεοὺς φωτισμοὺς καὶ τὴν ταυτότητά του ποὺ εἶναι συγκεντρωμένη γὰρ πάντα μέσα στὴν μονὴ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ.

Ἀνομοίων: Δηλαδὴ ὑλικῶν.

§ 5. Γεωμετρικά: Γὰρ τὰ γεωμετρικὰ ὄργανα βλέπε στὸν Ἰεζεκιήλ καὶ τὸν Ζαχαρία.

Ἐπανορθωτικήν: Ὅπως τὸ ξίφος στὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν καὶ τὸ δρεπάνι στὸν προφήτη Ζαχαρία.

§ 6. Ἀνέμους: Νομίζω ὅτι μνημονεύει τὸ στίχο τοῦ Δαβὶδ «αὐτὸς ποὺ περπατεῖ στὰ φτερὰ τῶν ἀνέμων (ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων)»⁵, δηλώνοντας ἴσως τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ καὶ στὰ ἐπόμενα ὁ πατέρας λέει ὅτι ἐμφανίστηκαν μὲ ὄψη σύννεφου, μὲ τὸ νὰ πεῖ, «ἓνα σύννεφο τὸν πῆρε ἀπὸ τὰ μάτια τους»⁶.

Ἀχρόνως: Δικαιολογημένα χρησιμοποίησε τὸ ἀχρόνως. Γιατὶ ὅσα συμβαίνουν στὰ αἰσθητὰ γίνονται μέσα στὸ χρόνο

6. Πράξ. 1,9.

μάτων καὶ νοητῶν ἀχρόνως καὶ αἰωνίως καὶ ἀμελητὶ τελεσιουργεῖται· οὐ δεῖ οὖν χρόνον ἐπὶ τῶν νοητῶν ὀνομάζειν.

Ποίησιν: Ἀντὶ τοῦ πνεῦσιν ἢ πτησιν.

Καὶ τὴν ἄνωθεν: Τὸ δὲ ἄνωθεν ἐπὶ τὰ κάτω, ὡς ἐπὶ τῆς
5 Ἰακῶβ κλίμακος.

Ἀερίου: Σημεῖωσαι, ὅτι ἀέριον πνεῦμα τὸν ἄνεμον λέγει.

Ἀνεμιαίαν. Ἐτέρα θεωρία τῆς ἀνέμων ἐπωνυμίας.

Συμβολικῇ θεολογίᾳ. Σημεῖωσαι καὶ ἕτερον αὐτοῦ σύγγραμμα μὴ φερόμενον· τετράστοιχον δὲ ἀνακάθαρσιν τὴν τῶν
10 τεσσάρων στοιχείων ἀναγωγικὴν ἀλληγορίαν φησὶ· τὰ σύμβολα δέ, ὡς ἔοικε, μᾶλλον τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐκεῖ διὰ θεωρίας ἀνέπτυξε. Σημεῖωσαι δέ, πῶς ἐρμηνεύει τό, «Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ», διὰ τῶν ἐπιφερομένων· φησὶ γάρ· «οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει».

15 Ὑπερκοσμίως ἀποπεπληρωμένοις: Ὡσπερ γὰρ ἡ νεφέλη προσκαλεῖται τὸ τῆς θαλάσσης ὕδωρ καὶ ἐκχεῖ αὐτὸ ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, κατὰ τὸ εἰρημένον, «ὁ προκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς», οὕτω καὶ οἱ νόες δεχόμενοι τὴν οἰκείαν γνῶσιν, νεφε-
20 λῶν δίκην ἐπὶ τοὺς ὑποδεεστέρους ἀπλοῦσιν.

Ἀνεκπομπεύτως: Ἀνεκπομπεύτως φησὶν, ἦγουν συγκεκριμένως· ἀναπόβλητον γὰρ ἐν νεφέλῃ τὸ φῶς.

Ὀμβροτοκίαν: Ἐτέρως θεωρεῖ, τί νεφέλαι σημαίνουσι· παρακατιῶν δέ, τί φησι σημαίνειν ἤλεκτρον καὶ χαλκὸν καὶ τὰ
25 ποιά χρώματα καὶ μορφὰς θηρίων ἐπὶ ἀγγέλων.

Ἐκδόχειον: Ἐκδόχειον κόλπον, τὴν τοὺς ὑετοὺς ὑποδεχομένην ὠνόμασε γῆν, δι' αὐτῶν τοὺς οἰκείους τίκτουσαν καρπούς.

§ 7. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταῦτα: Περὶ τῶν θηρομόρφων τύπων.

καὶ τὸ ἕνα ἀργότερα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Στὰ ἀσώματα ὅμως καὶ νοητὰ ὀλοκληρώνονται σὲ ἔλλειψη χρόνου, αἰώνια καὶ χωρὶς καθυστέρηση. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μιλοῦμε γιὰ χρόνο στὰ νοητά.

Ποίησιν: Ἀντὶ νὰ πεῖ πνεύση ἢ πτήση.

Καὶ τὴν ἄνωθεν: Ἀπὸ τὰ ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἡ ἔκφραση ὅπως στὴν κλίμακα τοῦ Ἰακώβ.

Ἀερίου: Ἀέριο πνεῦμα λέει τὸν ἄνεμο.

Ἀνεμιαίαν: Ἄλλη ἄποψη γιὰ τὴν ἐπωνυμία τῶν ἀνέμων.

Συμβολικῆ θεολογία: Σημείωσε κι ἄλλο σύγγραμμά του ποῦ δὲν κυκλοφορεῖ. Τετράστιχη κάθαρση καλεῖ τὴν ἐξήγηση τῆς ἀλληγορίας τῶν τεσσάρων στοιχείων. Κι ὅπως φαίνεται, τὰ σύμβολα τῶν τεσσάρων στοιχείων τ' ἀνέπτυξε μᾶλλον ἐκεῖ μὲ τὴ θεωρία. Σημείωσε πῶς ἐρμηνεῦει τὴ φράση, «τὸ πνεῦμα πνέει ὅπου θέλει» μὲ αὐτὰ ποῦ προσθέτει: «δὲν γνωρίζεις ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ πηγαίνει»⁷.

Ὑπερκοσμῖως ἀποπεπληρωμένοι: Ὅπως τὸ σύννεφο προσκαλεῖ τὸ νερὸ τῆς θάλασσας καὶ τὸ διαχέει στὸ πρόσωπο τῆς γῆς σύμφωνα μὲ τὸ λόγο, «Αὐτὸς ποῦ προσκαλεῖ τὸ νερὸ τῆς θάλασσας καὶ τὸ διαχέει σὲ ὅλο τὸ πρόσωπο τῆς γῆς»⁸. Ἔτσι καὶ οἱ νόες ὅταν δέχονται τὴ δική τους γνώση, ὅμοια μὲ σύννεφα τὶς σκορπίζουν στοὺς κατωτέρους τους.

Ἀνεκπομπεῦτως: Χωρὶς νὰ ἐκπέμπεται, λέει, δηλαδὴ συγχωνευμένα: γιὰ τὸ φῶς μένει μέσα στὸ σύννεφο χωρὶς ν' ἀποβάλλεται.

Ὁμβροτοκίαν: Διατυπώνει ἄλλη θεωρία γιὰ τὸ τί σημαίνουν οἱ νεφέλες. Προχωρώντας λέει τί σημαίνει τὸ ἤλεκτρο καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὰ ὅποια χρώματα καὶ οἱ μορφές τῶν θηρίων ὅταν λέγονται γιὰ τοὺς ἀγγέλους.

Ἐκδόχειον: Ἐκδόχειον κόλπον ὀνόμασε τὴ γῆ ποῦ ὑποδέχεται τὶς βροχές ποῦ τὴν κάνουν νὰ δώσει τοὺς καρποὺς της.

§ 7. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταῦτα: Γιὰ τοὺς τύπους μὲ μορφὴ θηρίων.

8. Ἄμως 5,8.

§ 8. Ἰχνῶν: Σημείωσαι τὸ φυσικὸν τοῦ λέοντος ἐντεῦθεν· φασὶ γὰρ ὅτι, τοὺς θηρεύοντας λανθάνειν βουλόμενος, περιπατῶν, τῇ οὐρᾷ ἐξαφανίζει τὰ ἑαυτοῦ ἴχνη, ἵνα μὴ γνωσθῶσιν· ὅθεν καὶ περὶ Θεοῦ εἴρηται· «ἐν τῇ θαλάσῃ ἡ ὁδός σου, καὶ αἱ
5 τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται»· ὥσπερ γὰρ ὁδὸς ἐν ὕδασι οὐ σώζεται, οὔτε ἴχνη λέοντος, οὕτως οὔτε Θεοῦ πορεῖται.

Εὐμήχανον: Ὁξυπέστατον γὰρ ζῶον ὁ ἀετός. Λόγος γὰρ τοὺς ἀετοὺς τῶν τικτομένων τὰ γνήσια ἐκ τῶν νόθων οὕτω
10 διακρίνειν· ἐὰν ἀτενίσωσιν ἀσκαρδαμυκτὶ πρὸς τὸν ἥλιον, γνήσιά εἰσιν· εἰ δὲ μῆ, ὡς νόθα ἀποβάλλονται τῆς καλιᾶς· οὕτως οὖν καὶ ὁ μὴ δυνάμενος καθαρῶς τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης ἀτενίσει, νόθος τῆς αὐτοῦ γνώσεως εὐρίσκεται.

Καὶ λευκῶν μὲν: Σημείωσαι τί ἵπποι λευκοί, κυανοί, ἐρυθροί, σύμμικτοι· ἀνόμοιον δὲ ὁμοιότητα ἄνω τελέως ἐσαφηνίσασμεν ἐν δευτέρῳ καφαλαίῳ τούτου τοῦ βιβλίου.

Τὴν κατ' εὐθειᾶν: Τὸ τὴν πρὸς τὸ δύναμιν ἀρμοστέον· τὰ δὲ λοιπὰ διὰ μέσου.

Κατ' ἄλλην: Ἐτέρα θεωρία εἰς τοὺς τροχοὺς.

20 Γελγέλ: Σημείωσαι τί σημαίνει τὸ γελγέλ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ.

Χαρᾶς: Πῶς λέγονται χαίρειν τὰ οὐράνια, καὶ αὐτὸ τὸ Θεῖον.

Ἐμπαθής: Ἐμπαθῆ ἡδονὴν τὴν ἀνθρωπίνην φησὶν, ὡς τῇ
25 περὶ τὸ σῶμα εὐαλλοικώτῳ ἐμπαθείᾳ συνισταμένην.

Ραστώνην: Τὸ τῆς ραστώνης ὄνομα τίθεται μὲν ἐπὶ τῶν πονεῖν μὴ βουλομένων, ἀλλὰ διαφόρως ζῆν ἐλομένων· σημαίνει

§ 8. Ἴχνων: Ἀπὸ αὐτὰ σημείωσε τὴ φύση τοῦ λιονταριοῦ. Λένε δηλαδὴ ὅτι θέλοντας νὰ ξεφύγει τοὺς κυνηγούς του, καθὼς περπατᾷ, σβήνει μὲ τὴν οὐρὰ του τὰ ἴχνη του, γιὰ νὰ μὴν ἀνακαλυφθοῦν. Γι' αὐτὸ λέγεται καὶ γιὰ τὸ Θεό· «μέσα στὴ θάλασσα εἶναι ὁ δρόμος σου, καὶ τὰ μονοπάτια σου σὲ νερὰ πολλὰ καὶ τὰ ἴχνη σου δὲ θὰ γίνουν γνωστά»⁹. Ὅπως δηλαδὴ δὲν διατηρεῖται ἓνα πέρασμα μέσα στὸ νερό, οὔτε τὰ ἴχνη τοῦ λιονταριοῦ, ἔτσι δὲν γίνονται γνωστὲς οὔτε οἱ πορεῖες τοῦ Θεοῦ.

Εὐμήχανον: Ὁ ἀετὸς εἶναι ζῷο μὲ ὄραση διαπεραστική. Λέγεται οἱ ἀετοὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος διακρίνουν τὰ γνήσια μικρά τους ἀπὸ τὰ νόθα. Ἄν ἀτενίσουν τὸν ἥλιο χωρὶς νὰ κλείσουν τὰ μάτια τους εἶναι γνήσια, ἂν ὄχι, τὰ πετοῦν ἀπὸ τὴ φωλιά τους σὰν νόθα. Ἐτσι λοιπὸν κι ὅποιος δὲν μπορεῖ ν' ἀτενίσει σταθερὰ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, βρίσκεται νόθος κατὰ τὴν ἀναγνώρισή του ἀπὸ τὸ Θεό.

Καὶ λευκῶν μὲν: Σημείωσε τί σημαίνουν τὰ λευκὰ ἄλογα, τὰ κυανά, τὰ κόκκινα, τὰ σύμμικτα. Τί εἶναι ἡ ἀνόμοιος ὁμοιότητα' τὸ διασαφηνίσουμε λεπτομερῶς πρὸ πάνω στὸ β' κεφάλαιο τοῦ βιβλίου.

Τὴν κατ' εὐθεΐαν: Τὸ ἄρθρο 'τὴν' νὰ προτεθεῖ στὸ 'δύναμιν'. Τὰ λοιπὰ εἶναι ἐνδιάμεσα.

Κατ' ἄλλην: Ἄλλη ἐρμηνεία γιὰ τοὺς τροχοὺς.

Γελγέλ: Σημείωσε τί σημαίνει 'γελγέλ' στὸν προφήτη Ἰεζεκιήλ.

Χαρᾶς: Μὲ ποιὸ τρόπο λέγονται τὰ οὐράνια ὅτι χαίρονται καὶ ἡ ἴδια ἡ θεότητα.

Ἐμπαθής: Ἐμπαθὴ ἡδονὴ λέει τὴν ἀνθρώπινη ἡδονή, ἐπειδὴ συνίσταται ἀπὸ τὴν εὐκόλη μεταβαλλόμενη προσκώλληση στὸ σῶμα.

Ραστώνη: Τὸ ὄνομα 'ραστώνη' χρησιμοποιεῖται βέβαια σ' αὐτοὺς ποὺ δὲ θέλουν νὰ κοπιάζουν, ἀλλὰ κάνουν ἀλλιώτικη

9. Ψαλμ. 76,20.

δὲ ἢ λέξις τὸ εὐχερὲς καὶ οὐκ ἐπίπονον· ἐνταῦθα μέντοι τὸ μακάριον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀόχλητον ὑποφαίνει. Ἄλλως ραστώνην φησὶ τὴν εὐκολίαν καὶ εὐμάρειαν ψυχικὴν ἐν ἀναπαύσει μετὰ ἀπαθείας· ἀναλόγως οὖν καὶ ἐπὶ ἀγγέλων νοητέον·

5 Εὐπάθειαν: Εὐπάθειαν ὡς ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς λαβῶν ἔφη· δηλοῖ δὲ τὸ εὐ ἔχειν διὰ παντός, καὶ τὴν ἀπήμονα κατάστασιν.

Ἄνδρες ἱεροί: Ταῦτα οὐχ οἷόν τε νοεῖν ὡς εἰσι, πλὴν εἰ μὴ τοὺς ἀξιοθέντας τοιαύτης τελειότητος, ὁποίους ἄρα καὶ εἶναι προσήκει ἄνδρας, καθάπερ ὁ ἅγιος οὗτός φησιν ἱερεὺς, ὥστε
10 καὶ θείων ἐλλάμψεων ἀξιοθῆναι περὶ τὴν ὄντων γνῶσιν, καὶ περὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καθαρὰν ἀνάτασιν· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἐλλάμψεων θεούμενος, λοιπὸν ὁ νοῦς ὡς ἐν ῥᾶονι λήξει γενόμενος, ἐν ἔξει γίνεται τῆς ἀγγελικῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς ἐν ἐκείνοις ἀόχλησίᾳς, καθ' ἣν ραστωνεούμενος λοιπὸν ὁ νοῦς, ὡς
15 ἐν ῥᾶονι λήξει γενόμενος, ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν σωζομένων, ἀπαθῶν, καθ' ὅσον δυνατόν, Θεὸν μιμεῖται, τὸν θέλοντα πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, ἀπολαύσας τῶν τοῦ Θεοῦ θεουργῶν ἐπιφοιτήσεων, τουτέστι τῶν θεοῦς ἐργαζομένων καὶ ἀποτελοῦσῶν. Θεουργοὺς δὲ ἐπιφοιτήσεις φησὶ τὰς θεοῦς ἐργαζομένας
20 καὶ ἀποτελούσας.

Ὅτι τῶν μὲν τὴν ὑπερκόσμιον: Σημείωσαι δέ, ὅτι δεῖ τὸν ἀγνοοῦντα μὴ ἐρυθριᾶν ἐν οἷς ἠγνόησεν, ἀλλ' ὁμολογεῖν τὴν ἄγνοιαν, καὶ μὴ ὡς ἔτυχεν ἀποκρίνεσθαι περὶ ὧν ἠγνόησεν. Ἰστέον δέ, ὅτι τὰ γνωρίσματα ἅπερ εἶχον ἔτι Ἕλληνας ὄντες οἱ
25 ἅγιοι, οὗτοι καὶ μετὰ τὸ ἐπιστρέψαι πρὸς Χριστὸν ἀνερυθριάστως ἐπέγραφον ἑαυτοῖς. Ἴδου γὰρ καὶ οὗτος Ἀρεοπαγίτην καλεῖ ἑαυτόν, καὶ ὁ θεῖος Ἰουστίνος ἐν τῷ Πρὸς Ἕλληνας λόγῳ Ἰουστίνου ἐπέγραψε Φιλοσόφου.

ζωή. Ἡ λέξις σημαίνει τὴν εὐχέρεια καὶ τὴν ἀπουσία κόπου. Ἐδῶ ὑποδηλώνει τὴ μακαριότητα καὶ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἀπουσία ἐνόχλησης. Ἀλλιῶς· ραστώνη λέει τὴν εὐκολία καὶ τὴν ψυχικὴ χαλάρωση μὲ ἀνάπαυση καὶ ἀπάθεια. Ἀνάλογα νὰ τὴ σκεφτοῦμε καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους.

Εὐπάθειαν: Εἶπε εὐπάθεια παίρνοντάς τὴν ἀπὸ τὶς δικές μας καταστάσεις, καὶ δηλώνει τὴν εὐεξία σὲ ὅλα καὶ τὴν δίχως πόνου κατάστασι.

Ἄνδρες ἱεροί: Αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ νιώσει κάποιος ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα, παρὰ μόνο ὅσοι ἔχουν ἀξιοθεῖ τὴ σχετικὴ τελειότητα, γενόμενοι τέτοιοι ποὺ πρέπει νὰ εἶναι οἱ ἄνδρες, ὅπως λέει καὶ ὁ ἅγιος αὐτὸ ἱερέας, ὥστε ν' ἀξιοθοῦν καὶ τοὺς θείους φωτισμοὺς σχετικὰ μὲ τὴ γνώση τῶν ὄντων καὶ τὴν καθαρὴ ἀνάταση πρὸς τὸν Θεό. Ἀπὸ αὐτοὺς δηλαδὴ τοὺς φωτισμοὺς θεοῦμενος, ἀποχτᾶ στὴ συνέχεια ὁ νοῦς τὴν ἀγγελικὴ ἡδονὴ καὶ τὴν ἔλλειψη ἐνοχλήσεων ποὺ χαρακτηρίζει ἐκείνους. Στὴν κατάστασι αὐτὴ, παραδομένος ὁ νοῦς στὴ ραστώνη, σὰ νὰ ἔχει φτάσει σὲ ἓνα καλύτερο τέλος γιὰ τὴ σωτηρία ὄλων ὅσοι σῶζονται ἐλεύθεροι ἀπὸ πάθη, ὅσο εἶναι δυνατό, μιμεῖται τὸ Θεὸ ποὺ θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἔχει ἀπολαῦσει τῶν θεοποιῶν ἐπιφοιτήσεων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐπιφοιτήσεων δηλαδὴ ποὺ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους θεοὺς καὶ τοὺς τελειοποιοῦν.

Ἵτι τῶν μὲν τὴν ὑπερκόσμιον: Σημεῖωσε, ὅτι αὐτὸς ποὺ δὲν γνωρίζει, δὲν πρέπει νὰ κοκκινίζει γιὰ ὅσα ἀγνοεῖ, ἀλλὰ νὰ ὁμολογεῖ τὴν ἄγνοιάν του, καὶ νὰ μὴν ἀπαντᾷ στὴν τύχη γιὰ ὅσα δὲν ξέρει. Καὶ πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι τὰ γνωρίσματα ποὺ εἶχαν οἱ ἅγιοι, ὅταν ἀκόμα ἦταν ἐθνικοί, αὐτοὶ καὶ μετὰ τὴ προσχώρησή τους στὸ Χριστὸ τὰ ἐπέγραφαν στὸν ἑαυτό τους χωρὶς νὰ ντρέπονται. Νὰ λοιπὸν καὶ αὐτὸς καλεῖ τὸν ἑαυτό του Ἄρεοπαγίτη· καὶ ὁ θεῖος Ἰουστίνος στὸ λόγο του Ἐπρὸς Ἑλληνας ἔβαλε τὴν ἐπιγραφή, Ἰουστίνου Φιλοσόφου.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

§ 1. α'. Θεουργικῆς: Θεουργικῆς φησι τῆς ἐκ Θεοῦ ἐνεργουμένης, ἡγουν δοθείσης ἀνθρώποις, καὶ ὅτι θεοὺς ἀπεργάζεται καὶ ἀποτελεῖ ἢ ἐν Χριστιανοῖς ἱεραρχία.

5 Παραδόσεων: Ὅτι τὴν ἱεραρχικὴν ἐπιστήμην ἐκ παραδόσεως παρέλαβεν.

β'. Οὐκ ἐξορχήση: Τουτέστιν οὐ παιγνιωδῶς καὶ ἀνευλαβῶς ποιήσεις πᾶσι τοῖς ἀνιέροις καταφανῆ, γέλωτος ἀφορμὴν ποιούμενος τὰ θεῖα καὶ μυστικά.

10 γ'. Ἰεροῖς δὲ μόνοις: Ὅτι οὐ δεῖ τὰ ἅγια τοῖς βεβῆλοις ἐκφαίνειν, οὐδὲ τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις ρίπτειν.

δ'. Ὁ θεαρχικώτατος νοῦς: Σημειωτέον κατὰ Νεστοριανῶν, ὅτι νοῦς καὶ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται· ἀγιαστείας δέ, ἥτοι καθαρότητος εἰς ἀγιωσύνην.

15 ε'. Κατὰ δύναμιν: Τῶν νοερῶν αὐτῶν οὐσιῶν καὶ νοητῶν κατὰ τὴν δύναμιν· οὐ γὰρ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν Ἰησοῦς· ἀπειροδύναμος γάρ, ἅτε καὶ Θεός.

ς'. Συμπτύσσει: Ἡ ἐρμηνεία τούτων ἐστὶν ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων πέμπτῳ κεφαλαίῳ.

20 ζ'. Πολλὰς ἑτερότητας: Πολλὰς ἑτερότητας οἶμαι λέγεσθαι

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

§ 1. α'. Θεουργικῆς: Θεουργική έννοεῖ αὐτήν πού ενεργεῖ ὁ Θεός, δηλαδή αὐτή πού δόθηκε στους ἀνθρώπους, καί ὅτι τοὺς κάνει θεοὺς καί τοὺς ὀλοκληρώνει ἢ ἱεραρχία τῶν Χριστιανῶν.

Παραδόσεων: Ἐπειδὴ τὴ γνώση γιὰ τὴν ἱεραρχία τὴν παρέλαβε ἀπὸ τὴν παράδοση.

β'. Οὐκ ἐξορχήση: Δηλαδή, δὲ θὰ φανερώσεις τὰ θεῖα καί μυστικὰ σ' ὄλους τοὺς βέβηλους ὑπὸ μορφὴ παιχνιδιοῦ καί δίχως εὐλάβεια, δίνοντας ἀφορμὴ γιὰ γέλιο.

γ'. Ἱεροῖς δὲ μόνοις: Ὅτι δὲν πρέπει νὰ φανερώνεις τὰ ἅγια στους βέβηλους οὔτε νὰ ρίχνεις τὰ μαργαριτάρια στους χοίρους.

δ'. Ὁ θεαρχικότατος νοῦς: Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι λέγεται κατὰ τῶν Νεστοριανῶν ὁ νοῦς λέγεται καί γιὰ τὸ Θεό. Τὸ ἁγιαστεία σημαίνει καθαρότητα γιὰ ἁγιωσύνη.

ε'. Κατὰ δύναμιν: Κατὰ τὴ δύναμη αὐτῶν τῶν νοερῶν καί νοητῶν οὐσιῶν· γιὰτὶ (δὲν τοὺς κάνει ὁμοιοῦς του) σύμφωνα μὲ τὴ δική του δύναμη ὁ Ἰησοῦς· καθόσον εἶναι ἄπειρη ἢ δυνάμη του, ἀφοῦ εἶναι Θεός.

στ'. Συμπύσσει: Ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν βρίσκονται στὸ ἔργο Ἐπερὶ θεῖων ὀνομάτων, κεφάλαιο πέμπτο.

ζ'. Πολλὰς ἐτερότητας: Πολλὲς ἐτερότητες νομίζω πῶς

τὰς πολυειδεῖς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν μερίμνας, ἃς ἀπαγορεύει ὁ Κύριος· ἐνοειδῆ δὲ καὶ θεῖαν ζωὴν τὸ ζητεῖν ἐν πρώτοις τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅπερ ὁ Κύριος ἐσήμανεν, εἰπὼν ἐν τῇ εὐχῇ, «ἵνα ὦσιν ἕν»· τὸ δὲ οὕτω
5 πεποιῶσθαι τὴν ψυχὴν, ἕξιν ἱερὰν ἀπεκάλεσεν, ἥτις καὶ μάλιστα τοῖς ἱερωμένοις πρεπώδης.

Καὶ τῆς τῶν θεαμάτων γνώσεως: Τουτέστι τῶν περὶ Θεοῦ λόγων καὶ διδαγμάτων τὴν ἐπιστημονικὴν κατανόησιν· οὐ γὰρ ἄχρι ψιλῆς τῆς τῶν λογίων ἀκοῆς ἢ ἐκφωνήσεως τὰ τῶν ἱερῶν
10 μυσήσεων, ἀλλὰ τῇ παρακολουθήσει τῆς διανοίας καὶ τῇ συνέσει τῶν ὑμνουμένων· οὕτω γὰρ καὶ οἱ κατὰ Θεὸν πρώτον ἐφιερῶνται αὐτῶ, καὶ εἴθ' οὕτως ἐτέροις τὸ τοιοῦτον προξενουσι· τελειοῦνται, καὶ πάλιν τελειοῦσιν.

§ 2. Ἀγγέλων ἐστί: Ὅτι τὰς ἐννέα τάξεις καὶ νῦν λέγει, ἃς
15 προωνόμασεν ἐν τῷ Περὶ τῆς θείας ἱεραρχίας λόγῳ.

Καὶ πᾶσα ἡ νῦν ὑμνουμένη: Τίς ἡ δύναμις πάσης ἱεραρχίας.

Αὐτόν τε τὸν ἱεράρχην: Τουτέστι τὸν ἐπίσκοπον.

Καὶ τοῖς ὑποβεβηκόσι: Περὶ προκοπῶν.

20 Ὑποβεβηκότας ἔπεσθαι: Πρεσβυτέρους.

Ἄλλ' αἱ μὲν: Σύγκρισις τῆς οὐρανίας καὶ τῆς αἰσθητῆς ἱεραρχίας.

Αἰσθητῶν συμβόλων: Αἰσθητὰ σύμβολά εἰσι τὰ ἐξῆς δηλούμενα μυστήρια· τουτέστι τὸ βάπτισμα, ἥτοι φῶτισμα· ἡ
25 σύναξις, ἡγουν τὸ τῆς κοινωνίας μυστήριον, καὶ τὰ λοιπά.

Ἐν μὲν ἐστίν: Ὁ Θεὸς δηλονότι.

Οὐχ ἐνιαίως: Ἀντὶ τοῦ ἐνοειδῶς καὶ καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον.

λέγονται οί πολυποίκιλες μέριμνες ἀπὸ τὶς σαρκικὲς ἐπιθυμίες, τὶς ὁποῖες ἀπαγορεύει ὁ Κύριος. Ἐνοειδὴ καὶ θεία ζωὴ λέει τὸ νὰ ζητοῦμε πρωτίστως τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δικαιοσύνη του, πράγμα ποὺ δήλωσε ὁ Κύριος, λέγοντας στὴν προσευχὴ του, «γὰ νὰ εἶναι ἓνα»¹. Τὴν ἀπόκτηση ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῆς ιδιότητος αὐτῆς τὴν ὀνόμασε ἱερὴ ἔξη, ἡ ὁποία προπάντων ἀρμόζει στοὺς ἱερωμένους.

Καὶ τῆς τῶν θεαμάτων γνώσεως: Δηλαδὴ τὴν ἐπιστημονικὴ κατανόηση τῶν λόγων καὶ τῶν διδασκαλιῶν περὶ Θεοῦ. Γιατὶ οἱ ἱερεῖς μνητικὲς διδασκαλίαι δὲ φτάνουν ὡς τὴν ψιλὴ μόνον ἐκφώνηση καὶ ἀκοή, ἀλλὰ ἀπαιτοῦν νὰ παρακολουθεῖ ὁ νοῦς καὶ ἡ διάνοια ἐκείνων ποὺ ἀπευθύνουν τὸν ὕμνο. Ἔτσι κι αὐτοὶ ποὺ ζοῦν κατὰ Θεὸν συνδέονται πρῶτα μὲ τὸ Θεό, κι ἔτσι προξενοῦν τὸ ἴδιο στοὺς ἄλλους· γίνονται τέλειοι καὶ κάνουν πάλι τέλειους καὶ τοὺς ἄλλους.

2. Ἀγγέλων ἐστὶ: Καὶ τώρα ἀναφέρεται στὶς ἐννιά τάξεις τὶς ὁποῖες πρωτοανέφερε στὸ ἔργο Περὶ Θείας (οὐρανίας) ἱεραρχίας.

Καὶ πᾶσα ἡ νῦν ὑμνουμένη: Ποιὰ εἶναι ἡ δύναμη ὅλης τῆς ἱεραρχίας.

Αὐτόν τε τὸν ἱεράρχην: Δηλαδὴ τὸν ἐπίσκοπο.

Καὶ τοῖς ὑποβεβηκόσι: Μιλᾷει γὰρ τὶς προόδους.

Ἐποβεβηκότας ἔπεσθαι: Ἐννοεῖ τοὺς πρεσβυτέρους.

Ἄλλ' αἰ μὲν: Σύγκριση τῆς οὐρανίας καὶ τῆς αἰσθητῆς ἱεραρχίας.

Αἰσθητῶν συμβόλων: Αἰσθητὰ σύμβολα εἶναι τὰ μυστήρια ποὺ ἀναφέρονται παρακάτω· δηλαδὴ τὸ βάπτισμα, ἤτοι τὸ φῶτισμα· ἡ σύναξη, δηλαδὴ τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας, καὶ τὰ λοιπά.

Ἐν μὲν ἐστι: Δηλαδὴ ὁ Θεός.

Οὐχ ἐνιαίως: Ἀντὶ ἐνωμένα καὶ μ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ τρόπο.

1. Ἰω. 17,11.

Νοητῶν τε: Σημειωτέον, ὅτι τὸ σύνταγμα ὃ αὐτῷ ἐποιήθη περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, παρ' ἡμῖν οὐχ εὐρηται.

Διεξοδικώτερον: Ἐντὶ τοῦ πλατύτερον.

§ 3. α'. Ἔστι μὲν ἱεραρχία: Ἱεραρχία ἐστὶ, φησί, καθὼς ἡ
5 σεπτὴ ἡμῶν παράδοσις παρίστησι, τὰ καθολικῶς θεωρούμενα ἢ λεγόμενα περὶ τῶν προκειμένων, ἡγουν ὑποκειμένων ἱερῶν πραγμάτων, ἡτοι δὲ καὶ πραττόμενα. Συγκεφαλαίωσιν γὰρ τὴν τοῦ ὄλου περίληψιν λέγει, ὡσπερ καὶ ἀνακεφαλαίωσιν λέγομεν τὸ ἐπαναλαβεῖν ἐν ὀλίγοις τὰ προλεχθέντα.

10 β'. Καθολικωτάτη: Καθολικά ἐστὶ τὰ περιεκτικώτερα. Φησὶν οὖν, ὅτι τυχὸν ἀπάσης τάξεως ἱεραρχίας λεγομένης, ἱεραρχία ἐστὶν ἀπάσης ἱεραρχίας ἢ ἀρχικωτέρα καὶ γενικωτέρα συγκεφαλαίωσις: οἷον τῆς πρεσβυτέρων ἱεραρχίας, τουτέστι τάξεως, ἱεραρχία ὁ ἐπίσκοπος, ὀφείλων γινώσκειν, καθαίρειν,
15 φωτίζειν, τελειοῦν: τῆς διακόνων ἱεραρχίας ἱεραρχία ὁ ἀρχιδιάκονος, ὃς ὀφείλει γινώσκειν τὰς λειτουργικὰς ἐνεργείας: καὶ οὕτω καθεξῆς τὰ λοιπὰ συντάγματα.

γ'. Συγκεφαλαίωσις: Ἱερῶν συγκεφαλαίωσις ἢ γνῶσις παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος.

20 δ'. Ταύτης ἀρχή: Τίς ἢ ἀρχὴ τῆς ἱεραρχίας, καὶ περὶ Τριάδος.

ε'. Ἐπιστητόν: Σημείωσαι, ὅτι ἡ ἀγία Τριάς ἐπιστητόν ἔχει τὸ τῆς οἰκειᾶς ὑπάρξεως γνώριμον, ὡς τὴν νῦν φάμεν τὴν ἰδίαν οὐσίαν, μόνῃ αὕτῃ ἐπίσταται.

25 Ἡ λογική: Σημείωσαι, ὅτι ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι λογικαί εἰσιν οὐσίαι.

Ἡ δὲ οὐχ ἑτέρως: Σωτηρία δηλονότι.

Ἡ δὲ θέωσις: Τί ἐστὶν ἡ θέωσις.

Ἱεραρχίας: Τί τὸ πέρασ πάσης ἱεραρχίας, καὶ ὅποια δεῖ με-
30 τίεναι τὸν ἱεράρχην. Σημείωσαι δέ, ὅτι τὸ τέλος, ἡγουν τὸν σκοπὸν ἀπάσης ἱεραρχίας εἶναι λέγει τῆς ἀγγελικῆς καὶ τῆς ἐν ἀν-

Νοητῶν τε: Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι τὸ ἔργο πού ἔγραψε περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν ἐμεῖς δὲν τὸ ἔχομε.

Διεξοδικώτερον: Ἀντὶ πῶς πλατιά.

§ 3. α΄. Ἔστι μὲν ἱεραρχία: Ἱεραρχία, λέει, εἶναι, ὅπως μᾶς παρουσιάζει ἡ σεβαστὴ παράδοσή μας, ὅσα γενικὰ θεωροῦνται ἢ λέγονται γιὰ τὰ ἱερὰ πράγματα πού ἔχομε μπροστά μας, δηλαδή πού ὑπόκεινται στὴν πράξη μας καὶ πράττονται ἀπὸ ἐμᾶς. Συγκεφαλαίωση λέει τὴν περίληψη τοῦ ὅλου, ὅπως καὶ ἀνακεφαλαίωση λέμε τὸ νὰ ἐπαναλάβομε μὲ λίγα λόγια ὅσα εἶπαμε πῶς μπροστά.

β΄. Καθολικωτάτη: Καθολικὰ εἶναι τὰ πῶς περιεκτικὰ. Λέει λοιπὸν ὅτι, γιὰ κάθε ἴσως τάξη πού λέγεται ἱεραρχία, ἱεραρχία εἶναι ἡ ἀρχικότερη καὶ γενικότερη ἀπὸ κάθε ἱεραρχία συγκεφαλαίωση. Λόγου χάρη, τῆς ἱεραρχίας, δηλαδή τῆς τάξης, τῶν πρεσβυτέρων ἱεραρχία εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, πού ὀφείλει νὰ γνωρίζει, νὰ καθαίρει, νὰ φωτίζει, νὰ τελειοποιεῖ. Τῆς ἱεραρχίας τῶν διακόνων ἱεραρχία εἶναι ὁ ἀρχιδιάκονος, πού ὀφείλει νὰ γνωρίζει τίς λειτουργικὲς ἐνέργειες. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ λοιπὲς τάξεις.

γ΄. Συγκεφαλαίωση: Συγκεφαλαίωση ἱερῶν εἶναι ἡ γνώση κάθε ἱερατικοῦ τάγματος.

δ΄. Ταύτης ἀρχή: Ποιὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἱεραρχίας, καὶ γιὰ τὴν Τριάδα.

ε΄. Ἐπιστητόν: Σημείωσε ὅτι ἡ ἀγία Τριάδα γνωρίζει ἀπὸ τὴν ὑπαρξή της ὅ,τι μπορεῖ νὰ γνωστεῖ, ὅπως τώρα λέμε ὅτι αὐτὴ μόνη γνωρίζει τὴν ἴδια τὴν οὐσία.

Ἡ λογική: Σημείωσε ὅτι οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι λογικὲς οὐσίες.

Ἡ δὲ οὐχ ἑτέρως: Δηλαδή ἡ σωτηρία.

Ἡ δὲ θέωση: Τί εἶναι ἡ θέωση.

Ἱεραρχίας: Ποιὸ εἶναι τὸ πέρασ κάθε ἱεραρχίας καὶ ποιὰ ἔργα μετέρχεται ὁ ἱεράρχης. Καὶ νὰ σημειώσεις ὅτι τὸ τέλος, δηλαδή ὁ σκοπὸς κάθε ἱεραρχίας, ἀγγελικῆς κι ἀνθρώπινης,

θρώποις τὴν πρὸς Θεὸν καὶ τὰ θεῖα ἀγάπησιν, καὶ τὰ ἐξῆς κατελεγεμένα. Τὸ δὲ ἐνιαίως ἱερουργουμένη δηλοῖ τὸ ὀλοσχερῶς καὶ μονοτρόπως πρὸς τὴν τοιαύτην λατρείαν ὄραν.

§ 4. Ὑπερκοσμίσις: Σημεῖωσαι, πῶς κινεῖ ὁ Θεὸς τὰς
5 νοητὰς δυνάμεις, καὶ πῶς ἡμεῖς ἐλλάμπόμεθα.

Οὐ γὰρ ἔξωθεν: Ἄνθρωποι μὲν ἔξωθεν, τουτέστιν ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν θεωρίας καὶ λόγων διδασκαλικῶν καὶ ἐτέρων τοιούτων τὴν ἀληθῆ γνῶσιν λαμβάνουσιν, ἄγγελοι δὲ αὐτὴν ἐνδοθεν τὴν νοερὰν αὐτῶν ἐλλάμπονται δύναμιν, καὶ τὴν
10 θεῖαν ἐνσημαίνονται βούλησιν, ἤγουν τυποῦνται πρὸς τὸ θεομίμητόν τε καὶ τῶν ὄντων, ἧ ὄντα ἐστὶ, γνωστικόν.

Νοητῶς δέ: Κατανοητέον, πῶς ἔσωθεν, ἀλλ' οὐ θύραθεν, αἱ ἀλλάμψεις τοῦ Θεοῦ τοὺς θεῖους νόας κινουῦσιν· ἔφη γὰρ τὸν Θεὸν νοητῶς αὐτοὺς ἐλλάμπειν· ἐπειδὴ γὰρ νοερὸν μὲν ἐστὶ τὸ
15 νοοῦν, νοητέον δὲ τὸ νοούμενον, τροφή δὲ καὶ οἶον σύστασις τοῦ νοοῦντος τὸ νοούμενον, εἰκότως ὁ Θεός, ἅτε νοῶν ὄντων τῶν ἀσωμάτων, αὐτὸς νοητὸς καὶ νοούμενος αὐτοῖς, καθ' ὅσον ἐφικνοῦνται, γενόμενος ἔσωθεν, αὐτὸς ἐλλάμπει, τοῦ νοῦ νοοῦντος καὶ τρεφομένου.

20 Διαιρετῶν συμβόλων: Σύμβολα ἐνταῦθα τὰς τῆς Γραφῆς πολυειδεῖς διδασκαλίας φησί, μάλιστα μὲν διὰ συμβολικῶν λόγων τὴν περὶ τῆς θείας φύσεως καὶ τῶν νοερῶν οὐσιῶν θεωρίαν εἰσηγουμένας· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῆς πράξεως οὔσας διορθωτικὰς, ὡς τὰ νομικὰ παραγγέλματα, εἰς ἠθικὴν ἀλληγορίαν ἀνα-
25 γόμενα· πολλῶ δὲ πλέον αἱ τῶν μυστηρίων τελεταὶ ἐν συμβόλοις θεωροῦνται καὶ τύποις.

Οὐσία γάρ: Σημεῖωσαι, τίς ἡ οὐσία τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας, καὶ τίνα τὰ θεῖα λόγια.

Ἰεροτελεστῶν: Ἰεροτελεστὰς μὲν τοὺς ἀποστόλους λέγει,
30 οὐδὲ καὶ καθηγεμόνας εἶρηκε· θεολογικὰς δὲ δέλτους τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας· ἀυλότερον δὲ μύησιν τὴν ἐκ Πνεύ-

λέει ὅτι εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὰ θεῖα, καὶ ὅσα συγκαταλέγει παρακάτω. Ἡ ἔκφραση ‘ἐνιαίως ἱερουργουμένη’ (= ἐνεργώντας τὰ ἱερά κατὰ ἓνα μόνο τρόπο), δηλώνει τὸ ν’ ἀποβλέπει κανεὶς πρὸς αὐτὴ τὴ λατρεία συνολικὰ καὶ μονότροπα.

§. 4. Ὑπερκοσμίοις: Σημείωσε ὅτι ὁ Θεὸς κινεῖ τὶς νοητὲς δυνάμεις, καὶ πῶς φωτιζόμαστε ἐμεῖς.

Οὐ γὰρ ἔξωθεν: Οἱ ἄνθρωποι βέβαια συλλέγουν τὴν ἀληθινὴ γνώση ἀπ’ ἔξω (ἔξωθεν), δηλαδή ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς κτίσης, ἀπὸ διδασκαλικοὺς λόγους καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια, ἐνῶ οἱ ἄγγελοι δέχονται ἀπὸ μέσα τὸ φωτισμὸ τῆς νοερῆς δυνάμεώς τους καὶ τὴν ἀποτύπωση θείας βούλησης, δηλαδή διαμορφώνονται γιὰ νὰ μοιάσουν στὸ Θεὸ καὶ νὰ γνωρίσουν τὰ ὄντα, πῶς γίνεται νὰ εἶναι ὄντα.

Νοητῶς δέ: Πρέπει νὰ κατανοήσομε, πῶς ἀπὸ μέσα κι ὄχι ἀπ’ ἔξω οἱ φωτισμοὶ τοῦ Θεοῦ κινοῦν τοὺς θεῖους νόες. Γιατὶ εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς φωτίζει νοητά, ἐπειδὴ αὐτὸ πού νοεῖ εἶναι νοερὸ, κι αὐτὸ πού νοεῖται νοητό. Τροφή καὶ δυνάμωση ἐκείνου πού νοεῖ εἶναι αὐτὸ πού νοεῖται, καὶ εὐλόγα εἶναι ὁ Θεός, ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα εἶναι νόες, ὁ ἴδιος νοητὸς καὶ νοούμενος ἀπὸ αὐτούς, ὅσο εἶναι δυνατὸ ἀπὸ αὐτούς, εἰσερχόμενος μέσα, τοὺς φωτίζει καὶ ὁ νοῦς τους νοεῖ καὶ τρέφεται.

Διαιρετῶν συμβόλων: Σύμβολα διαιρετὰ ὀνομάζει ἐδῶ τὶς πολλὰ καὶ διάφορες διδασκαλίες τῆς Γραφῆς, πού κυρίως ἐκθέτουν μὲ μεταφορικοὺς (συμβολικοὺς) λόγους τὴ θεωρία γιὰ τὴ θεία φύση καὶ τὶς νοερὰς οὐσίες. Κάποτε διορθώνουν καὶ τὴν πράξη, ὅπως τὰ παραγγέλματα τοῦ νόμου πού ἐξηγοῦνται μὲ ἠθικὴ ἀλληγορία: πολὺ περισσότερο ὅμως οἱ τελετὲς τῶν μυστηρίων νοοῦνται μὲ σύμβολα καὶ τύπους.

Οὐσία γάρ: Σημείωσε, ποιά εἶναι ἡ φύση τῆς ἀνθρώπινης ἱεραρχίας, καὶ ποιά τὰ θεῖα λόγια.

Ἱεροτελεστῶν: Ἱεροτελεστὲς καλεῖ τοὺς ἀποστόλους, πού τοὺς εἶπε καὶ καθοδηγούς. Θεολογικὰς δέλτους ὀνόμασε τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης. Πιὸ ἄυλη μύηση

ματος γενομένην τοῖς ἀποστόλοις γινῶσιν τῶν τῆς Γραφῆς νοημάτων, ἃ καὶ σωματικὸν ἀπεκάλεσε λόγον, ἐξ ἧς μνήσεως καὶ τὰ τῆς Καινῆς συνέστη διδάγματα· γείτονα δὲ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας τὴν τῷ ἡγεμονικῷ ἐγγινομένην τοῦ Πνεύματος ἔλλαμ-
5 ψιν ἔφη.

Ἐκ νοὸς εἰς νοῦν: Ὅρα τὰ διὰ μέσου λόγου, καὶ ὅτι διὰ λόγου ἀγράφου τὰ μυστικὰ παρεδόθη. Κατὰ κοινοῦ δὲ ληπτέον τὸ παραδεδωκότων· ἱεροῖς δὲ ἔφη συμβόλοις διὰ τὰ ἐξῆς τεθειμένα μυστήρια, ἅτινα καὶ θεωρίας ἀναγωγικῆς ἀξιοῖ.

10 Αἰσθηταῖς εἰκόσι: Περὶ εἰκόνων.

Τὸ συνεπτυγμένον: Ἴδου σαφῶς τί ἐπτυγμένον.

Ἀγράφοις μνήσεσι: Σημεῖωσαι, ὅτι καὶ ἀγράφοις μνήσεσι τὰ θεῖα ἡμῖν παραδέδονται.

Συμβολικὴ τις: Ὅτι συμβολικὴ καὶ ἐξ αἰσθητῶν ἢ κατὰ
15 ἀνθρώπους ἱεραρχία· τουτέστιν οὐ γυμνῶς αὐτοῖς τοῖς θείοις ἐντυγχάνομεν πράγμασιν, ἀλλὰ διὰ συμβόλων τελούμενα, οἷον τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ τοῦ ἄρτου ὃν κλῶμεν, καὶ τῶν λοιπῶν.

Ἀνακεκαλυμμένοι: Τουτέστι γνώριμοι, καὶ ὦντινων πραγμάτων καὶ μυστηρίων εἰσὶν ἐνδεικτικοί.

Οὐ μεταδώσεις ἐτέρῳ: Ὅτι ἀσφαλῶς δεῖ λαλεῖν τὰ μυστικά.

Εἰς τὸ κεφάλαιον Β'

§ 1. α'. Ταύτης δέ: Τῆς πρὸς Θεὸν ἀφομοιώσεώς τε καὶ
25 ἐνώσεως δηλονότι.

λέει τὴ γνώση τῶν νοημάτων τῆς Γραφῆς πού πέτυχαν οἱ Ἀπόστολοι μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Πνεύματος, τὰ ὅποια ὀνόμασε καὶ λόγο σωματικό, καὶ ἀπὸ αὐτῆ τῆ διδασκαλία συγκροτήθηκαν καὶ τὰ διδάγματα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Γειτονικῆ τῆς οὐράνιας ἱεραρχίας εἶπε τὸ φωτισμὸ τοῦ Πνεύματος πού γίνεται στὴν ἡγεμονικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς.

Ἐκ νοὸς εἰς νοῦν: Πρόσεχε ὅσα παραδίδονται διὰ μέσου τοῦ λόγου καὶ ὅτι τὰ μυστικὰ παραδόθηκαν μὲ λόγο ἄγραφο. Ἡ μετοχὴ 'παραδεδωκότων' (= τὸν ἔχουν παραδώσει) ἐννοεῖται ἀπὸ κοινοῦ. Τὴν ἔκφραση 'ἱεροῖς συμβόλοις' τὴ χρησιμοποίησε γιὰ τὰ μυστήρια πού παραθέτει στὴ συνέχεια, πού τὰ θεωρεῖ ἄξια νὰ ἐξηγηθοῦν μεταφορικὰ (ἀναγωγικά).

Αἰσθηταῖς εἰκόσι: Περὶ εἰκόνων.

Τὸ συνεπτυγμένον: Κάνει σαφὲς τὸ ἐπτυγμένον (= διπλωμένο).

Ἄγραφοις μῆσεσι: Σημείωσε, ὅτι τὰ θεῖα παραδίδονται σ' ἐμᾶς καὶ μὲ ἄγραφες διδασκαλίες.

Συμβολικὴ τις: Ἡ ἱεραρχία μέσα στοὺς ἀνθρώπους εἶναι συμβολικὴ καὶ χρησιμοποιεῖ σύμβολα αἰσθητά. Δηλαδὴ δὲν προσεγγίζομε τὰ ἴδια τὰ θεῖα πράγματα γυμνά, ἀλλὰ τελούμενα μὲ σύμβολα. Γιὰ παράδειγμα, μὲ τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας², ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καὶ τὸν ἄρτον πού τεμαχίζομε, καὶ μὲ τὰ ἄλλα.

Ἀνακεκαλυμμένοι: Δηλαδὴ γνώριμοι κι ἐνδεικτικοὶ κάποιων πραγμάτων καὶ μυστηρίων.

Οὐ μεταδώσεις ἐτέρω: Τὰ μυστικὰ πρέπει νὰ μεταδίδονται μὲ ἀσφάλεια.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

§ 1. α'. Ταύτης δέ: Δηλαδὴ τῆς ἀφομοίωσης πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τῆς ἔνωσης μαζί του.

2. Α' Κορ. 10,16.

β'. Τίς οὖν ἐστὶν ἀρχή: Ἀρχή, φησί, καὶ ὁδοποιήσις τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώσεως καὶ τῆς ἐπουρανίου κληρονομίας τὸ θεῖον ὑπάρχει βάπτισμα· καὶ γὰρ «ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ ἴδῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Ὅθεν
5 μορφοῦται ὁ ἔσω ἄνθρωπος πρὸς κρείττονα ἕξιν καὶ σωτήριον, καὶ τῶν κατὰ Θεὸν λόγων τε καὶ πραγμάτων τὴν ἐπιτήδευσιν.

γ'. Ἡ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων: Τρία τινά φησι δεῖσθαι πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐντολῶν· τὴν ὑποδοχὴν τῶν θείων λογίων, τὴν κατήχησιν τῆς θείας πίστεως, καὶ τὴν ἀναγέννησιν τὴν διὰ τοῦ
10 Θεοῦ βαπτίσματος. Καλῶς οὖν ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ προτιμοτάτη καὶ ἐξαιρέτος κίνησις τοῦ νοῦ ἡ περὶ Θεὸν ἀγάπη ἐστὶ· καὶ ὅτι ἀρχὴ τίς ἐστὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡ θεία ἡμῶν δημιουργία, τουτέστιν ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησις, καθ' ἣν θείως εἶναι ἀρχόμεθα· ἡ μὲν γὰρ ἐκ σπέρματος ἡμῶν δημιουργία, κἂν
15 ἐκ Θεοῦ δημιουργοῦντος ᾗ, ἀλλ' οὖν φυσικὴ ἐστὶν, ἡ δὲ ἐκ βαπτίσματος θεία· οὐ γὰρ ἐξ αἱμάτων ἐστίν, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός. Ὡσπερ οὖν ἐν τῇ φυσικῇ γεννήσει δεῖ πρῶτον ὑπάρξαι εἰς τὸ εἶναι, καὶ τότε ἐνεργῆσαι τὰ κατάλληλα, καὶ παθεῖν, οἷον ἀνθρώπους μὲν τὰ οἰκεῖα, ἄλογα δὲ ὁμοίως τὰ πρόσφορα, οὕτω
20 καὶ ἐν τῇ θείᾳ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσει δεῖ πρῶτον Θεῶ ὑπάρξαι, καὶ τότε ἐνεργῆσαι τὴν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς εὐζωίαν.

Ὡς γὰρ ὁ κλεινός: Τὸν μακάριον Ἱερόθεον λέγει, ὡς πολ-
λάκις ἐδήλωσεν ἐν τοῖς πρόσθεν λόγοις.

25 Πρωτίστη κίνησις: Τίς ἡ ἐξαιρέτος ἐστὶ κίνησις τοῦ νοῦ.

Ἡ τοῦ εἶναι θείως: Τουτέστιν ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνα-
γέννησις.

Ἀρρητοτάτη: Τουτέστι τὸ διὰ βαπτίσματος ἀναπλασθῆναι καὶ ἀναγεννηθῆναι, ὡς δηλοῖ ἐφεξῆς.

30 Ὑπάρξαι δεῖ: Ὅτι ἀκολουθεῖ τῇ κατὰ φύσιν ὑπάρξει, τὸ κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖν.

β'. Τίς οὖν ἐστὶν ἀρχή: Ἀρχή, λέει, καὶ ἀνοιγμα δρόμου τῆς οἰκείωσης μὲ τὸ Θεὸ καὶ τῆς ἐπουράνιας κληρονομίας εἶναι τὸ θεῖο βάπτισμα. Γιατί, «ἂν δὲ γεννηθεῖ κάποιος ἀπὸ νερὸ καὶ Πνεῦμα, δὲν θὰ δεῖ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»¹. Ἀπὸ αὐτὸ διαμορφώνεται ὁ ἄνθρωπος σὲ μιὰ κατάσταση ἀνώτερη καὶ σωτήρια, καθὼς καὶ στὴν ἄσκηση τῶν θείων λόγων καὶ πραγμάτων.

γ'. Ἡ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων: Τρία πράγματα λέει χρειάζονται γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς τέλεσης τῶν ἐντολῶν· ἡ ὑποδοχὴ τῶν θείων λογίων, ἡ κατήχηση τῆς θείας πίστεως, καὶ ἡ ἀναγέννηση μέσω τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Καλὰ λοιπὸν ἀπέδειξε, ὅτι ἡ προτιμότερη καὶ ἐξαίρετη κίνησις τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι κάποια ἀρχὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ θεία δημιουργία τῆς, δηλαδὴ ἡ ἀναγέννησή μας μὲ τὸ βάπτισμα, κατὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει ἡ θεία ὑπαρξὴ μας. Γιατί ἡ δημιουργία μας ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα μας, ἂν καὶ ἔχει ὡς δημιουργό τῆς τὸ Θεό, εἶναι ὡστόσο δημιουργία φυσικὴ, ἐνῶ ἡ δημιουργία ἀπὸ τὸ βάπτισμα εἶναι θεία· γιατί δὲν εἶναι ἀπὸ αἵματα οὔτε ἀπὸ θέλημα ἀνδρός². Ὅπως λοιπὸν στὴ φυσικὴ γέννησις πρέπει πρῶτα νὰ λάβεις ὑπαρξὴ γιὰ νὰ ὑπάρχεις, καὶ τότε νὰ ἐνεργήσεις καὶ νὰ πάθεις τὰ κατάλληλα, ὅπως δηλαδὴ τὰ δικά τους οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅμοια τὰ ἄλογα ὅ,τι τοὺς ἀρμόζει, ἔτσι καὶ κατὰ τὴ θεία ἀναγέννησις μὲ τὸ βάπτισμα πρέπει πρῶτα νὰ ὑπάρξει κανεὶς μέσα στὸ Θεό, καὶ τότε νὰ ἐπιδοθεῖ στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης του καὶ ὅσα ἄλλα συντελοῦν στὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς.

Ὡς γὰρ ὁ κλεινός: Ἐννοεῖ τὸν μακάριο Ἱερόθεο, ὅπως τὸν δῆλωσε πολλὰς φορές στοὺς προηγούμενους λόγους.

Πρωτίστη κίνησις: Ποιὰ εἶναι ἡ ἐξαίρετη κίνησις τοῦ νοῦ.

Ἡ τοῦ εἶναι θείως: Δηλαδὴ ἡ ἀναγέννησις μὲ τὸ βάπτισμα.

Ἀρρητοτάτη: Τὸ νὰ ἀναπλασθεῖ δηλαδὴ καὶ ν' ἀναγεννηθεῖ μὲ τὸ βάπτισμα, ὅπως δηλώνει στὴ συνέχεια.

Ὑπάρξαι δεῖ: Ἀκολουθία τῆς φυσικῆς ὑπαρξῆς εἶναι νὰ ἐνεργεῖ σύμφωνα μ' αὐτήν.

1. Ἰω. 3,5.

2. Ἰω. 1,13.

Θεογενεσίας: Τουτέστι τοῦ βαπτίσματος.

Ἡλιοτεύκτοις: Ταῖς αὐγαῖς ἅς ὁ ἥλιος τεύχει· δηλοῖ δὲ τὰς ἀκτῖνας.

§ 2. Τὸν μὲν Ὁζίαν: Σημείωσαι τὰ κατὰ τὸν Ὁζίαν καὶ
5 τὸν Κορὲ καὶ τὸν Ναδάβ.

Εὐαγγέλια: Τίνα εὐαγγέλια ἀληθῶς.

Φιλανθρωπίαν: Σημείωσαι περὶ τῆς οἰκονομίας.

Ἀφομοιωῶσαι: Διὰ τῆς πίστεως δηλονότι, ὡς ἐφεξῆς δηλοῖ.

α'. Ὁ τούτων ἀγαπήσας: Τὸν νεωστὶ πιστεύσαντα καὶ θέ-
10 λοντα φωτισθῆναί φησι· μεμνημένον δέ, τουτέστι Χριστιανόν,
καὶ τελείως πιστόν.

β'. Αὐτὸς δὲ ὀλικῶς: Περὶ τοῦ νυνὶ λεγομένου ἀναδόχου
τῶν νεοφωτίστων.

γ'. Ἐπακολουθήσιν: Κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ νόμῳ·
15 «κατὰ πάντα ἀκουσόμεθα τῆς φωνῆς Κυρίου».

δ'. Ἀναδέξασθαι: Τὸν αἰτηθέντα ἀναδέξασθαι· ὅθεν καὶ
ἀνάδοχος λέγεται.

Ἱεραρχίας ἐπώνυμον: Ἱεράρχην δηλαδή.

§ 3. ε'. Τοῖν ἀνδροῖν. Ὅτι οὕτω δεῖ συνθεῖναι τὴν ρῆσιν·
20 Τοῖν ἀνδροῖν, ὡς ἐπ' ὤμων τὸ πρόβατον εἰσδεξάμενος, ἵνα ἦ
ἐκ τῶν δύο ἀνδρῶν, τοῦ τε ἀναδόχου φημὶ καὶ τοῦ προσελθόν-
τος, εἴσω τῆς ἐκκλησίας, δεξάμενος αὐτὸν ὡς πρόβατον ἀπο-
λωλός· αὐτοῦ τοῦτον ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντος· ὁ γὰρ ἀνάδοχος
πιστὸς ἦν, καὶ οὐκ ἐδεῖτο εἰσδεχθῆναι· νῦν εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ
25 ὁ ἱερεὺς. Εἰ γὰρ οὕτω συντεθείη, τοῖν ἀνδροῖν εἰσδεξάμενος,
σόλοικον ἔσται πάνυ.

Ἐσέφθη: Ἀντὶ τοῦ ἐσεβάσθη.

Διὰ νοερᾶς: Νοερὰν εὐχαριστίαν φησὶ τὴν σιωπηλὴν καὶ ἐν
τῷ νῷ γινομένην, σωματοειδῆ δέ, κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ
30 προσκυνῶν τὸν Θεόν.

§ 4. Πᾶσαν ἱερὰν διακόσμησιν: Τουτέστιν ὄλον τὸν
κλῆρον.

Θεογενεσίας: Δηλαδή τοῦ βαπτίσματος.

Ἡλιοτεῦκτοις: Μὲ τὴ λάμψη ποῦ κάνει (τεύχει) ὁ ἥλιος δηλώνει τὶς ἀκτίνες.

§ 2. Τὸν μὲν Ὁζίαν: Σημείωσε τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ὁζία καὶ τὸν Κορέ καὶ τὸν Ναδάβ.

Εὐαγγέλια: Ποιὰ εὐαγγέλια εἶναι ἀληθινά.

Φιλανθρωπία: Ἀναφέρεται στὴν οἰκονομία τῆς γέννησης.

Ἀφομοιῶσαι: Δηλαδή μὲ τὴν πίστη, ὅπως δηλώνει στὴν συνέχεια.

α'. Ὁ τούτων ἀγαπήσας: Ἐννοεῖ αὐτὸν ποῦ πίστεψε πρόσφατα καὶ θέλει νὰ φωτιστεῖ. Καὶ εἶναι πᾶ μνημένος, δηλαδή Χριστιανός, καὶ τέλειος πιστός.

β'. Αὐτὸς δὲ ὀλικῶς: Ὁμιλεῖ γι' αὐτὸν ποῦ τώρα λέγεται ἀνάδοχος τῶν νεοφώτιστων.

γ'. Ἐπακολουθήσειν: Σύμφωνα μ' αὐτὸ ποῦ λέγεται στὸ νόμο: Σὲ ὅλα θ' ἀκούσομε τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου.

δ'. Ἀναδέξασθαι: Νὰ τὸν ἀναδεχθεῖ αὐτὸς ποῦ τὸν ζήτησε· καὶ γι' αὐτὸ λέγεται καὶ ἀνάδοχος.

Ἱεραρχίας ἐπώνυμον: Δηλαδή τὸν ἱεράρχη.

§ 3. ε'. Τοῖν ἀνδροῖν: Τὸ λόγο πρέπει νὰ τὸν συντάξομε ὡς ἐξῆς: Τοὺς δύο ἄνδρες, ἀφοῦ τοὺς δεχθεῖ ὡς πρόβατο ἐπάνω στοὺς ὤμους, γιὰ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς δύο ἄνδρες, ἐννοῶ τὸν ἀνάδοχο καὶ ἐκεῖνον ποῦ προσῆλθε γιὰ βάπτισμα, μέσα στὴν ἐκκλησία, δεχόμενος αὐτὸν ὡς πρόβατο ἀπολωλός, καὶ ἐπιστρέφοντάς τον ἀπο τὴν πλάνη· γιὰτὶ ὁ ἀνάδοχος ἦταν πιστός καὶ δὲν χρειαζόταν νὰ τὸν ὑποδεχθεῖ· τότε εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ ὁ ἱερέας. Γιατί, ἂν συνταχθεῖ ἔτσι 'τοῖν ἀνδροῖν εἰσδεξάμενος', θὰ εἶναι τελείως σόλοικο.

[Ἐσέφθη: Τὸ ἔθεσε κάποιος ἀντὶ τοῦ ἐσεβάσθη].

Διὰ νοερᾶς: Νοερὰ εὐχαριστία λέει αὐτὴ ποῦ γίνεται μέσα στὸ νοῦ, ἐνῶ σωματικὴ, ὅταν κλίνομε τὸ κεφάλι καὶ προσκυνοῦμε τὸ Θεό.

§ 4. Πᾶσαν ἱεράν διακόσμησιν: Δηλαδή ὀλόκληρο τὸν κλῆρο.

ζ'. Ὑμνον τινά. Σημείωσαι, ὅτι ἐκ πάσης τῆς Γραφῆς δυνατὸν ὕμνον προσφέρειν τῷ Θεῷ οὐ μὴν ἐκ μόνου τοῦ Δαυίδ. Ἄλλως ὕμνον τινά, ἢ τὴν ᾠδὴν Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Μωσέως, «ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ», ἢ τὸν τριακοστὸν τρίτον τοῦ Δαυίδ
5 ψαλμόν, ἢ μέρος τούτου, «προσέλθετε πρὸς αὐτόν, καὶ φωτίσθητε».

Ὀλικὴν γενέσθαι: Ὀλικὴν προσέλευσιν τὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς φησι.

Κελεύει τοῖς ἱερεῦσι: Σημείωσαι, ὅτι ἱερεῖς καλεῖ τοὺς
10 ὑποβεβηκότας τῶν ἐπισκόπων, τουτέστι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους αὐτοὺς οὕτως ὀνομάζων· αὐτοὶ γὰρ ὀνοματογραφοῦσι τοὺς νεοφωτίστους.

ζ'. Τὸν ἄνδρα: Σημείωσαι καὶ περὶ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ βαπτιζομένου καὶ τοῦ ἀναδόχου.

15 Ἐκκλησίας συμπληρωσάσης: Τουτέστι ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀμὴν ἐκφωνήσει.

Ἐπολύει μὲν αὐτόν: Περὶ τῶν ἐν τῷ θείῳ βαπτίσματι τελειουμένων.

Καὶ ἀπαμφιέννυσιν: Ἐνταῦθα οὐ πᾶσαν τὴν ἐσθῆτα ἀπαμφιέννυσιν, ἀλλ' ἀφήσιν ἐν ἱμάτιον, ὡς δηλοῖ ἐφεξῆς· διὰ τῶν
20 λειτουργῶν δέ, τουτέστι τῶν διακόνων.

Μετάγει πρὸς ἕω: Ὡδε ὡς εὐχόμενον καὶ αἰτοῦντα ποιεῖ· ἐν δὲ τῷ πρὸς δυσμᾶς σχήματι ὡς ἀπωθοῦντα τὰ ἔργα τοῦ σκότους. Σημείωσαι, ὅτι τότε οἱ διάκονοι μόνοι ἐξέδουον τοὺς
25 ἐπὶ τὸ βάπτισμα, οἱ δὲ πρεσβύτεροι τὰ λοιπὰ ἐποίουν, ἃ νῦν οἱ διάκονοι ποιοῦσιν, ὡς ἔγνωσ πρὸ μικροῦ· καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δὲ εὐρήσεις, ὅτι λειτουργοὺς τοὺς διακόνους καλεῖ, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ἱερεῖς.

ζ'. Τῶν λειτουργῶν: Λειτουργοὺς λέγει τοὺς διακόνους.

30 Μητέρα τῆς υἰοθεσίας: Μητέρα τῆς υἰοθεσίας τὴν κολυμβήθραν καλεῖ.

Ἕμνον τινά: Σημείωσε, ὅτι μπορεῖς νὰ προσφέρεις ὕμνο στὸ Θεὸ ἀπὸ ὅλη τὴ Γραφῆ καὶ ὄχι μονάχα ἀπὸ τὸ Δαβίδ. Ἡ ἀλλιῶς, κάποιον ὕμνο ἢ τὴν ᾠδὴ τῆς Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μωυσῆ, «ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ»³, ἢ τὸν τριακοστὸ τρίτο ψαλμὸ τοῦ Δαβίδ, ἢ ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτόν, «προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθεῖτε».

Ὀλικὴν γενέσθαι: Ὀλικὴ προσέλευση χαρακτηρίζει αὐτὴν πὺ προέρχεται ἀπὸ ὅλη τὴν ψυχὴ.

Κελεύει τοῖς ἱερεῦσι: Σημείωσε, ὅτι ἱερεῖς καλεῖ τοὺς κατώτερους ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους, δηλαδὴ ὀνομάζοντας ἔτσι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, γιὰ αὐτοὶ γράφουν τὰ ὀνόματα τῶν νεοφώτιστων.

§ 6. Τὸν ἄνδρα: Σημείωσε καὶ τὴν ἀπογραφὴ αὐτοῦ πὺ βαπτίζεται καὶ τοῦ ἀναδόχου του.

Ἐκκλησίας συμπληρωσάσης: Δηλαδὴ μὲ τὴν ἐκφώνηση τοῦ Ἀμήν.

Ἐπολύει μὲν αὐτόν: Γιὰ ὅσα ὀλοκληρώνονται στὸ βάπτισμα.

Καὶ ἀπαμφιέννυσιν: (= Ξεντύνει) Ἐδῶ δὲν ἀφαιρεῖ ὅλα τὰ φορέματα, ἀλλὰ ἀφήνει ἓνα πουκάμισο, ὅπως δηλώνει παρακάτω μὲ τοὺς λειτουργοὺς, δηλαδὴ μὲ τοὺς διακόνους.

Μετάγει πρὸς ἔω: Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὸν κάνει νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ζητεῖ. Ἐνῶ μὲ τὸ σχῆμα πρὸς τὴ δύση, ἐπειδὴ ἀπωθεῖ τὰ ἔργα τοῦ σκότους. Σημείωσε, ὅτι τότε μόνο οἱ διάκονοι ξέντυναν ἐκείνους πὺ προσέρχονταν στὸ βάπτισμα. Οἱ πρεσβύτεροι ἔκαναν τὰ ὑπόλοιπα, πὺ τώρα τὰ κάνουν οἱ διάκονοι, ὅπως εἶδες πρὶν ἀπὸ λίγο. Θὰ βρεῖς καὶ στὰ παρακάτω, ὅτι καλεῖ τοὺς διακόνους λειτουργοὺς, ἐνῶ τοὺς πρεσβυτέρους ἱερεῖς.

§ 7. Τῶν λειτουργῶν: Λειτουργοὺς λέει τοὺς διακόνους.

Μητέρα τῆς υἰοθεσίας: Μητέρα τῆς υἰοθεσίας καλεῖ τὴν κολυμβήθρα.

3. Ἐξ. 15,4.

Τὸ ἱερὸν τῆς τῶν θεολήπτων: Οὕτω τὴν λέξιν συντακτέον· τὸ ἱερὸν μελώδημα τῆς ἐπιπνοίας τῶν θεολήπτων προφητῶν ἵνα ἦ· καὶ τὸ λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος, εἰπὼν τὸ ἱερὸν μελώδημα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ ἅγιον Πνεῦμα ἢ ἐπίπνοιά ἐστι τῶν
5 θείων προφητῶν, δέχεται τὸν ἄνδρα· οὐ γὰρ τὸ ἱερὸν μελώδημα τῶν προφητῶν φησιν· πάντες γὰρ οἱ προφηῆται εἶπον τὸ ἐν ἔσχατον· ἔστι δὲ ὁ εἰκοστὸς ὄγδοος ψαλμός· «Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων», καὶ τὸ «Ἀλληλουῖα».

Κατάλληλον: Τουτέστι λευκὴν.

10 Τῷ θεουργικωτάτῳ; Γρ. ἐν ἄλλῳ, θεολογικωτάτῳ. Οὐ χρὴ, φησί, τὸν ἐντυγχάνοντα τοῖς Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας λόγοις τοῦ πατρὸς ξενίζεσθαι, εἰ παρὰ τὴν νυνὶ κρατουῦσαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τάξιν ἐν ταῖς τῶν μυστηρίων τελειῶν παρηλληγημένα λέγει τινᾶ· ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα μετὰ τὴν
15 χρίσιν τοῦ μύρου τὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας μετάληψιν εἰσάγει γίνεσθαι. Εἰκὸς γὰρ ἦν ταῦτα, τῇ τῶν χρόνων μὲν καταστάσει ἀρμόζειν, νῦν δὲ ἀκριβέστερον γίνεσθαι ἐν τῇ τῶν θείων μυστηρίων τελείᾳ λειτουργίᾳ, ἐν ἧ καὶ τοὺς νεοφωτίστους δεῖ μεταλαμβάνειν.

20 § 8. Τῷ δὲ εἰπεῖν πάλιν ἐπὶ τὴν τῶν πρώτων ἀνατείνεσθαι θεωρίαν, ἢ εὐχὴν μετὰ τοῦτο γίνεσθαι ἠνίξατο, ἢ ὅτι μετὰ τοῦτο ὁ ἱεράρχης πρὸς τὴν θείαν ἄπεισι λειτουργίαν.

Ἐπὶ τὴν τῶν πρώτων ἀνατείνεται: Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ ἐπίσκοπος, τὴν εἰκόνα ἐπέχων τοῦ πάντων Θεοῦ,
25 ὥσπερ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς ἐνότητος ἀεὶ μένων καὶ ταυτότητος, καὶ ἀνεκφοιτήτως εἰς ἑαυτὸν ἰδρυμένος, σωτηρίας ἕνεκα πάντων ταῖς προνοητικαῖς προόδοις ἐπὶ πάντα τὰς τῆς ἀγαθότητος ἐλλάμψεις ἐκτείνει, καὶ πᾶσι πάρεστι τῆς ἰδίας ἰδρύσεως οὐκ ἀποστάς· οὕτω καὶ ὁ ἐπίσκοπος, κατὰ μίμησιν ὡς δυνατὸν
30 συμβολικῶς τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τῆς ἰδίας στάσεως μένων, τουτέστι

Τὸ ἱερὸν τῆς τῶν θεολήπτων: Ἔτσι πρέπει νὰ συνταχθεῖ ἡ φράση: 'τὸ ἱερὸ μελώδημα τῆς ἔμπνευσης τῶν θεολήπτων προφητῶν', γιὰ νὰ συνεχιστεῖ, καὶ στὴ συνέχεια ἀφοῦ ὁ ἐπίσκοπος πεῖ, τὸ ἱερὸ μελώδημα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖο ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ ἔμπνευση τῶν θείων προφητῶν, δέχεται τὸν ἄνδρα. Ἐπειδὴ τὸ ἱερὸ μελώδημα τῶν θείων προφητῶν δὲν λέει: γιὰτὶ ὅλοι οἱ προφῆτες εἶπαν τὸ ἴδιο τὸ ἕνα ἄσμα, καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ εἰκοστὸς ὄγδος ψαλμός: «φωνὴ Κυρίου ἀντηχεῖ πάνω στὰ νερά», καὶ μαζὶ καὶ τὸ Ἀλληλούια.

Κατάλληλον: Δηλαδή λευκῆ.

Τῷ θεουργικωτάτῳ: (Σὲ ἄλλο χρῆσθ. γράφει θεολογικωτάτῳ). Δὲν πρέπει, λέει, ὅποιος διαβάσει τὸ βιβλίον τοῦ πατέρα 'Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας' νὰ παραξενεύεται, ἂν ἀναφέρει κάποια πράγματα στὶς τελετὲς τῶν μυστηρίων διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν τάξιν ποὺ ἰσχύει τώρα στὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως κι ἐδῶ ἀναφέρει ὅτι γίνεται ἡ μετάληψη τῆς ἁγίας κοινωνίας μετὰ τὴν χρίση μὲ τὸ μύρον. Ἦταν φυσικὸ νὰ ταιριάζουν αὐτὰ μὲ τὶς συνθήκες τῆς ἐποχῆς, τώρα ὅμως νὰ τελοῦνται ἀκριβέστερα στὴν τέλεια λειτουργία τῶν θείων μυστηρίων, ὅπου πρέπει νὰ κοινωνοῦν καὶ οἱ νεοφώτιστοι.

§ 8. Καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, ὅτι ὑψωνόμαστε πάλιν στὴ θεωρία τῶν πρώτων, ἢ ἔκανε ὑπαινιγμὸ ὅτι γίνεται ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸ προσευχὴ ἢ ὅτι ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸ ὁ ἱεράρχης προχωρεῖ πρὸς τὴ θεία λειτουργία.

Ἐπὶ τὴν τῶν πρώτων ἀνατείνεται: Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ὁ ἐπίσκοπος εἰκονίζει τὸ Θεὸ τῶν ὄλων. Ὁ Θεὸς λοιπὸν μένοντας πάντοτε μέσα στὴν ἴδια του τὴν ἐνδοτικότητα καὶ ταυτότητα, ἐδραιωμένος στὸν ἑαυτὸ του χωρὶς νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτόν, γιὰ χάριν τῆς σωτηρίας ὄλων ἐκτείνει τὶς ἐλλάμψεις τῆς ἀγαθότητός του σὲ ὅλα μὲ τὶς προνοητικὰς ἐνέργειάς του καὶ εἶναι σ' ὅλα παρὼν χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν θέσιν του. Ἔτσι καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ὄντας μιμητὴς κατὰ τὸ δυνατὸ καὶ σύμβολο τοῦ Θεοῦ, μένοντας στὴν ἴδια του τὴν στάσιν, δηλαδή στὴν

τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, πρόεισι προνοία φιλανθρωπίας ἐπὶ τὰ δεύτερα, τουτέστιν εἰς τὸ κατιέναι πρὸς τὸν ἐπιστρέφοντα, καὶ διδάσκει αὐτόν, καὶ χρίει, καὶ σφραγίζει, καὶ μεταδίδωσι τοῦ δώρου βαπτίσας. Ταῦτα δὲ πάντα ὡς λειτουργικὰ δευτέρᾳ
 5 εἰσι τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Πληρώσας οὖν τὰ δεύτερα πάντα, πάλιν ἐπάνεισιν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, παριστῶν συμβολικῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὅτι, καίτοι προελθὼν προνοητικῶς εἰς τὰ δεύτερα τῆς τοῦ προσελθόντος ἔνεκα σωτηρίας, ὅμως οὐκ ἀπέστη τοῦ τὰ οἰκεῖα πράττειν καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ εἶναι, τουτέστιν ἐν τοῖς τῆς περὶ
 10 Θεὸν θεωρίας ὑψώμασιν, ἀλλ' ἀπὸ θείων, ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς τῶν περὶ νεοφωτίστων ἀγίας λειτουργίας, εἰς θεῖα, οἶονεὶ πρὸς τὸ τῆς θεολογικῆς θεωρίας ὕψος πάλιν ἐπιστρέφει, πρὸς τὸ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δοκοῦν ἀγόμενος καὶ μεταγόμενος. Ταῦτα καὶ μετὰ βραχέα φησὶν ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ μυστηρίου τῆς κοινωνίας.

15 Τῇ δι' ὕδατος: Τῷ γὰρ ὕδατι τὰ ἀκάθαρτα καθαίρονται.

Γ'. § 1. Αἰνισσομένη: Ὅτι πρὸς τοὺς ἀκούοντας δεῖ καὶ τὰς ἐρμηνείας ποιεῖσθαῖ· καὶ ὅτι οἱ πολλοὶ ἀνήκοοί εἰσι τῶν τοιούτων μυστηρίων, ὅπερ λέγει πληθύν.

§ 2. Ἐνοειδῆ τῆς πληθύος: Ἐνοειδῆ φησι τὴν θεοειδῆ,
 20 πληθύος δέ, τῶν πολλῶν καὶ ἀνιέρων.

Ἐν τῇ Περὶ νοητῶν: Ὅτι περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν σύγγραμμα αὐτῷ πεπόνηται, καὶ τί περιέχει.

§ 3. Λέγωμεν τοίνυν: Θεωρία.

Τῶν νοερῶν: Δύο κακίας λέγει τῶν νοερῶν· ἡ γὰρ τελείως
 25 ἀφίστανται τοῦ θείου φωτός, ἐρῶσαι τῆς κακίας, ἡ τὸ δοθὲν αὐταῖς τῆς ἐλλάμψεως μέτρον περιφρονήσασαι, καὶ ὑπερβῆναι τοῦτο τολμηρῶς ἐπιχειρήσασαι, καὶ τὸ ὑπερβαῖνον τὴν δύναμιν αὐτῶν καταλαβεῖν ἀτονήσασαι, ἀποτεύξονται πάντως καὶ τοῦ δοθέντος αὐταῖς μέτρου, τοῦ θείου φωτός ἀναλλοιώτου μένον-
 30 τος πανταχοῦ.

Αὐθαίρετος: Σημείωσαι, ὅτι πᾶσα νοερά ὄψις καὶ δύναμις

ἐκκλησιαστικὴ τοῦ ἀρχῆ, προχωρεῖ μὲ τὴν προνοητικὴν φιλανθρωπία στὰ δεύτερα, δηλαδὴ προχωρεῖ στὴν κάθοδο πρὸς αὐτὸν ποὺ ἐπιστρέφει, τὸν διδάσκει, τὸν χρίει, τὸν σφραγίζει καὶ βαπτίζοντάς τον τοῦ μεταδίδει τὸ δῶρο. Αὐτὲς ὅλες οἱ πράξεις, ἐπειδὴ εἶναι λειτουργικὲς, εἶναι δεύτερες ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν του. Κι ἀφοῦ λοιπὸν συμπληρώσει ὅλα τὰ δεύτερα, ἐπανέρχεται πάλι στὸ θυσιαστήριον, παριστάνοντας συμβολικὰ ὅ,τι γίνεται μὲ τὸ Θεό· ἂν καὶ δηλαδὴ προχώρησε προνοητικὰ στὰ δεύτερα γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνου ποὺ ἐπέστρεψε, ὅμως δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ ἔργα ποὺ πρέπουν σ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸ νὰ βρίσκεται στὸ δικό του κύκλον, δηλαδὴ στὰ ὕψη τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ θεῖα, ἀπὸ τὴν ἁγία λειτουργία γιὰ τοὺς νεοφώτιστους, ἐπιστρέφει πάλι στὰ θεῖα, στὸ ὕψος κατὰ κάποιον τρόπο τῆς θεολογικῆς θεωρίας, βαδίζοντας καὶ μεταφερόμενος πρὸς αὐτὸ ποὺ θέλει τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Αὐτὰ τὰ λέει ὕστερ' ἀπὸ λίγο καὶ στὴ θεωρία τοῦ μυστηρίου τῆς κοινωνίας.

Τῆ δι' ὕδατος: Γιατὶ μὲ τὸ νερὸ καθαρίζονται τ' ἀκάθαρτα.

Γ'. § 1. Αἰνισσομένη: Πρέπει οἱ ἐρμηνεῖες νὰ γίνονται σ' αὐτοὺς ποὺ ἀκοῦνε, καὶ ὅτι οἱ πολλοὶ δὲν ἀκοῦνε αὐτὰ τὰ μυστήρια· αὐτοὺς τοὺς ὀνομάζει πλῆθος (ὄχλον).

§ 2. Ἐνοειδῆ τῆς πληθούς: Ἐνοειδῆ ὀνομάζει τὴ θεόμορφη, ἐνῶ πλῆθος τοὺς πολλοὺς κι ἀνίερους.

Ἐν τῇ περὶ νοητῶν: Λέει ὅτι ἔγραψε ἓνα σύγγραμμα περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, καὶ τί περιέχει.

§ 3. Λέγωμεν τοίνυν: Θεωρίες.

Τῶν νοερῶν: Στὰ νοερά ἀποδίδει δύο κακίες· ἢ δηλαδὴ ἀπομακρύνονται τελείως ἀπὸ τὸ θεῖον φῶς ἐπιθυμώντας τὴν κακία, ἢ ἀφοῦ περιφρόνησαν τὸ μέτρο τοῦ φωτισμοῦ ποὺ τοὺς δόθηκε κι ἐπιχείρησαν τολμηρὰ νὰ τὸ ξεπεράσουν, ἀφοῦ δὲν μπόρεσαν νὰ καταλάβουν αὐτὸ ποὺ τοὺς δόθηκε, θὰ χάσουν ὅπως δὴποτε καὶ τὸ μέτρο ποὺ τοὺς δόθηκε, ἐνῶ τὸ θεῖον φῶς μένει παντοῦ ἀμετάβλητον.

Αὐθαίρετος: Σημείωσε, ὅτι κάθε νοερὸ ὄραμα καὶ κάθε δύνα-

εἴτε ἀγγέλων εἴτε καὶ ἀνθρώπων αὐθαίρετός ἐστι καὶ αὐτεξούσιος· καὶ πῶς ἐν κακίᾳ γίνεται.

Ἀπήρηται: Ὡσπερ τὸ συνηρτηῆσθαι δηλοῖ τὸ συναρμόσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἀπηρτηῆσθαι τὸ ἐκπεπτωκέναι τῆς ἀρμογῆς καὶ τῆς συμφυΐας· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸ ἐκκρεμᾶσθαι ἢ λέξις δηλοῖ. Ἐνταῦθα μέντοι κατὰ τὸ πρότερον σημαινόμενον εἴληπται.

Εἴτε τοῦ μετρίως: Ἐξ εἰκόνοσ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς ἐπὶ τὸ τῶν θείων νοήσεων σύμμετρον ἀρμόσεις τὸ εἰρημένον· ἐπεὶ καὶ γέγραπται, «ὕψηλότερά σου μὴ ζήτει· ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοῦ»· μέτρον γὰρ ἐν τούτοις τὸ σύμμετρον λέγει.

Τῶν μὲν ἀνοικείων: Τῶν μὴ ἑναρμοζόντων αὐτῇ, ὡς ὑπερεχόντων.

Πρὸς ταύτην ὁ θεῖος: Τίνος τύπος ὁ ἐπίσκοπος.

15 Προσιούσιν ταῖς: Ὡδε σαφῶς, ὅτι πρὸς τοὺς ἀκούοντας διδάσκει.

§ 4. Ἐπιγνώμονες: Σημεῖωσαι, ὅτι πρῶτον δῶρον ἐκ τῆς ἀκριβοῦς διδασκαλίας κτᾶται τις τὸ ἐπιγῶναι ἑαυτόν, ἵνα τὸ ἐν τῷ νόμῳ φυλάξῃ, «πρόσεχε σεαυτῷ», ὡς καὶ ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος· οὕτω γὰρ τέως μιμεῖται ἀγγέλους τοὺς γινώσκοντας ἑαυτούς.

Ὁρατὸν ἀνατρέχων: Ὁρατὸν ἐνταῦθα τὸ θεωρητόν, ἡγουν ἐπιστητὸν λέγει· ἀνατρέχων δέ, τουτέστιν ὄλος κινούμενος ἐπὶ τὸ ὄρᾱν· ἱερὸν δὲ δῶρόν φησι τὸ εἶναι ἑαυτοῦ ἐπιγνώμονα.

25 Ταύτης ἐστὶ τῆς: Ἐξήγησις, τί τὸ δι' ἀναδόχου πρὸς τὸν ἱεράρχην ἐλθεῖν.

Σφραγίς: Τίς ἢ σφραγίς καὶ τίς ἢ ἀπογραφή.

Πρὸς αὐτῷ: Ἀντὶ τοῦ, 'μετ' αὐτοῦ'.

μη, εἴτε ἀγγέλων εἴτε καὶ ἀνθρώπων, εἶναι αὐτόθελη καὶ αὐτεξούσια, καὶ πῶς πέφτει στὴν κακία.

Ἀπήρηται: Ὅπως μὲ τὸ ἔχει συναρτηθεῖ δηλώνει τὸ ἔχει συναρμοσθεῖ, ἔτσι καὶ μὲ τὸ ἔχει ἀπαρτηθεῖ (= ἀποσυναρτηθεῖ) δηλώνει τὸ ὅτι ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ τῆ συναρμογῆ καὶ τῆ σύμφυση. Μερικὲς φορές ἡ λέξη δηλώνει καὶ τὸ ἐξαρτᾶται. Ἐδῶ ὁμως χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν πρώτη σημασία.

Εἴτε τοῦ μετρίως: Ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς θὰ ἐφαρμόσεις τὸ λόγο ποὺ ταιριάζει στὶς θεῖες νοήσεις. Ἐχει γραφεῖ δηλαδή· «Μὴ ζητᾶς ἀνώτερα ἀπὸ ἐσένα»⁴ νὰ σκέφτεσαι ἐκεῖνα ποὺ σοῦ ἔχουν ὀριστεῖ. Μέτρο σ' αὐτὰ ἐννοεῖ τὸ σύμμετρο.

Τῶν μὲν ἀνοικείων: Ποὺ δὲν ἀρμόζουν σ' αὐτήν, ἐπειδὴ εἶναι ἀνώτερά της.

Πρὸς ταύτην ὁ θεῖος: Τίνος τύπος εἶναι ὁ ἐπίσκοπος.

Προσιούσι ταῖς: Ἐδῶ εἶναι σαφὲς ὅτι διδάσκει αὐτοὺς ποὺ ἀκοῦνε.

§ 4. Ἐπιγνώμονες: Σημείωσε ὅτι τὸ πρῶτο δῶρο ποὺ ἀποκτᾶ κάποιος ἀπὸ τὴν σωστὴ διδασκαλία εἶναι ἡ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ του, γιὰ νὰ φυλάξει τὴν ἐντολὴ τοῦ νόμου «πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου»⁵, πράγμα ποὺ λέει καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος. Γιατὶ ἔτσι κατὰ πρῶτον μιμεῖται τοὺς ἀγγέλους ποὺ γνωρίζουν τὸν ἑαυτό τους.

Ὅρατὸν ἀνατρέχων: Ὅρατὸ ἐδῶ λέει τὸ ἀντικείμενο τῆς θεωρίας, δηλαδή αὐτὸ ποὺ μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ· τὸ ἀνατρέχων σημαίνει ὅτι κινεῖται ὄλος γιὰ νὰ δεῖ. Ἱερὸ δῶρο λέει τὸ νὰ ἔχει ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ταύτης ἐστὶ τῆς: Ἐξηγεῖ τί σημαίνει τὸ νὰ προσέλθει στὸν ἱεράρχη μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ ἀναδόχου.

Σφραγίς: Τί εἶναι ἡ σφραγίδα καὶ τί ἡ ἀπογραφή.

Πρὸς αὐτῷ: Ἀντὶ νὰ πεῖ, μαζὶ μ' αὐτόν.

5. Α' Τιμ. 4,16.

Συνοπαδόν: Συνακόλουθον.

§ 5. Ἄλλ' ἄσχετον εἶναι: Οἴονεὶ μηδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν προτέραν ζωὴν, μηδὲ καταταττόμενον ταῖς διαιρέσεσι τοῦ ἔνοειδοῦς· τὸ γὰρ ἓν ἐν πᾶσιν ἑαυτῷ ὁμοιον, καθ' ὃ ἓν· τὸ
5 δὲ πλῆθος, ὡς ἐν διαιρέσει ἀμαρτιῶν τυγχάνον, ἀνόμοιον.

Ἄπεκδύσασα: Διὰ τί ἀποδύεται.

Ὡσπερ ἐκπνέοντα: Σημεῖωσαι τί σημαίνει τὸ τοὺς κατη-
χουμένους ἐμφυσᾶν τῷ διαβόλῳ.

Διαγγέλλουσα: Ἡ τῶν συμβόλων δηλαδὴ παράδοσις.

10 Πρὸς τὸ ἐν ὀλικῆς συννεύσεως: Τὴν πρὸς τὸ ἐν ὀλικὴν σύννευσιν λαβὲ κατὰ τὸ τοῦ Κυρίου ρητὸν εἰπόντος, «ἵνα ὧσιν ἓν», τουτέστι πρὸς τὸ ἐν ὀρῶντες, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀρέσκον Θεῷ· ἀνάτασιν δέ, τὴν πρὸς τὸ Θεῖον ὑψωσιν τοῦ λογισμοῦ καὶ τῶν χαμαιζήλων ἀναχώρησιν.

15 Τὸ ἀναλλοίωτον ἴσχει; Πῶς καὶ πόθεν ἀναλλοίωτοι γίνονται αἱ νοεραὶ ἔξεις.

Ἀμάλθακτον εἶναι: Ἄθελκτον, ἀθήλυντον, ἀνδρεῖον, ἀνένδοτον, ἀπαρέγκλιτον ὑφέσει πάσῃ. Ἰστέον δὲ ὡς ἐπὶ γυναικῶν ἀνδριζομένων ἢ ἀρρενοφανῶν εἴρηται.

20 Ὅρας δὲ τάς: Περὶ τοῦ ἀλείμματος.

Καθ' οὗς ὑπ' ἀθλοθέτη: Ἐν ὑπερβατῷ ἢ σύνταξις τοῦ παρόντος χωρίου μεταξυλογίας συντεθείσης μακρᾶς. Οὕτως οὖν συντακτέον· Καθ' οὗς ὑπ' ἀθλοθέτη Χριστῷ γινόμενος, τοῖς μὲν ἀγῶσιν, ὡς θείοις ὁ τελούμενος ἐπιβήσεται χαίρων, καὶ τὰ
25 ἐξῆς.

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

Ὡς μὲν Θεὸς	Ὡς δὲ σοφὸς	Ὡς δὲ καλὸς	Ὡς δὲ ἀγαθὸς
ἀθλοθετεῖ.	νομοθετεῖ.	καλλύνει τὰ ἄθλα	συναγωνίζεται.

Συνοπαδόν: Σημαίνει συνακόλουθο.

§ 5. 'Αλλ' ἄσχετον εἶναι: Νὰ μὴν ἔχει, κατὰ κάποιο τρόπο, καμμιά σχέση πρὸς τὴν προηγούμενη ζωὴ, οὔτε νὰ κατατάσσεται σὲ κάποια ἀπὸ τὶς διαιρέσεις τοῦ ἐνοειδοῦς. Γιατὶ τὸ ἓνα εἶναι σὲ ὅλα ὅμοιο μὲ τὸν ἑαυτό του, ἐπειδὴ εἶναι ἓνα, ἐνῶ τὸ πλῆθος εἶναι ἀνόμοιο, ὅπως γίνεται στὴ διαίρεση (τοῦ πλῆθους) τῶν ἁμαρτιῶν.

'Απεκδύσασα: Γιὰ ποιό λόγο ἀποδύεται (= ξεντύνεται).

'Ὡσπερ ἐκπνέοντα: Σημείωσε, τί σημαίνει τὸ φύσημα τῶν κατηχουμένων κατὰ τοῦ διαβόλου.

Διαγγέλλουσα: Ἡ παράδοση δηλαδή τῶν συμβόλων.

Πρὸς τὸ ἐν ὀλικῆς συννεύσεως: Τὴν ὀλικὴ ἐνότητα στὸ ἓνα ἐννόησέ την σύμφωνα μ' αὐτὸ πὸ εἶπε ὁ Κύριος, «γὰ νὰ εἶναι ἓνα»⁶, δηλαδή ἀποβλέποντας στὸ ἓνα, πὸ εἶναι αὐτὸ πὸ ἀρέσει στὸ Θεό. Ἀνάταση ἐννοεῖ τὴν ὕψωση τοῦ λογισμοῦ μας στὸ Θεῖο καὶ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ χαμηλά.

Τὸ ἀναλλοίωτον ἴσχει: Πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ οἱ νοερὲς ἔξεις γίνονται ἀμετάβλητες.

'Αμάλθακτον εἶναι: Αὐτὸ πὸ θέλγει, πὸ δὲν μαλακώνει, πὸ μένει ἀνδρεῖο, ἀνένδοτο, ἀνυποχώρητο σὲ κάθε ἀντίσταση. Νὰ ξέρεις ὅτι εἰπώθησαν γὰ γυναικες μὲ ἀνδρικὸ χαρακτήρα ἢ ἀρρενωπές.

§ 6. 'Ορᾶς δὲ τάς: Μιλᾷει γὰ τὸ ἄλειμμα (= τὸ χρίσμα).

Καθ' οὖς ὑπ' ἀθλοθέτη: Ἡ σύνταξη τοῦ χωρίου αὐτοῦ γίνεται μὲ ὑπερβατὸ σχῆμα, μὲ παρεμβολὴ ἐνδιάμεσα μακροῦ λόγου. Πρέπει νὰ συνταχθεῖ ἔτσι: 'κατὰ τοὺς ὁποίους ἀγῶνες θὰ ταχθεῖ στὴ δικαιοδοσία τοῦ Χριστοῦ, καὶ στοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς ὁ μουῦμενος θὰ ἐπιδοθεῖ χαροῦμενα ἐπειδὴ εἶναι θεῖοι', καὶ τὰ ἐξῆς.

Ο Χ Ρ Ι Σ Τ Ο Σ

'Ὡς Θεὸς ἀθλο- 'Ὡς σοφὸς 'Ὡς καλὸς καλλω- 'Ενῶ ὡς ἀγαθὸς
θετεῖ. νομοθετεῖ. πίζει τοὺς ἀθλους. συναγωνίζεται.

6. Ἰω. 17,11.

Ἐπειδὴ ὡς Θεός: Ὅτι ὁ Χριστὸς Θεός ἐστι, κατὰ Νεστοριανῶν.

Ἐπιβάς: Περὶ τοῦ βαπτίσματος λέγει.

Τοῦ ἀθλητῶν πρώτου: Ἀθλητῶν πρῶτον τὸν Κύριον λέγει, ὃς διὰ μόνην ἀγαθότητα ἰδίαν, πρὸς τὸ τοῦ θανάτου ἠγωνίσασατο κράτος.

Ἀθλήσεσι: Διὰ τῆς ἀλοιφῆς δηλονότι τοῦ θείου μύρου.

Ἐνεργείας τε καί: Ἐνεργείας μὲν τὰς ἀμαρτίας καὶ τὰς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας καὶ κινήσεις φησὶν· ὑπάρξεις δὲ τὰς ἐνεργητικὰς τῶν δαιμόνων φύσεις· αἱ γὰρ πονηραὶ πράξεις οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει θεωροῦνται.

§ 7. Ἐπειδὴ θάνατός ἐστιν: Τί ἐστι θάνατος, καὶ ὅτι ἔνωσις ἐστὶν ἢ σύνθεσις ἡμῶν.

Ἀφανὲς ἄγουσα: Τοῦτο τὸ ἀφανὲς τινες ἔφησαν εἶναι τὸν ἄδην, τουτέστι τὸν ἀειδῆ καὶ ἀφανῆ γενόμενον τῆς ψυχῆς χωρισμόν, εἰς τόπους ἀοράτους τοῖς αἰσθητοῖς.

Σωματοειδῶν ἀλλοιώσεων: Πολλάκις γὰρ ἀναστοιχειοῦται οὐ μόνον εἰς σκώληκας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ζῶα τὸ σῶμα. Ὅρα δέ, ὅτι καὶ τὴν τοιαύτην μεταβολὴν ἀλλοίωσιν καλεῖ, καὶ ὅτι ὁ θάνατος οὐ τῆς οὐσίας ἡμῶν ἐστὶν ἀνυπαρξία, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐξιοῦσα τοῦ σώματος ἀφανῆς γίνεται, καὶ οὐκ εἰλεῖται περὶ τὸ σῶμα, ὡς τινες εἶπον, καὶ ὅτι ἡ κατάδυσις τοῦ ὕδατος ἀντὶ θανάτου καλῶς παρείληπται.

Τὸν θεαρχικόν: Ὅτι θεαρχικὸν θάνατον καλεῖ τὴν τριήμερον τοῦ Κυρίου ταφήν, καὶ ὅτι τὸ ρῆμα ὃ εἶπεν ὁ Κύριος, «ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν», τοῦ λόγου φησὶν εἶναι. Ἀρχοντα δὲ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις διαβολικῶν προαιρέσεων τὸν Σατανᾶν λέγει, τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· ὡς ἐν Χριστῷ οὐδὲν τῆς οἰκειᾶς παραβάσεως εὗρεν· «ἀμαρτίαν γὰρ

Ἐπειδὴ ὡς Θεός: Ὅτι ὁ Χριστός εἶναι Θεός, λέγεται κατὰ τῶν Νεστοριανῶν.

Ἐπιβάς: Μιλᾷει γιὰ τὸ βάπτισμα.

Τοῦ ἀθλητῶν πρώτου: Πρῶτο ἀπὸ τοὺς ἀθλητὲς καλεῖ τὸν Κύριο, πού ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ μόνο ἀγωνίστηκε ἐναντίον τῆς δύνამης τοῦ θανάτου.

Ἀθλήσεσι: Μὲ τὴν ἀλοιφή δηλαδὴ τοῦ θείου μύρου.

Ἐνεργείας τε καί: Ἐνέργειες χαρακτηρίζει τις ἁμαρτίες καὶ τις ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίες καὶ συγκινήσεις, ἐνῶ ὑπάρξεις λέει τις ἐνεργητικὲς φύσεις τῶν δαιμόνων. Οἱ πονηρὲς πράξεις δηλαδὴ δὲν θεωροῦνται ὅτι ἔχουν δική τους ὑπαρξή.

§ 7. Ἐπειδὴ θάνατός ἐστίν: Λέει τί εἶναι ὁ θάνατος, καὶ ὅτι ἡ σύνθεσή μας ἀποτελεῖ ἔνωση.

Ἄφανές ἄγουσα: Αὐτὸ τὸ ἀφανὲς μερικοὶ εἶπαν ὅτι εἶναι ὁ ἄδης, δηλαδὴ ὁ ἄμορφος καὶ ἀφανὴς χωρισμὸς τῆς ψυχῆς σὲ τόπους ἀόρατους γιὰ τὰ αἰσθητὰ μάτια.

Σωματοειδῶν ἀλλοιώσεων: Πολλὲς φορὲς τὸ σῶμα μεταστοιχειώνεται ὄχι μόνο σὲ σκουλήκια, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα ζῶα. Καὶ πρόσεχε ὅτι κι αὐτὴ τὴ μεταβολὴ τὴν ὀνομάζει ἀλλοίωση, ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀνυπαρξία τῆς οὐσίας μας, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σῶμα γίνεται ἀφανὴς καὶ δὲν στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα, ὅπως εἶπαν μερικοὶ, καὶ ὅτι ἡ κατάδυση μέσα στὸ νερό, καλῶς θεωρεῖται ἀντικατάσταση τοῦ θανάτου.

Τὸν θεαρχικόν: Θεαρχικὸ θάνατο καλεῖ τὴν τριήμερη ταφὴ τοῦ Κυρίου, καὶ ὅτι τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, «ἔρχεται ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ δὲ θὰ βρεῖ τίποτε σ' ἐμένα»⁷, λέει ὅτι εἶναι τοῦ Λόγου. Ἄρχοντα τοῦ κόσμου καὶ τῶν διαβολικῶν προαιρέσεων τῶν ἀνθρώπων λέει τὸ Σατανά, πού ἔχει τὴ δύναμη τοῦ θανάτου, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, γιὰτὶ στὸ Χριστὸ δὲν βρῆκε οὔτε ἴχνος ἀπὸ τὴ δική του παράβαση· γιὰτὶ «ἁμαρτία δὲν ἔκανε οὔτε δόλο»⁸, ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας. Γι' αὐτὸ καὶ ἦταν ἀδύνατο

8. Ἡσ. 53,9.

οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλον», ὡς Ἡσαΐας φησί. Διὸ καὶ ἀδύνατον ἦν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου κρατεῖσθαι, ὡς φησι Πέτρος, ἀλλ' ἀφείθη μόνος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, κατὰ τὸν Δαυίδ.

§ 8. Τὸ ἄκοσμον κοσμεῖται: Ἐπειδὴ τὸ σκότος ἐστὶν ὁ ρυ-
5 παρὸς βίος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀκοσμώτατόν τι ὑπάρχει καὶ ἀνείδεόν ἐστι, οὐκ ἔχον τὸ εἶδος τοῦ θείου φρονήματος (ἀποσκίασμα γὰρ καὶ ἀντίφραγμα τῆς ἀρετῆς ἐστίν), εἰκότως τῷ φωτίσματι κοσμεῖται, καὶ εἶδος δέχεται φωτὸς ὁ προσιών, τέκνον φωτὸς γινόμενος, καὶ σπέρμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶ φῶς δεχόμενος, κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην. Ἀνείδεον δὲ ἐν τοῖς οὖσι τὸ
10 δυσειδὲς ἀπεκάλεσεν οὐχὶ τὸ εἶδους πάντη ἀμέτοχον, ὡσπερ καὶ τὸ δύσμορφον πολλακίς ἄμορφόν φαμεν.

Ἐπιγνώσθαι νοερῶς: Ἐγὼ μὲν ὑπολαμβάνω σκοπῶ μετριοφροσύνης, ὡς ἀγνοοῦντα δῆθεν σιωπῆσαι τὸν μέγαν Διονύσιον. Ὅτι μὲν γὰρ Πνεύματος προγνώσεως ἠξίωτο, δῆλον ἐν
15 τῇ πρὸς τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐπιστολῇ πεποίηκεν· ὁμῶς τοῦτό μοι δοκεῖ σημαίνειν, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ὄντες πανταχῇ οἱ τοῦ θείου Πνεύματος ἠξιωμένοι, καὶ ἐνωθέντες αὐτῷ τῇ καθαρότητι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, αἰσθάνονται τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τῷ γλώσσαις λαλεῖν ἢ προφητικὸν ἔχειν χάρισμα ἢ ἰάσεις ἐνεργεῖν, καὶ ὅσα ἐν ταῖς Πράξεσι δηλοῦνται καὶ παρὰ τῷ θεϊοτάτῳ Παύλῳ. Ἄλλως· Οἱ ὡς πνευματικοὶ τὰ πνευματικὰ νοοῦντες καὶ τοῖς πνευματικοῖς συγκρίνοντες, καὶ τὴν ἔνθεον καὶ πνευματικὴν εὐωδίαν φησὶν εἶναι Παῦλος, τοὺς τὰ εὐαγγελικὰ
20 κηρύττοντας, ὡς ἐκ ζωῆς τῆς πίστεως ἠγουμένους ἐπὶ ζωὴν τὴν διὰ βαπτίσματος ἄφεςιν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόσιν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν δι' ἔργων θεοπρεπῶν, τῶν καὶ εὐωδίας νοητῆς ὄντων δηλοῦντας· ὅθεν φιάλας θυμιαμάτων μεστὰς τὰς

νὰ γίνεи κρατούμενος τοῦ θανάτου, ὅπως λέει ὁ Πέτρος, ἀλλὰ ἀφέθηκε μόνος αὐτὸς ἐλεύθερος μέσα στοὺς νεκρούς, σύμφωνα μὲ τὸν Δαβίδ⁹.

8. Τὸ ἄκοσμον κοσμεῖται: Ἐπειδὴ τὸ σκοτάδι εἶναι ὁ ρυπαρὸς βίος, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, εἶναι κάτι τὸ τελείως ἄτακτο καὶ ἄμορφο καὶ πὺ δὲν ἔχει τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ φρονήματος. Γιατὶ εἶναι ἀποσκίασμα κι ἀντίφραγμα τῆς ἀρετῆς. Εὐλογα λοιπὸν στολίζεται μὲ τὸ φῶτισμα καὶ δέχεται φωτεινὴ μορφή ὅποιος προσέρχεται καὶ γίνεται τέκνο φωτὸς καὶ σπέρμα Θεοῦ, πὺ σημαίνει δέχεται φῶς, κατὰ τὸν θεῖο Ἰωάννη. Καὶ ἄμορφο μέσα στὰ ὄντα ἀποκάλεσε τὸ δύσμορφο, ὄχι αὐτὸ πὺ δὲν ἔχει καθόλου εἶδος, ὅπως πολλὰς φορὲς ἄμορφο λέμε καὶ τὸ δύσμορφο.

Ἐπιγινῶναι νοερῶς: Ἐγὼ ὑποθέτω ὅτι γιὰ λόγους μετριοφροσύνης, ὅτι τάχα ἀγνοοῦσε, σῶπασε ὁ μέγας Διονύσιος. "Ὅτι δηλαδὴ εἶχε ἀξιωθεῖ νὰ λάβει πνεῦμα πρόγνωσης, τὸ φανέρωσε στὴν ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι σημαίνει τοῦτο· ὅτι, ἐπειδὴ ὅσοι ἔχουν ἀξιωθεῖ νὰ λάβουν τὸ θεῖο Πνεῦμα εἶναι παντοῦ εὐωδία Χριστοῦ κι ἐνωμένοι μαζί του κατὰ τὸν Ἀπόστολο μὲ τὴν καθαρότητα, αἰσθάνονται τὴν παρουσία του μὲ τὸ νὰ μιλοῦν γλῶσσες ἢ μὲ τὸ προφητικὸ χάρισμα ἢ μὲ τὸ νὰ ἐνεργοῦν θεραπείες κι ὅσα ἀναφέρονται στὶς Πράξεις καὶ στὸν θεϊκότατο Παῦλο. "Ἄλλη ἐκδοχή. "Ὅσοι νοοῦν τὰ πνευματικὰ ὡς πνευματικοὶ καὶ τὰ συγκρίνουν μὲ τὰ πνευματικὰ, ἔτσι θὰ νοήσουν καὶ τὴν ἐνθεη πνευματικὴ εὐωδία. Λέει ὁ Παῦλος· εὐωδία Χριστοῦ εἶναι ὅσοι κηρύττουν τὰ νοήματα τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπειδὴ θεωροῦν πέρασμα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς πίστεως στὴ ζωὴ τὴν ἄφεση πὺ παίρνουν μὲ τὸ βάπτισμα καὶ τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὅτι δηλώνουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὰ ἔργα πὺ ἀρμόζουν στὸ Θεὸ καὶ εἶναι εὐωδία νοητῆ. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰωάννης ὁ θεῖος θεωρεῖ στὴν

9. Ψαλμ. 57,6.

εὐχὰς τῶν δικαίων Ἰωάννης ὁ θεῖος ἐν Ἀποκαλύψει θεωρεῖ. Δυσωδία δὲ τοῦ διαβόλου τὰ τῆς ἀμαρτίας εἰσὶν ἔργα, ὡς καὶ ἐν Ψαλμοῖς εἴρηται· «προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου», τουτέστι τῆς ἀμαρτίας 5 μου. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς μύρον ἐκκενωθὲν κεχρησμώδηται, καὶ ὀσφραίνεται ὀσμὴν εὐωδίας Κύριος ἐν τῇ προσφορᾷ τοῦ δικαίου Νῶε. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον «τοῖς μὲν ὀσμῆ ζωῆς», τοῖς πιστοῖς δηλονότι, «τοῖς δὲ ἀπίστοις θανάτου», ἀντὶ τοῦ τοῖς ἀπίστοις καὶ ἀσεβέσιν, ὀσμῆ πάλιν εἰς θάνατον γίνεται, 10 ἐλέγχον τὰ ἔργα καὶ κατακρίνον εἰς γέενναν, ὃν τρόπον καὶ τὸ ἐξαιρετον πάνυ μύρον κατὰ ταῦτόν καὶ ἀνθρώπους ἠδύνει καὶ χοίρους ἀναιρεῖ, οὐ φέροντας τὴν ἄκραν εὐωδίαν. Ταῦτα πλατέως λέγει κάτω ἐν κεφαλαίῳ τετάρτῳ εἰς τὸ μύρον.

Ἐκ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων.

15 Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, τὸ δὲ ὕδωρ ἀντὶ τῆς ταφῆς, τὸ ἔλαιον ἀντὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἡ σφραγὶς ἀντὶ τοῦ σταυροῦ, τὸ μύρον βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

20 Α'. Καθηγεμόνα τελετῶν: Τὸν ἅγιον Ἱερόθεον λέγει.
 α'. Ἱερογραφικῶς ἐκθέμενον: Τουτέστι κατὰ τὴν ἱερὰν διαγραφὴν τῶν ἐμφανῶς τελουμένων.
 Τὸ κοινόν: Κατὰ παράλειψιν τοῦ ὑπάρχοντός ἐστι.
 β'. Κοινωνία τε: Περὶ κοινωνίας.
 25 Ἡ τελείωσις ἐκ τῶν: Ὅτι ἀδύνατον τελεσθῆναι δίχα τῆς μεταλήψεως.
 Ἐν κεφαλαίῳ: Τουτέστιν ἀναγκαιοτάτῳ λόγῳ.

Ἀποκάλυψή του τις προσευχῆς τῶν δικαίων φιάλες θυμιαμάτων¹⁰. Ἄλλὰ τὰ ἔργα τῆς ἁμαρτίας εἶναι δυσωδία τοῦ διαβόλου, ὅπως εἰπώθηκε καὶ στοὺς Ψαλμοὺς: «ἐβρώμησαν καὶ σάπησαν οἱ πληγῆς μου ἕξαιτίας τῆς ἀνοησίας μου»¹¹, δηλαδή τῆς ἁμαρτίας μου. Γι' αὐτὸ κι ὁ Χριστὸς ἔχει προφητευθεῖ ποιητικὰ «ὡς μύρο χυμένο» καὶ ὁ Κύριος ὀσφραίνεται 'ὄσμὴ εὐωδίας» στὴν προσφορὰ τοῦ δίκαιου Νῶε. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο γι' ἄλλους εἶναι ὄσμὴ ζωῆς, δηλαδή γιὰ τοὺς πιστοὺς, καὶ γιὰ τοὺς ἄπιστους ὄσμὴ θανάτου, ἄντι νὰ πεῖ, στοὺς ἄπιστους καὶ ἀσεβεῖς γίνεται πάλι ὄσμὴ πρὸς θάνατο· ἐλέγχει τὰ ἔργα καὶ κατακρίνει στὴ γέεννα, ὅπως τὸ ἐξαιρετικὸ μύρο ταυτόχρονα καὶ τοὺς ἀνθρώπους εὐχαριστεῖ καὶ τοὺς χοίρους σκοτῶνει, γιὰτὶ δεν ἀντέχουν τὴν μεγάλη εὐωδιά. Αὐτὰ τὰ ἐκθέτει πλατιά πρὸ κάτω στὸ τέταρτο κεφάλαιο γιὰ τὸ μύρο.

Ἄπο τις ἀποστολικὲς διατάξεις

Τὸ βάπτισμα λοιπὸν δίνεται στὴ θέση τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, τὸ νερὸ στὴ θέση τῆς ταφῆς, τὸ λάδι ἀντικαθιστᾷ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἡ σφραγίδα τὸ σταυρὸ, καὶ τὸ μύρο βεβαιῶνει τὴν ὁμολογία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Α'. Καθηγεμόνα τελετῶν: Ἐννοεῖ τὸν ἅγιο Ἱερόθεο.

α'. Ἱερογραφικῶς ἐκθέμενον: Δηλαδή σύμφωνα μὲ τὴν ἱερὴ περιγραφή ἐκείνων ποὺ τελοῦνται φανερά.

Τὸ κοινόν: Λέγεται κατὰ παράλειψη τοῦ 'ὑπάρχοντος'.

β'. Κοινωνία τε: Περὶ κοινωνίας.

Ἡ τελείωσις ἐκ τῶν: Ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ τελείωσις δίχως τὴν μετάληψη.

Ἐν κεφαλαίῳ: Δηλαδή μὲ λόγῳ ποὺ περιέχει τὰ ἀπαραίτητα.

11. Ψαλμ. 38,6.

Ἄτελής μὲν: Ὅτι οὐδεμία σύναξις τελεσιουργεῖ δίχα τῆς μεταλήψεως.

Καὶ τὸ κεφάλαιον: Καὶ ἐνταῦθα τὸ κεφάλαιον ἐπὶ τοῦ ἀναγκαίου καὶ καιρίου εἴληπται.

5 Ἐπωνυμίαν αὐτῆ: Διὰ τί λέγεται φῶτισμα, καὶ ὅτι δικαίως.

Ἐκ τοῦ τελουμένου: Καὶ ἐνταῦθα κατὰ παράλειψιν τοῦ ὑπάρχειν λαμβάνεται.

Β'. Ὁ μὲν ἱεράρχης: Ἡ τάξις αὕτη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πα-
10 τρὸς ἐπολιτεύετο ἴσως ἐν ταῖς κατὰ τόπον ἐκκλησίαις.

Ἄγιογράφων δέλτων: Ἄγιογράφους δέλτους καλεῖ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν Διαθήκην.

Καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐνεργούμενοι: Τουτέστιν ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων.

15 Τῶν λειτουργῶν δέ: Λειτουργοὺς φησι τοὺς διακόνους καὶ τοὺς νῦν ὑποδιακόνους λεγομένους.

Ἐκκριτοί: Ἐκκριτοὶ οἱ πρῶτοι διάκονοι, ἱερεῖς δὲ οἱ πρεσβύτεροι.

Προτιθέασι: Τοῦτο κατὰ τὴν ἐν Ρώμῃ κρατοῦσαν συνή-
20 θειαν. Ἐκεῖ γὰρ ἑπτὰ μόνοι διάκονοι τῷ θυσιαστηρίῳ λειτουργοῦσιν, οὓς ἐκκρίτους, οἶμαι, καλεῖ, τοὺς δὲ ἄλλους ἄλλην τινὰ ἐκτελεῖν λειτουργίαν· καὶ σημείωσαι κάντεῦθεν τὸν ἀρχαῖσμὸν τοῦ Πατρός, καὶ ὅτι σὺν τοῖς διακόνοις τὸν ἄρτον οἱ πρεσβύτεροι προτιθέασι. Τοῦτο δὲ καὶ πανταχοῦ γίνεται, ὀλίγων ὄντων
25 διακόνων· ἐν Ρώμῃ δέ, οἶμαι, πάντοτε εἰκότως, διὰ τὸ μόνους ἑπτὰ τοὺς ἐκκρίτους τῷ θυσιαστηρίῳ λειτουργεῖν· τυχὸν δὲ καὶ βίῳ τῶν ἄλλων οἱ ἑπτὰ τυγχάνουσιν ἔκκριτοι.

Τῆς καθολικῆς: Ὅτι καὶ τότε πίστεώς τι σύμβολον προελέγετο, ἢ μᾶλλον ὅπερ τότε παρελάμβανον μάθημα καὶ συμμά-
30 θημα τῆς πίστεως.

Τῶν ἱερῶν πτυχῶν: Ὡδε οὐ πρῶτα τὰ δίπτυχα παρ' ἡμῖν,

Ἄτελής μὲν: Ὅτι καμμιὰ σύναξη δὲν τελειοποιεῖ χωρὶς τὴν μετάληψη.

Καὶ τὸ κεφάλαιον: Κι ἐδῶ ἡ λέξις κεφάλαιον χρησιμοποιεῖται γιὰ τὰ ἀπαραίτητα καὶ τὰ καίρια.

Ἐπωνυμίαν αὐτῆ: Γιατί λέγεται φῶτισμα, καὶ ὅτι εἶναι σωστό.

Ἐκ τοῦ τελουμένου: Κι ἐδῶ χρησιμοποιεῖται κατὰ παράλειψη τοῦ ἀπαρεμφάτου ὑπάρχειν'.

Β'. Ὁ μὲν ἱεράρχης: Ἡ τάξις αὐτὴ φυλαγόταν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ πατρὸς Ἱεροθέου ἐξίσου σὲ ὅλες τὶς τοπικὰς ἐκκλησίες.

Ἀγιογράφων δέλτων: Ἀγιογραφα βιβλία καλεῖ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη.

Καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐνεργούμενοι: Δηλαδὴ ἀπὸ ἀκάθαρτα πνεύματα.

Τῶν λειτουργῶν δέ: Λειτουργοὺς λέει τοὺς διακόνους καὶ αὐτοὺς πού τῶρα λέγονται ὑποδιάκονοι.

Ἐκκριτοί: Ἐκκριτοί (ἐκλεγμένοι) ἦταν οἱ πρῶτοι διάκονοι, ἐνῶ ἱερεῖς οἱ πρεσβύτεροι.

Προτιθέασι: Αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια πού ἰσχύει στὴ Ρώμη. Ἐκεῖ στὸ θυσιαστήριο λειτουργοῦν μόνο ἑπτὰ διάκονοι, πού τοὺς καλεῖ, νομίζω, ἐκκρίτους (ἐκλεκτούς), ἐνῶ οἱ ἄλλοι κάνουν κάποια ἄλλη λειτουργία. Σημείωσε ἐπίσης καὶ ἐδῶ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Πατέρα, καὶ ὅτι οἱ πρεσβύτεροι προτιθέασι (προσφέρουν) τὸν ἄρτο μαζὶ μὲ τοὺς διακόνους. Τοῦτο γίνεται καὶ παντοῦ, ἐπειδὴ οἱ διάκονοι εἶναι λίγοι· ἀλλὰ στὴ Ρώμη νομίζω πάντοτε δικαιολογημένα, ἐπειδὴ στὸ θυσιαστήριο ὑπηρετοῦν μόνοι οἱ ἑπτὰ ἐκκριτοί, καὶ ἴσως οἱ ἑπτὰ εἶναι ἐκκριτοί (διαλεγμένοι) καὶ ἐξαιτίας τοῦ βίου τους.

Τῆς καθολικῆς: Ὅτι καὶ τότε ἔλεγαν κάποιο σύμβολο τῆς πίστεως, ἢ καλύτερα ἐκεῖνο πού δέχονταν τότε μάθημα καὶ συμμάθημα τῆς πίστεως.

Τῶν ἱερῶν πτυχῶν: Τώρα σ' ἐμᾶς δὲ λέγονται τὰ δίπτυχα

ἐπὶ δὲ τοῦ Πατρὸς τούτου μετὰ τὸν ἀσπασμὸν τὰ δίπτυχα ἐλέ-
γετο, ὡσπερ καὶ ἐν Ἀνατολῇ.

Οἱ τῶν λειτουργῶν ἔκκριτοι: Ὅτι οἱ πρῶτοι τῶν διακό-
νων μόνοι παρίστανται τῷ θυσιαστηρίῳ· τάχα δὲ καὶ οἱ ἐν βίῳ
5 τούτων ἔκκριτοι.

Καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει: Τουτέστι σαφηνίζει τὰ ὑμνούμενα· οἶον,
ὅτι τόδε καὶ τόδε Χριστοῦ, καὶ τόδε Χριστοῦ. Ὑποδείκνυσι δὲ
καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις θείας δωρεάς, οἶον, ὅτι εἰς ἄφεσιν ἁμαρ-
τιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ ὅσα τοιαῦτα μυστικά. Τάχα δὲ
10 τὸ ὑπ' ὄψιν τοῦτο σημαίνει, ὡς τότε ἀποκαλυπτομένων τῶν
ἀγίων δώρων, μετὰ τὰς εὐχάς, μενόντων δὲ κεκαλυμμένων,
ἕως καιροῦ μεταλήψεως· ἢ τάχα τὸν κουφισμὸν καὶ τὴν ὑψω-
σιν τῆς μιᾶς εὐλογίας τοῦ θεοῦ ἄρτου φησὶν, ὃν ὑψοῖ ὁ ἱερεὺς,
λέγων, «τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις», ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐστὶν ἀληθές,
15 ὡς περὶ τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου εὐρήσεις εἰρημένον.

Γ'. § 1. Τὰς εἰκόνας ἐν τάξει: Εἰκόνας ἐκάλεσε τῶν ἀλη-
θῶν τὰ νῦν τελούμενα ἐν τῇ συνάξει.

Ὡς οὐδὲ τῶν συμβόλων: Ὅτι σύμβολα ταῦτα, καὶ οὐκ
ἀλήθεια.

20 Αἱ μὲν γὰρ ἱερώταται: Τί οἱ ψαλμοὶ καὶ τὰ ἀναγνώσματα.

Εἰς μνήμην: Ὅτι «μετὰ τὸ δεῖπνον λαβὼν ἄρτον», καὶ τὰ
ἐξῆς· καὶ ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ καταγγέλλεται, ἄχρις οὗ ἔλθῃ,
κατὰ τὸν Ἀπόστολον καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον φάσκοντα· «τοῦτο
ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ σημειώσαι
25 ὅτι ἀρχισύμβολον ἔφη τὸ μυστικὸν τοῦ Κυρίου δεῖπνον, τῶν νῦν
θείων μυστηρίων· καὶ ὅτι τὸν ἀναξίως μεταλαμβάνοντα τοῦ ἄρ-
του· καὶ τοῦ ποτηρίου, οὐδὲν ἢ μετάληψις ὠφελεῖ, μᾶλλον μὲν
οὖν καὶ εἰς κρῖμα αὐτοῦ λήψεται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἐκ δὲ
τῶν ἐξῆς εὐλόγως ἂν τις φαίη, ὅτι μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὸν Ἰούδαν

πρῶτα, ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ πατέρα αὐτοῦ διαβάζονταν τὰ διπτύχα μετὰ τὸν ἄσπασμό, ὅπως καὶ στὴν Ἀνατολή.

Οἱ τῶν λειτουργῶν ἔκκριτοι: Ὅτι μόνο οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς διακόνους παραστέκονταν στὸ θυσιαστήριο, ἴσως καὶ ὅσοι ἦταν ἐξαιρέτοι καὶ στὴ ζωὴ.

Καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει: Δηλαδή διασαφηνίζει τοὺς ὕμνους, λόγου χάρις ὅτι αὐτὸ καὶ αὐτὸ εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Ὑποδεικνύει ἐπίσης καὶ τὶς θεῖες γι' αὐτὰ δωρεές, ὅτι δηλαδή γίνεται «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον», κι ὅσα παρόμοια μυστικά. Ἴσως ὅμως τὸ ὑπ' ὄψιν σημαίνει τοῦτο· ὅτι τότε ἀποκαλύπτονται τὰ ἅγια δῶρα, δηλαδή μετὰ τὶς εὐχές, μένουν ὅμως καλυμμένα ὡς τὴν ὥρα τῆς μετάληψης. Ἡ ἴσως ἐννοεῖ τὴν ὕψωση τῆς μιᾶς εὐλογίας τοῦ θεοῦ ἄρτου, ποὺ τὸν ὑψώνει ὁ ἱερεὺς λέγοντας «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», πράγμα μᾶλλον ποὺ εἶναι ἀληθές, ὅπως θὰ τὸ βρεῖς νὰ ἔχει εἰπωθεῖ στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου.

Γ'. § 1. Τὰς εἰκόνας ἐν τάξει: Εἰκόνες τῶν ἀληθινῶν κάλεσε ὅσα τελοῦνται τώρα στὴ σύναξη.

Ὡς οὐδὲ τῶν συμβόλων: Ὅτι αὐτὰ εἶναι σύμβολα καὶ ὄχι πραγματικότητα.

Αἱ μὲν γὰρ ἱερώτατοι: Τί εἶναι οἱ ψαλμοὶ καὶ τὰ ἀναγνώσματα.

Εἰς μνήμην: Ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνο, ἀφοῦ πῆρε τὸ ψωμὶ καὶ τὰ ἐπόμενα. Καὶ ὅτι ὁ θάνατός του κηρύττεται ὥσπου νὰ ρθει, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο καὶ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο ποὺ λέει: «Αὐτὸ νὰ κάμνετε γιὰ νὰ μὲ θυμᾶστε»¹, καὶ τὰ ἐπόμενα. Σημείωσε ἀκόμα ὅτι εἶπε τὸν μυστικὸ δεῖπνο τοῦ Κυρίου ἀρχισύμβολο τῶν θείων μυστηρίων ποὺ ἔχομε τώρα, καὶ ὅτι ἡ μετάληψη δὲν ὠφελεῖ καθόλου ὅποιον μεταλαβαίνει ἀνάξια τὸν ἄρτο καὶ τὸ ποτήριον, ἢ καλύτερα, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο² θὰ μεταλάβει αὐτὰ πρὸς καταδίκη του. Ἀπὸ τὰ παρακάτω εὐλο-

ἐκ τοῦ δείπνου παρέδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς τὸ μυστήριον.

Ὁμοτρόπως τὰ ἱερά: Τὸν Ἰούδαν φησί. Καὶ σημείωσαι, ὅτι καὶ αὐτῷ μετέδωκε τοῦ μυστικοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου, 5 τὰ δὲ μυστήρια τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοῦ δείπνου τὸν Ἰούδαν, ὡς ἀναξίου τούτων ὄντος αὐτοῦ.

Ὡς ἢ καθ' ἕξιν: Ἐν τούτοις τὸ κατ' ἐπίγνωσιν δηλοῖ, τουτέστι τὸ ἐνδιαθέτως οὕτως ἔχειν, καὶ οὐ κατὰ μόνην τὴν σωματικὴν προσέλευσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς διανοίας διὰ πίστεως 10 καὶ αἰσθήσεως πνευματικῆς.

§ 2. Ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν: Τουτέστι τὸ ἀπὸ τῶν ὁρατῶν τελουμένων, ἐπὶ τὰ ἀόρατα καὶ μυστικά, ἅπερ τῶν ἐν αἰσθήσει αἰτιά εἰσι καὶ ἀρχέτυπα. Αἴτια δὲ λέγονται τὰ ἐτέρωθεν τὸ ὀπωσοῦν εἶναι τὴν αἰτίαν ἔχοντα, ἢ ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰ αἵ- 15 τια, τουτέστιν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ἐπὶ τὰ νοητὰ καὶ νοερά: ἤγουν, ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα: οἶον, ἀπὸ τῶν τύπων ἐπὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Σκιὰ γὰρ τὰ τῆς Παλαιᾶς, εἰκὼν δὲ τὰ τῆς Νέας Διαθήκης, ἀλήθεια δὲ ἡ τῶν μελλόντων κατάστασις.

20 Κᾶτα τὴν ἱεράν: Κᾶτα παροξυτόνως: δηλοῖ δὲ τό, 'καὶ τότε'.

§ 3. Τῶν ἀγαλμάτων: Ἀγάλματα μὲν φησι τὰς εἰκόνας τῶν ἀοράτων καὶ μυστικῶν, ἤγουν τὰ συμβολικῶς τελούμενα: πρῶτον δὲ τούτων τὸ τῆς συνάξεως μυστήριον ἀπεκάλεσεν, οὐ- 25 τινος τὸ νοητόν, ἤγουν τὸ κατὰ θεωρίαν δηλούμενον, ἀπογυμνοῦν ἐπαγγέλλεται.

Ἦ τε γὰρ ὑπὲρ πάντα: Ἴδου εἰς τρόπον τῆς θεωρίας τοῦ προκειμένου κεφαλαίου.

Οὐκ ἔξω τῆς: Σημεῖωσαι τὴν κατ' οὐσίαν ἀκίνητον στά- 30 σιν, καὶ ὅτι Θεοῦ τύπος ὁ ἐπίσκοπος. Σημεῖωσαι, ὅτι κατὰ τρεῖς τρόπους ἀνάγεται τὰ περὶ τοῦ θυμιᾶν: ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀρχόμενον τὸν ἱεράρχην καὶ πάντα τὸν ναὸν περιελθόντα, εἰς αὐτὸ πάλιν ἀποκαθίστασθαι.

γα θὰ πεῖ κάποιος ὅτι ὁ Χριστὸς περάδωσε τὸ μυστήριον τοῦ μαθητῆς του, ἀφοῦ ὁ Ἰούδας βγήκε ἀπὸ τὸ δεῖπνο.

Ὁμοτρόπως τὰ ἱερά: Ἐννοεῖ τὸν Ἰούδα. Καὶ σημείωσε, ὅτι καὶ σ' αὐτὸν μετέδωσε τὸ μυστικὸ ἄρτο καὶ τὸ ποτήριον, ἐνῶ τὰ μυστήρια τοῦ μαθητῆς, ἀφοῦ βγήκε ὁ Ἰούδας ἀπὸ τὸ δεῖπνο, ἐπειδὴ ἦταν ἀνάξιος γι' αὐτά.

Ὡς ἡ καθ' ἕξιν: Τὸ καθ' ἕξιν σ' αὐτὰ τὰ συμφραζόμενα σημαίνει τὸ κατ' ἐπίγνωσιν, δηλαδὴ ὅτι ἔχει τέτοια διάθεση, καὶ ἡ προσέλευσή του δὲν εἶναι μόνο σωματική, ἀλλ' εἶναι προσέλευση καὶ τῆς διάνοιας μὲ πίστη καὶ αἴσθησις πνευματική.

§ 2. Ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν: Δηλαδὴ ἡ μετάβασις ἀπὸ ὅσα τελοῦνται ὁρατὰ εἰς ἀόρατα καὶ μυστικά, ποῦ εἶναι αἷτια καὶ ἀρχέτυπα τῶν αἰσθητῶν. Αἷτια λέγονται αὐτὰ ποῦ ἔχουν ἀπὸ ἀλλοῦ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι αἷτια. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὰ αἰτιατὰ εἰς ἀόρατα, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ εἰς ἀόρατα, εἶναι ὁρατὰ καὶ νοερά: δηλαδὴ ἀπὸ τὰ ἀτελέστερα εἰς τελειότερα. Ἀπὸ τὸ ἀποτύπωμα δηλαδὴ εἰς τὴν εἰκόνα, καὶ ἀπὸ αὐτὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι σκιά, εἰκόνα εἶναι ἡ Νέα Διαθήκη, καὶ ἀληθινὰ ἡ μελλοντικὴ κατάστασις.

Κάτα τὴν ἱεράν: Κάτα, λέξις παράξενη, ποῦ σημαίνει, καὶ τότε.

§ 3. Τῶν ἀγαλμάτων: Ἀγάλματα λέει τις εἰκόνες τῶν ἀοράτων καὶ τῶν μυστικῶν, δηλαδὴ αὐτὰ ποῦ τελοῦνται συμβολικὰ. Πρῶτον ἀπὸ αὐτὰ κάλεσε τὸ μυστήριον τῆς σύναξης, καὶ ὑπόσχεται ὅτι θ' ἀπογυμνώσει τὸ νόημα του, δηλαδὴ αὐτὸ ποῦ δηλώνεται εἰς τὴν θεωρίαν.

Ἡ τε γὰρ ὑπὲρ πάντα: Νὰ ἕνας τρόπος θεωρίας αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου.

Οὐκ ἔξω τῆς: Σημείωσε τὴν ἀκίνητον κατὰ τὴν οὐσίαν στάσιν, καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι τύπος τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης σημείωσε ὅτι τὰ σχετικά μὲ τὸ θυμίαμα ἐξηγοῦνται μὲ τρεῖς τρόπους. Ὁ ἱεράρχης ἀρχίζει νὰ θυμιᾷ ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐπιστρέφει σ' αὐτὸ πάλιν ἀφοῦ περιέλθει ὅλον τὸ ναὸν.

Ἔσαύτως: Τρόπος ἕτερος.

Τρόπον, ὁ θεῖος: Τρόπος τρίτος τῆς προκειμένης θεωρίας, πῶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου ἀπὸ τοῦ ἐνὸς πληθύνεται, τοῖς δὲ ἤττοσιν ἀκατάσχετός ἐστι, τουτέστι μὴ ἐπικοινωνῶν τοῖς χεί-
5 ροσιν.

§ 4. Ἡ δὲ τῶν ψαλμῶν: Τί οἱ ψαλμοί. Καὶ σημείωσαι τὸ συνουσιωμένη· ἀλλὰ καὶ ὅτι 'σχεδόν' προσέθηκεν· οὐ γὰρ ἀλλήλοις ἤνωται ταῦτα κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ τῷ πρὸς ἓνα σκοπὸν τὰ πάντα συντελεῖν, τουτέστιν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν,
10 ἔφη τὸ συνουσιωμένη· ὅθεν εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ σχεδόν, κολάζων τὴν ἀπὸ τῆς λέξεως ἐναντίωσιν. Κατωτέρω δὲ μίαν ἐμπνευσίν φησι, τουτέστι μίαν σύμπνοιαν, ὃ δηλοῖ τό, ἓνα πάντων εἶναι σκοπόν.

Πᾶσα μὲν γὰρ ἱερά: Τῶν τῆς Παλαιᾶς βιβλίων κατ' ἐπι-
15 δρομὴν ἐπίμνησις.

Τῶν ἀνιώντων: Λυπούντων, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ.

Ἐρώτων ἄσματα: Περὶ τοῦ ἔρωτος τῶν ἁσμάτων.

Ἡ τὰς ἀνδρικός: Ἐντεῦθεν ὁμοίως τὰ Νέας εἰσάγει.

Ἀγαπητοῦ καί: Νομίζω ὡς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ
20 Ἰωάννου δηλοῖ, ἢ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ὃ καὶ μᾶλλον.

§ 5. Συνερρίζωσε: Συνεἰλκυσεν.

Ἡ δὲ τῶν θείων: Ὁ σκοπὸς τῶν ψαλμῶν ἐστι, φησί, τὸ ὑμῆσθαι Θεόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ γνησίους θεράποντας, ὑπαγορευτικὴν τῶν τοιούτων καὶ περιεκτικὴν ἐχόντων δύναμιν· ἦτις,
25 φησίν, ἀναγκαίως ἐν πᾶσι τοῖς ἱερατικῶς τελουμένοις παραλαμβάνεται, ἔμμονον τὴν τῶν ψαλμῶν μνήμην ἐμποιοῦσα τοῖς ψάλλουσι.

Θεουργίας: Μεγαλειότητας.

Καὶ τῇ τῶν θείων φῶδῶν: Σημείωσαι, ὅτι τὸ τῆς ψαλ-
30 μωδίας σύμφωνον ὁμοφροσύνης τῆς πρὸς Θεὸν καὶ ἑαυτοῦς ὑπάρχει διδασκαλία.

Ἦσαύτως: Ἄλλος τρόπος.

Τρόπον, ὁ θεῖος: Τρίτη ἐκδοχὴ αὐτῆς τῆς θεωρίας· πῶς καὶ στὸν ἐπίσκοπο πληθαίνει ἀπὸ τὸ ἓνα, οἱ κατώτεροι ὁμῶς δὲν τὸν κατανοοῦν, δηλαδὴ δὲν μετέχουν οἱ χειρότεροι.

§ 4. Ἡ δὲ τῶν ψαλμῶν: Τί εἶναι οἱ Ψαλμοί. Καὶ σημείωσε τὴν ἔννοια 'συνουσιωμένη' (= πού ἔβαλε μαζί τὴν οὐσία της). Ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸ 'σχεδόν'. Γιατὶ δὲν ἐνώθησαν αὐτὰ τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο κατὰ τὴν οὐσία, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀποβλέπουν τὰ πάντα πρὸς ἓνα σκοπὸ, δηλαδὴ στὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, εἶπε τὸ 'συνουσιωμένη'. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε ἀμέσως τὸ 'σχεδόν', μετριάζοντας τὴν ἀντίθεση τῆς λέξης. Πιὸ κάτω ὁμῶς λέει 'μιὰ ἔμπνευση', δηλαδὴ μιὰ σύμπνοια, πού δηλώνει ὅτι ὁ σκοπὸς ὅλων εἶναι ἓνας.

Πᾶσα μὲν γὰρ ἱερά: Σύντομη μνεία τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τῶν ἀνιώντων: Ἐκείνων πού προκαλοῦν λύπη, ὅπως στὸν Ἰώβ.

Ἐρώτων ἄσματα: Περὶ τοῦ ἔρωτος στὸ Ἑἄσμα τῶν Ἀσμάτων.

Ἦ τὰς ἀνδρικός: Ἐδῶ ἀναφέρει τὰ βιβλία τῆς Νέας, ὅπως πιὸ πάνω τῆς Παλαιᾶς.

Ἀγαπητοῦ καί: Νομίζω ὅτι δηλώνει τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ Ἰωάννη, ἢ τὸ Εὐαγγέλιό του, μᾶλλον ὁμῶς τὸ δεῦτερο.

§ 5. Συνερρίζωσε: Συμμάζεψε.

Ἡ δὲ τῶν θείων: Ὁ σκοπὸς λέει τῶν ψαλμάτων εἶναι νὰ ὑμνηθεῖ ὁ Θεὸς καὶ οἱ γνήσιοι διάκονοί του. Τὰ ψάλματα ἔχουν δύναμη νὰ προστάζουν καὶ νὰ περιέχουν πολλά, ἢ ὁποῖα δύναμη λέει ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην σὲ ὅλες τὶς ἱερὲς τελετὲς καὶ προκαλεῖ σὲ ὅσους ψάλλουν ἔμμονη μνήμη τῶν ψαλμάτων.

Θεουργίας: Μεγαλειότητες.

Καὶ τῆ τῶν θείων ῥόδων: Σημείωσε, ὅτι ἡ ἀρμονία τῆς ψαλμωδίας διδάσκει τὴν ὁμοφροσύνη ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ σ' αὐτούς.

Συντετμημένα: "Ότι τὰ συντετμημένα, τουτέστι τὰ ἀσαφῆ, διὰ τῶν ἐπιτελουμένων συμβόλων σαφηνίζεται· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ 'εὐρύνεται'. Σημείωσαι, δὲ ὅτι τὰ συνεσκιασμένως ἐν τοῖς ψαλμοῖς λεγόμενα, διὰ τῆς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως σαφηνίζεσθαι λέγει ὁ Πατήρ.

Ἐν ταύταις: Ἐν ταύταις γάρ, ταῖς Γραφαῖς δηλονότι, ὁ ἀκριβῶς ἐνορῶν, γινώσκει, ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα πάσας ἐλάλησε.

Κηρύσσεται: Ὡς σαφηνίζουσα δι' ἑαυτῆς τὴν Παλαιάν.

10 Ὁ μὲν ἔφη τάς: Ὡς ἡ μὲν, ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἔφη, ἡ δὲ Νέα ἐτέλεσε.

Τῆς θεολογίας: Σημείωσαι, ὅτι τὴν Παλαιάν Γραφὴν θεολογίαν καλεῖ, τὴν δὲ Καινὴν θεουργίαν.

§ 6. Καθόλου τῶν: Οἱ καθόλου ἀκατήχητοι καὶ ἀνήκοοι 15 τούτων ἐλόμενοι ἐκουσίως.

Τῆς θεογενεσίας: Τουτέστι τοῦ ἀγίου βαπτίσματος.

Τοὺς δὲ κατηχουμένους: Περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ ἐνεργουμένων καὶ ἐν μετανοίᾳ ὄντων, καὶ τίνων μετέχουσιν.

Ἡ μὲν οὖν ἐσχάτη: "Ότι οἱ κατηχούμενοι, ἔσχατοὶ εἰσιν.

20 Ἀμέθεκτοι: Ἀμέτοχοι.

Μαιευόμενοι: Ἀναγεννώμενοι.

Ἀμβλωθρίδια: Νεκροτόκια.

§ 7. Ἀνίερος μὲν καὶ αὐτή: Ἀτελείωτος. Σημείωσαι, ὅτι τοῖς ἐνεργουμένοις κατατάττει καὶ τοὺς τοῖς σωματικοῖς θελκτικηρίοις ἀμετανοήτως ἐπιμένοντας, οἷον τοὺς πόρνους, τοὺς φιλοθεάμονας, καὶ τοὺς τὰ παραπλήσια μετιόντας, οὓς ἐξονομάζων ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐπιφέρει, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. Ταῦτα καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς μᾶλλον τρανοῖ. Ἰστέον δέ, ὅτι ἡ ἀκρί-

Συντετμημένα: Τὰ συντομευμένα, δηλαδή τὰ ἀσαφή, ἀποσαφηνίζονται μὲ τὶς συμβολικῆς πράξεις ποὺ τελοῦνται· γιὰ αὐτὸ δηλώνει τὸ εὐρύνεται (= ἀπλώνεται). Σημείωσε ἐπίσης ὅτι ὅσα λέγονται στοὺς ψαλμοὺς συσκιασμένα, ἀποσαφηνίζονται, λέει ὁ θεῖος Πατέρας, μὲ τὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν.

Ἐν ταύταις: Σ' αὐτές, δηλαδή στὶς Γραφές, ὁποῖος κοιτάζει προσεκτικὰ, μαθαίνει ὅτι ὅλες τὶς διατύπωσε τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα.

Κηρῦσσεται: Ἐπειδὴ ἀποσαφηνίζει μὲ τὸ περιεχόμενό της τὴν Παλαιά.

Ὁ μὲν ἔφη τάς: Ὅτι δηλαδή ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶπε, καὶ πραγματοποίησε τὰ ὅσα εἶπε ἡ Νῆα.

Τῆς θεολογίας: Νὰ σημειώσεις ὅτι τὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὴν καλεῖ Θεολογία, ἐνῶ τὴν Καινὴ θεουργία (= θεοπραξία).

§ 6. Καθόλου τῶν: Ὅσοι διάλεξαν θεληματικὰ νὰ μείνουν ἀκατήχητοι ὡς πρὸς αὐτὰ καὶ νὰ μὴν τὰ ἀκούσουν καν.

Τῆς θεογενεσίας: Δηλαδή τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος.

Τοὺς δὲ κατηχομένους: Γιὰ τοὺς κατηχούμενους καὶ τοὺς ἐνεργούμενους καὶ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ κατάστασι μετάνοιας, καθὼς καὶ ποιά πράγματα μετέχουν.

Ἡ μὲν οὖν ἐσχάτη: Οἱ κατηχούμενοι λέει εἶναι οἱ ἔσχατοι.

Ἀμέθεκτοι: Ἀμέτοχοι.

Μαντευόμενοι: Αὐτοὶ ποὺ ἀναγεννιοῦνται.

Ἀμβλωθρίδια: Νεκρογεννημένα.

§ 7. Ἀνίερος μὲν καὶ αὕτη: Ἀτέλεστη (ὄχι μυημένη στὴν πίστι). Σημείωσε ὅτι στοὺς ἐνεργούμενους κατατάσσει κι αὐτοὺς ποὺ ἐπιμένουν ἀμετανόητοι στὰ σωματικὰ θέληγτρα, ὅπως εἶναι οἱ πόρνοι, οἱ φίλοι τῶν θεαμάτων κι ὅσοι μετέρχονται τὰ παραπλήσια, τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει μὲ τὸ ὄνομά τους ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ προσθέτει ὅτι μὲ ἓναν τέτοιο δὲν πρέπει νὰ τρώγει κανεὶς³. Αὐτὰ τὰ τονίζει περισσότερο καὶ στὰ ἐπόμενα.

3. Α' Κορ. 5,11.

βεια αὕτη νῦν τῆς τῶν τοιούτων διαστολῆς τε καὶ διαστάσεως οὐ γίνεται.

Ὁ τοιοῦτός ποτε: Σημείωσαι, ὅτι ὁ Θεῶ ἠνωμένος οὐκ ἐνεργηθήσεται ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος.

5 Ἐναγεστάτην ἐνέργειαν: Ὅτι ὑπὲρ τοῦς καταπίπτοντας δαιμονῶσιν οἱ ἀσελγεῖς.

Τὰ μὲν ὄντων: Ὅτι τὰ ὄντως ὄντα τὰς ἀρετὰς λέγει.

Τὴν πρόσυλον: Ἐπειδὴ καὶ ἡ ὕλη πολυπαθῶς ἀλλοιοῦται.

Ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις. Σημείωσαι, ὅτι ἀλλότρια ἡμῶν ἐστὶ τὰ
10 πρὸς ἀμαρτίαν· οὐ γὰρ φυσικὴ ἡμῶν ἐστὶν ἡ ἀμαρτία, ἀλλ' ἡ εἰς
πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτηδειότης, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὸ ἐν
ψαλμοῖς: «καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου». Ἐνθεν
νοεῖς καὶ τὸ εἰρημένον παρὰ Κυρίου· «εἰ δὲ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πι-
στοὶ οὐχ εὐρέθητε, τὸ ὑμῶν τίς ὑμῖν δώσει;». Διὰ τοῦτο καὶ τὰ
15 ἀλλότρια ταῦτα οὐκ ὄντα λέγεται· οὐ γὰρ τῆς φύσεώς εἰσιν,
ἀλλὰ νόθα· τὸ δὲ κατὰ φύσιν πράττειν ὃν ἐστὶ καὶ ἡμέτερον.
Ἄλλως. Ἀλλότρια ἔφη τὰ κατὰ κόσμον, ὡς οὐ τινὸς ἰδικῶς
[ἴδια], ἀλλ' ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλους μεταπίπτοντα ἢ καὶ ὡς οὐκ
οὔσης ἐν τούτοις διὰ παντὸς τῆς ἡμετέρας διαγωγῆς, ἀλλὰ πρὸς
20 ἕτερον βίον ὀρώσης, ἐφ' ᾧ καὶ γεγόναμεν.

Τοῦ λειτουργοῦ: Τουτέστι, μὴ τινες τῶν ἐνεργουμένων ἐμ-
παθῶσιν, ὡς ἐξῆς φησιν.

Ἡ τῶν ἐμπαθῶς: Ἀπόδειξις ἐναργῆς.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦ θείου: Περὶ τῆς τάξεως τῶν ἀπολυομένων.

25 Ἀμύητοι: Οἱ κατηχούμενοι, οἱ ἀσελγεῖς.

Δείγματά τε: Ἐκτυπώσεών τε χλευάσματα.

Δι' ἀνανδρίαν: Σημείωσαι, πόθεν φησὶν ὑπὸ δαιμόνων ἐνο-
χλεῖσθαί τινες τῶν πιστῶν.

Καὶ πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι δὲν ἐπιτυγχάνεται τῶρα ἡ ἀκρίβεια τῆς διάκρισης καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ τοιοῦτός ποτε: Σημείωσε ὅτι ὅποιος ἔχει ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό, δὲ θὰ γίνει ποτὲ ὄργανο ἀκαθάρτου πνεύματος.

Ἐναγεστάτην ἐνέργειαν: Πιὸ πολὺ κατέχονται ἀπὸ τὸ δαίμονα οἱ ἀσελγεῖς ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνοι πού χτυπιένται καταγῆς.

Τὰ μὲν ὄντως: Ὅσα ὑπάρχουν ἀληθινὰ τὰ λέει ἀρετές.

Τὴν πρόσυλον: (Πρόσ-υλον) ἐπειδὴ καὶ ἡ ὕλη παθαίνει πολλὰς μεταβολὰς.

Ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις: Σημείωσε ὅτι ὅσα μᾶς σπρώχνουν στὴν ἁμαρτία εἶναι ξένα σ' ἐμᾶς. Γιατὶ δὲν εἶναι φυσικὴ κατάστασή μας ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ ἡ ἰκανότητα σὲ κάθε ἔργο ἀγαθὸ σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο⁴ καὶ τὸ λόγο τῶν Ψαλμῶν «φύλαξε τὸ δοῦλο σου ἀπὸ ὅ,τι σοῦ εἶναι ξένο»⁵. Ἀπὸ αὐτὸ ἐννοεῖς καὶ αὐτὸ πού εἶπε ὁ Κύριος· «ἂν στὸ ξένο δὲν βρεθήκατε πιστοί, τὸ δικό σας ποιός θὰ σᾶς τὸ δώσει;»⁶. Γι' αὐτὸ κι αὐτὰ τὰ ξένα κι ἀλλότρια δὲν λέγονται ὄντα· γιατί δὲν εἶναι τῆς φύσης μας, ἀλλὰ εἶναι νόθα, ἐνῶ τὸ νὰ πράττομε σύμφωνα μὲ τὴ φύση μας εἶναι ὄν καὶ δικό μας. Μὲ ἄλλη ἐξήγηση. Ἀλλότρια εἶπε τὰ κοσμικά, γιατί δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα, ἀλλὰ πηγαίνουν ἀπὸ ἄλλους σὲ ἄλλους, ἢ καὶ ἐπειδὴ δὲν βρίσκεται γιὰ πάντα μέσα σ' αὐτὰ ἡ ζωὴ μας, ἀλλὰ ἀποβλέπει σὲ ἄλλο βίον, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ ἔχομε γίνει.

Τοῦ λειτουργοῦ: Δηλαδή, μήπως κάποιον ἀπὸ ὄσους κινουῦνται ἀπὸ πάθη, ὅπως λέει στὴ συνέχεια.

Ἡ τῶν ἐμπαθῶς: Σαφῆς ἀπόδειξη.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦ θεοῦ: Γιὰ τὴν τάξιν ἐκείνων πού ἀπολύονται.

Ἀμύητοι: Οἱ κατηχούμενοι, οἱ ἀσελγεῖς.

Δείγματά τε: Χλευασμοὶ ἀπὸ εἰκόνες.

Δι' ἀνανδρίαν: Σημείωσε, ἀπὸ ποῦ λέει ὅτι ἐνοχλοῦνται ἀπὸ δαίμονες μερικοὶ πιστοί.

5. Ψαλμ. 18,14.

6. Λουκᾶ 19,12.

Ἔξει καὶ ἔρωτι: Οἴονεὶ τῇ μετανοίᾳ.

Οἱ πανιέροι: Οἱ πιστοὶ καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἠνωμένοι.

α'. Καθολικῆ: Καθολικὴν ἔφη τὴν ὑμνολογίαν, ἢ ὡς ὑπὸ
5 πάντων ἄδομένην, ἢ ὡς ὑπὲρ καθολικῆς χάριτος γινομένην.

β'. Τὸν ὕμνον δὲ τοῦτον. Σημεῖωσαι, ὅτι τὸν ὕμνον, σύμβολον καὶ ὁμολογίαν καὶ εὐχαριστίαν ἐκάλεσε.

Δοκεῖ γάρ μοι: Πρὸς τί πέρας ὄρα τὸ σύμβολον.

γ'. Τὴν μὲν οὐσίαν: Τουτέστι κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου λό-
10 γον εἰπόντος, «πάντα γὰρ ἡμῶν ἐστίν». Ἀρχέτυπα δὲ κάλλη φησὶ τὰ τῇ θείᾳ φύσει ἐπιθεωρούμενα, ὧν τὴν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον μετουσίαν τοῖς ἀνθρώποις ἐδωρήσατο, ἢ τὸ κατ' εἰκόνα λέγει καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

δ'. Ἐπισκευαστοῖς. Τουτέστι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατασκευαζο-
15 μένοις ἀγαθοῖς εἰς ἡμᾶς.

ε'. Παντελεῖ τῶν: Σημεῖωσαι, τί φησι περὶ Χριστοῦ, ἡγουν τῆς τελείας αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως, καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου.

Ὁ θεῖος ἄρτος: Σημεῖωσαι, ὅτι οὐ μόνον ὁ ἅγιος ἄρτος κεκαλυμμένος προετίθετο, ἀλλὰ καὶ τὸ θεῖον ποτήριον, ὅπερ νῦν
20 οὐ γίνεται.

§ 8. Θεϊότατος ἀσπασμός: Σημεῖωσαι, διὰ τί ὁ ἀσπασμὸς δίδοται.

Ἐπιθυμίας, ἐξ: Σημεῖωσαι, ὅτι αἱ ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίαι μερισταὶ εἰσι, μερίζουσαι ἡμᾶς καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀλλήλων, τὰχα δὲ
25 καὶ ἑαυτῶν.

Ὅμοειδεῖς ἀπέχθεται: Τουτέστι πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους.

§ 9. Πτωχῶν: Διὰ τί μετὰ τὸν ἀσπασμὸν δίπτυχα ἀναγινώσκειται.

Ἐξει καὶ ἔρωτι: Μὲ τὴ μετάνοια κατὰ κάποιο τρόπο.

Οἱ πανίεροι: Οἱ πιστοὶ κι ἐνωμένοι μὲ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἄλλους.

α'. Καθολικῆ: Καθολικὴν εἶπε τὴν ὑμνολογία ἢ ἐπειδὴ τὴν ψάλλουν ὅλοι, ἢ ἐπειδὴ ψάλλεται γιὰ χάρη ὄλων.

β'. Τὸν ὕμνον δὲ τοῦτον: Σημείωσε, ὅτι τὸν ὕμνο τὸν κάλεσε σύμβολο καὶ ὁμολογία καὶ εὐχαριστία.

Δοκεῖ γάρ μοι: Μᾶς λέει σὲ ποιό πέρας ἀποβλέπει τὸ σύμβολο.

γ'. Τὴν μὲν οὐσίαν: Δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου πού εἶπε, «ὅλα εἶναι δικά σας»⁷. "Ἀρχέτυπα κάλλη" λέει αὐτὰ πού βλέπομε πάνω στὴ θεία φύση, πού δώρισε στοὺς ἀνθρώπους τὴ μετουσία τους κατὰ τὴ δεκτικότητά τους. Ἦ ἐννοεῖ τὸ 'κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν'.

δ'. Ἐπισκευαστοῖς: Δηλαδὴ μὲ τὰ ἀγαθὰ πού παρουσιάζει γιὰ μᾶς.

ε' Παντελεῖ τῶν: Σημείωσε τί λέει γιὰ τὸ Χριστό, δηλαδὴ γιὰ τὴν τέλεια ἐνανθρώπησή του, καὶ τί κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου.

Ὁ θεῖος ἄρτος: Σημείωσε, ὅτι δὲν προσφερόταν μόνο ὁ ἅγιος ἄρτος καλυμμένος, ἀλλὰ καὶ τὸ θεῖο ποτήριο, πράγμα πού δὲν γίνεται τώρα.

§ 8. Θεϊότατος ἀσπασμός: Σημείωσε, γιατί δίνεται ὁ ἀσπασμός.

Ἐπιθυμίας, ἐξ: Σημείωσε, ὅτι οἱ ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίες ἔχουν τὴν ιδιότητα τοῦ χωρισμοῦ, γιατί μᾶς χωρίζουν κι ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἕνα ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας.

Ὁμοειδεῖς ἀπέχθειαι: Δηλαδὴ, πρὸς τοὺς ὁμοιούς μας ἀνθρώπους.

§ 9. Πτυχῶν: Γιατί μὲ τὸν ἀσπασμὸ διαβάζονται τὰ δίπτυχα.

7. Α' Κορ. 3,22.

Τοὺς ὀσίως: Σημείωσαι, ὅτι τὰ δίπτυχα τῶν ἀποθανόντων ἐπὶ αὐτοῦ μόνον ἀνεγινώσκετο, οὐχ, ὡς νῦν, καὶ τῶν ζώντων.

Ἡ θεολογία φησί: Ταῦτα ἐκ τῆς λεγομένης Σοφίας Σολομῶντος· καὶ σημείωσαι, ὅτι καὶ οὗτος ὁ ἅγιος πατὴρ ταύτη
5 ἐχρήσατο.

Σκόπει δέ: Τοῦτό φησιν, ὅτι τὸ λεγόμενον ἐν προφήταις ἀναμνησαί ἐνώπιον Κυρίου, οὐχ οὕτω δεῖ νοεῖν, ὡς τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ ἀνανεουμένης· ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ μνημονικοῦ, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐν σαρκὶ προσδεδεμένων νοερῶν, τουτέστιν ἡμῶν,
10 συμβαίνει, ἀλλὰ μνήμη Θεοῦ εἰκότως λέγοιτ', θεοειδεῖς ἐν αὐτῷ γενομένους δι' ἐναρέτου βίου, καὶ ἀξιοθέντας τῆς ἀνεπιλήστου περὶ αὐτὸν γνώσεως. Σημείωσαι πῶς λαμβάνει τὸ ρητὸν τοῦ ψαλμοῦ.

Συμβόλων: Τοῦ σώματος καὶ αἵματος.

15 § 10. Ὑδατι τὰς: Τί τὸ νίψασαι τὰς χεῖρας, καὶ πότε.

Φησὶν, ὁ λελουμένος: Σημείωσαι, πῶς λαμβάνει ὁ πατὴρ τὸ τοῦ Κυρίου ρητόν, τὸ λέγον, «ὁ λελουμένος οὐ χρεῖαν ἔχει τοὺς πόδας νίψασθαι». Ἡ δὲ σύνταξις τῶν προκειμένων πρὸς τὸ ὑπαινίσσεται τὴν ἀπόδοσιν ἔχει, ἴν' ἢ τὸ λεγόμενον οὕτως·
20 Ὅτι μὲν τόδε ἐστίν, ὑπαινίσσεται, ὁ λουτῆρ μὲν ἐν τῇ νομικῇ λατρείᾳ, ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς ἢ τῶν χειρῶν ἀπόνιψις. Τὸ δὲ ἄσχετος καὶ ἀπόλυτος δηλοῖ, ὡς τῇ ἡττονι οὐκ ἐνεχθήσεται ἀγωγῇ καὶ διαθέσει. Ἄλλως: Ἡ καθ' ὑπέρβασιν τῆς συντάξεως ταύτης ἀνάγνωσις οὕτως ἀρμοσθήσεται· ὅτι μὲν οὖν, ὡς τὰ
25 λόγια φησιν, ὁ λελουμένος οὐ δεῖται τινος ἐτέρας καθάρσεως, εἰ μὴ τῆς τῶν ἄκρων, εἴτ' οὖν ἐσχάτων, ἑαυτοῦ νίψεως, δι' ἧς

Τοὺς ὁσίως: Σημείωσε ὅτι μόνο τὰ δίπτυχα τῶν νεκρῶν διαβάζονταν ἐπὶ παρουσία του (ὄχι ὅπως τώρα καὶ τῶν ζωντανῶν).

Ἡ θεολογία φησί: Αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ λεγόμενη Σοφία Σολομῶντος. Καὶ σημείωσε ὅτι τὴ χρησιμοποίησε καὶ ὁ ἅγιος αὐτὸς Πατέρας.

Σκόπει δέ: Αὐτὸ λέει, ὅτι τὸ λεγόμενο στοὺς προφήτες «νᾶ γίνει ὑπενθύμιση μπροστὰ στὸν Κύριο», δὲν πρέπει νὰ τὸ ἐννοοῦμε ἔτσι, ὅτι ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἀνανεώνεται στὸ φανταστικὸ μέρος τοῦ μνημονικοῦ, πράγμα πὸ συμβαίνει στὰ νοερά ὄντα πὸ εἶναι δεμένα μὲ τὴ σάρκα, δηλαδή σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ μνήμη τοῦ Θεοῦ θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ εὐλογα ἢ γνώση τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ὁποία γνωρίζει τοὺς τέλειους, πὸ γίνονται μὲ τὴ χάρη του θεόμορφοι μὲ τὸν ἐνάρετο βίον τους καὶ ἄξιοι γιὰ τὴν ἀλησμόνητη σχετικά μὲ αὐτὸν γνώση (Σημείωσε πῶς ἐννοεῖ τὸ ρητὸ τοῦ Ψαλμοῦ).

Συμβόλων: Τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος.

§ 10. Ὑδατι τὰς: Τί σημαίνει τὸ πλύσιμο τῶν χειρῶν καὶ πότε γίνεται.

Φησίν, ὁ λελουμένος: Σημείωσε πῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ ἅγιος Πατέρας τὸ ρητὸ τοῦ Κυρίου πὸ λέει, «ὅποιος ἔχει λουστεῖ, δὲν ἔχει πιά ἀνάγκη, παρὰ νὰ πλύνει τὰ πόδια του»⁸. Ἡ σύνταξη ἐδῶ ἔχει τὴν ἀπόδοση στὸ 'ὑπαινίσσεται' (= ὑπονοεῖ), γιὰ νὰ ἔχει ὁ λόγος αὐτὴ τὴν ἔννοια: Ὅ,τι εἶναι τοῦτο, τὸ ὑπονοεῖ, ὁ λουτήρας στὴ λατρεία τοῦ νόμου, ἐνῶ στὴ δική μας λατρεία εἶναι τὸ πλύσιμο τῶν χειρῶν. Τὸ 'ἄσχετος' καὶ 'ἀπόλυτος' δηλώνει ὅτι δὲ θὰ περιέλθει στὴν κατώτερη ζωὴ καὶ ψυχικὴ διάθεση. Ἄλλη ἐξήγηση. Ἡ ἀνάγνωση τῆς σύνταξης αὐτῆς μὲ τὸ ὑπερβατὸ θὰ συντεθεῖ ἔτσι: Ὅτι δηλαδή, ὅπως λέει ἡ Γραφή, ὅποιος ἔχει λουστεῖ δὲ χρειάζεται μιὰ κάποια ἄλλη κάθαρση, παρὰ μονάχα τὸ πλύσιμο τῶν κάτω ἄκρων, δηλαδή τῶν

8. Ἰω. 13,10.

ἀκροτάτης καθάρσεως ἐν πανάγνω τοῦ θεοειδοῦς ἔξει ἄχραντον ποιήσεται· καὶ ἀκηλίδωτον τὴν ἐπιστροφήν, καὶ πρὸς τὰ δεύτερα προῖων ἀγαθοειδῶς· ὡς τοῦ θεοειδοῦς ἀποσώζων τὸ πλήρες καὶ ὀλόκληρον, ἄσχετος ἔσται καὶ ἀπόλυτος, ὡς καθά-
5 παξ ἐνοειδῆς καὶ πρὸς τὸ ἐν αὐθις ἐνιαίως ἐπιστρεφόμενος.

Εἰ μὴ τῆς τῶν ἄκρων: Τί ἐστι τὸ μὴ δεῖσθαι τὸν λουσάμενον ἐτέρας νίψεως, εἰ μὴ τὰ ἄκρα νίψασθαι· δεύτερα δέ φησι τὰ αἰσθητά, εἰς ἃ διὰ φαντασίας προσπάσχει ἡ ψυχὴ.

Ὁ μὲν ἱερός: Σημεῖωσαι, ὅτι οὐ λουτήρ ἦν ἐν τῷ νόμῳ καὶ
10 ὅτι σύνταγμα ἔχει ἄλλο περὶ τῆς κατὰ νόμον ἱεραρχίας, ὅπερ οὐ φέρεται.

Τοῦ ἱεράρχου: Σημεῖωσαι τὸ ἐνθεον τοῦ ἱερέως, τὸ ἀληθῶς τελειότατον.

Ἱερουργίαν ἀποκεκαθάρθαι: Τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ δηλονότι.

Ἐσόπτρων ἀγλαΐαν: Ἐσοπτρά φησι τὰς τῶν ἀγίων ψυχάς, ὡς τοῦ θεοῦ φωτὸς δεκτικὰς καὶ τῆς κρείττονος λήξεως ἀφομοιωτικάς.
15

Ἐφιέντων διῖέναι: Καὶ νῦν Ἀττικίζων, ὡς Ἀθηναῖος, συνέταξε τὸ ρητόν, φάσκων, τῶν μαρμαρυγῶν ἐξιέντων τὴν οἰ-
20 κείαν αἴγλην, δέον πρὸς θηλυκὸν τῶν μαρμαρυγῶν ἐφεισῶν εἰπεῖν, ὃ δὴ καὶ ἄνω ἐν κεφαλαίῳ ζ' τοῦ Περὶ οὐρανίας ἱεραρχίας βιβλίου πλατύτερον ἐδείξαμεν, ὡς Ἀττικὸν τὸ σχῆμα. Ἐκεῖ οὖν ἀνάγνωθι.

Ἡ δὲ τοῦ ἱεράρχου: Σημεῖωσαι, διὰ τί ἐπὶ τοῦ θυσιαστη-
25 ρίου νίπτεται ὁ ἱεράρχης, ἥτοι ἐπὶ τῶν ἀγίων, τουτέστιν ἔμπροσθεν αὐτῶν.

Καὶ τῆς ἀκροτάτης: Τῆς ἄκρας καθάρσεως δηλαδή.

Καὶ ὑπ' ὄψιν: Μᾶλλον τότε ἔμενον κεκαλυμμένα τὰ θεῖα δῶρα, ἕως καιροῦ τῆς ἀγίας μεταλήψεως· καὶ τοῦτο δηλοῖ μετ'

ἔσχατων, μὲ τὴν ὁποία ἀκρότατη κάθαρση καὶ μὲ πάναγνη ἀπόκτηση τῆς θεομορφίας θὰ πραγματοποιήσῃ ἄχραντη καὶ ἀκηλίδωτη τὴν ἐπιστροφή του. Καὶ πρὸς τὰ δεύτερα προχωρώντας μὲ ἀγαθὴ διάθεση καὶ ἐπειδὴ διασώζει τὴν ἀρτιότητα καὶ ὀλοκληρία τῆς θεομορφίας, θὰ εἶναι ἄσχετος (= ἀκράτητος) καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ ὅλα, ἐπειδὴ εἶναι ἐνοειδῆς καὶ στρέφεται ἐνιαῖα πάλι πρὸς τὸ ἓνα.

Εἰ μὴ τῆς τῶν ἄκρων: Τί σημαίνει τὸ ὅτι, ὅποιος λούστηκε δὲν χρειάζεται ἄλλο πλύσιμο, παρὰ μόνο νὰ πλύνῃ τὰ κάτω ἄκρα. Δεύτερα ἐννοεῖ τὰ αἰσθητά, στὰ ὁποῖα προσκολλᾶται ἡ ψυχὴ μὲ τὴ φαντασία.

Ὁ μὲν ἱερός: Σημείωσε, ὅτι στὸ νόμο δὲν ὑπάρχει λουτήρας, καὶ ἡ ἱεραρχία τοῦ νόμου ἔχει συνταχθεῖ μὲ ἄλλο τρόπο, πὸ δὲν λέγεται.

Τοῦ ἱεράρχου: Σημείωσε, ὅτι ὁ ἱεράρχης ἔχει μέσα του τὴν πνοὴ τοῦ Θεοῦ σὲ τέλειο βαθμό.

Ἱερουργίαν ἀποκεκαθάρθαι: Ἐννοεῖ τὴ θεία ἱεραρχία.

Ἐσόπτρων ἀγλαΐαν: Ἐσοπτρα λέει τίς ψυχες τῶν ἀγίων, ἐπειδὴ δέχονται τὸ θεῖο φῶς καὶ ἀφομοιώνουν τὴν ἀνώτερη ζωὴ.

Ἐφιέντων διέναι: Καὶ τώρα ἀπτικίζει σὰν Ἀθηναῖος. Ἡ σύνταξη τοῦ ρητοῦ εἶναι, 'οἱ μαρμαρυγὲς ἐπιτρέπουν νὰ περάσῃ ἡ αἴγλη τους', ἐνῶ ἔπρεπε νὰ πεῖ μὲ τὸ θηλυκὸ, 'τῶν μαρμαρυγῶν ἀφεισιῶν'. Αὐτὸ τὸ δείξαμε ἐκτενέστερα στὸ ἕβδομο κεφάλαιο τοῦ ἔργου Περὶ Οὐρανίας ἱεραρχίας, ὡς ἀπτικὸ σχῆμα. Ἐκεῖ λοιπὸν νὰ διαβάσεις.

Ἡ δὲ τοῦ ἱεράρχου: Σημείωσε γιατί ὁ ἱεράρχης πλύνεται πάνω στὸ θυσιαστήριο, ἤτοι πάνω στὰ ἅγια, δηλαδὴ προστάτους.

Καὶ τῆς ἀκροτάτης: Δηλαδὴ τῆς ἄκρας κάθαρσης.

Καὶ ὑπ' ὄψιν: Τότε ἔμεναν σκεπασμένα περισσότερο τὰ θεῖα δῶρα, ὡς τὴν ὥρα τῆς θείας μετάληψης· καὶ αὐτὸ τὸ φανερῶνει ὕστερα ἀπὸ λίγα. Ἡ τὸ ἀκριβέστερο, ὅτι ὑψώνοντας ὁ

30 *ὀλίγα. Ἦ τό γε ἀκριβές, ὅτι κουφίζων ὁ ἱεράρχης τὸν ἅγιον ἄρ-
τον, ἐδείκνυ τὴν εὐλογία, λέγων, «τὰ ἹΑγια τοῖς ἀγίοις».*

§ 11. *Τινὰς μὲν οὖν: Τὰς εἰς ἡμᾶς προνοίας πάσας ὀλίγοι
ἴσασι, τάχα δὲ οὐδὲ ὀλίγοι ἴσασι· καὶ περὶ τίνος ἢ προσκομιδῆ.*

5 *Ἄρωγόν: Βοηθόν.*

Τὴν ἀνθρωπείαν: Περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀποπτώσεως.

Ἵπερβασία: Παραβασία.

*Οἰκείαις ροπαῖς: Ὁ ἐστὶν ἀύθαιρέτως. Ἦ δὲ σύνταξις πρὸς
τὰ ἄνω εἰρημένα ἐστίν· εἶπε γάρ, ὅτι τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἢ
10 πολυπαθεστάτη ζωὴ διαδέχεται, τὰ δὲ ἄλλα διὰ μέσου, ἀπὸ τοῦ
ἄκολούθως γὰρ ἕως τοῦ ἔνθεν ἐλεεινῶς'.*

Θελκτικαῖς: Θεραπευτικαῖς.

*Τὸ τῆς ἀρχῆς: Ἐπειδὴ καὶ ἀρχὴν τῆς συστάσεως ἐκ γῆς
ἔχομεν, τὸ γὰρ σωματικὸν ἡμῶν ἐξ αὐτῆς, εἰκότως μετὰ τὴν
15 παράβασιν καὶ τὸ τέλος πρόσφορον ἔχομεν τῇ ἀρχῇ· εἰς γῆν γὰρ
ἀναλύοντες· ἐπεὶ ἐρρήθη, ὅτι «γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση».*

Πέρας: Τουτέστι τὸν θάνατον.

*Ἀναγώγου ζωῆς: Ἀναγωγὸν δὲ ζωὴν τὴν τὰ ἄνω ζητοῦ-
σαν καὶ πρὸς Θεὸν ἐπεστραμμένην φησί.*

20 *Πολυπαθεστάτην ἀλλοίωσιν: Τί ἐστὶν ἀλλοίωσις ἐπὶ σω-
μάτων, ἐν τῷ Περὶ τῶν θείων ὀνομάτων διεξήλθομεν.*

Δυσμενεῖς: Ταλαιπώρους.

*Εἰς ἀνυπαρξίας οἰκτρῶς: Εἰς ἀνυπαρξίαν δὲ διὰ τὴν ἀμαρ-
τίαν· ὁ γὰρ ἀμαρτωλὸς τρόπον τινὰ οὐχ ὑπάρχει· τὸ γὰρ κακὸν
25 ἀνύπαρκτον.*

*Ἀπειροτάτη φιλανθρωπία: Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὅτι
ταύτην φιλανθρώπως ἐνήργησεν.*

ιεράρχης τὸν ἅγιο ἄρτο, ἔδειχνε τὴν εὐλογία λέγοντας, «τὰ ἅγια τῆς ἀγίοις».

§ 11. Τινὰς μὲν οὖν: Λίγοι γνωρίζουν τὶς πρόνοιες ποὺ ἐκδηλώνονται σ' ἐμὰς, καὶ ἴσως οὔτε λίγοι. Λέει καὶ γιατί γίνεται ἡ προσκομιδὴ.

Ἄρωγόν: Βοηθό.

Τὴν ἀνθρωπείαν: Μιλᾷ γιὰ τὴν πτώση τῶν ἀνθρώπων.

Ἵπερβασία: Παράβαση.

Οἰκειαῖς ροπαῖς: Σημαίνει αὐτοπροαίρετα. Ἡ σύνταξη αὐτὴ ἔχει σχέση μετὰ τὰ ὅσα εἰπώθησαν πρὸ πάντων· γιατί εἶπε ὅτι 'τὴν ἀνθρώπινη φύση τὴ διαδέχεται ἡ πολυπαθέστατη ζωή'. Τὰ ἄλλα νὰ μποῦν ἐνδιάμεσα ἀπὸ τὸ 'ἀκολούθως γάρ', ὡς τὸ 'ἐνθεν ἐλεεινῶς'.

Θελκτικαῖς: Θεραπευτικέες.

Τὸ τῆς ἀρχῆς: Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σύστασής μας εἶναι ἀπὸ τὴ γῆ, γιατί τὸ σωματικὸ μας στοιχεῖο προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν, εὐλογα μετὰ τὴν παράβαση ἔχομε καὶ τὸ τέλος ἀνάλογο μετὰ τὴν ἀρχή, ἐπιστρέφομε δηλαδὴ στὴ γῆ. Γιατί ἔχει λεχθεῖ, «γῆ εἶσαι καὶ στὴ γῆ θὰ καταλήξεις»⁹.

Πέρας: Δηλαδὴ τὸ θάνατο.

Ἀναγώγου ζωῆς: Ἀναγωγὸ ζωὴ ἐννοεῖ τὴ ζωὴ ποὺ ἀναζητεῖ τὰ ἄνω καὶ εἶναι στραμμένη στὸ Θεό.

Πολυπαθεστάτην ἀλλοίωσιν: Τί σημαίνει ἀλλοίωση στὰ σώματα, τὸ ἀναπτύξαμε στὰ σχόλια τοῦ Περί τῶν θείων ὀνομάτων.

Δυσμενεῖς: Ποὺ ταλαιπωροῦν.

Εἰς ἀνυπαρξίας οἰκτρῶς: Στὴν ἀνυπαρξία ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας. Ὁ ἁμαρτωλὸς δηλαδὴ κατὰ κάποιον τρόπο δὲν ὑπάρχει. Γιατί τὸ κακὸ εἶναι ἀνύπαρκτο.

Ἀπειροτάτη φιλανθρωπία: Ἀναφέρεται στὴν ἐνανθρώπηση, ἐπειδὴ τὴν πραγματοποίησε ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

9. Γέν. 3,19.

Αὐτουργὸν ἡμῶν: Σημείωσαι τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἰδογμάτων, ἐν πολυπληθείᾳ λέξεων φραζομένην καὶ πολεμοῦσαν πάντας αἰρετικούς· τὸ μὲν γὰρ αὐτουργὸν γενέσθαι τὴν εἰς ἡμᾶς πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ δηλοῖ, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Θεὸς Λόγος· οὐ μὴν ἄλλος ἐν ἄλλῳ, ὡς τινες μαίνονται σὺν Νεστορίῳ. Τὸ δὲ ἐν ἀληθεῖ μεθέξει πάντων τῶν ἡμετέρων ἀναμαρτήτως καὶ Μανιχαίους καὶ Εὐτυχιανιστὰς καὶ Ἀπολλιναριστὰς καὶ Ἀκεφάλους καὶ πάντα ἀπαξαπλῶς τοὺς αἰρετίζοντας καταβάλλει.

Ἐξεως: Τὸ ἐξεως ἐνταῦθα οὐ ποιότητός τινος ἐμμόνου νοητέον, ἀλλὰ καθέξεως καὶ διαμονῆς, ἦτοι κατασχέσεως.

Οὐ κατὰ δύναμιν: Σημείωσαι, ὅτι οὐκ ἐν ἰσχύϊ ἐνίκησεν ὁ Χριστὸς τὸν Σατανᾶν, ἀλλὰ κρίσει καὶ δικαιοσύνῃ. Τοῦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ Κατηχητικῷ φησιν.

Ὀλβίου: Πλουσίου.

Ἀνείδεον κάλλεσι: Καὶ ἀνωτέρω οὕτως ἔφημεν, ὅτι ἀνείδεον τὸ τῆς ἀγνοίας σκότος φησί. Σημαίνει δὲ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν.

Ἐναγεστάτων: Μεμιασμένων.

§ 12. Δεῖ ταῖς ἱεραρχικαῖς: Τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος, ὡς ἔφη ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου.

Ἵμνήσας δὲ καί: Τοῦτέστι τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον εὐλογῶν τῶν ἁγίων δώρων. Σημείωσαι δὲ ὅτι πανταχοῦ συμβολικὴν λέγει τὴν θεῖαν ἱεουργίαν, καὶ τὰ ἅγια δῶρα σύμβολα τῶν ἄνω καὶ ἀληθινωτέρων.

Τὸν γὰρ ἐγκεκαλυμμένον: Οὕτω καὶ πρὸ ὀλίγου εἴρηται, ὅτι κεκαλυμμένον ἔμενε τὸ θεῖον δῶρον ἕως καιροῦ μεταλήψεως, εἰ μὴ ἄρα κεκαλυμμένον λέγεται τὸ ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ ἔξω ἐστώτων, καὶ ἀπλῶς λαϊκῶν ἀποκεκρυμμένον.

Τὸ γὰρ ἐν καὶ ἀπλοῦν: Ἐπειδὴ καὶ ψυχὴν νοερὰν καὶ

Αὐτουργὸν ἡμῶν: Σημείωσε τὴ λεπτομέρεια τῶν δογμάτων ποὺ ἐκφράζονται μὲ πλῆθος λέξεων καὶ καταπολεμεῖ ὄλους τοὺς αἰρετικούς. Τὸ ὅτι ἔγινε αὐτουργὸς δηλώνει τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ σ' ἐμᾶς, γιατί ὁ ἴδιος ἦταν ὁ Θεὸς Λόγος, ὄχι κάποιος ἄλλος μέσα σὲ ἄλλον, ὅπως ἰσχυρίζονται μὲ μανία μερικοὶ μαζί μὲ τὸ Νεστόριο. Μὲ τὸ ὅτι ἦταν ἀλληθινὰ μέτοχος ὄλων τῶν γνωρισμάτων μας χωρὶς τὴν ἁμαρτία, μὲ αὐτὸ καταβάλλει καὶ τοὺς Μανιχαίους καὶ τοὺς Εὐτυχιανούς καὶ τοὺς Ἀπολλιναριστῆς καὶ τοὺς Ἀκέφαλους καὶ ὄλους μαζί μὲ μιὰ τοὺς αἰρετικούς.

Ἐξεως: Ἡ λέξη 'ἔξις' ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ νοηθεῖ σὰν μιὰ ἔμμομη ιδιότητα, ἀλλὰ σὰν κατοχὴ καὶ διαμονή, δηλαδῆ ἀπόκτηση – ἰδιοποίηση.

Οὐ κατὰ δύναμιν: Σημείωσε ὅτι ὁ Χριστὸς δὲ νίκησε τὸ Σατανὰ μὲ τὴ σωματικὴ δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴν κρίση καὶ τὴ δικαιοσύνη. Αὐτὸ τὸ λέει καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης στὸν Κατηχητικό του.

Ὀλβίου: Ὀλβιος ὁ (εὐτυχισμένος) πλούσιος.

Ἀνείδεον κάλλεσι: Καὶ πιὸ πάνω εἶπαμε τὸ ἴδιο, ὅτι ἀνείδεο (= ἄμορφο) χαρακτηρίζει τὸ σκότος τῆς ἄγνοιας. Καὶ δηλώνει τὴν ἐλευθερία μας.

Ἐναγεστάτων: Ὅσοι εἶναι μολυσμένοι.

§ 12. Ἀεὶ ταῖς ἱεραρχικαῖς: Τῆς θεαρχικῆς (θείας) ἀγαθότητας, ὅπως εἶπε στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου.

Ἵμνήσας δὲ καί: Δηλαδῆ εὐλογώντας τὸν ἄρτο καὶ τὸ ποτήριον τῶν ἁγίων δώρων. Σημείωσε, ὅτι παντοῦ χαρακτηρίζει συμβολικὴ τὴ θεία ἱεουργία καὶ τὰ ἅγια δῶρα σύμβολα τῶν οὐράνιων καὶ πιὸ ἀληθινῶν δώρων.

Τὸν γὰρ ἐγκεκαλυμμένον: Ἔτσι εἰπώθηκε καὶ πρὶν ἀπὸ λίγο, ὅτι τὸ θεῖο δῶρο ἔμενε σκεπασμένο ὡς τὴν ὥρα τῆς μετάληψης, ἂν βέβαια ὡς σκεπασμένο δὲν ἐννοεῖται τὸ κρυμμένο ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ποὺ στέκονται ἔξω, τοὺς ἀπλοὺς λαϊκοὺς.

Τὸ γὰρ ἐν καὶ ἀπλοῦν: Ἐπειδὴ ἔλαβε καὶ νοερὴ ψυχὴ καὶ

σῶμα γήϊνον ἔλαβε. Ἐξ ἡμῶν εἰδοποιούμενον, τοῦτ' ἔστι τὸ καθ' ἡμᾶς εἶδος, ἡγουν τὴν φύσιν λαβών. Σημεῖωσαι δὲ πῶς κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα Χριστῶ ἐνούμενοι. Σημεῖωσαι καὶ τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ τίς ὁ φανείς, καὶ τίς ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου καὶ διανομή.

Κατ' ἄκρον: Τουτέστι κατ' ἄκρον ἔνωσιν καὶ τελείαν, καὶ οὐσιώδη καθ' ὑπόστασιν ἀληθῆ.

Ἄλωβήτου: Ἄβλαβοῦς.

Χρῆ γὰρ ἡμᾶς: Σημεῖωσαι τίς ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

§ 13. Ὑπ' ὅσιν ἄγων: Περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνταῦθά φησιν οὐ συμβολικῶς, ὃν καὶ νοητὴν ἡμῶν ἔφη ζωὴν. Τὸ δὲ 'παντελεῖ', ἐπειδὴ καὶ ψυχὴν νοερὰν καὶ σῶμα γήϊνον ἀνέλαβε. Καὶ καλῶς εἶπεν 'ἀσυγχύτῳ ἐνανθρωπήσει'. Ἐμεινε γὰρ Θεὸς ἄνθρωπος ὀφθείς, καὶ ἑκατέρας φύσεως σώζων τὰ ιδιώματα· καὶ σημεῖωσαι κατὰ Ἀπολλιναριστῶν.

Ἐξ ἡμῶν εἰδοποιούμενον: Τουτέστι τὸ καθ' ἡμᾶς εἶδος, ἡγουν τὴν φύσιν λαβόντα.

Κοινωνοὶ Θεοῦ: Σημεῖωσαι πῶς κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα, Χριστῶ ἐνούμενοι.

§ 14. Εἰς εὐχαριστίαν: Περὶ εὐχαριστίας.

Μεταδόσεως ἡγεῖται: Κατὰ κοινοῦ τὸ ἡγεῖται, ἡγουν προηγεῖται· ὅτι πρῶτον δεῖ τὸν ἱερέα μεταλαμβάνειν, καὶ οὕτω μεταδιδόναι. Οὐκοῦν ἡ μετοχὴ ἡγεῖται, καὶ ἡ μετάληψις τοῦ προσκομίσαντος τῆς μυστικῆς διανεμήσεως τῶν λοιπῶν.

Ταῖς ἐνθέοις διδασκαλίαις: Ὅποιον δεῖ τὸν ἱερέα εἶναι.

Οἱ τολμηρῶς ἀποκεχρημένοι: Ὁ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὡσπερ ὁ ἱερεὺς μὴ πρῶτος μεταλαμβάνων τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσκομισθέντων, ἀνιέρως ἐστιν, οὕτω καὶ οἱ τολμῶντες διδάσκειν ἄλ-

γήινο σῶμα (μορφοποιήθηκε σύμφωνα μ' ἐμᾶς, ἔλαβε δηλαδή τὴ δική μας μορφή, ἤτοι τὴ φύση). Σημείωσε πῶς γινόμαστε 'κοινωνοὶ τῆς θείας φύσης μετὰ τὴν ἔνωσή μας μετὰ τὸν Χριστό. Σημείωσε ἀκόμα καὶ τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν οἰκονομία, ποιός εἶναι αὐτὸς ποὺ φάνηκε, καὶ τί σημαίνει τὸ κόψιμο τοῦ ἄρτου καὶ ἡ διανομή του.

Κατ' ἄκρον: Δηλαδή μετὰ μιὰ ἄκρα καὶ τέλεια ἔνωση, ἔνωση οὐσίας σὲ ὑπόσταση ἀληθινή.

'Αλωβήτου: 'Αλώβητη, χωρὶς βλάβη.

Χρὴ γὰρ ἡμᾶς: Σημείωσε, ποιός εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

§ 13. Ὑπ' ὄψιν ἄγων: Ἐδῶ μιλάει γιὰ τὸν Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστὸ ὄχι συμβολικά, ποὺ τὸν χαρακτήρισε συνάμα καὶ νοητὴ μας ζωὴ. Τὸ 'παντελεῖ' τὸ χρησιμοποιεῖ, ἐπειδὴ ἔλαβε καὶ νοερὴ ψυχὴ καὶ γήινο σῶμα. Καὶ σωστὰ εἶπε μετὰ ἀσύγχυτη ἐνανθρώπηση, γιὰτὶ ἔμεινε Θεός, ἐνῶ φάνηκε σὰν ἄνθρωπος, διασῶζοντας τίς ιδιότητες τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης φύσης. Σημείωσε ὅσα λέει κατὰ τῶν Ἀπολλιναριστῶν.

'Εξ ἡμῶν εἰδοποιούμενον: Δηλαδή, ποὺ ἔλαβε τὸ δικό μας εἶδος, τὴ δική μας μορφή, δηλαδή τὴ φύση.

Κοινωνοὶ Θεοῦ: Σημείωσε πῶς γινόμαστε κοινωνοὶ τῆς θείας φύσης μετὰ τὴν ἔνωσή μας μετὰ τὸ Χριστό.

§ 14. Εἰς εὐχαριστίαν: Ὁ λόγος εἶναι περὶ εὐχαριστίας.

Μεταδόσεως ἡγεῖται: Τὸ ἡγεῖται, δηλαδή προηγεῖται, λέγεται ἀπὸ κοινοῦ, ἐπειδὴ πρέπει νὰ μεταλαμβάνει πρῶτα ὁ ἱερέας, καὶ μετὰ νὰ μεταδίδει στοὺς ἄλλους. Προηγεῖται λοιπὸν ἡ μετοχὴ καὶ ἡ μετάληψη ἐκείνου ποὺ ἔκανε τὴν προσκομιδὴ (τὴν προσφορὰ) ἀπὸ τὴ μυστικὴ διανομὴ στοὺς λοιπούς.

Ταῖς ἐνθέοις διδασκαλίαις: Ποιός καὶ πῶς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱερέας.

Οἱ τολμηρῶς ἀποκεχρημένοι: Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ὅπως ὁ ἱερέας ἂν δὲν μεταλαμβάνει πρῶτος ἀπὸ τὰ προσφερόμενα δῶρα εἶναι ἀσεβής, ἔτσι κι ὅσοι τολμοῦν νὰ διδά-

λους, μὴ πράττοντες ἃ διδάσκουσιν, ἀνίεροί εἰσι· δεῖ γὰρ ποιεῖν, καὶ οὕτω διδάσκειν, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· «ὁ ποιήσας καὶ διδάξας, οὗτος μέγας κληθέσεται».

Θεσμοθεσίας: Τοῦ θείου νόμου.

5 Οὐ τολμητέον: Φοβήθητι πάνυ.

Ἄρμοστήν: Τουτέστιν ἀρμόδιον. Ἄρμοστήν ἔλεγον οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν καθισταμένον ὑπ' αὐτῶν ἄρχοντα τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς πόλεων, παρὰ τὸ ἀρμόζειν τοὺς ἀρχομένους ζῆν κατὰ τοὺς νόμους, ὅθεν καὶ ἀρμοστῆρας πάλιν ἐκάλουν Ἄθηναῖοι τοὺς εἰς τὸ εὖ ζῆν διατάττοντας, ὡς σαφῶς Πλάτων ὁ κωμικὸς δηλοῖ ἐν Πρέσβεσι τῷ δράματι. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ἄρμοστήν τὸν ἄρχοντα τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον οἰκείως ὠνόμασε.

§ 15. Τῇ γὰρ ἱερᾷ: Σημεῖωσαι τί ἐστὶ τό, «γεύσασθαι καὶ
15 ἴδετε».

Εἰς τὸ κεφάλαιον Δ'

Α'. Οὕτω πρὸς τὸ ἕν: Τουτέστι πρὸς τὸ νοητὸν καὶ πνευματικόν.

Εὐόσμου περιαγωγῆς: Ἄντι τοῦ θυμιάσαντος τοῦ ἐπισκόπου πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν.

Β'. Μελώδημα: Τὸ «Ἅγιος» δηλονότι, ἢ καὶ τὸ «Ἀλληλουῖα».

Καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶ: Δι' αὐτοῦ γὰρ ἅπαν ἅγιον τελειοῦται.

Γ'. § 1. Τοῖς ἱεροῖς: Σημεῖωσαι ἀληθῶς θεῖον λόγον, ὅτι
25 δεῖ τοὺς θείους ἄνδρας κεκαλυμμένας ἔχειν ἀπὸ δόξης κενῆς τὰς τῆς ἀρετῆς πράξεις.

Ἄγαλμα: Εἰκὼν.

σκουν ἄλλους, χωρὶς νὰ πράττουν ὅσα διδάσκουν, εἶναι ἀσεβεῖς. Γιατὶ πρέπει νὰ πράττει κανεὶς καὶ μετὰ νὰ διδάσκει, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Κύριος: «ὅποιος ἔπραξε καὶ δίδαξε αὐτὰ θὰ ὀνομαστεῖ μέγας»¹⁰.

Θεσμοθεσίας: Τοῦ θείου νόμου.

Οὐ τολμητέον: Νὰ φοβηθεῖς πάρα πολύ.

Ἄρμοστήν: Δηλαδή ἀρμόδιον. Ἄρμοστή ἔλεγαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν ἄρχοντα ποὺ καθιστοῦσαν στὶς πόλεις ποὺ εἶχαν στὴν ἐξουσία τους, ἀπὸ τὸ ρῆμα ἀρμόζειν, νὰ ζοῦν δηλαδή οἱ ὑπήκοοι σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Γι' αὐτὸ ἐξάλλου καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἄρμοστές' καλοῦσαν ἐκείνους ποὺ ρύθμιζαν τὴν ὀρθὴ ζωὴ, ὅπως δηλώνει σαφῶς ὁ κωμικὸς Πλάτωνας στὴν κωμωδία του Πρέσβεις. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν ἀρμοστή ὀνόμασε εἰδικὰ τὸν ἐπίσκοπο, τὸν ἄρχοντα τῆς Ἐκκλησίας.

Τῆ γὰρ ἱερᾶ: Σημείωσε τί σημαίνει τὸ «γεύσασθε καὶ ἴδετε»¹¹ (= γευθεῖτε καὶ δεῖτε).

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Α'. § 1. Οὕτω πρὸς τὸ ἓν: Δηλαδή πρὸς τὸ νοητὸ καὶ πνευματικόν.

Εὐδόσμου περιαγωγῆς: Ἄντι νὰ πεῖ, 'ἀφοῦ θυμίασε ὁ ἐπίσκοπος ὅλη τὴν ἐκκλησία'.

Μελώδημα: Δηλαδή τὸ "Ἄγιος, ἅγιος...", ἢ καὶ τὸ "Ἀλληλούια".

Β'. Καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶ: Γιατὶ μέσω αὐτοῦ ὀλοκληρώνεται κάθε ἅγιο.

Γ'. § 1. Τοῖς ἱεροῖς: Σημείωσε ἓνα ἀληθινὸ θεῖο λόγο· ὅτι πρέπει οἱ θεῖοι ἄνδρες νὰ ἔχουν τὶς πράξεις τῆς ἀρετῆς προφυλαγμένες ἀπὸ τὴν κενὴ δόξα.

Ἄγαλμα: Εἰκόνα.

11. Ψαλμ. 33,9.

Εἰ θέμις: Εἰ δίκαιον.

*Ἐν τῇ εἰκόνι: Εἰ καὶ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ πάντῃ ὅμοιον ἔχει ἢ εἰκῶν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλ' ἢ οὐσία, φησί, διάφορος· ἢ μὲν γὰρ ἄψυχος, τὸ δὲ ἔμψυχον· καὶ τὸ μὲν ἀληθινὸν ζῶον ἔμ-
5 πνουν, τὸ δὲ τοῦ ζωγράφου ἔργον ἐκ κηροῦ καὶ χρωμάτων· ἐν τούτῳ τοίνυν τῆς διαφορᾶς θεωρουμένης, ἢ ταυτότης ἐν ἀμφοτέροις τῇ ὁμοιότητι διάφορος.*

Ἴνδαλμα: Ὁμοίωμα.

Εἰκότως: Πρὸς τὸ θεῖον κάλλος δηλονότι.

10 *Δρῶσι: Πράττουσιν.*

Εἰς τὸ θεαθῆναι: Σημεῖωσαι, πῶς ἐκλαμβάνει τὸ μὴ δεῖν ἡμῶν τὰς εὐποιίας ἐκπομπεύειν.

*Εἰσὶν εὐωδίας: Τουτέστιν, ὁ Θεὸς (τοῦτο γὰρ ἡ εὐωδία), τὸ ἀληθῶς καλὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῶν, εἰς ἅπαντας οὐκ ἐπιστρέφε-
15 ται, τουτέστιν οὐ φροντίζει κενოდόξως τῶν μὴ ἀποδεχομένων ἔσθ' ὅτε τὰς παρ' αὐτοῦ κρίσεις, οὐδὲ ἐπιτηδεύει δόξαν ἔχειν παρὰ ἀνθρώποις.*

§ 2. Ὡς κρυφίων: Πολλάκις ἐν τῷ Περὶ θείων ὀνομάτων ἐδηλώσαμεν, τί νοητὸν καὶ τί νοερὸν. Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθά
20 φησιν, ὅτι τῷ ἐπισκόπῳ, ἀγίῳ ὄντι, ὡς συγγενεῖ τοῦ θείου φωτὸς ἀποκαλύπτει ὁ Θεός, οὐ δι' ἑτέρου διδασκάλου, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν φωτίζων, τὸ μυστήριον τῆς θεωρίας καὶ τοῦ μύρου· διὸ αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ οὐ περίκειται κάλυμμα κατὰ τοῦ θείου μύρου, ἀλλ' «ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ», κατὰ τὸν Ἀπόστολον,
25 θεωρεῖ τὰ μυστήρια, τοῖς δὲ μὴ τελείοις, χρεια συμβόλων· διὸ ταῖς πτέρυξι κεκαλυμμένον γίνεται τὸ ἅγιον μύρον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν λαόν, καὶ διὰ τῆς ἐρμηνείας ἀποκαλύπτοντος τὰ σύμβολα. Ἐπιθεωροῦς δὲ καλεῖ τοὺς ἐπισκόπους, ἐπειδὴ καὶ παρ' Ἑλλησι

Εἰ θέμις: Ἄν εἶναι δίκαιο (ἐπιτρεπτό).

Ἐν τῇ εἰκόνι: Ἄν καὶ ἡ εἰκόνα εἶναι ἀπαράλλαχτη καὶ ὁμοια μὲ τὸ πρότυπο, ἀλλὰ ἡ οὐσία της, λέει, εἶναι διαφορετική· ἡ εἰκόνα δηλαδή εἶναι ἄψυχη, ἐνῶ τὸ πρότυπο ἔμψυχο. Καὶ αὐτὸ εἶναι ζῶο ἀληθινό, μὲ ψυχὴν, ἐνῶ ἡ εἰκόνα ἔργο τοῦ ζωγράφου ἀπὸ κερὶ καὶ χρώματα. Θεωρούμενη λοιπὸν ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς αὐτό, εἶναι διαφορετικὴ στὰ δύο ἢ ταυτότητα ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα.

Ἰνδαλμα: Ὁμοίωμα.

Εἰκότως: (Ὅπως ταιριάζει) δηλαδή στὸ θεῖο κάλλος.

Δρῶσι: Πράττουν.

Εἰς τὸ θεαθῆναι: Σημείωσε, πῶς ἀντιλαμβάνεται τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ διασαλπίζομε τίς ἀγαθοεργίες μας.

Εἰσὶν εὐωδίας: Δηλαδή ὁ Θεὸς (αὐτὸ σημαίνει ἡ εὐωδία) πράττοντας ἀπὸ μόνος του τὸ ἀληθινὰ καλό, δὲν στρέφεται σὲ ὄλους, δηλαδή δὲ φροντίζει γιὰ ὅσους ἀπὸ κενοδοξία δὲν ἀποδέχονται κάποτε τίς ἀποφάσεις του οὔτε ἐπιδιώκει νὰ τὸν δοξάζουν οἱ ἄνθρωποι.

§ 2. Ὡς κρυφίων: Συχνὰ κάναμε τὴ διάκριση στὸ ἔργο του Περὶ θείων ὀνομάτων τί εἶναι νοητὸ καὶ τί νοερό. Αὐτὸ λοιπὸν λέει κι ἐδῶ· ὅτι δηλαδή στὸν ἐπίσκοπο, πού εἶναι ἅγιος, γιὰτὶ συγκενεύει μὲ τὸ θεῖο φῶς, ἀποκαλύπτει ὁ Θεός, ὄχι μέσω κάποιου ἄλλου δασκάλου, ἀλλὰ φωτίζοντάς τον ὁ ἴδιος, τὸ μυστήριον τῆς θεωρίας καὶ τοῦ μύρου. Γι' αὐτὸ ὁ ἐπίσκοπος δὲν βάζει κάλυμμα στὴν ἐπάλειψη τοῦ θείου μύρου, ἀλλὰ θεωρεῖ τὰ μυστήρια, κατὰ τὸν θεῖο Ἀπόστολο, μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο¹. Ἐνῶ στοὺς μὴ τέλειους ὑπάρχει ἀνάγκη συμβόλων. Γι' αὐτὸ σκεπασμένο μὲ τὰ φτερὰ γίνεται τὸ ἅγιο μύρο μὲ τὸν ἱεράρχη νὰ μεσολαβεῖ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ν' ἀποκαλύπτει μὲ τὴν ἑρμηνεία του τὰ σύμβολα. Θεωροὺς ὀνομάζει τοὺς ἐπισκόπους, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἕλληνες καλοῦσαν θεωροὺς ἐκείνους πού

1. Β' Κορ. 3,18.

θεωροὶ ἐκαλοῦντο οἱ προβαλλόμενοι παρὰ πάντων ἐπερωτῶν τὸν Θεὸν περὶ μελλόντων, καὶ θυσίας ὑπὲρ αὐτῶν προσφέρειν καὶ ἐξιλεοῦσθαι ὑπὲρ αὐτῶν. "Ανομοίους" δὲ καλεῖ τοὺς ἀτελεῖς τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ αὐτῶ ἔθος. Οὐδὲ γὰρ ἀποκρύπτεται τοὺς
5 νοερούς, ἀλλ' ἀφανής ἐστι τοῖς βιβλίοις.

Αἰνιγμάτων: Δι' αἰνιγμάτων γὰρ καὶ συμβόλων πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν αὐταὶ αἱ τάξεις φωτίζονται.

§ 3. Τῆς τῶν ἱεραρχικῶν: Τελειοῖ γὰρ πάντα τὸ θεῖον μύρον ἐπιχριόμενον, ὡσπερ ἡ μετάληψις τοῦ ἀγίου σώματος καὶ
10 αἵματος.

Τῶν θείων: Πάντες γὰρ εὐωδιαζόμενοι τῆς θείας μυστικῆς εὐωδίας μεταλαμβάνουσιν ἀναλόγως.

Ἐνεργουμένων: Τῶν δαιμονώντων καὶ εἰς ἀσέλγειαν τετραμμένων, περὶ ὧν καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου κεφαλαίῳ φησί.
15 'Πτοίαν' δὲ λέγει, οἶονεὶ θόρυβον, φόβον, πτόησιν, ἀπάτην.

Τοῖς δὲ εἰς νοῦν: Διὰ τοὺς ἐν μετανοίᾳ φησίν.

"Αγουσιν: Εὐτακτος ἀκολουθία καὶ ἀνάβασις τοῖς ἀγίοις κατάλληλος.

Τὸ ἐνοειδές: Τὸ ἐνοειδές φησι τὸ πρὸς τὸ ἐν, ἡγουν τὸν τὸ
20 Θεῖον ὀρῶντα αὐτὸν νοῦν, ὃν καὶ ἐνοῦσθαι λέγει πρὸς αὐτὸ τὸ ἐν καὶ τῆς τούτου ἀποπληροῦσθαι ἐνώσεως.

§ 4. Τί δέ: Κατ' ἐρώτησιν ἀνάγνωθι τὸ χωρίον.

Εἰ γὰρ ἡ τῶν: "Ὅτι ἡ αἰσθητῆ εὐωδία τρέφει τὴν αἴσθησιν καὶ εὐεκτεῖν ποιεῖ.

25 Κριτικοῦ: Κριτικόν φησι τὸ τῆς ψυχῆς διακριτικόν, ἥτοι τὸ νοερόν, ὅπερ εἰ μὴ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ροπῆς καθαρεύοι, οὐκ ἂν ἐν αἰσθήσει τῆς θείας εὐωδίας γενήσεσθαι λέγει.

"Ὀλβον: Πλοῦτον.

Ἡδόμενοι: Ἀντὶ τοῦ εὐωδιαζόμενοι.

30 § 5. Τῆς κατὰ νοῦν: Τὸ κατὰ νοῦν, ἐπὶ ἀγγέλων.

Δυοκαιδεκάδι σημαίνεται: Τίνος τύπος αἱ ιβ' πτέρυγες. Σημεῖωσαι δὲ τὸ μέγεθος τῶν σεραφίμ.

πρότειναν ὅλοι νὰ σταλοῦν γιὰ νὰ ρωτήσουν τὸ Θεὸ γιὰ τὰ μέλλοντα καὶ νὰ προσφέρουν θυσίες γιὰ λογαριασμό τους καὶ νὰ ἐξιλεώσουν τὸ Θεὸ γιὰ χάρη τους. Ἀνόμοιους καλεῖ ὅσους ἀπὸ τὸ λαὸ εἶναι ἀτελεῖς· γιὰτὶ αὐτὸ συνηθίζει νὰ κάνει. Οὔτε δηλαδὴ ξεφεύγει τοὺς νοερούς, ἀλλὰ δὲν φαίνεται μέσα στὰ βιβλία.

Αἰνιγμάτων: Αὐτὲς οἱ τάξεις φωτίζονται μὲ αἰνίγματα καὶ σύμβολα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀσθένειά τους.

§ 3. Τῆς τῶν ἱεραρχικῶν: Τὸ θεῖο μύρο ἀγιάζει καθέναν ποὺ τὸ ἀλείφεται, ὅπως ἡ μετάληψη τοῦ ἀγίου σώματος καὶ αἵματος.

Τῶν θείων: Ὅλοι ὅσοι εὐωδιάζονται μετέχουν ἀνάλογα τὴν θεία μυστικὴ εὐωδία.

Ἐνεργουμένων: Ὅσοι εἶναι δαιμονισμένοι καὶ παραδομένοι στὴν ἀσέλγεια, γιὰ τοὺς ὁποίους μίλησε καὶ στὸ προηγούμενο κεφάλαιο. Ἐπιτοίαν' καλεῖ ἓνα πράγμα σὰν θόρυβο, φόβο, τρόμαγμα, ἀπάτη.

Τοῖς δὲ εἰς νοῦν: Μιλáει γι' αὐτοὺς ποὺ εἶναι σὲ μετάνοια.

Ἄγουσιν: Ἀκολουθία εὐρυθμὴ καὶ ἀνάβαση κατάλληλη στοὺς ἀγίους.

Τὸ ἐνοειδές: Ἐνοειδές λέει τὸν ἴδιο τὸ νοῦ ποὺ ἀποβλέπει στὸ ἓνα, δηλαδὴ τὸ Θεῖο, καὶ ποὺ ἐνώνεται, λέει, μ' αὐτὸ τὸ ἓνα καὶ τὸν γεμίζει τέλεια μὲ τὴν ἔνωσή του.

§ 4. Τί δέ: Τὸ χωρίο διάβασέ το σὰν ἐρώτηση.

Εἰ γὰρ ἡ τῶν: Ὅτι ἡ αἰσθητὴ εὐωδία τρέφει τὴν αἴσθησι καὶ τὴν κάνει νὰ λειτουργεῖ σωστά.

Κριτικοῦ: Κριτικὸν ὀνομάζει τὴ διακριτικὴ ἰκανότητα τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ τὸ νοερό, ποὺ ἂν δὲν εἶναι καθαρὸ ἀπὸ τὴ ροπὴ στὸ χειρότερο, λέει ὅτι δὲ θὰ αἰσθανθεῖ τὴ θεία εὐωδία.

Ὅλβον: Τὸν πλοῦτο.

Ἡδόμενοι: Ἀντὶ εὐωδιαζόμενοι, δεχόμενοι τὴν εὐωδία.

§ 5. Τῆς κατὰ νοῦν: Ἡ ἔκφρασις 'κατὰ νοῦν' λέγεται γιὰ τοὺς ἀγγέλους.

Δυοκαιδεκάδι σημαίνεται: Τίνος τύπος εἶναι οἱ δώδεκα φτεροῦγες. Σημείωσε τὸ μέγεθος τῶν σεραφίμ.

Θεολογίαν: « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος ».

Κακίας τε ἅμα: Σημείωσαι, ὅτι οὐ μόνον κακίας, ἀλλὰ καὶ λήθης ἀμετόχους τὰς ἄνω δυνάμεις φησὶν ὁ πατήρ.

Ἐπιστήμην: Καλῶς συνῆψε τῇ ἐπιστήμῃ τὴν νόησιν· ἡ γὰρ
5 ἀκριβῆς περὶ ὅτουοῦν κατανόησις ἐπιστήμην τούτου ἐργάζεται.

§ 6. Τὰς μὲν οὖν: Τίς ἡ ἰδιότης τῶν σεραφίμ, καὶ ὅτι ταύτην προεῖπε.

Τῶν ὑπερουρανίων: Ἐν τῇ Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας πραγματεία φησί.

10 § 7. Τὸ μὲν οὖν: Θεωρία τῶν ἁγίων σεραφίμ. Σημείωσαι ὅλον τὸ χωρίον, ὅπως ἐκδίδωσιν ἐν αὐτῷ νοεῖν ἡμᾶς τὰ περὶ τῶν ἄνω δυνάμεων γεγράμμενα ἐν τοῖς προφήταις.

Ἐξαπλῆν θέσιν: Ἐξαπλῆν θέσιν τὸ ἐξ εἶναι πτέρυγας φησι.

Πρῶτα καὶ μέσα: Εἴρηται ἐν τοῖς πρὸ τούτου, πῶς χρῆ ἐκ-
15 δέχεσθαι τὰς πρῶτας καὶ μέσας καὶ τελευταίας δυνάμεις τῶν νοερῶν.

Διάπλασιν: Οὐ γὰρ ἀληθῆ πτερὰ ἔχουσι.

Τῶν πτερῶν: Σημείωσαι δέ, πῶς ἔλαβε τὰ περὶ τῶν πτε-
ρύγων τῶν σεραφίμ, καὶ ὅτι καθ' ὅλον αὐτὰ ἵπταντο, μηδὲν
20 ἔχοντα ὑφειμένον καὶ ταπεινόν.

§ 8. Εἰ δὲ τὰ πρόσωπα: Σημείωσαι ὠραιοτάτην θεωρίαν καὶ ξένην, διὰ τί οἱ σεραφίμ τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς πόδας καλύπτουσι τοῖς πτεροῖς, τοῖς δὲ μέσοις πέτανται.

§ 9. Καὶ τοῦτο δέ: Ἐρμηνεία τῶν σεραφίμ.

25 § 10. Τῆς οὐσιώδους: Ἐν τῷ Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας λόγῳ ἐσαφηνίσθη, τί ἐστὶν ἐπὶ ἀγγέλων οὐσιώδης ἕξις, ἐν ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ.

α'. Οὐκ ἠγνόησεν: Ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἴσασιν, ὅτι ὁ ἀγιάζων Ἰησοῦς καὶ ἠγιάσθη, καὶ πότε, καὶ πῶς.

30 Κατεληλυθότα: Τουτέστιν ἄνθρωπον γενόμενον.

Θεολογίαν: Ἐννοεῖται τὸ “ Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος”.

Κακίας τε ἅμα: Ὁ θεῖος Πατέρας χαρακτηρίζει τὶς ἄνω δυνάμεις ὄχι μόνον ἀμέτοχες τῆς κακίας, ἀλλὰ καὶ τῆς λήθης.

Ἐπιστήμην: Καλῶς συνέδεσε τὴ νόηση μὲ τὴν ἐπιστήμην. Γιατὶ ἡ ἀκριβὴς κατανόηση γιὰ κάτι προκαλεῖ τὴν ἐπιστήμη του.

§ 6. Τὰς μὲν οὖν: Μιλᾷει γιὰ τὴν ιδιότητα τῶν σεραφίμ καὶ λέει ὅτι μίλησε ἤδη γι’ αὐτήν.

Τῶν ὑπερουρανίων: Μιλᾷει στὴν πραγματικότητα Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας.

§ 7. Τὸ μὲν οὖν: Θεωρία τῶν ἁγίων σεραφίμ. Σημείωσε ὅλο τὸ χωρίο, πῶς μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα ν’ ἀντιληφθοῦμε ὅσα εἶναι γραμμένα γιὰ τὶς ἄνω δυνάμεις μέσα στοὺς προφήτες.

Ἐξαπλῆν θέσιν: Ἐξαπλή θέσις ὀνομάζει τὴν ὑπαρξὴ ἐξι φτερῶν.

Πρῶτα καὶ μέσα: Στὰ προηγούμενα λέχθηκε πῶς πρέπει νὰ ἀντιλαμβανόμαστε τὶς πρῶτες, τὶς μέσες καὶ τὶς τελευταῖες δυνάμεις.

Διάπλασιν: Δὲν ἔχουν βέβαια ἀληθινὲς φτεροῦγες.

Τῶν πτερῶν: Σημείωσε πῶς δέχθηκε τὸ ὅτι τὰ σεραφίμ ἔχουν φτερὰ καὶ ὅτι συνέχεια αὐτὰ πετοῦσαν καὶ δὲν εἶχαν τίποτε τὸ μειωμένο καὶ ταπεινό.

§ 8. Εἰ δὲ τὰ πρόσωπα: Σημείωσε τὸ ὠραιότατο καὶ ἀσυνήθιστο θέαμα: γιατί τὰ σεραφίμ σκεπάζουν μὲ τὰ φτερὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὰ πόδια, ἐνῶ μὲ τὰ μεσαῖα πετοῦν.

§ 9. Καὶ τοῦτο δέ: Ἐρμηνεία τῶν σεραφίμ.

§ 10. Τῆς οὐσιώδους: Διασαφηνίστηκε στὸ ἔργο Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας, τί σημαίνει στοὺς ἀγγέλους ἡ οὐσιώδης ἔξις, στὸ ἕβδομο κεφάλαιο.

α’. Οὐκ ἠγνόησεν: Καὶ οἱ ἅγιοι ἀγγελοι γνωρίζουν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ποὺ μᾶς ἀγιάζει, ἀγιάσθηκε καὶ πότε καὶ πῶς ἀγιάσθηκε.

Κατεληλυθότα: Δηλαδή ὅταν ἐγινε ἄνθρωπος.

β'. Πρὸς τοῦ Πατρός: Τοῦτό φησι διὰ τὸ μίαν εἶναι τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν ἐνέργειαν. Σημείωσαι δὲ τὴν ἀπαράβλητον ὀρθοδοξίαν τοῦ μεγάλου Διονυσίου, καὶ πῶς ἐφύλαξε τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡς Θεός, πάντα, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἠγιασθη ὑπὸ τε τοῦ Πατρός καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἐπεὶ καὶ Θεός, καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰδυῖων καὶ τῶν οὐρανίων τάξεων τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, τουτέστι, τὸν αἴτιον αὐτῶν καὶ τὸν δημιουργὸν τὸν Ἰησοῦν, ὅτι κἂν ἀγιάζεται, ἀλλ' οὐδὲν καὶ οὕτως ἔχει τὸ κατ' οὐσίαν ἀναλλοίωτον· Θεὸς γάρ. Σημείωσαι δὲ ὅτι
10 τὴν οἰκείαν οἶδεν ἀρχὴν ἐκ τῆς θεουργίας αὐτοῦ.

δ'. Σεραφὶμ περιίστησι: Σημείωσαι, διὰ τί τῷ θείῳ μύρῳ περιίστανται τὰ ἑξαπτέρυγα. Ἀπαράλλακτον δὲ εἶπεν ἢ ὡς πρὸς τὸ κατὰ πάντα τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως ὁμοιωθῆναι ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, ἢ ὡς μὴ ὑπομείναντα παραλλαγὴν ἢ τροπῆς
15 ἀποσκίασμα κατὰ τὴν θεότητα, ἐν τῷ προσλαβεῖν τὸ ἀνθρώπινον. Σημείωσαι δὲ τὴν ὀλικὴν ἐνανθρώπησιν, διὰ τοὺς ἄνουν αὐτὸν λέγοντας.

ε'. Τὸν ἀγιαζόμενον: Μᾶλλον τότε οὕτως ἐφέρετο ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· «ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ ὁ ἀγιαζόμενος».

20 Τὸ μύρον: Διὰ τί σταυροειδῶς τὸ μύρον ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ ἐκχεῖται.

Ἐπ' ὄψιν ἄγει: Ἀντὶ τοῦ φανερωῶς κηρύττει.

Θεογενεσίας καταδεόμενον: Ἀνέστη γὰρ τριήμερος, μὴ κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου.

25 Ἀκρατήτω: Ἀνέστη γὰρ τριήμερος μὴ κρατηθεὶς.

Τοὺς εἰς τὸν θάνατον: Ἔστι γὰρ ἀπόκρυφος ἡ αἰτιολογία τοῖς πολλοῖς τοῦ μυστηρίου, διὰ τί τὸ εἰς Χριστὸν βάπτισμα, ὅτιπερ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζομεθα.

β. Πρὸς τοῦ Πατρός: Αὐτὸ τὸ λέει γιὰτὶ εἶναι μία ἡ ἐνέργεια τῆς ἁγίας Τριάδος. Σημείωσε καὶ τὴν ἀπαράμιλλη ὀρθοδοξία τοῦ μεγάλου Διονυσίου καὶ πῶς φύλαξε τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ θεότητα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ καὶ στὴ σάρκα. Ὁ Ἰησοῦς δηλαδὴ, πού ὡς Θεὸς ἀγιάζει τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἀγιάσθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ εἶναι καὶ Θεός, καὶ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ οἱ οὐράνιες τάξεις γνώρισαν τὴν ἴδια τους ἀρχή, δηλαδὴ τὸν αἰτιό τους καὶ τὸν δημιουργὸ Ἰησοῦ, ὅτι κι ἂν ἀκόμα ἀγιάζεται, ἔχει ὡστόσο κι ἔτσι ἀναλλοίωτη τὴν οὐσία του, ἀφοῦ εἶναι Θεός. Σημείωσε ὅτι γνωρίζει τὴν ἴδια του τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ θεϊκὸ ἔργο του.

δ'. Σεραφὶμ περίστησι: Σημείωσε γιὰτὶ στὸ θεῖο μύρο στέκονται ὀλόγυρα τὰ ἐξαπτέρυγα. Χρησιμοποίησε τὴ λέξη ἀπαράλλακτος ἢ ἐπειδὴ ἐξομοιώθηκε σὲ ὅλα μὲ ἑμᾶς κατὰ τὴ φύση χωρὶς τὴν ἁμαρτία, ἢ ἐπειδὴ δὲν δέχθηκε παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα κατὰ τὴ θεότητα προσλαμβάνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση. Σημείωσε ἀκόμη καὶ τὴν ὀλικὴ ἐνανθρώπηση, γι' αὐτοὺς πού λένε ὅτι στερεῖται νοῦ.

ε'. Τὸν ἀγιαζόμενον: Τότε μᾶλλον ἔτσι λεγόταν στὴν πρὸς Ἑβραίους: «τόσο αὐτὸς πού ἀγιάζει ὅσο κι αὐτὸς πού ἀγιάζεται»².

Τὸ μύρον: Ἐκθέτει γιὰ ποιό λόγο τὸ μύρο χύνεται σταυρωτὰ στὸ βαπτιστήριον.

Ἦπ' ὄψιν ἄγει: Ἀντὶ νὰ πεῖ, κηρύττει φανερά.

Θεογενεσίας καταδεόμενον: Ἀναστήθηκε δηλαδὴ τριήμερος, χωρὶς νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὸ θάνατο.

Ἀκρατήτω: Ἀναστήθηκε δηλαδὴ τριήμερος χωρὶς νὰ κρατηθεῖ.

Τοὺς εἰς τὸν θάνατον: Εἶναι κρυφὴ γιὰ τοὺς πολλοὺς ἡ αἰτιολογία τοῦ μυστηρίου, γιὰτὶ δόθηκε τὸ βάπτισμα στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, διότι βαπτίζομαστε στὸ θάνατό του.

2. Ἑβρ. 2,11.

§ 11. Ἀνθρωποπρεπῶς. Σημείωσαι καὶ ἐνταῦθεν, ὁ Χριστός, καὶ ὡς ἄνθρωπος, δέχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγιαζόμενος, καὶ ὡς Θεός, δίδωσιν αὐτό. Σημείωσαι καὶ τὸ τῆς οὐσιώδους θεότητος, καὶ ὅτι ἀναλλοίωτος ἔμεινεν.

5 Ἐξεί τὸ θεϊότατον: Εἰ, ἐπὶ τῶν ἀγγέλων οὐσιώδεις ἕξεις ἀκούοντες, οὐ ποιότητας ἐξωθεν κατὰ συμβεβηκὸς ἐπιγινόμενας νοοῦμεν, ὡς καὶ πρὸ ὀλίγου εἴρηται, καὶ ἐν τῷ Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας λόγῳ κεφαλαίῳ ἐβδόμῳ διεσαφήσαμεν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ καὶ ὑπὲρ οὐσίαν κυρίως ὄντος Θεοῦ τὴν
10 ἕξιν οὐ ποιότητα δεξόμεθα, τὴν ἐπὶ τοῖς συνθέτοις συμβαίνουσαν, ἀλλ' ἕξιν οὐσιώδους θεότητος, τὴν φυσικῶς ἔχουσαν ἐξ αὐτῆς τὰ τῆς ἀγαθότητος ἅπαντα. Τέως δὲ σημαίνει, ὅτι καὶ ἡ θεότης οὐκ αὐτοουσία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας δόξα.

§ 12. Θυσιαστηρίου: Ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον μύρω τε-
15 λειοῦται, καὶ διὰ τί.

Θυσιαστήριον Ἰησοῦς: Ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶ τὸ θυσιαστήριον· καὶ σημείωσαι τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος τοῦ τοιούτου θυσιαστηρίου, ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστός.

Μυστικῶς ὀλοκαυτούμενοι: Τὸ τέλος αἰνίττεται τοῦ πεντη-
20 κοστοῦ ψαλμοῦ.

Μύρου τελετήν: Ὅτι μύρου τελετὴ ἐκλήθη, καὶ διὰ τί.

Θεουργικῶς ἅπαντα: Ὁ φησι τοῦτό ἐστι· Πάσης θείας θεοφανείας καὶ ἐργασίας διὰ συμβόλων δεικνυμένης, ἀκόλουθον τοῦ ἀλληλουϊᾶ τοῦ τῶν προφητῶν μέλους τὸ σύμβολον, θεώρη-
25 σαι τί δηλοῖ.

Φασὶν οἱ τὰ Ἑβραίων: Σημείωσαι κατὰ Ἀκεφάλων.

Θεοφανείας: Ποῖος λέγεται ψαλμός, καὶ δῆλον ὅτι εἷς τῶν ἐπιγεγραμμένων « Ἀλληλουϊᾶ ».

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

30 § 1. Ἀποκληρώσεις: Ἀποκληρώσεις ταύτας καλεῖ διὰ τὸ

§ 11. Ἀνθρωποπρεπῶς: Σημείωσε κι ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὅτι ὁ Χριστός, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἄνθρωπος, δέχεται τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἀγιάζεται, καὶ ὡς Θεὸς τὸ μεταδίδει. Σημείωσε καὶ τὴν ἔννοια 'τῆς οὐσιώδους θεότητας', καὶ ὅτι ἔμεινε ἀναλλοίωτος.

Ἐξεί τὸ θεϊότατον: Ἄν ἀκούγοντας στοὺς ἀγγέλους νὰ γίνεταί λόγος γιὰ 'οὐσιώδεις ἕξεις', δὲν ἐννοοῦμε ποιότητες ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἔξω κατὰ συμβεβηκός, ὅπως εἶπα καὶ πρὶν ἀπὸ λίγο καὶ διασάφησα στὸ ἕβδομο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου Περὶ οὐρανίας ἱεραρχίας, πολὺ περισσότερο μιλώντας καὶ γιὰ τὸ Θεό, ποὺ εἶναι κατὰ κυριότητα πάνω ἀπὸ τὴν οὐσία, δὲν θὰ δεχτοῦμε τὴν ἕξη ὡς ποιότητα ποὺ συμβαίνει στὰ σύνθετα, ἀλλὰ τὴ θεωροῦμε ὡς ἕξη οὐσιώδους θεότητας, ποὺ ἔχει φυσικὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀγαθότητας. Τώρα ὁμῶς δηλώνει, ὅτι καὶ ἡ θεότητα δὲν εἶναι αὐτοουσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δόξα τῆς οὐσίας.

§ 12. Θυσιαστηρίου: Καὶ τὸ θυσιαστήριο ἀγιάζεται μὲ τὸ μύρο καὶ ἐξηγεῖται γιατί.

Θυσιαστήριον Ἰησοῦς: Τὸ θυσιαστήριο εἶναι ὁ Ἰησοῦς. Σημείωσε ἀκόμη τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος τοῦ θυσιαστηρίου ποὺ εἶναι ὁ Χριστός.

Μυστικῶς ὀλοκαυτούμενοι: Ὑπονοεῖ τὸ τέλος τοῦ πεντηκοστοῦ ψαλμοῦ.

Μύρου τελετὴν: Ὅτι ὀνομάστηκε τελετὴ μύρου, καὶ γιατί.

Θεουργικῶς ἅπαντα: Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Σὲ κάθε φανέρωση καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ποὺ δηλώνεται μὲ σύμβολα, ἀκολουθεῖ τὸ ἀλληλούια, σύμβολο τοῦ μέλους τῶν προφητῶν· νὰ ἀναλύσεις τί δηλώνει.

Φασὶν οἱ τὰ Ἑβραίων: Λέγεται κατὰ τῶν Ἀκεφάλων.

Θεοφανείας: Ποιὸς ψαλμὸς λέγεται, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι ἓνας ἀπὸ ὅσους ἔχουν ἐπιγραφὴ τὸ Ἀλληλούια.

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

§ 1 Ἀποκληρώσεις: Χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομα ἀποκληρώ-

ἐκάστην τάξιν ἱερατικὴν ἀφωρισμένως ἔχειν ἱερατείας ὑπηρεσίας, οἷον ἀποκεκληρωμένας αὐτῇ, ὡς ὑπερβῆναι οὐ δύναται· δῆλον γὰρ ἐστὶ τὸ ἔργον τοῦ διακόνου καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Δυνάμεις δὲ καὶ ἐνεργείας ἐν τούτοις, ἔστι μὲν λαβεῖν ἐφ' ἐνὸς
5 νοήματος, τὸ αὐτὸ δηλούντων· τὴν γὰρ τοῦ καθαίρειν καὶ φωτίζειν διδασκαλικῶς δύναμιν ἔχειν λέγονται οἱ ταῦτα ἐνεργεῖν ἀφιέμενοι· ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως διαστείλασθαι, ὡς δυνάμεις μὲν λαβεῖν τὰς πνευματικὰς δωρεὰς καὶ ἀξίας, ἐνεργείας δὲ τὰς λειτουργίας· τὰς γὰρ τελειώσεις, πρόδηλον, ὡς ἐπὶ τῶν καταστά-
10 σεων, ἡγουν χειροτονιῶν ἐκκληψόμεθα.

Καὶ τὴν μὲν: Ἐξῆς σαφηνίζει, τίς τε ἡ τριαδικὴ διαίρεσις, καὶ τίς ἡ τριάς τῶν ὑπερβεβηκτικῶν τάξεων, περὶ ὧν καὶ προεξέθετο ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος λόγου. Καὶ σημείωσαι ὅτι ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας τριαδικὴ διαί-
15 ρεσίς ἐστι, καὶ ὅποια.

Ἡ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ παράδοσις διαιρεῖται

εἰς μυστήριον· τοῦτο γὰρ ἡ τελετὴ, εἰς μύστην, εἰς μνουμένους.

§ 2. Ἡ μὲν ἀγιωτάτη: Τίς ἡ ἐν οὐρανοῖς ἱεραρχία, καὶ ὅτι τελετὴ ἐστὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας ἢ τοῦ Θεοῦ κατὰ δύναμιν
20 γνῶσις καὶ ἔξις. Μῦσται δὲ ταύτης αἱ περὶ Θεὸν πρῶται τάξεις, τελούμενοι δὲ αἱ μετ' αὐτὰς παρ' αὐτῶν μνούμενοι καὶ διδασκόμενοι τάξεις.

Μετ' ἐκείνην: Τίς ἡ κατὰ τοὺς δύο λαοὺς ἱεραρχία.

Τὴν κατὰ νόμον: Περὶ τῆς κατὰ νόμον ἱεραρχίας.

25 Οὐκ εὐδιάκριτον: Σημείωσαι, ὅτι οὐκ εὔληπτον λέγει καὶ εὐδιάκριτον τὴν τῶν νομικῶν διατάξεων θεωρίαν καὶ ἀλληγορίαν.

Ταύτη δὲ τῇ κατὰ νόμον: Τίς ἡ τελετὴ τῶν ἐν νόμῳ.

σεις, ἔπειδὴ κάθε ἱερατικὴ τάξις ἔχει καθορισμένες ἱερατικὰς ὑπηρεσίας, πὺ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἀπονεμημένες (ἀποκληρώμενες) σ' αὐτὴ πὺ δὲν μπορεῖ νὰ τις παραβεῖ. Εἶναι δηλαδὴ φανερό τὸ ἔργο τοῦ διακόνου καὶ ὁμοία καὶ τῶν ἄλλων. Σ' αὐτὰ μπορούμε νὰ λάβομε τὰ ὀνόματα δυνάμεις καὶ ἐνέργειες μὲ τὸ ἴδιον νόημα, γιὰτὶ δηλώνουν τὸ ἴδιον. Γιὰτὶ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν νὰ τελέσουν αὐτὰς τις ἐνέργειες λέμε ὅτι ἔχουν τὴ δύναμη νὰ καθαίρουν καὶ νὰ φωτίζουν διδάσκοντας. Μπορούμε ὁμως νὰ κάνομε καὶ ἄλλη διάκριση, νὰ θεωρήσομε ὡς δυνάμεις τις πνευματικὰς δωρεὰς καὶ τιμὰς, καὶ ὡς ἐνέργειες τις διακονίες. Ἐνῶ τις τελειώσεις προφανῶς θὰ τις ἐκλάβομε στὶς ἀναδείξεις, δηλαδὴ στὶς χειροτονίες.

Καὶ τὴν μέν: Στὴ συνέχεια σαφηνίζει, ποιά εἶναι ἡ τριαδικὴ διαίρεση καὶ ποιά εἶναι ἡ τριάδα τῶν ἀνωτέρων τάξεων, γιὰ τις ὁποῖες ἔχει μιλήσει στὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τούτου. Καὶ σημείωσε, ὅτι στὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν ὑπάρχει τριαδικὴ διαίρεση ὡς ἑξῆς.

Ἡ δικὴ μας ἱερὰ παράδοση διαιρεῖται:

Στὸ μυστήριον· αὐτὸ εἶναι ἡ τελετὴ, σὲ μύστη, στοὺς μυουμένους.

§ 2. Ἡ μὲν ἀγιωτάτη: Ποιά εἶναι ἡ ἱεραρχία τῶν οὐρανῶν καὶ ὅτι τελετὴ τῆς οὐράνιας ἱεραρχίας εἶναι ἡ κατὰ δύναμιν γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ ἕξις (ἀπόκτησις). Μύστες τῆς ἱεραρχίας εἶναι οἱ γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸν πρῶτες τάξεις, ἐνῶ τελούμενες ἢ μυσταγωγούμενες εἶναι οἱ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰς πὺ οἱ ἴδιες τις μυοῦν καὶ τις διδάσκουν.

Μετ' ἐκείνων: Ποιά εἶναι ἡ ἱεραρχία κατὰ τοὺς δύο λαοὺς¹.

Τὴν κατὰ νόμον: Ὁ λόγος γιὰ τὴν ἱεραρχίαν κατὰ νόμον.

Οὐκ εὐδιάκριτον: Σημείωσε ὅτι δὲν θεωρεῖ εὐνόητη καὶ εὐδιάκριτη τὴ θεωρία καὶ τὴν ἀλληγορίαν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου.

Ταῦτη δὲ τῇ κατὰ νόμον: Ποιά εἶναι ἡ τελετὴ κατὰ νόμον.

1. Τοὺς Ἰουδαίους δηλαδὴ τοῦ νόμου καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ Εὐαγγελίου.

Μύστου καὶ ἡγεμόνος: Μωσέως δηλαδή.

Ἱερογραφῶν τὴν: Κατὰ τὸ εἰρημένον· «ὄρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει».

Τὴν τελειοτέραν: Περὶ τῆς νέας ἱεραρχίας τῆς ἐν Ἐκκλησίᾳ λέγει, ὅτι κλήρωσίς ἐστι τῶν κατὰ νόμον. Ταῦτα δὲ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί, καὶ ὁ Κύριος· «οὐκ ἤλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι».

Τῇ μεσότητι: Σημείωσαι, πῶς μέση ἐστὶν οὐρανόθεν ἱεραρχίας, καὶ τῆς νομικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, καὶ πῶς ταῖς δύο κοινωνεῖ, τῇ μὲν τῷ πνεύματι, τῇ δὲ τῷ γράμματι, τουτέστι τοῖς συμβόλοις.

Τὸ τρισσόν: Πῶς ἢ εἰς τρία διαίρεσις τῶν τάξεων.

Θεοειδεῖς τῶν ἱερῶν: Τουτέστιν, εἰς ἱεράν γνῶσιν, καὶ διδασκάλους, καὶ διδασκομένους.

15 Τῶν καθ' ἡμᾶς: Τῶν ἀγγέλων.

Διαιρεῖται ἢ τῶν τελετῶν ἱερουργία

εἰς κάθαρσιν,

μύησιν.

τελείωσιν.

Ἡ τῶν ἱερουργῶν διακόσμησις

εἰς κάθαρσιν

εἰς φωταγωγίαν

εἰς τελείωσιν

20 τῶν ἀτελέστων,

τῶν καθαρθέντων,

τῶν φωτισθέντων.

Ἡ τῶν τελουμένων δύναμις

εἰς καθαιρομένους,

εἰς φωτιζομένους,

εἰς τελειομένους.

§ 3. Δύναμιν τὴν ἱεράν: Ἐν τούτοις σκόπησον εὐκρινῶς δεικνυμένην τὴν τριαδικὴν τῆς ἱεραρχίας διαίρεσιν.

25 Ἡ δὲ τῶν ἱερουργῶν: Περὶ τῶν τελούντων.

Ἀποκαθαίρει: Τί ἐστὶν ἀποκαθαίρειν, καὶ τί τὸ φωτίζειν, καὶ τί τὸ τελειοῦν, εἶπεν ἐν τῷ Περὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἱεραρχίας κεφαλαίῳ γ' περὶ τὸ τέλος, καὶ ὧδε προῖον ἐρεῖ· αὕτη δὲ ἡ τριάς.

Τελειώσεσιν: Πρώτην τὸ καθαίρειν τοὺς ἀτελέστους, μέσσην καθ' ἣν ἄλλους μυοῦσιν, ἐσχάτην δὲ τὸ τελειωθῆναι μόνον.

Ἡ πρώτη μὲν: Ἀντὶ τοῦ ἢ τριάς τῶν ὑποβεβηκυῖων τάξεων.

5 Ἡ τρισσὴ: Τίς ἢ τρισσὴ δύναμις τῶν ἱερέων.

Συνάξεως: Ἀπὸ κοινοῦ τό, ἀποδειχθείσης.

Νῦν δὲ τήν: Ἐκ γὰρ τῶν θείων Γραφῶν καθαιρόμεθα καὶ ἐλλαμπόμεθα πρὸς τὴν ἱερὰν θεογενεσίαν· ἐκ τῆς συνάξεως δὲ καὶ τῆς τοῦ μύρου τελετῆς ἐποστημόνως τελειούμεθα. Σημείω-
10 σαι καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως δηλουμένην τὴν τριαδικὴν διαίρεσιν.

Διαιρεῖται ἡ ἱερατικὴ διακόσμησις

εἰς καθαρτικὴν, φωτιστικὴν, τελειωτικὴν.

§ 4. Ἡ οὐχὶ καὶ τὰς αἰσθητάς: Ὡς ἐπὶ τῆς ὑέλου δεχομένης τὸν ἥλιον, ὅπερ καὶ ἀνωτέρω εἶπε· καὶ οἶον ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἢ
15 τοῦ φωτὸς ἔστιν ἰδεῖν, τοῦ μὲν διὰ τῶν ἀραιῶν καὶ διαφανῶν σωμάτων καταλάμποντος καὶ τὰ παχύτερα καὶ ἀλαμπῆ, τοῦ δὲ πυρὸς διὰ τῆς εὐκαταπρήστου ὕλης καὶ τὰς ἀνεπιτηδείους πρὸς μετουσίαν αὐτοῦ ἐκπυροῦντος φύσεις.

Ἐλλάμπει: Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱεράρχου δηλονότι.

20 Τούτων οὖν ἔστι: Κατὰ κοινοῦ ληπτέον τὸ ἐστί· προσυπακούεται γὰρ ἐπὶ ὄλων τῶν ἐν τῷ τόπῳ.

Θεοπτικῶν, τὸ τοῖς: Σημείωσαι, ὅτι θεοπτικῶς ὁ ἱεράρχης πρῶτον ἐλλάμπεται, εἶτα μεταδίδωσι τοῖς ὑπ' αὐτόν, εἶτα τελειοῖ τούτοις, οἷς μεταδίδωσι τῆς ἐλλάμπσεως.

25 § 5. Πρώτη μὲν ἔστι. Σημειωτέον, πῶς ἢ αὐτὴ πρώτη καὶ ἐσχάτη τάξις.

Ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς: Περὶ τῆς τῶν τάξεων δυνάμεως. Οὕτω δὲ χρὴ νοῆσαι τὰ προκείμενα, ὅτι πάντα μὲν τὰ ἱερατικῶς τελούμενα εἰς τὸν ἱεράρχην τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ὡς αὐτοῦ
30 διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ταγμάτων ταῦτα ἐνεργοῦντος, οἷς καὶ παρέ-

Τελειώσεσιν: Πρώτη τελείωση εἶναι ἡ κάθαρση τῶν ἀτελέστερων· μεσαία ἡ μύηση τῶν ἄλλων· καὶ τελευταία εἶναι μόνη ἡ τελειοποίηση.

Ἡ πρώτη μὲν: Ἐντὶ νὰ πεῖ, ἡ τριάδα τῶν κατωτέρων τάξεων.

Ἡ τρισσὴ: Ποιὰ εἶναι ἡ τριπλὴ δύναμη τῶν ἱερέων.

Συνάξεως: Ἐκ κοινουῦ λέγεται τὸ ἄποδείχθηκε'.

Νῦν δὲ τὴν: Ἐκ τῶν θεῖων Γραφῶν καθαιρόμαστε καὶ φωτιζόμαστε μὲ σκοπὸ τὴν ἱερὴν θεογενεσίαν, ἐνῶ ἀπὸ τῆς σύναξης καὶ τῆς τελετῆς τοῦ μύρου τελειοποιούμεσθα μὲ γνώση. Σημείωσε ὅτι ἐδῶ δηλώνεται ὁμοίαν ἢ τριαδικὴν διαίρεσιν.

[Γιὰ τὶς τάξεις, δηλαδὴ γιὰ τὶς ἱερατικὰς τελειώσεις].

Ἡ ἱερατικὴ διακόσμηση διαιρεῖται

Σὲ καθαρτικὴν, φωτιστικὴν, τελειωτικὴν.

§ 4. Ἡ οὐχὶ καὶ τὰς αἰσθητάς: Γίνεται δηλαδὴ ὅπως μὲ τὸ γυαλὶ ὅταν δέχεται τὸν ἥλιον, ὅπως εἶπε καὶ πρὸ πάντων, καὶ αὐτὸ ποὺ μπορούμε νὰ δοῦμε στὴ φωτιὰ καὶ στὸ φῶς. Τὸ φῶς ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἀραιὰ καὶ διάφανα σώματα καταφωτίζει λαμπρὰ τὰ πρὸ πυκνὰ καὶ ἀλαμπή, ἐνῶ ἡ φωτιὰ μὲ τὰ ξύλα ποὺ εὐκόλως κατακαίονται ἀνάβει καὶ τὰ ὑλικά ποὺ δὲν ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ τὸ μετέχουν.

Ἐλλάμπει: Δηλαδὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱεράρχου.

Τούτων οὖν ἔστι: Τὸ ἔστι ἐννοεῖται ἀπὸ κοινουῦ· γιὰ τὴν προσυπακούεται γιὰ ὅλα ὅσα βρίσκονται σὲ τόπον.

Θεοπτικῶν, τὸ τοῖς: Σημείωσε, ὅτι ὁ ἱεράρχης φωτίζεται πρῶτα μὲ θεοπτία, ἔπειτα μεταδίδει τὸ φωτισμὸν τοῖς κατωτέροις του, καὶ ἔπειτα τελειοποιεῖ ἐκείνους τοῖς ὁποίοις μεταδίδει τὸ φωτισμὸν.

§ 5. Πρώτη μὲν ἔστι: Σημείωσε, πῶς εἶναι ἡ ἴδια τάξις πρώτη καὶ ἔσχατη.

Ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς: Γιὰ τὴν δύναμιν τῶν τάξεων. Ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ὅσα τελοῦνται ἱερατικῶς ἀνάγονται πρὸς τὸν ἱεράρχην, ἐπειδὴ αὐτὸς πραγματοποιεῖ αὐτὰ μὲσω τῶν τάξεων ποὺ εἶναι ταγμέναι κάτω ἀπὸ

σχε τὴν δύναμιν τοῦ ταῦτα ἐνεργεῖν, ὅμως ἐν ἐξαιρέτῳ τῷ ἱεράρχῃ πρὸς αὐτουργίαν, καὶ οὐ διὰ τῆς ἐτέρων ὑπουργίας ἀποκεκλήρωται ὁ τοῦ μύρου ἁγιασμός καὶ ἡ τοῦ θυσιαστηρίου καθιέρωσις καὶ ἡ τῶν ἱερατικῶν χειροτονία, ἅτινα καὶ τελεσιουργοὺς εἰκόνας τῆς θείας δυνάμεως ἀπεκάλεσεν· ὁλότητα δέ φησι πάσας τὰς τάξεις, ὡς εὐθὺς ἐπεξηγεῖται.

Αὗται δέ εἰσι: Τουτέστιν αἱ τελειοῦσαι τὸν ἅγιον ἄρτον εἰς σῶμα Χριστοῦ, καὶ τὸ ποτήριον εἰς ἅγιον αἷμα, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς ἀγίαν κάθαρσιν, καὶ τὸν ἀφώτιστον εἰς νίοθεσίαν, καὶ πάντα τὰ
10 λοιπὰ ὁμοίως.

Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱερῶν: Σημεῖωσαι, ὅτι καὶ ἀγιάσαι καὶ τελειῶσαι τὸ μύρον οὐκ ἔστι πρεσβυτέρων, οὐδὲ καὶ ἱερεῖς καλεῖ, ἀλλ' οὐτε θυσιαστήριον τελειῶσαι, ἵνα καὶ προσενέγκῃ ἐπ' αὐτοῦ, οὐτε μὴν χειροτονῆσαι. Ταῦτα γὰρ μόνος ὁ ἱεράρχης
15 ποιεῖ, ὢν ἐκτὸς ὁ πρεσβύτερος, οὐτε βαπτίσει, οὐτε προσοίσει, ἀλλ' εἰς τὰ προτελεσθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἱεουργήσει.

Ἄγιστείαν: Ἦτοι χειροτονίαν.

Ἐνιαίως: Μονομερῶς.

Τὰς ἐπιστήμας: Ὅτι ἡ διδασκαλικὴ τῶν μυστηρίων δύνα-
20 μιν τοῖς ἱεράρχαις ἀρμόζει.

§ 6. Ἡ δὲ τῶν ἱερέων: Τίς ἡ τῶν ἱερέων τάξις, ἡγουν τῶν πρεσβυτέρων.

Αὕτῃ δρᾶ: Ἡ τῶν ἱερέων τάξις δηλονότι.

Ἡ δὲ τῶν λειτουργῶν: Τίς ἡ τῶν λειτουργῶν τάξις, τουτέ-
25 στι τῶν διακόνων.

Ἀποκαθαίρει: Πῶς ἀποκαθαίρουσιν οἱ διάκονοι.

Ὅθεν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς: Θεωρία τῆς καθάρσεως. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι τῶν διακόνων ἔστι τὸ ἀποδύειν καὶ ὑπολύειν τοὺς βαπτιζομένους, καὶ πρὸς δυσμὰς ἰστᾶν, καὶ αὐθις πρὸς ἀνατολήν
30 μετὰγειν.

αυτόν, στίς ὁποῖες κι ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ τὶς ἐνεργοῦν. Κατ' ἐξαίρεση ὁμως ἔχει καθοριστεῖ γιὰ τὸν ἱεράρχη νὰ πράττει ὁ ἴδιος καὶ ὄχι μὲ τὴ βοήθεια ἄλλων τὸν ἀγιασμὸ τοῦ μύρου καὶ τὸν καθαγιασμὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τὴ χειροτονία τῶν κληρικῶν, τὰ ὁποῖα καὶ κάλεσε τελετουργικὲς εἰκόνες τῆς θείας δύναμης. Ὁλότῃτα ὀνομάζει ὅλες τὶς τάξεις, καθὼς ἐξηγεῖ ἀμέσως.

Αὗται δέ εἰσι: Δηλαδὴ αὐτὲς πού τελειοποιοῦν τὸν ἅγιον ἄρτο σὲ σῶμα Χριστοῦ, καὶ τὸ ποτήριον σὲ ἅγιον αἷμα, καὶ τὸ νερὸ σὲ ἀγία κάθαρση, καὶ σὲ υἰοθεσία ἐκεῖνον πού δὲν ἔχει φωτιστεῖ. Ὁμοίως καὶ ὅλα τὰ λοιπά.

Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱερῶν: Σημεῖωσε, ὅτι καὶ τὸ νὰ ἀγιασθεῖ καὶ νὰ τελειωθεῖ τὸ μύρο δὲν εἶναι ἔργο τῶν πρεσβυτέρων, πού τοὺς καλεῖ καὶ ἱερεῖς, ἀλλ' οὔτε μπορεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ καθαγιασθεῖ τὸ θυσιαστήριον γιὰ νὰ κάνει τὴν προσφορὰ ἐπάνω σ' αὐτό, οὔτε καὶ νὰ χειροτονήσῃ. Οἱ ἐνέργειες αὐτὲς εἶναι μόνο τοῦ ἱεράρχη, κι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὁ πρεσβύτερος οὔτε θὰ βαπτίσει, οὔτε θὰ προσφέρει, ἀλλὰ θὰ ἱεουργήσῃ σὲ ὅσα ἔχουν προτελεστεῖ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο.

Ἄγιστείαν: Δηλαδὴ χειροτονία.

Ἐνιαίως: Μονομερῶς (ἀποκλειστικά).

Τὰς ἐπιστήμας: Ἡ δύναμη τῆς διδασκαλίας τῶν μυστηρίων ἀρμόζει στοὺς ἱεράρχες.

§ 6. Ἡ δὲ τῶν ἱερέων: Ποιὰ εἶναι ἡ τάξη τῶν ἱερέων, δηλαδὴ τῶν πρεσβυτέρων.

Αὐτὴ δρᾶ: Δηλαδὴ ἡ τάξη τῶν ἱερέων.

Ἡ δὲ τῶν λειτουργῶν: Ποιὰ εἶναι ἡ τάξη τῶν λειτουργῶν, δηλαδὴ τῶν διακόνων.

Ἔθεν ἐπὶ τῆς ἱεραῖς: Εἶναι ἡ θεωρία τῆς κάθαρσης. Σημεῖωσε ὅτι ἔργο τῶν διακόνων εἶναι νὰ ἀφαιροῦν τὰ φορέματα καὶ τὰ ὑποδήματα ἐκείνων πού πρόκειται νὰ βαπτιστοῦν, νὰ τοὺς στρέφουν πρῶτα πρὸς τὴ δύση, κι ἀμέσως ἔπειτα νὰ τοὺς στρέφουν πάλι πρὸς τὴν ἀνατολή.

Διὸ καὶ ταῖς ἱεραῖς: Σημεῖωσαι, ὅτι οἱ διάκονοι τότε τὰς θύρας εἶχον, νῦν δὲ οἱ ὑποδιάκονοι·

§ 7. Δέδεικται τοίνυν: Ἀνακεφαλαίωσις.

Δηλαδή τῆς ἱεραρχικῆς: Ὅτι ὁ ἐπίσκοπος καὶ τὰ τῶν
5 ὑφειμένων ποιεῖ, καὶ οἱ πρῶτοι τὰ τῶν δευτέρων καὶ τῶν μετ'
αὐτοῦ ποιοῦσιν οὐκ ἀνάπαλιν δέ, οἱ δεῦτεροι τὰ τῶν πρώτων.

Ἐγχειρεῖν ἀλαζονείαν: Ὅτι ἕκαστον χρῆ μὴ κατατολμᾶν τῶν μειζόνων.

Εἰκόνες αἱ ἱερατικάι: Τίνος τύποι αἱ ἱερατικάι τάξεις, τὰ
10 παρὰ τοῦ Θεοῦ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔνεργοῦσαι.

Ἐπειδὴ γάρ: Περὶ τῶν οὐρανίων τάξεων, πῶς ὑπὸ Θεοῦ ἱερουργοῦνται.

Β'. Ὁ μὲν ἱεράρχης: Χειροτονία ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου.

15 Ἄμφω τῷ πόδε: Νῦν ἐτέρως ἐπιτελεῖται.

Ἐνα τῶν ποδῶν: Ἄδηλον δὲ ποῖον πόδα φησί.

Καθ' ἕκαστον: Σημεῖωσαι, ὅτι χρῆ πάντας τοὺς ἐν τῷ ἱερατεῖῳ τὸν χειροτονούμενον ἀσπάζεσθαι.

Γ'. § 1. Ἀνάρρησις ἱερά. Ἀνάρρησις οἶονεὶ κήρυξις ἐξ ὀνόματος· σφραγίζων γὰρ αὐτὸν ὁ χειροτονῶν ἀρχιερὺς, ἐξ ὀνόματος φάσκει· Σφραγίζεται ὁ δεῖνα ἀπὸ πρεσβυτέρου εἰς ἐπίσκοπον ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος· ὁμοίως καὶ ἐπὶ πρεσβυτέρου καὶ διακόνου.

Ἐπίπτωσις: Ἐπίπτωσις ἢ γονυκλισία, ἀνάρρησις δέ,
25 ὅπερ νῦν καλοῦσιν ἐπικήρυξιν ἢ ἀνακήρυξιν.

Ἡ ἀνάρρησις: Ἡ ἐπὶ τῶν χειροτονιῶν ἀνακήρυξις, οἶον ἐπὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου· Ἐπὶ τοῦ ἀγίου πατρὸς ἐπισκόπου τοῦδε· Ἐπὶ δὲ πρεσβυτέρου· Ἐπὶ τοῦδε πρεσβυτέρου· Ἐπὶ
4. Αὐτὸ στήν ἐποχὴ τοῦ Μαξίμου. Σ' ἐμᾶς λέγεται τὸ πρῶτο, ἢ μᾶλλον τὸ

Διὸ καὶ ταῖς ἱεραῖς: Σημείωσε ὅτι τότε τὶς θύρες ἐπέβλεπαν οἱ διάκονοι, ἐνῶ τώρα οἱ ὑποδιάκονοι.

§ 7. Δέδεικται τοίνυν: Ἀνακεφαλαίωση τῶν προηγούμενων.

Δηλαδή τῆς ἱεραρχικῆς: Ὅτι ὁ ἐπίσκοπος μπορεῖ νὰ κάνει καὶ τὰ ἔργα τῶν κατωτέρων, καὶ οἱ πρῶτοι τῶν δευτέρων καὶ τῶν ἔπειτ' ἀπὸ αὐτούς, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ἀντίστροφο, οἱ δεύτεροι δηλαδή τῶν πρώτων.

Ἐγχειρεῖν ἀλαζονείαν: Δὲν πρέπει καθένας νὰ τολμᾷ τ' ἀνώτερά του.

Εἰκόνες αἱ ἱερατικάι: Τίνος τύποι εἶναι οἱ ἱερατικῆς τάξεις ποὺ ἐνεργοῦν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ γάρ: Ὁ λόγος γιὰ τὶς οὐράνιες τάξεις, πῶς κατευθύνονται ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸ ἱερὸ ἔργο τους.

Β'. § 1. Ὁ μὲν ἱεράρχης: Χειροτονία ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνου.

Ἄμφω τὸ πόδε: Τώρα γίνεται μὲ ἄλλο τρόπο.

Ἐνα τῶν ποδῶν: Δὲν εἶναι φανερὸ ποῖο πόδι ἐννοεῖ.

Καθ' ἕκαστον: Σημείωσε, ὅτι ὅλοι οἱ παρόντες ἱερεῖς πρέπει νὰ ἀσπάζονται ἐκεῖνον ποὺ χειροτονεῖται.

Γ'. § 1. Ἀνάρρησις ἱερά: Ἀνάρρηση σημαίνει κατὰ κάποιον τρόπο ἀναγγελία μὲ τὸ ὄνομα. Ὅταν δηλαδή τὸν σφραγίζει ὁ ἀρχιερέας ποὺ τὸν χειροτονεῖ τοῦ λέει μὲ τὸ ὄνομά του· Σφραγίζεται ὁ τάδε ἀπὸ πρεσβύτερο σὲ ἐπίσκοπο στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τὸ ἴδιο καὶ στὴ χειροτονία σὲ πρεσβύτερο καὶ διάκονο.

Ἐπόπτωσις: Εἶναι ἡ γοῦγκλισία, ἐνῶ ἀνάρρηση αὐτὸ ποὺ τώρα καλοῦν ἐπικήρυξη ἢ ἀνακήρυξη⁴.

Ἡ ἀνάρρησις: Ἡ ἀνακήρυξη ποὺ γίνεται κατὰ τὶς χειροτονίες, ὅπως ἡ ἀνακήρυξη τοῦ ἐπισκόπου. Ἐπὲρ τοῦ ἁγίου πατρὸς, τοῦ ἐπισκόπου τάδε. Ἡ τοῦ πρεσβυτέρου· Ἐπὲρ τοῦ πρε-

τρίτου· τὸ δεῦτερο λέγεται γιὰ τοὺς φυγόδικους.

δὲ διακόνου· Ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦδε διακόνου'. Τόδε ἀνάρρησίν φησιν ὅταν ἐν αὐτῷ τῷ χειροτονεῖν κηρύττη· Ὁν χειροτονούμενον ἢ θεία χάρις προχειρίζεται τόνδε εἰς τόνδε'.

§ 2. Ἡ μὲν οὖν: Θεωρία.

5 § 4. Εἰς τὴν ἀνδρικήν. Σημεῖωσαι τὴν ἀνδρικήν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ καὶ θεαρχικὴν ἀναμαρτησίαν.

Ἀνάρρησιν: Τίς ἢ ἀνάρρησις.

§ 5. Οὐδὲ ἀδελφόν: Ὁραῖον καὶ πάνυ ἀναγκαῖον καὶ ἀσφαλές, ὅτι οὐδὲ ἀδελφὸν χωρὶς Θεοῦ ἐποίει τις.

10 Ἱεροτελεστής: Ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀρχιερεὺς γέγονεν ὁ Χριστός. Σημεῖωσαι τοῦτο κατὰ Ἀκεφάλων καὶ Νεστοριανῶν.

Διὸ καὶ αὐτός. Σημεῖωσαι πότε ἐχειροτονήθησαν ἱερεῖς οἱ μαθηταί, καὶ ὅτι Ἰησοῦς, καίτοι Θεὸς ὢν, αὐτὸς οὐκ ἐχειροτόνησεν, ἀλλ' ἐπηγγείλατο πέμπειν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ
15 ἅγιον, ὅτε ὡς πύριναί γλῶσσαι ἐφάνησαν αὐτοῖς.

Τελετάρχην: Τὸν Κύριον κατὰ τὴν θεότητα καλεῖ.

Ὁ τῶν μαθητῶν: Ὁ ἅγιος Πέτρος δηλονότι μετὰ τῶν λοιπῶν, ὅτε τὸν Μαθθίαν προῦχειρίσατο εἰς ἀπόστολον.

Περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ. Σημεῖωσαι τί φησι περὶ τοῦ κλήρου τοῦ
20 πεσόντος ἐπὶ Μαθθίαν, καὶ τί νοεῖ τοῦτον.

Δοκεῖ γάρ μοι τᾶ λόγια: Τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων λόγιον περὶ τούτων ἐν μὲν ἐνίοις βιβλίοις εὖρον οὕτως ἔχον· «καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς», ἐν δέ τισι, «καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν». Τὸ μὲν οὖν αὐτοῖς συναγωνίζεται τῷ νῦν εἰ-
25 ρημένῳ ὑπὸ τοῦ θείου Διονυσίου, ὡς τοῦ κλήρου σύμβολόν τι δηλοῦντος, ἐξ ἀποκαλύψεως ἴσως ἢ ἐνεργήματος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πίπτοντος ἐπὶ τὸν κληρούμενον· ὅθεν καὶ περὶ τοῦ Ἰσκαριώτου φησὶν ὁ μέγιστος Πέτρος, ὅτι, «ἔλαχε σὺν ἡμῖν τὸν

σβυτέρου τάδε. Ἦ τοῦ διακόνου· Ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ μας τοῦ διακόνου τάδε. Ἀνάρρηση λέει τοῦτο, ὅταν κατὰ τὴν χειροτονία ἐκφωνεῖ· Ἐτὸν χειροτούμενο ἢ θεία χάρη προχειρίζεται τοῦτον σ' ἐκεῖνον'.

§ 2. Ἡ μὲν οὖν: Ἡ θεωρία.

§ 4. Εἰς τὴν ἀνδρικήν: Σημείωσε τὴν ἀνδρική ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴ θεαρχικὴ ἀναμαρτησία.

§ 5. Ἀνάρρησιν: Ἐξηγεῖ τί εἶναι ἡ ἀνάρρηση.

Οὐδὲ ἀδελφόν: Εἶναι ὠραῖο καὶ πολὺ ἀναγκαῖο καὶ ἀσφαλές, ὅτι οὔτε ἀδελφὸ δὲν ἔκανε κάποιος χωρὶς τὸ θέλημα Θεοῦ.

Ἱεροτελεστής: Ὁ Χριστὸς ἐπειδὴ ἔγινε ἄνθρωπος ἔγινε καὶ ἀρχιερέας. Τοῦτο σημείωσε το γιὰ τοὺς Ἀκέφαλους καὶ Νεστοριανούς.

Διὸ καὶ αὐτός: Σημείωσε πότε χειροτονήθηκαν ἱερεῖς οἱ μαθητὲς καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ἂν καὶ ἦταν Θεός, δὲν τοὺς χειροτόνησε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ στείλει ἐκ μέρους τοῦ Πατέρα τοῦ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, κι ἔγινε αὐτὸ ὅταν τοὺς παρουσιάσθηκε σὰν πύρινες γλῶσσες.

Τελετάρχην: Καλεῖ τὸν Κύριο ἀπὸ τῆ θεότητά του.

Ὁ τῶν μαθητῶν: Δηλαδὴ ὁ ἅγιος Πέτρος μὲ τοὺς ἄλλους, ὅταν ἔκανε τὴν ἐκλογή τοῦ Μαθθία σὲ ἀπόστολο.

Περὶ δὲ τοῦ Θείου: Σημείωσε τί λέει γιὰ τὸν κλῆρο ποὺ ἔπεσε στὸ Μαθθία καὶ τί νόημα ἔχει αὐτό.

Δοκεῖ γάρ μοι τὰ λόγια: Ὁ λόγος ποὺ γίνεται γι' αὐτὰ στίς Πράξεις τῶν ἀποστόλων σὲ μερικὰ βιβλία βρῆκα πῶς γράφεται ὡς ἐξῆς· Καὶ ἔδωσαν κλήρους αὐτοῖς (= ἔρριξαν κλήρους γι' αὐτούς). Σὲ μερικὰ τὸ βρῆκα ἔτσι· «καὶ ἔδωσαν κλήρους αὐτῶν» (= ἔρριξαν τοὺς κλήρους τους). Τὸ ἓνα συμφωνεῖ μ' αὐτὸ ποὺ λέγει τῶρα ὁ θεῖος Διονύσιος, ὅτι ὁ κλῆρος ἀποτελεῖ κάποιο σύμβολο ἀπὸ ἀποκάλυψη ἴσως ἢ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποὺ πέφτει σ' αὐτὸν ποὺ κληρώνεται. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὸν Ἰσκαριώτη λέει ὁ μέγιστος Πέτρος· «τοῦ ἔλαχε μαζί μὲ μᾶς ὁ κλῆρος

κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης», καίτοι συνήθης ἡμῖν κλῆρος οὐκ ἦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων γεγονῶς ὑπὲρ Κυρίου τοῦ ἐκλεξαμένου αὐτούς.

§ 7. Ὁ δὲ ἱεράρχης: Περὶ τοῦ ἐπισκόπου, διὰ τί ἐπι-
5 τίθεται μόνῳ αὐτῷ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια.

Θεουργίας, θεοφανείας: Προσυπακουστέον τὸ 'ὑπάρχοντα'·
κατὰ παράλειψιν γὰρ τοῦ ρήματος πολλάκις ἢ σύνταξις.
Σημειῶσαι δὲ πόσων μεταλαμβάνει ὁ ἐπίσκοπος θείων πλεο-
νεκτημάτων.

10 Ἱερολογιῶν: Τουτέστιν ἐρμηνειῶν.

Τοῖς δὲ ἱερεῦσι: Περὶ πρεσβυτέρων.

Ἡ μὲν οὖν κλίσις: Τί ἡ κλίσις δηλοῖ.

§ 8. Αἱ τρεῖς τῶν ἱεροτελεστῶν: Τουτέστιν ἱεραρχῶν, ἱε-
ρέων, καὶ λειτουργῶν.

15 Ταῖς τρισὶ τῶν τελουμένων: Τουτέστι τῶν καθαιρομένων,
τῶν φωτιζομένων, καὶ τῶν θεωρητικῶς τελουμένων.

Ἡ λειτουργικὴ τάξις: Περὶ διακόνου ἕνα πόδα κλίνοντος.

Οἱ δὲ ἱερεῖς: Τί τὸ τοὺς δύο πόδας κλίνειν τοὺς πρεσβυτέ-
ρους.

20 Ἄμφω τὸ πόδε: Τί τὸ τοὺς δύο πόδας κλίνειν τὸν ἱεράρ-
χην, καὶ διὰ τί αἱ Γραφαὶ ἐπιτίθενται τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Α'. Τριάδα τῶν τελουμένων: Ὅτι τρεῖς αἱ τελούμεναι τά-
ξεις.

25 § 1. Λέγομεν τοίνυν: Τίνες οἱ καθαιρόμενοι, καὶ πῶς.

Ἀποδιαστελλόμενοι πληθύες: Τουτέστιν οἱ κατηχούμενοι,
οἱ ἐν μετανοίᾳ, καὶ ἐνοχλούμενοι. Διαφορὰν δὲ εἰσηγεῖται τῶν
ἐν μετανοίᾳ ἐν τοῖς ἐξῆς.

—Τῆς δέ, ὡς: Τῶν ἐν μετανοίᾳ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτα-
νόντων.

αὐτῆς τῆς διακονίας⁵, ἂν καὶ δὲν ἦταν συνηθισμένος γιὰ μᾶς ἀπὸ τὸν Κύριο ὁ κλῆρος γιὰ τοὺς ἀποστόλους ὅταν ἔκανε τὴν ἐκλογή τους.

§ 7. Ὁ δὲ ἱεράρχης: Λέει γιὰ τὸν ἐπίσκοπο· γιατί σ' αὐτὸν μόνο ἐπιθέτονται τὰ ἱερά Εὐαγγέλια.

Θεουργίας, θεοφανείας: Προσυπακούεται ἡ μετοχή ὑπάρχοντα· πολλές φορές στή σύνταξη παραλείπεται τὸ ρῆμα. Σημείωσε πόσα θεῖα πλεονεκτήματα ἔχει ὁ ἐπίσκοπος.

Ἱερολογιῶν: Δηλαδή ἐρμηνειῶν.

Τοῖς δὲ ἱερεῦσι: Ὁ λόγος γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους.

Ἡ μὲν οὖν κλίσις: Τί δηλώνει ἡ κλίση.

§ 8. Αἱ τρεῖς τῶν ἱεροτελεστῶν: Δηλαδή (οἱ τάξεις) τῶν ἱεραρχῶν, τῶν ἱερέων καὶ τῶν λειτουργῶν (διακόνων).

Ταῖς τρισὶ τῶν τελουμένων: Δηλαδή (τῶν τριῶν τάξεων) τῶν καθαιρομένων, τῶν φωτιζομένων καὶ τῶν θεωρητικῶς τελουμένων.

Ἡ λειτουργικὴ τάξις: Γιὰ τὸν διάκονο πού κλίνει τὸ ἓνα πόδι.

Οἱ δὲ ἱερεῖς: Τί σημαίνει τὸ ὅτι οἱ πρεσβύτεροι κλίνουν καὶ τὰ δύο πόδια.

Ἄμφω τὸ πόδε: Τί σημαίνει τὸ ὅτι ὁ ἱεράρχης κλίνει καὶ τὰ δύο πόδια, καὶ γιατί ἐπιθέτουν στὸ κεφάλι του τίς Γραφές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Α'. Τριάδα τῶν τελουμένων. Ὅτι οἱ τάξεις πού ἀγιάζονται εἶναι τρεῖς.

§ 1. Λέγομεν τοῖνον: Ποιοί εἶναι αὐτοὶ πού καθαίρονται καὶ πῶς.

Ἀποδιαστελλόμεναι πληθύες: Δηλαδή οἱ κατηχούμενοι, ὅσοι βρίσκονται σὲ μετάνοια, ὅσοι ἐνοχλοῦνται (ἀπο δαιμόνια). Εἰσηγεῖται κάποια διαφορὰ γιὰ ὅσους βρίσκονται σὲ μετάνοια στὰ παρακάτω.

—Τῆς δέ, ὡς: Ὅσοι βρίσκονται σὲ μετάνοια, γιατί ἀμάρτησαν μετὰ τὸ βάπτισμα.

–Τῆς δέ, ὡς ἔτι: Τῶν χειμαζομένων καὶ ἐνεργουμένων.

–Τῆς δέ, ὡς ἔτι πρὸς: Τῶν ἀπὸ αἰρέσεων ἢ ἀσελγειῶν.

–Τῆς δέ, ὡς μεταχθείσης: Τῶν μὴ τελείως ἐξ ἀσελγείας ἐπιστρεψάντων εἰς ἀγιασμόν ἢ τῶν κατηχομένων.

5 § 2. Μέση δὲ τάξις: Ὁ πιστὸς λαός.

Ἡ καθαρθεῖσα πάσης: Τὴν πᾶσαν κάθαρσιν τοῦ λαοῦ.

Αἱ καθαιρόμεναι τάξεις διαιροῦνται.

Εἰς τοὺς ἐκβαλλομένους τῶν ἱερῶν,

Εἰς τὸν πιστὸν λαόν,

10 Εἰς μοναχοὺς, ἥτοι θεραπευτάς.

Τὴν τοῦ ἱεροῦ λαοῦ: Σημεῖωσαι ὅτι μέσην τάξιν τὸν ἱερὸν λαὸν ἀποκαλεῖ, ἥγουν τοὺς ἐν λαϊκῷ τάγματι τὸ ὀλόκληρον, ἥτοι τὸ ἀνεπιτίμητον ἔχοντας· τοὺς δὲ μοναχοὺς, ἥτοι τοὺς θεραπευτάς, τὴν πασῶν ὑψηλοτέραν.

15 § 3. Ἡ τῶν μοναχῶν: Μέτρα μοναχικῆς καταστάσεως.

Οἱ μὲν, θαραπευτάς: Διὰ τί οἱ μοναχοὶ θεραπευταὶ ἐκλήθησαν.

Καὶ ἐνιαίας: Τί μονὰς ἀμέριστος καὶ ἐνιαία ζωή.

Τῶν διαιρετῶν ἱεραῖς: Διαιρετά φησι τὰ βιωτικά.

20 Θεοειδῆ μονάδα: Πῶς τελειοῦται ὁ μονάζων, καὶ διὰ τί ἰδικὴν τελείωσιν καὶ ἐπὶ κλησιν καὶ κατάστασιν ἔχει ὁ μοναχός.

Β'. Ὁ μὲν ἱερεύς: Σημεῖωσαι ὅτι, ὁ μὲν ἱερεύς φησι, καὶ οὐχ ὁ ἱεράρχης, καὶ ὅτι κατὰ τοῦτον τοῦ Πατρὸς τὸν λόγον, οὐδεῖ σχῆμα μοναχοῦ ἐπίσκοπον δίδόναι, ἀλλὰ μόνον πρεσβύτε-
25 ρον.

Ταῖς διαιρεταῖς: Ταῖς βιωτικάῃς καὶ πολυσχιδέσιν, οἷον ἐμπορίαις φημί καὶ τοῖς ἄλλοις συναλλάγμασι. Ὑφαντασίας δέ, τουτέστι ταῖς κατὰ διάνοιαν ἐπιθυμίαις καὶ τῶν παθῶν ἀνατυπώσειςιν.

30 Ἄποκείρει: Πῶς κείρεται ὁ μοναχός.

Τὴν τρισσὴν: Σημεῖωσαι δὲ τὴν τρισσὴν ὑπόστασιν.

-Τῆς δέ, ὡς ἔτι: Ὅσοι ταλαιπωροῦνται ἐνεργούμενοι ἀπὸ κάποιο δαίμονα.

-Τῆς δέ, ὡς ἔτι πρὸς: Ὅσοι προέρχονται ἀπὸ αἱρέσεις ἢ ἀσέλγειες.

-Τῆς δέ, ὡς μεταχθείσης: Ὅσοι δὲν ἐπέστρεψαν τελείως ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια στὴ ζωὴ τοῦ ἀγιασμοῦ, ἢ ὅσοι εἶναι κατηχούμενοι.

§ 2. Μέση δὲ τάξις: Ὁ πιστὸς λαός.

Ἡ καθαρθεῖσα πάσης: Τὴν πλήρη κάθαρση τοῦ λαοῦ.

Αἱ καθαιρόμεναι τάξεις διαιροῦνται:

Σὲ ὄσους ἀποβάλλονται ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς,

Στὸν πιστό λαὸ καὶ

Στοὺς μοναχοὺς, δηλαδὴ τοὺς θεραπευτές.

Τὴν τοῦ ἱεροῦ λαοῦ: Σημείωσε, ὅτι μέση τάξη ἀποκαλεῖ τὸν ἱερὸ λαό, ἥτοι ἐκείνους ποὺ στὴ λαϊκὴ τάξη ἔχουν τὴν ὀλοκλήρωση, δηλαδὴ δὲν ἔχουν ἐπιτιμηθεῖ, ἐνῶ τοὺς μοναχοὺς, δηλαδὴ τοὺς θεραπευτές, τοὺς λέει τάξη ἀπὸ ὄλους ψηλότερη.

§ 3. Ἡ τῶν μοναχῶν: Τὰ μέτρα τῆς μοναχικῆς κοινωνίας.

Οἱ μὲν, θεραπευτάς: Γιατί οἱ μοναχοὶ ὀνομάστηκαν θεραπευτές.

Καὶ ἐνιαίας: Τί σημαίνει ἀμέριστη καὶ ἐνιαία ζωὴ.

Τῶν διαιρετῶν ἱεραῖς: Διαιρετὰ λέει τὰ βιοτικὰ πράγματα.

Θεοειδῆ μονάδα: Πῶς χειροτονεῖται ὁ μοναχὸς καὶ γιατί ἔχει ἰδιαίτερη τελετὴ ἀφιέρωσης καὶ ἐπίκληση καὶ θέση.

Β'. Ὁ μὲν ἱερεύς: Σημείωσε, ὅτι ὁ ἱερέας εἶναι ποὺ λέει καὶ ὄχι ὁ ἱεράρχης, κι ὅτι σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ λόγο τοῦ θείου Πατέρα δὲν πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ δίνει τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ, ἀλλὰ μόνο ὁ πρεσβύτερος.

Ταῖς διαιρεταῖς: Τοὺς βιοτικοὺς περισπασμούς, ὅπως ἐμπόρια καὶ ἄλλες συναλλαγές. Φαντασίες ἐννοεῖ τὴν ἀπεικόνιση στὴν ψυχὴ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν παθῶν.

Ἀποκεῖρει: Πῶς γίνεται ἡ κουρὰ τοῦ μοναχοῦ.

Τὴν τρισσὴν: Σημείωσε τὴν τριπλὴ ὑπόσταση.

Γ'. § 1. α'. Μοναχικὴν τάξιν: Διὰ τί λέγεται μοναχὸς καὶ τίς ἢ μοναχικὴ κατάστασις καὶ ἐπιτήδευσις.

§ 2. Ἀποταγή: Τίς ἢ ἀποταγή.

β'. Διὸ καὶ πολλὰ: Σημεῖωσαι κατὰ Λαμπετιανῶν, ἦτοι
 5 Μεσσαλιανῶν ἢ Ἀδελφιανῶν, ταῦτὸν δὲ εἰπεῖν Μαρκιανιστῶν,
 οἵτινες τριετίαν μόνον ἄκρως ἀσκήσαντες, μετὰ ταῦτα ἐπὶ το-
 σοῦτον ἀδιαφοροῦσι τὸν λοιπὸν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς χρόνον, ὡς
 πᾶσαν ἀτοπίαν πράττειν ἀδεῶς· μοιχεύειαι γὰρ καὶ ἀσελγείαις,
 γαστριμαργίαις καὶ ἀλληλογαμίαις, καὶ ἀπαξαπλῶς ἐν πᾶσαις
 10 ἀσωτίαις ἐγκαλινδούμενοι, τὰ τοιαῦτα πράττειν ἀπαθῶς τερα-
 τεύονται· καὶ ἀναισθήτως νόσοῦντες τὴν ἐμπάθειαν καὶ ἀναλ-
 γήτως ὑφ' ἑαυτῶν πάσχοντες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς οἰκούντων δαι-
 μόνων, ὥσπερ οἱ φρενίτιδι κατεχόμενοι νόσῳ, ἀγάλλονται μᾶλ-
 λον καὶ οὐκ ἀνιῶνται.

15 γ'. Ἀπείρηται: Σημεῖωσαι ὅτι πολλὰ κωλύεται ὁ μοναχὸς
 ποιεῖν, ὧν οἱ λαϊκοὶ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν· οἶον ὁ
 γάμος, καὶ τὸ στρατείας ἢ ἐμπορίας ὁμιλεῖν, καὶ ἑτέροις, ἐν οἷς
 ὁ λαϊκὸς οὐ κατακρίνεται.

§ 3. Τριχῶν ἀπόκαρσις: Τίς ἢ ἀπόκαρσις.

20 § 4. Ἡ δὲ τῆς προτέρας: Τί τὸ μεταλλάσσειν τὴν ἐσθῆτα
 αὐτοῦ.

§ 5. Καὶ πάντες: Τί ὁ ἀσπασμός.

Ἐπὶ τὴν θεαρχικὴν: Τί τὸ εὐθὺς κοινωνεῖν.

Ἐπὶ τὴν μετάληψιν: Διὰ τί οἱ χειροτονούμενοι εὐθέως κοι-
 25 νωνοῦσι.

Μεταδίδοται πρὸς: Πάντες γὰρ ὁμοίως μετὰ τὴν χειροτο-
 νίαν τῶν θείων ἀξιοῦνται μυστηρίων, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν πρὸς
 Θεὸν οἰκειότητά τε καὶ ἔνωσιν.

Τελεταί, κάθαρσις: Τί αἱ τελεταὶ δηλοῦσι.

Γ'. § 1. α'. Μοναχικήν τάξιν: Γιατί λέγεται μοναχὸς καὶ ποιά εἶναι ἡ μοναχική κατάστασις καὶ ἐργασία.

§ 2. Ἀποταγή: Τί εἶναι ἡ ἀποταγή (= ἀπάρνησις).

β. Διὸ καὶ πολλά: Σημείωσε ὅτι μιλάει κατὰ τῶν Λαμπειανῶν, δηλαδὴ τῶν Μεσσαλιανῶν ἢ Ἀδελφιανῶν, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τοὺς Μαρκιανιστῆς. Αὐτοί, ἀφοῦ ἐπιδιοθοῦν σὲ αὐστηρὴν τριετὴ ἄσκησιν, ἔπειτα ἀδιαφοροῦν τόσο πολὺ στὸν ὑπόλοιπο χρόνον τῆς ζωῆς τους, ὥστε κάνουν χωρὶς φόβον καθε ἀτοπία. Κυλιοῦνται σὲ μοιχεῖες καὶ ἀσέλγειες, σὲ κοιλιοδολεῖες καὶ ἀμοιβαῖες συνευρέσεις, καὶ μ' ἓνα λόγον σὲ κάθε ἀσωτία, τερατολογώντας πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ πράττουν γιὰ ἀπάθεια. Κι ἐνῶ χωρὶς νὰ τὸ νιώθουν νοσοῦν ἀπὸ ἰσχυρὰ πάθη, κι αὐτοκακοποιοῦνται χωρὶς νὰ πονοῦν καὶ κακοποιοῦνται κι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ποὺ ἔγιναν ἐνοικοὶ τῆς ψυχῆς τους, σὰν ἐκείνους ποὺ κατέχονται ἀπὸ διανοητικὴ φρενίτιδα, πῶς πολὺ χαίρονται, παρὰ λυποῦνται.

γ'. Ἀπείρηται: Σημείωσε ὅτι ὁ μοναχὸς ἐμποδίζεται νὰ κάνει πολλά, ἐνῶ γι' αὐτὰ οἱ λαϊκοὶ ἔχουν τὴν ἄδεια καὶ τὴν ἐξουσία, ὅπως εἶναι ὁ γάμος, ἡ συμμετοχὴ σ' ἐκστρατεῖες, ἡ ἀσχολία μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἄλλα γιὰ τὰ ὅποια ὁ λαϊκὸς δὲν κατηγορεῖται.

§ 3. Τριχῶν ἀπόκαρσις: Τί σημαίνει τὸ κούρεμα (ἢ ἀπόκαρσις).

§ 4. Ἡ δὲ τῆς προτέρας: Τί σημαίνει ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐνδύματος του.

§ 5. Καὶ πάντες: Τί σημαίνει ὁ ἀσπασμὸς.

Ἐπὶ τὴν θεαρχικὴν: Τί σημαίνει ἡ ἄμεση κοινωνία.

Ἐπὶ τὴν μετάληψιν: Γιατί οἱ χειροτονούμενοι κοινωνοῦν ἀμέσως.

Μεταδίδοται πρὸς: Ὅμοια ὅλοι μετὰ τὴν χειροτονίαν γίνονται ἄξιοι γιὰ τὰ θεῖα μυστήρια, πράγμα ποὺ φανερώνει τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν ἐνωσὴν τους μὲ τὸ Θεόν.

Τελεταί, κάθαρσις: Τί φανερώνουν οἱ διδασκαλίαι καὶ ἡ μύησις.

Τάξις: Ἴδου καὶ ἐνταῦθα σαφέστερον ἐδίδαξεν ὁ Πατήρ, τίνες αἱ ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις, ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθη.

§ 6. Ἄλλ' ἐρεῖς ὅτι: Καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν οὐρανῷ καθαιρόμενος, καὶ περὶ ἀγγέλων.

5 Ἔστι τις οὐρανία: Σημείωσαι ὅτι οὐδεμία λώβη τυγχάνει ἐν τινι τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἃ δοξάζει Ὁριγένης καὶ οἱ τὰ τούτου φρονοῦντες, φάσκοντες, ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς παρατροπῆς ἕκαστον τῶν οὐρανίων ταγμάτων τὴν τοιάνδε καὶ ὀνομασίαν καὶ τάξιν ἐκλήρωσατο, καὶ σώμασιν ἐνεδέθησαν λε-
10 πτοτέροις, εἰς παιδείαν τῆς ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ χειρὸν παρατροπῆς· ἀλλὰ πάναγνοί εἰσι δηλονότι καὶ ἀσώματοι νόες, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐκτίσθησαν· ὅτι δὲ ἀσώματοί εἰσιν αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, διαφόρως ἔγνωσ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἄλλως. Ἄλλ' οὐδεὶς αὐτῶν τῶν οὐρανίων νοῶν μετὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπόπτωσιν ἐάλω
15 ποτέ· τοῦτο γὰρ οὐδὲ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἔγνωμεν, οὐδέ τις τῶν θεοσόφων εἶρηκε Πατέρων. Οὗτος δὲ ὁ ἅγιος κατὰ συγχώρησιν αὐτό φησιν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὅτι πάναγνοι μὲν εἰσι καὶ ἀλώβητοι καὶ οὐ δέονται καθάρσεως· πλὴν, εἰ καὶ δοίημεν ἐν τινι λώβη γενέσθαι αὐτῶν τινα, πάντως εἰς τὰς ἐναντίας ἐχώρει
20 δυνάμεις, ὥστε τὰς λοιπὰς τὸ ἀλώβητον ὡσαύτως ἔχειν, καὶ ὁμοίως μὴ δεῖσθαι καθάρσεως. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι, σαφῶς ἔδειξεν· εἰπὼν γὰρ πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τὴν ἰδίαν γνώμην καὶ ἀληθῆ, ἐπήγαγε τό, Εἰ γάρ τις, ἀντὶ τοῦ, 'εἰ δὲ καὶ τις δοίη τινὰ παρατραπήναι, τοῦ χοροῦ τούτων ἐξέπεσεν, ὅπερ ἐγὼ οὐ λέγω,
25 φησίν, ἀλλὰ τούναντίον, ὅτι πάναγνοι διαμένουσιν εἰσαεῖ, ἐπεὶ ἐκπέσομι τοῦ καθεστῶτος. Μὴ οὖν τις τῶν Ὁριγένους μυστῶν οἰέσθω τὸ παρὸν ρητὸν συνηγορεῖν τῇ κακοπίστῳ αὐτοῦ δόξῃ, φάσκων, ὅτι ἀεὶ πτώσις καὶ ἀνάκλισις καὶ μετάπτωσις τῶν οὐρανίων γίνεται νοῶν, ὡς φησιν Ὁριγένης μὲν ἐν τῷ Περὶ ἀρ-

Τάξις: Νά κι ἐδῶ μὲ περισσότερη σαφήνεια δίδαξε ὁ πατέρας μας ποιές εἶναι οἱ ἀνώτερες τάξεις, πού ἀνέφερε πῶς πάνω.

§ 6. 'Αλλ' ἐρεῖς ὅτι: Στὸν οὐρανὸ δὲν ὑπάρχει κάποιος πού νά καθαίρεται. Μιλáει καὶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους.

Ἔστι τις οὐρανία: Σημείωσε ὅτι κανένα σφάλμα δὲν ὑπάρχει σὲ κάποια ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, ὅπως πιστεύει ὁ Ὁριγένης καὶ οἱ ὁμόφρονές του, λέγοντας ὅτι ἀνάλογα μὲ τὴν παράβαση κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ οὐράνια τάγματα ἔλαβε αὐτὴ τὴν ὀνομασία καὶ τὴν τάξη, καὶ δέθηκαν σὲ σώματα πῶς λεπτά, γιὰ νά παιδευτοῦν γιὰ τὴν τροπὴ τους στὸ χειρότερο· ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι φανερό πῶς εἶναι πάναγνοι κι ἀσώματοι νόες, ὅπως δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅτι οἱ οὐράνιες δυνάμεις εἶναι ἀσώματες, τὸ ἔμαθες μὲ ἄλλο τρόπο στὰ προηγούμενα. Ἄλλη ἐκδοχή. Ἄλλὰ κανένας ἀπὸ τοὺς οὐράνιους νόες δὲν ἔπεσε ποτὲ μετὰ τὴν πτώση τῶν δαιμόνων. Αὐτὸ οὔτε ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφή τὸ μάθαμε οὔτε κανένας τὸ εἶπε ἀπὸ τοὺς προικισμένους μὲ θεία σοφία πατέρες. Ὁ ἅγιος αὐτὸς ὁμοίως μίλησε κατὰ παραχώρηση, ὅπως ἐὰν ἔλεγε κάποιος, ὅτι, Ναι μὲν εἶναι πάναγνοι καὶ δίχως σφάλμα καὶ δὲν χρειάζονται κάθαρση, πλὴν ὁμοίως κι ἂν δεχθοῦμε ὅτι κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἔπεφτε σὲ κάποιο σφάλμα, θὰ πῆγαινε ὅπωςδὴποτε μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων ὥστε καὶ οἱ λοιπὲς νά εἶναι χωρὶς σφάλμα καὶ ὁμοίως νά μὴ χρειάζονται κάθαρση. Καὶ ὅτι συμβαίνει ἔτσι, τὸ ἔδειξε μὲ σαφήνεια. Γιατὶ λέγοντας γιὰ ἀντίθεση τῆ δικῆ του ἀληθινῆ γνώμη, πρόσθεσε τὸ λόγο, 'Εἰ γάρ τις' (= Γιατί, ἂν κάποιος), ἀντὶ τοῦ, 'ἐὰν ὁμοίως ὑποθέσει κάποιος ὅτι κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ἔκανε παράβαση', ἐξέπεσε ἀπὸ τὸ χορὸ αὐτῶν, πού ἐγὼ βέβαια δὲν τὸ ἰσχυρίζομαι, ἀλλὰ λέγω τὸ ἀντίθετο, ὅτι παραμένουν πάναγνοι στὸν αἰῶνα, γιὰ τὴν θὰ πλανηθῶ ὡς πρὸς τὴν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ. Κανένας λοιπὸν ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Ὁριγένη ἂς μὴ νομίζει ὅτι τὸ ρητὸ αὐτὸ συνηγορεῖ στὴν κακοδοξία του, λέγοντας ὅτι ὑπάρχει ἀδιάκοπη πτώση καὶ ἀνέγερση καὶ μεταπτώση τῶν οὐράνιων νόων, ὅπως λέει ὁ Ὁριγένης στὸν πρῶτο

χῶν πρώτῳ λόγῳ, οὕτως· Ὁ τοίνυν λόγος, οἶμαι, δείκνυσι πᾶς, πᾶν ὅ,τι ποτὲ λογικόν, ἀπὸ παντὸς οὐτινοσοῦν λογικοῦ δύνασθαι γενέσθαι· καὶ μετὰ βραχέα ἐπάγει λέγων· Μετὰ τὸ ἐπὶ πᾶσι τέλος, πάλιν ἀπόρρευσις καὶ κατάπτωσις γίνεται· Εὐά-
 5 γριος δὲ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ὀγδόῳ τῆς δευτέρας ἑκατοντάδος κεφαλαίῳ οὕτω φησὶν· Ἔκαστον τάγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἢ ὄλον ἐκ τῶν κάτω, ἢ ὄλον ἐκ τῶν ἄνω, ἢ ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἐκ τῶν κάτω συνέστηκε· Καὶ ἐν τῷ ιθ' τῆς ε' ἑκατοντάδος λέγει οὕτως· Ἐξ ἀγγελικῆς καταστάσεως καὶ ἀρχαγγελικῆς,
 10 ψυχικῆς κατάστασις γίνεται· ἐκ δὲ τῆς ψυχικῆς, δαιμονιώδης καὶ ἀνθρωπίνῃ· ἐκ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης, ἄγγελοι πάλιν καὶ δαίμονες γίνονται·

Ταῖς ὑφειμέναις: Ποία ἐστὶν ἡ τῶν οὐρανίων κάθαρσις καὶ διακόσμησις. Ἄλλως. Ὅτι κάθαρσις τῶν οὐρανίων δυνάμεων
 15 ἐστὶν ἡ ἐπὶ τελεωτέραν γνῶσιν ἔλλαμψις· καὶ σημείωσαι ὅτι προκόπτουσι ἐπὶ γνῶσιν, καὶ ὅτι δαίμονες οὐ λέγουσι καθαίρεσθαι, διὰ τοὺς φάσκοντας καὶ αὐτοὺς ἐν τῇ παρ' αὐτῶν μυθευομένη ἀποκαταστάσει, σώζεσθαι μετὰ τῶν ἀγίων.

Οὕτω καὶ φωτιζόμεναι: Σημείωσαι τὰ περὶ τῶν ἀγγέλων,
 20 πῶς φωτίζονται καὶ τελειοῦνται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Α'. § 1. Οὕτω καὶ πρός: Ὅτι οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις ἀπάγονται οἱ τελευτῶντες πάντες, καὶ περὶ ἀναστάσεως.

Ὀλικῆς ἀναστάσεως: Τῆς μετὰ τοῦ σώματος δηλονότι.

25 Αἱ μὲν γάρ: Περὶ δικαίων λέγει.

Τὰ δὲ καθαρὰ τῶν: Περὶ ἀναστάσεως σωμάτων.

λόγο τοῦ ἔργου του 'Περὶ ἀρχῶν'. «Ὁ λόγος λοιπὸν ὅλος, νομίζω, δείχνει κάθε λογικὸ πού ἀπὸ ὁποιοδήποτε λογικὸ μπορεῖ ποτέ νὰ προέλθει». Κι ἔπειτ' ἀπὸ λίγα προσθέτει 'Μετὰ τὸ τέλος ὅλων γίνεται πάλι ἀπόρρευση καὶ πτώση'. Καὶ ὁ Εὐάγγελος ἐξάλλου στὸ ἑβδομηκοστὸ ὄγδοο κεφάλαιο τῆς δεύτερης ἑκατοντάδας λέει τὰ ἐξῆς: 'Κάθε τάγμα τῶν οὐράνιων δυνάμεων ἀποτελεῖται ἢ ὅλο ἀπὸ τὰ κάτω ἀπὸ αὐτό, ἢ ὅλο ἀπὸ τὰ ἄνω, ἢ ἀπὸ τὰ κάτω καὶ ἄνω'. Καὶ στὸ δέκατο ἕνατο κεφάλαιο τῆς δέκατης πέμπτης ἑκατοντάδας λέει τὰ ἐξῆς: "Ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ καὶ ἀρχαγγελικὴ τάξη γίνεται ἡ ψυχικὴ κατάσταση, καὶ ἀπὸ τὴν ψυχικὴ ἢ κατάσταση τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη γίνονται οἱ ἄγγελοι πάλι καὶ οἱ δαίμονες'.

Ταῖς ὑφειμέναις: Λέει ποιά εἶναι ἡ κάθαρση καὶ ἡ διευθέτηση. Ἄλλη ἐρμηνεία. Κάθαρση τῶν οὐράνιων δυνάμεων εἶναι ὁ φωτισμὸς γιὰ τελειότερη γνώση καὶ ὅτι δὲν λένε ὅτι καθαίρονται οἱ δαίμονες. Αὐτὰ λέγονται γιὰ ὅσους διδάσκουν ὅτι κι οἱ δαίμονες σώζονται μαζί μὲ τοὺς ἁγίους στὴν κατασκευασμένη ἀπὸ αὐτοὺς ἀποκατάσταση ὅλων.

Οὕτω καὶ φωτιζόμενοι: Σημείωσε τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς ἀγγέλους, πού φωτίζονται καὶ ἁγιάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Α'. § 1. Οὕτω καὶ πρὸς: Δὲν ὀδηγοῦνται στοὺς ἴδιους τόπους ὅλοι ὅσοι πεθαίνουν. Μιλáει καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση.

Ὀλικῆς ἀναστάσεως: Προφανῶς ἀνάσταση μαζί μὲ τὸ σῶμα.

Αἱ μὲν γάρ: Μιλáει γιὰ τοὺς δίκαιους.

Τὰ δὲ καθαρὰ τῶν: Σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάσταση τῶν σωμάτων.

Τῶν δοξαζόντων ἀνάστασιν καὶ κρίσιν,

*οἱ μὲν μετὰ τῶν αὐτῶν σωμά-
των ἐγείρεσθαι τὴν ψυχὴν φα-
σιν, ὡς οἱ Χριστιανοί·*

οἱ δὲ

δίχα

σώματος·

οἱ δὲ μετ' ἄλλων σωμά-

των ξένων, καὶ βίον

ἔχειν, οἶον νῦν.

5

Τῶν κεκοιμημένων,

οἱ μὲν εἰσι ἱεροί·

οἱ δὲ ἀνίεροι.

Ἐνωθέντα γάρ: "Ὅτι ἐνοῦνται ταῖς ψυχαῖς τὰ σώματα.

[Σημεῖωσαι δὲ καὶ τὴν ὀλικὴν ἀνάστασιν].

§ 2. *Τῶν δὲ ἀνιέρων: Περὶ θανάτου ἀμαρτωλῶν, καὶ τί*
10 *νομίζουσι μετὰ θάνατον γίνεσθαι οἱ Ἕλληνες, ὧν τὰς δόξας*
ἐκτίθεται. Τούτων γὰρ οἱ μὲν ἀλογιστότεροι οὔτε ἀθάνατον τὴν
ψυχὴν ὁμολογοῦσιν, ὧν ἐστὶ καὶ Βίας, οὐχ ὁ Πριηνεύς, ἀλλ'
ἕτερός τις, ἀλλὰ θνητὴν καὶ λύεσθαι αὐτήν, ὃν τρόπον καὶ τὸ
σῶμα, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρεῖν· οἱ δὲ δῆθεν αὐτῶν λογικώτε-
15 *ροι, καὶ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς φιλοσοφήσαντες, ὡς Πλάτων*
καὶ οἱ τοιοῦτοι, μετὰ θάνατον τὸ μὲν σῶμα οὐκ ἔτι συστήσε-
σθαί φασιν, ἀλλ' εἰς αἰῶνας οὐχ ὑποστρέφειν ἔτι, πρὸς ἣν ἔσχε
σύστασιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησιν εἰσάπαξ, ἀντὶ τοῦ μηκέτι
συστησόμενον, ἐπειδὴ ἀνάξιον εἶναί φασι τὸ ὑλικὸν συνδιαιωνί-
20 *ζειν ψυχῇ, τὴν δὲ ψυχὴν μόνον ἀθανάτως ὑπάρχειν. Ταῦτα καὶ*
αἰρετικοὶ λέγουσι διαφόρως, ὡς οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου, καὶ
Μενάνδρου, καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ Μαρκίωνος, καὶ Μάνεντος·
καὶ νῦν δὲ οἱ ἀπὸ τῶν Ὠριγένους προερχόμενοι μύθων, οὐ γὰρ
δογμάτων. Καὶ ὁρᾶτε τίσι θέλουσι συναριθμεῖσθαι, καὶ ποίας
25 *ἀτόπους δόξας τῇ ἀωμότητι τῶν Χριστιανῶν πίστει προσά-*
πτουσιν οἱ στυγητοὶ παρὰ Θεῶ καὶ ἀνθρώποις εὖ φρονοῦσιν
ὑπάρχοντες.

Οἱ δὲ τὴν σωματικὴν: Τουτέστι ψυχῶν μόνων γίνεσθαι
ἀνάστασιν, σωμάτων χωρίς.

30

Ἄρθεῖσαν ἤδη: Ὁ λέγει ὁ Ἀπόστολος ἀρρβῶνα καὶ ἀπό-
δειξιν τῆς μετὰ σώματος καθολικῆς ἀναστάσεως τὸν Κύριον

Ἐκ τῶν ὅσους πιστεύουν ἀνάστασι καὶ κρίσει

Ἄλλοι διδάσκουν ὅτι ἡ ψυχὴ ἄλλοι καὶ ἄλλοι μὲ ἄλλα ξένα ἀνασταίνεται μαζί με τὸ σῶμα, χωρὶς τὸ σῶματα καὶ ἔχουν ἴδια ὅπως οἱ Χριστιανοί· σῶμα, ζωὴ ὅπως τώρα.

Ἐκ τῶν ὅσους ἔχουν κοιμηθεῖ

ἄλλοι εἶναι ἅγιοι καὶ ἄλλοι βέβηλοι.

Ἐνωθέντα γάρ· Τὰ σῶματα ἐνώνονται μετὰ τὴν ψυχῆς. Σημείωσε ἐπίσης καὶ τὴν ὀλικὴν ἀνάστασι.

§ 2. Τῶν δὲ ἀνιέρων· Μιλᾷει γὰρ τὸ θάνατο τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ γὰρ τὸ τί πιστεύουν οἱ Ἕλληνες ὅτι γίνεται μετὰ θάνατο, καὶ ἐκθέτει τὴν γνώμη τους. Ἐκ τῶν αὐτῶν οἱ πρὸ παράλογοι οὔτε ἀθάνατη ψυχὴ παραδέχονται, καὶ ἕνας ἀπὸ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ Βίας, ὃχι ὁ Πριηνέας, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος, ἄλλοι λένε πῶς εἶναι θνητὴ καὶ διαλύεται ὅπως τὸ σῶμα καὶ πηγαίνει εἰς τὴν ἀνυπαρξία. Οἱ πρὸ λογικοὶ ἴσως ἀπὸ αὐτῶν πού ἔχουν φιλοσοφήσει καὶ γὰρ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ οἱ ὅμοιοι, λένε ὅτι μετὰ τὸ θάνατο τὸ σῶμα πρὸς τὸν αἰὼν ὑπάρξει, ἀλλὰ εἰς τὸν αἰὼνα τῶν αἰώνων δὲ θὰ ξαναβρεῖ τὴν σύστασι πού εἶχε. Αὐτὸ σημαίνει τὸ 'εἰσάπαξ' πού λέει εἰς τὴν θέσι τῆς ἔκφρασις 'δὲν θὰ λάβει πρὸς σύστασι', ἐπειδὴ λέει εἶναι ἀνάξιον νὰ συνδιαιωρίζη τὸ ὑλικὸν μετὰ τὴν ψυχὴν, καὶ μόνον ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη. Αὐτὰ καὶ οἱ αἵρετικοὶ τὰ λένε διαφορετικά, ὅπως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Σίμωνος τοῦ μάγου καὶ τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Οὐαλεντίνου καὶ τοῦ Μαρκίωνα καὶ τοῦ Μάνεντα. Καὶ τώρα ὅσοι προέρχονται ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Ὠριγένου πού βέβαια δὲν εἶναι δόγματα. Καὶ βλέπετε μετὰ ποιούς θέλουν νὰ συναριθμοῦνται καὶ ποιῆς ἄτοπες δοξασίαι νὰ προσάπτουν εἰς τὴν ἀμώμητη τῶν Χριστιανῶν πίστι, αὐτοὶ πού εἶναι μισητοὶ εἰς τὸ Θεὸν καὶ εἰς τοὺς φρόνιμους ἀνθρώπους.

Οἱ δὲ τὴν σωματικὴν· Δηλαδή, ὅτι γίνεται μόνον ψυχῶν ἀνάστασι, χωρὶς τὰ σῶματα.

Ἀρθεῖσαν ἤδη· Αὐτὸ πού λέει ὁ Ἀπόστολος ὅτι ὁ Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει γίνει ἀρραβῶνας καὶ ἀπόδειξις τῆς κα-

ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν γεγενῆσθαι· καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ νῦν κέκρυπται ἡ ζωὴ ἡμῶν, ἐν τῷ Θεῷ φανερωθησομένη ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ.

Ψυχαῖς συζυγίας: Αἰρετικοὶ τινες τότε γεγόνασιν, ὡς οἱ
 5 περὶ Σίμωνα τὸν μάγον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, οἳ τινες αἰθέριον ἔφασκον, εἴ γε καὶ ἄρα ἔσσεσθαι σῶμα ταῖς ψυχαῖς. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ Ὠριγένης τὸ αὐτὸ φησιν ἐν τινι τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων· ἐν ἄλλοις δὲ καὶ αὐτὸ παντελῶς ἄπαρνεῖται, πᾶσαν σωματικὴν φύσιν εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖν δογματίζων. Ἀνάγνωθι Μεθοδίου
 10 τοῦ ἀγίου μάρτυρος καὶ Ὀλυμπίου Ἀδριανουπόλεως ἐπισκόπου τῆς Λυκίας τὰ κατ' αὐτοῦ ὑπ' αὐτῶν περὶ ἀναστάσεως γραφέντα, καὶ Ἀντιπάτρου τοῦ Βόστρων ἐπισκόπου, καὶ μαθήση τὴν μυθώδη αὐτοῦ καὶ ἀλλόκοτον ληρωδίαν.

Καὶ μακαριωτάτην: Ταῦτά φησιν αἰνιττόμενος, οἶμαι, Πα-
 15 πίαν τὸν Ἱεραπόλεως τῆς κατ' Ἀσίαν τότε γενόμενον ἐπίσκοπον, καὶ συνακμάσαντα τῷ θεῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ. Οὗτος γὰρ ὁ Παπίας ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ τῶν Κυριακῶν ἐξηγήσεων τὰς διὰ βρωμάτων εἶπεν ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαύσεις, εἰς ὅπερ δόγμα μετὰ ταῦτα ἐπίστευσεν Ἀπολλινάριος, κα-
 20 θῶς ἐμφαίνεται ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, ὃ καλοῦσιν τινες χιλιονταετηρίδα. Πῶς οὖν Ἀπολλιναρίου τὰ τοῦ ἀγίου Διονυσίου συγγράμματα, κατὰ τοὺς τινῶν λήρους, τὰ ἀναιροῦντα Ἀπολλινάριον; Καὶ Εἰρηναῖος δὲ ὁ Λουγδούνου ἐν τῷ Κατὰ αἱρέσεων πέμπτῳ λόγῳ, τὸ αὐτὸ φησι, καὶ παράγει μάρτυρα τῶν ὑπ' αὐ-
 25 τοῦ εἰρημένων τὸν λεχθέντα Παπίαν.

Ὅταν ἐπὶ τὸ τέλος: Φρικτὰ καὶ λίαν φοβερὰ τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν τέλη.

Ἐτέροις ὀφθαλμοῖς: Ἐτέρους ὀφθαλμούς φησι τοὺς τοῦ νοῦ, λοιπὸν καθαρωτέρου ὄντος καὶ τὰ εἰς ἄδου σκοποῦντος καὶ
 30 στρεφομένου εἰς τὴν προδοκίαν τῆς γεέννης, ἣν οὐ πρότερον πεπιστεύκει· διὸ καὶ δυσανασχετεῖ καὶ ὀδύρεται τὸν θάνατον, ἐν-

θολικῆς ἀνάστασης μαζί με τὸ σῶμα. Καὶ ὅτι σ' αὐτὸν τώρα κρύβεται ἡ ζωὴ μας ποὺ θὰ φανερωθεῖ στὸ Θεὸ κατὰ τὴν παλιγγενεσία.

Ψυχαῖς συζυγίας: Παρουσιάστηκαν τότε κάποιοι αἰρετικοὶ ὅπως οἱ Ἀκόλουθοι καὶ φίλοι τοῦ Σίμωνα τοῦ μάγου, ποὺ ἔλεγεν, ὅτι ἂν τυχὸν θὰ ἔχουν σῶμα, θὰ εἶναι αὐτὸ αἰθέριο. Πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι κι ὁ Ὁριγένης λέει τὸ ἴδιο σ' ἓνα σύγγραμμά του. Σὲ ἄλλα πάλι αὐτὸ τὸ ἀρνεῖται τελείως, διδάσκοντας ὅτι κάθε σωματικὸ στοιχεῖο ὀδηγεῖται στὴν ἀυπαρξία. Διάβασε τοῦ ἁγίου Μεθοδίου καὶ μάρτυρα καὶ τοῦ Ὀλυμπίου ἐπισκόπου Ἀνδριανουπόλεως τῆς Λυκίας ὅσα ἔγραψαν ἐναντίον του γιὰ τὴν ἀνάσταση, καὶ τοῦ Ἀντίπατρου τοῦ ἐπισκόπου Βόστρων, καὶ θὰ καταλάβεις τὰ παραμύθια καὶ τὴν ἀλλόκοτη φλυαρία του.

Καὶ μακαριωτάτην: Αὐτὰ τὰ λέει κάνοντας νομίζω ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸν Παπία ποὺ ἦταν τότε ἐπίσκοπος τῆς Ἱεραπόλεως στὴν Ἀσία καὶ ἔζησε στοὺς ἴδιους χρόνους μετὰ τὸν θεῖο Εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη. Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ Παπίας στὸ τέταρτο βιβλίο τῶν Κυριακῶν ἐξηγήσεών του ἀνάφερε τὴν ἀπόλαυση φαγητῶν κατὰ τὴν ἀνάσταση. Στὴ διδασκαλία αὐτὴ πίστεψε ἔπειτα ὁ Ἀπολλινάριος, ὅπως φαίνεται στὸ σύγγραμμά του, ποὺ μερικοὶ καλοῦν 'χιλιετηρίδα'. Πῶς λοιπὸν εἶναι τοῦ Ἀπολλινάριου τὰ συγγράμματα, σύμφωνα μετὰ τὶς φλυαρίες κάποιων, τοῦ ἁγίου Διονυσίου ποὺ ἀναιροῦν τὸν Ἀπολλινάριο; Ἀλλὰ καὶ ὁ Εἰρηναῖος ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου στὸν πέμπτο λόγο τοῦ Κατὰ αἰρέσεων λέει τὸ ἴδιο καὶ φέρνει μάρτυρα γιὰ ὅσα λέει τὸν Παπία ποὺ ἀναφέραμε.

Ὅταν ἐπὶ τὸ τέλος: Εἶναι φρικτὰ καὶ πολὺ φοβερὰ τὰ τέλη τῶν ἀμαρτωλῶν.

Ἐτέροις ὀφθαλμοῖς: Ἄλλα μάτια λέει τὰ μάτια τοῦ νοῦ, ποὺ κάποτε γίνεται καθαρότερος, καὶ ποὺ σκέφτεται τὰ συμβαίνοντα στὸν ἄδη καὶ στρέφεται στὴν προσδοκία τῆς γέεννας, ποὺ δὲν εἶχε πιστέψει προηγουμένως. Γι' αὐτὸ δυσανασχετεῖ βαριὰ καὶ θρηνεῖ γιὰ τὸ θάνατο, σκεπτόμενος μήπως καὶ εἶναι

νοῶν μήποτε ἀληθεῖς ὧσιν αἱ κάτω τιμωρίαι· ὥστε καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τῷ σώματι ἐγείρονται.

Β'. Συναγωγῶν: Περὶ ἱερατικῶν τελευτώντων.

Εἰ δὲ τοῖς εὐαγέσι: Περὶ μοναχῶν, δικαίων καὶ λαϊκῶν.

5 Ἐν τοῖς θείοις: Σημεῖωσαι τί ἀναγινώσκειται καὶ τί ψάλλεται ἐπὶ τῶν κεκοιμημένων μοναχῶν καὶ λαϊκῶν· ὁμολόγους δὲ καὶ ταύτοδυνάμους ὧδὰς λέγει ταῖς προαναγνωσθείσαις περὶ ἀναστάσεως ἀψευδέσιν ἐπαγγελίαις ἄδειν τοὺς λειτουργούς.

Γ'. § 1. Ἰησοῦ φωταγωγοῦντος: Ὅτι πρὸς τὸν βίον καὶ οἱ
10 τόποι τῶν κεκοιμημένων.

Ἐπὶ ταύτης τῆς θείας: Ὅτι δικαιοσύνης ἐστὶ τὸ πρὸς τὸν βίον δοῦναι καὶ τὸν τόπον.

Εὐχὴν ἱεράν: Διὰ τί ἡ εὐχή.

§ 2. Αἱ δὲ τῶν θεαρχικῶν: Διὰ τί ὧδαὶ καὶ ἀναγνώσματα.
15 Σημεῖωσαι δὲ ὅποια ἦν ἡ ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις παλαιὰ ἀκολουθία καὶ τάξις.

Σκόπει δὲ, ὅτι νῦν: Ὅτι ἐπὶ τοῖς τελευτῶσιν, οὔτε οἱ ἐνεργούμενοι, οὔτε οἱ ἐν μετανοίᾳ ἐξίασιν, ἀλλὰ μόνοι οἱ κατηχούμενοι, καὶ διὰ τί.

20 Οἱ κατηχούμενοι: Οὐδὲν μὲν μικρὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μυστηρίοις, ἀλλὰ πάντα μεγάλα· αὐτὰ μέντοι, πρὸς ἀλληλα συγκρινόμενα, διαφορὰν ἐξουσι πρὸς μεγαλειότητα. Τῶν γὰρ δρωμένων ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι μέγιστα καὶ ἀπαράβλητα τὰ τῶν θείων λουτρῶν καὶ φωτισμάτων καὶ μεταλήψεων μυστήρια·
25 διὸ καὶ μικρὰ τὰ ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις ὠνόμασε· πλὴν οὐδὲ τούτων ἄξιοι οἱ ἔτι κατηχούμενοι.

Βλαβήσονται γάρ: Ταῦτα ἀκολουθεῖ τοῖς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτη εἰρημένους παρὰ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν ἀναξίως κοινωνούντων· ὧδε δὲ καὶ περιφρονεῖν αὐτοὺς λέγει τῶν
30 θείων μυστηρίων.

§ 4. Ἡ μὲν οὖν εὐχή: Σημεῖωσαι τί εὐχεται.

ἀληθινές οἱ κάτω τιμωρίες. Ὡστε καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀνασταίνονται μὲ τὸ σῶμα.

Β'. Συναγαγών: Γιά τοὺς ἱερεῖς ποὺ πεθαίνουν

Εἰ δὲ τοῖς εὐαγέσι: Μιλᾷει γιὰ μοναχοὺς, δίκαιους καὶ λαϊκοὺς.

Ἐν τοῖς θείοις: Σημείωσε τί ἀναγνώσματα διαβάζονται καὶ τί ψάλλεται στοὺς μοναχοὺς καὶ στοὺς λαϊκοὺς ποὺ κοιμήθηκαν. Καὶ λέει ὅτι οἱ λειτουργοὶ (διάκονοι) ψάλλουν ὁμόλογες καὶ ἰσοδύναμες ὠδὲς μὲ ὅσες ἀναγνώσθηκαν πρὶν γιὰ τὴν ἀνάσταση μὲ ὑποσχέσεις ποὺ δὲν ψεύδονται.

Γ'. § 1. Ἰησοῦ φωταγωγοῦντος: Ὅτι οἱ θέσεις ἐκείνων ποὺ ἔχουν κοιμηθεῖ εἶναι ἀνάλογες μὲ τὸ βίο τους.

Ἐπὲρ ταύτης τῆς θείας: Εἶναι ἔργο τῆς δικαιοσύνης νὰ δώσει θέση ἀνάλογη μὲ τὸ βίο.

Εὐχὴν ἱεράν: Γιατί ἀπαιτεῖται προσευχή.

§ 2. Αἱ δὲ τῶν θεαρχικῶν: Γιατί λέγονται ὠδὲς καὶ ἀναγνώσματα. Καὶ νὰ σημειώσεις ποιά ἦταν ἢ παλιὰ ἀκολουθία καὶ τάξη γιὰ ὅσους ἔχουν κοιμηθεῖ.

§ 3. Σκόπει δὲ ὅτι νῦν: Λέει ὅτι στὴν κηδεῖα δὲν βγαίνουν ἀπὸ τὸ ναὸ οὔτε οἱ δαιμονισμένοι οὔτε ὅσοι βρίσκονται σὲ μετάνοια ἀλλὰ μονάχα οἱ κατηχούμενοι, κι ἐξηγεῖ τὸ γιατί.

Οἱ κατηχούμενοι: Τίποτε δὲν εἶναι ἀσήμαντο στὰ δικά μας μυστήρια, ἀλλὰ ὅλα εἶναι σημαντικά, ὅταν ὁμως συγκρίνονται τὰ ἴδια μεταξὺ τους ἔχουν διαφορὰ στὸ μεγαλεῖο τους. Ἀπὸ τὰ δρώμενα γιὰ ὅσους πεθαίνουν μέγιστα καὶ ἀσύγκριτα εἶναι τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ λουτροῦ, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς μετάληψης. Γι' αὐτὸ κι ὀνόμασε μικρὰ ὅσα τελοῦνται στοὺς νεκρούς: ὁμως οὔτε γι' αὐτὰ εἶναι ἀκόμα ἄξιοι οἱ κατηχούμενοι.

Βλαβήσονται γάρ: Αὐτὰ εἶναι ἀκόλουθα σὲ ὅσα γράφει ὁ Ἀπόστολος στὴν α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ γιὰ ὅσους κοινωνοῦν ἀνάξια. Ἐδῶ προσθέτει ὅτι αὐτοὶ δείχνουν καὶ περιφρόνηση στὰ θεῖα μυστήρια.

§ 4. Ἡ μὲν οὖν εὐχή: Σημείωσε τί εὐχεται.

Ἐνθροπίνην ἀσθένειαν: Τουτέστι τὰ ψιλὰ τῶν ἀμαρτημάτων.

§ 5. Ἀναλόγοις σημασίαις: Ἀναλόγοις σημασίαις ἔφη, τουτέστι ταῖς ἡμῖν γνωρίμοις τε καὶ συνήθεσι, καὶ οὐχ ὑπὲρ τὴν
5 ἡμετέραν νόησιν, λέξεσί τε καὶ ὀνομασίαις σημαινόμενα.

Τῆς πραγματικῆς αὐτῶν. Τουτέστι καθ' ὃ δυνάμεθα νοεῖν καὶ ἐκ τῶν ἡμῖν γνωρίμων λέξεων τε καὶ ὀνομάτων τὰς ἐκεῖ ἀπολαύσεις ὁ Θεὸς ὠνόμασεν, εἰπὼν, μὴ εἶναι ἐκεῖ λύπην ἢ νόσον ἢ πόνον ἢ στεναγμόν, ἀλλὰ φῶς εἶναι· πλὴν οὐ τοῦτο
10 τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἄγνωστα τέως ἡμῖν καὶ ἀκατάληπτα, «ἂ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε», καὶ τὰς ἐξῆς, ἀλλ' ἐξ ὧν οἶδαμεν, ὑποδείγματα δίδωσι μακαριότητος. Σημεῖωσαι δέ, πῶς λαμβάνει τό, «εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ».

15 § 6. Ὅτου ἔνεκα: Ἀπορεῖ περὶ τῆς γινομένης εὐχῆς παρὰ τοῦ ἱεράρχου ἐπὶ τοῖς ἐν ἀμαρτίαις κεκοιμημένοις.

Τῶν δικαίων αἱ προσευχαί: Σημεῖωσαι ὅτι μόνους τοὺς ἀξίους τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ ὠφελοῦσιν αἱ τῶν δικαίων προσευχαί, εἴτε ζῶντας, εἴτε τελευτήσαντας, οὐ μὴν ἀμαρτω-
20 λοὺς καὶ ἀξιοκατακρίτους καὶ ὧδε καὶ μετὰ θάνατον.

Ἦ τί πρὸς τοῦ Σαμουήλ: Οὔτε γὰρ τὸν Σαοὺλ κάκιστον ὄντα ὠφέλησεν ὁ Σαμουήλ εὐξάμενος, οὔτε τοὺς Ἑβραίους ἀμαρτωλοὺς ὄντας ὁ Μωϋσῆς· εἶπε γὰρ ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· «μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου».

25 Ἠλίου τὰ οἰκεῖα: Ὅρα μὴ πού γε νομίσης, ὅτι τὸν ἡλίον φησι δωρεῖσθαι τὰ ἑαυτοῦ φῶτα (πῶς γὰρ ἂν ἄψυχος δωρήσαιο; προαιρέσεως γὰρ ἢ δωρεά), ἀλλὰ κατὰ ἠθοποιίαν οἶονεῖ τινα τὸ προκειμένον λέγει. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ὑπόθοιτο τὸν ἡλίον λέγειν· Ἐγὼ τοῖς ἐρρωμένοις ὀφθαλμοῖς δίδωμι φῶς.

Ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν: Δηλαδή τὰ μικροαμαρτήματα.

§ 5. Ἀναλόγοις σημασίαις: Εἶπε μὲ ἀνάλογες σημασίες, δηλαδή πού δηλώνονται μὲ τὶς γνώριμες καὶ συνηθισμένες σ' ἐμᾶς λέξεις καὶ ὀνομασίες καὶ ὄχι πάνω ἀπὸ τὴ δική μας νόηση.

Τῆς πραγματικῆς αὐτῶν: Δηλαδή, στὸ μέτρο πού μπορούμε νὰ ἐνεργήσομε· καὶ ἀπὸ τὶς γνώριμες σ' ἐμᾶς λέξεις κι ὀνομασίες ὀνόμασε ὁ Θεὸς τὶς ἐκεῖ ἀπολαύσεις, λέγοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ λύπη ἢ ἀσθένεια, ἢ πόνος ἢ στεναγμός, ἀλλὰ βασιλεύει τὸ φῶς. Δὲν εἶναι ὁμως τοῦτα τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, ἀλλ' εἶναι στ' ἀλήθεια ἄγνωστα ὡς τῶρα σ' ἐμᾶς καὶ ἀκατανόητα, «ἐκεῖνα πού μάτι δὲν τὰ εἶδε...» καὶ τὰ ἐξῆς, ἀπὸ ὅσα ὁμως ξέρομε, μᾶς δίνει παραδείγματα μακαριότητος. Καὶ σημείωσε πῶς ἐννοεῖ τὴ φράση, «στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»¹.

§ 6. Ὅτου ἔνεκα: Ἐκφράζει ἀπορία γιὰ τὴν προσευχὴ πού γίνεται ἀπὸ τὸν ἱεράρχη γιὰ ὅσους κοιμήθηκαν μὲ ἁμαρτίες.

Τῶν δικαίων αἱ προσευχαί: Σημείωσε ὅτι οἱ προσευχῆς τῶν δικαίων ὠφελοῦν μόνο ὅσους εἶναι ἄξιοι τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ, εἴτε ζωντανοὶ εἶναι εἴτε νεκροί· δὲν ὠφελοῦν βέβαια ἁμαρτωλοὺς καὶ ἄξιους κατάκρισης καὶ ἐδῶ καὶ μετὰ τὸ θάνατο.

Ἦ τί πρὸς Σαμουήλ: Οὔτε βέβαια τὸν Σαοὺλ ὠφέλησε ὁ Σαμουήλ ὅταν προσευχήθηκε, οὔτε ὁ Μωυσῆς τοὺς Ἑβραίους πού ἦταν ἁμαρτωλοί. Γιατὶ ὁ Κύριος τοῦ εἶπε· «μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸ λαὸ τοῦτο».

Ἡλίου τὰ οἰκεῖα: Πρόσεχε, λέει, μὴ νομίσεις πῶς ὁ ἥλιος δωρίζει τὰ φῶτα του· πῶς δηλαδή τὸ ἄψυχο μπορεῖ νὰ κάνει δῶρο; Ἡ δωρεὰ εἶναι ἔργο τῆς προαίρεσης. Ἀλλὰ ὁ λόγος αὐτός λέγεται μὲ ἠθοποιία κατὰ κάποιο τρόπο. Ὅπως ἐὰν κάποιος ὑπέθετε ὅτι ὁ ἥλιος λέει· Ἐγὼ δίνω φῶς στὰ γερὰ μάτια,

1. Μαθ. 8,11.

Εἶτα ἀσθενῶν τις τὰ ὄμματα εἶποι· Δὸς κάμοι· ἔρρωμαι γάρ.
 Ἔπειτα δεξάμενος τὴν ἀκτῖνα, καὶ ὃ ἑώρα ἀπολέσει. Τὸν αὐ-
 τὸν τρόπον καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς, αἰτῶν δίκαιον εὐξασθαι ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ, πάσχει· ἀμβλυώττων γὰρ ὁ ἀμαρτωλὸς καὶ δεχόμενος τῆς
 5 τοῦ δικαίου εὐχῆς τὴν ἀκτῖνα, οὐ συγχωρεῖ αὐτὴν τὰ κατὰ φύσιν
 ἐνεργεῖν καὶ φωτίζειν, ἀλλὰ σκότος ἑαυτῷ προξενεῖ, τῷ μῆτε
 προσέχειν διὰ καθαροῦ βίου ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς, καὶ τῇ
 ἀποφοιτήσῃ μέντοι, ἤγουν ἀναχωρήσῃ τῶν φωτιζουσῶν ἐντο-
 λῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν ὑπὸ δικαίου εὐχῆς ὠφεληθήσεται.
 10 Ὅτι δὲ τὰ περὶ τοῦ ἡλίου οὕτω νοεῖ, καὶ ἐν τῷ Περὶ θείων
 ὀνομάτων κεφαλαίῳ δ' σημαίνει.

Ὠφέλιμοι: Πῶς καὶ πότε ὠφελεῖ δικαίου εὐχὴ ζῶντα μό-
 νον· καὶ φησιν, ὅτε μετανοοῦντα κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «κλαίειν
 μετὰ κλαιόντων», ὅτε καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο πληροῦται, «μέγα
 15 ἰσχύει εὐχὴ δικαίου ἐνεργουμένη διὰ τῆς μετανοίας τοῦ δεομέ-
 νου», τῆς εὐχῆς δηλονότι. Ἐὰν γὰρ εἰς οἰκοδομῆ, τουτέστιν ὁ
 δίκαιος, καὶ εἰς, οἷον ὁ ἀμαρτάνων, καταστρέφῃ, ἀτέλεστον μέ-
 νει τὸ ἔργον, ὡς ἔγνωμεν ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν Σαοῦλ καὶ τὸν Σα-
 μουὴλ ὑποδείγματος.

20 Ἐξιν ἱερὰν ἔχων: Ἐξιν δὲ ἱερὰν ἐνταῦθα τὴν τοῦ οἰκείου
 βίου πρὸς ἀρετὴν διάθεσιν εἶρηκε. Συλλήπτορα δέ, ἀντὶ τοῦ
 βοηθόν.

Ὁμιλίαν: Οὐχ ἀπλῶς τοῦ πρὸς θεῖαν ἡμᾶς ὁμιλίαν χωρεῖν,
 καὶ δι' ἑαυτῶν αἰτεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τὰ κρείττονα καὶ σωτήρια,
 25 ἀπείργει ὁ πατήρ, εἰδὼς τὸν Ἀπόστολον προστάσσοντα ἀδια-
 λείπτως προσεύχεσθαι, ἀλλὰ τοῦ, οἴησιν τινὰ κρατούμενον

κι ἔπειτα κάποιος μὲ μάτια ἄρρωστα τοῦ λέει· Δῶσε καὶ σ' ἐμένα, εἶμαι γερός. Κι ἀφοῦ δεχθεῖ τὴ λάμψη, χάνει κι αὐτό πού ἔβλεπε. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο κι ὁ ἁμαρτωλός, ἂν ζητήσῃ ἀπὸ ἕναν δίκαιο νὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτόν. Θαμποβλέποντας δηλαδὴ ὁ ἁμαρτωλός καὶ δεχόμενος τὴ λάμψη ἀπὸ τὴν προσευχὴ τοῦ δικαίου, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐνεργεῖ σ' αὐτόν τὸ φυσικὸ ἔργο τῆς καὶ νὰ φωτίζει, ἀλλὰ προξενεῖ στὸν ἑαυτό του σκοτάδι, μὲ τὸ νὰ μὴν ἀνταποκρίνεται μὲ καθαρὸ βίον στὶς δωρεές τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἐγκατάλειψή του, δηλαδὴ τὸν χωρισμὸ τοῦ ἀπὸ τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ πού φωτίζουν. Γιατὶ ὅποιος ἁμαρτάνει περιφρονεῖ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν τὸν ὠφελεῖ καθόλου ἢ προσευχὴ τοῦ δικαίου. Ὅτι ἔτσι ἀντιλαμβάνεται καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἥλιο, τὸ δηλώνει καὶ στὸ δ' κεφάλαιο τοῦ ἔργου τοῦ Περι θείων ὀνομάτων.

Ὁφέλιμοι: Πῶς καὶ πότε μόνο ὠφελεῖ ἕνα ζωντανὸ ἢ προσευχὴ κάποιου δικαίου. Καὶ λέει ὅταν ὁ ζωντανὸς μετανοεῖ (μὲ κλάματα) κατὰ τὸν Ἀπόστολο καὶ (ὁ δίκαιος) «κλαίει μετὰ κλαιόντων»², ὅποτε ἐκπληρώνεται κι ἐκεῖνος ὁ λόγος, «ἔχει μεγάλη δύναμη ἢ προσευχὴ τοῦ δικαίου»³, πού προκαλεῖται ἀπὸ τὴ μετάνοια ἐκείνου πού τὴ ζητεῖ, πού ζητεῖ δηλαδὴ τὴν προσευχὴ. Γιατὶ ἂν χτίζει ὁ ἕνας, δηλαδὴ ὁ δίκαιος, κι ὁ ἄλλος, δηλαδὴ αὐτὸς πού ἁμαρτάνει, καταστρέφει, τὸ ἔργο μένει ἀνεκτέλεστο, ὅπως τὸ διαπιστώσαμε μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Σαοῦλ καὶ τοῦ Σαμουήλ.

Ἐξιν ἱερὰν ἔχων: Ἱερὴ ἔξη χαρακτηρίζει ἐδῶ τὴ διάθεση πού διέπει τὴ ζωὴ του πρὸς τὴν ἀρετὴ. 'Συλλήπτορα' εἶπε ἀντὶ νὰ πεῖ βοηθός.

Ὁμιλίαν: Δὲν ἐμποδίζει γενικὰ ὁ θεῖος Πατέρας νὰ προχωρήσομε σὲ θεία συνομιλία καὶ νὰ ζητήσομε ἐμεῖς προσωπικὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ τὰ καλύτερα γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ὁ Ἀπόστολος προστάζει νὰ προσευχόμεσθε ἀδιάκοπα⁴,

4. Α' Θεσσ. 5,17.

ὑπερφρονεῖν τῶν ἀγίων, καὶ ἀντ' οὐδενὸς τίθεσθαι τὰς τούτων εὐχάς.

Περὶ δὲ τῆς: Ἐνθεν ἄρχεται λέγειν, ὡς ὠφελεῖ τὸν νεκρὸν ἢ εὐχή. Καὶ σημειῶσαι ὅτι καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐζητήθη τὸ ἄπορον
5 τοῦτο.

§ 7. Παρορώσης. Ποίας ἡμῶν ἀμαρτίας ὁ Θεὸς παρορᾷ διὰ τῆς τοῦ ἱερέως προσευχῆς καὶ δεήσεως.

Αἰτεῖ δὲ αὐτά: Τί αἰτεῖ ὁ ἱερεύς.

Τοῖς παροῦσι: Τουτέστι τοῖς δικαίοις καὶ εὐσεβέσι.

10 Κατὰ θεῖαν ζωὴν: Τουτέστιν ὅσα νομίμως καὶ ἀκολουθῶς ὁ δίκαιος ἐπίσκοπος αἰτήσῃ, λήψεται, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων· εἴρηται γὰρ τῷ ἀγίῳ Πέτρῳ· «ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς», καὶ τὰ ἐξῆς· κατὰ μίμησιν δὲ τοῦ ἀγίου Πέτρου εἰσὶν οἱ ἐπίσκοποι, ὡς μετὰ μικρὸν λέγει. Σημειῶσαι δὲ μέγεθος ἱεραρχίας καὶ ὕψος
15 καὶ καθαρότητα.

Διὸ τοῖς ἀνιέροις: Σημειῶσαι ὅτι ταῦτα τοῖς ἀμαρτωλοῖς οὐκ ἐπεύχεται.

Τελετάρχου: Τουτέστι τοῦ θείου Πνεύματος.

Αἰτεῖτε καί: Ἐκ τῆς Ἰακώβου Ἐπιστολῆς τὸ ρητόν, διδά-
20 σκον ἡμᾶς, ὡς οὐ δεῖ προσεύχεσθαι περὶ κακοῦ τινος προσώπου ἢ πράγματος.

Τὰς ἀφοριστικὰς ἔχουσι: Περὶ τῶν ἀκοινωνησιῶν καὶ ἀφορισμῶν τῶν παρὰ τοῦ ἱεράρχου· δυνάμεις γὰρ φησι τὰς ἐκ Θεοῦ δεδομένας αὐτοῖς γνωστικὰς δοκιμασίας καὶ κρίσεις, δι'
25 ὧν ἀφορίζουσι τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐκ τῶν δικαίων, ἢ τὸ ἔμπαν-
λιν.

Ἄλόγοις ὄρμαῖς: Σημειῶσαι ὅτι, ἐὰν παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἀφορίσῃ ὁ ἱεράρχης, οὐχ ἔπεται αὐτῷ τὸ θεῖον κρῖμα· κατὰ γὰρ θεῖαν κρίσιν καὶ οὐ διὰ θέλημα ἴδιον ταῦτα ὀφείλει
30 ἐπιφέρειν.

ἀλλὰ ἐμποδίζει κυριαρχημένος κάποιος ἀπὸ ἀλαζονεία νὰ περιφρονεῖ τοὺς ἁγίους καὶ νὰ θεωρεῖ μηδὲν τὶς προσευχῆς τους.

Περὶ δὲ τῆς: Ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει νὰ λέει ὅτι ἡ προσευχὴ ὠφελεῖ τὸ νεκρὸ. Σημείωσε, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν διατυπώθηκε αὐτὴ ἡ ἀπορία.

§ 7. Παρορώσης: Ποιῆς ἁμαρτίες μας παραβλέπει ὁ Θεὸς μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ δέηση τοῦ ἱερέα.

Αἰτεῖ δὲ αὐτά: Μᾶς λέει τί ζητεῖ ὁ ἱερέας.

Τοῖς παροῦσι: Δηλαδὴ γιὰ ὄσους εἶναι δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς.

Κατὰ θεϊαν ζωὴν: Δηλαδὴ ὅσα ὁ δίκαιος ἐπίσκοπος θὰ ζητήσῃ νόμιμα καὶ λιγικὰ θὰ τὰ λάβῃ, ἀλλὰ γιὰ δίκαιους. Γιατὶ εἶπε ὁ ἅγιος Πέτρος: «ὅσα δέσεις ἐπάνω στὴ γῆ»⁵ καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐνεργοῦν μιμούμενοι τὸν ἅγιο Πέτρο, ὅπως λέει λίγο πιὸ κάτω. Σημείωσε ἀκόμα τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ἱεραρχίας.

Διὸ τοῖς ἀνιέροις: Σημείωσε ὅτι αὐτὰ τὰ εὐχεται γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς.

Τελετάρχου: Αὐτὸ εἶναι τὸ θεῖο Πνεῦμα.

Αἰτεῖτε καί: Εἶναι τὸ ρητὸ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου, καὶ μᾶς διδάσκει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσευχόμαστε γιὰ ἓνα κακὸ πρόσωπο ἢ πράγμα.

Τὰς ἀφοριστικὰς ἔχουσι: Γιὰ τὶς στερήσεις κοινωνίας καὶ τοὺς ἀφορισμοὺς ποὺ ἐπιβάλλει ὁ ἱεράρχης. Δυνάμεις λέει τὶς γνωστικὲς ἱκανότητες γιὰ δοκιμασίες καὶ κρίσεις ποὺ τοὺς ἔδωσε ὁ Θεὸς καὶ μὲ τὶς ὁποῖες ξεχωρίζουν τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπὸ τοὺς δίκαιους καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Ἄλόγοις ὀρμαῖς: Σημείωσε, ὅτι ἂν ἀφορίσει κάποιον ὁ ἱεράρχης πέρα ἀπὸ τὴν πρόθεση τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔχει μαζί του τὴ θεία κρίση. Γιατὶ ὀφείλει νὰ κάνει τὸν ἀφορισμὸ σύμφωνα μὲ τὴ θεία κρίση κι ὄχι μὲ τὸ δικό του θέλημα.

5. Ματθ. 16,19.

Τὸ Πνεῦμα. Σημείωσαι τί παρέσχε τοῖς ἀποστόλοις τὸ μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς δοθὲν ἅγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ Κυρίου.

Ἐλλαμπομένω: Τῷ ἀγίῳ Πέτρῳ.

5 Ὅς ἐκείνου καὶ παντός: Πῶς χρὴ λαμβάνειν τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ρητόν, «ὃ εἶν δήσης» καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ τοῦ ἱεράν: Ἱεράν θεολογίαν φησὶ τό, «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», ὃ σημειωτέον κατὰ τε Βασιλειανῶν καὶ Νεστοριανῶν καὶ Παυλιανιστῶν καὶ τῶν ὁμοίων.

10 Ὅπως ἄν: Καθώς.

Ἱεραρχικῶς: Ἀσφαλέστατα ἐπὶ τούτων εἶπε τὸ ἱεραρχικῶς.

§ 8. Θεογενεσίαν, πρὸ τοῦ: Ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν βαπτιζομένων πρῶτόν ἐστι τὸ ἅγιον ἔλαιον, ἐπὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων τε-
15 λευταῖον.

Καὶ τότε μὲν: Διὰ τί ἢ τοῦ ἐλαίου χρίσις ἐπὶ τῶν βαπτιζομένων, καὶ διὰ τί ἐπὶ τῶν κεκοιμημένων.

§ 9. Μετὰ τοῦ σφετέρου: Ὅτι ἐκάστης ψυχῆς ἴδιον σῶμα ὑπάρχει, μεθ' οὗ καὶ τὰς ἀνταποδόσεις κομίζεται· διὸ καὶ ἐκά-
20 τερα μετέχει τῶν ἀγιασμάτων· κατὰ κοινοῦ δὲ τὸ ἀμφοῖν δωρεῖται.

Θεαρχικὰς κοινωνίας: Θεία θεσμοθεσία δηλονότι.

Τὸν ὅλον ἄνθρωπον: Σημείωσαι ὅτι ὅλον ἄνθρωπον καλεῖ τὸν ἐκ τῆς νοεράς ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς δηλοῖ τὸ ἐν καθαρᾷ
25 θεωρία καὶ ἐπιστήμη· καὶ ὅτι ὀλικὴν φησι σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα δεῖ σημειώσασθαι, ἵνα, ὅταν εἶπη ἐν ἑτέροις λόγοις, ὀλικῶς οὐσιωθῆναι τὸν ὑπερούσιον Ἰησοῦν καθ' ἡμᾶς, νοήσης ἐκ ψυχῆς νοεράς καὶ σώματος τὴν ἐνανθρώπησιν.

30 § 10. Τελεστικὰς ἐπικλήσεις. Τελεστικὰς ἐπικλήσεις φησὶ τὰς ἐπὶ τῆς χειροτονίας εὐχάς. Σημείωσαι δὲ διὰ τί ταύτας, ἧτοι τὰς ἀγίας ἐπικλήσεις καὶ τὰς ἐνεργείας ἐσιώπησεν.

6. Ματθ. 16,19.

7. Ματθ. 16,16.

Τὸ Πνεῦμα: Σημείωσε τί προκάλεσε στοὺς ἀποστόλους τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ τοὺς δόθηκε μετὰ τὴν ἀνάσταση μὲ τὸ ἐμφύσημα τοῦ Κυρίου.

Ἐλλαμπομένω: Ἐλλαμπόμενος καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος.

Ὅς ἐκείνου καὶ παντός: Πῶς πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὸ εὐαγγελικὸ ρητὸ «ἐκεῖνο ποὺ θὰ δέσεις»⁶ καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ τοῦ ἱεράν: Ἱερὴ θεολογία λέει τὴ δήλωση, «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωντανοῦ»⁷. Αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθεῖ κατὰ τῶν Βασιλειανῶν καὶ τῶν Νεστοριανῶν καὶ Παυλιανιστῶν καὶ τῶν ὁμοίων τους.

Ὅπως ἄν: Καθώς.

Ἱεραρχικῶς: Ἀλάνθαστα εἶπε γι' αὐτοὺς τὸ 'ιεραρχικῶς'.

§ 8. Θεογενεσίαν, πρὸ τοῦ: Τὸ ἅγιο ἔλεο χρησιμοποιεῖται σ' αὐτοὺς ποὺ βαπτίζονται πρῶτο, ἐνῶ στους νεκροὺς τελευταῖο.

Καὶ τότε μὲν: Γιατί ἀλείφονται μὲ τὸ λάδι ὅσοι βαπτίζονται καὶ γιατί καὶ ὅσοι πεθαίνουν.

§ 9. Μετὰ τοῦ σφετέρου: Ὅτι κάθε ψυχὴ ἔχει τὸ δικό της σῶμα καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ δέχεται καὶ τίς ἀνταποδόσεις ὧσων ἔπραξε. Γι' αὐτὸ μετέχουν τοὺς ἁγιασμοὺς κι αὐτὴ κι ἐκεῖνο. Ἡ φράση 'δωρίζει καὶ στὰ δύο' λέγεται ἀπὸ κοινοῦ.

Θεαρχικὰς κοινωνίας: Δηλαδή ἡ θεία ἀπόφαση.

Τὸν ὅλον ἄνθρωπον: Σημείωσε ὅτι 'ὅλον ἄνθρωπον' καλεῖ τὸν ἀποτελούμενο ἀπὸ νοερὴ ψυχὴ καὶ σῶμα, ὅπως δηλώνει ἡ φράση 'μὲ καθαρὴ θεωρία καὶ ἐπιστήμη', καὶ ὅτι 'ὀλικὴ' ἐννοεῖ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σῶματος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὰ σημειώσομε αὐτὰ, ὥστε, ὅταν λέει μὲ διαφορετικοὺς λόγους, 'νὰ λάβει ὀλικὰ τὴ δική μας οὐσία ὁ ὑπερουσίος Ἰησοῦς', νὰ ἐννοήσεις ὅτι ἡ ἐνανθρώπηση ἐγίνε μὲ ψυχὴ νοερὴ καὶ σῶμα.

§ 10. Τελεστικὰς ἐπικλήσεις: Τελεστικὲς ἐπικλήσεις ὀνομάζει τίς εὐχὲς τῆς χειροτονίας. Καὶ σημείωσε, γιατί αὐτὲς, δηλαδή τίς ἅγιες ἐπικλήσεις καὶ ἐνέργειες, τίς ἀποσιώπησε.

§ 11. Παῖδας οὕπω: Σημείωσαι τί φησιν ὁ Πατήρ περὶ τοῦ τὰ βρέφη βαπτίζεσθαι. Ταῦτα δὲ ὡς ἐρωτήσαντι τῷ ἁγίῳ Τιμοθέῳ ἔγραψεν, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πρότερα καὶ τοὺς ἄλλους λόγους πρὸς ἐρωτῶντας ἔγραφε.

5 Τὰς ἱεράς παραδόσεις: Ὅτι καὶ τότε ἦσαν οἱ σκώπτοντες τὰ μυστικὰ ἡμῶν, ὡς καὶ τὰ περὶ τῶν βαπτιζομένων παιδῶν, ὧν μὴ δυναμένων λαλῆσαι, οἱ προσφέροντες αὐτοὺς ἀποτάσσονται ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ συντάσσονται τὰ σύμβολα· περὶ τοῦ σκώμματος ἀπολογεῖται, προστιθείς, ὅτι οὐ πάντα πᾶσι γνω-
10 στά. Σημείωσαι δὲ ὡς καὶ οἱ ἄγγελοι πολλὰ ἀγνοοῦσιν.

Ἐπιστητάς: Ἐπιστητάς, ἧτοι γινωσκομένας.

Φασὶ γὰρ ὅπερ: Σημείωσαι πῶς παρέλαβεν ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ περὶ τῶν παιδῶν.

Καθηγεμόσιν: Καθηγεμόνας τοὺς ἀποστόλους φησίν.

15 Ἄγαθῷ τὰ θεῖα: Σημείωσαι τίνι παραδίδοται ὁ παῖς ὑπὸ τῶν γονέων, ὅταν βαπτισθῆ, ὅτι ἀναδόχῳ μεμνημένῳ τὰ θεῖα πρὸς ἀναγωγὴν ἱεράν.

Καθηγεμόνα: Σημείωσαι ὅτι καὶ τὸν ἀνάδοχον καθηγεμόνα καλεῖ.

20 Γιγνομένην: Τὴν ζωὴν δηλονότι.

Ἐξάγειν: Νὰ κοινοποιοῦνται.

§ 11. Παῖδες οὐπω· Σημείωσε τί λέει ὁ θεῖος Πατέρας γιὰ τὸ βάπτισμα τῶν βρεφῶν (νηπιοβαπτισμός). Αὐτὰ τὰ ἔγραψε, ἐπειδὴ ρώτησε ὁ ἅγιος Τιμόθεος, ὥστε νὰ εἶναι φανερό, ὅτι καὶ τὰ προηγούμενα καὶ τοὺς ἄλλους λόγους τὰ ἔγραφε σὲ κάποιους ποὺ ρωτοῦσαν.

Τὰς ἱεράς παραδόσεις: Λέει ὅτι ὑπῆρχαν καὶ τότε ἐκεῖνοι ποὺ ἀντιμετώπιζαν σκωπτικὰ τὰ μυστήριά μας, ὅπως καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ παιδιά ποὺ βαπτίζονται, τὰ ὅποια, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ μιλήσουν, κάνουν τὶς ἀποταγές⁸ γιὰ χάρη τους αὐτοῖ που τὰ φέρνουν στὴ βάπτισμα καὶ συντάσσονται⁸ ἐπίσης γιὰ χάρη τους. Γιὰ τὸ περιγέλασμα ἀπολογεῖται, προσθέτοντας ὅτι δὲν εἶναι ὅλα γνωστὰ σὲ ὅλους. Σημείωσε, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἀγνοοῦν πολλά.

Ἐπιστητάς: Ἐπιστητές, δηλαδή ποὺ τὶς γνωρίζομε.

Φασὶ γὰρ ὅπερ: Σημείωσε τί παρέλαβε ἀπὸ ὅσους προηγῆθησαν ἀπὸ τὸν ἴδιο γιὰ τὰ παιδιά.

Καθηγεμόσιν: Καθηγεμόνες (ὁδηγοὺς) καλεῖ τοὺς ἀποστόλους.

Ἀγαπῶ τὰ θεῖα: Σημείωσε σὲ ποιόν παραδίδουν οἱ γονεῖς τὸ παιδί τους, ὅταν βαπτιστεῖ· σὲ ἀνάδοχο ποὺ εἶναι μυημένος στὰ θεῖα μὲ σκοπὸ τὴν ἱερὴ ἀνύψωσή του.

Καθηγεμόνα: Σημείωσε, ὅτι καθηγεμόνα καλεῖ καὶ τὸν ἀνάδοχο.

Γιγνομένην: Ἐννοεῖ προφανῶς τὴ ζωή.

---

8. Ἀποταγές ἀπὸ τὸ Σατανᾶ καὶ συντάξεις μὲ τὸ Χριστὸ τὰ γνωστὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		21	22	50
1	7έ	152	24	40	400
	20	220	25	40	204
	24	220	33	23	234
	27	150			
2	2	134		Δευτερονόμιον	
	17	152	1	43	68
3	9	236		44	68
	19	380	32	8	286
5	24	54		9	282. 286
6	17	54			
7	-	54		Βασιλειῶν Β'	
17	17	54	2	-	126
18	1	236		Βασιλειῶν Δ'	
19	24	54			
21	22	138	3	11	54
27	31έ	68		Ψαλμοὶ	
30	-	98			
31	19	96	1	4	176
				6	288
	Ἔξοδος		21	7	224
3	22	54. 222	23	7-10	260
	14	214		8	240
4	24	94		10	240. 260
7	17	54	33	6	290
12	-	94		9	386
14	-	94	34	25	288
15	4	346	38	6	360

41	7	164	63	1	260. 263
	8	164. 168	64	1	268
51	28	214			
57	6	358		Ἰερεμίας	
65	3	166	1	4	212
76	20	326	2	13	222
81	6	298			
102	15	176		Ἰεζεκιήλ	
103	3	322	16	3	20
138	8	268	33	9	288
	Ἐκκλησιαστής			Ματθαῖος	
1	9	170	4	2	242
	Ἰἄσμα Ἰασμάτων			11	242
			5	17	400
1	2	224		19	386
	Σοφία Σειράχ			45	288
			8	11	426
3	21	352	10	9-10	92
	Ἰωση		15	37	142
				38	142
4	6	288	16	16	432
13	3	176		19	430. 432
	Ἰαμῶς		27	32	100
				38	104
5	8	324		Μάρκος	
	Ἰωήλ			1	112
			16	9	112
2	28	318		19	36. 40
	Σοφονίας				
5	10	176		Λουκάς	
	11	176	3	8	284
			4	19	76
			8	18	84
	Ἰσαίας		9	58	268
				19	364
6	2	264	12	24	170
	3	306	16	39	106
40	12	268	23	43	106
44	1	268		52	106
53	9	356			

	Ἰωάννης		2	2	80
1	13	342		16	212
	14	240	3	22	374
	18	236	5	11	370
3	5	342	7	24	228
	8	324	9	27	294
4	6	242	10	16	340
7	38	224	11	29	364
13	10	376	12	24	158
14	2	232		9	156
	19	212	14	24	158
	23	268		29	158
	30	356			
17	6	242		Κορινθίους Β΄	
	11	270. 334. 356	3	18	388
19	19	110	9	8	372
20	3	114	12	2	236
	25	116			
21	5	226		Γαλάτας	
			3	28	152
	Πράξεις				
1	9	322		Ἐφεσίους	
	17	410	1	21	36. 84
2	4	158	3	7	320
7	47	268			
	53	238		Φιλιππησίους	
17	18	184	2	6	212. 240
	33	182		7	240
	34	182	3	15	202
20	17	198			
				Κολοσσαεῖς	
	Ρωμαίους		1	15	212
3	29	282	3	5	90
	30	282			
10	15	92		Θεσσαλονικεῖς Α΄	
12	15	428	5	17	428
	Κορινθίους Α΄			Τιμόθεον Α΄	
1	25	164	4	16	352

	Ἑβραίους			Πέτρου Α΄
2	10	38	1	24
	11	394		
4	14	86		Πέτρου Β΄
	15	320	1	19
7	10	30		
8	5	204		
12	19	302		
	Ἰακώβου			Ἄποκάλυψις
			4	8
1	17	200	5	8
4	15	176	7	11
5	16	428	22	16

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

- Ἄβραάμ 30. 54. 170. 236. 284. 320.
 426.
 ἀγαθότης 76, 156. 170. 232. 348. 356.
 396.
 ἄγαλμα, - τα 366.
 ἀγάπη 264, 342.
 ἄγγελος, - οι 234. 236. 238. 240. 242.
 244. 246. 276. 278. 280. 282. 284.
 286. 288. 294. 298. 300. 304. 306.
 308. 310. 312. 316. 318. 320. 328.
 336. 338. 352. 290. 392. 400. 416.
 434.
 ἀγίασμα 432.
 ἀγιασμός 108. 404.
 ἀγιαστεία 322.
 ἀγιότης 232. 284.
 ἀγιωσύνη 332.
 ἀγιστεία 404.
 ἄγνοια 20. 68. 262. 328. 382.
 ἀγνωσία 114. 154.
 ἀγχίνοια 158.
 Ἄδὰμ 12. 24. 26. 60. 70. 236. 286.
 Ἄδὰμ νέος (ὁ Χριστὸς) 12. 14.
 Ἄδελφικοὶ 414.
 Ἄδριανούπολις 422.
 ἀθανασία 62. 70. 266. 308. 420.
 Ἄθηνᾶ 258.
 Ἄθῆναι 182. 186. 192.
 Ἄθηναῖος, - οι 182. 184. 186. 378. 386.
 Αἰγύπτιος, - οι 96. 286.
 Αἴγυπτος 54. 94. 96. 240.
 αἵρεσις 188. 412. 422.
 αἰρετικός, - οὶ 188. 382. 420.
 αἰσχύνη 48. 70.
 ἀκακία 226.
 Ἀκέφαλοι 240. 262. 408.
 ἀκρότης 206. 302.
 ἀλαζονεία 406.
 ἀλήθεια 36. 38. 44. 50. 82. 84. 92. 154.
 172. 182. 186. 192. 366.
 Ἄλιρρόθιος (υἱὸς Ποσειδῶνος) 184.
 ἀλληγορία 398.
 ἀλληλογαμία 414.
 ἀλλοίωσις 22. 64. 70. 86. 356. 380.
 ἀλογία 218.
 ἀμάθεια 186.
 ἀμάρτημα, - τα 106. 118.
 ἁμαρτία 12. 16. 18. 38. 50. 60. 80. 94.
 100. 102. 120. 226. 228. 306. 354.
 356. 360. 364. 372. 380. 394. 426.
 ἁμαρτωλός, - οὶ 276. 288. 380. 420.
 422. 424. 428.
 ἀμεθεξία 32.
 ἀμεταπτωσία 308.
 ἄμιλλα 114.
 Ἄμορραῖος, - οι 18. 68.
 ἀναγέννησις 342.
 ἀνάδοχος 346.
 ἀνακάθαρσις 312. 324.
 ἀνακήρυξις 406.
 ἀνάληψις 322.
 ἀναμαρτησία 12. 14.
 ἀναμαρτησία θεαρχικὴ 408.
 ἀνανδρία 372.
 ἀνάπαυσις 132. 268.
 ἀνάπλασις 62.
 ἀνάρρησις 406. 408.
 ἀνάστασις 10. 26. 62. 114. 118. 10.
 130. 182. 222. 262. 420. 422. 424.
 432.
 ἀνδρία 302.
 Ἄνδροτίων 184.
 ἀνελευθερία 272.
 Ἄθηναῖος 258.
 Ἄνόμοιοι 390.

άνομοιότης 282.
 Ἄντίπατρος Βόστρων 422.
 άνυπαρξία 356. 380. 422.
 άπάθεια 70. 80. 84. 118. 138. 328.
 άπαιδευσία 284.
 άπάτη 20. 70. 72. 108.
 άπέχθεια 374.
 άπήχημα 222. 224.
 άπιστία 268.
 άπλότης 206.
 άπλότης θεοειδής 210.
 άποκάλυψις 408.
 άπόκαρσις 414.
 άποκλήρωσις 396.
 Ἄπολλινάριος 284. 374. 422.
 Ἄπολλιναρισταί 384.
 Ἄπολλοφάνης 190.
 άπόρρευσις 418.
 άποταγή 414.
 άπόφασις (ἄρνησις) 214.
 άπροσεξία 186.
 άπώλεια 34.
 Ἄρειανοί 242.
 Ἄριος Πάγος 182. 184.
 Ἄρεοπαγίτης 184. 186.
 άρετή 12. 32. 38. 72. 74. 80. 82. 84. 88.
     92. 98. 100. 102. 104. 106. 108.
     110. 112. 118. 120. 122. 130. 136.
     140. 146. 156. 162. 178. 252. 302.
     304. 358. 372. 386. 428.
 Ἄρης 184.
 Ἄριμαθαία 106. 108.
 Ἄριμαθαῖος 108.
 Ἄριστοφάνης 200.
 άρμονία 86. 166.
 άρμοστής 386.
 άρτος (ὁ τῆς θείας κοινωνίας) 340.
     364. 382.
 άρτος ἅγιος 404.
 άρτος θεῖος 374.
 άρτος μυστικὸς 366.

άρχάγγελος,– οι 278. 280. 296.
 Ἄρχαί 278. 280. 296.
 άρχετυπία 176.
 άρχιδιάκονος 336.
 άσέλγεια 390. 412. 414.
 Ἄσία 198. 422.
 άπασμὸς 374.
 άσωματία 266.
 άσωτία 414.
 άτοπία 414.
 άτρεψία 308.
 αυθάδεια 282.
 αυλία 206. 210. 218.
 αυτεξούσιον 282. 284. 290. 294.
 αυτολογιότης 214.
 αυτοουσία 396.
 αυτουργία 404.
 άφθαρσία 14. 16. 20. 130.
 άφομοίωσις 340.
 άφροσύνη 360.

B

Βαβυλῶν 200.
 Βαβυλώνιοι 286.
 Βαλαάμ 210.
 βάπτισμα 10. 26. 60. 62. 64. 230. 334.
     342. 344. 346. 356. 358. 370. 394.
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ 92. 334. 342.
 Βασιλειανοί 260. 432.
 Βασίλειος 160. 162. 192. 212. 254.
     318. 352.
 Βεσελεήλ 124. 126.
 Βίας (ὄχι ὁ Πριανεύς) 420.
 βλασφημία 48. 106.
 Βοσὸρ 262.
 Βόστρα 422.
 βουλή τοῦ Θεοῦ 24.

Γ

Γαβριήλ 238. 278.

γάμος 414.
 γαστριμαργία 414.
 Γεδεών 236.
 γέεννα 360. 422.
 γένεσις 12. 14. 16. 20. 22. 24. 26. 32.
 46. 134.
 γέννησις 12. 14. 16. 18. 22. 58. 60. 62.
 γῆ τῆς ἐπαγγελίας 94. 96.
 γνώσις 20. 30. 68. 72. 74. 84. 86. 88.
 90. 92. 102. 104. 106. 110. 112.
 116. 118. 122. 124. 130. 146. 154.
 156. 164. 172. 228. 236. 264. 274.
 284. 298. 318. 320. 324. 326. 328.
 338. 340. 398. 400. 418.
 γονυκλισία 406.
 Γρηγόριος (ὁ Θεολόγος) 164. 166.
 174. 214.
 Γρηγόριος Νύσσης 382.

Δ

Δαβὶδ 126. 164. 166. 176. 210. 224.
 322. 346. 358.
 Δανιὴλ 236. 272. 274. 280. 286. 310.
 318. 322.
 δαμόνιον, - α 112.
 δαίμων, - ες 110. 154. 372. 414. 416.
 418.
 δέλτοι θεολογικοὶ 338.
 διάβολος 108. 192. 200. 234. 246. 256.
 286. 296. 354. 360.
 διαίρεσις τριαδική 398.
 διάκονος, - οι 228. 230. 278. 294. 336.
 346. 362. 404. 406. 408. 410.
 διακόσμησις 344. 400. 402. 418.
 Δίδημος ὁ τυφλὸς 310.
 δικαιοσύνη 92. 102. 108. 262. 302.
 326. 334. 382. 424.
 Διονύσιος Ἀλεξανδρείας 244.
 Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης 172. 174. 178.
 182. 186. 188. 190. 198. 200. 208.

226. 242. 244. 246. 250. 252. 258.
 272. 274. 284. 310. 320. 322. 358.
 394. 408. 422.

Δονύσιος ἐπίσκοπος Κορινθίων 186.
 δόλος 358.
 δόξα 40. 86. 106. 124. 156. 240. 258.
 260. 396.
 δόξα κενή 158. 386.
 δουλοποιῖα 272.
 δουλοπρέπεια 272.
 δύναμις 166. 296.
 Δυνάμεις (οὐράνιαι) 170. 278.
 δύναμις ἀγαπητικὴ 72.
 δυσωδία 360.
 δωρεά 66.

Ε

Ἑβραῖος, - οι 108. 204. 396. 426.
 ἐγκράτεια 302.
 Ἐδὼμ 262.
 εἰδωλολάτρης 284.
 εἰδωλον 288.
 εἰκῶν, - ες 340. κατ' εἰκόνα 12. 26. 48.
 58. 150. 374.
 εἰμαρμένη 298.
 Εἰρηναῖος 422.
 εἰρήνη 92. 112.
 ἐκφαντορία 206. 244. 286.
 ἐλευθερία 12. 60. 382.
 ἔλλαμψις 236. 238. 254. 262. 274. 282.
 284. 292. 300. 304. 306. 308. 322.
 338. 340. 348. 350. 402. 418.
 Ἑλληνας, - ες 186. 190. 200. 202. 208.
 328. 388. 420.
 ἔμνευσις 14.
 ἐμπάθεια 14. 326. 414.
 ἐμφύσημα 14. 22.
 ἐμφύσημα ζωτικόν 22. 24. 28.
 ἐνανθρώπησις 38. 56. 166. 238. 240.
 374. 384. 394. 432.

ἐνδότης 202.
 ἐνέργεια 136. 148. 256. 296. 356. 372.
 398.
 ἐνέργεια δραστική 150.
 ἐνέργεια ζωτική 42.
 ἐνέργεια θεία 152. 228.
 ἐνέργεια φυσική 20.
 ἐνσωμάτωσης 50. 110. ἐντολή θεία 58.
 ἔνωσις 16. 22. 126. 254. 340. 356. 384.
 390. 414.
 Ἐνώχ 54.
 ἔξις 108. 130. 204. 252. 264. 322. 334.
 374. 382. 396.
 ἔξεις θεοειδεῖς 252.
 ἔξεις νοεραὶ 354.
 Ἐξουσίαι 270.
 ἐπίγνωσις 110. 288. 366.
 ἐπιθυμία 218. 272. 308. 374. 412.
 ἐπιθυμία ἐμπαθῆς 356. 374.
 ἐπιθυμία σαρκική 334.
 Ἐπίκουρος 182.
 ἐπιορκιστῆς 230.
 ἐπίσκοπος, -οὶ 198. 230. 232. 334.
 346. 348. 352. 368. 386. 388. 404.
 406. 410. 412.
 Ἐρμιονεῖμ 164.
 ἔρωσ 82. 172. 374.
 ἔσοπτρον 378.
 εὐαγγέλιον 92.
 Εὐάγριος 418.
 εὐγένεια 182.
 εὐγνωμοσύνη 102.
 εὐεξία φυσική 70.
 εὐεργεσία 220.
 εὐζωία 42.
 εὐθημοσύνη 186.
 εὐθυπραξία 32.
 εὐκληρία θεία 60.
 εὐλάβεια 48. 262.
 εὐλογία 68. 364. 380.

εὐμάρεια 66. 328.
 εὐπαιδευσία 186.
 εὐπάθεια 102. 328.
 εὐπρέπεια 220.
 Εὐριπίδης 258.
 εὐσέβεια 114. 164. 204.
 Εὐσέβιος Καισαρείας 188. 194.
 εὐταξία 76. 108. 272. 278.
 εὐτρέπεια 164.
 Εὐτυχιανιστῆς 262. 382.
 εὐφροσύνη 266.
 εὐχαριστία 102. 374. 384.
 εὐωδία (ὁ Κύριος) 360. 388. 390.
 Ἐφεσος 190.

Z

Ζαχαρίας (ὁ προφήτης) 322.
 Ζεὺς (Διὸς) 258.
 ζωὴ 214. 308. 408.
 ζωὴ αἰώνιος 364.
 ζωὴ ἀνδρική τοῦ Ἰησοῦ 408.
 ζωὴ θεία 428.
 ζωὴ νοητὴ 384.

H

ἡδονὴ 48. 72. 118. 142. 326. 328.
 ἡδονὴ ρυπαρὰ 48.
 Ἡλίας 54. 138.
 ἡλιος τῆς δικαιοσύνης 74. 76. 78. 222.
 Ἡλιούπολις 190.
 Ἡρα 258.
 Ἡρων (ὁ φιλόσοφος) 160.
 Ἡσαΐας 236. 242. 262. 264. 286. 304.
 310. 358.
 Ἡσαῦ 68.
 Ἡσίοδος 208.

Θ

θάνατος 356. 358. 360. 380. 394.
 θεαρχία 308.

θέλησις 30.
 θεογενεσία 344. 370. 394. 402. 432.
 θεογνωσία 230. 256.
 θεολογία (Ἁγία Γραφή) 370. 376. 432.
 θεολογία μυστική 146. 156.
 θεοπλαστία 240.
 θεουργία 368. 370. 394. 410.
 θεουργία ἀνδρική 238. 368.
 θεοφάνεια 236. 238. 252. 396. 410.
 θεραπευταὶ (= οἱ μοναχοὶ) 412.
 θεσμοθεσία 238. 386. 432.
 θεωρία 256. 350. 398.
 θεωρία γνωστική 138.
 θεωρία μυστική 132. 140.
 θεωρί᾿ Ἰερεμίας 222.
 ἱερεύς, — εἰς 294. 298. 308. 346. 384.
 402. 404. 410.
 Ἰερόθεος 186. 190. 248. 342. 360.
 ἱεροθεσία 202.
 ἱεροτελεστῆς 248. 338. 410.
 ἱερουργία 230. 378. 382. 400. 410.
 Ἰερουσαλήμ 18. 188.
 ἱεροφαντία 206.
 Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ 236.
 Ἰορδάνης 164.
 Ἰουδαῖος, — οἱ 110. 160. 282.
 Ἰουστῖνος 328.
 Ἰρις 258.
 Ἰσαὰκ 426.
 Ἰσκαριώτης (ὁ Ἰούδας) 408.
 ἰσότης 226.
 Ἰσραὴλ 56. 68. 126. 280. 286. 288.
 Ἰσραηλίτης, — αἱ 98.
 Ἰωάννα 112.
 Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστῆς 88. 90. 94.
 114. 116. 190. 210. 236. 238. 250.
 358. 360. 368. 422.
 Ἰωβ 368.
 Ἰωνες 200.
 Ἰωσήφ 286.

Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀρμαθαίας 106. 108.
 110.

Κ

καθαιρόμενοι 410.
 κάθαρσις 230. 262. 306. 308. 324. 376.
 378. 400. 404. 414. 416. 418.
 καινοτομία φύσεως 52.
 Καισάρεια 194.
 Καισάριος 176.
 κακία 28. 32. 66. 90. 114. 120. 148.
 350. 352. 392.
 κακοπάθεια 102.
 κάλλος ἀρχέτυπον 374.
 κάλλος θεῖον 388.
 κάλλος ὀρώμενον 204.
 καταδίκη 12. 18. 102.
 κατάκρισις 62.
 κατάπαυσις 268. 418.
 κατάφασις 214.
 κατηχούμενοι 410.
 κενοδοξία 192.
 κένωσις 12.
 κλάσις τοῦ ἄρτου 384.
 Κληδόνιος 40.
 Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς 226.
 Κλήμης Ρώμης 188.
 κληρικοὶ 278.
 κληρονομία ἐπουράνιος 342.
 κοινωνία 232. 334. 350. 360. 432.
 κολυμβήθρα 346.
 Κορὲ 344.
 Κορίνθιοι 424.
 Κορνήλιος 236.
 κοσμογονία 134.
 κρίσις 420.
 κρίσις δικαία 102. 152.
 κρίσις θεία 104.
 κρίσις καθολικὴ 182.
 κρίσις τιμωρητικὴ 148.

κρυφίότης 16. 202.
 κυριαρχία 272.
 Κυριακή 130.
 Κυριότητες 270. 272. 278. 294.

Λ

Λάζαρος 170.
 Λακεδαιμόνιοι 386.
 Λαμπετιανοί 414.
 λαμπρότης 258.
 λατρεία 338.
 λατρεία νομική 376.
 Λεία 96. 98.
 λειτουργοί 278. 346. 362.
 Λευϊ 30.
 ληστής 100.
 ληστής αγνώμων 102. 104. 106.
 ληστής εὐγνώμων 104.
 λογιότης 212. 218.
 Λουγδοῦνον 422.
 Λουκᾶς 182. 184. 242. 272.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 230.
 Λυκία 422.
 λύπη 84. 118. 426.

Μ

μακαριότης 84. 230. 426.
 Μαλαχίας 222.
 Μάνης 48. 420.
 Μανιχαῖοι 232. 382.
 Μαρία 112.
 Μαρία, ἀδελφή Μωϋσέως, 346.
 Μαρία (ἡ Θεοτόκος) 192.
 Μαρία (ἡ ἄλλη) 112.
 Μαρκανισταί 414.
 ματαιότης 78.
 Ματθίας 408.
 μεγαλειότης 78. 368. 424.
 μεγαλουργία 28.
 μέθεξις 32. 298.
 Μεθόδιος (μάρτυς) 422.

μεθύπαρξις ψυχῆς τοῦ σώματος 28.
 μεθυπάρχειν 22.
 Μελχισεδέκ 284.
 Μένανδρος 420.
 μέριμνα 334.
 Μεσσαλιανοί 414.
 μετάληψις 360. 362. 364. 378. 382.
 384. 390. 414. 424.
 μεταμόρφωσις 236.
 μετάνοια 92. 370. 374. 390. 410. 424.
 428.
 μεταποίησις 136. 156.
 μετουσία 130. 218. 306.
 μετριοφροσύνη 358.
 Μιχαήλ 282. 286. 288.
 Μιχαίας 224.
 μοιχεία 414.
 μολυσμὸς 256.
 μοναχοί 412. 414. 424.
 Μοντανὸς 158.
 μορφή δουλική 12.
 μύησις 334. 340.
 μύρον θεῖον 390.
 μύρου ἀγιασμὸς 402.
 μυσταγωγία 80. 118. 154.
 μυσταγωγία θεολογική 96.
 μυσταγωγία ἱερατική 204.
 μυστήριον 16. 36. 42. 56. 78. 120. 122.
 130. 138. 164. 166. 168. 170. 198.
 202. 240. 242. 246. 250. 256. 278.
 292. 320. 334. 338. 340. 348. 350.
 364. 366. 388. 394. 404. 414. 424.
 μωρία 164. 166.
 Μωϋσῆς 50. 124. 126. 152. 194. 204.
 222. 236. 282. 286. 320. 346. 400.

Ν

Ναβουχοδονόσορ 286.
 Ναδάβ 344.
 Νάρκισσος 188.
 νέκρωσις 82. 100. 102. 104.

νεοφώτιστοι 346. 350.
 Νεστοριανοί 240. 260. 332. 356. 408.
 432.
 Νεστόριος 382.
 νομοθεσία 238.
 Νουμένιος 194.
 Νῶε 54. 360.

Ο

ὀγδόη (ἡμέρα) 136. 138.
 Ὄζιας 344.
 οἰκειότης 414.
 οἰκείωσις 342.
 οἰκονομία (θεία) 16. 18. 62. 114. 124.
 126. 156. 192. 240. 262. 320. 344.
 384.
 οἰκονομία παιδευτική 152.
 ὀλότης 404.
 Ὀλύμπιος Ἀδριανουπόλεως 422.
 Ὀλυμπος 258.
 ὀμβροτοκία 324.
 Ὀμηρος 208. 258.
 ὁμοιότης 226. 388.
 ὁμοίωσις 150. 258. 272. 274. (καθ'
 ὁμοίωσιν) 58.
 ὁμολογία 374.
 ὁμοφροσύνη 368.
 ὄπλα δικαιοσύνης 108.
 ὄρασις 236. 238. 300.
 ὄργη 186.
 Ὀρέστης 258.
 ὀρθοδοξία 394.
 Οὐαλεντῖνος 42.
 οὐσία 212. 214. 338.

Π

πάθημα, - τα 12.
 πάθος 14. 80. 104. 110. 112. 210. 240.
 242. 262. 412.
 παιδοποιΐα 54.
 παλιγγενεσία 422.

Πάμφιλος 188.
 Πάνταινος 188.
 Παπίας 226. 422.
 παράβασις 12. 52. 380.
 παράδεισος 102. 236.
 παράδοσις 332. 336.
 παράδοσις ἱερατική 274.
 παράδοσις μυστική 202.
 παρακοή 78.
 παρανομία 184.
 παραπέτασμα 202.
 παρθενία 140.
 παρρησία 110.
 Πάσχα 94. 96.
 Παυλιανισταί 432.
 Παῦλος 82. 164. 166. 182. 184. 186.
 190. 198. 202. 228. 236. 242. 248.
 250. 356.
 πειρασμοί 242.
 Πεντηκοστή 132. 170.
 Πέτρος 114. 116. 222. 358. 408. 428.
 432.
 Πέτρος, διάκονος Ρώμης, 190.
 πίστις 82. 86. 88. 108. 114. 120. 164.
 236. 302. 358. 362. 366. 420.
 πίστις ἐκκλησιαστική 42.
 Πλάτων 194. 258.
 Πλάτων ὁ κωμικός 386.
 πλεονέκτημα 410.
 πόθος 82. 86.
 πολύκαρπος 186. 200.
 πολυμαθία 186. 192.
 ποιότης 396.
 Ποσειδῶν 184.
 ποτήριον εὐλογία 340. 404.
 πράοτης 106. 112. 114
 πρεσβύτερος, - οι 198. 228. 230. 278.
 336. 346. 362. 404. 406. 410. 412.
 προαίρεσις 32. 58. 130. 134. 136. 234.
 310. 356. 426.
 πρόγνωσις 30. 46. 48.

προκοπή 334.
 Πρόκλος 192.
 πρόνοια 52. 76. 88. 102. 122. 132. 148.
 152. 164. 172. 220. 232. 234. 270.
 350. 380. 382.
 προσευχή 426.
 προϋπαρξίς ψυχῆς 28. 36.
 προϋπάρχειν 22. 28. 42.
 προϋπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς
 28.
 προφητεία 158.
 πρωτότοκος 10.
 πώρωσις 112.

Ρ

ραδιουργία 192.
 ραστώνη 82. 326. 328.
 Ραχήλ 96. 98.
 Ρωμαῖοι 186. 250.
 Ρώμη 190. 362.

Σ

σαββατισμὸς 132.
 Σάββατον εὐλογημένον 134. 136. 138.
 Σαλώμη 112.
 Σαμουήλ 426. 428.
 Σαούλ 426. 428.
 σάρκωσις 12. 14. 16. 24. 60. 62. 110.
 114. 124. 126.
 Σάρρα 54.
 Σαραφθία (γυνή) 138.
 Σατανᾶς 356. 382.
 Σεραφίμ 278. 290. 298. 300. 304. 306.
 308. 310. 312. 314. 390. 392. 394.
 Σίμων ὁ Κυρηναῖος 100.
 Σιναῖον ὄρος 236.
 Σίμων ὁ μάγος 422.
 σκότος ἀγνοίας 382.
 Σόδομα 236.
 Σολομῶν 224.

σοφία 34. 68. 84. 94. 116. 164. 166.
 168. 184. 260. 298. 316. 320.
 σοφία κοσμική 192. 244.
 σταυρὸς 80. 100. 110. 278. 360.
 σταύρωσις 80. 108.
 στεναγμὸς 84.
 Στέφανος 238. 278.
 συγγνώμη 104.
 συγκεφαλαίωσις 336.
 συγκατάβασις 12. 164. 168. 172. 208.
 σύμβαμα 158.
 συμβεβηκὸς 150. 252. 302. 396.
 σύμβολον 338. 340. 370. 374. 376. 388.
 390. 408.
 συνουσία θεία 88.
 συνύπαρξις ψυχῆς καὶ σώματος 26. 50.
 Σωκράτης 200.
 σωτηρία 36. 38. 40. 62. 66. 186. 230.
 328. 336. 348. 350. 368. 432.
 σωφροσύνη 302.

Τ

ταξιαρχία 264. 292. 304.
 ταπεινότης 212.
 ταπείνωσις 170.
 ταυτότης 226. 348. 388.
 τελειότης 38. 118. 130. 140. 154. 302.
 328.
 τελείωσις 38. 130. 228. 230. 274. 290.
 294. 360. 398. 400. 412.
 τελετή 414.
 τελεσιουργία 230.
 τελεταρχία 228. 290.
 τιμή 40. 60.
 Τιμόθεος 190. 226. 242. 434.
 τιμωρία 28. 32. 424.
 Τίτος 232.

Υ

υιοθεσία 60. 404.

Ἕμεναῖος 188.
 ὕμνολογία 374.
 ὑπακοή 100.
 ὑπερβασία 380.
 ὑποδιάκονος, — οἱ 278. 362. 406.
 ὑπομονή 154.
 ὑπόπτωσις 406.
 ὑπόστασις 18. 150. 212. 384.
 ὑψηλοφροσύνη 68.

Φ

φαντασία 256. 300.
 Φαραῶ 286.
 φθορά 12. 14. 22. 40. 52. 56. 60. 64. 70.
 φιλανθρωπία 66. 102. 178. 344. 350.
 380.
 φυλαργυρία 92.
 φιλαυτία 282.
 φιληδονία 64. 70.
 Φίλιππος 228.
 φιλοσοφία 80. 92. 146.
 φιλοσοφία ἑλληνική 190.
 φιλοσοφία ἐξωτερική 190.
 φιλοσοφία ἠθική καὶ φυσική καὶ θεολογική 154.
 φιλοσοφία πρακτική 100. 118. 122. 138.
 φιλοσοφία πρακτική καὶ φυσική καὶ θεολογική 96.
 Φιλόχορος 184.
 φόβος 262.
 φρόνημα θεῖον 358.

φρόνημα κατὰ σάρκα (σαρικόν) 104. 112.
 φρόνησις 166. 302.
 φῶς ἀπρόσιτον 102.
 φῶς θεαρχικόν 200.
 φῶς θεῖον 350. 378. 388.
 φωταγωγία 400.
 Φωτιζόμενοι 410.
 φώτισμα 334. 362. 424.
 φωτισμὸς 154. 230.
 φωτιστικοὶ 230.
 φωτοδοσία 248.

Χ

Χαναὰν 18.
 χαρὰ 326.
 χάρις θεία 408.
 χάρισμα, — τα 156.
 χάρισμα γνώσεως 68.
 χάρισμα προφητικόν 358.
 χάρισμα τῆς ἐρμηνείας 158.
 χάρισμα τῶν γλωσσῶν 158.
 χειροτονία 398. 404. 406. 414. 432.
 Χερουβὶμ 278. 290.
 Χριστιανισμὸς 384.
 Χριστιανός, — οἱ 42. 420.

Ω

ὠραιότης 174.
 Ὀριγένης 188. 190. 252. 416. 420. 422.
 Ὄσηε 224.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	10–435
Α'. ΠΕΡΙ ΑΠΟΡΙΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΥΖΙΚΟΥ	
ΑΠΟΡΙΑ ΡΕ' Ἐκ τοῦ εἰς τὸ βάπτισμα β' λόγου, εἰς τό, «Τρισσὴν γέννησιν ἡμῖν οἶδεν ὁ λόγος, τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως» εἶτα ἐπειπόντος τούτοις τινὰ καὶ τὰς γεννήσεις ἐρμηνεύοντος, φῆσαι· «ταύτας δὲ τὰς γεννήσεις ἀπάσας παρ' ἑαυτοῦ τιμήσας ὁ ἐμὸς Χριστὸς φαίνεται, τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ, τὴν δὲ τῇ σαρκώσει καὶ τῷ βαπτίσματι ὅπερ αὐτὸς ἐβαπτίσατο, τὴν δὲ τῇ ἀναστάσει ἧς αὐτὸς ἀπήρξατο, ὡς ἐγένετο πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενέσθαι καταξιώσας».	10
ΑΠΟΡΙΑ ΡΖ' Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.	20
ΑΠΟΡΙΑ ΡΗ' Θεωρία σύντομος πρὸς τοὺς λέγοντας προϋπάρχειν ἢ μεθυπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς.	22
ΑΠΟΡΙΑ ΡΘ' Πρὸς τοὺς λέγοντας προϋπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχάς.	28
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙ' Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν ψυχῶν προϋπάρχειν τὰ σώματα.	42
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΑ' Περὶ τοῦ πῶς καινοτομία γίνεται τῶν καινοτομουμένων πραγμάτων μενότων ἀτρέπτων κατὰ τὴν φύσιν.	52
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΒ' Ὅτι πᾶσα φύσις τῷ οἰκείῳ λόγῳ διαπαντὸς ἔχει τὸ τέλος.	56
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΓ' Διὰ τί συνῆψε τῇ σαρκώσει τὴν ἐκ βαπτίσματος γέννησιν ὁ διδάσκαλος.	58
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΔ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδὲν ὀνήσοντα; Τί κριτικὸν ἰδρῶτα, ἴσως παρεστῶτος τοῦ ἐξοδίου;».	64

ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΕ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Οὐ γὰρ πολλακίς Χριστὸς φιλεῖ κλεπτόμενος, καὶ εἰ λίαν ἐστὶ φιλόανθρωπος».	66
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΣΤ' Ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου, εἰς τό, «Γυμνὸν τῇ ἀπλότῃ καὶ ζωῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. Τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς».	66
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΖ' Ἄλλη περὶ αὐτοῦ θεωρία.	70
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΗ' Ἄλλη περὶ αὐτοῦ θεωρία.	72
ΑΠΟΡΙΑ ΡΙΘ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· «Ἐνιαύσιον δέ, ὡς ἥλιον δικαιοσύνης, ἢ ἐκεῖθεν ὀρμώμενον, ἢ τῷ ὀρωμένῳ περιγραφτόν».	74
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· «Θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ μάλιστα κατ' οἶκον ἕκαστον ἐπιζητεῖται τὸ πρόβατον».	78
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΑ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· «Ὅσον μὲν σαρκῶδες τοῦ λόγου καὶ τρόφιμον, μετὰ τῶν ἐνδοσθίων καὶ τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ βρωθήσεται καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδοθήσεται».	82
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΒ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ζώνην Ἰωάννου μιμούμενος, τοῦ ἐρημικοῦ καὶ προδρόμου καὶ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος».	90
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΓ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Καὶ εἴ τις μαθητὴς ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον πέμπεται, φιλοσόφως καὶ ἀπερίττως· ὄν δεῖ πρὸς τῷ ἀγάλκῳ καὶ ἀράβδῳ καὶ μονοχίτωνι, ἔτι καὶ γυμνοποδεῖν, ἵνα φανῶσιν οἱ πόδες ὠραῖοι τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην».	92
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΔ' Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	94
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΕ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Εἰ μὲν τις εἶ Ραχήλ ἢ Λεία, ψυχὴ πατριαρχικὴ καὶ μεγάλη, καὶ τὰ εἶδωλα κλέψον ἄπερ ἂν εὐρης τοῦ σοῦ πατρός, οὐχ ἵνα φυλάξης, ἀλλ' ἵνα ἀφανίσῃς· εἰ δὲ Ἰσραηλίτης σοφός, πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετένεγκαι».	96
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΣΤ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Ἄν Σίμων ἦς Κυρηναῖος, τὸν σταυρὸν ἄρον καὶ ἀκολουθήσον».	100
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΖ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Ἐὰν συσταυρωθῆς ὡς ληστής, ὡς εὐγνώμων τὸν Θεὸν γνώρισμον».	100
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΗ' Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	102
ΑΠΟΡΙΑ ΡΚΘ' Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	104

ΑΠΟΡΙΑ ΡΛ' Ἐξ ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	104
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΑ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Κᾶν Ἰωσήφ ἦς ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, αἴτησαι τὸ σῶμα παρὰ τοῦ σταυροῦντος».	106
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΒ' Ἐξ ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	108
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΓ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	110
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΕ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Κᾶν Μαρία τις ἦς, κᾶν ἡ ἄλλη Μαρία, κᾶν Σαλώμη, κᾶν Ἰωάννα, δάκρυσον ὀρθρία. Ἰδε πρώτη τὸν λίθον ἡρμένον, τυχὸν δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ Ἰησοῦν αὐτόν».	110
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΣΤ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς ἀγγέλους.	112
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΖ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς αὐτούς.	112
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΗ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Γενοῦ Πέτρος ἢ Ἰωάννης· ἐπὶ τὸν τάφον ἐπείχθητι, ἀντιτρέχων, συντρέχων, τὴν καλὴν ἀμιλλαν ἀμιλλώμενος».	114
ΑΠΟΡΙΑ ΡΛΘ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τοὺς αὐτούς.	116
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τό· «Κᾶν ὡς Θωμᾶς ἀπολειφθῆς τῶν μαθητῶν οἷς Χριστὸς ἐμφανίζεται, ὅταν ἴδῃς μὴ ἀπιστήσης. Κᾶν ἀπιστήσης, τοῖς λέγουσι πιστεύσον. Εἰ δὲ μὴ τούτοις, τοῖς τύποις τῶν ἡλῶν πιστώθητι».	116
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΑ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	118
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΒ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Ἐάν εἰς ἄδου κατή, συγκάτελθε. Γνώθι καὶ τὰ ἐκεῖ τοῦ Θεοῦ μυστήρια τίς ὁ λόγος τῆς διπλῆς καταβάσεως».	120
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΓ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	120
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΔ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Κᾶν εἰς οὐρανοὺς ἀνίη, συνάνελθε. Γενοῦ μετὰ τῶν παραπεμπόντων ἀγγέλων ἢ τῶν δεχομένων· ἀρθῆναι ταῖς πύλαις διακέλευσαι».	122
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΕ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	122
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΣΤ' Ἐξ ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	124
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΖ' Ἐκ τοῦ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν λόγου, εἰς τό· «Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν πολυτελῶς, ἦν Θεὸς παρέδειξε, καὶ Βεσελεὴλ ἐτελείωσε, καὶ Μωϋσῆς ἐπήξατο».	124
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΗ' Ἐξ ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	126
ΑΠΟΡΙΑ ΡΜΘ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ βασιλεία Δαβίδ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ χριστομένου τὸ πρότερον καὶ ἀναγορευομένου τὸ δεύτερον».	126

ΑΠΟΡΙΑ ΡΝ'	Εἰς τὸν παρόντα λόγον τινὲς ἀποροῦσι φάσκοντες, Τί δήποτε φήσας ὁ διδάσκαλος ὑπερβαίνειν τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν πάσας τὰς ἐπὶ γῆς ἑορτάς, οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ τελουμένας, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, τὴν τῶν ἐγκαινίων ἡμέραν ταύτης ὑπερτίθησιν εἰπών· «Υψηλῆς ὑψηλότερα, καὶ θαυμασίας θαυμασιότερα', ὡς ἐκ τούτου νομισθῆναι ἐαυτῷ περιπίπτειν τὸν διδάσκαλον».	128
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΑ	Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	130
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΒ'	Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	130
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΓ'	Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Μισῶ καὶ τὴν δι' ἀέρος συνήθειαν».	132
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΔ'	Ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀγίαν Πεντηκοστὴν λόγου, εἰς τό· «Μιᾶς δεούσης ἡμέρας, ἦν ἐκ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσειλῆσαμεν, ὀγδόην τε οὔσαν τὴν αὐτὴν καὶ πρώτην, μᾶλλον δὲ μίαν καὶ ἀκατάλυτον. Δεῖ γὰρ ἐκεῖσε καταλιῆξαι τὸν ἐνταῦθα σαββατισμὸν τῶν ψυχῶν».	132
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΕ'	Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.	136
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΣΤ'	Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.	138
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΖ'	Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, πῶς τό, «διασώσατε καὶ τρισσώσατε», λαβὼν ὁ διδάσκαλος εἰς τὸ περὶ τῆς ἐβδόμης μυστήριόν φησιν· «Ὡς δὲ καὶ τὴν ἐβδόμην ἀναστροφὴν Ἥλιου τοῦ προφήτου τῷ τῆς Σαραφθίας υἱῷ τὸ ζῆν ἐμπνεύσασαν, καὶ τοῦ αὐτοῦ τὴν ἰσάριθμον κατὰ τῶν σχιδάκων ἐπὶ κλυσιν.	138
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΗ'	Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	140
ΑΠΟΡΙΑ ΡΝΘ'	Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· Ἰησοῦς δὲ αὐτὸς ἡ καθαρὰ τελειότης, οἶδε μὲν τρέφειν ἐν ἐρημίᾳ καὶ πέντε ἄρτους πεντακισχιλίους, οἶδε δὲ πάλιν καὶ ἑπτὰ τετρακισχιλίους· καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα ἐκεῖ μὲν δώδεκα κόφιοι, ἐνταῦθα δὲ σπυρίδες ζ'. Οὐθέτερον ἀλόγως οἶμαι, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος.	140
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞ'	Θεωρία εἰς τὸν ἰβ' ἀριθμὸν.	142
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΑ'	Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.	144
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΒ'	Ἄλλη θεωρία.	144
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΓ'	Ἄλλη θεωρία.	146
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΔ'	Ἄλλη θεωρία.	146

ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΕ' Ἔλλη θεωρία.	146
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΣΤ' Ἔλλη θεωρία.	148
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΖ' Ἔλλη θεωρία.	150
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΗ' Θεωρία εἰς τοὺς κοφίνους.	152
ΑΠΟΡΙΑ ΡΞΘ' Θεωρία τῶν ζ' ἄρτων.	152
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟ' Ἔλλη θεωρία περὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν.	156
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΑ' Θεωρία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τετρακισχιλίων ἀνδρῶν.	156
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΒ' Ἔλλη θεωρία εἰς τὸν ζ' ἀριθμόν.	156
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΓ' Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· «Καὶ ἔστι διαφορὰ χαρισμάτων, ἄλλου δεομένη χαρίσματος πρὸς διάκρισιν τοῦ βελτίονος».	156
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΔ' Ἐκ τοῦ εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον λόγου, εἰς τό· 160 «Συμβάματα καὶ παρασυμβάματα».	
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΕ' Ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον ἐπιταφίου, εἰς τό· «Ἐπ' οὐδενὸς οὐν τῶν ἀπάντων οὐκ ἔστιν ἐφ' ὄτω οὐχὶ τῶν ἀπάντων».	160
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΣΤ' Ἐκ τῶν ἐπῶν, εἰς τό· «Παίζει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἶδεσι παντοδαποῖσι, κρίνας, ὡς ἐθέλοι, κόσμον ὄλον ἐνθα καὶ ἐνθα».	162
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΖ' Ἔλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.	168
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΗ' Ἔλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.	174
ΑΠΟΡΙΑ ΡΟΘ' Ἔλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.	176

Β' ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	182
1. ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ	198
ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ	198
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	198
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'	206
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'	226
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'	232
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'	244
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'	248
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'	250
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'	270
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'	278
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'	290

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄	294
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄	298
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄	298
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄	310
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄	312
2. ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ	332
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄	332
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄	340
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄	360
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄	386
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄	396
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄	410
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄	418
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	437
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	441

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἐπιστολές.*
» 2ος *Ἐπιστολές.*
» 3ος *Ἐπιστολές.*
» 4ος *Ὁμιλίες στήν Ἐξαήμερο.*
» 5ος *Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.*
» 6ος *Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.*
» 7ος *Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.*
» 8ος *Ἀσκητικά Α' (᾽Ὅροι κατὰ πλάτος).*
» 9ος *Ἀσκητικά Β' (᾽Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).*
» 10ος *Δογματικά ἔργα.*

Β'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐναθρωπήσεως).*
» 2ος *Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').*
» 3ος *Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').*
» 4ος *Δογματικά Γ'.*
» 5ος *Ἑρμηνευτικά Α'.*
» 6ος *Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς).*
» 7ος *Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς).*
» 8ος *Ἱστορικοδογματικά Α'.*
» 9ος *Ἱστορικοδογματικά Β'.*
» 10ος *Ἱστορικοδογματικά Γ'.*
» 11ος *Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου, Βίος ἀγ. Συγκλητικῆς).*
» 12ος *Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.*

Γ'. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος *Προσωπικές σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'.*
» 2ος *Προσωπικές σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β'.*
» 3ος *Ἀπολογητικά ἔργα.*
» 4ος *Δογματικά ἔργα.*
» 5ος *Λόγοι ἐορταστικοὶ καὶ ἠθικολογικοί.*
» 6ος *Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.*
» 7ος *Ἐπιστολές.*
» 8ος *Ὁ Χριστὸς πάσχων καὶ ᾽Ἐπη δογματικά.*
» 9ος *᾽Ἐπη Ἠθικά.*
» 10ος *᾽Ἐπη Ἱστορικά.*
» 11ος *᾽Ἐπη εἰς Ἐτέρους. – Ἐπιγράμματα.*

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').*
 » 2ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').*
 » 3ος *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').*
 » 4ος *Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.- Στὸν Βίο Μ. Κων/ντί-
 νου. Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στὸν Σύλλογο τῶν ἀγίων.*

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος *Δογματικὰ Α' (Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).*
 » 2ος *Φιλοσοφικὰ Κεφάλαια καὶ Ἀποσπάσματα.- Περὶ αἰρέσεων.-
 Εἰσαγωγή Δογμάτων στοιχειώδης. .*
 » 3ος *Περὶ εἰκόνων.- Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ εἰκόνων.*
 » 4ος *Λίβελλος ὀρθοῦ φρονήματος.- Περὶ ἀγίας Τριάδος (Λόγοι
 Α'-Β'). Περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων.- Περὶ τοῦ Τρισα-
 γίου Ὑμνου. Περὶ πίστεως κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν Νεστορια-
 νῶν.- Πρὸς τὸν Ἰακωβίτην ἐπίσκοπον Λαραίας.*
 » 5ος *Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων.- Περὶ συνθέτου φύσεως.
 Κατὰ Μανιχαίων.- Διάλεξις Ἰωάννου Ὀρθοδόξου πρὸς Μανι-
 χαῖον. Διάλεξις Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ.- Περὶ Δρακόν-
 των.- Πάθος Ἀρτεμίου.*
 » 6ος *Ἐρὰ Παράλληλα, (Στοιχεῖα Α'-Δ'). .*
 » 7ος *Ἐρὰ Παράλληλα, (Στοιχεῖα Ε'-Μ'). Ὑπὸ ἔκδοση.*
 » 8ος *Α') Ἐρὰ Παράλληλα, (Στοιχεῖα Ν'-Ω'). Β'), Περὶ νηστειῶν.-
 Περὶ τῶν ὀκτῶ τῆς πονηρίας.- Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.-
 Περὶ ἐξομολογήσεως.- Περὶ ἀζύμων. Ὑπὸ ἔκδοση*
 » 9ος *Ὁμιλίαι.*
 » 10ος *Ἱστορία Ψυχωφελῆς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιοπικῶν χώρας, τῆς
 Ἰνδιῶν λεγομένης. Βίος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ.*
 » 11ος *Εἰς τὰς Ἐπιστολάς Παύλου (Πρὸς Ῥωμαίους - Πρὸς Κορινθίους
 Α' - Πρὸς Κορινθίους Β'). .*
 » 12ος *Εἰς Ἐπιστολάς Παύλου (Γαλάτας - Φιλήμονα). Ὑπὸ ἔκδοση.*

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος *Διάλογος Παλλαδίου.- Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.- Σύνο-
 ψις Παλαιᾶς Διαθήκης.*
 » 2ος *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (Α' - ΚΓ').*
 » 3ος *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (ΚΔ' - ΜΑ').*
 » 4ος *Ὁμιλίαι στὴ Γένεση (ΜΒ' - ΞΔ').*
 » 5ος *α) Ὁμιλ. στὴ Γένεση (Γ' - ΙΒ'). β) Στὸς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').*
 » 6ος *Ὁμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').*
 » 7ος *α) Ὁμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ').
 β) Ὁμιλίαι στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ.*

- Τόμος 8ος α) Ὁμιλίες στὴ Γένεση (Α' - Θ').- β) Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.
 Ὑπόμνημα στὸν Δανιήλ (Κεφ. Γ'-ΙΓ').
- » 8α' Ὁμιλίες σὲ πρόσωπα καὶ ρητὰ τῆς Π. Διαθήκης.
- » 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Α'-Κ').
- » 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΚΑ'-ΛΖ').
- » 11ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΑΗ'-ΝΣΤ').
- » 11α' Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΖ'-ΟΕ').
- » 12ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-ζΑ'),
 καὶ στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Α'-Δ').
- » 13ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Ε'-ΛΑ').
- » 13α' Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΛΒ'-ΝΔ').
- » 14ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ'-ΠΗ').
- » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες Α'-ΚΓ').
- » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες ΚΔ'-ΜΔ').
- » 16β' α) Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες ΜΕ'-Ν').
 β) Στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλίες Α'-Γ').
- » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλίες ΙΑ'-ΛΓ').
- » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες Α'-ΚΑ').
- » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΒ'-ΜΔ').
- » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες Α'-ΚΔ').
- » 20ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΕ'-Λ')
 β) Στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλίες Α'-ΙΑ').
- » 21ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ'-ΚΔ')
 β) Στὴν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΒ').
- » 22ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὁμιλίες ΙΓ'-ΙΕ'),
 β) Στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς, καὶ γ) στὴν Πρὸς Θεσ/κεῖς Α'.
- » 23ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλίες Α'-Ε').
 β) Στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α'-ΙΗ').
 β) Στὴ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α'-Ι').
- » 24ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Τίτον (Ὁμιλ. Α'-Σ'), β) στὴν Πρὸς Φι-
 λήμονα (Ὁμιλ. Α'-Γ'), γ) στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΕ').
- » 25ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλίες ΙΣ'-ΛΔ'),
 β) Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίες Α'-Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίες Ἠθικὲς - Ἀγιογραφικὲς.
- » 27ος Ὁμιλίες Ἀγιογραφικὲς - Ἑρμηνευτικὲς.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α' (Λόγοι Περὶ ἱερωσύνης).
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β' Πρὸς Σταγείριον Λόγοι Α'-Γ', Περὶ Παρθενίας.
- » 30ος Ὁμιλίες Κατηχητικὲς - Ἠθικὲς.
- » 31ος Ὁμιλίες κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β'.- Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α'.
- » 32ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β'.
- » 33ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ'.

- Τόμος 34ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Δ'. α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. β) Πρὸς Ἰουδαίους. γ) Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας, καὶ δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίαι δογματικαὶ (Περὶ ἀκαταλύπτου, Περὶ ὁμοουσίου).
- » 36ος α) Ὁμιλίαι ἐορταστικαὶ, β) Ὁμιλίαι ἐγκωμιαστικαὶ Α'.
- » 37ος α) Ὁμιλίαι Ἐγκωμιαστικαὶ Β'. β) Ἐπιστολὲς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα (Α'-ΙΖ') καὶ Βίος τῆς ὀσίας Ὀλυμπιάδος.
- » 38ος α) Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἰννοκέντιον, β) Ἐπιστολὲς ΙΗ'-ΡΜΒ'.
- Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία Ἰω. Χρυσοστόμου (Εὐρετήριο ἐνοιῶν).

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' α) Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, β) Κατὰ εἰμαρμένης, γ) Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ δ) Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας.
- » 2ος Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α' - Β'.)
- » 3ος Δογματικὰ Γ' α) Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ'. β) Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
- » 4ος Α') Λόγοι Δογματικοί. 1) Πρὸς Εὐστάθιον, Περὶ τῆς ἀγ. Τριάδος. 2) Πρὸς Ἀβλάβιον, Περὶ τοῦ μὴ οἶεσθαι λέγειν τρεῖς θεοὺς. 3) Πρὸς Σιμπλίκιον, Περὶ πίστεως. 4) Κατὰ Μακεδονιανῶν τῶν Πνευματομάχων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 5) Πρὸς Θεόφιλον, Κατὰ Ἀπολιναριστῶν. 6) Ἀντιρρητικὸς πρὸς τὰ Ἀπολιναρίου. 7) Κατὰ Ἀρείου καὶ Σαβελλίου.
- Β') Ἐπιστολὲς (Α' - ΛΑ').
- » 5ος Ἐρμηνευτικὰ Α' α) Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. β) Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἐξαημέρου. γ) Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίαι Α-Γ).
- » 6ος Ἐρμηνευτικὰ Β' α) Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν. β) Εἰς τὸν δον Ψαλμόν. γ) Περὶ τῆς ὀγδόης. δ) Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.
- » 7ος Ἐρμηνευτικὰ Γ', Ἐξήγησις στὰ Ἄσματα, Λόγοι Α'-ΙΕ'.
- » 8ος α) Ἐρμηνευτικὰ - Δογματικὰ ἔργα Δ'. Εἰς τὴν Προσευχὴν, Λόγοι Α'-Ε', Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς, Λόγοι Α'-Η'.
- β) Ἀσκητικὰ Α'. 1) Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ καὶ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἀσκήσεως. 2) Πρὸς Ἀρμόνιον, Περὶ τοῦ τί τὸ τοῦ Χριστιανοῦ ἐπάγγελμα. 3) Πρὸς Ὀλύμπιον, Περὶ τελειότητος. 4) Πρὸς τοὺς ἀχθομένους ταῖς ἐπιτιμήσεσι. 5) Περὶ τῶν νηπίων πρὸ ὄρας ἀφαρπαζομένων.
- » 9ος Α') Ἀσκητικὰ Β'. Περὶ Παρθενίας, (Κεφάλαια Α'-ΚΓ').
- Β') Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί. 1) Περὶ ἀρετῆς, ἤτοι Εἰς τὸν Βίον Μωυσέως, (Λόγοι Α'-Β'). 2) Εἰς τὸν Βίον τῆς ὀσίας Μακρίνης. 3) Εἰς τὸν Βίον Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.
- » 10ος α) Ὁμιλίαι δογματικαὶ, β) Ἠθικαί, γ) Ἐορταστικαί.
- » 11ος α) Ὁμιλίαι ἐορταστικαί, β) Ὁμιλίαι ἐγκωμιαστικαί, γ) Ὁμιλίαι ἐπιτάφιας.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος α) *Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. β) Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκινδύνον Α', Β', Γ'. γ) Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.*
- » 2ος *Ἐπὲρ τῶν ἱερώς ἡσυχάζόντων Λόγοι Α' - Γ'.*
- » 3ος *Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακὲς.*
- » 4ος *Ἐπιστολὲς.*
- » 5ος *Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α' - Γ').*
- » 6ος *Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ' - Ζ').*
- » 7ος *Ἐπὸ ἔκδοση.*
- » 8ος *Ἐπὸ ἔκδοση.*
- » 9ος *Ὁμιλίαι Α' - Κ'.*
- » 10ος *Ὁμιλίαι ΚΑ' - ΜΒ'.*
- » 11ος *Ὁμιλίαι ΜΒ' - ΞΓ'.*

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος *Ἀποφθέγματα Γερόντων.*
- » 2ος *Τὸ Λειμωνάριον.*
- » 3ος *Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων, Περὶ οὐρανοῦ ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολὲς.*
- » 4ος *Θεοδωρήτου Κύρρου, Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.*
- » 5ος *Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίοι ἁγίων.*
- » 7ος *Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὁμιλίαι.*
- » 8Α *Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, (Α' - ΚΣΤ').*
- » 8Β *Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, (ΚΖ' - ΞΑ').*
- » 8Γ *Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, (ΞΒ' - ΠΣΤ' - Ἐπιστ. Α' - Δ').*
- » 9ος *Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις. - Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικὰ 100.*
- » 10Α *Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (Α' - ΣΚΘ').*
- » 10Β *Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΣΑ' - ΦΚΒ').*
- » 10Γ *Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΦΚΓ' - ΩΜ').*
- » 12ος *Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοί - Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - Ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολὲς.*
- » 14ος *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Μυσταγωγία - Τὰ 400 Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης - Λόγος Ἀσκητικὸς - Τὰ 200 Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας.*

- Τόμος 14Α *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, 1. Ἐρωταποκρίσεις, 2. Πρὸς Θεό-
πεμπτον τὸν Σχολαστικόν, 3. Ἐρμηνεία εἰς ΝΘ' Ψαλμόν.*
- » 14Β *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφορῶν
ἀπόρων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, (Ἐρωτήσεις Α' - ΝΓ').*
- » 14Γ *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφορῶν
ἀπόρων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, (Ἐρωτήσεις ΝΔ' - ΞΕ').*
- » 14Δ *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Περὶ ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου
καὶ Γρηγορίου πρὸς Θωμᾶν ἡγιασμένον, (Ἀπορίες Α'-Ε' καὶ
Α'-ΡΔ').*
- » 14Ε *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Περὶ ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου
καὶ Γρηγορίου πρὸς Θωμᾶν ἡγιασμένον, (Ἀπορίες ΡΕ'-ΡΟΘ'),
καὶ Σχόλια εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Διονυσίου (Περὶ τῆς οὐράνιας ἱε-
ραρχίας, Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας).*
- » 14Σ *Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Σχόλια εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Διονυσίου
(α. Εἰς τὸ Περὶ θείων ὀνομάτων, καὶ β. Εἰς τὸ Περὶ μυστικῆς
θεολογίας).*
- » 19Α *Συμεῶν τοῦ Ν. Θεολόγου, Βίος Συμεῶν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου,
Κεφάλαια - Εὐχαριστίες - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.*
- » 19Β *Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων
(Λόγοι Α'-Γ') - Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Σ')*
- » 19Γ *Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Α') Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων
(Λόγοι Ζ'-ΙΕ') - Β') Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α'-Ζ').*
- » 19Δ *Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Κατηχητικοὶ Λόγοι (Η'-ΛΔ').*
- » 19Ε *Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ὕμνοι (Α'-ΚΖ').*
- » 19Σ *Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ὕμνοι (ΚΗ'-ΝΗ').*
- » 22ος *Νικολάου Καβάσιλα, Ἐρμηνεία στῆ Θεία Λειτουργία - Περὶ τῆς
ἐν Χριστῷ Ζωῆς.*

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος *Ἰουστίνου, Ἀπολογίες Α' καὶ Β' - Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως,-
Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα.*
- » 2ος *Τατιανοῦ, (Πρὸς Ἑλληνας).- Ἀθηναγόρου, (Πρεσβεία Χρι-
στιανῶν, Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν).- Θεοφίλου Ἀντιοχείας,
(Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α-Γ).- Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον.*

ΙΒ' ΑΠΑΝΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

- Τόμος 1ος *1. Προτρεπτικός, 2. Παιδαγωγός Α'.*
- » 2ος *Παιδαγωγός, Λόγοι Β' καὶ Γ'.*

ΙΓ' ΑΠΑΝΤΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

- τόμος 1ος *Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων - Διαταγαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων
διὰ Κλήμεντος - Ἀποστολικοὶ κανόνες.*

Τόμος 2ος Ἐπιτομή Ἡ' Βιβλίου τῶν Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων – Αἱ διαταγαὶ αἱ διὰ Κλήμεντος καὶ κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων – Κλημέντια [Ἐπιστολὴ Πέτρου πρὸς Ἰάκωβον, Διαμαρτυρία περὶ τῶν τὸ βιβλίον λαμβανόντων, Ἐπιστολὴ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον, Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομὴ (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ')].

Τιμὴ ἐκάστου τόμου δρχ. 3.000.

ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Τόμος 1ος Ψαλμοὶ τοῦ Προφητάνακτα Δαυὶδ (Α'-ΟΑ'), σὲ κείμενο, ἀντίστοιχη ποιητικὴ ἀπόδοση, ἐκτενῆ μετάφραση καὶ διδάγματα.

Χ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, Ὑπόμνημα στὴν Α' καὶ Β' Πέτρου, τόμοι δύο.

ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Τοῦ Θεοῦ τὰ πράματα.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Τηλ. 283 880 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ύφση: «GRAFO» Α. Ε – Τηλ. 281 188 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλεῖο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 283 880